वत्वात्सद्यासनत्वाच्च सर्वेषां नामसंवादनकृतेभूतः सपद्मः वः पुनातु भूमस्थलवनादिकर्माणि निपु
णत्वात्सदृशी भूतिमर्हति अथवा स्त्रीमूर्त्तेः साम्यमेव वेतनं अस्या व्याख्याया पद्मसोपमानत्वेनाधिक
गुणत्वोक्तिः परिणामोयं भूमस्य भाविनो वेतनसम्प्रोक्तिः तया प्रतिपादनात् शेषोपपत्तिस्त्वप्रपंचाभि
धानेहसन्दर्शिते अतएव सर्वत्रालंकारवर्णामुक्ता २२ अथाद्विधानः करपुण्डरीकं विमण्डयन्नाण्ड
कमण्डलवः पर्यंकपंकेरुहवैरम्भो विवांतरंगो रजनीभुजंगः २३ अलणः पाणिमेवस्थितपद्म
भूषयंश्च भ्रकमण्डलवैरत्नत्वात् नित्यविकासितत्वेनासनपद्मेविरो यत्वागादनरंगः अत्यासन्नम्य
रेव २२ समंगसीष्ठावलकिष्टयेषु सत्यः प्रसादेनकविः पुराणः चित्रेक्रमूपेपिहिसर्गवन्ये यस्यास्थि
तोनेकरसानुवेधः २४ चित्रेण माधुर्येणैकरूपेअभिन्नरूपे आश्चर्यमयेऽपर्यः सृष्टिबन्धे यस्याविधा
तुरनेकरसानुवेधः असाधारणत्वसनोनुषंगो भवति सपुराणः कविर्ब्रह्मा सर्वलोकगुः सम्यक्निरा
यास प्रसादेनसंगसौष्ठ प्रसन्नोदर्शनंदद्यात् प्रकृत्यादिव्याभूतीया अपिर्विशेषयेयोजकः चित्रेण
काव्यालंकारविशेषेण एकरूपेपि सर्गाणा वन्धे यस्य कवेरनेकरसानुवेधः सपुराणः कविः
प्रसादेनकाव्यगुणेनसंगसौष्ठ समोगामीत्यात्मनेपदे वागमश्रुतिकिन्च २४ मजुन्दजलेः जरस

श्री॰
क॰ व
टी॰
२
6

भिसृष्टसमस्तवृत्तांतश्वात्रिमात्रं योहेलयैवाखिलविश्वसृष्टिमन्मीलयत्स्वभुवः स वैष्यात् २५ ज
गत्त्रिये रुद्रं प्रविश्य लयस्थाप्यकर्माणि प्रेवमी अभिसृष्टा बुद्धादृष्टाः सृष्टिरचनावृत्तान्तायेनैव सब्रला अ
सर्गे हेलयैवाशेषस्य विश्वस्य निर्माणं करोति स वो व्यात् विश्वंभरजनोप्रलयकाले समस्तविश्वावस्था
नाडुत्वेदत्वं यः सकललोकसृष्टिं करोति स कथमब्जभवइतिर्थंत २५ मूर्तिर्मुकुन्दस जयमुरहन्तु
र्वमसुकुटाश्रीभुजवनचनेषु तत्कालनिष्पीडनानिर्जिहानसर्वांगमान्मथसमरीत्तावणं २६ लक्ष्मीपरि
रंभेषु रागवशाद् ... भूनिर्गतात्वर्मसुकुटा यस्याः सा हरेर्मूर्तिर्जयति अनन्तरत्वेसृति तत्काले आलिंग
नावसरे यान्निष्पीडनं लक्ष्मीस्तनयोः पीडनं तेन निर्जिहाना निर्गच्छन्तः सर्वांगसान्मथसमरीत्ताकणा।
यस्याः सेवनयः सर्वांगसान्मथस्वित्स्मेदाबीजं आईहि पीडितं सत्स्रवति नोचेः सुजायामितीडभा।
वः २६ पापानि वो दैत्यच्चक्रहन्तो हि तस्तुकोनामयवामभागः अप्राप्यमं चान्नवकेलिषु सर्वमर्ये वि
शोकावपुषोवशेष २७ कलिपूर्वलीलयाविशोकानृपंयत्रुप्रस्तुसभागमव्याप्य सजात्रिव देत्यसे।
नायमानारायणः कोनामयो लक्ष्मीमयो वामभागोयस्य स वः पापानि वारयत्तु अस्तमंहन्तका ९
मान्दैत्यार्कपदस्त्रीतृपेणहारे रवं चयदितिप्रवृत्तिः स्याप्यपिचिरश्रवणाद्भगवतोगृहीतेण

नूकंपाप्रविपादनार्थ्यसंभावनं २७ त्वत्तोहं हरिर्वामन नृपशोभं श्यामं वपुर्लीनतादंड यानः येनाव
हृत्यानपदः स देहलमानायित्वा पुंज्यामिवारिलोकः २८ वामनाङ्घ्रिः एवधरासंक्रांचिता नृपशोभायस
नत्याश्यामसयत्नोलीनागदारोगायसतद्भुविभ्रम वैरिवर्गाभयवशात्रिमजारागणास्मरणपरा
यणो येनसा पुंजं श्यामसगुणत्वंविवानीतः स हरिः त्वं नः हरिर्हि बलिवंचनार्थ्यमभिनीतवामन
नृपेनहि तगदायुधः श्वतः श्यामस्य ध्यानपरागणे वभगावान्सा पुंअदद्गाति २८ दैत्येन्द्रनारीनया
राजनैर्वर्ष नेरिवामाहिंतकालिमायुः शोभस नीलोत्पलसौलिमालं कल्याणहृद्दोत्तस कौस्तु
भाकः २९ विपक्षाः स्त्रियो नेत्राणि गुंजनेनरंजयंति यतनेत्पनेदंत्यत्वीणां नेत्रेषु अंजनस्य हर
णादिवस्तुः प्राप्तश्यामत्लिमासशोभश्यायित्वाक्षुस्य नीलोत्पलमयं मौलिमालं कौस्तुभाको हरेः
वोमंगलकृद्दास्तमालस्य सम थेनायकत्वनोभि तस्मरक्तपुष्पादेः कौस्तुभः प्रतिनिधिः नील
त्वान्मान्यत्वा स्वनीलोत्पलसाल्य नृपणि २९ त्रैलोक्यलक्ष्मीगृहहारदाम्निशोभस्य योगतरले
न्द्रनीलः देवैदिने संततिततभेदी नेदीयसी वोविदधातु सिद्धिं ३० त्रिलोकश्रियास्सी लिंग
त्वाद्गृहं सौम्र हानि हारदाम्निमज्ञाहारे शोभस शारीरेम यस्य इन्द्रनीलः दिनेः संततिदैन्याः से वेदी

श्री॰
क॰ टी॰
प्र॰
७
7

वेत्वाऽनंतः तमिन्नर्त्ति देवोहरिरत्नशयेनांतिकांसिद्धिं करोतु श्रीतिक बाहुयोर्नेदसायाविनि।
नेदांदेशः ३॰ कौस्तुभाख्येनाद्भुतेन विद्युद्देव समवीर्यं पंकोत्तमभरांशमेरवोः सहस्रशः सिंचत्यपांच
जन्मनादिन्यमोचः शुभैतैः स्वयाया ३। यस्यकौस्तुभश्रीमन्नादिनिकेशाग्रिमेभ्योनेयेभ्यः बुभो
योदिघुदोचः नस्ससहस्रशीः कौस्तुभप्रभाः दृश्यते पांचजन्यनादिन्यमो नारायणः स्वपाकणे
वेद्रुपासिंवतन्त्रजरामरान्करोतिस्वर्थः ३ पसोपक्रमोत्तमेदैवं तदिक्षाम्बुजलकणैः सिंचतिना
शीकरोतिरेखश ३। निर्मालमैस्वर्यमयैकसर्गामिवादिकर्त्तुं र्पुरमाकृतः श्रयःश्रियंतीवि।
कचारविन्दमनिर्दिं तवो वृत्तवर्षन्तश्रीः ३२ विभूतिमयूरससाधारणैर्मसर्गेकर्त्तुंविधानरथि
कारमाराद्धकामेव प्रफुल्लपद्ममासन वेनजवर्वती श्रीः धर्मजितमत्वात्रितदारहिते यनंवा
धेन श्रियायेनवर्धगौर्णोचिन्मादियमुक्तिः ३२ पद्मानुसः सद्मसरोजसंगाद्गैः प्रसंगेनविनि
हुतांगी सामस्यापयक्षुन्नलनीलमूर्तेरिवावहंतीमासिंतशरीरं ३२ मद्यप्रापमोपतस्तरोजंत
सिंस्तस्सवासंगाद्गुमैराशुहादि तांगी श्रतपवनः वन्नीलशरीरस्समन्दैः सामस्यायेवनीलं ७
शरीरमावहंतीऊर्वेतीलक्ष्मीस्तस्सतः प्रसंगेने निश्रेयांगानां पद्मादयिकसौगन्ध्यप्रतिपादनं

प्रकृष्टोहि संगः प्रसंगः यद्वा प्रसंगेनानुबंधेनेति भ्रमरसंगाज्जातं नीलत्वं जनितत्वेन संभाव्यते कु
तो करोत्स्मा वहति विदधाति आटधाति चेति आङ्पूर्वो वहतिः करणे वर्त्तते २२ कवीन्द्रपत्नी
चिहसनिस्संयाविसकुरत्नस्खलितप्रचारा साशेषवृन्दारकवृन्दवन्द्या सरस्वती यच्छतु वांछितं न
वः २४ सा यच्छतु नामैतेन धर्मेण विशिष्टो धर्मी पत्न्यः पत्न्यश्च कवीन्द्राणां कालिदासादीनां हंसा
नां च पत्त्रामत्तानि पत्त्राणि वाहनानि निरोधप्रचारा सरस्वती योल्लसति सा सकलगीर्वाणप्रणम
नीया सरस्वती अभिलषितं ददातु २४ वैदग्ध्यसिद्धिं विदधातु देवी कवीन्द्रजिह्वाचलनर्त्तकी
वः यानूपुरस्वानलसत्तेवनि समासेवते वाहमरालपाली कवीन्द्राणां जिह्वाग्रे नर्त्तकीव देवी
सरस्वती विदग्धत्वसिद्धिं करोतु सजातीयानां शब्दसहशब्दानूपुरशब्देन बहुतां वाहनहंसप
क्तिर्यां सेवते नर्त्तक्यां नूपुरशब्दो भवति नर्त्तकीत्वादेव विदग्धत्वविधानोक्तिसंगतिः २५
या वेगनृत्यद्धहंसपत्त्रपुटैरिवाज्ञानरजः प्रमार्ष्टि सा वितनुतकूलंकषदोषशोषपुण्या न
वाचामधिदेवता वः २६ यासरस्वती वेगेन नृत्यतामिव वाहहंसानां पत्त्रपुटैरिवाज्ञानानि नाम
तानसेव रजः प्रमार्ष्टि वारयति रजो बुद्धिगुणः पापसंनावासितः अज्ञानरजः इति वा पापः अ

श्रीं
कं च
टीं
८

तमेवमार्त्तानोक्षेरोचिसं सावाचंदेवी चित्तसमूलंकाषा उपचारात्लोभकाः येरोषास्तेषांशूलोषुकरो
न ऊलकषत्वाच्छोषोक्षेरोचिस कूटकं षशोषकरोति रजोवारयतिचेत्तासूर्यं दोषाः कफादयोपि
अनस्रुशोषोक्तिसंगतिः २६ सयाकरणनाम्नपरः प्रकारोयोनः कपित्थादिविकस्यनस्य होदृढ्वो।
ईकविनीर्णमंदृ वनक्ष्मजंवोरसमुक्तिदेवी २७ योसनविन्दूनालेकोत्तरोभेदः नथाकपित्थादी।
नोविकस्यनस्य स्वभेदतःसमासिः तेभ्योपिसारत्वतरसंस्याधिगुणत्वात् नथामालिकरसोइको।
विनीर्णमृद्वा अनुद्धारनीयत्वयेनतरसंसरस्वतीप्रकाशयतु २७ सप्रागभावोवनविघ्नजातेः स्फा
नेपदंयस्तुतवेगजास्यः सिन्दूररम्योद्दानवदाननेयोमहोत्सवंमूर्तमिववनक्ति २८ सासिन्दूर
दानंचात एवमूर्तंमहोत्सवमिवाननंयः प्रकटीकरोतिसवनविघ्नसंततेः प्रागभावः उत्पत्स्य
मानानामेवविघ्नानांनिवारणात् गजास्यः स्फानेट्टूहुः पदंदेयात् महोत्सवप्राविघ्नशांतिंक
रोतिगजास्यः प्रागभावइतिकार्यकारणयोरूपकं २८ यः कुंभसिन्दूरविलिप्तदंतक्षुल्लात्स्वनो
मोदतमोपहर्न्ते बिभर्तिसत्त्याहरणंचन्द्रलेखोसखोयभूयात्सगजाननोवः २९ कुंभयोःक
वारविषयेसिन्दूरेणविलिप्तउपदिग्घोयोदंतस्तस्यवाजात्स्तनामज्ञानान्धकारंनिवारयितुं स ८

न्याहरणं चन्द्रकलामिव बिभर्ति स गजाननस्तवेः स्तवोपस्तात् चन्द्रेण च तनमसि निर्वर्तितेन स्तवेन जाय
ते ४९ रानां बुलुब्धालिकुले त्रिवर्तु विघ्नान्धकध्वाय समृद्धलेव ॐ भस्यलीयस्य विभान्तमेया दे
यात्स्न नागेन्द्रस्तवेः स्तवेवः ५० सदजलेलंपटैर्भ्रमरसमूहैः विघ्नवन्धार्थ कल्पितान्ध्रायसी।
शृङ्खमयी शृंखलेव यया साः मानमशकाकवारभूमिर्यस्य शोभते स गजाननस्तवेः स्तवे दिशणात् दी
वेशणासमन्निवेशासाम्माङ्मराणां लोहशृंखलासंभावनं ५१ योदैत्ययोषिज्जनवाष्पवर्षस्ववारि
णस्येवमदेस्तमोच सज्जेष्टमल्लेभ्रगुनन्दनस्य स्कन्दः स्तवं वर्धयतु प्रज्ञानां ५२ स्त्रोवाहनत्वादा
त्मीयो योमयूरः तस्य तृष्णीयामिवयः कुमारोदैत्यस्त्रीवाष्पजनयामास स्कन्दः परशुरामस्या
त्येष्टः प्रधानमल्लः स्तवं वर्धयतात् कुमारेण हतभर्तृकादैत्यस्त्रियो रुदन्ति त्यर्थः मदेशनिप्र
योजनसंभावनं ५३ कुमारभावेपि जगत्त्रमीतेयः संप्रयातो वयसि प्रतिष्ठां सवांछितार्थार्पणा।
कल्पवृक्षा दिशणाद्दिशणात्वेः शान्तशाखेमायुः ५४ कुमार इति नामानि विश्वप्रसिद्धपि सतियो वा
यसि पादे नाणमयूरे प्रतिष्ठांयातो थिन्हृः सविशाखेः कुमारो भिलाषितवस्तुदानेकल्पवृक्षः
शान्तेशाखोव त्ताराय स तदायुर्दिशणात् कुमारभावे बाल्येव्यसि प्रतिष्ठां वाङ्कं गतत्र स्यापि र्विरो य

श्री॰
कं॰ च॰
टी॰
१

द्योतकः विगतमुष्णाद्वेः चशात्तमुष्णत्वं ददातीति विग्रहः ४२ देवस्तुतः पंकजसौख्यभाजः समग्रसर्ग।
स्थितिसौविदल्लः सत्रायतांपं चशारः स एव विम्बवृषांकप्रथमाककारः ४३ पंकजमेव सौख्यस्य
भाग्लिभ्रहर्षं तद्वजनो देवस्त्रस्त्रग्नणः समग्रया सर्गस्थितिलत्रसौविदल्लः कांतुकी कामात्
गृहं विना सृष्टिप्रव्याचान्न कामं ससौविदल्लत्वेन रूपणं शब्देपादि सर्गस्थितेस्तत्स्त्रीत्वेन रूपणं
सार्थं सपंचशरः कामो वृषांकस्य परमेश्वरस्य प्रथमः प्रधानः मकारो ब्रह्मतयोद्भातृजगद्वन्द्
नात् ४२ ज्ञानानपेक्षिणं पवर्गवीथीयस्य विनैवाथ्यर्कद्दर्यनाभिः पयस्कुटानास्तिकपक्ष।
ज्ञानाज्जयदत्तसौशंकरभक्तिचर्चा ४४ ज्ञानमिरपेक्षमोक्तः तथा यतया ज्ञा विनायज्ञः ज्ञान
स्य यज्ञस्य च यत्फलं नदीश्वरभक्त्या प्राप्येत ३ सर्थः तथा नास्तिकापवर्गास्तेषाममृतत्व
वृष्टिः भगवद्भक्तिचर्चा श्रवणेनैव दृश्यमानत्वात् ईश्वरभक्तिचर्चा भयति ४४ यानि संक्रम।
माणचक्रचरनायाशीतिनत्वाम तानतो भेषिमयोरयोगातिकरीपसुर्हिज्ञानां चयः दृष्टावे
रवसाकृत्त्रिजगतो वो यं दिशंतमुत्त अणमातातनुरम्बुनस्य कमलोल्लासाखवो जायते ४५
प्रत्युत तत्रः निसंक्रमसमाणचक्रचरनामदर्शनसंयोगायस्माः तथामयोर्दानवविशेषस्त्रतो। ९

भेन धुर्कर्न्नेकेपिशुद्धेनाशीतिनातामता भूसामर्थ्यंप्रवानयाद्विजानांपस्त्रगेहडस्वाहनत्वाद्येग
तिकेशातितथाकेः त्रिजगतोः वसादहानिकुर्वती दृष्टानकेशिद्रेस्पर्द्धः तथात्रिजगतोवोधमोद
विवृद्धिंदिशती अद्रुतालोकोत्तराप्रणमाच विशेषणमयपदः कर्मधारयः हरितनुः कमला
यालस्याउल्लासाय जायतामितिहरितनुपक्षेयोजना अद्रुतस्यापूर्वाप्रणमारात्रिः एवंविधाभ
वति तस्मैचक्राह्वकवाकमिथुनानिमधुर्वसंतः तामसतोहानिः द्विजानांपतिश्चन्द्रः कैरवस
दृक्षुद्रे सेकंपदं कैरवाणांकुमदानांसादसंकेचंकरोति वोधः प्रवोधः कमलोल्लासः पद्म
विकासः ५५ ऊर्द्धोदण्डपुपरिपरितः प्रोद्गतस्याउवेग प्रोमोत्कर्षरवयत्तसतोचण्डका
दण्डपादः मञ्जीरध्वननकलयाकृष्यमाणजपस्य ब्रह्माण्डाग्रवहनविहगः सोविद्याल
यंति ५६ अंतमात्रेपिहद्रेपदोहद्रश्तिव दण्डशब्देनात्राण्डैकदेशस्यग्रहणं ऊर्द्धोदण्डद
पुपरि नासावसरे उम्यितश्चाणिकायादण्डपादः सतांस्लेहायिकंकरोतु यस्यदण्डपादस्य नू
पुरशब्दलेशेनाकृष्यमाणः वाहहंसः जपपरे ब्रह्माणे समायेष्यालयंपंति नूपुरशब्दहंसश
ब्द्रभ्रमाद्ब्रह्महंसेपुवलितेउपनतभयाद्रुतोनिरवधानः संपन्नइस्पर्द्धः कंपनचलितरितिमिश्राभा

श्री
क॰ च
टी॰
१०
10

वाड्रस्याभावः ४८ प्रेंखोलन्नखघोरहुंकृतिमहासिंहाधिरूढास्थितेः पार्वत्याः प्रसादानवद्यविभवं
वंदामहे तन्मुखं यल्लावण्यकणेनवानतिशसेवाविद्याहिपूर्णसादंकनिलीनरंकभव
लोकोपरोयोयदि ४७ प्रेंखोलन्नखपलानखोयस्यसिंहस्य तथाघोराहुः प्रवाहंकृतिहुंकारोयस्य
सिंहस्य तत्राधिरूढास्थितेः पार्वत्यास्तन्मुखंवन्मामः कीदृशं प्रमदानवद्यविभवं प्रसदमह
र्षस्यानवद्यो निर्दोषोविभवः समृद्धिर्यस्मात्तत् प्रेंखेलनसंगोनिलीनोयोरंकः कलंकस्माद्भवोजन्म।
यस्यसः अनुयोयद्वत्तत्रसेवायांयदिनसात् तदायस्मन्मुखस्यसौभाग्यकणंलब्धुं चंद्रो।
गौरीमुखसेवां कुर्यात् यदिसौभाग्यलाभलोभाद्गौरीमुखसेवांकरोमि तदा गौरीवाह
सिंहो मयालालितमृगाश्रावंभंक्षेश्यतिशंकिना चंद्रेणसेवानकृतेत्यर्थः चंद्रादप्याधिकंगौ
रीमुखममकलंकत्वादित्यर्थः प्रेंखेलन्नखेत्यादिविशेषणद्वयं मृगत्रासप्रतिपादनार्थं पाद
तृत्वलोकागमस्यायानवचस्येषु प्रेंखोलतिलौकिकः महाकविभिः प्रयुक्तत्वादर्थे प्रेंखोलवा
पलेश्चेतिकेचित् ४८ सन्ध्यालोकत्रावे यो त्रुटितभीर्यत्रेश्वरोयत्रच त्रसनादिस्तनासवीः
प्रतिरहोविस्रम्भसंभाषणे आलेयत्रवचिनभेदविरुपांनोपैश्चनोक्षिंक्रमस्तद्ग्याङ्घ्रवयोःश्री १०

वायरभसादेकीभवद्वपुः ४८ यत्रैकीभवति गौरीश्वरयोः शरीरे परमेश्वरः सन्ध्यास्तोत्रविधा
नेज्ञा न भीतिर्भवति सन्ध्यायाः स्त्रीलिंगत्वे गौरीकोपशंकनात् सर्वोपि विश्वासकथावेदने गौरी
यत्र वपुषि त्रसति विभेति ईश्वरस्य द्वितीयार्धस्थत्वेन प्रतिभेदभयात् विज्ञेभेदवैमनस्यापादाने
विदुषां दक्षाणां खलानां पैशुनवचनस्य शोनास्ति तत्प्रणम प्रपुनत्वेनासंभवात् शरीरार्धे यदि
ज्ञाभेत्तुष्ठानदेकीभवद्गौरीश्वरयोः शरीरं कल्याणाय स्तादर्थे ४८ तत्र त्राणव...वरव्रस
निनादेवस्य वाणीपते ज्योतिःस्तत्वविशालभालनयनोद्भूतं नमः कुर्महे यत्तेजः प्रसरेण शो
षमुदधिर्ष्ठितागामिषष्ठत्वाणन्दनः प्रज्वलदौर्वदाहसततोऽभ्यस्तोभविष्यन्नेव न ४९ अन्तः प्र
ज्वलनो वाडवस्तत्कर्तृके दाहे नित्याभ्यस्तः समुद्रो यदि नाभविष्यत्तदा यस्य नेत्राग्नेस्तेजसा स
मुद्रः शोषमयास्यत् तस्य वाणीपतेस्तत्र त्राणवं उवरे प्रसिद्धं नासप्रपंचे व्यसनिनादेवस्य ल
लाटस्थिते नेत्रे तेजो नमामः ४९ चन्द्रार्कचक्रघटनागुरुरथाधिरूढं नेत्रं त्राणत्राणवदशगिरि
शं प्रपद्ये यद्वाडवातकलयापरितायमानो वज्राहतिस्तु वमसत्स्पृतशैलवर्गः ५० चन्द्रार्का
वेव चक्रे रथयोर्घटना यत्र तथाविधे गुरुरथे अधिरूढं कः सहस्राक्षं प्रपद्ये रथाधिरूढमस्य।

श्री॰ क॰
च॰ टी॰
॥

लोकैः प्रपद्यते यस्य भुजयोः पातनलेशेन हन्यमानो गिरिगणो वज्रेणेवानेन स्वत्वसमन्यत यस्मा
द्वज्राघातादपि कोभुजपातोधिकद्रुः सहस्रमर्थः ५॰ त्रुटिन्नाटोपजूटत्रिदशनटवनीवारिपू
राभिरामं कामारेस्यागवत्तः स्थलमिह महते विभ्रमायास्तु नद्धः यत्र स्वच्छन्दलीलाविहरण
हरिणी सर्वदेवादिकन्याविन्यस्तागानि संगादतशविनत्रुतेकानिक्रीडनानि ५। स्वच्छन्दे यथे
ष्टं लीलास्ताभिर्विहरणं खेलनं तत्र हरिणी गौरी यत्र संगान्यङ्कनयोगानि दिस्याकानक्रीडः
ऊहनेसर्वोऽस्मर्थः तदीश्वरस्य वत्सपवस्थलं महते विलासायास्तु यतः त्रुटसर्पतन्नाटोपो
जूटत्रिदशनटवनीवारिपूरः गंगाम्बुपूरस्तेनाभिरामे सजले वक्षःस्थले हरिणी क्रीडति ५।
वक्त्रालङ्कृतिविनमन्नरशिरोमालिकाकां नस्याकुलहृचिनमन्नरशिरोमालिकाकां नस्यास्तम
स्तांशोभोरत्नवपंक्तिमेष्विकमलस्मिघाटिसांशस्तुति यद्वासंप्रसरेण यत्र गामिनः चूडाशशी पूर्णा
तो नद्दिस्ताशनिरुद्धसर्वककुभो विस्फूर्जितं वत्तसः ५२ यस्मान्नखपंक्तेभेसामुल्लासेनमौलि
चन्द्रः पूर्णत्वं यत्र प्रापितः तत्त्वविस्तारा हृतसर्वदिशो वत्सो विलसितं वत्सा खव यानेय
दिनस्यान्नतानखप्रभामौलिचन्द्रे पूरयेतुरित्यर्थः नामीश्वरनखपंक्तिस्तमः नसदमत्कूट ॥

माणिमयीवैर्यन्नाः अलक्तस्पृहाविर्यस्याः पादकमलयोर्लेगंतीमृणालभागप्रतिस्तामिन्यारोपः
ईश्वराणां पादनखेषु लक्ष्मकरागौचित्यादलक्तम्नेरुक्तम् ५२ सामुद्रेयस्यशिवपादनखावलिर्वि
भक्तास्यदीयरुचिलीढललाटपट्टाः वह्नीभविष्यतितृतीयविलोचनाग्नौ अंजतिसूर्वमिवतद्
वभस्मरेखाः ५३ ईश्वरेणस्वस्यासम्पूर्णनेत्रमानेनःभक्ताः प्रणामसमयेनखमयूखरेखाभिनभाल
तलाः प्रकटीभविष्यतः ललाटनयनाग्नेः कारणात्पूर्वकालमेवकार्यभूताल्लद्भवानेत्राग्नि
जाताभस्मरेखाश्चवबंहतिसाशिवपादयोर्नखपंक्तिः शुद्धयेभवतु स्वेतत्वात्पावनत्वाच्चभस्म
रेखोत्प्रेक्षणं ५२ सर्वत्रेश्वरपादपद्मसहितोभूयासमित्याशया यद्धाजातस्फटिकाद्रिणेवावि
हितंतूपोंतरंजंगमं यः क्षीराब्धिरिवागतः शिवनटाबद्धंसुतंवीक्षितुं श्रेयस्तः कुशलायभा
स्वनरजोगौरः सगौरस्तुवः ५४ स्थावररूपेमयिवसतईश्वरस्यपादसंपर्कपवित्रतामसाक्षि
प्रत्यत्रापिगच्छतुःशिवस्यसा ममयथास्यादितिलोभेनयस्तवृषभस्यव्याजात्कैलासशैलेन जंग।
मेप्रकृतिरूपंतरमिवकृतं तथाहरजटाबद्धं पुत्रचन्द्रमसंवीक्षितंक्षीरसमुद्रश्चवयमागतः बद्ध।
स्यहिमस्यवत्रापुत्रस्मस्मातसंबंधीभस्मानरजोभिरिवगौरवृषभः कुशलायभूयात् श्रेयस्तः

श्री
क॰व॰
टी॰
१२
12

तिन स्त्वा भांपदं तान्भ्यामि सैवं ५४ पुष्पाणामयमाकरस्तदाखिलान्यसैवगात्रान्तराणपासाये।
वलभामहे कमपिहि प्रीतिप्रकर्षोदयं इत्युभट्ट पदपेरकेरिवरसादासेविनमेवकं विभ्रद्दृहम
हत्त्रिशोटि शतवः स्वान्तेवसंतः सखे ५५ अयंवसंतः पुष्पाणामुत्पत्तिस्थान मतोसेवांगानि अ।
धीतस्त्वुष्पाणि प्राप्य प्रीतिं प्राप्नुम इति भ्रमरसमूहैः रसादासेवितमिव सुषमं शरीरं वहन्वसंतो निम
मनः सम्वर्द्धयेयात् ५५ सर्वैः कैश्चन हृषिताः कवितृभिः प्रश्लीयस्यैःस्ती भूता मास्थानापणसी
स्नि विक्रयति रस्कारादनर्घा गिरः देवस्यादृभिर्दृत्तमा गामकरी ली छं त्रिरेणस्वजः कैलासा
द्रि सभापतेरिति मया संख्येन मन्ये ५६ केश्चन कैश्चिदपि महद्भिरितर्थः सर्वैर्महद्भिः क
विभिः स्त्री भूतानां ज्ञा शीलानां चास्थानां सदप वापणः पणवेश्यी तत्रगिरां विक्रयत्वात्स्त्र।
स्त्री यप्रकाश्य विक्रया वसानाद्दा चोद्धृषिताः यतोनर्घा अमूल्याः गिरां स्त्रीलिंगत्वात्स्त्रीव्यव
हार प्रतीतो विक्रयेन दोषाक्तिसंगतिः इत्यतो हेतोः इति वक्ष्यमाने प्रकारेण वा मयासंख्येन
अद्रिभिदरेन्द्रस्योत्तमांगे गोशीर्षसिमकोर्यमणिमयः प्राणि विशेषाकरर चनाविशेषास्ताभि।
लीछत्रीनेत्रसिता अग्निरेणस्वजस्मरणपदरजोभाराय स कैलासाद्रीसभापतेर्देवसेश्वरस १२

मंत्रैवबन्धुभिर्वदाचर्यते स्तुतिः क्रियते इत्यर्थः मंत्रैवेति स्वयं स्वनामग्रहणमात्मोत्कर्षप्रतिपादने
न काव्यस्य सर्वेनं स्वश्रवणयोग्यताप्रतिपत्त्यर्थं श्रेष्ठकवाद्यः इष्टी भूत्वा वा विक्रयमकुर्वन् प्र
रत्न श्रद्धिभिरादानतस्सवद्भीभवामीति व्यतिरेकालंकारः इति भद्रं ५२ इति श्री काव्यचरितटी
कायां श्री ज्ञेनराजकृतायां प्रथमः सर्गः ॥ ॐ श्री गणेशाय नमः विनीर्णीशिक्षा इव ब
स्यचस्यसरस्वती वाहनराजहंसैः येक्षीरनीरप्रविभागदक्षा विवेकिनस्ते कवयो जयन्ति ह
स्यवक्त्यामानसवासिनी या सरस्वती तस्या वाहहंसैः कुलोपदेशा इव ये क्षीरनीरसमास
नानामुपचारात्काव्यगुणदोषाणां विभजने दक्षा योग्याः दोषान्निवार्य गुणानाविष्कुर्वन्तीत्य
र्थः ते कवयो जयन्ति हंसानां दुग्धजलविभागयोग्यत्वात्संभावनोत्थानं सजातीयेषु कविसं
विनायायायोग्याः सूचनार्थं स्वजातिधर्मवशाद्धंसशिक्षायाः सूचनं त्वेन संक्रान्तिप्रतीत्यर्थं चो
भयार्थवाचकः कविशब्दो निर्दिष्टः हंसस्य ग्रहणं प्रत्यासत्त्याऽपदेशस्य समग्रपदेशसंक्रा
न्त्यर्थं। काव्यामृतं दुर्जनराहुनीतं प्रायं भवेन्नोत्तमनोज्ञनस्य सम्यक्क्रमव्याजविराजमानेन।
तत्प्रकर्षयदिनामनस्यान् सतां चक्रं समूहः सक्षोभं न वक्रं च व्याजं विना विराजमानं सेतत्प

श्री
कं॰ च॰
टी॰
१३

स मतिस्थस्य धाराख्यस्य चाङ्गुण्ठत्वस्य प्रकर्षप्रापिका । यस्मात्तद्यदि न स्यात्तदा स्वमनोजनस्य पाणि-
नस्य मूहस्य देववर्गस्य काव्यमेवामृतं खलु राहुणा नीतं स्यात् स्वमनोजनस्य लभ्यं न भवेत् अस्माभिरे-
तत्काव्यं कृतमिति परकृतेन काव्येन विकत्थमानो दुर्जनो राहुर्दिवानित्यं ग्रसनो यदि न स्यकीर्तिशुक्ल-
दास्य काव्यपाणिउतानलभेत् राहुणा च नीतं स्यात् तत्प्रस्यात्तस्य स्वदर्शनो देवेभ्यो दत्तवान् २ सदे-
वस्तं संगमसंस्तुतोपि खलः स्वच्छत्वं न जहाति जातु कृत्वापि सूर्याश्रयणं प्रयत्नाद्राहुर्गतः किं
विधुपदत्वयोगं ३ कार्यवशात्सत्संगमे संस्तुतोपि दुर्जनो दौर्जन्यं न त्यजति सूर्यस्य रवेः सूरीणं
वाश्रयणं कृत्नुणा कृत्वापि राहुर्विधुपदत्वस्य देवत्वस्य पाणिउतत्वस्य च योगं किं गतो न गत इत्यर्थः २
कस्यापि शक्तिप्रभावात्प्रभावाद्गुदेति न तत्काव्यमहारहस्यं क्लिष्टो गुणानां सदने गुनितं कश्चिदुप-
शनयेनवाप्यन् ४ शक्तिः कवित्ववीजरूपः संस्कारविशेषः तज्ज्ञानात्प्रभावात्कस्यापि लो।
कोत्तरगुणस्य तत्कस्यसमहारहस्यं सारम्पदे निगूहजाल क्लिष्टोपि कश्चित्पाणिउतो यत्नेवेत्ति वा
नवेत्ति विमर्शाख्यायाः शक्तेः प्रभावाद्रहस्यं चोदेति ५ अज्ञानपाणिउत्यस्य रहस्यमुद्राय काव्यमार्गे
दयते भिमानं तेगाहठीयाननधीसमं ज्ञात्वाहालाहलास्वादनमारभन्ते पाणिउत्यस्य रहस्यं सारभा १३

गः तत्समुद्रागाध्यैः सा अज्ञानतायैतेिकाव्यपथे व्यसनं वदंतितेगाढउ शास्त्रमभ्यासं त्रानपादित्वा।
विषभक्तोमारभंते अज्ञानात्काव्यव्यसनसमंत्राद्विषभक्षणमितिवाकार्थरूपकं ५ तान्यर्थर
त्नानिनसंतियेषांसुवर्णसंचयेन चयेन पूर्णाः तेरीतिमात्रेणदरिद्रकल्पायांतीश्वरत्वंहिकथं
कवीनां तानिलोकोत्तराण्यर्थरत्नानिप्रेक्षाग्रह्यायेषांनसंति तथायेशोभनानांवर्णानामक्ष
राणांसंस्तवेन येन पूर्णाः तेदरिद्रप्रायारीतिमात्रेणकवीश्वरत्वंकथंयांति तथांतिरीतिः पद
रचनामात्रंशब्दार्थवेवकवित्वजीवभूतानिस्पर्थः निरर्थानीरत्नाः कनकसंचयरहितास्तुरीति
मात्रेणेश्वरानभवंतिरीतिसारकूटाख्यायानविशेषः ६ तत्रहिचारोपनिषद्विमृष्टं काव्यकवेः
शुभ्रातिनिस्तुषत्वं नरत्नमायातिहिनिर्मलत्वं शाणोपलारोपणमंतरेण समस्तचासौलोकोत्त
रोविचारस्तस्योपनिषत्पराकाष्ठा तयाविमृष्टं कवेरपिकाव्यं निर्दोषत्वमेति कवेः काव्यंसदो
षकथंभवतीत्याह शाणोपलोवर्षणपाषाणेआरोपणंविनारत्नेनैर्मल्यंनायाति यद्वागुरुरत्नेमे
तन ७ बहुर्थसिद्धापरिपाककभूमिः कस्यापिवाणीरसवस्तुदेति आर्द्दप्रपन्नेवरहवः पुनंतिम
त्यंयदुच्छिष्टलवोस्त्वयेन भवंतिपूर्वंयस्यावाणी उच्छिष्टलवानास्वकृतान्मन्तस्योकायेत।

श्री
घं.व.
टी
१४
15

याम्नूनत्वादनादरेण त्यक्तानां श्लोकानां संग्रहेण बहवो ग्रन्थं पुनंति संस्कुर्वते केचिन्नास्वकृतप्र
बन्धमयामनंदमप्रमत्तयामज्ञानि पद्यानि ग्रथित्वा सभासु मानार्हा भवंतीत्यर्थः बहुभिर्वाच्याभिर्ति
चनरादिभिरर्थैर्वा सिद्धा पक्का अन्नपक्वरसाकस्यापि ननु सर्वेषामुदेति यस्मात्सरसवत्याः कारण
प्रायेन बहवो ग्रन्थमांसं पुनंति सफलीकुर्वंति सारसवतीवं जनादिसामग्री बहुभिज्ञानाविधैरर्थै
र्द्विधैः सिद्धा पक्का कस्यापि संपद्यते रसवतीति प्रकृतायां वाण्या विशेषणत्वादर्थांतरे विशेषत्वा
च्च शब्दशक्तिमूलो नूपकध्वनिः ८ सत्कीर्त्ता चावेव परे कवीनां समयः प्रसादस्खलिते लभंते प्र
योतवस्त्रे चत्तेरे कथं वा विभाव्यते कज्जलबिन्दुपातः गुडोद्भूतायमेव वा विपरे अप्रचयः खलाः
प्रमादेनावधानाभावेन स्खलिते काव्यदेषं लभंते सन्दिग्धपदे काव्ये दोषाणाम्प्याकथं वि
समाधानार्हत्वात् पूर्वार्थसाधकमर्थांतरे वैधर्म्येण ह अक्षालिते वस्त्रे पतितः कज्जलः
सद्यः कथमिव विज्ञायते नैव ज्ञायते क्षालिते तु सद्य एव ज्ञायते इत्यर्थः ९ अवधानं बालगवे
षणायकृतेऽप्रसादाना खलसैरिभाणां कवीन्द्रवाङ्मुंजे निर्भूविणोणां संजायते वयर्थमनोरथत्वं १०
अवधेयकाव्यदोषः तदेव मलिनीकरणात्मकः तस्मान्वेषणार्थं विहितो योऽभाभानां दुर्जनम १४

दिषाणां निष्फलं संकल्पनं कवीश्वरवाणीगणानां संजायते सामान्यकाव्यवन्महाकाव्येषु दोष
लाभलोभादुत्थितादुर्जनान्निष्फलप्रयासा भवतीत्यर्थः महिषास्यप्रकार्थमेवं गंगायामन्तुति
नचुनन्नचलभंतेगंगायां न भोगामित्वात् १० कलंकमुक्तापि रसप्रवाहमपि स्रवंती विबुधोप
जीव्य वाणी किमेणांकलेव यत्नेटंकं विनाक्रिमविभ्रमेण दोषरहितापि पीयूषैस्तोषाह्लादक
त्वादुपजीव्यमपि रसं स्रवंती वाणी चन्द्रलेखेव वक्रत्वविनास्फारं न बिभर्ति दोषाभावस्रव
त्साभ्यां वक्रोक्तिरेवाधिकं चमत्कारोतीत्यर्थः चन्द्रकलापि निष्कलंकापि देवैरुपजीव्यं रसम
मृतं स्रवंत्यपि वक्रत्वेनैव शोभते प्रसिद्धप्रस्थानव्यतिरिक्तत्ववाक्रिमा ११ विनानसाहि
त्यविदापरत्र गुणः कथंचित्प्रथते कवीनां आलंबनेन त्वणमंभसीव विस्तारमन्यत्र न तैल
बिन्दुः साहित्यज्ञेन विनापरत्रासाहित्यज्ञे कवीनां गुणो न कथं चित्प्रथते साहित्यज्ञ एव का
व्योदार्यं जानातीत्यर्थः यथा जले तैलकणो विस्तारमेति तथा जलादन्यत्र न प्रसरति १२
सहृत्त्वविश्रांतिमतीं न जाने कुत्रापि पात्रे पुरुषान्तराणां सम्यग्गुणे भाजः सतताह्वहृज्ञा क
साप्यहो सहृदहिणीव वाणी सहृत्त्वे वसंततिलकादौ सदाचारे च विश्रांतान यात्कुत्रापि चित्र

श्रीः कं वं टीं १५

काव्ये प्रमादिसंकोचे च पक्ष्माणामकोमलानामनुरागेणं नपातं सततमनुवृत्तावपसति
सत्यन्तीवुवाणी कस्यापि भवति १३ अनर्थवक्रत्वमनर्थकं यात्स्यूनापि सर्वान्यगुणोर्धनाक्ति
प्रस्फुरणता दूषितयानयाकिं तन्मुखपुष्कुलुकस्यैववाचा १४ सर्वे प्रन्मेये गुणमेगेदार्याद्य
लंकारैर्हितायावाक् रसशून्यत्वान्निष्प्रयोजनमतिवक्रभावं बिभर्ति नयानुवैयर्थ्यात्वाद्धोयेसति
वाचमत्काराभावात्स्यशात्वाभावेन दूषितयानयाकिं तन्मुखयास्यपुष्कुलुदा स्वलोमप्रकरः
नयावाकिं सा वगुणैर्मधुक वारणादिभिः शून्यानन्मुक्ताद्रुवक्रत्वेच वद्दति वक्रत्वं च यद्यपि
गुणस्तथापि केवलं नशोभते किंतु गुणेन रसेन च परिपूर्णनमेवेत्यर्थः १४ अशिक्षितायाः
प्रकृतेपि मार्गे वामी हृते वक्रपथप्रवृत्तिः पदे पदे पंगुरेवानुयातिमन्याहिना सास्वलितोप
यातान् १५ प्रकृतेसुगमेपि मार्गे अनभ्यस्तायावाणी वक्रमार्गे प्रसिद्धप्रख्यातिरेकिणीमा
र्गे प्रवर्तते सा पदे पदे स्खलितेनोपयातात् अन्याति मा नुयात् पक्षपंगुः राजपथे प्राशिक्षितो
वक्रे संकटादौ मार्गे प्रवर्तते सक्रमेक्रमेस्खलति १५ जिह्वाकथनामखेलसमाभूत्तनामवि
स्फुरमयाग्रहूनी कृतादितस्माविपिनेव वृत्तिरहर्निशेपि अनपाय पालं खेलसानिद्वास १५

तोसतंतंभयस्याप्रहृतौ प्रथमव्याख्यायिका कथं नाम केन प्रकारेण माभूत् सर्वथाभवत्येवेत्यर्थः
सतां दोषारोपणे दुर्जनाभयं कुशंस्तितितात्पर्यं यतोवि याद्वापेशुनं दोषारोपप्रपवास्त्रपालस्वहृत्निर्वे
तनं कृत्वा वृत्तान्तविपरीतदोषप्रथनेन इत्यर्थः आजन्मनः परेषां दोषारोपणे लाभनिरपेक्षमेवप्रवृ
त्ताः इति तात्पर्यं १९ हृष्टप्रवृद्ध शतपत्रयोनेः किमत्रहो साधुजनेन कंपायोयपि विद्यानवपत्रस
गंखलत्वंगस्यनानिर्मिमीते शतपत्रयोनेः पद्मभवो ब्रह्मणः साधु लोके दया अहो आश्चर्यं यदि
यत्नीहृष्टवश्यं प्रवृद्धप्ररोहमाना अद्यापि आसर्गादिपत्यपि कालेगच्छति योब्रह्मा दुर्जनवानर
स्य विधेयेवापूर्वपत्नालोषां संगानरुहनेखलाः सर्वदेवमूर्ध्वापेवेत्यर्थः खलाः सविद्यायादिस
लदासाधुदोषाना सेष प्राणान्नृपहरत्युरित्यर्थः वानरस्य च पत्नायदिस्थलदाविस्वस्यापद्रव
र्ययान् १७ सतां वनास्य साधुरव्याधितोपि वद्भावदातोविधुराक्रियाप्त यत्कौर्यवादेन जितो हि वर्गो
हिये वपातालतलं विवेशं अव्याधितो कृतापकारोपि कृतापकारे दण्डभूपिकयासिद्धः
दुर्जनः साधूनां दोषारोपेषु सावदानः यस्य खलस्य क्रूरत्वप्रसिद्ध्या पराभूतः फणिगणोल
ज्जयेव पातालं प्रविष्टः लज्जितो हि लोकसन्निधौ स्थातुं न शक्नोति सर्पो हि कृसन्निधौ स्थातुं नश

वाधितोहंशंददातिदुर्जनेनस्वबाधितोपीत्यर्थः सर्पस्यपातालप्रवेशोवास्तवः तत्रलज्जातोनेमि
त्तंसंभावितं १८ नीचस्तनेनोत्पस्कानितानकार्य्येपुत्त्रतामताधर्म्मभृद्दुर्जनेन विनातज्जायतकथन
दीयदोषेणसारस्वतेहृदयप्रसादः अर्जुनेनसौवीरादिनामाधर्म्मसाम्यंबिभर्ति तथापियोनीचोदोषारो
पजातादोषाद्गुणाद्यन्ननयत्र कुत्सितोवकरोत अनुमतौलोट् अनुमत्यासत्त्वितोदिनप्राप्तिंदर्शयत्या
ति तदीयदोषेणवलावमानेनविनासारस्वतहृषाः काव्यादिचात्यर्थाः प्रसादोनजायते दुर्जने।
नाशोपितदोषःसाधुश्रमत्वंकार्यंकरोति दोषद्वारेणगुणलाभसन्दर्शनात्रीचानांसाधुनिन्दयाके
स्वगतनीचत्वप्रकाशनमेवफलमतस्तैःसत्तातिनिन्देवारंभणीयेति वैरिणमपि हितोपदेशेनस्व
स्मेरोजनस्स्वयन्ति अर्जुनेनचबाष्पजनाकंकाश्यपकारिचास्य तस्यैतेनविनादृष्टिप्रसादोनभवति १६
निगूढस्नेहोजनस्यभृतोपिकेचित्साहाय्यमाहार्यमनुसंधत्ते अतःसुयोबन्धुरसोपि यत्नेबहिर्बहुःक
र्कशामित्युकाराः अप्रकाशितस्नेहापुत्रविभ्रतोपिकेचित् कुत्रिमकादिस्यमभिनयति अर्थापित
मेवोपकुर्वतीत्यर्थः कीर्तिप्रसृपकारलोभाभावादितिभावः अस्मत्समदृशस्वादोपिगुणकादिः
बहिःकठिनाप्रकृतिर्यत्ने प्रकृत्यानभिगम्यत्वमभिनीयसापदोःसंभावितमुपकारंकुर्वतीत्यर्थः १६ २॰

किंयद्गतां पंकलिकालनाम्ना प्रकंपदे नुः प्रार्थितो हि मर्त्यः खलिम्पखलखरजनीव यस्मिन्सायोर्दिनसे
वरतिदुमायुः कलिकालेनामयस्मरहेमन्तः कंपस्तोत्तानिकारणं कियत्प्रसिद्धः वह्निप्रार्थितद्वम
र्थः भयकृतसंकपोसशीतकृतेनकंपेनाध्यवसानं यस्मिन्कलियुगे एव हेमन्ते निशेव खलिनी
खलकुलमखलखाम्पत्ययादिवसस्येव सायोरायुर्दरिद्रमल्पं हेमन्ते च रात्रिर्दीर्घतरा दिनमल्पकं प।
श्चजायते २१ एकपुनर्दुर्जनसारमेयैर्धूतोगुणोयपरस्तु क्रोशं विविक्तं तालुणदयितं भषति य
दग्रतः काव्यमलिं लुचानां दुर्जनाएव सारमेयाः श्वानः तैरेकोगुणस्तु भृतः यत्परेषां सुजनाया
नां संकोशस्तापवावाकोशः तं लपदयितं मापिनमिसृतां काव्यं चौराणामग्रतो भषंति वायं
सम्भुप्रकाशयंति सज्जनाचीयोज्ञातिमपिनसहंते इति भावः श्वानस्तुपरकोशमेव चौराणामेव विशा।
तां चौराणामग्रे भषंति शंका प्रसंयोज्ञाविवादितः प्रकृतसंभूतकालविषयत्वात् भषणं स्वजा।
तिशंकः २२ दिवेन्दुजालातिशायजन्मेनतमखेविनिरीतस्वखलं समाप्त वह्निविनैवोषधिमंत्रं
त्रं मन्त्रविद्योऽद्विविषंदप्रसूतेन सखिबुद्धितोपदेशनत्वाम् खरस्यामंत्रणं अग्रहृदं त्वाहि ध्यामि वदिकं दि
वंयदिन्दुजालमद्भुतवस्तुनिर्माणं तस्मातिशायंजानाति तं खलं निरीतस्व विमर्षः शोकस्त्वितिया।

श्री
कं॰च॰
टी॰
१२
17

वत् दूरस्थस्यापि खलस्य भयवशात् नम्रत्वं यस्य वैनमितिनिर्दिष्टः यो वह्निजननकारणभूतमोषधीमे
त्रं तं त्वचं विनैव समासमुखेनाग्निं सूते दाहकत्वाद्दुर्वचनानामग्निना साम्यं वसानं औषधादिबला
देर्दुर्जालिकाग्रोग्निजननमभिनयति खलस्त्वौषधादिविनैव मुखेनाग्निं वसति अग्निवद्दुर्जनवचनं
दहतीत्यर्थः २३ अनेकशोहं विमृश्यानुपौनःपुन्येन खलं न वेद्मि स्थिरमस्थिरं वा सतां स्थिरत्वेन त्राण
सौहृदः किमयमस्थिरः किंपुनरादौ विरोधः एवं बहुशो विमर्शं कुर्वन्नप्यहं खलं स्थिरमस्थिरं वा न
जानामि यतो यदि खलः स्थिरः तदा त्राणे सौहृदं प्रीतिर्यस्य स्नेहे स्थिरत्वाभावात् खलो न स्थिरः
अथास्थिरः तत्कथं पुनस्तावद्वैरी चलो रोषो यस्य स्नेहे चलो वैरे दृढश्चेत्यर्थः २४ विधेरुपाध्या
यपुरतस्य साधुरपूर्वचारित्रपरीक्षितो तेनाप्यस्पृष्टानि सज्जनमयपयस्तानि ललाटेषु उरक्षराणि २४
अपूर्वविधात्रा अनिर्मितं चारित्रं धारयति तथाविधो साधुर्विधात्रा ऐधिक दर्शितं अधिकद
शीलगुणाध्यायः अयतां यदयं खलो विधात्राप्यनिर्मितानि दुर्वचनानि सज्जनानां ललाटे गुलि
खति अदृष्टानपवादान् तस्यारोपयतीत्यर्थः २५ परेण सामान्यकवेर्वचसा द्विधीयतां संगलितमे
गपात्रं सर्वानवद्यसूक्तकथं प्रबन्धुः स जायते दुर्जनरंतकारः ॥ परेण शत्रूणां खलेन सामान्य १२

सा सामान्यगुणस्य कवेर्वचनं मंगलिभिर्गानं तज्ज्ञानां पात्रीक्रियते सर्वस्मिन्नवयवे निर्दोषः
प्रबन्धोऽतज्ज्ञानां हन्तकारो भिक्षा कथं जायते मार्कण्डेयपुराणे ग्रासप्रमाणं भिक्षा स्यात् अग्रं ग्रा
सचतुष्टयं अग्रं चतुर्गुणं तेतु हन्तकारं विदुर्बुधाः २९ सरस्वती सा तु रम्यश्रिरेनयः कवित्व
पाणित्वमत्र नस्तेनन्यायः कथमसर्वागमनाम्नसौष्ठवोदिनाहितेप्रौढिविशेषमश्नुते सरस्वती
एव कवीनां माता तस्याः कवित्वपाणित्वाभ्यां हेतुभ्यां स्तनं कृत्वा स्तनन्यायः कवित्वपाणित्
त्वे एव स्तनौ पिबतीत्यर्थः यस्तनौ चिरेनापिबन् सर्वागमवाम्नमलब्धसौष्ठवं सुमन्त्रिग
र्भत्वयेन सः प्रौढिः पदार्थवाक्यरचनावाक्ये चपदरचनेत्यादिका तस्या विशेषं कथ
मश्नुते यएव कवित्वपाणित्वे एव स्तनावपिबन्स एव प्रौढिपात्रमित्यर्थः यस्मात्तुः स्तनौ
चिरेनापिबवति सकथंप्रागल्भ्यम्प्राप्नोति ३० बद्धोद्यमापि सत्त्रणाव्यवहारिवृत्तौ यत्नसक
सवनुहन्तवशंवदा गौः सूत्रेतमनुतरसंबद्धयास्तुयायायोम्यः प्रकारइवविस्मयमिदंवृत्तीति
सत्रेणसदसत् अव्ययं विभक्तीत्यादिन्यासाकल्पार्थे व्ययीभावः सत्रेणमभ्यवहरति सत्रेण
व्यवहारी अविवेकी तद्भावे बद्धोद्यमापि निर्विवेकापि कस्यापि गोर्वाणी अद्भुततरंरसंस्पृशा

श्री
का॰ च॰
टी॰
१८

तादिकं सूते यो मृतस्यापरोक्षेदेव जगन्मानार्हं करोति तदभ्यासेन सभ्याः स्तुवंती त्यर्थः येनुश्रुत
तगुणाशिनी रसवती रसूते सारस्वतप्रसादादयत्नेनैव काव्यस्फुरंती त्यर्थः २८ येनोपदर्शितिज्ञवः
कवयः कथंचिन्नार्थप्रथाप्रणयिनः प्रतिभादरिद्राः काव्यग्रहेण किमरोचकिनोपि तेप्यदल्पी या
सोमितरसास्वादनामनुभवंति २८ परानंदमूर्तिडुंतानां शब्दानां स्थितिमवसानं येनउज्झितं तथानचवा
ग्रुणादावर्थपरिचिताः तथाप्रज्ञाहीनाः तेऽरोचकिनोपि अविवेकपूर्वकाव्ये प्रयतमाना अपि का
व्यग्रहेण अल्पस्वादल्परसास्वादमात्मनामनुभवंति अल्पमल्परसं च प्राप्नुवंती त्यर्थः सरस्वतीप्र
सादं विनाप्रयत्नेनापि काव्यं न स्फुरति स्फुरितं वा मानार्हं न भवती त्यर्थः येनपदहीनानिरर्थोस्य
ते अरोचकिनोपि अल्पमल्परसं वानुभवंति एवं श्लोकद्वयेनान्वयव्यतिरेकाभ्यां सरस्वतीप्रसादप
वकाव्यस्फुरणमूलमिति युक्त्या प्रतिपादितं २९ अर्थोस्ति चेन्न पदशुद्धिरथास्ति सापि नो रीतिरस्ति
यदि सा घटना कुतस्त्या साप्यस्ति चेन्न नवक्रागतिस्तदेतद्व्यर्थं विनाद्रसमहो गहनं कवित्वं अहो का
व्यं गहनं दुर्गमं दुष्करं यतो वाक्यादिरर्थो यद्युल्लिखितः तर्हि पदानां शुद्धिः संस्कृतत्वं नास्ति सा
पि यद्यस्ति तर्हि गुणवती पदरचना नास्ति सा चेदस्ति घटना कुतस्त्या कुतः सापि चेदस्ति नन वव १८

क्रूरातिः अपूर्वप्रसिद्धप्रस्थानव्यतिरेकि किं त्वं नास्ति नदे तद् यदीदृशमुदितमपि रसं विना निष्फलं रसएव
काव्ये प्रधानमस्येगुणालंकारागुणीभूता इत्यर्थः १ काव्यपक्ष एव गाढं तत्र मतेन प्रयोगो कोशज्ञः सएव रसमय
समं प्रयोगेन भानुर्यएव वरद इतीदृशैर्वैरमपूर्वैः सद्यः सएव जगदाह्लादनेन पयोभिः गाढं नगाढत्वं तत्रैव
शोभसारिं न काव्यकर्तेयएव समर्थः स एवा सहृदयरसमपि प्रयोगे कोशज्ञः गाढे नैव काव्ये रसइति ना
मर्थ एतेनायएवार्कस्ती होः कैरेजगाद इति सएव सद्योजलैर्जगति सिंचति नापि नैव वृष्टिर्भवतीत्यर्थः २।
नैसैरलंकृतिशतैरवतंसितोपि रूढो महत्यपि पदे धृतसौष्ठवोपि नूनं विना घनरसप्रसराभिषेकं
काव्याधिराजपदमर्हति न प्रबन्धः उपमादीनामलंकाराणां शतैर्भूषितोपि साडुंबरायाशत्रुर।
वनायारूढोपि धृतसौष्ठवत्वेनापि प्रबन्धः साहित्यादिर्घनरसप्रसरेणाभिषेकं विना काव्येषु धिरा
ज्यनार्हति सरसमेव काव्यं महाकाव्यमित्यर्थः हाराद्यलंकारभूषितोपि सिंहासनारूढोपि ध्रु
कधौताभिषेकं विना न राजपदार्हः ३ वाणीप्रयत्नरचनानिपुणसरीतिनैयत्रमल्पकविभिर्भज
तो वराकी कल्लोलिताधुनरसैकशमालि देवी कीदृशी संस्मरति नक्षविचेष्टितानि प्रयत्नेन न
वहेलया रचनायां शब्दार्थयोजने निपुणस्य सामान्यकवेर्वराकी माना न हि वाणी रीतेनानत्वर्थ

श्री
क॰ व॰
टी॰
१९

मदर्थैर्नैयत्यंनियतत्वंप्रयत्नं तत्त्वासितात्तत्सरस्वती ईशानि रीतिमात्ररूपाणि तच्छावैचि
त्र्यत्वानि क्व स्मरंति न स्मरंतीत्यर्थः अल्पस्य कवेः काव्यं रीतिमात्रकमेव महतस्तु सर्वगुणमय
मिति तयोर्महदंतरमित्यर्थः ३३ श्लाघ्यैव वाक् किमगातिर्वनदार्भ्रवन्योः कस्याः काव्यप्रवृ
त्तिः यत्र तुर्लतायाः कर्णांतिकप्रणयभाजि गुणे यदीये चेतांसि मत्सरवतां च विदीर्य रंति धूने
यद्दार्श्र्यंहृष्ट्वत्वद्रूपसेत्सोविशेषस्तस्यवन्योः परिचितायाः कस्याश्चिपि लोकोत्तरायाः सूक्ति
रेव यत्र तुर्लता तस्याश्च वक्रत्वमेव वस्तुतमं यस्याः गुणे औदार्यादौ कर्णसमीपगते श्रुते सति मत्सरि
णां हृदयानि सद्यः स्फुटंति गुणशालिका वक्रत्वाउ जनानां हृदयस्फोटः सद्यो भवतीत्यर्थः
वक्राया धनुर्लताया अस्य गुणे कर्णप्राप्ते शत्रूणां हृदयानि स्फुटंति ३४ तत्तत्समग्रबहुशास्त्र
विमर्शसिद्धवैदग्ध्यदिग्धमतयो बहवः कवं तां यत्किंचिदस्ति तन्महाकविवाग्रहस्यं स्वमेपि
तस्याकिल तेन दिशं स्पृशंति तेषां तेषां समग्राणां शास्त्राणां विमर्शेन दोदेन जातं यद्वैदग्ध्यं चातु
री तेन दिग्धा उपचितमतिर्येषां ते कवयः बहवः कवं ता काव्यप्रयत्नेनामीत्यर्थः यत्तु किमपि म
हाकवीनां विरहसंमहृदयगम्यः कोपि परमार्थस्तस्य मार्गमपि ते न जानंति श्रोतॄणां च तस्या रं १५

शास्त्रश्रोतॄल्पकवीनां तन्मार्गमात्रमपि दुर्लभमिति तात्पर्यः २५ कुर्वन्तु लक्षणमाश्रितेन लक्षणाये
काव्यमाः काव्यपदाधिगमास्सहायाः तेनु दूतं सुदृढपुराश्च यान्ति शाखावाप्य ग्राहदेशे दूयन भूस्मास
हूस्मनंति ॥ आश्रितेन मनयी नं लक्षणं काव्यमालयतं येस्ते येकाविरितिपदस्या धिगमस्तेतो
हेतोः प्रति लक्षणं चपलतमाः काव्यविदः पुः तेभ्रसंनूछपत्ताः पतिपतोका इव हृदेनयघाय
दुर्गुयनं व्योमगमनं तस्य बाहुल्यव्याग्रायघापतंति तथा बहुवारान्यतंति पत्ताविनाय्याय दूय
नं तथा लक्षणंविना काव्यं यमश्च तात्पर्यः सहायाश्च तिकाव्यपंप्रतिहतेपंचमी २६ नोशक्य
पवपरित्यस्य हठापरीक्षा ज्ञातुमितस्समहतस्सुकवेर्विशेषः कोनाम तीव्रपवनागममंतरे
णभेदेनवह्निशिखादीपमणिप्रदीपो बहुशः परीक्षामकृत्वाश्रत्यस्य नरस्य महतस्सुकवेर्वि
शेषोनरेक्षातुं तेनोशक्यः ज्ञातुं शक्यते निशक्यो नानुपदेजानाते स्त्रं गुणक्रियातेपदतंप्रधानक्रि
यया क्वचित् कर्मोच्यते यथादेवः स्तोतुं शक्यो नकेनचित् इतिविशेषशास्त्रायमा सवेग
महतं विनाको दीपरत्नदीपो भेदेनजानाति वेगवतावातेन दीपः शाम्यति नतुरत्नप्रदीपः
तद्वत्परीक्षया सामान्यकाव्यं तस्मते महाकाव्यं नत्विदृशेनेत्यर्थः २७ कुसमित्रिमूषणमेव।

श्री॰
कं॰ च॰
टी॰
२॰
20

हिनितांतंनैर्मल्यपान्माधुर्यतोरसमयोन्मिषदितिदीदं ऊछान्तयोर्यदिमियोघटनाकवीनांजातै
वतद्वचसिपानकरीतिसिद्धिः ॥ नितांतंनीतान्त्वात्मानाशमसुपरिचयमरिवेजानीहि मधुरत्वा
काव्येरसमुन्मिषत्तीरव्युदीतायत्रतंजानीहि मीलनात्वमधुरत्वोरसोगुणोच तयोर्कुत्पत्तिर
मयोःसंयोगोयदिभवति तदाकाव्येपानकरसशर्करामरिचादिकृतरसविशेषसरीतिःसाम
रस्यंतस्यासिद्धिर्जातेव तथाविधंकाव्यंपानकतुल्यमित्यर्थः ३८ अभ्रंकषोन्मिषितकीर्तिसिता
तपत्रःस्तुत्यस्य एवकविमण्डलचक्रवर्ती यस्येच्छयैवपुरतःस्वयमुज्जिहीतेद्राग्वाच्यवाच।
कमयःपृतनानिवेशः अभ्रंकषमाकाशगामि उल्लसितंकीर्तिरेवसितमच्छत्रंयस्यसकविमण्ड
लेचक्रवर्तीस्तुत्यः यस्यकविचक्रवर्तिनइच्छामात्रेणैव सद्योग्रेवाच्यवाचकमयोर्थशब्दप्र
कृतिःसेनानिवेशउज्जिहीतेउत्तिष्ठति चक्रवर्तिनश्चेच्छयासेनाआयाति ३९ निष्पीडितो।
बहुरसस्रवतेबहूनांगावास्थिरात्मितसुभाषितदुग्धधाराः कश्चिदुगायरसमुद्रनवप्रसूवन्यत्ती
सेदृशानपतिरेतिकवीश्वरत्वं बहूनिसुवोनिद्धभाणिसंस्कृतप्राकृतादीनियत्रैवंनिष्पीडितानाउ २॰
गधाः वाचोमिताःसुभाषितान्येव दुग्धधाराःस्रवतेस्रवंति अगाधरसोरसमयःसद्वोयेन

वः प्रबन्धः सप्रवर्तीरोधः लीरसमुद्रः तत्रदानपतिर्हेलयानिर्माता काश्चिन्नवीनामैश्वर्यमेति प्र
बन्धान्कुरुते पृथग्मात्रकर्त्तारो ये वररुचः तेति प्रबन्धकर्त्तारः कविः दुर्लभ इत्यर्थः ॥ या वैदर्भपा
याधुनीनमणीनिप्रसमग्रसूत्रांतरप्रोतप्रीतिकृद्दर्थरत्नघटितः कोऽपि गुणो यो मम तां वाग्देवीनयना
चलोच्चलनचमत्कारैर्विनोदेति किं सा वाणी मसृणीकृतानि रेवचयिकुसुमान्निशाणशमनि वैदर्भ्याश्च
ये वैदर्भीयः पन्थास्तत्राधुनीनां संचरन्तीयामणीनिहाक्तिः सेवप्रसमग्रयत्सूत्रेतन्मध्ये गुंफितानि
प्रीतिकृति आनन्दकराणि यान्यर्थरत्नानि उत्तमार्थास्तैर्घटितः कोऽपि गुणो या विदुषां भव
ति सा वाणी कुसुमान्निरेव शाणसमा वर्षणपाषाणः तत्रमसृणीकृतेव सरस्वत्याः नयनाचल
स्य नेत्रप्रान्तस्य चञ्चलत्वेपण्णे तेन चमत्कारैर्विना किमदेति तेनैव ओदेतीत्यर्थः मसृणीकृते
वैसत्रवेशाक्षो थाहन्तवः अन्यथाचमत्काराभावात् सरस्वतीप्रसादेनोल्लसितायावाचोकु
त्सन्निमसृणीकृतत्वासंभवात् ॥ या नालेरससारसंग्रहविधिर्निषीय निष्पीय ये वाक्रांत्व
त्वलनांगुराकांतिपयेन त्वसृशश्वक्रिरे जायंते यथा यथानुकवयस्तेन तत्र संतन्वते ये त्वप्रा
सकटोरविचयमकश्लेषादिशल्कोप्रय वाग्रहस्यमेवेत्तल नानिषीय निष्पीय बहुशो वि।

श्री
क॰ व॰
टी॰
२१

स्य येकवयोरसस्य काव्यसारांशस्य सारस्तस्य संग्रह इति विधिं चक्रिरे तेनगताः सुप्रतिपुनस्तेयथोत्र
रंजायंते येतत्रवाऽकुशलतायामनुप्रमादिरेव शाल्कं असारभागस्तस्य संग्रहं कुर्वंते सारभागा।
स्वस्य पूर्वैः संगृहीतत्वेनासारांशमवशेषत्वात् कवेरशक्तिमित्रादीनां विशेषणं ४२ सर्वैः संचर
तेपथ्यापरकविग्रामसकश्चित्तु सश्लाघ्यः स्वप्रतिभायनसमर्हतः प्रक्रांतदिव्यव्ययः यद्दिक्षाणीत
नव्यवाक्यपदहत्तेन प्रतिष्ठाजपो विलंभादुद्ववस्तंरेतिगहनेसारस्वनेस्तोनास्ति सर्वैः परकविग्रा
मस्मपथ्यासंचरते परकविभिहल्लिखितस्यार्थस्यानुसारेण काव्यंकुर्वंती स्पर्धः सम हरतीयाशु
क्तादिनामनेपदं सत्तकश्चित्तस्तः यः स्वमतियनस्यार्थ्यापूर्वैर्व्याघोयेनसयेनविश्राणितं
प्रतिपादितं तनव्यमतेत्वहूपत्वाद्वाक्यपंप्रबन्धः सपवसस्वेनरणेपायत्वाहूर्हत्तेसतः नवप्रति
ष्ठामालंबनत्वेनग्रहणं जत्रपते तन्तुतप्रबन्धानुसारिणः सरस्वतीसंबन्धि ति अगाधत्वादस
मयत्वादविच्छिन्नत्वाच्चस्रोतसिप्रवाहशास्त्रेतिः शाकंतरेति यनव्ययंकृत्वायेनचदत्तस्यसेतोर्मा
र्गेणबहवोनदीप्रवाहंतरंतिसचमुतसः ४३ निर्मर्यादत्वलोपतापनहूर्हतुकर्मनिर्माणेन प्राय
श्चित्तस्यचेतनश्रांतिस्पृथासेककियादीदिताः केषांचित्कृतिनांगिरः परिणतपुत्तस्तीसंमतित २१

प्रादुर्भूतनवीनाक्रिमगुणः कालेऽसमन्तोऽशेऽरते निर्मर्यादं निरवधिकृत्वाय नवलोपतापनं दुर्जनसं
तापनं तदेव चूडहृद्दुर्वारं पापं तस्य निर्माजनाय निवारणाय प्रायश्चित्तं शुद्धिहेतुर्यः परित्तकणावि
षये अमृतसेकः सज्जनादिपरिकाव्यश्रवणादमृतसरसीवमज्जति तत्रदीक्षिताः कृतनियमाः
खेलास्तापयन्ति सज्जनानाह्लादयन्तीत्यर्थः दीक्षा च प्रायश्चित्ते मेयुक्ता परिणतापक्का यावृत्तयस्त
यासीमन्तितो विभागेन सन्निवेशितः प्रकटीकृतोनवोवक्रभावो याभिस्ताः केषांचित्कृतिनां वा
चः सतां कालेऽशेऽरते अपूर्वत्वान्नापवपठन्तीत्यर्थः ४४ अथ शिष्टायाश्रान्तश्रुतावितन्तीसिंहासनपु
रा महावीरः कश्चित्कृपानिकविसाम्राज्यपदवी विलासं गृह्णानोभणितिमयमद्य स्मयवैरि
रोदेव्याविश्राणितमभिनवप्राभृतमिव अश्रान्तेन गाढाभियोगेनाभ्यस्मानं यत्कृत शास्त्रं तदे
व वितन्वंसिंहासनं तस्य भूः तामाश्रित्य अहो आश्चर्ये कश्चिद्वीरः कविसाम्राज्यं श्रयतिनानाशा
स्त्राभ्यासेन कविराजोभवतीत्यर्थः अतएव सरस्वत्यादत्तं ढौकनकमिव भणितिप्रकृतिकं
विलासमनन्यप्राप्तं गृह्णान् सम्राजश्च ढौकनकमर्हतीति ४५ व्युत्पत्तिप्रतिपत्तिं वेचुरवचः
सञ्चारवाचंयमावक्रोणेवकलालवेत्तकृतेयः काव्यमव्याकुलः मज्जावर्मविहाय कर्म च सामि

श्री
कं चं
टी
२२

त्कालो वितनोति सोऽखिलं विश्वं दाहमयेन तेजसा भासितां नासं रंभतोऽरंभते व्युत्पत्तिन्नानाशास्त्राणां प्रतिपत्तिः
स्वीकारः तयाच तत्तेरो योवचः स चारस्तत्रवाचं यमो मौनी वाचंयमो व्रते रतिरिवश्च नानाशास्त्रेषु
नयत्तत्र अर्थः वक्रेण प्रसिद्ध प्रस्थान व्यतिरिक्तेनोक्तं नुन्नकोषेणयो व्याकुलः काव्यकृत्कृते तत्कवच
संज्ञासंग्राम समययोगं पकर्मकरणकौशलादिकं च कर्म विहाय दण्डखड्गे न जगृहे तत्संरंभेन स्तु
इति अप्यस्तूयमानो यदि जयति तदा व्युत्पत्तिं विना काव्यं करोतीत्यर्थः ४९ वाचो वक्रिमपदुतिः
स्त्वविदितव्युत्पत्तिपारायण प्रावीण्यप्रगुणस्यहं तत्कवितः सोल्लासमुन्मीलतीति वीणापीन्दुक
लाचराचरगुरोर्देवस्य चरणौ पीतेस्मृरास्तुगमवाप्य कृत्वनगता तात्पर्यानवद्याः स्थितिः ४९ स्त्वविदित
मवधानपूर्वकं कृतं यद्व्युत्पत्तिपरायणं नानाशास्त्राभ्यसनं तेन प्रावीण्यं कौशलं तेन प्रकृष्टगु
णस्य कवितुर्वाचो वक्रत्वं सोल्लासं स्फुरति जगद्गुरोर्देवस्य भगवतो मौलिनिवासमासाद्यन्ती
णापि चन्द्रकला हृद्याः नवद्योतास्थितिगता वीणापीत्यपि शब्देन वीणा चन्द्रकला विलसताणा
याव्यापापाटणापूपिकया सिद्धं व्युत्पन्नस्य वक्रता शोभते इत्यर्थः ४७ अविदितनृहृतंत्रस्तु ॥
स्त्वक्रमोपनिषद्स्फुमकवितनीरिगिरि प्रागल्भ्यं नो कथंचिदिदं चाति अजातक्रतपरीपाकस्रोतः प्रक २२

र्षमनाश्रित्येन कृपयमिवरसप्रसन्दः स्यादित्यपि कुशलात् इति अविदितोक्तमेतत् तेषां तेषां शास्त्राणां या
उपनिषद्रहस्यतत्त्वमनोभ्यासो येन तस्मिन्कवौ विषये वाविर्भावः एवं कथंचिदपि न स्फुरति अभ्यस्त
अभ्यासं विना काव्यं न स्फुरतीत्यर्थः इत्नेनावर्षाकालेन कृतः परीपाको येषां तानि स्तोतांसि यत्रै
व प्रकर्षमत्र कर्षमनाश्रित्येन अप्राप्तेदपि कुशलात् निकम्पिकस्य वृत्तस्याम्रफले रसस्फातिः कथमि
वस्याद्रसस्यादित्यर्थः अबुत्पत्तिकाव्यचर्वितं मृदामकपित्थवत्तद्वैरस्यजनयतीत्यर्थः इतियस्यैस्तुः
कपित्थग्राहिमन्मथाः आम्रफले कुशलाः स्यादित्यभिप्रायः ४८ आरोपेन परीयसाय यदपि सा वाणी
कवेरामत्वे वेलेती प्रथ्यते तथापि कृतेनोसन्मनोरंजनं तस्माद्यावदमन्दस्यन्दरसगुणालंका
रचोकारितः सप्रस्पन्दिरसद्रसायणरसासारानुसारीरसः ४८ अतिमहत्वापदरचनयाकवे
र्वाणी आमत्वेन तत्पर्यवसाने यदपि प्रथते तथापि सा वाणी सतां मनोरंजनं चमत्कारं तावन्न कु
रुते यावदमन्दस्यन्दरसगुणाये अलंकारा उपमादयस्तैर्चोकारितः सम्यग्वीकृताः तथा प्रस
न्नीस्फूर्तिमान् लसन्मोरसायनरसासारोः मत्तरसासारस्तमनुसरति तथाविधोरसो न स्यात्
आमत्वे आडंबरो मनोरमः पर्यवसाने तु नीरसइत्यर्थः ४९ मधुकणमञ्चोवाचोयेषां विसारिर

श्री
क॰ च॰
टी॰
२२

संक्रमण्युन्नरपरीपाकोद्रेकाः पिका इवाविभ्रान्ति नरद्द कवयो मत्सेनान्ये पुन ईरति क्रमम क्रम
कविनतायोगा येषां विमृत्यन्ति शेमुषी उन्नतरोबहूः पाकोत्कर्षो यासां तथाम पुकरणान्मादि
कबिन्दुनिवयाः स्त्रवंति तावाचः कोकिला इव कमपि लोकोत्तरं विसारिरसं विभ्रान्ति नेरद्र।
कवय इतिमन्ये अथवा अन्वयव्यवधानेपि पिका इव ते कवय इति योजना अन्ये तु मधुरेन रवा।
चः कवयो न भवंति येषां तु इति क्रमम क्रमा ड र्ल च क्रमाकविनताउ र्बीयुता तस्मायोगा तत्र ओ
तृणां मतिर्मृत्यति उदारमेव काव्यं काव्यं न त्वन्यत ५ परस्मोकान्तोकान्रतिदिवसमभ्य
स्यन्तुये च तत्र्ष्यादीऊर्ध्वं हवर्हतेसंति कवयः अविक्षिन्नोद्गु स्फुज्जल पिलहरीरीतिस्त्र
लदः स्वहृद्यावैच यं दयाति किल केषां चन गिरः ५ अल्यान्यरस्मोकान्तदाअभ्यस्य येच
तृष्यादीस्योकमात्रेऊर्धः नेरद्रवद्रवः कर्षति यत्नेनामि नच काव्यं कर्तुं बद्रवः समर्थत्वम
र्थः अविक्षिन्नरसना द्रतमदृङ्गस्फुज्जत्नो याजलपिलहर्योलासारीतिः पारिपाटी तस्याः स्त्रहृदः
सत्वेः तथाः स्वहृदयामनोरमाः केषांचन विरलानां वाचो वैषयं विषदं त्वनिर्मलत्वं दधति २२
प्रवन्धकारिणां विरलत्वमर्थः ५। दिवेवाकमरक्रमे स्वकविनः प्रमत्तवाचस्यते श्रोन्त्रा

स्तोत्रकथास्तकः खेलपटुः साश्चर्यं चक्रुर्जनैः लभ्यः शेषफणीन्द्रेणेत्रसत्यत्वः श्रवः सहस्र
द्वयेनाकर्णेन मद्यस्तोत्रं विततुयाज्ञि ह्वासहस्रद्वयी ५२ स्तवकवेर्ह्येवंत्वाद्दृष्टेवाग्जालासे विषये
श्रोत्रत्वेच कश्चर्यं चक्रुः जनोल्पदर्शी प्रगल्भः समर्थः स्यात अल्पदर्शिनोदिव्यकाव्यकरणद्दृरे
णोक्त अन्यकृतंदिव्यकाव्यं श्रोतुमपि नेनयोग्यः ऊनः पुनः स्तोतुमितिभावः सपुनः शेषोना
गराजो भूमण्डले ऊनो लभ्यः तस्यनागलोकेस्थत्वात् यः शेषएवंविधेवाग्जालासंवक्तः श्रो
तृत्वाद्दृष्टिसहस्रद्वयेन श्रुत्वा नतस्तुः नोदिव्यकाव्यस्तवं जिह्वासहस्रद्वयीप्रसारेणेन शेषो
दितत्काव्यं श्रुत्वा साश्चर्यो भूत्वास्तोतुमीशः ५२ मेरोदस्वार्द्धिरदाधिरोहिणीवशयानेन
चन्द्रौविधेः शंनेदृतनवभारवीवाविवृतिनेवाणीविषादस्पृशः वाग्देव्याविरमेनमनाविपुरा।
द्राग्दृष्टयस्प्रष्टने शिष्टः कश्चनसप्रसादयतितोयपद्वाणीसद्वाणीनी मेरोढनाम्निकविराजे
स्वः स्वर्गपवाद्विरदस्तमधिरोहति प्रभीतश्चमर्थः सर्वन्धुकवीवाविधेर्वशंगते नत्याभारवि
कवौगतेवाणे तथावाणकवौविवृतिनेभग्नेसति विषादस्पृशः सदुःखोयाः सरस्वत्याः
हृत्तकष्टेमनविपुरः शोकस्तानाहृष्टयो व्यापाराविरमेनसरस्वतीमाशोचान्विसमर्थः यतः

श्री
कं च
टी
२४

सकलभुवनाधिपः चेष्टते रंहंतेयद्भ्राणीरेव सद्भ्राणीनी प्रोभन्नाहृती नंसुरसवंती प्रसादयति मे
एदादिमरणतुः त्वविस्मारयतीत्यर्थः कश्चनेतिसंहतिवक्रनयासावात्मानंनिर्दिशन्कविः मेएदा
दिकाव्यान्तकाव्यमधिकं योतितवान् ५३ त्रयस्त्रिंशान्कोसौदधतविबुधोहेषाकलुषाधिय
नित्यंकाव्येत्रिदशाचरितेकेवयसमी भुवः त्वाशुपास्मिन्वनसविधिनेकोपिविबुधोनसहशेयः
काव्यंधूतविमलबुद्धिःकलयते अधिका त्रिंशत् त्रयस्त्रिंशत् त्रैस्त्रयस्मिंस्त्रय त्रयस्त्रिंशान्को
सः सर्वार्थः विबुधदेवाः काव्येश्चक्रेदमगुहत्वा हेषकलुषामप्रसन्नाहृशानि नित्यंदधत्य आ
प्रसन्नाः संतित्यर्थः यतोदेवानांचरितेऽत्रमीवयंकेकतमे देवचरितेनान्वेषणंदूरतास्तिष्ठतु यतो
भूमण्डलेपि विधात्रापकोपिसमपरितोननिर्मितो योधूतविमलानिर्देषा बुद्धिर्येनतथाभूत्वा।
काविशशाति एकोपित्वाएपीत्यापिशब्दाभ्यादरणसूचिकयास्वर्गेविबुधानांकाव्यविषयेमनस्
रवारणंदुष्करमितिसिद्धं काव्यविबुधशब्दयोरुभयार्थवाचित्वाद्वाकाद्वयोश्लिसंगतिः ५४
शब्दार्थौनाघरिषदाखिलानिसमाज्ञा विधेयादासायसमश्रयति पुरेतानुभूतनामसन्देनेन सम्रा
यश्रीजगतिकाथितास्मृक्रवर्तीकवीनांस्वेनस्फुरत्स्फुविरूपचितानांकिंचतसेवकीर्तिः यस्मश्च २४

लज्जायाः स्पन्दनेन भ्रूकंपमात्रेण स्मितमात्रेण सर्वार्थः प्राज्ञार्थानां सर्वसामग्री आज्ञाकारित्वाद् गृहेदा
सत्वं भजति ततस्तु हे दाहेयसीभूतवर्मन स्वाहेष्टिसंजगाति चक्रवर्ती ख्यातः तस्यैवासिनस्तु चत्रश्रा।
कीर्तिरुपविनाकृत्यिंगता चक्रवर्तिनस्तु सर्वशासनकारिणः छत्रचोचितं ५५ शैथिल्यसंशो
संशयावहपदे तोदासहितैः लोकवेः स्वैरं तत्र सरस्वती निविशते किं काव्यजीर्णोकास पुष्करस्तत्क
मशिल्पकारुभिरलंभूत्सुप्रकर्षैः पौरैर्यस्ताभिः कथमप्युपस्कृतवचः स्तृणाभिः तभ्यते ॥
शैथिल्यं गाढत्वं स्वरूपस्यौजोविशेषस्याभावः अन्ये तु शैथिल्यप्रदोगुणसंसत्वादिस्याहुः तत्संश
ति तथा संशयावहानि सन्देहकारीणि पदानि यत्र तथा दोदंविमर्षसहितैः दोषैई हशैः कवेः काव्य
मेव जीर्णोकः पुराणगृहं तस्मिन् किं सरस्वती निविशते यत् काव्यजीर्णगृहं काव्यक्रमशिल्प
कारुभिर्मर्मज्ञैरलंभूष्णुकर्षैः समर्थोपिथिसेः पौरैः कथमपि कष्टेन न्यस्ताभिर्योजिताभिः उपस्कृ
तिवचोभिः गुणाधायकानि पदान्येव स्तृणाः तैर्भास्ताभिरुत्तभ्यते तत्रास्यते एवंविधे पुराण
गृहे च सज्जीनोपविशति ५९ वाचः काव्यरहस्यावर्मानि पराः पुष्पंतत्वं प्रश्यतं तस्याः किं नाग
रः कानाम चरतेरोधः पदस्फूर्तिषु यामासरस्वत पादलेपनिभृताव स्कान्दितानं अंशस्वाख्यन्यायिव

श्री
क·च·
टी·
२५
25

लवाङ्ग्रमाधमस्य यथाभिप्रायमाचेष्टते ॥ परावस्तमाणेक्तिविलसतणवाचः काव्यरहस्यमार्गेयं
गृधितेनपङ्गु वदाचरितेन पुंसा न ···
वाक् सारस्वतोयः ··· पदस्फूर्त्तिर्गुरो यो हृदि क्रनामचवटते ज्ञायनेया
वाक् सारस्वतोयः पादलेप सेतनानिभृतमविचलमवः स्फारितप्राममनंकुशमयत्रेण स्वाच्छ
न्द्ययया मासमस्तशास्त्रेषु यथाभिलाषं चेष्टते पादलेपप्रभावाच्च सर्वपथेषु निर्निरोधः संचा
रः ५७ तां संगच्छति भारती भगवती विश्रमतः क्रीडया चानुध्यानेव ऊगित्यसावपि हृदानभ्या
सहरीकृता तत्रयत्नशतप्रसादितवचोदेवीप्रसादीकृते स्वच्छं संगमनीयरत्नमिव येशात्वा
दुर्त्तं विभ्रति हठेन चिरकालं यो वभ्यासः तेन हठीकृता भगवती भारती हेलया स्मैव दुत्ता
वि ध्यासेन तां संगच्छति तानाश्रयतीत्यर्थः तत्र यत्नशतैरध्ययनवोधादिभिः प्रसादिता या
वचोदेवी सरस्वती तया प्रसादीकृते शक्त्याढुतविचित्रकवित्ववीजं ये बिभ्रति किमिव स्वच्छं
संगमनीयरत्नं संगमहितेरत्नमिव संगमनीयरत्ने हि सति सर्वं संगच्छते शक्तिः सुस्वच्छाभ्या
सहृपात्कवित्ववीजत्वाच्छक्ते रेव प्राधान्यमित्यर्थः यत्नेन सेवितः स्वामी च प्रसादं करोति सं र २५

वैसगामेः सकर्मकत्वादात्मनेपदाभावश्चमिभद्रं ५८ इति श्रीजोनराजकृतायां श्रीकण्ठचरितटी
कायां द्वितीयः सर्गः २॥ श्रीभवान्यै नमः ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ कुबेरस्य ककुभो
ललाटिका यदेति कश्मीरपदाभिधेयतां सतीसरो नाम नदस्ति मण्डलं विविक्तसर्गाव भूयः प्रजा
सृजः । कुबेरस्य धनदस्य पालितत्वात् ककुबुत्तरा दिक् तस्या ललाटिका ललाटभूषण
कर्णललाटात्कनलंकारे उत्तरदिशि वर्तमानानां पदार्थानां मध्ये तस्य देशस्याधिकगुणत्वात्
यन्मण्डलं कश्मीर इति पदेन वाच्यतामभिधेयतामेति कश्मीरसंज्ञमित्यर्थः एतेन पुराणप्रसि
द्धानुसरणं द्योतितं विधातुर्नानाविधसृष्टेर्यत्नात्तस्मात् तत्सतीसरो नाम मण्डलमस्ति सर्गाय
सृष्ट्यानीयः तन्मण्डलस्नानस्थानीयं शुद्धिहेतुत्वात् । विभाति यत्रानवद्यैश्यसोत्सदादहं।
धुभिर्भूपपरिग्रहैर्दिशः कलेः प्रवेशानवकाशसिद्धये स्वयं मुखे धंकुरितार्गला इव यत्रम।
ण्डले दीर्घत्वादुद्धतयूपैर्दिशः कृतभाति अतएव कलिप्रवेशस्यावकाशाभावाय स्वयं प्रवेश
स्थानेषु संमुखीभूतार्गला इव यत्र चार्गलव्यापारात्तत्प्रवेशो न सिद्ध्यति २ विभाव्यते सान्द्रहिमा
द्रमूर्तिभिः प्रवर्तितां व्येलकमद्रमाद्रिभिः मार्गात्प्रजेन्द्रैर्यजितेन सत्वितमदतिदाणत्तीरसरस्वते

श्री
कं च
री
२९
26

वयत् । वनदिमस्तुतांगैः पर्वतैः कृतः प्राकारः एको यस्य तन्मण्डलं रत्नसामग्रीजितेन क्षीरसमुद्रेण कृ
तप्रदक्षिणमिव लक्ष्यते पर्वतपरिवेषशोभितत्वेन सर्वदेशानां मध्यात्कश्मीरदेशस्य तुङ्गत्वाद् दु
र्जयत्वप्रकाशितं न केवलं दुर्जयत्वमेव यावद्रत्नाकरादधिकत्वमपीत्यनेनोक्तं अन्यस्य
बलवताजितः संसस्य प्रदक्षिणं करोति ३ ततो बहूनां प्रकटत्वमानयन्नयत्र कृत्तिमाविम
लविधानकं शिखित्रयीधूमभरो विलेखरजः प्रमार्ष्टि यत्रौकसि सोमपीथिनां द्विजातिपुत्रा।
णां शरीरे आयासं विना कृत्ताजिनस्य संविधानकं मञ्जरीयवटनं प्रकाशयन् अग्निहोत्रशाला
स्वग्न्यग्नित्रयीधूमसमुञ्चः सकलपापं वारयति धूमस्पर्शमात्रात् कृत्ताजिनधारणपुण्यं द्विजाशि
शवः प्राप्नुवन्तीत्यर्थः धूमस्पर्शत एव धूमेन सह विरोधाभासः ४ कृ भाति यस्मिन्मधुपानभूमयो
नतांगरैगैः शिशिरैर्विलासिनां शनैर्मनोभञ्जकसुधापोच्छचन्वनः स्मरस्य शोणाश्महृद्दुकूलैरिव श्रि
शिरस्समये यत्र देशे विलासिनां मधुपानस्थानानि नागरंगैः कृतभाति अनाज्ञाविधेयानां विलभग
विधानं धूनगुणचापलस्य कामस्य शोणाश्ममयैर्हृद्दुकूलैरिव शनैरितपनाकलितं ५ स्थला २९
धिदेवीजहावन्दशेखरप्रभाक्षरैः कुंकुमगर्भकेसरैः करोति यस्मात्तीतरत्त कुंकुमगर्भकेसरैः क।

रोतियस्मातितिवृत्त्वातापुष्पं जगत्त्रयस्त्रैणविशेषकक्रियां स्थलदेवतायामकुरटपद्मरागरश्मिभिः कुं
कुमपुष्पकेसरैरिह त्रिभुवनभूमिः जगत्त्रयेस्त्रैणस्त्रीसमूहस्य तिलकक्रियामस्त्तापुष्पाविरञ्जीवि
नीकरोति कश्मीरजंकुंकुमं नैवात्रलोकवनितातिलकंसदाकुर्वन्तीत्यर्थः यद्वाजगत्त्रयेयत्स्त्रैणं त
स्यपट्टतिलकक्रियांकरोति यद्धेतुरेवतिलकमित्यर्थः ८ वितन्वतायत्रलवङ्गद्रुमप्रसूनसौर
ईभ्रमीलिसंपदं पुरःक्रियतेहठमज्जनोत्सवभ्रमन्मरस्त्रीकवरीस्तनाभयः पतन्तियानितटवृक्षा
णांपुष्पाणि तेषांसंघैर्विभ्रमन्ति सौरभलाभेन वृक्षपतितपुष्पेभ्योनिपतिताइत्यर्थः वितन्वता
यामहानयायभ्रमरपङ्क्तयः प्रकटीक्रियन्ते अतएवहठेनव्यसनेनमज्जनोत्सवेस्त्रीणांभ्रमन्त्योयाः
स्वराख्रियः तासांकवरीवेणीजगाः स्तनाभयः सदृश्यः तपसोपक्रमोत्सवेतेषां स्नातीनामपितासां
सदृशत्वात् पतेननाकनयाप्रथिकाः पावनत्वादिगुणयोगितात्यर्थः ७ रसायनैर्यत्रपुर
स्त्रीविभ्रमक्रियामयैरात्तनवीनयौवनः पतत्तुषारस्थूलतलपः त्वगेजहातिमूर्तंपलितंरातिप्रियः
यत्ररामाणांविलासक्रियाप्रकृतिभिः रसायनैः प्राप्तनवीनंबलवत्त्वंयेनसकामो माघमासेपतितो
हिमसख्याजान्मूर्तंजराकृतं केशशौक्ल्यंत्यजति हेमन्तेस्त्राविनोनिःसस्त्रीभोगंकुर्वन्तीत्यर्थः अत्र

श्रुतपः स्नातो ब्रह्मचर्यादीन्समाति स्नायनेनस्नहरणो भवतीति शतिप्रियइतिसाकूतं ८ यत्रास्ति यत्रोदकनर्ककै
र्धृतं यत्रैर्महापद्मकर्णिकाख्यः सरः महऊल्वपादाहतिदोहदोर्मिचाञ्चल्यः सरोजानिस्थिभृङ्गभङ्गीभिः यत्र
महापद्मनाम्नानागराजो जलाभिलाषुकत्वान्मैवैवेष्टितमनुज्ञोल्लाख्यसरः प्रकाशयति विष्णोः पादे
नाहतिः तयादोहदोत्रपद्मायानलत्त्वाणः तेनोर्मिचाञ्चल्यः पद्मं तस्यार्थिना भ्रमराणां भङ्गीर्विञ्छित्ति
र्येषां तैः कालियनागस्याहिविस्तुचरणन्यासेन पद्मामत्तो तल्लोलत्वमनल्पान्महापद्म इति प्रसिद्धिः
समुद्रवदनोऽपि मैवैर्जलं गृह्णते ९ विहृतावनी कौतुककं तत्रस्सं ततिभुवं यदीयामधिगम्य शारदा
चनेरेणोभिस्त्वरणारविन्दजैः करोति सारस्वतदृक्प्रसादनं कौतुकमेव तत्रः ततं संततिं प्रकाश
यन्ती आश्चर्यकारिणी शारदाय पदुवमासाद्य पादपद्मयो रजोभिर्हेतुभिः सारस्वतस्य दृशो बोधस
ज्ञैः प्रसत्रतांजनयति शारदापादपद्मस्य वपास्तुत्वेनाविन्याप्रामवती स्पर्धः रजोभिः प्रसादनो।
न्यासविरोधाभासः ९ पिनाकिनो मूर्तिषु सर्पिशीर्षिततयत्रनेत्राग्निबलाद्विलीयते किरीटकोटी
गृह्मेषिनोविधो प्रभाभिराशुणनामिवोत्तरावणे तत्तरायणे यत्र भगवतो मूर्तिषु विजयेश्वरा २७
दिकासु अर्पितं मृतं भगवत्रेत्राग्नितेजसा विलयं नयाति मृतस्य बहुत्वादिहैतत्र अत्र प्रत्ययः भगवतः

किरीटकोटिं गृहमेधिनो वसन्तोविधेयोऽस्यन्दुस्यन्दीश्रिभिराश्रयान्तमाश्रित्यानामिवेत्यार्थः पादः कादिनी
भूतमिवेतिसम्भावनं भगवतस्तत्रानिस्यतासन्निधिमित्याशयः ॥ वशंवदः शासितं सन्ततनास्थितेरिवाश्रि
याः कार्मणकर्मयुक्तिभिः विश्वपतुरत्याद्धिजरत्कुटीरकं गुनातियशस्कपरात्मनाहरिः शासिता॥
स्वरूपात्मास्तु नां सन्ततनास्थितिर्ययात स्याः कश्मीरेषु निस्वंवसन्त्यास्त्यर्थः अचिन्त्यशक्तिभर्तुस्तेहात्कु
नाभिः कार्मणकर्मयुक्तिभिः वशीकरणप्रयोगैरयन्तरवनारायणः तीरसमुद्रपवरजरत्कुटी
रकं चिराजुभूनरूढं तयरक्षावक्रपररूपेण यस्मविञ्चयतिन्मूनगुणत्वात्तीरसमुद्रं सक्त्वा य
त्रैवहरिर्वसतीत्यर्थः १२ अवासनानेकसमीपपर्वतस्कुलातु दस्त्वाभयहस्तसंहाति यदण्डजा
खेण्डलभगावेण्डनात्करोतिकद्भूयदरिद्रमन्वयं तत्त्वतावहद्वोयेनिकूटपर्वतास्तद्धाराजाण्डाल्वि
मा अभयहस्त पंक्तिर्येन तन्मण्डलंकर्तुं अण्डजावेण्डलाद्गरुडाद्भयं तत्खण्डनात्रागाजकुलम
दरिद्रं सावितं करोति तत्रवसतां नागानां गरुडाद्भयनास्तीत्यागम तत्रोत्पल्ल्यते गिरिजात्रा
गानामभयार्थं हस्तानिवश्रमयतीत्यर्थः गरुडभीतिवारणादिति १३ सयत्रभर्गः कपटेष्व
राख्येयानिरस्तलोकत्रयकल्मषक्रमः टयत्रद्गुः काष्ठमयंजलेसागरि न्मद्रुमायेवहगाग्निते

श्री
क॰ च॰
टी॰
२८
28

स्तः लोकत्रयस्य पायेन वेदो निश्वसितो येन तथा काष्ठमयीं मूर्तिं दधदत्र पवनयनाग्नेर्ज्वलनात्मा।
वायव कपटेश्वरनाम्ना माहेश्वरो वारिणा गूढं वसति जलवासित्वात्क्षमहरणोक्तिः १४ बिभर्ति
मार्तण्डवपुर्यदन्तिके पदं प्रभुर्ध्यानगदैकभेषजं तपेऽस्य पौरप्रमदामुखेन्दुभिः स्वकान्तिहारैर्मसृणी
कृतातपः मार्तण्ड इति वपुर्मूर्तिर्यस्य स मार्तण्डसंज्ञः इत्यर्थः ध्यानं तन्नमस्त देवगोचरो गोध्यानं च।
गदः श्लेष्मादिवाधानस्य हृद्गोमेदकारित्वाद्योगादो रोगस्तस्यैकभेषजं मोघयन् मोहं तमो प्रभुः सूर्यो यस्य
देशस्यान्ते बिभर्ति प्रभावेन रक्षतीत्यर्थः अथवा यन्मार्तण्डमनुपेत्य पदं स्थितिं करोतीत्यार्थ्य अथ
वायत्पदं बिभर्ति अथवा यदन्तिके कपटेश्वरनिकटे सूर्यः पदं बिभर्ति अत एव पूर्वश्लोके सम
गेशतिन क्षुद्रनिर्देशः आत्मान्तरा अयणेन्नमसि सूर्यः अन्तिके पौरस्त्रीमुखचन्द्रैः कन्तिभिः स्वका
न्तिहारैर्दीप्तिभिः करणैर्वा मसृणी कृतो मृदुः संपादित आतपो यस्य एतेन सूर्यस्य तत्र सान्निध्यात्सान्निध्या
न भूमिसुवस्तित्वेन चण्डत्वा दसैव्यत्वपरिहृतं अन्तिकत्रयहलान्मार्तण्डसंज्ञस्य पुरस्त्वं प्रतिपादय
ति अथवा पूर्वश्लोकनिर्दिष्टस्य भगवत्त्वापसायं श्लोको देवतात्वेनोपन्यस्तः यत्र मार्तण्डोकोऽन्तिके
वसति अतो भगवान्स्वपिति निर्विकल्पमास्ते भगवद्धि ध्येयस्य तमो हरणस्य सूर्येणैव विहितत्वात् १५ २८

पुरः स्थनीर्थप्रतियातन्वातिथिर्विगाहते यत्रस्य थास्तवामनः बलेरकाण्डदयये वन्धनाक्षिदेवरोह।
न्कर्णीराजविष्टपं पुरः स्थमग्रयति यज्ञीर्थजलं तत्रप्रसन्नत्वात्प्रतियातना प्रतिबिम्बः तस्याः प्रति।
ष्ठिः सत्वेवामनोयत्र धामतेजः स्थानं वा प्राप्नोति तत्र संभाव्यते अनिमित्तमकालेवाकरुणयाबले
र्बन्धनक्षेदायपातालप्रविशति वप्रतिबिम्बस्यतरसंमुखत्वमनाहत्योत्प्रेक्षितं य १९ वियोगिलक्ष्मी
हितं संविभागवन्मनोभवप्राप्तविलासबन्धुभिः दिगन्तदूतैर्बकुलस्य केसरैः करोतियत्कीर्तिस
मितमस्तितं वियोगिनां दातृ हृदयानितेषां संबन्धिनोलोहितस्य रक्तस्य संविभागो विभागे य
थान्तेये कामस्य प्राप्ता स्तेषांविलासबन्धुभिः सदृशैः प्राप्तैरिवतैः कामोजयनीत्यर्थः दिगन्तेषु दूतैः
कीर्तिव्यापकैः कुङ्कुमकेसरैः करणैः यन्मदुयशः स्वस्योत्पादयति अथवाकीर्तिस्मितंकरेय
दक्षतेसर्वगतंकरोति २० नजातयस्मिन्वसुधाविलासिनामकीर्तिजंबालजनिक्रियाक्रमः य
तः सकूटस्य तये वर्जंभते पुरांगनालोकदृशामवग्रहः यस्मिन्वसुधाविलासिनांभूतीनाम।
कीर्तिरेवमलिनत्वात्पंकः तस्यजनिक्रियातत्पत्तिः तस्याः क्रमोनजातनभवति यतोयस्मराक्षी
जनस्य दृशोवग्रहो वृष्टिप्रबन्धो वाधाभावरत्यर्थः सकूटस्यतयापकत्रूपं कालव्यापित्वेन

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
२९

स्फुरति वृष्टीरिह समं पंकं भवति प्रसवेदयापीरे पुनितम्पसाविते ॥ यदूभुजां यशप्रवस्फुरती स्पर्द्धः १७
कदाचित्तिशारदयादयाम्रतदु वाई हृष्टाः कृतिशाष्कुलीपदं नशास्त्रभोगानशनव्रतक्रियासदिह
बालाश्रपियत्रविश्रुति १८ दयेवाप्यायकत्वादमृतं नम्रप्रवाहस्तेनाद्रौ हृष्टिर्यस्यास्तयाशारदयाक
टाक्षितेयत्राशिशवोपि कर्णपुत्रिकास्थानं शास्त्रभोगस्थानशनव्रतमत्र वर्णनियमः नत्सादिहस्त
शास्त्रश्रवणयोग्यं न विश्रुति शारदाप्रसादादयत्नेनैव विद्याप्राप्तिरिति स्पर्द्धः १९ ससंगमो यत्र स
मुद्रकांतयोर्विहारवेषीफ्रवमिन्दुलक्ष्मणः निरंतरा वानशैनैर्वनक्रियः सुराग्रमद्राश्च वतन्क
कृप्तनः २० समुद्रकांतयोः सिन्धुवितस्तयोः संगमो यत्र भवति पवित्रत्वान्नूनमीश्वरस्य विहार
णमार्गः ईश्वरस्ययो वाहवृषस्तस्य खुरपदवी गावर्तव्याजेन यः संगमः प्रकटयतीत्यतिस्थापनं २०
गुणैर्मयूखैरिव शुद्धिमत्तैरैविकामममंतमितसर्वदिश्मुखं भूतप्रसिद्धिप्रवराख्येयापुरीविगाहते यस्य
किरीटरत्नेनां रश्मिभिरिवातिशुद्धैर्गुणैर्हेतुभिरुन्नमितानि सर्वदिश्मुखानि यत्र तत्र प्रवराख्ये
याप्रवरसेननाम्नाप्रसिद्धं तन्निर्मितत्वात् अथवा सर्वनगरेभ्योपि श्रेष्ठत्वात्प्रवरमित्याख्यानतयेति २१
व्याख्येयं नगरं तस्य महामौलिभूषणत्वं भजते मयूखैरिव गुणैः सुवर्णस्तैर्भूषितं ताकिरीट

रत्नं भवति २१ जयंति ते यत्र चकोरचक्षुषां परं विलासा रतिनेत्रसूरयः विद्वद्एवते मान्मथशौर्यकस्य
न प्रथास्तये ते न च्यन्तयासमर्थंता २२ चकोरचक्षुषां स्त्रीणां विलासः परमतस्पर्धी जयंति रतिनेत्रमे
वतेत्र व्याकरणादि तत्रसूरयो व्यापकाः ये विलासा मान्मथशौर्यस्य कामपराक्रमस्य कस्य न प्रथा
म्नि विजयत्तूणाः तानु समस्तयासमर्थतां विद्वदेवते प्रकाशयंति यत्र स्त्रीणां विलासान्द्रष्टुमन्न
योपि भ्रमंती स्पर्धः यणि ताश्चासमर्थान्समर्थयते २२ प्रदर्शिता श्लेषनिपीडनोल्लसद्रसालिरेके
णन यत्र जातानुविन् उ चेषु नैवियमपीरचक्षुषां महाकवीनां च वचः स्पृश्यते प्रदर्शित आलिंग
नेन निपीडनं मणडलाकारतागाप्ति स्तनेनोल्लसन्त्रसालिरेको येषु कदिनो हि स्तन आलिंगनेन पीडि
तो भवति इति स्तनपक्षे श्लेषेणानिपीडनं म श्लेषनिपीडनं श्लेषाभाव स्तन सरसेष्विति वचः पक्षे स्त्री
स्तनेषु काव्येषु चानिर्विवरत्वगाढत्वलक्षणं मेजस्तनजात स्पृश्यते यत्रपानाशानगणेनास्ति
योनित्यपीवनाः शारदाप्रसादेन कवयः सरसकाव्याभ्युभवंतीस्पर्धः २२ पयोनिधिः प्रेमभुवो न्म
दाम सरिद्विलस्त योर्यत्र चकास्ति संस्तवः वनं च नावर्तिनिभे नयोजयत्र वाल वालैरिव धर्मचर्मतां २४
वनायेश्रावर्तजलश्रमास्तद्व्याजेन धर्मचर्मतां गुणलतानां वनं जलधारणाः संगमयति व मह।

श्री
क॰ स॰
टी॰
३॰

त्यादविरोधाद्धासमद्दृश्यिययोर्महासरिद्धिनलयोर्म्महानद्योः संगमो यत्र शोभते तत्र संगमे स्नानादि
महाफलमित्यर्थः २४ निशास्वप्यस्मिन्कुले लक्ष्मीपुविभ्रमादपास्तनीरागिकवक्त्ररोचिषां विलासलो
लावहुलेपि कुर्वते वियोर्विपत्स्वसंगमभंगमङ्गनाः प्रसूर्यस्य ४ न्वाविशास्वविलासप्यसमिन्नेनव
लक्ष्मीपुविशिष्टाद्भुमांसं चाराद्वैतोरपास्तानि वारितानीरागिका प्रवगुणहनपटीयसस्तद्धंक्रो नस
रोचिषां कांताः स्त्रियः कुसुमपत्तेपि चन्द्रस्याविपत्संगमः कलावतयस्तस्य भंगं शृणु तांकुर्वते यत्र स्त्री
णां मुखे चन्द्रादधिकमित्याशयः २५ इतस्ततः कुंकुमरेणुपरिणामविर्वियोगिनीवृत्यपदानिवाद्ने
पृन् नयत्रवायुः सहतेन तऋवामकाणुमानग्रहकीर्तिदिशिमे विरहिणीनांवत्थपथनिव
कुंकुमरजः पंक्तीः किरन् वत्थवज्ञापनाय रंक्तावेशिणाञ्च कृत्सवथाहन्मतेस्यावारः वायु
यत्र स्त्रीणां पत्न्यपरा यथाभावेपि मात्रग्रहणेनयाकीर्तिः सैवदाणुमः परहस्ततसह तेकुंकुम
वायोः कामोद्दीपनत्वामांनेनगृह्णातीत्यर्थः २६ मधुव्रतानां प्रवणेन्यलस्पृशां कुलेकपङ्क्ती
श्लोकितदैर्घ्यरीनयः हरंतियत्रैणहशां हृशोरनेरसलवे यथाविषादविक्रियां कर्णेत्पलांजि
त्रतामपिमधुव्रतानां भ्रमराणां कुलैः स्तनदैर्घ्यगुणाः स्वाभाविकेभ्रमराणांकुलैः स्तनदैर्घ्यगुणाः ३॰

स्वाभाविकेऽप्यमराणां शरीरे सति संभावनं स्त्रीणां दृष्ट्वा रते रसलोलो यो वै चपलविषादो भर्तृस्मरणतुः
त्वेनैनाविकारे हृशति स्त्रीणां कटाक्षपातमात्रेण कामोऽस्य निर्भर्त्सनीति भावः २७ सरः स्फुरत्सितविस
दण्डमण्डली चकास्ति शेषेण निजाफणावली स्फुटं विस्पष्टं यस्मिन् कुन्दसुन्दरी सरोजपर्यंकजुष
निषेविते पद्म एव पर्यंकः तेजुषमाणा लक्ष्मी निषेवितं पर्यंकशायिन्याः श्रियः सेवावसरा
प्राप्तेः शेषेणोत्क्षिप्तस्वशिरः पंक्तिरिव मृणालदण्डसंहतिर्यत्र सरः सुशोभते शोभा हि हरिसे
वकः अतस्तत्प्रियाया अपि सेवाकांक्षिताविता २८ हिमागमे यत्र गृहीषु योषितां ज्वलद्धुताशि।
द्रुमस्त्रीहसंतिका विभाति जेतेन मदनेन मल्लिनं धृतानन्तनिर्वह्निमयीव चत्वषां हरपराभवाप्यका
मेन धृताग्नेयदृष्टिपंक्तिरिव हरेण हि एकेनाग्नेयेन नेत्रेण कामो जितः अतः अनेकाग्नेय
नेत्रत्वाभिनयात्कामेन जेतुमिष्यते यत्र हि मन्नावेतः पुरःहे ज्वलत्तो निर्गस्फुटद्भीता मन्देके
पांक्ति द्राणां परिचितानाशाकशाकटिका शोभते हसंतिकागणैः धृतानि वृत्तो कामो हि दीपनं भव
तीत्यर्थः २९ विभात्ययत्राननकेलिकानने विलासचैत्रोत्सवमेणचक्षुषां प्रियासखो दी
र्घगुणैरभंगुरामण्यागदोलामधिरोहतीति स्मरः यत्र स्त्रीणां सखोदाने विलासप्रवाहाद्वन्त्वात्के

श्री
क. च.
ही
३
31

त्रोमवसंतविलोकरतिसंसचिवः कामो दीर्घगुणा सपांगपवदोलानामधिरोहति यत्रस्त्रीणांक
टाक्षपातमात्रेण सर्वं कामवशमभवन्नीमर्थः चैत्रे दोलाधिरोहणमाचारः तस्य देशगुणं रज्जवः १
समन्मथो नाम जगाम तद्भुवि प्रथां प्रसन्नेश्वरहृष्टिभाजनं तन्मार्गणानां सुमनोमयानां मनारा
पितेपकल्पसुशिक्षितः ॥ प्रसन्नायाः सानुग्रहायाः ईश्वराणां स्वामिनां दृष्टेर्भाजनं राजप्रसाद
पात्रं तथा सुमनोमयः पौष्टिकत्र्यपशान्त्यातेषां मार्गणानां याचकानां पिकुंसविसर्जनेषु ना
शिक्षितः समन्मथो नाम प्रवरपुरभूमौ प्रसिद्धिमगमत् कामः प्रसन्नायाहरहृष्टेः पात्रं पुष्पशरा
णां मोक्षे च नाशिक्षित इति शाङ्करशक्तिमूलो विरोधध्वनिः ३१ अपारिजातप्रसरे प्रदर्शितत्वमा
स्थितावङ्कुरदयाश्रियाचिते बभार यस्मिन् सततं मनः पिता प्ररोहदानन्दसहर्षनन्दने अपारिजा
तस्य वैरिव्रातस्य प्रसरो ऽपगतो यस्य शत्रुरहिते यतः प्रदर्शितात्वमायांत्मनोस्थितिर्येन अङ्कु
रनिर्मलादयातस्याः श्रिया पूजिते अर्द्धर्वलोकोत्तरगुणेनन्दने पुत्रेपिता मनुः सहर्षमवाह अवि
द्यमानः पारिजातप्रसरो यत्र तथा प्रदर्शिता तत्त्वमायाभूमौ स्थितिर्येन तथा अङ्कुरदयाश्रपत्रया
श्रियाश्चिंचिते अतएवाहर्षवभूतेनन्दने देवेद्याने रतिसाहप्रपध्वनिः ३२ सिषेचपुत्रणपदुमका।
३

ननाशे यः समग्रमक्षालयदांतरं रजः हृष्टप्रमोदाश्रुसमानधर्मिभिर्द्विजातिहस्तार्पितदक्षिणां
बुभिः हृष्टस्य धर्मस्यानन्दजलं तेन समानो धर्मो येषां तैः ब्राह्मणहस्तेषु दत्तानि यानि दक्षिणा
जलानि तैः पुण्यमेव द्रुमवनानि सिक्तवान् समग्रं चांतरस्थं रजः पापमक्षालयत् जलेन सेको
रजःक्षालनं चोदितं २३ अशेषमाहेश्वरमौलिरत्नतामुपेयिवान्स्वयशः प्रयुक्तिभिः प्रसादना
येव विभोः किलाखिलान्नगाद्रिनाथस्फाटिकाद्रिभूमिकां समस्तानामीश्वरसेवकानां मकुटरत्न
त्वं धारयन् महामाहेश्वरश्रेष्ठः योमन्मथः कैलासवासिनाः स्वामिनः प्रसादापादनायेव
सकलान्सर्वतान्स्वयशः प्रयोगैः कैलाससाम्यं निनाय तद्यशः सर्वत्रैव प्रसिद्धमभूदित्यर्थः २४
वदन्यमास्यामवृद्धसूक्तपारसप्रवाहशंकाजननैकदक्षिणं स्वसूक्तिकीर्तिप्रसरैरनश्वरं सविम्भ
वर्ताख्यमवापनन्दनं ॥ बहुप्रदंतया अनपवास्यानः कठिनीकृतः करुणरसश्चेति संभा
वनायाजनने एकं दक्षिणमनुकूलं शंकायाजननं यस्याः सा दक्षिणा धनादिदानं यस्येति
वा अयं मूर्तः करुणरसएवेति संभाव्यते स्वा अकृत्रिमाः याः सूक्तिकीर्तयस्तासामुल्लासैरन
श्वरमविनाशिनं स्थिरप्रयोक्तिय सरसं विम्भावर्तनामानं पुत्रं स लेभे २५ अनेकशो येन धृताकुशा

श्री॰
क॰ व॰
टी॰
३२
32

इवप्रचारोयस्यांसैवकलिडुष्टंतिनः अरालसौवर्णविषाणकोटयः कनिह्विजेभ्योदत्तादिरेनयेनवः ॥
कलिः कलहः कलियुगंच सएवदुष्टोमत्तोहस्ती तस्येवः प्रचारः यथेष्टसंचरणंतन्निरोधाय सृ
णिरंकुशोयाभिस्ताः सृण्यइव अरालाःकुटिलाःसौवर्णीविषाणकोटिः शृंगाग्रयासांताः कपिलधे
नवोनवप्रसूतागावोयेनविप्रेभ्योवितीर्णादत्ताः विधिपूर्वकस्यगोप्रदानस्यमहात्म्यात्कलिः संकु
चितस्वर्थः ३९ गलत्यविद्यातिमिरेशुभापन्नद्गुरूपदेशांजनसेवनेनयः विशुद्धदृष्टिः कनपारमे
श्वरंवपुर्विमृच्यहृदयमेककैलान शुभेरापनन् शुभआपन्नत्वायोगुरूपदेशः सएवांजनं तत्से
वनेनाविद्यातिमिरे अज्ञाननेत्ररोगविशेषेगलतिसति विशुद्धानिर्मलादृष्टिर्ज्ञानंयस्यसः हृ
दयंहैतत्सत्कापकंपारमेश्वरंवपुः कनैलान सर्वगतंपरमेश्वरमपश्यदित्यर्थः अंजनसेवया
चतिमिरेशाम्यतिसति चन्द्रादिविषयंहैनाभ्यासमत्कापकपवहूश्यते ४० सहस्रशोभक्तिक
थामृतवद्भिरसमुच्छलद्विगानन्दसुवस्त्कणः कणैः राजयोरुद्धतमिन्दुशेखरंभजन्निवानगलम
मैमौक्तिकैः परमेश्वरभक्तिचर्वास महस्त्रसंख्येवत्तामिपतद्विगानन्दजलकणैर्हृत्तामिरवम
क्ताफलैः हृदंसेवमानोयः शुभशुभे सहजभक्तिवशादीश्वरभक्तिकथामृतवस्थानन्दाश्रुपततो ३२

स्पर्शः ३८ महद्धिरामूर्ध्वनलंदिवः पदं निजैर्विशंकेव बभूव तस्य कर्मभिः अनुल्लंघ्यो योविनयाव
हद्धयाधियामहे देवावनतानन्तो भवत् सविनययावुत्थाशान्तोयः पुलैः पूरितनभः शांकिते
वनितममेवननमस्त्वो भवेत् अवकाशोहि सान्ति शिरः न नमयितं शक्ताने महद्दे तभूतानां धना
दीनां समुद्धावपि अनुद्धतकन्धर आसीदिति स्पर्शः ३९ तयेतस्य पादद्वितयं जगाहिरे नमन्ति सम ग्रामर
केशकैशलं करालकालोरगकंकणस्त्वं जाभुजेषु चक्रुः पुनरुक्तकल्पना वितेनिरे प्राण्य
गलस्थलं शनैरकाण्डरोहद्धरलानरभ्रमं नवोद्धतश्मश्रुनिवेशपेशलकपोलमूले रचितस्म
विभ्रमं ललाटिकालिंगितलीछपार्वतीकुरंगनाभीतिलकांकुरायितं क्रमात्मपयालिकपट्ट
वर्ममितलाणवं तत्सपत्राण्यप्राणिनिन्यिरे शिरः शशांकस्य विवक्त्रं रन्तिके सभाजनाय संतनिशीथिनी प्र
धा यत्पुलकांतरूदस्त्रापगातटेजलग्रहव्यग्रपयोदवैदुषी समुच्छ्वसद्धिकिलतानिमंत्रि तादृशेरुफंपा
क्लिप्रतिनायकाश्रियः अनेकदग्धागुरुधूसराजयोपदर्चनस्यावसरेपि नाकिनः ॥ पंचभिः कु
लकं विकसत्ताभक्तिलतया आहूतायाभ्रमरमालातन्मातिनिधिशोभायन्कर्मकस्य हर पूजन
स्य समये अनेकाद्गंधागुरो धूमसंपन्नायो महेश्वरचरणद्वयं प्राप्य नमन्तौ समग्राणमम सामाने संवन्धि

श्री
क॰ च॰
टी॰
३३

नांकेशानां कौशलं शोभां प्रापुः तथा ईश्वरस्य भुजौ प्राप्य कालसर्पा एव कंकणत्वं जग्मतुः तां पुनरुन्नाक
ल्पनं द्विर्भाविकल्पयामासुः सर्पस्य मात्रा सत्विन्मर्थः ततश्च गलतलं प्राप्य धूमरेखोग्रकाण्डस्य मुद्रा
दिमयनव्याप्तिरिक्तकाले रोदतो गरलानरस्य द्वितीयस्य विषस्य भ्रांतिं चक्रुः नवतरुणतोभिज्ञोयः
कूर्चस्य विवेशास्तेन पेशलं मनोरमं विभ्रमं गगणतले दधुः ततश्च ललाटिका ललाटभूषणेन त
दालिंगनेन लीढः संक्रान्तो यो गौरीकस्तूरीतिलकस्तद्दाचारितं सादृश्यं प्राप्य ललाटतटे तत्र
भूषणत्वं चक्रुः पूर्वकालविवक्षा नात्र प्रधानं तिलकत्वं चक्रुरिति वा योजना ततश्च मौलि
चन्द्रमसो निकटे धूमलेखाश्चन्द्रस्य नायकत्वात्त्वीतिदर्शनार्थमागतायाः रात्रिस्तद्भ्रान्तिं चक्रुः त
तश्च गंगातटे धूमलेखो जलग्रहणागतमेकभ्रांतिं चक्रुः ४ ५। ४२ ४४ पुरः संभृगारम्यदास्वे
ष्टिं तमस्तुतं प्रपेदे पदमेकमन्यन्ते: मुखेन यः समस्तसरस्वतीमयश्रियार्धनारीश्वरतामिवाग्रहीत् ४५
समस्त च सरस्वतीव तन्मयी श्रीर्यस्य तेन मुखेन यः शृंगारोर्धनारीश्वरभावमिव गृहीतवान् तथा
ऽत्र न्यस्यानं तं पुत्रत्वं प्राप्तवान् सत्यमीश्वरस्थानीयं सरस्वती नारीस्थानीया ४५ कवित्ववक्तृ
त्वमेव परं तुङ्गं तं प्रदानभोगादिमैत्रयस्तयोर्मिथः सरस्वतीश्रीश्च मिथः समागते यमाश्रितही पदर्शं। ३३

विवृण्वतः कवित्वंचवक्तृत्वंच तन्मुखेऊर्मिभिरनुगतं तथादानभोगप्रवृत्तिनिमित्तंरङ्गैरनुद्रुतं
यंसरस्वतीलक्ष्मीश्च द्वीपसदृशंचक्रतुः लक्ष्मीश्चसरस्वतीच तस्मात्तामिमत्यर्थः ४९ आ
लयद्विरिकृतस्यपञ्चमीनिरंकुशाङ्कितमपत्रोयतोभवत् अतः प्रतापोऽपिहर्षभूभुजश्चकारया
त्रासपुनर्निवृत्तये ॥ ज्वलन्प्रतापाग्निसमन्तमत्तानजयश्रियोयोवरयत्करग्रहे अवाप्उजन्मा
त्रखड्गपट्टितिः सदेललमौलिशृङ्कबन्धनर्तनं अनुदाणनेकानिपीतशत्रुचप्रतापवह्निप्रतिवर्ष
णादिव असदृशंतांकस्मन्ननामनिष्ठातज्जगामयद्धामविलोचनांचनं द्वितीयंपुष्पस्तजनमन्मदा
लिभिः पुरस्कृतांदैवस्वभावैरेिव अमृतत्रयस्यसमृतुः सलदामापानिवृहत्त्रपतित्वकल्पनां
वकल्पकं अरालावक्त्रापाद्यद्वृत्तः सैवकालोरगी तथा निन्निरोधाङ्कितमार्गोपदमव
त्ततोहर्षदेवप्रतापः अपुनः प्रवेशायपात्रांचकारयस्यचप्रस्थानसमयेकृत्सर्पेणमार्गाङ्कि
ष्टेन तस्यपुनः प्रवेशोनभवतिपुण्यवोः स्कन्धाः यद्वृत्तिमात्रेणैवहर्षदेवप्रतापः शान्तोभव
दित्यर्थः तथाज्वलन्तः प्रतापाग्निस्तस्यपुरोमयलक्ष्म्याः करग्रहमवाप्उतेजोर्वत्स्यचाप्उजन्म
स्यपुडुस्यमध्ये वड्वापट्टतिः संचारोयेनसकबन्धानांङ्किताशिरसांकलेवराणानतनमौलि ए

श्री
कं च
टी
३४
34

सर्वत्र जयलक्ष्मीलब्धवानित्यर्थः अस्मत्स्वञ्चलतोऽग्रे रथो विधिनापत्न्याः पाणिग्रहणं कुर्वन्
जन्मान्तानन्तकालसहचारिणम येनिश्चयेन मीलन्ते तथाश्च केचित्तेषां प्रतिहल्लणपीतानां वैरिप्र
तापाग्नीनां च मुनादिवमद्भुर्बहुवयस्यी येन नटवधूपमङ्गीर्यते यतदेवयस्मक्रीडदृष्टिमात्रेऽतः स
हंकस्मनाभूत् तेनहृष्टापवशात्रवः मत्सरान्यान्वाधितात्रित्यर्थः तथाविभ्रमकर्त्तः भ्रमभ्रमूचैके
रद्दवैरिविभ्रमैः सहितानामस्थानामित्यर्थः पुष्पमालादत्वायसभृंगारस्य समः सकलदेवोद्व
हत्नत्रपतित्वं धर्माधिकारित्वमकल्पयत् अधिकारार्पणसमये ग्रहीतुमालां बध्नातीति कश्मी
रेष्वाचारः ५ अदीर्घसूत्रः प्रसरद्विवेकितागुणैर्वृहन्नत्रपतिर्विशेषवित् उपोढशास्त्रप्रकृ
तिर्न्दिष्टक्रमः करोति यः कौतुककाहलं जगत् अदीर्घसूत्रो विरक्रियः उन्नमद्विगुणैः सो
जन्मादिभिरवच्छिन्नः वृहन्नत्राधिपतिर्धर्माधिकारी अतरज्ञः धृतशास्त्रप्रकृतिर्येन विनीतस्य
सविश्वकौतुकेन काहलस्य कोलाहलं करोति अदीर्घसूत्रः यस्य दृष्टोयः स प्रसरद्विगुणैः स
वैरेकितः योवृहन्नत्रस्य स्थूलशास्त्रस्य पतिः सकलं विशेषं रहस्यं जानाति शास्त्री शास्त्रमधीप्र
कृतिर्येनधृता सकलं यत्कुरितिनिविरोधप्रतीतिः ५। वसन्तमासं संक्रान्त्वा बीजस्य योमसंदविभक्ति। ३४

लंपक्ष्ममनः स्वलं रजः विमर्द्दपद्मापियिगमेपिनोज्झति स्पृहातिरेकं मदवारणोच्चयः समं भृंगइत्यस्यग
तोनुजन्मतं रयञ्चनाम्नोनुगुणमापिप्रियं अपाद्तातित्वेपद्मत्रनोत्रंतविगाहमानोदिशातिस्मावि
स्मयं ५३ आनंदन्नुवसंतं स्मत्वेनकृतवसंतिहृष्टायस्तुष्याति तथाक्तनसर्वत्रहृरेपीत्यर्थः सुमनः
सुपरागेतेषुरजोदोरंआदिद्विट्वन विमर्द्दाक्षाः प्रसारिणीपद्मापालत्याः प्राप्तावपिमहाविभेव
पिसतिमदत्यागाविषयमभिलाषंनत्यजति भृंगारस्यानुजोभृंगइति भृंगनामानिजनमामानुरूपाशो
भावहत् अपगतातिः तयोयस्य तद्भावेसति उक्तंतुउक्तंतपदंगच्छतु कसनाश्चर्यमदादित्यर्थः
तिप्रकृतोर्थः अथवाभृज्जतिविभर्त्तिभृंगः भृजीभर्जने वंसंतेषुमासं आत्मागान्तेवीत्यभ्रमर
स्तुष्याति सुमनः सुरजः उंज्ञमकेसरान्अंजनेषुः प्रफुल्लानांपद्मानांलाभेपिमदहस्तिम्पभिलाष
करोतिसभ्रमरः अविभ्रमानापत्ततिः पत्तमूलयस्य तद्भावेपि उक्तेनेभ्रमत आश्चर्यंददातीति
विरोधप्रतीतिः ५४ सुगंध भृतामितांभवद्देनेतुमाणुलंप्रसन्नतारागातिशीलताहृयी समंजसौ
चवचः परिस्फुटः प्रदर्शितश्रीचनविग्रहग्रहः इतीहृशीप्रस्तुवतोपिसोगतक्रमानुरूपप्रति
पत्तिकल्पना विलोकनेयस्यकदापिकेनचिन्नसौपदेशुतणभंगसंगतिः ५५ भृताः मितान

श्री
कं॰च॰
टी॰
३५
35

स्याग्राभायेन तत् यस्य मुखेन्दुबिंबं तथा यस्य नेत्रद्वयी प्रसन्नातारा अभिगतिः कनीनिका यस्याः
दृशी ईदृशी नेत्रद्वयी तथा यस्य मधुरोक्तिसहितं वचः तथा परिस्फुटः परिवारः श्रियः वनायेविभ्र
मालेखाग्रहः प्रदर्शितो येन यत्परिजनोपि महायनश्च सर्गः पञ्चादृशीमेवंविधांशोभं नगतेन
मनमाचारो यस्य तत्संबन्धिनः क्रमस्यानुरूपाञ्जगुणप्रतिपत्तिः सदाचारस्य त्कस्य नामनुति
श्रुतोपि यस्य मेरौ देषु सुहृद्वावेषु हेलेन भंगो नाशः केनापि न लक्ष्यते स्थिरास्नेहश्च सर्गः अथ
च चन्द्रमण्डलं भूतः श्रामिताभस्तथागतो येन तत् धामत्रयस्थत्वात् भगवतस्तारा भगवती
प्रसन्नाप्रसहं मंजुघोषेण तथागते वर्तते न तत् श्रीघनस्य सुगतस्य विलासो दर्शितो येने दृशा सोग
तक्रमं सुगतसंबन्धिनमाचारमनुतिष्ठतोपि पदार्थेषु हेलाभंगो न दृश्यते इति विरोधः सौगता
नां हानिकज्ञानसंतानवादित्वात् ५५ युग्मं ततः कनीयानुजनि शविशपुत्रये यविक्षिप्तगता
गतेगुणैः अथत्र लंकार इति प्रश्नः तां सरस्वती पादरजो तिघोपाधि सरस्वत्याः पादौ तयोः
रजः तस्याः तिघोपरिचिते सरस्वती सेविते पाश्चीशास्त्रे अविक्षिप्तगतागतेरालम्बगुणैः सुचेतनेन
दिमितिं भुवने पल्लुकारस्मतोहेतोः प्रश्नः तां नाम प्रोहं अथयत् अलंकारनामेनसर्गः ५९ ३५

नस्त्वत्कृद्वार्तिककृत्त्वेष्टिकृद्भिः शाकटायनस्य तत्तन्त्रमीलितं स्वयं तदुन्मीलितवान् कल्पयश्च तन्मते
व्याकरणस्य वर्त्मयः पाणिनिर्वररुचिः शेषश्च यस्य तत्तन्त्रवीलितं स्वयं तदुन्मीलितवान् कल्प
यश्च तन्मूर्तिं व्याकरणस्य वर्त्मयः मापिनाशाकत् किमत्र वोढुमित्यपिशब्दार्थो व्याहारः तत्स्वयं
हृतिरेपेत्वहृतवान्सो व्याकरणपथं चत्वारो मुनयः प्रवर्तिये तारोपयस्ताहि शब्दयात् स्वयं च तन्वर्ध
मुनित्वात् शेषादिसदृशः स्पर्धः सत्योवं सेन त्वयीभावः ५९ सदाम्बुवेयस्य निसर्गमाधुरी
रे तत्र समस्तदस्तूक्तिगुक्तिभिः सरस्वतीसद्मसरोरुहस्य शारसायुषां व्यक्तिमुपैति निष्क्रमः यस्मुवे
स्वभावेनायत्नेन मधुरत्वसहितानां तत्समदायानां सूक्तयस्तासां गुक्तिभिः प्रयोगैरीतिभिः सरस्वती
सद्मयसरोरुहं तस्य शांभ्रमराणं शाद्वो व्यक्तिं व्यंजनं प्राप्नोति अत्र गुक्तिशब्दस्य योजनार्थत्वेपि
लोकोत्तरमाधुर्यदर्शनादिवचः संभावनाभावपर्यालोचनयानिषेचपर्यवसानादार्थोपह्नवः य
स्मुवेस्तूक्तयो न भवंति सरस्वत्यास्तनपद्मस्थितानां भ्रमराणां शब्दस्पर्धः तदेवं सरोरुहं स्मुवे
आरोपितं सूक्तिगुभ्रमरशब्दः तस्मुवेपद्मांतास्सरस्वती वसति तत्रायं भ्रमरशब्दपर्वतोत्क्रय
इति तात्पर्यं ६० वहत्सु धनिर्वैदग्धितं तमुवतिद्विजाधिराजात्रियविवर्धनोपमं वनोपगुञ्जत्तवकदुम

माणानामुपोद्धलोकायुतवृत्तिषु यशः यस्य यशो नृहं गकारोत्तीति स्थितिमिव हन्ति अनन्तशोपि स्फुरन्तां यस्य
शः श्रोत्रमेवमनोभिलषतीत्यर्थः द्विजाधिराजस्य चन्द्रस्याश्रियो शोभा विषयेवर्धने उद्योगं नम
जाति निर्मलत्वाच्चन्द्रस्य शोभां वर्धयतीत्यर्थः तथा बहुविपुलं प्रमाणं परिमाणं यस्य तद्द्रावं भज
ते उपोद्धात्यभूतालोके भुवनेषु आयतान् आयतिमती वृत्तिं नेनुतनं वनशाखाविरोधं स्तवयति
श्रुतिर्वैदं वेदपातिनीगतिं यत्ने द्विजाधिराजस्य भट्टकुमारिलस्याश्रियो दर्शने वृद्धिं करोति बहू
नि प्रमाणानि चार्वाकैरन्तर्गीकृतानि नद्रावं यत्ने तथापि भूतालोकायतस्य चार्वाकशास्त्रस्य वृत्ति
र्येन ५९ यदाननेन्दुद्युतिसंगसंकुचद्विकेतपंकेरुहपीडनादिव चिरंपुरस्तादुदनेषु जायते
विवादिनामाकुलितासरस्वती यन्मुखचन्द्रप्रभायोगेनाकुलितासरस्वती यन्मुखचन्द्रप्र
भायोगेन संकुचद्विकेतपंकेरुहमर्दनास्सरस्वत्या आश्रयपद्मं तत्र निपीडनं सरस्वत्याः संको
चेनाम ते तस्मादिव प्रतिवादिनां मुखे वर्तमाना सरस्वती तस्याग्रे व्याकुलासपद्यत प्रतिवादिनां
सर्वेषामसमर्थाभवंतीत्यर्थः परिणामोयं अन्यथापद्मसंकोचसंगतस्वभावात् ६०ः खली
ष्टेनायस्य वचोभिरद्भुतैर्विलुप्तसर्वप्रतिभामयीश्रियं भवंति सद्यः प्रतिवादिनो गिरो गभी २९

रैमौनहृदमग्नमूर्त्तयः सर्वापाप्रतिभा उन्नेरेवबुद्धिसत्त्वमयीलक्ष्मीविलुण्ठ्यसहृदैनुहृत्यायद्दृचोभि
रेवमानिताः प्रतिवादिनां वाचो गाम्भीर्येण गाधाया मौनहृदः तत्र बुद्धितत्र्नूपाभवंति मौनाद्भुविः स
रेति तदुक्तिमाचारेभेसंभाविनपराजयावादिनो मौनं भजंते इत्यर्थः सभासु हि पराजयान्मौनं श्र
यः यस्याग्रेपद्हत्वावलीक्रियते स लज्जावशाद्दूरे मज्जति ८। निवेशितेस्वस्मलभूविशेजसास्व
यंगरीयस्यपिमत्स्यविग्रहे विधाय चक्रे स्वयशोमयीलिपिं स लेखवर्गस्याविमर्दमाननं गुरुतरे
सन्धिविग्रहे राज्यस्य सन्धिविग्रहप्रयोगाविषये कार्यविषये स्वस्मलदेवेन स्वयमप्रेरणयाविन्य
स्ते निजकीर्तिप्रशस्तिभंगीं विधाय लेखोनां पण्डितानां वर्गस्य मत्वेविमर्दं मौनमद्वारादितयश्च
क्रे गुणिनां निर्गुणेनाग्रगिणी एतस्मिन्महाधिकारिणि सति गुणिनो गुणान्प्रकाशयन्तीत्यर्थः ले
खानां देवानां च वर्गस्य मत्वेविमर्दं चक्रे पूर्वं पारिषदा देवगुरुलद्धांसपरिपन्थिभयान्मृन्निकया
ववन्धुः तेन तु परिपन्थिभूपाश्रितेषु देवमूर्तीनां भंगभयव्यपगमाद्वाराण्युद्घाटयन् स्वज
नोनरक्षत् दुर्जनान्तत्वादित्यर्थः ९२ अथोदभूत्तस्य कनिष्ठसोदरः समस्तकोयस्याशिशोरना
थनाथ्रशस्तपोऽढ गुरुपादरेणवः सरस्वतीकार्मणचूर्णनिपुणं तस्यालंकारस्य कनिष्ठोपवीया

श्री॰
का॰च॰
टी॰
३७
37

न्मोदरोमंत्रवनामाज्ञातः येनाशिरसि धृतागुरुचरणरेणवः सरस्वत्याः कर्मणचूर्णवशीकरणे
पथचूर्णेनतस्मैनैपुणमध्रमंयस्माद्विभोर्गुणप्रोक्तसदधः गुरुमत्वोहृष्टसर्वशास्त्रस्वरूपार्थः स्वयमववो
धैवाखिलोभेदस्मापिसंभवात् ९१ स्वदेहलीनांदधतुत्वांतिप्रयामविवसदृश्मगाति प्रातिप्रातिश्रवः
बहिष्कृतानेकपरांगनास्थितिर्यपकपवावसयोः जनित्रिधः स्वाश्रक्तीद्विमादेहलीनाशरीरव
र्तिनीः स्वदेहयोरात्मशरीरयोर्वालीनांमंगनांदधत् तथाश्रवेवाश्रहस्वामतीयायहाँगाति
लस्याः प्रतिश्रवोंगीकारः स्मृतौपर्मैरसर्थः अनेकेषुपुरांगनेषुपरेषामांगनेषुचत्वरेषुस्थितिः
सावहिष्कृतानसक्तायेन मातिलत्वात्सतोषशीलत्वादुणमहिम्नात्मेषांतत्समीपगामित्वाद्वेतिभा
वः अपवान्सक्ताः परांगनाः पुरस्त्रियोययामास्थितिर्यस्य सशीलत्वात् योमंत्रेकपवा
लक्ष्मापकंस्यानम ····· जाति लक्ष्मीगृहंच निजायादेहल्याः तासामीत्रमंदधत् तथास
त्याः हर्म्यगतेः प्रतिश्रवुः जिनापुरांगनांनास्थितिर्येनपवंविधभवाति अजनीतिदीपजनीति
कर्णेरिचिणः गृहावग्रहणदेहल्यंगनेचत्वराजिरेइतिकोशः ९४ अधीनवेदगाथाविशेषवात्स
ल्यवतीवयंसतंनमवैरंवुवहुद्भुभिः सरस्वती कलासभरनशास्त्रनिर्दिष्टाषु शास्त्रेतर्कव्याकर ३७

णां दोषव्यवहारकर्मसु स्मृतिनिर्दिष्टेषु गुणपक्षिणा सितनवैदग्ध्यं यं सरस्वती सप्ततिदे व बहुभिर्मूर्खैर्भा
षाषट्कर्मादिभिरचुंबन् मानाच पुत्रं चुंबति प्रज्ञमादितिवापार्ह: २५ अनंतरं सुतः सलुदे
वनन्दनो यमादरात्कुलीनजयसिंहभूपतिः यथा प्रजापालनकार्यहर्षं हृष्टविनष्टत्वात्विनीतजं
नेषु सुतः सलदेवात्मजो जयसिंहदेवः हर्षेषु रोषं कुर्वन्नादरात्प्रार्थिना पूर्वं यः सर्वेकमनं तरम
लंकारनिर्विशेषं प्रजापालनकार्यहर्षं धर्माधिकारिणमकरोत् सुतः सलदेवनन्दनः
निवक्त्रनापरीतकमायोत्तनार्थं २६ पितामहेनेजरयापि जर्जरीनिपीयमानेऽपि सपुत्राध
ना अनेकमन्त्रकीर्तिरसायनेभवन्नवीनत्वात्तारुण्यविशेषवानिव वृद्धत्वेनं शीर्यमाणोऽपि सत्ते
षां पितामहमार्गेण बहूनि पुत्रयशोभिर्नेपीनेसानि नवीनत्वात्तारुण्यविशेषो विघ्नेयस्य सरु
वादभवत् पुत्रयशः श्रवणसुखेन वृद्धोपि तरुणवत् आसीदित्यर्थः रसायनपानात्पुनस्ता
रुण्यप्राप्तिः २७ अनेकमन्त्रानुगतानांनिलयं विमानेन बहुदानवारितं अविदुर्तं तस्म
यियासमनोदितं नवारणस्वामिनिभक्तिहृदयेषां अनेकैर्मन्त्रैः प्राप्तमोदैरनुगतः प्राप्तमात्मा
यस्य प्रलीनमन्त्रे तथा बहूनां दानवानामरिनाशात्मत्वं भजति रणस्वामिनि श्रीप्रवरपुरस्था

नैदेवतातिशेषे नवाभक्तिस्तस्य स्वर्गाजिगामिषोरद्भूत् यस्माद्दुर्गंगंगामित्युक्ते तस्य भक्त्याभि
रनुगतान्मामिति यथा बहुदानवारिमदजलं यस्य तद्भावं दधाति वारणस्वामिनि गजराजभक्तिर्नै
धाति काकाऽध्यासेव तथा॥ ४८ ततः स कालेशिवरात्रिपावने स नातीव क्लिष्टशरीरसौष्ठ
वः दशाममगात्तीर्थयथोपपादितस्तत्कुशाग्रशय्यास्तवस्तूमिकास्तंवी किंचिदवाक्लिष्टशरीरसौ
ष्ठवः दशाममगात्तीर्थयथोपपादितस्तत्कुशाग्रशय्यास्तवस्तूमिकास्तंवी किंचिदवाक्लिष्टशरीर
सौष्ठवं यस्य सः शरीरसंस्कारणभोगस्य कस्यापि पीडाविशेषस्य पीडावसरे ज्ञानिनामप्यवश्य
भावित्वात् तस्यितातिवस्त्रावर्ते शिवरात्रि रतपवपावनः तस्मिन्काले तीर्थयथेऽउपपादितस
ती उपपन्नायाकुशाग्रशय्यातस्या स्तवस्तूमिकास्तवेस्वापस्तत्स्तंवी दशाममगात् शिवरात्रौ।
ब्रह्मभूयप्राप्तये स दर्भशय्यामाश्रयत् ४९ लीलामुक्तामनुष्यविग्रहमयग्राम्यग्रहः शार्ङ्गिणः
तीर्थे स्नोत्यति यो वहन्सवमृत्युत्रीयतेरभ्यगात् वामार्धधृजराजदण्डजपाति त्रस्तापरार्धसवल
न्केलीकंकणदन्दशूकवहलोत्फालावचूलं वपुः शार्ङ्गिणस्तीर्थे रणस्वामिप्रासादे अव।
निभृद्दुमाद्रिः तस्य पुत्री गौरी तस्याः पतिः शिवः तस्याति यो शिवरात्रौ पुण्यबलात्स्तीलयावा ३८

धिं विना मुक्तो मनुष्यशरीरस्य योग्रंथिग्रहः संविदाश्रयानन्तास्वभावो येन स विस्थावर्त्तो वामार्थेषु
जम्भूतो राजन्योण उत्पन्नतिर्गरुडस्तस्मादुड्डीनः अन्त एवापरार्थैः दक्षिणभोगस्खलितो लुठन्तः क्री
डांकं कण्ठरूपादन्धमूकाः फणीन्द्रस्यैषां बहुला ये उत्फाला उत्पतनानि अव चूलो भूषणं यस्य तद्
गुरापत् तीर्थकारस्य योर्महात्म्याद्दूरि हरस्वरूपं प्राप्तवानित्यर्थः हरिहरस्वरूपभावप्राप्तिवर्णने चव
स्तमाणः स्वमः प्रमाणं ७० इत्थं यातेपि नारे रुरितिनि ब्रह्मभूयं य आसीदं तस्तेषां विषमविषमा दृ
ष्टानिः शोकशङ्कुः चेतोभित्तिरेव प्रविष्टः हृद्बन्धुरेके विवेको अच्याद्दे को नि भूतनिर्मूलं न शाने
हस्थत्वान ७१ पितारि विष्यावर्त्ते एवं दुःखं परपद रूपत्वं प्राप्तेमति तस्य त्राणं विज्ञे दुःसहो यः शो
क एव शङ्कुः कील आसीत् तं शोकशङ्कुं चेतन एव भित्तिः कुड्यं तनः विवेक उद्धरणेन त्रप्रयुपि
प्रमुषकारनिरपेक्षन्यायो हृद्बन्धुः मरणकालधर्म इति विवेकबलात्तत् तद्गुणाविस्मरणाच्च दुः
खमस्यज्ञानिन्यर्थः शोकस्य शङ्कुत्वारोपणादुद्धरणेनोक्तिः सगताबन्धुस्थोपदेशः शोकं वारयति ७१
एकादशेणब्रतनियमवानेकदा तन्नक्षनीया नैकाकी सन्न भवन बलभीः स वेक्षः सोपि शिष्टे वा
गीश्वर्यावदनवसतेः केवलं वाहद्धंस वंजनाएउस्थलपरिणमस्य न दविबस्तुलेन गणउस्थेसपरि

श्री॰
क॰ स्त॰
टी॰
३९
39

णसन्मातिविंवन्तोयस्यचन्द्रविंवसत्सृजेनमन्वेस्थायाः सरस्वत्यावाहंहंसंप्रकटयन् नायंचन्द्रः किंन
हिंवारदेवीहंहंसश्चार्थः एकारदृश्यावृतस्यैवामस्यानियमोविधेनयस्मसः तेभ्यः कनिष्ठोमवे
कः केवलः सन्नंवनस्यगृहस्यवलभीमाशिश्रिये गणेशभोगेचन्द्रप्रतिविम्बोज्ज्वलगनाभ्यामुद्धि
त्रशम्भुश्च निर्मलत्वाभ्यां नववयस्त्वेपिसरस्वत्याः सात्वान्मवेवासित्वमभिजानतेवचन्द्रचितं ॥२
स्वमेनतत्रटदर्शस्यस्वापितंरदेहंवहन्तमिलन्त्यापिंडकस्फुटकेतकस्य विवर्णपुष्पवेणमूर्ध्नियोकल्पितं प
कार्येनवसन्तमग्रचरणद्वारेणमन्दाकिनीसम्पायेनचाविभ्रंतपट्टरक्तद्यौविजटावर्म्मानि शंकर
नारायणरूपत्वादेकार्येनवामभागेन पादाग्रमवेनगंगांसंववंतं द्वितीयार्येनदक्षिणभागे
न पट्टरक्तंनीवीचयोपस्यास्तांगंगांजटाजूटनटेविभ्रतं तथामिलंतिमिश्रीभूतानि तानिपिच्छ
पत्रैः केतकानि तद्वच्छविः शोभायस्यास्तया वपुषवेणमूर्ध्न्याशरीरार्द्धयुग्मेन कल्पितं
देहंविभ्रंतं स्वापितंरंमवेकः स्वमेरर्शी ॥२ सततमयततदानीकल्पितप्रत्यभिज्ञलहरिभिर
नुगृहीतान्हरतोभीत्यामतां श्रमचटमतनमित्यकर्णा गणेशवलेपस्त्वनमिवविहृत्यैवजन्मास्त्र
यांटनपंक्तेः हरिहररूपत्वात्कल्पितांसंपादितांप्रत्यभिज्ञाम्रहंसाविस्थावतं३मेवंरूपायस्यतंक्रि ३९

याविशेषणं वा पुत्रं हरिहरनृपत्वाद्दूतानां नेत्राणामविच्छिन्नपानैर्भजन्त विष्णावर्तो वचनावसरे
व्यक्तीभूतायां दंतपंक्तेः कान्त्या पुत्रं स्तनपयत्रि वकर्णयेयं वचनमेवमवोचत् स्तनंधयं चपानायु
चितं १४ हे राणे कारि स्तमनो निवहस्य कर्णपूरश्रियः किमपि वाञ्छयमप्यगीष्टाः तत्किं ग
नासि न स्तनं तत्क्षणदाक्कुट्टं वलेखो वचूलचतुर्मुक्तिभिः हन्तिदेवी पत्रिरत्नानां देवानां बाबर्गस्य क
र्णाभरणशोभां द्विराज्यकरं शास्त्राणापि कर्णानां भूषणत्वात् किमपि लोकोत्तरं शास्त्रत्वमधीतवा
न् तस्मादेतोः हे स्तनं तत्क्षणदमात्रैः स्वाकूटं वंकलत्रयस्य सवनं तस्य लेखो भूषणं यस्य सदृश्य
रः तस्य चतुर्मुखस्य पोभाहात्म्यवर्णनानि नाभिः सरस्वती किं न पवित्रयसि पवित्रं मुखः देवानां
कर्णभूषणस्य पोनरुक्त्यापादनो क्त्वा स्वस्य देवमप्यपानित्वस्य वचनेन हरिहरनृपताप्राप्तिर्विष्णा
वेतेन न वोहिता १५ इति सूक्तिमौक्तिकमणी स्तनस्य प्रकटयत्कर्णाभ्यां विशेषावेश स्वसं गगना
यलंचनतनक्रमस्पृशाशाशिनाम् सैव चन्द्रतिरोदये सद्युक्तिमुक्ताफलप्रकृतिमाल्यापुत्रस्य क
र्णनिधाय सचन्द्रणस्य मतिरोहितोभूत आकाशमार्गोल्लंघननेचनं क्रमं स्पृशति वेतीवशब्दः
प्रतीयमानोत्प्रेक्षाद्योत्यार्थः चन्द्रात्मयोक्त्वा स्वमसमस्तं मूर्चितं १६ अयुक्ते गुणवद्विधोर

श्री
कं च
टी
४
40

कदनवशैर्गवामुडुमत्रिर्मोत्तंभुवनानुरंजनविधिं देवेन तेनोभास्वता तमःकृन्यास्तविरहस्य दिवस्सविशेनि
द्रास्तरिद्वेदृष्टावुत्कण्ठाचक्षुश्च वाविस्मयरसोत्क्रामसंवत्तनल्स्पंदयो ॥७॥ वनोपप्लानां विडूषांच वि
षादकदनेसंकोचवारणेवशैः सद्भैः गवां रश्मीनां वाचां चोडूमेहद्देदैः करणभूतैर्भास्वतादेवेन
ये भासमानेच भुवनानामनुरंजनं पीतवर्णतापादनं प्रीतिपरत्वंच कर्त्तुमुद्युक्ते प्रवृत्ते सति तेनत
थाविधेनापि त्राम्रमन्यास्तदिवस तत्रैवापितत्स्थितिसंभावनया निद्रारहितेनदृशोर्निधाय विरहदर्शनाभा
वात्तनीर्दिदृक्षालक्षणमुत्कण्ठाशोकं तथाश्चर्यरसंचदधौ ॥११॥ पितृभारतीविहितपौष्टिक
क्रियाक्रममाणभक्तिसहवासिमानसः इतिसंबन्धपतिसत्त्वकोगिरं विरचयशंकरचरित्रविकिक
री पितुर्वचनेनसंपादितायाः पौष्टिकक्रियायाःपुष्टिप्रयोजनकर्मतयाक्रममाणवर्धमानयाभक्ति
तयासहवासिमानसंयस्य सतंत्वंकविः गिरंसरस्वाचंश्रीकण्ठचरितदासींसंपादितवंप्रबन्धकरो।
ति एतेनपितृराज्ञयाप्रबन्धकरणेनहठप्रवृत्तेनतत्त्वबुद्धिदर्पणोतिसूचितवानितिभंद्रं ॥१८॥
इतिश्रीजोनराजकृतायांश्रीकण्ठचरितटीकायांतृतीयःसर्गःसमाप्तः ३ श्रीगणेशायन
मः ॐशशिशुभ्राः किरन्भासोहासोधनपतेर्दिशः गिरिरस्तीहकैलासोनिवासोवृषलक्ष्मणः ५

चन्द्रवासितनादीप्तीः स्तिपन् अतंस्यवैश्रवणदिशोहासः हरावासः कैलासोनामशैलोस्ति यत
पतेरितिसाकूतं यनिस्त्रियादिहासउवित्रः १ विविनैर्योम्मृगैर्भातिस्फुटस्फाटिकसानुषु
कौतुकेनकृतायात्राराशिनाशशिनामिव स्फुटानिर्मलायेस्फाटिकसानवः तेषुप्रतिबिंबि
तैः कुरंगैर्योभाति अतः संभाव्यते जगत्कर्तृकौतूहलेन मृगांकसंभारेणेवकृतः योहिमृ
गांकमयः क्रियते मस्याश्रमयास्यहरिणाश्चभवति विधातुश्चकौतुकमेतत् सत्कृतेनैकेनचंद्रे
णविश्वस्यसंक्षोभते यदिचन्द्रराशिं कुर्यात्तदाकिमनुशोभतास्य इति चन्द्रलक्ष्मदृशः कैला
सइत्यर्थः २ ऋषभयोश्रृंककषायसश्रयंतेसरलाश्रियः मूलेमृणालनालत्वं ब्रह्मासनसरोरु
हः रत्नानां ग्रासरसिरहित्वात्तरलाश्रीः शोभायेषां ते तथाश्रमाकाशांकषं तोयस्यऋषभयोर्ब्रह्मा
सनभूतं यत्सरोरुहं पद्मंतस्यमूले विसभावंसेवंते मृणालनालेच अंभ्रसरलं च भवति ३
यमोपक्रमोत्सवे तेयं नंदुश्चश्चयोर्ब्रह्मभुवनव्यापिन्यइत्यर्थः ३ यत्पश्चसेतितमः संगाङ्गत्वमाणोपिपु
जेरेः नेन्दुः क्षीरोदकल्लोलनिवासप्रीतिमज्जति हरमकुटेपितिष्ठश्चन्द्रः क्षीरसमुद्रलहरी
भुवसनेनयाप्रीतिस्तांनत्यजति यद्रश्मियोगात्क्षीराब्धिलहरीवद्वृषभयोनभव्याप्तवती इत्यर्थः ४

श्री
कं चं
टीं
४८

सर्वतोपिप्रसृत्वराद्युर्येषु कान्तिगभस्तिभिः लिखन्त्वखेषु कज्जभांक र्पूरस्यासकानिव नकेवल
मुपर्येवापितुः सर्वत्रापि स्फुरद्भिः रश्मिभिः हेतुभिः योदिक्षु खेषु कर्पूरतिलकान्लिखन्निव
शोभते दिक्षु गगनस्थीत्वात्तिलकलिखनोक्तिः हा वितो ५ पादैर्महद्भिराक्रान्तदिगन्तोयः सितद्युतिः
बिभर्तितं तमसा मलिनं सोङ्कं नवरत्नयाभरे उन्नतैः प्रांशु तपर्वतैः क्रान्ताशाः अभ्रतीतिर्यो वसुधा
याभूमेर्भरं सङ्कलनशाङ्कः भुवं धारयती सर्थः सितद्युतिश्चन्द्रश्च पादैः रश्मिभिर्व्याप्तदिगन्तोनवं
वभारसंस्पृचति ८ जहाति यस्मात्लिपद्भिः कैरवाचान्तकालिमा जलदः प्रावृषेण्योपि न शा
रदपयोदतां यस्यरश्मिभिराचान्तः पीतः कालिमा कृष्णत्वं यस्य शुभ्रीकृतत्वं स मर्थैः वार्षि
कोपिमेघः शारदवारिदभावं न भजति मेघमार्गव्यापिनोयदीप्सरश्मयः ७ सगुहाप्रकटा
हीनकटकांदयुदाकृतिं सदापिनाकमाक्रम्यास्थितः पादवलत्न्नः इथानोपिगतस्ते
तसारग्रहशरीरतां स्वसास्यामिवयोनीतः सेवाप्रीतेन शंभुना सुगलकं सद्गुहाभिर्वे
तितैया तया प्रप्रकटाश्रमाश्रमनाः कटकाशिखराणि यस्यास्तासाकृतिं दयत् तथा
निस्वर्गमाक्रम्याजित्वा व्याप्यवास्थितः पादैश्च प्रांशुपर्वतैः सुवालतः संचरतो गणाया। ५

स्य तथाप्रथितगतिः श्वेतस्यानूनां ग्रहो येन तत्कुतीरं यस्य तद्भावं दधानः यः कैलासस्तत्सेवया तद्दृष्टे
नेश्वरेण निजात्मनः सात्म्यमिवापादितः ईश्वरो येव विधेयो भवति तत्र श्लेषः हरः कुमारः अहीन्द्राः
सर्पेन्द्रा एव कटकावलयः पिनाको जगवं धनुः पादयोश्चरणयोर्वलं गतः श्वेते श्वेतताख्यगति
सानुग्रहं सप्रसादं शरीरं यस्य तद्भावं दधानः अयमर्थः सेवया तद्दृष्टेभ्युत्सवस्वसमं करोति ९ आबद्धपरि
वेशस्य रश्मिभिः स्फटिकाश्मनां प्रदक्षिणप्रवृत्तेव राजते यस्य जाह्नवी स्फटिकरश्मिभिः कृ
तपरिवेष्टनस्य यस्य कैलासस्य प्रदक्षिणकरणप्रवृत्तेव गंगा आभाति श्वेतत्वावरणयोरनु
त्ववाप्रदक्षिणेरितः अन्योपि जितः सन्प्रदक्षिणं करोति १० यत्र शुभिः समालब्धा भर्गनेत्रह
विर्भुजः यो मूर्तिरोहणं जने तत्पद्मरागमयीमिव हरनेत्राग्निदीप्तिभिरहणां तां मूर्तिरोहणप
रभवार्थं पद्मरागमयीमिव यो वहति तत्सजातीयत्वाज्जेतरजेयभावः ११ यत्र स्फटिकते
जोभिर्भर्गस्य च गलत्विषा रजन्यपि दिनं मन्या रात्रिमन्यु भवत्यहः स्फटिकदीप्तिभिः प्र
काशमयत्वान्निशाप्यात्मानं दिनं मन्यते हरकण्ठविषदीप्त्यन्धकारितत्वाद्दिनमप्यात्मानं रा
त्रिं मन्यते अत्र युक्तिमात्रमेतत् न तु तात्त्विकं रात्रौ दिवा च स्फटिकाश्मकण्ठप्रभाणां निर्विशे

श्री॰
क॰ व॰
टी॰
५२
42

यंप्रवृत्तेः रात्रिदिनयोरचेतनत्वेनस्तावेतन पुर्णमननासंभावादुपचारप्रयोगः १२ दिव्यद्युति
भिरेणकगमास्तिप्रातिवस्तुभिः यशांसि वर्षतायेन राजन्वतीमहीभूतः चन्द्ररश्मीनांप्रतिव
स्तूनिसदृशपः तामिर्द्युतिभिर्दंतभूतामिर्दिंगंतेषु यशांसि वर्षतायेनपर्वताराजन्वतः प्रा
शस्तोराजायेषांतेभवं ति कैलासः शैलानामस्तराजेस्पर्धः राज्ञोयशोवर्षणसचित राज
न्वान्मोराज्ञेश्मिमायुः १३ नृपसट्टवपदवत्सलयत्योर्णीरेणविफ्रषः मानिभेनतभोन्नूंनन
केनकमण्णासने राज्ञोराज्ञोयपत्रसन्यासमये नृपतेभवस्यपद्मा: तस्यायाव्रूशायामूलेः
रेणुकणः नतत्रव्यामेनाकाशमेवंतो वस्तुगम्यारात्रो दृश्यमानेपुनस्तत्रेषु स्फटिकव
णस्तभावनोपनिवन्धः ईश्वरस्यनत्रनित्यसन्निधानस्तवनश्यर्थः रेणुनासाकाशगमनो
क्तिः कैलाससमनोहरत्वादीश्वरस्यतत्रस्थोतनात्स्थे १४ शिववाहखुरोपजजातनृपस
मृद्धिभिः तणमेहसहसंवयः स्तुतेशैलप्रजापतिः शिववाहस्यवृषभस्यखुराणमपजाग्रा
यजातंखुरोपजयानिजातनूपाणि तत्समृद्धिभिः कैलासेसंचरतोहरेवृषस्यखुरोम्थःखवा
णोन्यत्निरितिप्रसिद्धिः यःशैलापत्यप्रजापत्तांस्तापतिः प्रधानं मेरुशानानितणज्ञनयतिमेरु ५२

प्रमाणं स्ववर्णितत्रोस्य यतेः स्यर्थः प्रजापतेस्सुरच्छिरा यज्ञा ॥५॥ यत्र नेत्रानलस्य शम्भोः प्रतिबिम्बाव
लम्बनात् कल्पतेन तस्य दाववाग्निशिखस्फुरद्भ्रान्त्तसानु ॥ कल्पतेन तस्य दाववाग्निशिखस्फुरद्भ्रान्तसानु
षु यत्र स्फटिकसानुषु प्रतिबिम्बितो हरनेत्राग्निः महादवाग्निः शिखस्फुरद् पूर्वनिर्माणत्वास पद्यते
पर्वते दाववाग्निदर्शनाद् अग्निप्रतिबिम्बे दाववाग्निभ्रान्त्युक्तिः ॥६॥ हृद्योत्तमाविभूद्देकद्रवस्यन्दाश्मजन्मा
भिः प्रवाहैरिव यः सम्बेक्षाविज्ञोक्तानिर्झरैः हृद्यात्तमस्य हरमौलिभूषणभूतस्य विधोस्सुन्दस्य द्रे
केणगलद्भिः चन्द्रकान्ताम्भोजन्मये पानेः प्रवाहैरिव निर्झरैर्यः परिचयनमजानि उपमोत्प्रेक्षा वा ८
किंस्विद्गौरीहरेभीमाविनीत्याकिस्यपूजितेः हराद्ध्यमृगमस्काय मृडः सेवते निलः किंस्वित्भावे
नीवाहसिंहभयात् किं वेश्वरविनयाहराङ्घ्रिहरिणमपास्य वचवायुर्यसेवते यतो मृडः देशधर्मत्वा
न्मत्त्वदत्तो वायोराधी तत्सेवा तन्निबन्धनस्य सन्देहः अथवा पर्वतस्य गुणोत्कर्षवाहस्रगो वा
युर्यत्र वहति तद्विषयः सन्देहः ॥७॥ दरीगृहे किन्नरीलेकं यत्रेयः सो भाविसत्वे न्यासी कृतम
नेनेन भाग्यरागाशमिवस्यकं दाहेपद्भावसरे कामेन सदेवपर्वतस्य कामोद्दीपकत्वेन हितत्वं
सम्भाव्य न्यासी कृतं निक्षेपरूपत्वेन स्थापितं निजकोशमिव कामस्य युवसकास्त्रत्वात् गृहासके

शरीजनं योऽयं चे उपद्रववांस्त्वविश्वासात्प्रयत्नहंसारेन्यासीकरोति १९ स्वेनात्मसमऊहैरेमं यस्य।
मशणमाभूमण्डलैः ध्यानक्रियः शैलवृषासहस्रमिव वचस्तस्य मणेऽस्थिरस्यापयित्वास्यनारव
शणसमेत्राये सुतैः स्फटिकगुनैः योगिगिरिप्रधानं नेत्रसहस्रमिव धुत्ते वृषाङ्कनुः तस्य च वचस्
हस्रमविंतं २० प्रवगूठोहृठदेवापोलस्यभुजनर्तिते यत्रत्तणाविभलैर्भेदोलाकेलिरसज्ञ
तो रावणभुजैः कंपितेऽत्र तत्कंपेन भयवशाद्गौर्या हृठमालिंगितो हरः तत्पदोलाक्रीडा
त्वं प्राप अन्यत्राप्रासं दोलाकेलिसुखं भगवांस्तत्रैव प्राप्तवानित्याशयः तथा रावणकंपि।
तेऽपि कैलासे प्रभोश्चेतोऽत्यन्तमेवासीदित्यर्थः २१ अभवत्तस्य पादे शुक्तपास्तलुठनेऽर्मुना यस्य
प्रभुश्चपिस्पर्यन्नैति चन्द्रशिरोमणिः अस्माननत्वा मस्तनपर्वतेसुलुठता चन्द्रेणेहनना च
न्द्रमौलिः प्रभुर्यस्य साम्यं नैति अस्मन्ननतस्य पादाग्रलोठनोल्लिखिता २२ श्रीकण्ठ्यविपर्यये
णलिखितं दिव्यप्रसारितवृहत्प्रभापतातिसंपुटः योमानमेजगल्लक्ष्मीकेलिहंसश्चवाप्य
तः सर्वास्वदिव्य प्रसारितेवृहती प्रभापवपतातिसंपुटेप्रतमूलहृयंयेनसः मानसेचेत
सिस्थितो जगल्लक्ष्म्याः क्रीडाहंसश्चभवति सर्वगुणमयत्वाच्चैनैवविश्वलक्ष्म्याः भासना ४३

त्र नायिकायाश्चक्रीडार्हं सोमभवति तन्मध्ये मानसं सरो विशेषः २३ योमध्यमध्यसंक्रान्तनवाभ्र
कणश्रुतिरितैः लोहितीकृतैर्भातिस्वप्रशास्तिपटैरिव मध्यमध्येसंक्रान्ताः सन्तायेमेचकाण
लेशश्रुतिभिः स्फटिकतटैर्योभाति अतः संभाव्यते निजैः प्रशास्तिपटैरिव अभ्रकणवर्णस्या
नीयाः २४ स्फुलिंगभांतिभिर्भानोः प्रतिबिंबैर्यईक्ष्यते राशिभूतैरिवञ्जतलक्षणानांविश्वपा
पानां अग्निकणशोभैः सूर्यप्रतिबिंबैर्हेतुभिरीश्वरदग्धानां जगत्पापानां सर्वपापानां वा
भस्मनोराशिरिव यत्संभाव्यते भूतिस्फुटादिनाम्नस्फुलिंगाभवंति २५ मनसास्कन्दनपटुः
सुशामत्कटकान्तं तादृशानः सुरवेदन्तूपसिद्धसाध्यगणाश्रितः मालाकान्तस्थितिर्नीलक
ण्ठोध्यासनपावनः यदेवाभाति याश्चित्रमहर्यतैस्तसेव्यते पुरंभ मानससमरसमत्तसच्या
स्कन्दने आक्रमणे पटुः समर्थः तस्मैः कटकान्तानि नितंबरूपाणि तत्कटस्थशोभाकान्तत्व
तद्वोवदत्रतत्र शोभनाः खेदाढ्योणायसस्तु खेदं दातीति सुरवेदं नूपंदयानः पावनत्वादि
द्धिनुष्टजं सामान्यमाशासंयेषांतैः गणैर्मुनिकुलैराश्रितः सिद्धः साध्यैर्गणैश्च सहितः सा
लैर्देवदारुभिः कान्तस्थितिः सहालकायानगर्याश्रितेस्थिमावर्ततेते सहालकायानगर

श्री
कं चं
टी
४४
55

पोंऽग्रे नेस्थितस्मावर्तते नीलकण्ठस्य हरस्य मयूरस्य चाप्यासनेन पावनः अद्रिः समस्तं दिनं य
दैः सेव्यते अद्रेर्यत्ताः सिद्धाः तत्समदृशैः प्राणिभिः सेव्यते पर्युदासेनेन यः पर्वतो यद्देवागा
मि अद्रिरिति कालाधनोऽश्मनं तत्संयोगो द्वितीया अत्राभेदेऽपि भेदारोपेणाद्वितत्वकल्पनया सोम्या
ह्निरूपमानानतराभावसूचनार्था २६ २७ क्वचित्कवाचिनः सान्द्रनवांबुकदंबकैः योवि
मदूयति द्रोणीरंजनाद्रिमदद्रुहः अंजनशैलस्य कूलत्वेन मदद्रुहः अंजनशैलस्य कूल
स्तस्मैद्रुह्यतीति अतिनिम्नत्वेन प्रकाशाभावात् अत एवमहत्त्वे शोभावाञ्जवमेघैः कवाचि
नाः कूलं कवचाश्च महद्रुहः कवचित्वमाचितं अथवा साअत्वादंजनाद्रिमदद्रीद्रवः
दायत्नकवलितरमपाठः २७ सीमंतरेखारोदस्योः द्योमनीरागिकादिशां ककुपकं जर
सूर्यस्य पुरोमनुखपटकुटा द्वितीयभूतिर्भर्गस्य फेनश्रीर्मानसांभसा भूपत्रगङ्गेति निर्मोको
भाजियत्काति सततिः पुंस रोदस्योर्द्यावापृथिव्योः सीमंतरेखा सीमंतरेखोः केशवीथि
का युः कैलासशिखरे तावद्भूः अनन्तं गोरिस्पर्शः दिशां नायिकानां वाञ्छितां नाद्योमनीरं
गिका पट्टवस्त्रावगुण्ठनपटः दिग्गजप्रजस्य शेमनुखपटकुटा ततमयमाच्छादनविशे ४४

षः हरस्य स्वांगभूतया पेलवया द्वितीयमूर्त्या मानसजलानां पेलवः भूरेव फणिनीः तस्याः कंचुको
यस्य कान्तिः शोभते २८ २९ संक्रान्तयोव हंस्यन्तर्वेणुषिस्फटिके जगत् आचान्तामिव कल्पा
न्ते शितत्या धूपललामणः संहारैकसिद्धान्त धूपाद्भुरोपदेशात्कल्पान्तसमये निगीर्णामिव धूपललाम
णः इति पंचम्यन्तत्वाद्वेयं तद्धि कल्पान्तेऽपि विनाशित्वस्मृतिः स्फटिकतटे प्रतिबिंबितं विश्व
मूर्तेर्मध्ये योऽयं त्रिजगान्तैव वसतीति तात्पर्यं हरस्य सप्रतिबिंबसंभवाभावात् ३० बि
बिताके धूतताम्राशुशरीरो योऽविराजते सान्द्रराग मंजरी पुष्पगुच्छो त्रैसरवादितः बिंबिता
र्के धूतमायाशुशरीरे येनसः सः शैलो भूमेर्भूषणार्थं नेतां रागमंजरी पुष्पगुच्छ इव शोभते ३१ स्फ
टिकाश्मसु यत्र सालबिंबितोऽगुरुवर्हिणः दन्नयाद्वरवात्रष्टमहीपातालवासिनः प्रतिमितः
कुमारस्य मयूरः पाताले वसतः सत्यानाकृष्टपुञ्जरवमवति कुमारोऽपि तत्रैव वसतीति भावः ३२
विश्वात्मने स्वनाथाय यदि गां वरद शांजोव पृतीवाबरदिवयस्तत्तैरेगुतं तभिः दिशो स्वरे
व सत्वयस्सनदवस्यादयेत विश्वात्मने स्वस्वामिने रश्मिभिर्हृतं भियेवसत्ववपती वज्ज्रशा
पिरूपं ३३ योऽज्ञानतशशाभृत्स्य गाढ्वश्चन्द्रार्कश्चमशीकरैः स्वानद्भिभगवत्पादपातानन्दास्र

श्री
कं वं
री
४५
45

उदितं भगवतस्तत्र कृतवसतित्वाद्ध्यातेनेत्थं अर्थाद्भगवन्मौलिचन्द्रसांशुसंगसलेनगलद्रस
नूकांतेभ्यो जन्मोस्ति निर्यद्भ्यानैः जललवैर्हेतुभिः योहरचारणस्पर्शिहर्षबाष्पजलप्रवाहप्रकटय
ति २४ योविभ्रन्निज्वलन्नगपतंगाश्मगुहाम्भनादन्नाभगवताहृष्टिमद्भिर्वह्निमयीमिव दिवज्व
लंतं स्तुगाः पतंगाश्मानः सूर्यकान्ताः यस्मात्सा गुहा यस्य स ध्यात्मा स्वच्छरूपं अथवा गुहानामात्म
रूपं तेन हेतुना भगवतासेवाप्रीतत्वाद्दत्तामाग्नेयीं दृष्टिमिव यत्तेनेत्रस्थानीयानत्रगुहानामन्ति।
विस्ताराद्रत्नगुहेषु सूर्याशवः प्रविशन्तीति भावः २५ ठौकितानंतेनतत्र समप्रकारैः पार्श्वपादपैः
कीर्णाश्चैरागिरिजासिंहकराणेनमुक्तामौक्तिकैः २६ भूपधूममभिव्यंजन्मेरेबवपयोमुचा र
त्रदीपालिकः श्रृंगग्रज्वलनपनोपलैः २७ स्नानानि यच्छुमक्ति नमस्कुलाद्रि रितस्ततः नित
निष्पन्दमानेन्दुदृषत्तुतिमिरैबुभिः २८ मथानतिर्द्धरागच्युसमालभनविभ्रमः स्तवन्दरी
मुखैर्वानलहरीमुखरीकृतैः २९ शुभोपकल्पितबलिन्नानाविधफलार्द्रिभिः नरप्रस्तुतसंगी
तभंगीकोटिव्यचारिणः ३० योमस्तस्ये रसर्वांगोनिभृतास्थितिमश्नुते नित्यसान्निहितदेव
देवमप्युर्बुद्धयाद्विव षट्हृः कुलकं समीपवृहेतैर्हेतुभिः ठौकितः सज्जीकृतोनेनः पुष्पचयोये ४५

न गौरीवाहंसिहृत्वविनिर्गतमुक्ताफलैः विमार्दः नैवेद्यैर्हृदिसुमतिः धूपधूममिवप्रकटयन्
शिखिरिपुज्वलद्भिः सूर्यकान्तैर्हृतमिर्दत्तादीपालयः प्रदीपपंक्तयोयेनमौलिशशिसन्नियात्ना
न्निंत्याविगलत्सु चन्द्रकान्तजातैः जलैः स्नानानिदद्दत्त सथात्नुभिः सगैरिकैः जलैः अरव्युःस
मालभतविभ्रमात्तिलकशोभायेन वासुतरंगैर्मुखवीजनैर्दर्पयपवमुखानितैः स्तवत्फलैः
कलितनैवेद्यः स्वर्गगायनैस्तरेणुप्रस्तुतप्रारब्धासंगीतभंगी गायनंयस्य भस्मनेवस्मरणि
सर्वांगानियस्य सः निभृतामर्कपाण्डित्निप्राभोति अतपवनिमसन्निहितमहेश्वर पूजयन्ति
वेतिसंभावनं यश्च भगवतः पूजांकरोति सएवंविधावस्थो भवति ३९ ३० ३८ ५ ५।
पातुपादमन्त्रोपपरिभूतपराधिपति योयापीवसुखेयन्नेसकोपंदशकन्धरे तत्रोपस्तोलनं
सएवपरिभूतिरेवमानः तेनापराद्धुरितावणे अथापिकोपाहलामिवसुखेयन्ने यतोयातुभिः
पाटलंरंतेश्वन्यथापराद्धुरिकोपाहलंसुखेयातवट्टं तेयत्ने ५२ सूर्यग्रावाग्निनाउन्यत्सिच
बिन्दुपुलद्रवैः कोपप्रसादसंभेदरवयोगतादाहिनः सूर्यकान्तानामग्निनातपत् चन्द्रकान्ता
नाम्बर्वाहैः सिंचत् यः कामदग्यवतः प्रभोः कोपप्रसादयोः संसर्गरवभवति अनेनदाहिनर

श्री
कं॰ च॰
टीं॰
४९
46

तिमाकृतं कामस्य प्रथमं कोपं कृत्वेर्ष्यारेण पुनः प्रसादकरणादियमुक्तिः ॥ ५२ सौरभ्यगर्भेषु पतिः
शेषवती यस्याः सुरगतेः श्रीखण्डशैलं कृत्वेयः साम्यानुग्रहपुनिषिध्यं उरगाणां फणिनां मासोसे
णायोगेन समुद्वर्तितेयः नयानिः शेषतापनिदाघसंचारकृत्येन दक्षितेयः स्याणः नन्सगमाघ्यो
मलयपर्वतेन साम्यप्रसादसया चर्ककृते मलयस्याणसप्रवन्दनस्फोटः नन्त्रस्याणशीघ्रः ५४
दिवापि यत्र तामसमहेशशेखरप्रजागरणं कृत्वा रंगके तु ना कदाचन प्रोषितभर्तृकाख्यं नाशिखो।
स्य यस्या ओषधिभिर्नशीलितं न यस्मात् शिखरेषु ओषधिभिः प्रोषितः प्रवासस्थितो भर्ता यस्याः नद्व
तं कृशत्वमलिनत्वादि कदापि दिवसेपि नाशीलितं न प्राप्तं महेश्वरस्य मौलौ प्रजागरतेके न प्र
बुद्धेन चन्द्रेण तम्बिखानां पूर्णत्वात् ओषधीनां चन्द्रो भर्ता तस्माद्धवर्यितत्रैव दहरसन्निधाना
त्वमापेतं ५५ शिखराधानीयस्य षट्पदयुतिचौरानवकेकिबन्धवः ज्वलदोषधिदीपस
पदादयतेसंभूतकज्जलश्रियं भ्रमराभाभाजा नवाः मयूरबन्धवो मेघाः यस्य शिखरपरिषज्व
लसदोषधयएवदीपस्तेपदः तासारात्सीभूतं यत्कज्जलं तच्छोभां दधतेओषधिदीपानां वार्षि
कामेघाः कज्जलतयासंभाव्यंते सभाजलानां मेघानां केकिबन्धुत्वेनवैति विशेषणम ४९

तिनवक्तव्योऽतस्तन्नार्थ्यं ४५ तत्ररत्नसरसिश्रीसुन्दंबपसशृंगेषुरत्नानिसयोऽसोमूर्तिभिर्विविता
भिः भरसहृतनभूतानन्तरोषभर्गप्रसादीकृतानिजनृकपालस्वकरसरोविनेव निर्मलत्वाद्यस्य
शृंगेषुप्रतिबिंबिताभिस्स्वन्दमूर्तिभिः प्रतिनिशायस्यमूर्तिः सोभापरिचयमेति अतः संभाव्य
ते हरसंबन्धिनोभरस्यवहनेनधृतोन्नतस्यनास्ति तेषोयेनतेनभर्गेणप्रसादीदीकृतानांनिजानां
नृकपालस्रजांसहस्रेणसहितेनेव श्वेतत्ववर्त्तलत्ववाभ्यांतानिमितं ४७ स्फटिककटक।
कुट्टिमेषुयस्य प्रतिमितयः खरतेजसोऽप्यपने विचरणेवणशार्ववाहपादप्राणसमुद्भूत
जातरूपरूपं स्फटिककटकान्येवकुट्टिमः तेषुप्रतिबिंबानि विहरणेनाविज्ञायोहरवाहोहृ
षभः तस्यपादानांयोगेनसमुद्भूतानियानिजातरूपाणि तच्छोभांभजन्ते सूर्यप्रतिबिंबानिजा
तरूपत्वेनसंभाव्यन्तेरूपमेतेष्वलावेयं ४८ यस्याः सौरभकिंकरीकृतमिलन्मत्तालिमाला
निभाद्युत्पत्तेनवधिकृयोरतिपतेर्भूभंगाविक्रिह्नयः चित्राचैत्ररथानिलस्खलद्धरीसायत्र
सञ्जायतेमानानथ पनाश्मीशिष्टतमीजीवातनुमन्मथभ्राववः यस्याः सौरभेनसौगन्ध्येन
हेतनाकिंकरीकृताः स्वायत्ताः संपादितामत्ताभ्रमरसालाः ताःसंख्याजातःकोपिनस्सकामस्य सं

श्रीं
कं चं
टीं
४७
47

वंधिनो भ्रूभंगाः संभाव्यंते भ्रमरदर्शनेन मालिनीनां मानभ्रंशात् कालत्वाच्च सा वैवस्वते वैश्र
वणो यानेवायं लिङ्गरी शिशुर्यस्तस्मीजीवात्रबालो रात्रिपतिः तं बिभर्ति हरस्तस्माच्च को गौर्याः
मानस्थानयमुनायां समशितस्त्वणाच्यमक्षुमीजायते भ्रशस्मात् स्थयनपरिहारेः यत्र वात्र वायौव
हालिसुति गौरीमानं समुचलीत्यर्थः ४९ निद्रोत्तम्लालमीशानेगणपतेर्यं सर्जितं गर्जितं सैरं
नारककैवेरि वाहशि शिखिनायेमोनमद्राभिदः भयत्रस्तानितोमंयोजलसम्वादेवी हृद्यालिंगन
क्रीडासादरसोत्खेदानपाम नामायांति वृद्धोरगीनः स्वत्ववशादतिमहद्भूणपतेर्गर्जितं त्वादाय
तं येश्शक्राः ये नारककैवेरिणः कुमारस्य वाह्यनः वाहमयूरस्य मोनमेव मद्राभिदेति केकाः
प्रकटयंति वृद्धिहतस्य निरोधायकाः ते यत्र मेघगर्जितं तन्नोरगाः भयवशाद्देवीकर्तृकाया।
हृत्वेन हरस्यालिंगनक्रीडा तया वृद्धोरगीनः सादरसोत्खेदानत्वं प्राप्नुवंति गौर्याद्दवालिंग
नेनेश्वरस्यादरः स्वत्वं च जातमित्यर्थः ५० कालुष्यप्रागभावप्रणयिनि निविडप्राहृडातंक
नष्टपङ्कं सत्श्रेणी शारणिप्रकटनटरहृद्वीचिलेखोजटाले योमस्वेमानसाखेपरिसरसरसि।
प्राप्तसक्रांतिरंतर्भूलोकालोकनेच्छोजिगमिषुडरगाधीशाभगीबिभर्ति स्फाटिकमयतत्वा ४७

ष्कालुष्यसमलिनत्वस्य: प्रागभावे तेजसरोंतरेवम्प्रध्वंसाभाव स्तस्यप्रणाशेनिपरोविने श्रा
नपश्वचनोवर्षाक्लु नश्यातेकलेनन घंएतीपलायमानाहंसपंक्तिः तस्याः श्राशत्पेरशेतिनरि या
नः प्रकरं तरेरेरं मोयावीचिलेवोस्त्वाभिर्जरालेजरायरेरवनदव्याप्तेतंरगे मुखेप्रधाने।
मानसनाम्निनिकरस्येसरसि स्वच्छप्रतिबिंबोयोमही लोकसदर्शनेच्छया अभ्यासनीमाशे
कामानोयः फणिराजस्तच्छोंयत्रे भूलोकंदृष्टशेषउभ्यनश्तिसंभाव्यतेइत्यर्थः आशंका
यांसन् रटदितिवापाठः ५१ कायस्यनक्रादिवं चादिकायुतिर्युवीचीमुपतिष्टमानास्य
इतांकनन्दनयम्यशोषवर्णानराववहू वाविसवाय आकाशमाक्रामंती रात्रिंदिवज्योत्स्नायस
दीप्तिः सर्वेषांवर्णानराणाम्प्रसिनादीनामपहूवः लोपः सपवोपहूवस्तदर्थंकेनभवति
सर्वत्रभवतीत्यर्थः तस्यापवलीयस्त्वात् वर्णानराणामालणादीनामपहूवपकव।
णानापादनमितिलेशतोऽप्यतिम ५२ यावाणशुदाचनरदत्तेऊलप्रसूतियाम्भेवतेहरेपदा
क्रमणतस्तं ततारकानकरजन्मसुभानुभावागोरीनउवहातियोदयिताहरस्य नदा
त्रानिमंरनिवर्धमानानिम्नतऊलानिविभीनकराशयः तेषांप्रसूतिजन्मा यस्मानतथा।

श्री
का० वं०
टी०
५८
48

याहरिपदस्याकाशस्याक्रमणे समर्था तां दधाति नानाराढीस्राः कर्तामनोहराः येकस्तस्य यस्ते।
धाजन्मवास्रभस्वभावास्तुश्रीहरस्यापिप्रियामूर्तिर्योदधातीति प्रकृतयो जनानां दोत्वनरे अन्मत्वनेद
तकुले प्रसूतिर्जन्म यस्याः तथा याहरेः सिंहस्य पादाभ्यामाक्रमणे धीरा हरेणसामर्थ्ये यत्नेना
नारकासुरस्यानकृते हताकुमारस्तज्जैनेनशुभप्रभावो हरस्यापिप्रियामौरीयोवदाति इतिगौरी
पदे ५३ हे मानिनं वभुविपादतलेलकामिर्योगपापयोयरविहृता शुभेपिलाच यस्यास्तर्व
गितवलीमृत्वेष्टत्ताच यत्तास्मत्वहतिमूर्तिमप्रूर्वकांता यस्यामूर्तिर्तनवशुवि कटक
स्यावेदं ता विषमपाषाणाः यस्याः पादतलेप्रमतपर्वते अलकायानगर्याश्रीसिः यस्यमे
खलावुभस्यानविशेषः पयोधराणांमेचानां विहृत्रयोविवर्तनानि तास्तयोम्या अत्रता
त्वान् तरंगिताहर्षवशादतिचपलावलीमृत्तोवानरायत्र तमस्थमूर्धस्यां नयस्मात्तद्भावस्य
भवति अतोपूर्वाश्र्देहपूर्वाकांताहरुपावतामूर्तिर्योवदाति अथचाश्र्वंकाभैवावियाम
वति हंता यस्यानितंबे पादतलेकेशाः पयोधरे शुने मेखला तरंगिताभिर्वलीभिर्युक्त
मृत्वेष्टयस्याः तद्भावः ५४ तदेहल्लक्तलमृणबाणसविवैह तासितामूर्धभिः श्रेखेम ५८

कराग्रेनालिलहरीरुद्राक्षमालाभृतः योहरीर्वेजटालतेषु तपसिस्थित्वैवयमसंडुमालेलेनिश्रुते १५
निरपोपवमरुतांमंतंनयंतोरजः नहेत्नुग्निफलाम्बेवमपुलघटाः कपालमालाः नमावि
वैमृ पेभिरषैरुन्नसितभूषिताः तथापत्राणेवकरालदाष्ट्रेनाभ्रमरमालापवृष्टघुत्वादि
नारुद्राक्षमालादपतः तथारोरं स्पोटीवोजटामूलानि येषांतेतरवः तपसिमाघमासे
मरुतामनिरोधेपूवसंचारेटावसाने स्थित्वैवनिष्कंपानि तेषांतेश्रुति फलादिरु तेगौरवव
शाहूत्वान्कपायितंवायुरसमर्थस्तर्थः रजोमकरन्दं तं तं स्वरूपपक्वतांनयतः अथवावा
युं संचारपवसति रजोधूलिसंतमनुष्यानंनयतः अन्यत्रवायोवहतिसति शु[illegible]र्वे।
पत्रत्वाद्गुलिमनुक्रापयत्यानि तत्रतत्रतथास्फाटिकमयत्वात् अथवावृत्ताल तपसितपो
विषयेस्थैर्यस्थिरत्वेनतिरुंनीतिध्याये तपस्वीकपालरुद्राक्षदारीकं यत्र मरुतांप्राणादी
नामनिरोधपवकुंभकाभावेपि रजोरागंतपोवलेनांतविनाशनयति ५५ यास्मिजातरुना।
दायतेवुजवतीकौमारपर्मतीति ईदृशोयत्रतवाकदाचिदशनाभिलतस्मकोरीजनः तस्मिन
पादिचक्रवर्तिनगारोदेशोपकाण्डदाला यन्मूलादिकाश्मरशैमिपटलैः कोपिप्रकाशास्यः

श्रीं
कं चं
टीं
५९

यस्मिन्पाताले पद्मिनीनां वधूस्थानीयानां कौमारधर्मस्य संकोचस्यात्ययो नित्यं तलस्पर्शतानिर्हा
निर्निजायते पाताले सूर्यप्रवेशाभावात् यस्मिंश्चकोरीजनः प्रशान्ताभिज्ञो न दृष्टः पाताले चन्द्र
प्रवेशस्याप्यभावात् तत्रापि अहिचक्रवर्त्तिनः शेषस्य नगरे निकरी रेयन्मूलरश्मिभिः कोऽप्य
पूर्वः प्रकाशोद्बोधो भवति सूर्येन्दुप्रकाशादपि तत्प्रकाशोऽधिक इति भावः ५९ नैर्मल्यतरल
लितनस्य भुजगनाशयो यः संक्रान्तकोमलतमालतरुप्रकाण्डः ज्योत्स्नासु पल्लवहचिपीततमस्त
रंगसन्दर्भगर्भमिव कुक्षिमभिव्यनक्ति निर्मलत्वेन तलितो विडंबितनस्य भुजगनाशयस्य।
ज्ञनदृष्टयेर्दमलशङ्काध्यवसितः अतएव संक्रान्तप्रतिबिंबितकोमलतमालतरुप्रकाण्ड
श्रेष्ठतमालतरुर्यत्र प्रकाण्डशब्दः प्रशस्तवाचकः सकैलासो ज्योत्स्नायाः सपत्नीसमा।
याहचिस्तव्यापीतमस्तरंगसन्दर्भः स गर्भेस्थेयस्तमिव कुक्षिदेशे प्रकटयति ज्योत्स्ना
यास्तमः पानेधर्मः अतस्तत्स्वादरूपणात्तमालप्रतिबिंबतमः पानसंभावनोक्तिः ६० योऽलवो
दरकुंभसंभवमदस्रोतः सिराशीकरव्रातः स्व सरिदंकपंकजरजः सौगन्ध्यबन्धुश्रियः
वप्रेषु प्रसरः समयत्रमततामोजायते जायते यत्सेवाप्रवणे गणो मधुलिहां सन्दारमन्दादरः ५९

लंबोदरस्य गजाननस्य कुंभाभ्यां संभवो यस्य तन्मदस्तोमः तस्यामिराः स्थूलप्रवाहास्तत्कौणपुष्कः
तथा स्वःसरितो गंगायाः अकेम ये अकभूतानि पंकजानि तेषां रजः सौगन्ध्ययोर्बन्धुः परिचि
तो भवति तथा यत्र सौरभश्रीतलत्वादिभिर्हेतुभिर्भ्रमरभरो मन्दारेषु दिव्यपुष्पविशेषेषु मन्दा
दरो निःस्पृहो भवति स महतां प्रसरं तन्त्रात्सो ज्जायते ओजायतेऽधिकाडि विभिर्मतोलोपेत्रूपं ५८
यमहूरतनिति जगदेककौतुकव्यवहारसर्गविधिनव्यवेयं अलकाविमृद्व बहुसौधसोलदा।
दनिमेषलोचनचयेववीक्षते एककौतुकव्यवहाराणामद्भुतकर्मणां निर्माणे अभिनवप्रा
जापतिं यं तस्कर श्रीताघभावाति सोद्धादितानि बहूनि सौधा नि राजगृहाणि तस्य रिचयाद
निमिषनेत्रेवालकावीक्ष्यते अद्भुतत्वानिमिषदृष्टित्वेन लोकोवीक्षते ५९ यस्याच कालिक
टके शुसहेलखेलद्विपापरीचारणपावकपंकमुद्रा श्रीकण्ठनेत्रपथयानपदार्कसोमसेवा
कृतेसततमस्तिहितेव सन्ध्या अत्र नित्यं वसतो हरस्य नेत्रमार्गे वा स्तव्याव्र्कसोमौ तयोः सेवार्थ
मिस्सतन्नियानकरी सन्ध्येव पवित्रतैवेष्ठकौतव शुक्तसहेलं निःशंकं क्रीडत्सो या विद्या यदीप्ता
सापादयोरलक्तकं तस्य दवीशोभनेरक्तत्वात्सन्ध्यातेक्षणे ६० बोमोल्लंचनजांघिकेनवपु।

श्री
कं च
री
५०
50

यानिः श्रीपकाश्रहदक्रीडस्वेषविटस्पकालिन्नवनो ब्रह्माण्डसमुत्कर्परे पातालाधिशयालुमूल
महह्मः शंकेनयस्मप्रानिस्पर्धावर्धनसाहसैवल्लभिदः श्रीलोपिमन्यतानि व्योमन्वतन्नैश्चन्नेजोविके
नश्री ब्रह्मगामिनाव्योम्नोग्रपरिव्यापिनेनस्पर्धः टेहेनब्रह्माण्डसमुत्कर्परे ऊर्ध्वव्यापिनोर्ध्वकपाटरचय
नः नथासमदिशां स्त्रीत्वाज्ञायिकास्थानीयानांहठेन क्रीडालिंगनेविटस्य परिहासशीलस्यदिग्व्या
पिनश्चस्पर्धः पातालाधिशयालुपातालव्यापिमूलस्य होवृक्षनेजोयस्तनस्पस्पर्धयोपमयैवर्धन
महिः तदेवसाहसंनतत्र समेहश्चपिनसन्यतानि श्रमसमर्थोल्लिवल्लिभिदः शैलश्चनि पर्यायवक्रान
या भ्रम्लान्तवस्त्राचितं श्चनुस्पापिनिपतनगानित्वात् ५१ दिविवत्सीरोदत्वान्हिमगिरिरजयोऽन्कमह
सामजानाथः पातलिड्टशासरिदोघः कचानियः वमज्योत्स्नाजालं दिशिदिशिसमन्वंशशीह
चां चकोरीजिह्वाभिर्विश्ववितनुयालेहनविधिः आकाशेक्षीरसमुद्रः सुरवरश्रमीनाम्गज
यः श्वेणावयितमशकोदिमादिः तथा अज्ञानेयः पानीयस्य सुगंगाप्रवाहः ज्योत्स्नाजालंव
सन जलन्नपनयासंतन्वन् चकोरीभिर्ज्योत्स्नाशाकया विहितेज्योत्स्नान्नाहयालेहनविधि
र्यस्य यः कैलासमशोभत ५२ हिमांशुवसन्तमासांन्तहणऊम दिनीनाथचूडाह्नहासानुभासः

शैलपुत्रीनवदृसितस्य याविभ्रमाः यंयेनहन्तं स्वर्गगावीचिवीप्याहाचिकुरपवित्रमेवास्तं रीयसतस्य।
दोर्णाभर्तुर्गुणेषु प्रतिपदपदंनकोविनिर्मातमीहे द्वैवारोहैः चन्द्राष्मनां द्विर्भावः तरुणः
क्रमुदिनीनाथो बालचन्द्रः वृशयोयस्य सहरः तरटूहास्यस्यानुप्रासस्तस्य त्रुपोद्वितीयः समुद्रा
यः गौर्यानवदृसितमेवस्तु याविभ्रमः तासां येनहन्तं स्वर्गगायास्तरंगाणां वीप्यायस्य दीप्ति
स्यानर्पवर्यतितस्य भूभृतो गुणविषयं प्रतिपदपादं कर्तुंकः समर्थः द्विर्भावादयो वक्रोक्ता।
सादृश्याद्यगमका इतिभेदः ९२ इतिश्रीज्ञोनराजकृतायां श्रीकाव्यचरितटीकायां चतुर्थः
सर्गः ४ श्रीगणेशायनमः ॐ वृन्दारकाधिपशिरोरुहपारिजातस्रग्बन्धुभिर्मुकुरे
रुपवीणितोत्थैः देवः स्वयंजगदनुग्रहकेलिकारस्तिबालशशीतकिरणाभरणोधिपश्चेत वृन्दा
रकाणां देवानामधिपः शक्रः तस्य शिरोरुहे षु केशेषु पारिजातस्रजस्तासां बन्धुभिः परिवि
तैर्बन्धुभिः उपवीणितैः वीणयोपगीतावंश्वीयस्य इन्द्रोपिहितनमतो यस्यः यतोजगतामनुग्र
हएवकेलिस्तत्करः हरः स्वयमभ्यार्थितो गुणवत्वात्तत्केलास मा श्रयति केलौ वीणागानम
वितं १ येनाश्रिपीठहठसंततनृष्टिनिर्यत्त्रिपथिकाजगतिकस्तनभालपाली देवाययीत

श्री
कं स्त
टी
५१
51

नवदिवसशुभाहतालिन्याः सैः युग्मानि दिनकाकपदेव चक्रे सेवासमये ईश्वरस्य पादपीठे इहैव नितं
चूडशिखरवर्णन यामिनीर्यन्तस्य प्रमाणकर्षित्रिनिरक्षीनः किरणो मांसस्य वनीभावो यस्याः सा भालपाली
प्रशस्तभाले दैवेनाविधिना प्रणयीनाम लिखितत्वाद पठितानि नवानि दिव्यानि शुभाहतानि
तेषां मालिः पाली तस्यां त्वमेलेखनं तत्र युग्मादेव भूतयानि दिनं काकपदं काकचरणाकारः
पतिनामस्वरामिस्नानविशेषो यस्याः सेव चक्रे ईश्वरप्रणमनतायाः पदत्वेषणम् पवनेयनच भागेपापच
योभवतीत्यर्थः २ भक्त्यानतेनतुरतो वनिचुविमूर्ध्रा पुष्पोत्करैर्विकिरता वनमालयैवेदेत्मारि
णावरणयोः कचमेव विधुदोषैरत्रायिधातपस्य वलिप्रदीपाः भक्ता श्रवनिचुवी दण्डप्रण
मवशाद्भूतस्य शीर्षाधायैस्वैवविधेन अत एव वनमालया पुष्पपत्रमय्या मालया वक्षः
स्थितया पुष्पसमूहं दविपता हरिणाश्वकेशाग्रविधुडैरिव पूजाप्रदीपादत्ताः भक्त्यात्र
दायिघनेतिवा योज्यं भक्तिवशाद्धात पूजोपकरणसंग्रहस्यावश्य भाविकालातिपातासहिष्णु
हरिरस्तीत्यर्थः सासि शुभी पुञ्जा सिद्धिंतिचिएवादि उगमः ३ पूजासु भक्तिरभसात्तिरसापि
रूढ त्वामस्त्रशेषकुसुमप्रकरव्ययेन यत्नैः चिकीर्षति पुनर्ई हितोपि नूनमभ्यर्चनं निजा। ५१

निवाससरोरुहेण पूजावसरे सकलगुणसम्भाव्यापत् यतो भक्त्युद्रेक एकोत्र लाघिपत्युं नावि
नैकं स्वासनपद्मेन पद्मानाऽपूजां कर्तुमिच्छति स्वासनपद्मेन पूजायाः सा छायापास्तातिः स्वाय
नं च आस्थानविजरसनाभिगुणहिरण्मभोगसमन्दरगिरेस्त्रिपुरवधाय धनुष्ट्वापन्नो भूतव
तोपि शरासिग्रं रुत्रखाजारुत्वानलशिखोस्त्वनो विरेमुः त्रिपुरसंहारकाले भगवद्भुजभोगं
भजनोपि अनपवास्थानाकौसवशान्तकारिनी भूतायो निर्कुराते तेषां सनाभिः समः निर्कुर
त्वेन संभावितो गुणेन वासुकिभोगो यस्य तत्समन्दराद्रेर्दिवाग्निज्वालाश्च नो विरेमुः न विर
ताः कस्मात् त्रिपुरदाहार्थं निपुक्तोयः शरास्मिन्नस्य पुष्खोः प्रान्ताः तद्भुजाङ्गुनर्भूतेमन्द
राद्रेर्गुणभूतस्य वासुकिभोगस्यानिर्कुरत्वं संभाव्यते अथवा अग्निरिव पुष्खो दीप्तत्वात् शर
स्याहिमालुकाकादिरागः पुष्खो भवति यत्र भावपरिणामैपि मन्दरः स्वयं मेना सुजातिस्पर्धः
क्रोयोत्र मानायुतिलोलकिरीटसिन्धुपाथः हृष्टमरिसमद्भुतनासिक्तादिकै रुद्रुतातिके अक
रिपत्नकुशलरोरैवैर्यो मनस्याहुतिमदत्रविलोचनाग्रो त्रिपुरसुन्दरीणां क्रोधे नोत्तमांगा ५
स्यातिकं पत्नपालो लालाया किरीटसिन्धुलस्याः पाथः हृष्टानिजलकणास्तेः परिसमन्

श्री
कं॰ च॰
टी॰
५२
52

नं मलार्द्रैर्ण्णयाणिनाग्रेः प्रदक्षिणीकरणं तन्नपरिषेचनमात्रेवर्मेते उपचारान् तेन सिक्तादि
शेषयस्य तथान्धःकारि पत्राणि पवनशालनः वहूम्बुनादि विकीर्यमाणं दर्भाग्रे ग्रीते
नेत्राग्नौ यः कामाहुतिमदन हुतमपारसम्भूहने कीर्णसत्वेर चाग्रावाहुतिर्दीयते ६ नीरन्ध्र
वाष्पलहरीपरिवारितानि वक्त्राणि यः पुरजरुरगाह शंचकारकोदण्डदण्डपदवीमधिरोपि
तस्य शैलस्य निर्झरजलैरिवश्रितानि येन पतत्कोदण्ड दण्डा अपि तस्य मन्दाराद्रे निर्झरजलैर्वा
प्तानी वत्रिपुरसुन्दरीणां मुखानि यः स्वकारयितो मुक्तश्रितानि ७ यस्योत्ताभिनवकोपपा
सितेन नेत्राग्निना चुलकितेव पुषिः सरस खेदार्द्रस्वेदरतिरक्त नतापभूमिज्ञामापिना।
परररस्मासवपानगोष्ठ्याः यस्मा दुर्मेषु उडुनोवाप्रमग्रोयः कोपस्तेनापि पाणिते नसञ्चु
ल्लितेन नेत्राग्निना कामशरीरे चुलकितेदग्धेसति खेदार्द्रत नस्यतापसंज्ञः खेसस्तंता
पस्यव भूमिः स्थानं सुतीरति रयपररसपवासवोमधुतम्पानगोष्ठ्याः नामापिन ज्ञाभवती
रतेः प्रियापररस पानं दुर्लभमिस्पर्धः ८ मारावरोपमुखश्रीनकरप्रभातं स्वेन तस्य दीप्तिन
मयाभयदाप्तिर्णिपेय्र्यापकं विलरिमेषु उगां नव हूर्येदुःसहं वहति लोचनहव्यवाहं ५२

तारस्य कामस्यावृतो यो ऽशनि तस्यास्य खेचन्द्रस्यप्रभात मोजोहानिकशमित्यर्थः स्वेनस्याराजगेर्वेर्य
मभयानिवारणार्थं गृहीतानि यमेन यथा कल्यानाग्रेदीहोपाध्याये तस्मादृथिकामित्यर्थः पंचवि
धं लोचनाग्निं तथा परे दुःसहं यो बिभर्ति ऐ लोलांचलानि लविति पुनस्सिद्धु सिन्धुनीरन्ध्र
शीकरकरालतयाचकासि मायाहूतावविधोगजराजकृत्ति यस्यापुनाप्यजहतीवकवा
दमुक्ताः मायाहूपद्मिमसन्ध्यायानासेमति लोलोयेंचलोगजकृत्तिप्रोतः तद्धातेनके
पिताया मं गातस्याचवैः कणैः करालतायाम्‌तानया अथापिकवाटमुक्ताफलानि
श्रमजंतीव गजेन्द्रस्यकृत्तिः शोभते जलकणानाम्‌मुक्तात्वेनोत्प्रेक्षणं १० अथैनन्तरांपे
दिहत्वारिवैककालं नीत्वाद्दशोनवविकासविलासमृष्टो देवः कुशेशयकरीचरनापसो।
पियस्याग्रेतानुदिवसविनयप्रगुणे भक्तिवशायुगपदेवाहेतिजलाधाः अथावापिमूर्तीड्
धुकामः चतुर्मुखेत्वादर्शो हृष्टो विकसंनीत्वा पद्मान्ययोब्रह्मायस्यपुरः प्रसहं विनयं।
करोति यद्विनपकुर्वन्ब्रह्मा हर्षवशाद्विकासितहृदोर्जातरुत्यर्थः ॥ सिद्धांश्विशेषणविधिस्त
दहदव प्रयत्नास्वरतिनामयमकुन्दपुरोगवेन यः केवलोवगिरमेनिविलासलीलालोक

श्रीं
कं वं
टीं
५२
६३

त्रयीरसवती प्रलयोत्सवेषु विधिरेव सृष्टेः रसवती पाचकः तस्य प्रयत्नाधिक्येन सिद्धा अथ च
कल्पवृक्षो गावः सूदा अत्र तेनैव पालितां लोकत्रयीमेव रसवतीं तत्र व्यंजनादि सामग्रीयः
केवलः कल्पान्तोत्सवेषु वाग्निरेव सहरति अग्निश्चेश्वरः सूदः साधितां सूदायत्तेन रक्षितां
रसवतीं भुंक्ते १२ कुंभः करे शिरसि वारिगतिः अयांति मुक्ताः पश्यादे चरणयोश्च नगजा कलत्रं
नागेर्पदे टोलस्त्वरणमुखे पूर्ततमंगमंगं यस्माद्भुत स्थितिमतः स्मरकुंजरस्य यस्य स्मरकुंजरस्य महा
देवस्य कुंभः स्वर्णकलशः करे भवति वारिगतिर्गंगा शिरसि भवति मुक्ताः विरक्ताः
पादयोः स्थाने आयांति नगजा शैलपुत्री यस्य कलत्रं भवति यस्य च विषमदकुरमुखैः सा
र्धं पैरंगमंगेन कृतं अनपवाद्य सर्वं करिणः अयचाद्भुतस्य हस्तिनः कुंभः कवाटः करे वारि
गतिर्गजबन्धनं शिरसि मुक्ताफलानि पादयोः गजा हस्तिनी न कलत्रं समदे नागेन्द्रे।
स्थिरं रंगमंगेन कृतं १२ पुरस्फोरदंतमस्तमुक्तोदंतुभासा दानाम्बुदीप्रनयनाग्रिह च्चाम्रशो
ष हाराहि भिः श्रवणतालमहत्स्पिच यस्माग्रतः कथमवलि गजासुरेण चन्द्रशरश्मिसं।
पर्कोदुस्तिनांदं तस्फोरदनजाति यम गजासुरसेश्वरमौलिचन्द्रदीप्ता दंतपवायुय ५२

स्फोरं अस्फुरत् नेत्राग्निज्वालया मदज्जलमशुष्यत् हारसर्पैः कर्णतालपवनः पीतः अतोदूर
स्याग्रेगजासुरेणकपालिनं पुरारिं भानुर्वमेवमग्रनिजाशुपचत्वात् योद्धुं गजासुरः समर्थो
नाभूदितिसर्घः ।४ भूषोरगेषु नलिनात्मसमृणालेषु अंकाकुशाग्रिपिकि रीटशशांकखण्डे
आलानबद्धगण्डहविरोचितिचयस्य चन्द्रः हिमसीवकाननरनरः सगजासुरोभूत् नलिनाः स।
हृष्टीकृतनाग्रायस्यालोहमध्याः मृणालायैस्तेषु सर्पेषु तथा अंकाकुशग्रीवसदृलोदम।
नाद्यापुषविशेषसदृशचन्द्रखण्डे तथागजबन्धनस्तंशोभे भुजे चहृष्टिमवतिस्वागजासु
रो भग्नोभूत् सर्पाकी मृणालादित्वेन सभान्यशुद्धं विनैवगजासुरोभंगप्राप्यसर्घः ।५ लोक
त्रयैकभिषजा विचरत्त्रणोर्वापिनाचलं व्यनिविशंकरवालयाष्टि दुर्वारदर्पपटलेशमितेन
योगादन्धासुरः सकलमेतन्नभीतितनं लोकत्रयस्यैकोभिषक् मलत्रयचिकित्सकः
तेनखड्गयष्टिं गृहीत्वारणप्रयोगात्मदेनाशिनेसति युद्धभूमौविचरन्ययात्मलाघमानोन्ध
कासुरः समस्तंभीतिरहस्समपश्यत् यष्टिंकीलिकां च गृहीत्वावैद्येनौषधप्रयोगात्पटले
नेत्ररोगविशेषेशमितेसति अन्यस्तस्यैवस्तंजानपश्यति ।६ येनत्वन्नाशुष्मिखविषमखेन

श्रीं
क॰ च॰
टीं
५४
54

कोपान्नष्टांस्त्रिजगतीनमुनीनैलोकविश्रुतमंत्रेदत्तस्मनन्दगणविषादम्भवानिजेनवाप्यहृदेनष्टपुनाव
भृष्टोविवक्षुः रोषवशाद्धिमवत्येनयेन दत्तस्ययशोनाशितेसृति अतएवनष्टः पलायमानश्च
त्रिजगतीनर्यान्विक्रमीयोहोमुनिलोकोयत्र अतएवविलसंतत्रे नष्टविपोदत्तस्य दुःखज्जाने
नेत्रेनात्क्रष्टेणयशानस्थानेसंपादितं यशानेहिस्थानमुचितं यदस्मस्वेरेणनाशितयशन्वा
क्षुब्धोकात्क्रणैवस्थानमभूदित्यर्थः ७ नृत्तान्तवेस्कुरतियस्यसदण्डपादोयस्मिन्नातेगगन।
भागस्सेनमहा हृदायलञ्चनुभवनभ्रमवारिबिन्दुवृन्दप्रणाचिशुभ्रभूनिकाशत्वयांति यस्मि
न्व्योमममहस्सेनमन्वयांतिमार्गोल्लंघवनजानचर्माम्बुकृणसंभावनानीरालभंते सदण्डकारः
पादोयस्यस्कुरतीति ८ पार्श्वोपविष्टइतिकेशपयोदयोगाद्धीगविदुम्नरयमरालकुलविचेतं
आश्लिष्यकमलभूःश्रुणुहंसयूथेनाम्नवहुभ्रमतितेरोधसिमानससस्य पार्श्वउपविष्टस्यरुद्र
देःकेशेषुपयोदामधाम्नासंगा ज्वणिमपश्यतेवादहंससमूहरुणावेषांपितयमाश्लिष्य ज्योत्स्ना
स्य मानसतीरेब्रह्मावहुभ्रमति यतोवहुहंसे नामान्वियमानः यमाश्लिष्यान्वेषमितिवोध्य
ज्य ९ गौरीमयैकवपुरखभृदागकेयूरकंकणफणीन्द्रमणिप्रभाभिः सेंछोहितीयमा

विभागमिवावहद्धंयः सन्ध्यया सततमवल्लभया बिभर्त्ति अंगारचूर्णं फणीन्द्राणां मणिदीधिति
मिश्रमनुरागरंजितं द्वितीयमपि स्वशरीरार्धं नित्यप्रियया सन्ध्यया अर्द्धमार्धमवष्टब्धमिव बिभर्त्ति
यत्नेनैवमत्र येनैकशरीरार्धं बिभ्रत् अनेन प्रियायै गौर्यै शरीरार्धं दत्तं अर्द्धमपरं सन्ध्यायाः अनेन द्वि
तीयमर्धं हरणे ध्वीति रत्नाम्बुज्यात्वा न्यस्य सन्ध्यये वाक्रान्तमित्यर्थः २ यश्चक्षुषः प्रज्ञापितस्य विका
रशान्तिवक्रे निजस्य वत्पावकशोणभासः कृत्वाः सरस्य समवर्त्तिरसाधिरोहं तत्त्वश्रव
स्त्राविरचयच्चन्नात्क्रमोऽत्र सरस्य समवर्त्तिरसाधोयमभूमावधिरोहं कृत्वा समवर्त्तिनो यम
सरसे संहारमभिलाषप्रधिरोहमिति वा तन्त्वश्रवो रनेवचनमस्यकमोऽत्र चकृत्वाय: पावके
नाग्निनाशोणभासो हरणस्य तृतीयस्येत्यर्थः नेत्रस्य विकारशान्तिं प्रसोम्मत्वा निवारणं च
क्रे अपच समासममात्रा अविषमावावेतिस्फुलिंका तयारसाधिरोहमन्यस्य कृत्वाश्र
न्यस्य च वायमोऽत्र मन्निरतस्य स्वनेत्रस्य विकारशान्तिकरणमद्भुतं ३ यत्ने द्विजाधिपम
पर्यजिनावतारं स्वगारहनेनुवमूर्ध्न्यापालशेषः भीमांगदाविरहितो च भुजाग्रवीर्याणि
स्मानि पूर्वचरितः पुरुषोत्तमोऽयं लोकोत्तरचरितो विपरीतस्वभावस्य पुरुषोत्तमः पुरुषेषु

श्री
कं च
री
५५
55

त्वमोहरो हरीश्च द्विजाधिपं चन्द्रं गहडं चोपरि यत्र अनवस्त्रस्त्रग्नं गजचर्माच्छादनेन नवमंस्वी
त्मानमजिनस्य तृगतत्र्यतिरिक्तस्यावतारमनुस्विंगा हृतेदयाति नयोर्थमपरिशयालुत्रिवस
शेषयस्य नयाभीमेनफणिमपत्वाद्गदेनाविरोहितोसहितो भीमोभयानको गदयाविर
हितोच बाहुवीर्यी शुक्माति हरेर्हिवाहोगरुडो नवमस्वभुयावतारः शेषवशेते श्रीभोगा
हित्वात्कोमलोसगदोच तत्र्भुजोयत्र अतोनभायगापदेविरोधः २२ यामालिलिंगमनुखेमा
श्चेटिशा चुचुंबहठाद्बरश्शशिकलामलिखत्कराग्रैः अतनिमग्नचरशुष्कशुरोतितापात्किंकि
चकारनरहरोनयदीतनखाग्रैः यत्रत्राग्रिर्यादिवमालिलिंग दिशाचमनुखेचुचुंब हठमेव
रेतभोयत्रैवंकृत्वाकराग्रेश्चन्द्रकलामलिखत् यतोनर्म खेनिमग्नचरोदग्रपूर्वः शुष्क
शरः कामोयस्य नयानरहरोदीप्तः अथचनरहरेणपुवाहृदयस्थितकामः सकिंकिंनकरो
ति किंविरालिंगति कामाविनमुखेचुंबति हठमेवरेवसतुयत्र कांचिन्नखैर्लिखति इतिश
वृशक्ति मूलोध्वनिः २३ योमूर्ध्निधारयतिसान्द्रवलन्मृणालीन्दुफूत्कारधूमलहरिंद्रुहिणस्य
मौलौ आवासतामरसगन्धलवाद्वहन्तेरयापिषट्पदकुलैरविलिख्यमानं सान्द्रयच्छाभवति ५५

तथाधवलत्वः फणीन्द्रफूत्कारधूमलहर्यो यस्य तद्धूलत्वात्ः कपालं धारयति अतः संभाव्यते
ब्रह्मणः आवासो पद्मामरे स पद्म तस्मोरभकणान्नुवर्त्तनाद्भुमैरेरिवाखाद्यमानं गच्छतवा।
नुवर्त्तनं ब्रह्मशिरसः स्फाताद्रासनपद्मसंपर्कभावात् २४ वृंदं हस्तामसमसेनत्रनयाविहुतंव
ल्लोकत्रयाक्रमणशौणः शुभैकपत्रः आलोकवर्त्मयूतनपुष्यांविडद्धमोपः स्थाणुर्गृहीतप
रशुर्हरिनंतस्थिनत्रि असमानि त्रीणि नेत्राणि यस्य तद्भावेन प्रसिद्धिं प्रकटयन् लोकत्रयस्या
क्रमणे शोणः समर्थः शुभमेकं पत्रं वाहनं वृषभो यस्य तथा आलोकवर्त्मनि दर्शनाश्रये
नेत्रद्वये पूनः पुष्पवन्तौ रवेंद्रौ हद्धमोपेन गृहीतः परशुनाद्युपविशेषोपेन सस्थाणुर्ह
रः पापं निवारयति असमवसमानि नेत्राणि मूलानि यस्य तद्भावेन प्रसिद्धिं वहन् सकपत्रः
आलोकवर्त्मनि हूश्यो विषये पूनः पुष्पवान् द्रुमो येन स स्थाणुर्मणवृत्तस्य गृहीनः प
रशुः काष्ठच्छेदको येन स तिष्ठनत्रि ५ नेत्रान्दर्कल्मलसगोत्रहयोमयूखा यस्माच्चूल
शाशीलो निशामथ्नंतति आसीरत्नादिविषदामञ्जलीभवंति यद्वैभवादिव पुरः कराग्र
करणि सेवार्थमुपसीदंतामरालांकरमञ्जलानि येषां शासीरश्मीनां वैभवान्मारा।

श्री
क. व.
टी.
५९
56

न्मादिवसंकुचंति नेत्रारविन्दकमलानां सरोजानां सदृशी हरपरस्य हरमौलिचन्द्रस्य किरणा
नं यांति संकुचितानि भवेन्मलिनबन्ध चन्द्रकरमाहात्म्यनिमित्ता नरम्यत्वमुपैति २९ जूटाहिराजफ
णारत्नमरीचिपुञ्जैः सीमंतितं वहन्नरन्ध्रपथप्रवृत्तैः यस्माच्च कान्तिनृकपालमतीवभाल
मार्गेयमत्यादिवलोचनमुज्जिहाने ॥ ॥ कपालसम्बन्धिनाम्नरन्ध्रपथेन प्रवृत्तैः जूट
फणिनां फणारत्नरश्मिकलापैः शोभितं नृकपालं नरमुण्डं यस्य भालमतीव ललाट
दन्तत्रोज्झितं दन्तेन त्रिभिः शोभते महानसेद्वारेभ्यो यथा शिखानिर्यान्ति तथा कपालस्य
नेत्रादिभ्यो द्वारेभ्यः शिखा निर्गच्छन्ति अत एव तृतीयनेत्रवक्त्रतां तर्षमप्यग्रेयं नेत्रमुपस्थितामि
तिसंभाव्यते २७ यस्मः परेन करपीडनकूजनीतायारा हुणाविघूयतां दशनस्तनाना
यादूषितानां शशशावकचुम्बनेन यत्स्तनानामपि शिरोवहन्तीन्दुलेखा ॥ ॥ यस्याः प
रैः करादिः कैरैरश्मिभिः करणा रश्मीनां वापीडं नव्यथां न करोति दिवसेपम्लानरश्मि
रित्यर्थः राहुणा दन्तकक्षुण्णत्वात् तानां वातानां स्थानं तानं नीतालेखामात्रत्वादिति हेतुः
प्रत्ययः अत एव मृगपोतकस्पर्शेन यातदूषितानां संतती शोभना चन्द्रलेखा विभर्ति अ ५९

यच सतीसाध्वी काचिदस्तीति यस्मात् परः करेणपीडनं कुचादिविमर्दनं करोति अनेनरा
ति देवनवृणानां स्थानं नतानवनीयते परचुंबनेन च पापमुद्धाषिता २८ वक्राम्निये गणपतेर्गति
विभ्रमे चदेव्याविभाव्याहृ ह चौरमस्तृये यवयः कल्पिताद्भुपनतं नुदञ्जुजं वकारस्निग्धमन्मदल
पणलोलाशीलीमुखौघ गजमत्तसन्नाणपतेर्मुखशोभायां गौर्यागमनविलासे च ल
ण्डाकंगजास्यं रनिस्नेहमेव ज्ञातास्त्रोयान् यः कल्पितासेवकुयामृहीतामहासिमूर्तिर्यन।
तेदनुजं गजास्यं स्निग्धं यामदोदानवारि तस्सत्तपणं वेणुनं तेन देवनालोलास्य
हुलाश्रन्यत्र गतानां भ्रमराय स्मात्तं चकार क्रावितेपेहत्य स्ववाप्रयोगः चकारविहितमवान्
नेदास्निग्धमन्मदपलणेदानास्वादने लपटभ्रमरे संनमितिव्याख्येयं अपवास्निग्धमनः सक्तास
मदस्तदर्पसंवेणुनेलोलः शिलीमुखौघः शरसमूहो यस्मात्तिव्याख्येयं चौरे च मदवार
णोर्थनिवोनशरेजुर्वति २९ नत्वा मत्ता सृजन्ति पुष्पाणि पाणिरुमंभुन्नहृदुच्छपायपरिणमद्धि
रेहोकलन्मा यस्मान्मृतानस्ररसमधुसरितरंगरशीतापचारवतिज्यतदनदेशयालुः अस्मा
महानोयेमधुसरितरंगगांगमालहर्षः नैः शीतोपचारवति शीनलेज्यतदे वर्तमानस्थलुः हा

श्री
क॰ च॰
टी॰
५७
57

मतां कलात्वं न त्यजति स्वेतत्वं यत्ने हृदयस्थया कलंकलक्ष्म्या च प्राप्तविरहः हृदयस्थितया च्वा
ह्रियाविरहितः कृशः पाण्डुश्च भवति शीतले नदीतटे शेते ३॰ भालस्थलाद्दहदग्निशिखाञ्चुंच
गं यश्चके वलद्भुजगकंकणविप्रयोगं निःसर्वमंगलमथारचयच्छरीरे हर्त स्वसाम्य निवारयेत्तु।
मिव तासां ललाटाद्ग्निशिखस्फुरज्जमस्याञ्चुंचगमहरत् वलतो भुजगा बाहुगतायेकं कण
सेषां विप्रलेपं निवारणं चक्रे तासां शरीरे सर्वमंगलेभ्यो निष्क्रान्त कल्याणरहितं च यात् ईश्वरस्य
पुरस्त्रिया वाग्निशिखोदितं वन्याय त्सामामभूत्तद्दारणायेवाग्निशिखोदितं बन्याग्नि कृ सपाद
रदित्यर्थः ईश्वरो हि ललाटे ग्निं वहति भुजगाः सर्पास्त एव कंकणाः तान्वहति सर्वमंगला
गौरी तत्सहितं शरीरं वहति ३। यस्मात्तदाशावपुषः सहषः सितांशो भालस्थलश्रमपयः
प्रकरं ववर्ष हव्याशनो विषमनेत्रपुटोपविष्टो यस्मात संभ्रममियवतिरोबभूव श्रान्तमभिनी
तेदाशावपुः किरातरूपं येन सितांश्चेर्जनेस्य कोपस्य यस्य ललाटस्थलेकरं र्घर्मजलप्रवाहं
ववर्ष यस्य चर्माम्बुनः पातस्तेन संभ्रमाद्भीत्येव विषम तृतीयनेत्रपुटे उपविष्टोग्निरंतर्दधे
ईश्वरेण स्वरूपस्य प्रकाशनाभावार्थं तृतीयं नेत्रं गोपितं तत्र घर्मजलपातभीतिः निमित्तत्वे ५७

नोत्सहते ३२ श्रीमत्सहेलचरणन्यसनमात्रकेण कुर्वञ्जगज्जनः नितान्तनिर्भरजातरूपं क्लेशेन
समदिवसानि सुवर्णवर्षं यत्कृतवन्तमपि वाहवृषोत्ति शोते सहेलं चरणयोरर्पणं पादन्यासः
तावन्मात्रेणनिस्पन्नानि तानि उत्पादितानि निर्भराणि बहूनि जातरूपाणि सुवर्णविशेषाय यस
नदीदृशं जगत्कुर्वन् वाहवृषोप्येकचेतनसमाहानि सुवर्णवर्षं न जयति ईश्वरो हि समाहानि
सुवर्णवर्षं वृषस्तानि संवर्षति अतो वाहवृषो जयति स्वभक्तान्स्वस्मादधिकान्करोतीत्या
शयः ३३ आलोकमार्गमुपरोद्धुमभग्नसारं स्वर्लोकपद्मलदृशां नयनोत्पलेषु तत्कालसं
भ्रमदवत्वभितेन धूममक्लीयमाणामिव वाडवपावकेन मन्यादिवहनभियेव पलायमानं
पातालतः सचिरसंभृतमन्धकारं लुण्ठाकमज्जिगमिषत्कमलानिवासव्याकोशपंकजमुखः
सरंभ्रमगतीतेः यो भोनिपेहदितमादितनयांविहारकालोरगेन्द्रनिबिडायसशृंखलाभिः लो
कत्रयस्य पनदुर्ललितं स्वकाण्डकारागृहे गरलमन्त्ररलंबबन्ध तिलक स्वर्लोके स्वर्गपद्म
लदृशां स्त्रीणां नेत्रोत्पलेषु दृष्टिविषयं रोद्धुमक्षुण्णशक्ति स्वेनाविस्तीर्णेन्धनिमिषस्त्री
णां नेत्रोत्पलानि विषभयात्सङ्कुचितान्या सन्निस्पर्शः अतएव तत्काले मथनविषये स

श्री
क॰ च॰
टी॰
५८
58

भ्रमवशाद्रुद्रेणेत्यमितेन सततावध्यमानं धूममिव धूमोद्गिरद्दृष्टिपथं हरणाद्दि अत एव च मन्थाद्रि
णा मन्दरेण चटनेत्यातः तद्भयेन पातालतः पलायमानं चिरं राशीभूतमन्धकारमिव त
था उज्ज्वलगामि घर्नी समुद्रान्निष्पतीति संभाव्यमानाया कमलाश्रीस्तस्या निवासो गृहभूतं वि
कचं यत्पंकजं तस्य पुरःसराः प्रथमोत्थिता ये भ्रमरास्तेषां रीतैः शोभायाः लुण्टाके तथा
जगत्त्रयस्य ग्रसने हर्षत्वपणे तत्र दुर्ललितं व्यसनिनं समुद्रं हृत्वा समुद्रादुत्थितं गरल
विषं गलेहारभूता ये फणीन्द्राः सर्पा वासुकिप्रभृतयः तस्य शृंखलाभिराहितं धाम स्थानं स्वक
ण्ठ एव कारागृहं बन्धनधाम तत्र बद्धं यत्स्थलं लुण्टाकं चौरं सर्वजगत्पकस्य चपलमदे
ति सत्शृंखलाभिः कारागृहे बध्नाते ३४ ३५ ३६ न यस्य कैटभजिताच्चरितैनैककालकूटैर्वलितः
कटाक्षपातिके वनं तु निमानम् यस्मिन्परस्परसभाजने सौख्यमापदे कोदरेण मणिना सह का
लकूटः एकं साधारणमुदरमुत्पत्तिस्थानं यस्य तेन मणिना कौस्तुभेन सह परस्परसभा
जनं प्रीतिदर्शनं तेन सौख्यं सुखं यत्र कालकूटः प्रापत् नाम्यत्र संदिग्धत्वात्काप्येकत्रो
नानावसतो हरिहररूपस्य यस्य वक्षसि विस्तीर्णत्वात्सम्यवसंततरमयः कैटभजिता हरिणा ५८

चरितापेक्षा वृत्तिरुद्वृत्तेयेन यस्य वा हरिहररूपस्येत्यर्थः यस्मात्तद्दृष्टः किमप्येतत्स्वरं दर्शयति तं गोत्रदा
रेचवसतो श्री ग्रोः स्त्रो हार्दं भवति महद्भिः सह समयोगे महतां तेजगत्सवर्णनमाविदित १७ गौर्यनतश्चर
णयोर्दयउन्नमांगसंक्रांतनतद्रूपस्मृगेन्द्रमुखेवपुसिन्धु यः प्रौढिमेति गुरुगर्वशमाय विस्मात्स्वरूपं रसा
दगुसरनिवनारसिंहं योगौर्याश्चरणयोर्नतो नपवसंक्रांतप्रतिमिनतद्रूपस्मृगेन्द्रमुखेवाहरि
हृमुखे यस्मात्सागुसिन्धुर्गंगा यस्य नास्कितोदयत प्रणामसमये हरशिरस्तिरोभूतसिंहमुखे प्रति
बिंबित मतो नरसिंहरूपं वहन्निव हरेर्दर्पभंगाय सामर्थ्यमेति १८ यस्मात्सकृत्प्रणमतो यूत
मन्तंतवन्नस्त्रानन्तागिरिस्तनास्त्राभिरंजनंतां मौलौनवलिखितिशीतरुचेः कलंकं पुरस्तका
ण्डयमुनाप्रणयावगंगा रोषनिवृत्तयेपुनः पुनः प्रणमतो यस्य संबन्धिनो मौलिचन्द्रस्य पूर्वं
कलंकं गौरीस्तनजैरस्त्रभिर्लिखति तथा प्रकाण्डप्रयागादन्यत्र यमुनायाः प्रणयः परिचयो
यस्मात्ततो गंगामंजनास्त्राभिः करोति सा तापराधे पि भर्तरि प्रणमति स्त्रीणां रोषशमेनास्त्रपातः
स्वभावः अतो गौर्याः पादयोरुपरि नमतो हरस्य मुकुटचन्द्रपतिता गौरीवाष्पकणाः कलं
कत्वेन संभाव्यंते गंगायां च यमुनात्वेनेत्यर्थः १९ प्रांशुं ग्रहं विरचयन्नुषः स्वरूपं पश्चोदगुग्रर

दृष्टा चारिशाल्वशेषं ॥ यः सर्गसंहृतिविप्रपंचनसक्रमेण चक्रे महानयविदां प्रथमः स्मरस्य ॥ पूर्वकाम
स्य शूली श्रीरेनाशं कुर्वंस्तदनुप्रसादहृष्ट्या विश्ववशीकरणलक्षणरूपकामस्य प्रतिपादयन् ॥ यः सक्र
मेण संहारानंतरसृष्टिलक्षणेन सर्गसंहृत्योः सृष्टिसंहारयोर्विस्तारणं चक्रे ॥ एतेन महानयनो दर्श
नज्ञानामाद्यः ॥ तस्मिन्दर्शितेदृहिस्तहारानंतरसृष्टिः ॥ ४८ ॥ सत्वभुः स्मरस्य नवकेतकृते किरीटरत्नः सि
न्धुवारमकरं सदृशमेव दृष्टे ॥ यस्यांगमागमभुवि पुंजितमूर्त्तिरिन्दुरासेतनगेन्द्रतनयाननवर्णचौरः ॥ स्व
मित्रस्य कामस्य ध्वजकृते मौलिगंगायावदनभूतं मकरं दृष्ट्वामिव चन्द्रो गौरीमुखकान्तिचौरः ॥ पु
ञ्जितमूर्त्तिः संकुचितनवपुरास्ते ॥ कलामात्रत्वात्संकुचितमूर्त्तित्वं मुकारहरणार्थं संभाव्यते ॥ चौर
स्य हरणे यतः स्वगोपनार्थं संकुचितमूर्त्तिर्भवति ॥ ४९ ॥ यस्मिन्विनिर्मितवति प्रसभं प्रकोपादनग्रने
ग्रहनवानुभवपदेशं ॥ तन्नोद्यतेऽक्रतुयाज्ञिकतंत्रविद्भिर्यापि पिष्टचरुभाजनमङ्गबन्धुः ॥ रोषव
शाद्यस्मिन्नादिसमस्यातिदुःसहो योनिग्रहो दंतभंगलक्षणस्तस्मिन्ने योऽनुभवस्तदुपदेशं कुर्वतिसति
पिष्टचरोः पुरोडाशस्य भाजनं भवत्रयापि याज्ञिकैरर्कः पुरोडाशपात्रं वर्ण्यते ॥ यद्दुर्मूलितदंतविषया
देतन्मेलेदय ॥ ५० ॥ यस्याशावः सकलवैरवैरकालावक्रेषु यैर्मूगदृशामपमानवन्धुः लीढमवे ४९

श्री कं च टी ४९

49

षसममंत्रसर्वेद्हविर्योपि: प्रोक्षमन्त्रसममसौरभसार्थवाहः शेषस्य यत्फणभृत्रेत्त्व ह्दत्तपत्रं यद्याचने
जल यं रवि पुरीमपूर दीक्षा प्रवेशकृत्शर्मदे नियः शारीरंयः सर्वतारकानिरर्गलराजमार्गः यस्तन्म
यीभिरष्टमूर्तिविवर्तनाभिर्लिष्टत्रयभुवनत्रयसामरस्य पुसन्त्यदं जनि जरामरणानभिज्ञं शाम्भे
ष गादिमतिमड्डिरनष्टमूर्तिः तिलकं यस्मरस्मयः सकलोत्मल्लानांवे रकाः सोर्कः तस्मायः
स्त्रीमुखेश्यमानेनबन्धुः परिचितः सचन्द्रः तस्माय ते पुष्ये मंत्रशतामाहुतिं भुंक्तो सोग्निः तस्मायो
विकसतां पुष्पाणां मसौगन्ध्यसमार्थवाहः सोर्थाद्वायुः तस्मायस्त्रु षादे राक्षादकत्वाच्छत्रमर्था
हुमिः विधुरः पिपासितोमपूरीवर्हिणामेवोयद्याचने तज्जलं यः शरीरं दीक्षाप्रवेशेनानियमेन
तनुविभर्ति सयजमानशब्दव्यपदेश्यआत्मा यः सर्वेषां तारकाणां निरर्गलोतिकृष्टः पन्थाः अ
र्थात्काशः तन्मयीभिरादित्यादिमयीभिरष्टभिर्मूर्तिविवर्तनाभिः शरीरधारिणाभिः भुवनत्रय
सामरस्यं व्यापकावस्थानं प्राप्यतिष्ठन् जनिजरामरणानांजन्मजरामृत्यूनामनभिज्ञपदं पुसन्न
शाम्भेपुष्पेवेदादिप्रमतिमड्डिर्ब्रह्मादिभिर्यो भगवाननष्टमूर्तिरिवनाशिरूपः अगादिगदितः अपि
विरोधयोगतकः योमूर्तीनामष्टकोनजगंतिव्यामोतिसः अनष्टमूर्तिः कथं तत्राष्टोमूर्तयोयस्य

श्री°
क° व°
टी°
९°
60

तितमस्तेवाकं ५२ ५४ ५५ ऊर्ध्वव्रजन्नकमलजा कलितस्तु लिंगालिंगं तदग्निमया विरवीभवद्यः
गच्छन्नधोविपदिदृक्षतयामुकुन्दो यत्राग्रहीन्मृगखाच्छवपूमेरेको अग्निलिंगस्योर्ध्वाधोवपिद
र्शनेच्छया ऊर्ध्वं गच्छन्कमलजो ब्रह्मा सप्तवाकलितः स्तु लिंगाविदग्निकणे यत्र तयाग्रधोविपि
दर्शनेच्छया अधोगच्छन्नारायणः वाग्ग्रख्यसुभ्यगामिनो पूमस्य भृंगिमग्रहीन् तदग्निमय
लिंगं यः प्रकटयामास हरिब्रह्मणोर्धूमाग्निकणत्वारोपद्वारेण लिंगाविधिभावः सूचितः
धूमस्य लिंगयो रुदूर्ध्वगामित्वात् ५६ योवाहिनीसुमनसां चरितैनार्थ चन्द्रं कुर्वन्पुराणकविनर्मु
खभंगहेतः भोगैर्वपुः परिचयन्निजमेव चित्रं पुष्णाति मेव्यगुणसंपदमद्वितीयां ॥ सुमनसां
देवानां वाहिनीगंगां चरितैनः सकान्तोर्थचन्द्रो यस्यास्तां कुर्वन् पुराणकवि नब्रह्मणो मुखभंग
स्य शिरश्छेदस्य हेतुः भोगैः सर्पशरीरैरेव निजं वपुः परिचयन् यः सेव्यस्य सेवनीयस्य राजो रुगुण
स्य संपदमद्वितीयामसदृशीं यते चित्रशास्त्रोविरोधे यथानकः यः सुमनसां पण्डितानां गणं चरि
तैनार्थ चन्द्रः खलीकारार्थं गल्लहस्तिकायस्यास्तां करोति पुराणस्य कवेर्मुखभंगो अवसाने हेतुः ९°
भोगैर्दृष्टात्रापानाद्यैर्निजमेव वपुः परिचरति स सेव्यगुणानिव भमती तिविरोध यः ५७ द्वाकसन्ति

वपत्रिषुपुष्पवत्सु तिं संचारयन्त्यं चम्स यं जन्यारभटीशनैहपनमन्तसर्वांगहाराकुलः निर्वासस्वयमाये
नाटकविधिमीनावचूलो विशन्मन्त्रे त्र्याग्निशिखावलीजवनिकानाम्यंर्यतो नर्दये मखोदिषुपंचस
सन्धिप्रपंच नापनायेषुपंचसशरेषुपुष्पवहारे लास्यपातं दर्शयन् आरभटीसंरंभरौद्रवृत्तिविशेषप्र
प्रकटयन् तपनमन्त्रसर्वांगानां दाहात्मकेन हारेणाकुलः अंगहारैः करणविशेषैश्चाकुलः स
वयनाममनाटकं संपाद्य यत्रेत्र्याग्नेर्ज्वालापंक्तिरेव तिरोधायकत्वाज्जवनिकातिरस्करिणी तोवि
शन्मीनावचूलः कामोविशेषणसाम्यादवाक्षिप्तः शैलूषश्चानर्दये ५८ नरलविवलनाभिः प
न्नयस्ताः शिखोनायदलिकनयंनान्तर्वर्तिनः पावकस्य रविजमग्नसिज्जादिज्ञोषशोरीयवन्यो
रहणजयपताकाटंकमन्मीलयंति यद्वालनेत्रानः स्थितस्य यमकाममुखोनां सोषदाहे शो
टीर्यवन्यो[illegible] अग्नेः नरलहृन्ताविवलनाभिः सन्दृष्टतभिः ज्वालामालाः रक्तानां जय
ध्वजानां भंगिं विभ्रति बलिनो हि जयपताकाउचिताः अग्निश्चयमकामदाहाद्बलीयसोज्वालाः
रक्तध्वजत्वेन संभाव्यन्ते ५९ सप्रीतिचक्रुनहलेचनगतां पुलानयस्य स्वयं वामार्धक्रमस्य वोगि।
रिजयायत्रत्वर्णपथ्यते संमिश्रो भयवाहनाग्निमखरंग्यासक्रियानिः सरन्मक्तादं नरजानवृपविपुला

श्रीं
कं च
टीं
५१
61

लंकारत्वस्मर्वरी यत्रोत्सवे गौरीश्वरावस्थायां स्वामिसंभेदात्संमिश्रैकीभूतेयेन भेवाहनेसिंह
वृषभौ तयोर्यावन्निमत्सरौ तयोर्यान्यासक्रिया संचरणं तेन नि:संशतिनिर्गलितयानि मृत्कांदं
तराणि सौमौक्तिकानि जातानृपाणि सिंहस्यकारिकावारपारतान्मौक्तिकानि हरवृषस्य बलय
मंत्वात्कांचनानितान्येवविपुला अलंकाराविधीयते यस्मा:सा भूमिर्जायते सगौर्यास्वयमेवरण
या हरवासायां क्रमणमेवोत्सवोविश्वस्य प्रीति विचित्रत्वात्कौतुकं चवितनोतु तत्सवेषाल
कारत्वारणमुचितं ५४ नाम्नारंभेत्रभितमधितोयोदधानः शरीरे सर्वांगेभ्य:प्रसभमदर
यद्वास्यंतरेणजालं यस्माल्लोकचितयाविपदांद्वारिवोत्सारितानादिन्नस्य सत्वानिभूतशिर:सि
न्धुपाथ:सनाथ नन्नारंभेत्रभितेलीलशरीरेदधान: अत एव समस्तावयवेभ्य स्तरसाति
श्रत तथा आनिभृताया शिर:सिन्धुर्गंगा तस्या:पाथोजलं तेनसनाथ संयुक्तं भस्मरेणुजालं
योविपदामिवालिपाति यतोदिन्नुदिगंतेषु निष्कासितानां दुःसदेशान्निष्कासितस्य पुनःप्रवे
शाभावार्थं यस्माद्भस्मजलं लिप्यते इत्याचारः ५५ दंतोदंतातिलाजलोदितपतेरंभोजयोनःशि
रोदारिद्रो नयनोद्भूतोभगवतोलीलामहेन्द्राग्रुष: किं चाशेषवधूर्धायेशतिपतेर्यः कारणत्वम

५१

जन्नपायानिनकृत्तनामञ्जगतः सर्वांगसिद्धंगतं ॥ दिनपतेः सूर्यस्यदंतानामदंतः कथानस्याति
लांजलौ वक्त्रोज्ज्वालितैः शोषितयोर्मूलने तथाव्रलनाः शिरोदारिद्रोमूर्धच्छेदे तथालीढंनिगी।
र्णमस्येन्द्रात्रुर्येनतस्यभगवतोहरेः नेत्रोदुरणा कामस्यतमलशरीरनाशहे तमावंभजन् यः
सर्वांगायाः संपूर्णायाः सिद्धेरंगतांसाधनत्वंकुर्वन्नायाति अपिविरोधितकः पोदंतादीनांसं
गांनांभगहेतुः सर्वांगानांसिद्धांवंगतामायातीतिचित्रं ५२ स्वयंवज्रविग्रहघमनयनस्येन।
शिखिनादृष्टौ यः सोहार्दसनतमगुरुडौषधिपतिः जराज्वरोयस्यात्रिभुवनमनः कौतकं
नःसपत्न्नेविरव्यावसथ्यपथरीतिंफलभूता ॥ स्वयंरागविनाकपिशोविषमनयनस्यनततो
यनयनस्यनाशीखिनाग्निना दृष्ठनेरथविरेवयंविभ्रत् सदाश्रुरुहडोषधिपतिस्पन्द्रोयेन स
त्रिजगदाश्चर्यकारिणायस्यजराज्वरः सर्पाणांमाश्वास्यस्थानमंगीपते अथचयः स्वयंवज्र
नकुलशिखिनामयूरेणयः सोहार्दविभर्ति ओषधीनांनागदमनीप्रभृतीनां पतिर्येनधृतःस
कथंसर्पाणांमाश्वासस्थानं नकुलमयूरौषधिपतयोहिप्रत्येकंवैरिणः किंपुनःसमुदिताइति
कौतुकं ५२ द्वैपस्यांतंअपिनवपुष्पोपतिमदीनपुत्रासांकेस्यानजसमयत्रुषोत्रुरहाभ्यादरस

श्री
कं च
टी
६२
62

सौन्दर्याख्यानवधिमदिरानिर्भरे यत्र नेत्रैर्लेभे वृन्दारकमृगदृशां स्वैरमापानकेलिः स्वसंबन्धिनोः श
रीरयोरैक्यं यस्य हि तृप्तत्वसंतानेमकरूपेता यः शैलपुत्र्याः सह चकार कन्दर्पसादिस्माद्वैर्यमकरोदित्यर्थः
उत्तममयत्नेन कामस्य योनि गृहे दग्धस्यापि पुष्टेयत्न त्वसपवाभ्यादरत्वस्य स्थाने स्त्रीपुंसयोः शरी
रैक्यं हि कामास्त्रानुष्ठानलतालं सौन्दर्याख्यो सौन्दर्यव्यपदेशणग्रनवधिः पीयमानत्वेपत्वयामदिरा
तयानिर्भरे यत्र शरीरैक्ये देवस्त्रीणां नेत्रैरापानक्रीडाप्राप्ता गौरीश्वराभ्यां स्वशरीरैक्यं संपादितमस
ति देवस्त्रियः साभिलाषमवसन्नित्यर्थः दृष्टेर्विस्तारान्मनसः सानुरागत्वाच्च मृगदृशामित्युपम
त्तं पश्य विभ्रमा प्रभुशक्तिं तां रतिपतेरेकत्र भागे कृतमप्रमादेशामगाधिराजसुतयायस्तद्वपुः स्म
रति श्यामो यत्र ऊर्ध्वविस्फुरदुरः शोभादिरत्नांतरे संक्रान्तेन यती वदत्वेणमापि प्रसरत्तमेलत्व
तां रतिपतेः कामस्य प्रभुशक्तिं तां दधाना गौर्यापूकत्रवामभागेकृतः प्रसादेशः स्वयमाक्र
मतोन नितरां करणं यस्य तत्स्फुरीरं विभर्ति प्रभुशक्तिमात्मस्वयमाक्रमन्ति यत्रैकीभूते शरीरे पदर्ध
श्यामयौवनहृद्दालिणेनत्र विस्फुरत् उरः स्थलः शोभादिः तदङ्कमध्यप्रान्ते विवितो वामः स्तनो गुरुममा
पि दिदीलिणं स्तनं प्रसरद्दृशतामिवनयतिदत्तिणार्धभरत्तीभूतस्य फणिपतेः फणार्द्धमध्ये वाम ६२

त्वतः प्रतिबिंबितो दक्षिणस्तन तयासं भाव्यते इत्यर्थः स्त्रीपुंसैकात्म्यकल्माषितगात्रिकदयन्त्यो वपु
स्तनिमेषज्ञःशावेशाम्रकेशस्त्विरमदहरत्यर्धदं लोचनानां वामांगोत्संगसंगाहृस्तनमणिकिरण
पटूतार्धरंजन्याप्रेयस्यायत्र चूडाविधुरपि वहती वार्धनारीश्वरत्वं यत्र कौतुकेन वपुषि वामार्धस्य
त्वेस्तनभूर्षाभरणं प्रेंगाहृस्तनमणयस्तेषां किरणैरवपटूतं छादितमर्धयस्य तथाविधः मौलिचन्द्रार
ग्रावल्लभयास्यहार्धनारीश्वरत्वमिव प्राप्नोति मरकतरत्नराशिभिर्वामितत्वात् द्वावित्वेन संभावित
श्चन्द्रस्योच्छादितत्वादर्धनारीश्वरत्वं संभाव्यते इत्यर्थः स्त्रीपुंसयोरैकात्म्यमेकरूपतापादनं तेन
कल्माषिता शबलिता गात्रनिर्यस्य तद्वपुः संपादयन्केशं चनेत्रपंक्ति निमेषत्वक नखकान्त्याशा
डुदहदृमहद्भवान् सर्वेष एव लोको न्नरत्वाद्गौरीश्वररूपेणनिर्निमेषतया पश्यतीत्यर्थः ५९
देहद्वन्द्वैकशेषं समममवनिभृतः कन्यया निर्मिमाणो यस्त्रांशांसप्रतिज्ञं प्रतिरजनि समुद्वेनाम्बली
लारहंसप्रामं तोदक्षिणार्धाभरणफणभृनो यत्र कुत्वस्फणाग्रे स्त्रीम्यद्वामार्धनिर्यन्तरभिमुखे
मह त्वानगोष्ठी ज्ञ्विघते नासवशान्नाविधमाना दक्षिणार्धाभरणभूतयेफणभृतः सर्पाः प्रबला
त्वाक्लामन्मान नवेदयन्तामार्ध ततो निर्यत्नोम्बुवे महतस्तेषां पार्थिनि गोष्ठीमासन नवज्यतं फु

श्री
कं॰ च॰
टी॰
६३
63

लक्ष्मणागृह्यव्याख्यातीर्णफलं कृत्वा सेवन्ते तदेह हनुमन्सेकशेषं द्वितीयार्थेन निर्दिष्टं गिरीर्यास ह कुर्वाणः
प्रदोषेणास्यास्तवं कुहते तमिमेकशेष विशेषणस्यात्रेति प्रतिनिर्देशः एकशेषनिर्देशेन गौरीश्व
रयोः सत्यमस्त्वहस्तावितमिति भद्रं ५७ इति श्रीजोनराजकृतायां श्रीकण्ठचरितटीकायां पञ्चमः
सर्गः ५ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ अलिव्रजस्नानशनव्रतान्तमोमानोग्रशापावधिरंगनानां अथैः।
कदानंगमदानुकूलः पुष्पावचूलः समयो जजृम्भे । अथ भगवतः कैलासाश्रयणादनन्तरं अ
थग्रहणं तत्रैवेति प्रतिपादनार्थं एकस्मिन्समये पुष्पावचूलः समयो वसन्तो जजृम्भे उल्लास
शिशिरे पुष्पाभावाद्भ्रमरकुलस्नानशनं भोजनाभावप्रयुक्तं तस्यान्तः समाप्तिः वसन्ते मकरन्दो
द्भवात् स्त्रीणां मानप्रकोपः शापस्तस्यावधिः समाप्तिसंकेतः वसन्ते मानवोपशमशङ्काः अतोऽनं
गस्य मदस्तस्यानुकूलः । अमादवाचीमलयाद्रिबन्धुमुदीत्समाणपवनेषु वानं उपोढतापं
प्रथयंशरीरं प्रियेषु जिन्माः शिथिलीचकार मलयाद्रिबन्धुनववायुप्रतीत्समाणमवाची दक्षि
णादिशं नलिन्यानायकः सूर्यः क्रमा .... दशिथिलयत् वसन्ते सूर्यस्योत्तरदिग्गमनात् मेषा
पायादेहस्तापंवहन् शिथिलीकरणे तावसन्तस्य प्रौढत्वसूचितं अयंच विशेषणसामान्या ६३

स्त्रिबत्वादिसंमानायिकांमहतः कस्यचिद्बन्धुं तरुणमभिप्रायेणोत्तमाणमंबुजिन्याः सर्वोत्तवथावर्ण
नायावल्लभः स्वदेहमीक्ष्यालापेनपुरुकवहशिथिलं करोति अनुभूतेस्त्रहाविज्ञादवरोहयतीम
र्थः २ कश्मीरकान्तानन्तकिंकराणांवकुहणीकृतपल्लवलेशु अथाविरासस्सहसोपगन्तवसन्त
लक्ष्मीरवाविश्ववंव कश्मीरस्त्रीमुखोनांकिंकराणिपद्मानि तदाकेशुकनाविरासन्न अन्तन्त्रेस
ते वसन्तलक्ष्म्याश्रासनत्वंगतमिव लक्ष्म्याः पद्मासनत्वात् पद्मेष्वेववसन्तलक्ष्मीरवसदित्यर्थः २
अखण्डषाड्गुण्यपथेषुविद्वान्वसन्तपकोरसपार्थिवस्य अनन्तवोमानमयापुत्वकेपुनग्रन्थिमुन्मोक्त
मपितमंते ४ रसपार्थिवस्यकामस्याखण्डंयत्वाड्गुण्यं जगद्विषयः सन्धिविग्रहव्यवहारस्त
न्मार्गेषुवसन्तपकोविद्वान्बभूव पार्थिवत्वान्षाड्गुण्योक्तिः वसन्तादन्येऽत्रनवोग्रीष्मादयः कामनेत्र
षुग्रन्थिमात्रमपिनिवारयितुंनशक्ताः अपिशब्देनदाक्षिण्यपिकया कामशास्त्रावबोधाद्भूक्षत्ररइति
स्तावितं सौन्दर्यातिशयेनवसन्तोयथाकामकं प्रान्तरेणोनतथाग्रीष्मादयइति कविनाप्रोक्तोत्रा
वर्णितं ४ स्फुरत्यशोकपुरोविलोलद्विरेफमालानरलीकृतश्रुः फलानेः स्यन्दहगालग्न
नेश्रृंगारकायोर्मखेधीर्वसन्तः ५ स्फुरेतिचपलानिपलाशान्येवोष्टपुटंयस्य विलोलाअलिपं

श्री॰
क॰ व॰
टी॰
६४
64

ऽन्निरेव कंपितार्थेन कृत्स्नान्यन्नान्येवाग्निः स्पन्दाहृगस्य प्रतेन्ननं मन्ये वसंतः शृंगारकाव्ये कामवी
र्यप्रबन्धे समुत्थो वीर्यस्य प्राप्त सर्वाभिविक्रान्तिभिर्वसंतः कामप्रकाशितवानित्यर्थः अन्या
स्य काव्यं ज्ञवेत्ते वंचिवि योभवति ५ चिरानुभूतोत्तमयूखस्य प्रवृद्धतापशमने ऋत्वेव हिमस्त
ण्ण चन्दनसौरभाई महत्तरंग प्रणयं पुपोष चिरमनुभूत कृतानुभावं यत्तु त्तमयूखस्य चेरदाहिण्य
यनकृतः सूर्यसंयोगस्तेन प्रवृद्धो यस्तापस्तस्य स्त्रपनं त्वण्णनं नत्रेऋत्वेव दाहिणात्यिक चन्दनसौ
रभेणानूत्तनत्वेण स्पृष्टो यो मरुत्तस्मरिचंयं पुपोष यस्तवसावसंतेमलयमरुद्धद्दति दाहिणात्य
शः नत्सेवनं तापनिवारणे ऋत्वानिमित्तत्वेन संभाव्यते उत्तमयूखेइति ख्यातः
ते अन्योपि तापात्तमुन्दनं पवनं च सेवते ६ शनैः शनैर्मानवती कवोष्ण ... सोर्मिभिः
सार्थमवर्धताहः निशीथिनी कार्श्यदशां वियोगिजीवाशयामुर्थमवापमुपे ६ ७ मानिनी
नामनत्तु तापवशात्कवोष्णा किंचिदुष्णायेनिः श्वासास्तैः सह क्रमेण दिवं वत्सृषे दिने
ऊर्द्धे पुविरहवशान्मानिन्यो बहुलिः श्वासा नमं च वितत्यर्थः विराहिणां जीवेजी वस्ये आ
शयासाकं रात्रिस्तु वर्णतामापन वसंते रात्रि स्वल्पीभूतासत्यपि रहिणां जीवाशा मसज। ६४

त्रिमर्थः ७ पलाशश्रक्राईनवेवसंतकाष्टेरवेमानगरोणगताभ्यः भीतोयथैसांज्ञनवाष्यंपंक्ति।
कुलाद्दिमक्राद्यसमृखलालिः ८ वसंतनपवकराटेरवः सिंह पलाशानिकिंशुकान्येवरक्राट्टी।
नवोयसतमित्याति भीतोमानपवहस्तीस्त्रीभ्यः सकाशाद्यथोपलायितः सांजनास्यवाजाद्दि
मक्रात्मक्रा आयसीलोहमयीमृखलापक्तिर्येन सिंहेव पलाशेपलंमांसमश्नाति अनपवर
क्राईनवेसति भीहः छेदितमृखलोगजोपसरति ९ दिग्दाक्षिणार्कनशशाकहांगतंसंग
तःसोपिसदाल्पतापः परस्परंकिंततयोस्तदानीनवेद्मिकः पेशुनमाचचार ९ दक्षिणादि
गर्कसंक्रमसमर्थानाभूत घएमासात्रवदक्षिणदिकस्थत्वात तथादाक्षिणदिशासंगतः संग
च्छमानस्तत्संगमाद्वा सरविम्ब सदाल्पतापोभूत दक्षिणयनेहिसमयत्वात तयोरर्कद
क्षिणदिशोरन्योन्यंभेदकंपैशुनमसदोषारोपणंकस्मकारेतितनजाने लिंगविशेषाद्विशेषण
साम्याश्चदिगर्कयोः कामुककामिशुनव्यवहारप्रतीतिः तमेवत्तदक्षिणत्वकूला ९ येतस्य
ह्यानपथेनिवेलमनेलमूकाः शिशिरेन्यपुष्टाः अन्तादितीशस्तनपवचित्रमास्थानविद्या।
पतयोवभूवुः १० तथानंतनः येशिशिरे अनेलमूकारवकश्रांतवासमर्थास्तस्युः तपवका।

श्री कं च टी ६५ 65 किलाः वसंतस्तस्याने विद्यापतयः पत्तिः तासिक्षत्रबभूवुः राजानुगुणोक्तिरियं अनेनलम्बका
म्बान्यपुष्पाभवंति ९ उपदृतोभिर्वनपत्रशोभैर्हन्यद्विरायाणां परपुष्टनादैः अथयन्यलोकः स
रभैर्विभाय कन्दर्पसैन्यैरिवबालवृतैः ११ तयदृतोमकरन्दोधूलिस्थ्येषु तयाचनापत्राणां
वाहनानां च शोभायेषु तस्यापरपुष्टनादैः पिकशब्दैः परमसर्पेषु पुष्टैर्नादैस्य करणैः आशा
दिशो जयाणाणाम्हन्यद्भिः कामकटकैरिव चूतवृतैर्दृतभिः वसंतात्ययिकलोकोभीतो ब
भूव ११ वियोगिभिः प्रोत्फुल्लसद्दृहासवासंतिकाशोभितमाहमानि अकाण्डवैतगिरिकको
किलानिकैरपसत्संततकाननानि प्रोत्फुल्लसद्दृहासाविकासोयासां ताः वासंतिकामाध
वः तामिर्दृतभिः शोभितंतत्सारहंसविरहिवयादिर्घेपुवा तथाअकाण्डेराज्ञावपि वैतगिः
कावहूजल्पाकाः कोकिलायेषु तानि वनानि केरपि विरहिभिन्नसेहिरे ११ विष्णुर्वतासी
रभसेरदोषवान्दिवन्तवर्णगुणैः स्पृशत्याः विकस्वरेकुसनकर्णिकारे घ्राणेन हषेर्वचूथे वि
वादः कर्णिकारेसौरभगौर सौगन्ध्याभावप्रवृदोषस्तप्रकाशयता घ्राणेनसह दृष्टेर्विवादो
वहृवे यतः कर्णिकारवर्णगुणैर्दृतभिः स्पृशनिजुर्वत्याः दृष्टिनासिकयोः स्वविषयेगुणरो ६५

यद्दर्शनान्नत्रिराकरणसमर्थैर्दृष्टैर्न पन्न्यासस्सामर्थ्याभावेन निर्णयरहितेन विवादे समाप्तिं जग्मुसी दि स
धैः कर्णिकारस्य वर्णसौभाग्यसौगन्ध्याभावस्य कविना युक्त्या प्रतिपादितेन इति कर्णिकारं मत्व
इति प्रसिद्धिः १२ शशाङ्केनोद्यः किमपि गृहीतम अपश्यमानोपि वराङ्गनाभिः उद्यानलीलाम्
भूतस्तदानीं स सिद्धसारस्वततां प्रपेदे वराङ्गना उपाध्यायकर्मणि नियुक्ता अङ्गनाभिः
पाठ्यमानोपि कोकिलः किंचिदपि पठितुं नाशकत् स तदानीं वसन्तकाले सिद्धस्वयंनिष्ठ
त्वेन तस्या यमसरस्वतीसंबन्धिवाग्भवकौशलं यस्य तद्भावं प्रपेदे पुरांगनाभिरितिवापाठः नग
रस्त्रीभिरन्नयाप्यमाभिरित्यर्थः पुरेति भिन्नं पदं वा समन्ताद् अन्यदा पठनेप्सरितोपि जाड्यमेव यो
भजत्स कोकिलो वसन्ते स्वयमुपाध्यायनिरपेक्षतया वाक्कौशलशाली बभूवेत्यर्थः १३ व्या
कोनलोल्काकृतिमद्यमस्यसमस्कुलद्गुच्छगवाक्षितांगी किंकिल्लवल्लिस्तुहिनात्ययेपि व
भावनंगस्य हसन्तिकेव व्यक्ताः फुल्लाः अनलोल्काकृतयोग्निज्वालारूपत्वेनव्यवस्थितास्
यम यमेन तच्छायेगुच्छास्तवकास्तैर्गवाक्षितानि जालयुक्तानि अंगानियस्याः सा किंकिल्ल
वल्लिरशोकलता बभौ अनंगस्य हिमाभावेपि शकटिकेव हसन्तिकाजालयुक्ताशस्त्रमयी

श्री: कां च: टी: ६६
66

मग्नाग्निः १४ स्वपक्षलीलाललितैरित्यपोढहेतौ मया शेरदर्शयतो विशेषममानं निराकर्त्तुमशेष
पूर्णाः पिकस्य पाणिग्रहणमखण्डमासीत् स्वयमाल्लीयुः कोकिलस्य पक्षस्खलितैरिति व्यपोढहेति
गुणं येन पिकपक्षविलोपैरेव कामस्य यत्नकार्यसिद्धिः कामे बलोपोद्बलनादिहेशेषमापि
दर्शयतः कोकिलस्य पाणिग्रहणं तत्तत्र मानं मानवनितोपेक्षावारयितुमखण्डमभूत् अ
यच सिसाधयिषितधर्मविशिष्टो धर्मी पक्षो हेतुः साधनोपन्यासः हेतुबलेन स्वपक्षे परपक्ष
दुष्कर्षदर्शयतः कस्यचित्पाणिग्रहणं नाम मानं प्रसक्तादि निराकर्त्तुं शक्त्वमस्ति १५ सिन्दूरितानंग
मतंगजास्य युग्मान शोक शोकरजोजगंति तन्मानिनीमानतमोंकुकारं बालातपं देहकृतिमा
हरो हृत् सिन्दूरितैति सिन्दूरेव क्षतकामकरिमुखेयेन तदशोकानारजोजगंति ध्यानध्यामा
शोजगृहेयत् ततो हेतोर्मानिनीनां माननतमसोंककारविनाशके बालातपस्य धीमाप यथा बा
लातपोन्धकारं निराकरोति तथाशोकरजो मानं निराचकारेत्यर्थः १६ नीरन्ध्रनिर्यत्स
मनोनिकाय्युकाषायपटुप्रणयाद शोकः जग्राह भित्तव्रनमध्यगानां मनः स्मरसूम्नत्वामि वो
परेहेतु १७ नीरन्ध्रं निर्विवरं कृत्वा निर्यन्मुद्दियमानो यः सुमनोनिकायः पुष्पसमूहः सप ६६

वक्राणाय पट्टत्सम्प्रणायासमरेव या दशेकोभिनवमन्त्रं शाकादर्शनानिहैं शुभाचारमिव जगत्राह
किं कर्तव्यमप्याजानाचेतः सम्भूमत्वं किं कर्तव्यतामूढत्वमुपदेष्टुं भिन्नवो हि काषायधारिणः
सूमत्वमनुपपद्यमानत्वूपत्वमुपदिशन्ति ७ वेश्यागिनीरागकषायितेन वनेन युनि विस्फारितास्य
रस्य प्रामा पलाशेषु बैभोग्रकाग्रं चं तुस्तनि लेयनिरङ्कुशेषु मानवशान्यानविरहासुयारोषस्तेन
कषायितारक्ता कामस्य दृष्टिः दीप्तिः पलाशेष्विव प्रामाभ्रुभे यतः शुकानामग्रं चंचोः सम्ब
ग्रस्परक्तत्वेन यास्तनि स्तस्याः लेयं हरणं तत्र निरङ्कुशेषु निरवग्रहेषु पलाशानानेसनिकिं
रक्तत्वेनास्ति किंतमानिनीक्रोधारुणा कामस्य दृष्टिः पलाशेषु पतितालोहितत्वान्स्सरोही
पक्वत्वाच्च संभावनास्तेनेषु चक्रोडाराजदृष्टिः पतति ८ कामप्रशस्य तत्र संप्रदायो वियो
गिहालाहलबीजमष्टिः द्विरेफराजीहकवेलतानांग्रेवेयगारुत्मतरत्नमाला कामस्य यशः
प्रशस्तिः तत्रावतराणि तेषां सम्प्रदायः परम्परागतः क्रमः कृष्णत्वान्मालात्नूपत्वाच्च तथाश्च
तपवविरहिणो विषबीजमुष्टिः अथवा हालाहलशब्देनडुः खेलस्यते तथालतानां ग्रेवेयं
ग्रीवाभरणं चासौ गारुत्मतरत्नानां माला लताप्रत्र नायिकास्थानीया ९ सन्नंवसंतक्रकव

दलानां शल्कानि शातानामलयो बभूवुः न चेत्कथं पान्थानितं विनीनां वधपुर्मृशोरान्धानवोपदेशं
वसंतेन कर्त्राक्रकचेनेव कशेनेन दलानां नकृत्तानां राजीणां शल्कचूर्णं भ्रमरा नूनमभवन्
भ्रमराश्च शल्कायदि नाभवंस्तत्कथं पान्थस्त्रीणां हृदयेष्वन्धभावोपदेशमकार्षुः चूर्णमेव हि दृष्टेरान्ध्यं
करोतीति आन्ध्यं हि विरहजनितं चूर्णकृतं च दृष्टिविघातार्थं २१ कन्दर्पकर्णेजपभूमिकास्तम
धुव्रतास्तैर्यमथीतवन्तः विलुप्तकोशाः सुमनःशतानामचीकरन्निग्रहमध्वगानां कन्दर्पस्य
कामस्य कर्णेजपभूमिकास्तु पिशुनरूपग्रहणावस्थास्तु धैर्यधृष्टभावं शिक्षितवन्तः भ्रमराः
तथा सुमनःशतानां पुष्पसमूहानां विलुप्तो भुक्तः कोशो मकरन्दो यैस्ते भ्रमराः पान्थानां दुः
खोद्भवरूपं निग्रहं वसन्तेन कारयामासुः अथ च केचिद्राज्ञोग्रे पैशुन्यमाचरन्तो देवानांहन्तगं
ज्ञाः अध्वगानां सन्मार्गगामिनां निग्रहं कारयन्ति २२ द्विजाधिराजेन गवां प्रसादात्मनिव
पंकारितभूमिसेकः पान्थप्रियाणां मृत्नचक्रवर्तीनेत्रेषु वग्राहमपाचकार गवां रश्मीनां प्र
सादाद्धेर्मलात् द्विजाधिराजेन चन्द्रेण कर्त्रा कारितो भूमिसेको येन हेमन्तकर्त्रा सत्नचक्रा
वर्ती वसन्तो विरहिणीनां नेत्रेषु वर्षप्रतिबन्धं ननिरयामास नात्र रोदयति स्मर्थः अथ च द्वि ९६

न्नपि राजेन ब्राह्मणवेशेण गत्वा येनृतं प्रसादेन कारितः द्वीरेण भूमिसेकोयेन स चक्रवर्ती स्वदेशे
वर्षप्रतिबन्धनिहन्ति अर्णप्रतावस्थायां याकरोतेः कर्णपदभूतस्य द्विजराजशत्रुसत्पर्णावस्थाया
स्तक्रोशन्यनरस्यामिनिपाणिकं करोति त्वं कर्णेस्तनानभिहितत्वान्न्नतीया अवग्रहो वर्षप्रतिबन्धे
इनिवाचन् २३ गलन्तुषारां बुकणान्विरन्ती दैर्घ्यनयन्ती पिककूजितानि वियोगिनीनां मवनी
नदानीं किं रोदनाय व्यथितोपदेशं विरहविनयाभुवं लिखन्तीनां विरहिणीनां तापवर्षक्रन्दिता
विर्भावः अतोवसन्ते तापवशाद्भूलन्तुषारे हिमवसात्ः अतो बुकणान्दृवन्ती अतः शीतलत्वा
न्कोकिलशब्दान्दीर्घीकुर्वन्ती भूमिर्विरहिणीनां रोदोनपदेशं किमकार्षीदिति सन्देहः २४ स
पल्लवानामिहपाथिबन्धोः शिशयवेगाउ परिभ्रमन्ती अकल्पयचूतनरोः स्वदेहमारात्रिकाये
वमधुव्रतालीं निरुपाधिभ्रमरकूजनमुपकारं विना बन्धो रूपकारकस्य चूतवृत्तस्योपरि सौरभ
लोभाद्भ्रमन्तीसहपल्लवाभ्यांकरणभूतपातेनगमनेनवर्तनेयासाभ्रमरमालाचूतवृक्षस्यारात्रि
कायपूर्णपात्रायभूतादिदोषशमनहेतोः स्वदेहमकल्पयदिव अकारणबान्धवस्य चस्व
देहमारात्रिकायमपल्लवपातोजनः कल्पयति २५ नमानभग्नायवभूवकेषांलोलालिमाला।

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
६८
68

श्रृङ्गारितस्तुरगाभिः विश्वैकजिष्णोर्मदनस्य नवमाधवीयोगात्मपुष्पैर्मदितः पक्षस्यापि व्याजेन:
कामस्य नवं मन्त्रित्वाद्रूपेणोचमत्तो लोलालापपल्लवा यात्रमनःपन्नगपस्त्राप्य श्रृङ्गारितस्तुरगाभिः केषाञ्चन
यतीनामपि मानखण्डनाय बभूव नदाय तथोपि मानसमन्तजन्मित्यर्थः नवमाधवस्य श्रृङ्गारिभिः
सर्वेषां मानखण्डनं करोति २५ पुष्पाढ्यं नागो निविडालिनादः केलीवने षट्पदनादकोभूत् चै
त्रश्रियोऽनुपुरन्ध्रिः स्वनाको नृत्यायतामास इव दण्डपादः विश्वविजयनृपकार्यसिद्धिदर्शनात् स
प्रहृष्टायाश्चैत्रलक्ष्म्याः समञ्जीरशिञ्जितो दण्डपाद इवोन्नतश्चाटुकवृत्तः क्रीडावने षट्पदभूत् प
नः पुष्पैराढ्यं नागनियमः तथाश्मनपवनिभूत भ्रमरशब्दः विश्वजित्वान्नृत्यतश्चैत्रलक्ष्म्या
दण्डपादत्वेन चाटुकः संभाव्यते २६ निष्पन्नपुष्पातिथिभिर्द्विरेफैः रूपास्समानस्तिलकस्य का
ऽपि पालीहृदयंदोहदहृष्टिपानैरिवाञ्जनेनाहितसंविभागः निष्पन्नानि रूपसौरभसान्निवेशावर्ति
यानि पुष्पाणि तेषामतिथिभिर्मकरन्दभोगार्थमभ्यागतैर्भ्रमरैः सेव्यमानस्तिलकद्रुमः कुसुमे
भ्रान्तस्येत्यते पाली हृदयंशाखीणंदोहदनृपाविकासोपायभूतायेदृष्टिपाताः कटाक्षास्तैरञ्जनेनक्ष
तसंविभागइव कटाक्षविक्षेपेणसञ्जाञ्जनश्च तिलकश्च तिसंभाव्यते तिलकतरोर्वरनारीक ६८

दाहैर्दाहिं हृद इति प्रसिद्धिः २७ पुष्पेणोद्गमैराभरणप्रयोगं प्राप्तैर्भिरेवामरं हर्षं प्रापुर्वानः ततो विना कार्मुक
कर्मसिद्धिं पुष्पाणां यस्मात् गमदस्त्रमोक्षः रमणीनामाभरणेन तरुणाः पुष्पैरारब्धवंतः ततो भूष
णकरणादनंतरं देतोर्वा धनुष्कार्येण विना कामस्य शरीरमोक्षः सिद्धिं गतः स्त्रीपुंसयोः परस्प
रं प्रेमतत्पूपयत्कार्यं स्मरशरैः साध्यं तत्तु आभूषणसंपादनात् सिद्धमित्यर्थः उक्तनिमित्ताविभावना
निमित्तं वाच्यपरस्परानुरागोद्दीपकं पुष्पाणामाभरणीकरणं २८ ततः स्वशोकस्य पदाघ्नतीभिः पुर
न्ध्रीभिः पुष्पशरास्त्रशालाशिष्यं वालकुलकपंकर्दं कासिन्दूरमुद्रामविवेव चक्रे लीलारसाद
शोकस्य तत्कृतमूर्तिं पदाघ्नतेन स्त्रीभिस्ताड्यंतीभिः पुरन्ध्रीभिस्त त्वमनायिकाभिरशोकवृक्षस्त
तः सिन्दूरमुद्राथुक्तेव चक्रे कस्मात् शिष्यस्य कामस्य बोधयोल्लकुलकपंकस्समरकोभंगिस्ततः
यतः कामस्यास्त्रशाला अस्त्रशालायां हि सिन्दूरमुद्रान्यासो युक्तः स्त्रियामूर्तिस्ततः तन्दृशिति
कोशः अथवा पदाघ्नतीभिः स्त्रीभिरशोकतत्तु कामास्त्रशाला चक्रे इति योज्यं अत एव वालकु
कस्याघातस्य सिन्दूरेवेति च योज्यं एवं योजनया कामास्त्रशालात्वपादाघातेपि प्रतियादितं स्मात्त २९
यत्तस्मान्निस्ममस्य च नस्ताशोके पदं नतस्तु पुरस्मत्पलाद्दी खैर्बस्तु चक्रे तत एव मूर्ध्नि पदं वनाशोकमरी

रुहाणि १ स्मयवती संस्मरदर्पा स्त्री चरणमशोकवृक्षे यन्न्यस्तवती ततः पादन्यासादेव स्वैरं स्वान्तं
त्रैणसमस्तवृत्तान्तं शिरसि पादमशोकश्चकार पादाघातात्कुसुममशोकवृक्षः सर्ववृक्षेभ्योऽधि
कमासीदिति भावः २ अनुन्मिषदृष्टिनिषेदुषीणामास्यायरंभादलदर्भशय्या वियोगिनीनां हृदि
जपुंगवैनेपुंस्कोकिलेनाधिजग्मे नकालः ॥ अनुन्मिषं मेषं संकुचंतमेव दृष्टीयं त्रैवं कृत्वा निषेदुषी
णामनुत्तानविषस्तानां कदलीपत्ररदर्भास्तरणमाश्रित्य निषस्तानां विरहिणीनां मरणकालः प
तिमुख्येन कोकिलनरहृणेनाधीनः कोकिलशब्दं श्रुत्वा विरहिणो मूर्च्छां जानातीति तात्पर्यं
दर्भेऽपरिनिवेशितसंकुचितस्य मूर्च्छाकालेन मंत्रेणेन कालो धीयते ३ नदूस्तनावस
नतामयत्रावसंततनाम्नारुरुधे वकेन प्राणाःस्तकण्ठेषु विराय चक्रुर्वियोगी वर्गस्य गतागता
नि नदूत्स्तनावलवता वसंततनाम्नाढकेन हठमोघकेणकस्य न प्रस्थानेन हृद्द्रु प्रस्थानसंकल्पोऽपि
विरहव्यथाभूदिति भावः विरहिणां प्राणाः कण्ठेषु गमनागमनानि चक्रुः विरहिणो मूर्छावस्था
स विलितास्पर्यं सर्वेषां यात्रानिरोधः कृतो विरहिप्राणानां गमनागमनाजु गुण्यकृतमिति ३२ से
कां बुनासो ष्ठवमाततानप्रतानिनीनां मधुमानिनीनां सेंगस्य पैरैर्वितपत्रवल्लीः कपोलयोरा ६९

कुलयां चकार अंबुनासेकोज्जलकर्त्तंकसेचनंप्रतानिनीनां लतानां मौष्टवं बलं विस्तारयामास
अथ वाष्पपूरैर्योगो मानिनीकपोलोल्लसितांताः पत्रलताः अनाशयत् अंबुसेकोलतानां मौष्ट
वं करोति स एव वाष्परूपः पत्रवल्लीः शाद्व वाचानांतासां निसौष्टवं करोतीति विरोधोवतशाद्व
नप्रतिपादितः ३३ प्रसारितान्दूरमतिगमभासाकृतानिरीयाश्रतिरस्कारिणः वियोगिनामेते
करा जयानीमपावृतद्वारपुटांप्रचक्रुः ॥ अथ प्राणेश्वरतिरस्कारिणी जवनिकानतोनिरीयनिर्ग।
त अतिगमभासाचन्द्रेणप्रसारितानः प्रसरंतः प्रवृद्धाः कराः रश्मयः पाणयश्च यमनगरीमहा
द्वितद्वारपिधानं चक्रुः चन्द्ररश्मिदर्शनेन विरहोद्दीपनात्सान्या आसन्नमरणाश्च वभूवुरित्यर्थः ३४
मानग्रहात्त्यथनोर्म्मुखीनामासेदुषीणां दयितोपकांठ वामभ्रुवां लोचनचक्रवालमम्भ
स्तलीलाकुलविघ्नमासीत् मानेग्रहोभिनिवेशस्तस्मात् त्यथनं वर्जनं तत्र संमुखीनामानंम्रा।
णांतीनां अतोदयितानामुपकांठगलततं प्राप्तवतीनां रामाणांनेत्रसमूहः अम्भस्तालीले
वकुलविघ्नायेनतदासीत् रमणनिकटे लरभावः करात्ताविक्षेपं चक्रुरित्यर्थः अतएवान
त्यथने संमुखानां तथा दयितायारमणानिकटं प्राप्तानां कुलविघ्नाअम्भस्ताभवतीत्याश्चर्यं ३५

श्री
का· च·
टी·
७·

सुखोनिलः खंविविषदं जलानि रम्याणि तेजः सहणं नवा भूः अहो मधोः काचन शौर्यलक्ष्मीः।
कारभूतेष्वपि या विकारं या शौर्यलक्ष्मीर्भूतेषु पृथिव्यादिष्वपि विक्रियां चक्रे सा वसन्तस्य।
विक्रमसमृद्धिः काचन लोकोत्तरा आसीत् तमेव विकारं पृथिव्यादिष्वपि विक्रियां चक्रे साव
सन्तस्य विक्रमसमृद्धिः काचन लोको[..]त्तरी नाविशेषणमुखेन पूर्वार्धे दर्शयति अनिलो मरुत्
सुखः सुखकारी आसीत् मेघापायेनाशीतलत्वात् खं नभो विषदं मेघाभावात् जलानि र
म्याणि प्रसन्नत्वात् सूर्यादिकं तेजः सहणं अभ्रविमुक्तत्वात् नवा भूः रसान्नत्वात् अपिशब्दे
न दर्शनपि कथा भूतेष्वर नेरे घान्न सिद्धएव सर्वेष्वेव विकारवं ता भूवन्नित्यर्थः २९ मली
मसश्रीर्मधुपानसक्तो भजे मलाः पुष्पलताः स्फुटं यः स एव चैत्रेण वनद्विरेफः पुष्पपुराजे
विहितः पुरोधाः ॥ मलीमसाः निकृष्टाश्रीर्यस्य नरमात्ररित्यर्थः वृद्धत्वादिस्वस्ववर्णापचयो।
भवति दृश्यते हि व्यभिचारात्तद्भावेपि विशेषणोपन्यासः पारम्पर्येण चौतरयोतनार्थः य
थानव्याकाशमसिष्टपामभिन्नासिष्टपामत्वदर्शनात् असिष्टपामं निरभ्रं वा तद्वमंगलसूचना
र्थं तथा मधुनो मकरन्दस्य पाने सक्तोयः प्रफुल्लास्तालताभेजे चैत्रेण पुष्पौषधिः कामस्य राज्ञेये ७·

स्वर्धयेर्दशीकृतः पुष्पोष्वितिसप्तम्यंतं वा चन्द्रादिभ्योधिकं कामोद्दीपनोभ्रमरएवासीदित्यर्थः अ
थ च मल्लिनल्लीको मद्यपायी च पुष्पवतीः रजस्वलाः स्त्रीः सेवते सराज्ये पुरोहितः क्रि
यते २ स्माखर्वनशत्रुनेस्मृवितं ३७ शुद्धेरयस्मान्यपुरन्ध्रिवाष्पह्रैरेरिव क्षालितमप्सुजालं स्म
रेण चन्द्रोमरलोगनानां मुखेनसापत्न्यकमाललंबे वसंतेमेचापायाम्बुद्धे निर्मलं रश्मिसमूहं र
पत् अतएवपाण्यवनितास्रुप्रवाहैः क्षालितमिवेतिसंभाव्यते क्षालितमेवाहशुद्धेभवति चन्द्रोह
स तास्तुरलनामजनपदविशेषवनितानांमुखेनसापत्न्यकंसपर्धामजग्राह अन्यत्पूर्णस्माः समानःप
तिर्यस्यास्तासपत्नीतिमुख्योर्थः तस्याश्चान्यस्याप्रतिप्रायशोदृष्टइतिसपत्नीशब्दोहिष्टमात्रवचनोदु
पष्टसदृशेनसदृशास्मेतिलादिनलक्षणयासदृशमात्रवृत्तिः अतः सापत्न्यकशब्दः स्पर्धावाची ३८
संकोचितनायव्ययपवयः प्रागनेहसापुष्पमितंपचेन नदासमकिंजल्कमहासभिर्देलीलाः शिशिरे
कातिनाद्विरेफः पुष्पाणांमितंपचोस्यनिर्मातकालः शिशिरस्तेनहेतुनाकरणेनवासंकोचिता
वायव्ययायुस्तानिस्तोगोयेनसप्राक् शिशिरेयथासीत् सतदावसंतेकिंजल्कस्यमहासभिर्देसमृद्धे
तस्मिन्साले कातिनक्रीडः शिशिरे बहुलीलाजआसीदित्यर्थः शिशिरेयः परिमितासनमात्रेणप्रा

श्री
का दं
री
७१
71

णमत्याग्रणमकार्षीत्तत्प्रमरोवसंमेनेसर्वलीलापारंगमम्आसीदितिसर्वर्तेभ्योमयावर्थिकआसीदिम
र्थः मितनवैः पच्चइनिवेश ३१ दिवसतानस्वापरमेरशोकैः कृतप्रतापानलसन्तापानः गाढा
भिमानग्रहिलोजगंति तृणायमेनेनक्षावचूलः दिवसैः तैः पतितैः स्वापेसकोचेरसौर्यैः प्र
प्रफुल्ल२ स्पर्धः प्रशोकैः रक्तवर्णत्वात्ततः प्रतापाग्नैः सन्तापतः प्रासन्नाणिकायस्मत तथाभा
ढेहकारेग्रहिलोभिनिविष्टोमीनधजोजगंतितृणायनमेने तृणवदनादृत्यमिमानकरोदित्या
र्थः मन्मकर्मणीतिचतुर्थी ४ समीरणेस्पन्दनशैलराजजन्मास्मरस्पप्रथमोगरन्तः वियोगिनी
निःश्वसितानिलेनप्रसह्मतोगौरमासस्साद चन्दनशैलराजान्मलयपर्वतात्जन्मोत्पत्तिर्यस्यास
समीरणेमहत्कामस्यसहाशरीररहितेना विरहिणीनिःश्वासवायुना कृतप्रसन्नस्यानोगौरवं
मरहत्वंप्राप संमानेनहिसर्वस्यवृद्धिर्भवतिराजस्यमाणेरत्नकोगौरवंमान्यतांप्राप्नोति ५। ह
त्वेवपाण्डुव्रतमाचरिसौः कपोलमूलात्पाथिकावलम्बिना हंसकपत्रकाञ्चनवर्णचौरीव्यपत्रैवे
त्रैर्नवचम्पकेषु पाण्डैःपाण्डुरमितिगुणेव्रततन्मास्मर्थेनियममाचरिसौः सेवमानासाथिकस्त्री
णां गण्डतरारिवानीयैवैत्रैः कवनेदीनमस्सकाञ्चनसयोवर्णसत्तस्नौसीहचंदीमिफुल्लचाटकेषु ७१

निर्दिशन्नाह चैत्रमासे सति विरहिणीनां गौरत्वं हरित्वाभूतं मत्वा नानापाण्डुत्वप्राप्तेः चाटुके पुंगौरी
दीप्तिर्दृश्यते अतः संभाव्यते विरहिणीगाण्डुभावो गौरत्वमपहृत्य चैत्रः चाटके पुंस्थापितवानि
ति ४२ दाक्षिण्येत्यादि नवैर्नवीनमासत्रयपत्नामपदीनतंत्रं गण्डूषिताशेषजगज्जयो भूत्वेवः
स्वयं कामुकलोकपालः दाक्षिण्यं दक्षिणदिग्वर्तित्वं अनुकूलत्वं चेटसैर्महद्भिर्मलयमानैरित्य
र्थः मासपदीनतंत्रं सप्तमासत्रयेन संपादयन् कामुकलोकपालः कामो गण्डूषितः अशे
षजगतो जयो येन तादृशो भूत् मलयानिलभयात्कामस्य विश्रमायत्तमभूदित्यर्थः ४३ स्मराग्नि
धूमप्रतिमालिमालेव दहनो नूषितश्रुतवायो पान्थप्रियाणां नयनानि सलेषु वाष्पावसन्ने सलभो।
बभूव ॥ स्मरपवनतापकत्वादग्निस्तस्य धूमस्तत्प्रतिमा यस्याः अलिमालायास्तया विधया भ्रमरमा
लायत्र धूमाग्निन्यायेन स्मरस्य धजनत्व भ्रमराश्रक्कुरित्यर्थः तथा च दहनदहनसलिन च्युषितप्रसूरित
श्रुतवायुर्यत्र तस्मिन्वसंते पान्थस्त्रीणां नेत्रे च सकलजलं बभूव विरहिणो भ्रमरादीन् दृष्ट्वा ग्रह
दश्रित्यर्थः धूमे रजोयुक्ते वायौ च सति वाष्पापात्रिरुहविता ४४ वनानि चैत्रानिलचालनीभिस्त
काशिरे ताण्डविनक्रुद्दानि सर्वेषि भ्रमरम्य मन्त्रये वमनोमनीनामपि तर्जयंति चैत्रानिलस्य चालन

श्री

कं॰ च॰

टी॰

७२

72

येष्वनराणिताभिः ताण्डवितास्वपल्लवेन नर्त्तनप्रवृत्ताः कृताः पल्लवा येषु तानि वनानि बभासिरे अ
तः संभाव्यते स्मैा ह्वमात्मानं मन्यमानं नन्दनं तदा सो ह्वमसाहि तमुनिमनोपि निर्जयति स्व यश्च न
र्जनाकरोति सोंगुल्यादिकं तरलयति ४५ लतानन्तरं गीषु सहेलमानले लोलालिपुञ्जासितचाम
रास्तु बभूवुः काण्ठः कलकण्ठप्रतिमास्थानदानेर्मधुविरागपराजः लतापवनतां गपोत्रचामर
वाहिन्यः तासु श्रांत्वानिगृहीतानि लोलानि अलिमालाएव कुसुमचामराणि याभिस्तास्तस्मत्तीषु
पिकतरुणीनां कण्ठः आस्थानस्य सर्वदर्शनावसरस्य दानं तेनेवार्मधुविरागराजः पंचमाख्योरा
गोयस्य सहेलं नर्त्तयत्वेन बभूव चूतांकुरास्वादेन कषायत्वात् कोकिलानां कण्ठेषु पंचमएव
स्वरतस्य रतिसंसर्थः एतस्य राजवृत्तान्तभगपाचरीतं ४६ शनैः शनैरात्तवतानवीनजगात्र
योल्लेखमहाकवित्व चैत्रेण चक्रेवनवाटकेषु वैरभ्यलसौरभ्यसुवर्णसर्गः ॥ उल्लेखः अपूर्वा
निर्माणविषयः प्रज्ञोल्लासस्तत्र महाकविर्निर्माता तस्य भावः जगत्त्रये तल्लेखेषु महाकवित्व
गृहीता अपूर्वरागादिकं कुर्वतेस्यर्थः चैत्रेण वणिकस्महेरैः तामिरभ्यलसौरभ्यं नि पूतसै
गन्ध्ययस्य वर्णानि सुगन्धीनि वभवंति अतो जायते चैत्रेण सुगन्धिसुवर्णकृतं कविनाव सुव ७२

णः सर्गः क्रियते ४७ विकोशकन्दर्पकृपाण धाम्नां जनस्य मालव्यामिवांगसंगं जल्पाकतां से
कमियाय चूतैः सौरभ्यसम्भ्राममुपाश्रि लोकः विकोशः कोशात्कृष्टो यः कन्दर्पकृपाणः स्मरा
सिलस्य धाम्नां तेजसां समालंब्यात्रितं मिवांगसंगं जन भ्रमरवर्गो जल्पाकतां बहुजल्पत्व
नक्रोसेकतां इकतामियाय यतः चूतानां सौरभ्यं तत्र सम्भ्रमं र्वयिता चूतरजोभ्रक्षो पचितो बल
वान् भ्रमरवर्गो शब्दायते स्मेयः भ्रमराणां कुसुमवर्णे कामखड्गप्रभा लेपो न्यस्तत्वात् भ्रमराणां का
मशास्त्रं घरत्वावगमेन कामप्राणरहितत्वसूचितं राजश्रप्राणरत्नकः खड्गादिके शास्त्रमुद्र न
मुद्ध इति जल्पाकत्वं भवति दुर्लभवस्तु भोगं च करोति जल्पति तद्रूहे इति घाकत ४८ श्रीखं
डशैलानिलरात्रिराजपुंस्कोकिलादिप्रविभक्तराज्यः इहाद्भुतां नाम यथा पश्चाकार जगत्सु वर्गः
स्मरवीरभोगं सगर्वः साहंकार अस्तुतपाति रतपवश्रीखण्डशैलानिलो मलयवायुः रात्रिः।
राजचन्द्रः पुंस्कोकिलः कोकिलतरुणः तदादिषु प्रकर्षेण विभक्तं विभागेन दत्तं राज्यं येन
सः जगत्सु कामवीरस्य भोगं च कार यस्याधिपतिः स्वयमवलिमन्त्वाद्राज्यभागे हृतं स्वयं न क
रोति सोन्ये हृदाद्राज्यं विभज्य स्वमण्डले वीरभोगं करोति वसन्तप्रभावात्कामस्य विश्वमाय

श्री
कं. ही
च.
७३
73

त्रमभूदित्यर्थः । सगर्वैः स्मरवीरभोग्यमित्येकपदं तथापादे प्रविभक्तमिति कर्मकर्तरि क्तः । स्व
यं पक्वामाबीशनिवत् विभक्तं राज्यमस्मिति वाक्यं यस्य वायिपतेः राज्यं बहुधा विभक्तं स स्व
एवं लहत्वाद्दीरभोग्यं करोति ॥४९॥ इन्दिन्दिरैरविभ्रमरगर्भमीषदुन्मेषवशात् एकवृक्षमासीत् दि
शमप्यशामनलेखवेदेतोः सज्जैमषीभाण्डमिव स्मरस्य ॥ इन्दिन्दिरैर्भ्रमरैर्निर्भरगर्भं नितान्तप्रस
न्नत्वादेकवृक्षमीषदुत्कामवदभूत् ईषदुत्कासेऽपि भ्रमरैर्भृतत्वात् रसात्क्तः परिमलातिश
यस्य चनार्थ आज्ञालेखोद्देतोः सज्जं सम्बद्धकामस्य सम्बन्धि सुवर्णमयं मषीभाण्डमपि या
गमिव तदेव स्मरस्याज्ञालेखोद्गमभूदित्यर्थः ॥५०॥ मधुश्रियः कुङ्कुमपत्रभङ्गानावस
न्किंशुककुड्मलानि अलिस्तदीयैश्च नवैः रजोभिः प्राणाग्निहोत्रक्रममन्वतिष्ठत् ॥ वसन्त
लक्ष्म्याः कुङ्कुमपत्रभङ्गान् तद्रूपाणि किंशुककुड्मलानि भ्रमरो ग्रावसद् ग्रसित्वा अतिष्ठत् तदी
यैः किंशुकसम्बन्धिभिर्नवैः रजोभिः केसरैर्भ्रमरः प्राण एव ग्रासकत्वादग्निस्तस्य होत्रं होमस्त
स्य क्रममभ्यासादनपरिपाटीं चान्वतिष्ठत् किंशुककुड्मलानां भिन्नलिङ्गपत्रभङ्गैकरूपणं भ्र
मरस्याग्रासदानात् ग्रासदानात् च किंशुकपत्राभूदित्यर्थः । मधुश्रीत्वात् आयिकास्थानीया ॥५१॥ रस ७३

जमृगमांकुरवोनवोयत्तुणाप्रहृनैर्यतयालिजालैः सयोगेनालिंगनतः प्रसन्नकुचाग्रकस्तूरीकर्द
कयेव सीपरिरंभात्रवकृत्वा ३७ मुन्मथमानालियानिपुष्पाणीनैहयदृतैराकारितैः भ्रमरजालै
र्वेष्टितयामृगमांकुरवककृत्वोदितीय अतः संभाव्यते प्रालिंगनान्मसंक्रान्तसंक्रान्तं कुचाग्रविषयं
कस्तूरिकापंकं यस्याः सा तयेव तुस्यत्वात् मरास्तवः कस्तूरीत्वेन संभाव्यते यद्वा वासवे पुष्प
सौरभे कस्तूरीसौरभसंक्रामणसंभावनेयं ५२ नतभ्रुवोरगृहणपुष्पेरणकाषायपट्टोमधुमास
भिक्षुः मानस्यचेतोगृहनिर्गतस्यचकारयात्रासपुनः प्रवेशं नतभ्रुवो मानायाः संबन्धिनश्चे
तोगृहान्निर्गतस्यमानस्यापि पुरो मधुमासएवभिक्षुः वसन्तश्रमणः प्रयाणं मानस्यया त्रां प्रस्थानं मा
पुनः प्रवेशां चकार नामाचिह्नेमानः पुनः कदाचिन्न प्रविष्टः वसंतगुणस्मरणेन पुनर्निरासम
पादि स्मर्थः अरुणः पुष्पारुणेरणैरेव काषायरक्तः पट्टो यस्य गृहान्निर्गतस्य पुरुषस्य वर्तमानो
भिक्षुर्यात्रामपुनः प्रवेशं करोतीति शङ्कनत्वाः नडकं विमङ्क्तकेशाकाषायनग्रेन्यनवुभुक्ति
नैरित्यादि ५३ रसायुहत्संगनिलीनजानि रंगाभोगावल्लिपाठवन्दी किंजल्कतल्पेजनि
ताहकोरनिमज्जनोन्मज्जनकेलिकारः नसंगे[illegible]केनिलीना गाढाश्लेषेणलग्ना जायायम।

श्री
कं च
टी
१४
74

रीयस्य जायायावित्तिः इतिनितिः तथानंगस्य कामस्य भोगावलिरूपभोगावर्णनात्तस्या देववन्दी।
जगज्जित्वाकामोभोगान्करोति इतीवहृतत्याजेनवर्णयतीत्यर्थः रमासुभ्रमरः साहकारेचूत
मंबन्धेति किंजल्कपवागायन्वात्तल्लसलिडाकलत्रनिमज्जनोन्मज्जनरूपाकेलिंकरोतीति एवं
विधआसीत् कश्चिच्छृंगारी रमामंकेगृहीत्वा तडागमध्येकेलिंकरोति तत्स्यइत्यपपाठः
तत्रनिमज्जनाद्यसंभवात् ५४ मध्येनभः कौशिकबाहूनीयंकिंस्वर्गसर्गमहत्त्वसनातत् दोला
धिरूढप्रमदापदेशाद्यस्मिन्नवाप्सरसोविरेजुः नभसोमध्ये मध्येनभः पारेमध्येषष्ठ्यावे
ति अव्ययीभावः कौशिकबाहूविश्वामित्रबाहूनीयांस्वर्गसृष्टिंकिंचकारविश्वामित्रः किल
त्रिशंकुहेतोर्हेतनाहूनीयंस्वर्गंनिर्ममे यस्मिन्नूनीयेस्वर्गेनवाप्सरसोविरेजुर्नभः दोलाधिरू
ढादोलाकेलिकृतोयाः प्रमदाः तासामपदेशाद्व्याजात् स्वर्गेप्सरसोभवन्नितितत्र दोलावेग
नोपरिगच्छन्त्यः स्त्रियोप्सरस्त्वेनसंभाव्यन्ते पुरस्त्रीणामप्सरोभ्योनभः संचाराभावमात्रेणभेदो
भवत् तदा तदोलारूढैरप्सरः सदृश्यएवाभवन्नित्यर्थः ५५ आरूढवत्यः तरुणं तरितं
वानितस्य दोलाः तरलास्तरुण्यः वज्रद्युतिद्रोहविधायिनीरिन्द्रोपास्कन्दहेतोरिववरत्नयात्राः॥ १४

तरलालोलाहेलाः कर्मभूतास्ताश्च वृक्षवयः तरुणः लतिकाकाशं यांति स्म अतः संभाव्यते
तरुणीनां मुखेकांतिद्रोह कर्तृत्वं चन्द्रस्य स्कन्द हेतोर्ह दधानन कारणेन तत्प्रयोगः कृतप्रस्थाना
एकचन्द्रस्य सर्वहरतया मुखेसादृश्यं निश्चितं रोलाधिरोहे तत्प्रस्तासत्का मुखेन चन्द्रो जित
इत्यर्थः द्रोगपरिचरद्वापानं न युक्तं ५१ अभिनवविभवो ऽसौ वन्यनाम्नानना म्ना निखिलपश
शिमुखीनां मोचयन्मानसानि प्रभजतसहकारस्यन्दसाद्राभिषेकैः रथिपरभृतकाण्डसौष्ठवं रा
गराजः ॥ प्रसरणनिरोधेन मानाख्योत्कन्यनात् सर्वस्त्रीणां चित्तानि मोचयन् रागराजः प
चमोरागः कोकिलकाण्डचूतरसाभिषेकैः सौष्ठवबलमभजत चूतरसं भुंजानस्य कोकिल
स्य कषायकण्ठत्वात्पंचमनादत्वाद्विसर्थः राजा च नवराज्यलाभे वन्यनस्फोटं कुर्वन्त्राअ
भिषेकैः सौष्ठवं भजते ५७ उन्मीलत्कुसुमभराधिकावनम्राविभ्रमाणि निखिलपशिलीमुखो
न्मुखेन्व चापं त्रिभुवनजयाभियोगभाजः सेवायै जगृहुरनन्यजस्य कामस्य सेवार्थं यत्नभाव
लताश्चक्रुः लताभिरेव कामस्य धनुष्कार्यमभवत् लताहृष्टैव जगत्कामस्यायत्तमभूदि
त्यर्थः यतः उन्मीलंति विकसंति कुसुमानि तैर्भारस्तेनावनम्राः तथाग्रतः पव निखिलायेपशी

श्री
क॰ च॰
टी॰
७५
75

लीमुखेभ्रमराक्रान्तंसुबन्धिसंमुखेत्वंवर्द्धसः यन्नाषि चारोपितगुणत्वात्तस्माणि शिलीमुखानां
शराणांसंमुखेत्वंवर्द्धेति ५८ मलयपरिमलोद्भावुकः केरलीनाविपुलपुलकवेथामस्म
यग्रन्थकारः दिशिदिशिप्रपदमधोहात्तिणमः शिशिदेरसपरिवृढस्तयोर्हृत्तेनस्थापा
लानि मलयस्यार्थोऽस्यत्तस्यसंबन्धीपरिमलः तेनाद्भावुकः समृद्धिमान् केरलस्त्रीणा
मभिलाषजननादुद्रोमांचनिर्मीता मन्मथसंबन्धिनो ये ग्रन्थाः येषु मन्मथो वर्ण्यनीयः तान्क
रोतिमन्मथवृत्तान्तप्रकाशकरसमर्थः रसपरिवृढः शृङ्गारापरनामधेयः कामदेव[illegible]स
खेमैत्री तेनाहंकृतः साहंकारः कामोद्दीपनसमर्थश्चसमर्थः दाक्षिणात्यो मदन चापला
निदिशिदिशिशिशिरे सर्वत्रवाविसर्थः राजमैत्र्यासाहंकारश्चाद्भावुकोभवतिस्त्रीणांच।
रागंजनयति राजवृत्तान्तप्रकाशकस्यपलस्थ्यभवति ५९ विश्वाक्रान्त्यात्स्मरभसानंगया
यैरप्येकैर्द्धश्री सासब्राणमस्मुखेसखीप्राक्कुसमस्वमाला आसीद्दंती निविड निविडंपङ्क्तिः च
ह्रुपदानामग्रे यस्याः समम वटनपुष्पमलापद्दिकेव विश्वस्य कर्मभूतस्याक्रान्तिर्वशीकर
णंसाय्यचारेवः संग्रामस्तत्र समर्थकत्वात्कामभटैरप्येकवृत्तैः सास्त्राणांरुधिराट्टीणांब्राण ७५

नांशुणत्वतानांसखी सदृशत्वान्नत्वेनसंभाव्यमाना प्रोल्लसतांविकसतांपुष्पाणां मालाद्वये प
स्याः पुरः समंयुगपदितिनिविडमासीदितीश्चासीनाभ्रमरपंक्तिः पुष्पमल्लकुसुमपट्टिकावृणा।
स्थूदनामिवावदत चरितानायोयास्रुरुधिरार्द्रैः पुष्परेणु पट्टिकाग्रयुंजीत ९ रोहत्कन्दुकके
लयस्तल्लिनैर्येनारिकेलीफलैर्योस्मिन्धाद्रुमरोर्मिभिर्बहुविधाभ्यस्तासिपेशक्रियाः येकल्लोल
तपांसुखेलनरसावासंतिकायेणाभिस्तकर्णाटसमीरणाः कामिवनक्रीडारसंचक्रिरे रोहंतीकन्दु
ककेलि गेण्डुकाख्यक्रीडनकक्रीडायैर्यांते कंपितैर्नारिकेलफलैर्येपवनावहंति तथास्मिन्धा
तः सजंतोयेभ्रमरारोलंबास्तैर्बहुविधाभ्यस्ता असिपेशक्रियाल्तारिकाक्रियायैस्तेभवंति
तथावासंतिकानांमाधवीनांरजोभिः ये कल्लोलिनस्तरंगितः पांसुखेलनेरसोरजः क्री।
डारागोयैः तेकर्णाटसमीरणामलयवायवः कामिवनक्रीडारसंचक्रिरे वात्स्यादिवयोवस्था
विनः क्रीडाभ्रुकुरित्यर्थः पांसुखेलनंदिवालसंक्रियते लूरिकाक्रियाक्रीडायोवने तस्यैव
कर्मकादिर्निबन्धः ४। रुरुभ्रमन्मज्जवपरपदचक्रचिह्नैर्यत्रोल्लसत्कुसुममाविरभूल्लतानां
मानस्यपद्मलहरंशासदृशैःवपुः तस्यरुरुभानमेयचरहृविलासमासीत् रुरुचक्राकारतयाचूर्णे

श्री
कं० च०
टी०
७६
76

मानाः मज्जवावेगसहितायेभ्रमराः तेषांचक्रंकुलंचक्रमिवचक्रं तस्मिन्नुमंकोयस्मात् लता
नांसंबन्धि यन्मुखं प्रोल्लसत्कुंकसत्यकटमभूत् तत्क्षीणमानस्य सद्यः प्रेंटूंलायितेसस्मेशे
तिः संशयोमत्मयसंव न्धिनोचरट्टस्य विलासोयस्मात्तदासीत् चरट्टः पेषणार्थंचक्रकट्टय
मुच्यते टलितंतत्पुनः प्ररोहति प्रतोमानदलनार्थंचरट्टोस्तीतिसंभाव्यते सद्भ्रमरेत्लतानांपुष्प
टक्षास्तीणमनः पिष्टप्रायमभूदितिमर्थः चरट्टस्यचोर्ध्वचक्रंभ्रमति मानस्यपेष्टृमिति जासिन्
प्रहरतोतिकर्मणिवष्ठी २२ पंक्तिः पुष्पलिहामशेषवनितामानावसानक्रिया गर्वोत्कटवसत
बहुविततश्मश्रुभिर्ययंबिभ्रती आलानायसरत्सरेभविपुलतायः शृंखलेलेखेवभूर्विस्तवच्यकथ
मप्पहोविरहिभिर्नप्रतिन्नवत्सम अशेषवनितानांसंबन्धीयोमानस्तस्यावसानक्रियासमाप्तिस्त
यागर्वः तेनोद्गतोयोवसंतस्तेनबहुश्मश्रु कूर्चः तच्छोभांविभ्रती तेयंभ्रमरपंक्तिः किंनुवसं
तस्यबहुः कूर्चश्रीतिसंभाव्यते मन्येतिवापादः सन्ध्याप्रतिज्ञा तथाआलानात्स्तुन्यन्तस्तंभादयस
रन्मुच्यमानोयः स्मरेभः कामहस्ती तेनविपुलाकंपिता अथवा शृंखलालोहशृंखला तस्मात
स्त्रैवोभगितस्तस्य भूःमाभ्रमरपंक्तिर्विरहिभिर्विस्पष्टतया दृष्टमपिनवत्सम समर्थैरभावि उपसे ७६

पद्क्रमो ज्ञेयः भयवशाद्वचलमेरुमूर्धिसंगतिः ९३ येगात्रे यपुरथ्धुगोत्पलदृशामंगारवर्षप्रथा येसं
भोगरसालसालसवपुर्नेत्राचलैरंचिताः श्रीखण्डादिगुहाशुहांतरभुवः शृंगारिशुप्रोर्मिषक्ष्मा
पान्तुग्रहदृशाक्षयोवहृषिरेतेहंयवोवायवः अथ गोत्पलदृशां विरहिणीनामंगेयेवायवः अंगारव
र्षः स्फुलिंगवृष्टिः नत्वानियषुः अग्निकणवर्षवद्विरहिणीनां व्यथाचक्रुरित्यर्थः तथा संभोगर
सेन रतिक्रीडया अलसालसायेवपुर्नेत्राचलाः ह्रीकटाक्षैः सादरं प्रार्थमानत्वेन शृंगिताः
संभोगोपकारकत्वात् तेमलयाद्रिगुहोत्थिता वायवो वहृषिरेतुहिंगताः कामिषु विषयेप्रोत्म
पेण्ह सृजंती शापानुग्रहशक्तिः कोपप्रसादसामर्थ्ये येषां संयोगिषु प्रसादो वियोगिषु निग्रहः अतः
ग्रहवः साहंकाराः अहं शुभमोर्धुरितिपुः ९४ आगाङ्गुन्मलयानिलः सकृहचेकोदण्डदण्डग्रह
वाग्रिमणापुरतः प्रसारितः वानगेनदीशोभुजः सौगन्ध्यस्फुरयालुमंस्फुलामिलदुगावलिव्या
जतो व्याजिंययजगाहिदेपरिणमन्मौर्वीकिणश्यामलः कोदण्डस्य चतुर्दण्डस्य होग्रहणं त
त्र व्याग्रिमाव्यप्रत्व तेनदेतनाकामेनपुरतः प्रसारितः सोदीर्घोबाहुरिव आगङ्गुन्मलयवातो
दिदीपे पुरतोग्रहणं सवलत्वावबोधकं स्वबाहुनेवमलयवायुना कामो जगदजैषीदित्यर्थः

श्री

कं० च०

टी०

११

77

यत्र वायुभुजे सौगन्ध्ये स्पृहयालुरभिलाषवती मांसलात्वमामिलंती उपविशंती भृंगावलिर्लस्या
व्याजात्स्वीरणमतः पवित्रणमंगच्छतः येमौर्वीकिणग्रन्थयः ज्याघातलेखाः व्याकिंप्रयाजनमाहिरेणु
णुः वीराणांभुजेषु हि मौर्वीकिणभवंति अतो मौर्वीकिणनाशणमंत्वभवति इति परिणमदु
हूणं ९५ चिरादस्य पवित्रेण भुजमकाण्डकाण्डलतानयन्मलयवीरुधा परिमलसवैतालिकः
गिरिदेशस्थदेवहरसः कनककेतकीलत्वाणं स्मृदाहिणसमीरणो मुनिशामापमसुर्ववौ असम
पवित्रेण विषमबाणस्य कामस्य संबन्धिन बाहुशिरादकाण्डसदशभस्त्राभाभावे काण्डल
तामरलेमभिलाषवत्वेनयन् मलयवायुबलान्कामोदुः सहश्रासीदित्यर्थः मलयवीरुधा
चन्दनलतानां संबंधिनः परिमलस्य सौगन्ध्यस्य वैतालिको वन्दी प्रकाशक इत्यर्थः वसंतेन
वर्णकेनन्यो भवंतीति प्रसिद्धे सह्हास्ता कालेव वसंतस्य निदेशमाज्ञां जगल्लव्धन लक्षणं करो
तीति ताहृशः मुनिश्रमस्यापमसृत्वरकस्मात्छिनाशकः सदक्षिणवातो ववौ ९९ कैलासाधि
शयालुशंकरशिरोलंकारकाकोदरग्रासायासभयादिवानुचरंतादक्षिण्येनन्तरस्यादिशः वातोसे
वन दक्षिणपवमपश्रीखण्डखण्डकुसुमपालीरसनावलेहचकितनसलोगतनोयायेयो कै ११

लासमधिशायालुरधिवसन्मः शंकुरस्तस्याशेशेलं कारामकुरभूषणानि येकाकोटराः सर्पा
स्तत्वकरकोग्रासोनिराश्यं सर्पाणांवातभक्षत्वात् तेनायासस्तलोभयादिवोन्नरस्यादिशांतु
चरत्वंमनक्तामकृद्दक्षिणपथमेवत वंसतेहिदक्षिणमहद्दृहाति तत्रोन्नरादिक्षागेसर्पभु
यकारणत्वेनसंभाव्यते अथदक्षिणगमनादनंतरमेव ततोपिदक्षिणपश्चादपिमहदाययो
श्रीखण्डानांचन्दनतरूणांषण्डेसमूहे उष्कुसंतीवाघ्रमानोर्मसर्वी यासर्पपंक्तिः तस्यारसना
भिर्जिह्वाभिरवलेहः पानंतनस्त्राकिलोभीतइवेतिविशेषणमुखेनहेतुः सर्वत्रप्रसरत्वंसंतवा
तत्रासीदितिसंबन्धः ९७ विकसितसितकुमुदं चमासाद्यतस्यातहषुयदस्तिचक्रंप्रोषितप्रेयसी
नां पिशुनयितसमस्तरदुर्निमित्तादिनेपिस्फुटमजनिसएवानेकचन्द्रोपरागः वृत्तेषुविकसि
तानिप्रफुल्लानिसितानिशुभ्राणिपश्मेकंकुत्रप्राप्ययदुमरचक्रातिष्ठतिस्म सएवप्रोषित
प्रेयसीनांपान्थस्त्रीणांदुर्निमित्तमरणलक्षणंसूचयितुंदिनेप्यनेकचन्द्रग्रहोजातः सत्र
मराणिशुभ्राणिहृष्टाप्रोषितप्रेयस्योममूर्छवोजाताइत्यर्थः दिवसेप्यनेकचन्द्रोपरागोयदा
भवति तदाप्रोषिता निभवंति कार्यकारणोपचाराद्दुर्निमित्तशब्दः प्रयुक्तः ९८ मदन।

श्रीः
कं॰ वं॰
हीं
७८
78

गगननाम्न्यां नेत्रलेख्यप्रपंचमुदंचयन्विचकिलहृदमत्रुम्नस्तंहितै रेफमषीलवैः कृतिनललिपि
भिः कं कायस्थ नलनामावित्सूत्रयन्व्याधिन विरहिप्राणस्थायव्यायावधिं कमपुः मदनसगण
नाम्न्यानेयत्र नदीपंक्तुलाकूलनविविशते तत्र लेख्यप्रपंचमत्तरविन्यासमभ्यंचनत्रुलासयन्कैः
विचकिलानांकूटं तिपत्रैर्णवपत्राणि तेषु न्यस्ता येद्दिरेफाश्रमरास्तएव मषीलवा मषीकणास्तैः
तथा कुटिलावक्राः समस्तैर्वाचयितुमशक्याः यालिपयोभंगयः अक्षरविन्यासास्ताभिः
कं नकायस्थशरीरिणं मायव्यायादि कृतं च विसूत्रयन्विहूलयन्मपुर्विरहिणं प्राणेषु प्रवेश
निर्गमौचक्रे प्रियसंयोगे प्रवेशः अन्यदा चायः ९९ वनकुन्दकुड्मलविशेषाषणक्लुलान्नदि
नायचारचहभाणुयज्वना तिमिरद्रुहं बुदनिचोलगोलकं महसाविहायजन्शरेकठोरत
वं मेनेकुन्दानि स्फुटानि अतोमनेकुन्दानायद्दिशा षणेशोषः अष्टकुन्द व्याजान्नदिनस्हिम
साभिचारे विनाशहेतुभूतायां कृत्यायां चहभाणानि तत्र यज्वना यजमानेन तत्कृतौ तिमिरद्रुहो
रवेर्महसा तेजसा कठोरत्वशरीरेण अंबुदा मेघा एव निचोलगोलकं प्रावरणमण्डलं तस्मात्शिशि
राभावान्मेघाच्चनिर्गतेन्नः पर्वः अत्र लौकिके भिचारे शास्त्र प्रसिद्धवस्त्वव्यवहारसमारोपः ७॰प ७८

त्वान्दर्पयशोनुवादविडंबां मल्लीदलानां कुलं गुंजत्कृतभरभ्रमद्यो विरहिणीप्राणमथं गुंजानयोः प
केनाज्ञनि पान्थपत्नीलहृ शाक्रूरे विषं चत्वलेषा देवे। ना यथव प्रथमं श्रवणयोर्बाणावली दुर्दिन
कन्दर्पस्य कामस्य यशस्तस्यानुवादो नुकरणेन वचनं तत्र विडंबा पाणिनानां शुभ्रत्वात्कामयशो
नुकरणं नाम मल्लीदलानां कुलेयदभूत् तथा गुंजतां कृतवतां यो भृङ्गाणां भरभ्रमद्योऽभूत् सशब्दो।
त्वात् विरहिणीप्राणनाम थगुंजा निर्गमनपटहः तयोर्मल्लीपत्रराशिभ्रमरभरयोस्त्रियोर्वर्णेन घटि
पकेन मल्लीपत्रराशिना हेतुना पान्थस्त्रीणां दृष्ट्योः क्रूरे विषमजनि अन्येन भ्रमरभरेण पान्थ
स्त्रीणां कर्णयोः शरपंक्तिप्रसरः प्रपेदे मल्लीपत्राणि पश्यन्त्या दृष्टेर्विषामिवलग्नं भ्रमरहता।
निस्पृहत्वं तेनोः कर्णयोः शराइव प्रविष्टाइत्यर्थः ७। अभ्यस्ताशकलेकापरिसरस्मरणीक्रीडित
त्रिकूटप्रान्तप्रोतद्रुमालीमञ्जुलपरिमललाभं गतो भोगभाग्भिः आम्रस्तोमानरिस्त्रोमलया।
विरहिणीनां स्वाययावान् मनीनो मीनाकस्य कपालीद्रदतिश्रमाद्दक्षिणानां स्त्रप्राणाः अ शा
केशाकारहितं यल्लंकापरिसरस्मरणेलंकानिकटमार्गेक्रीडितं शनैर्गमनमभ्यस्तं पुनःपुनः
कृतं यत्क्रीडितं तेन श्रान्तो गृहीतात्रिकूटपर्वते प्रोतास्वर्णादीनायबोपिता यावृतपंक्तिस्तस्या

श्री
कु० चं०
टी०
७९
79

केद्रसौगन्ध्यसंस्कारेण सौभाग्यमभीर्षेन लंकातिलकदेवपर्वतो स्ति अतो लंकायां वदनादिवाहूरस्य
वृत्ता एण सौगन्ध्यवायोः संक्रान्ते तेन वायोर्मनोहरत्वं जातमित्यर्थः मलयवृत्ता एणमाद्यवेल्लानिव
टावस्थानात् मीनांकस्य कामस्य सात्मनीनः तान्वपर्पानयाः जलानाम कपालीमालिगनंदय
द्वारयन् तत्संपर्कोच्छ्रीतलरत्यर्थः सुभगाश्च स्त्रीभिरालिंग्यते मातरिश्वा वायुरायवौ वहति ।
स वायोर्विशेषणैः सौगन्ध्यमर्दवहनशीतलत्वादयो गुणा वर्णिताः ७२ नवमस्य गणनृत्येण च
पुष्पामलायामिलाया मघाशीशिरमपास्तोद्रेकमदृद्गनिदद्रौ अभजत च वसंतो नगस्य सर्वस्वरत्ना
विधिपुष्पमधुपनादाहंकृतो यामिकत्व भृथवसंतेन ताद्रुकेसति नवोतो मसत्गणः सुकुमारत्वा
च्छुल्लतो यत्नु गणे च स्तेन शणामलायामिलायाभूमीभीसिरकर्तनिदद्रोयतोपास्तामयका नेदक
मुद्रामदिहमरकोपेनपरिभूतः सद्रिलीनो भवति शिशिरस्य च वसंतेन पराभवकरणाद्भूमिलीन
त्वोक्तिः अतोऽभ्रमरमाद्रनाहंगतः सादंकारः अहंकारीति नदति वसंतो नगस्य सर्वस्वानि सर्व
प्रयोजनानि सर्वस्वस्य सर्वथैव नवानि वा तेषां तस्य वारस्तावकर्मस्य यामिकत्वं जागर्यकत्वमभजतः अथ
वारस्य नस्म पुष्पनादाहंकृतनश्वति योज्यं यामिके ष्णु चक्षुष्मिलिद्धाति हितीयो जागुप्रत्नारात्मंच । ७९

नीतिभंडूं ८२ इति श्रीजोनराजकृतायां श्रीकण्ठचरितटीकायाम समापारलवसंतवर्णनं नाम
षष्ठः सर्गः ६ ॐ नमो विघ्नहर्त्रे ॐ इति शजिपरितोषनं तं रंगीकृतममपेसमयेवदस्तभिख्योस्फ
टिकाशिलेरिणः श्रियं प्रदिदृक्षुर्विगमदहिमतासवसदेवः ॥ १ इति परितोषेनः कामस्यानंगीया
गपत्वेन गत्वा तामभिख्यां शोभां ऋतुसमयमपेसमयेवंसतेवदतिमृतिकैलासस्याश्रियं द्रष्टुकामो दिह
तासवो गौरीसदितस्सदेवोनिर्गमत् अत्र त्रिषुपदेषु स्त्रीपुंलिंगावच्छिन्नस्त्रीपुंसद्वयवदारोभग
वतो सहदर्शनसंभाव्यमानदोषनिवृत्त्यर्थः १ हविर्भिरलिकशायिनः कृशानोर्हिममहस
श्च किरीटकिंकरस्य उपवनं नकृपाक्षिमीश्वरोद्विकिसलयितं नाम यथुष्पितं चकार अलिके ल
लाटे शायिनो ग्ने हविर्भिर्दहनर्भिर्भगवान्नुष्मानस्तृतपाक्षिसंजातपल्लवं चकार तथा मौलिस्थ
स्य चन्द्रस्य दीधितिभिः स्तोत्रसंजातपुष्पं चकार अग्निदीप्तयोरक्तालयोगात्संजातपुष्पत्वं २ वि
षमनयनदहनार्चिररचितानायां वनभुवि शैलभुवस्सह स्थितपानैः रतिकामिन रशोककमूलया स्त्रोमन
सिमयाभयसान्त्वकार्यमासीत् त्रिनेत्रसहायैः नयागौर्यास्सह स्थितपानैरंचितानायां शोभितनवे
नदहनर्जितायां वनभुवि समस्तामशोकपवमूलयामप्रयानगृहं यस्य नस्य कामस्य चित्तेभयाभयपोः स

श्री
क० च०
टी०
८०
80

न्धिः संवरणं तत्कार्यमासीत् अशोकावासः कामः हरदृशि पातैर्भीतो भूत् गौरीदृग्विपातैस्त्वम
यमभजत् ऐवोसौत्कर्षमपश्यदित्यर्थः ३ प्रसरमवसरस्य तस्य वं चाद्रिचाकिलकञ्जुलविभ्र
मस्मितस्य प्रभुरवलम्बः सततमनैत्रमुकुलकयानिस्मसविस्मयमसेयं तस्यावसरस्य वसंतस्यप्र
सरमुल्लासमवलम्बः प्रभुर्हरो नेत्रमुकुलकयानिस्मसाभिलाषमपश्यदित्यर्थः सहविस्मये
न प्रमेयेन स्तानवे नवर्तनं यत्र तत्क्रियाविशेषणं चंचंति फुल्लानि विचाकिलान्येव विभ्र
मस्मितं यस्य कुलके नागेरनीतिकर्त्तकरणेर्थे इतिणिदिचूर्णं ४ मलयपवनदोलितोच
लाभिः सविधलतासिर्विनोपदिश्यमानं अभिसरभिभवस्पर्कोतकेनकस्तलिककं पमशि
तनेत्रमागे सुरभेर्वसंतस्याभिमतं कैमभिसरभि कौतकेनदेतुनाभवस्मोत्रमागमशिव
तनविवित्रपदार्थदर्शनादाश्चर्येण हरः शिरोकंपयत् अननन्त्रमलमे मलयपवनेनदोलि
तेः कंपितेः चलः प्रांतो यासां तासिर्निकटलतासिरुपदिश्यमानमिवमलयवायुकंपिता
भोलतास्परवहशिरसाकंपः शिलितरत्यर्थः ५ अपिकजनकलोलमोलिमालेः सुरस
रितः सलिलैस्ततो हरेण निकरकरटकशाविनामयतान्सचिरमरचनसेचनोपचारः ८०

वसंतगुणदर्शनादयिकं यत्नात्तकमाश्चर्यं तेन देवनालोलोयोमालिः ॥ शिरस्त्रतोमञ्जैः पति
नैर्गगजलैर्दैनमिः करेणैर्वा हरेण कत्रीस्वतिकरशिविरवृन्दाणां सेवनोपचारैः सकेन।
वर्यनार्यपरिचरणं अयत्नाज्ञानानयनादिद्रूपप्रयत्नं विनाकृतः ॥ ९ दिशातिदृशमञ्जुमल्लो
चनेभ्रूदाविलललतापटलीवनस्थलीषु अपि वसन्तसमागमये श्रेयाधितनिस्कारिणीवेसए
जालैः नयममञ्जुमंगलोचनानि यस्य तस्मिन्यश्रा तिसतिवनभूमिसंबन्धिनी सकलालुताप
क्तिः अर्थात्तनभूमिषु अपि वसन्तोः समाहः कामसमागमये निहूवायपरागजालै कृतानिर
स्करिणी जवनिकाः यावत् जवनिके वालीदिन्यर्थः प्रफुल्ललताहृष्ट्वा त्रिनेत्रोपि कामकोप
विस्मारे स्मर्यः ७ समुदितमञ्जरामृतां मञ्जुनेत्रज्वलनम हः प्रसरेणमाधवस्य अनन्तनास
म श्रीनन्नापयोयेभुवनगुरुर्भगवानिवोपदेशं ॥ मञ्जदेश्चमर्तां श्रमन्दोनेत्रज्वलनस्य योः
समुदितमिश्रीभूतं यन्महत्तेजस्तत्प्रसरेण हे नन्ना भुवनगुरुर्भगवानीश्वरो मा वसवसं
तस्य समयेः श्रीनन्नापयोर्ये गे उपदेशमिवाकरोत् वसंते श्रीनन्नापाव स्यावास्तवी नत्रोस्य
त्यैन भूतनेत्रोप्यस्य तुमोलेह पदे [illegible] वजाताः अनपवभुवनगुरुरितिसमुचितः पाठः ८ इति

श्री
क· च·
टी·
८१
81

परिमलमालुभारिणस्तद्युरितमुत्ते हपनीयनेत्रमैत्री भणितिमणिवतंसमेवमीश्रो गौरि इहि नः
श्रुतिवर्त्मनिच्यपत्त परिमलमालाविभ्रतत्त्रनतो वंसतसचरितंललनाविकामादिकनेत्रमैत्रीमुप
नीयवीत्सयोगिरिगुग्राः कर्णेहर एवंभणितिहक्रिरेवातिमनोहरन्माणिवतंसं रत्नभूषणं चक्रेगौ
यौवंसत्तगुणान्दर्शयितमुवाचेत्यर्थः २९ केषीकमालानामेतिमालाशब्दस्य ह्रस्वः वष्टिभागु
रिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोरित्यवशाब्दस्याकारलोपः ९ सरभिमनुगृहाणदेविनूतमधुकर
केतकवन्नुभिः कटाक्षैः भवनशवलमानिकवनानांविहरदंनगविलासहासशोरैः देवीति
महेशोविनमामेत्राण नस्तंतौमकरन्दभोगानन्दने नसावनः प्रसरंतोमधुकरायेषुतेषां केत
कानांसहस्रैः कटाक्षैर्वसंतमनुगृहाणवसंतकुंतलललनाविकामादिकं पद्येणत्यर्थः अनुगृ
हाणेतिदेवीत्यामत्रणानुगुणं अनंगस्य विलासार्थं कुसुमशरैर्भृंगैर्वनानामंतिकंशवलवि
चित्रंभवन भ्रमरः ''' मण्डलस्थानीयाः केतकानिशुक्लमण्डलस्थानीयानीति १० त्वबकय
तियथायथं कटोर युतिनिकरललरागस्तवायतनाक्ति स्मरकरिकरशी कराङ्ककारैः भ्रमज
लबिन्दुमिताननेन्दुबिंबं यथायथं यथायोग्यमाधिकंकटोरोरुः सहायुतिनिकरोयस्य तनरागः ८१

सूर्यस्तवमुखेचन्द्रं चर्मांबुकाणैः स्तवकयति स्तवकं वनं करोति स्मरकारिणः करशीकराः कराम्बुक
णास्तेषामंककारैः सर्धांकारैः चर्मजलकणैरेभिर्मल्यात्मुखश्रमकाकारान्सूर्यः स्वरश्मिभिर्दर्शयती
त्यर्थः प्रायतातीत्यामंत्रणं स्वाभाविकनेत्रविकासयोग्यमाहुते ॥ रचयचटुलेलोचनकुटानाम
तिचिमयस्यय निद्रमङ्गषणं आनतकुलपातिरेनकिंचनाभिर्विधुनसितासितकेलिचामरत्वं चा
टुलानांनेत्रकुटानामतिथ्यदर्शनविषयं विकासितकमलकुलकुरु वीत्त्वेत्यर्थः पद्मेभ्यो
नेत्राणामधिकगुणत्वं पुनरप्रतिपादितं अथच आनतकुलसपातिर्वसितासि विधुनेवीजितेसिता
सितेकेलिचामरेयस्मात्तद्भावेमनदृष्टी नासितासितन्वाच्छपलत्वाच्च चामरत्वं राजस्य चामरव्य
जनमुचितं १२ सवेमनुस्तनदीर्घमत्सं रतेनसहजगविषनिवादनोंबुजेषु प्रभवतिगिरिराज
पुत्रिसोऽपिकथमपितत्समुदितोनपादपातं सदेवसमहजस्वाभाविकीयास्यचिः तस्याः पद्मेर
कुत्रिमयापश्रोभया प्रतिवादः स्पर्धातस्मात्त्वपदेषु तस्तनः प्रामोदीर्घमत्सरोरोघोयेनततं म
देवकर्तृ तत्समुदः पद्मवन्योः सूर्यस्यपादपातेरश्मिस्पर्शेचरणताडनेच सोऽपिनप्रभवति
नशंकं गिरिराजपुत्रीत्यामंत्रणं सौकुमार्यख्यापनार्थं मित्रबलेनार्जितया शोभयाश्चावासत्याः

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
८२
82

शोभायाः सर्वथा कस्मिंश्चिज्ज्ञातमत्सरः कश्चित्स्त्रीतिपद्मामित्रत्वश्रुणेन नाड नं नसहते नत्यजते
राजपुत्री निसाभिमानत्वख्यापनार्थं १३ त्वद्रुपरिपरिवारे यारिं तेनेन वचनचक्रसगोत्रमात
पत्रे स्पशज्ञभ्रमवपुत्रियानरत्नापरिचितमण्डलिनासितोरगत्व तत्रस्माद्रृतोस्त्वोपरि
वारेणयारिं तेनवचनचक्रसमसगोत्रसमंतापवारणात् आतपत्रकुत्रतवशुभ्रंभद्रपुस्तदेव
निधानंनिधिः तस्मिरत्नार्थं परिचितः सन्निहितो तो मण्डलितो मण्डली कृतः ताकारेयोः सितो
रगः कृतस्सर्पस्तद्भावमेतवमेत विधेश्वरत्नार्थं समीपे कृतस्सर्पो वसति १४ तिलकं विव
रपत्वत्सस्तेपुनाधिकारं रचयवत्सत्रिनमंगमंगमंगं मलयद्रुहरसैः स्मरप्रतापज्वलनाविली
नशशिप्रभासपत्नैः इदानीं शोभाभावात्त्वत्सणेऽङ्गमेऽधिकारं प्रस्तावं विवरपवारयऽङ्ग
ऽङ्गमत्सुत्सवीर्य् अतः स्मरप्रतापाग्निनाविलीनाः याः शशिप्रभास्तासां सपत्नैः समैर्मलयद्रु
हरसैः श्चन्दनद्रवैः स्वात्रिनिष्टवितः सगोपत्रतदंगमंगांऽङ्ग प्रथुनात्तापोद्रेकः अतः प्रसंगचन्द
नलेपंऽङ्ग १५ मलयजरजसा कृतावकाशं तनुवपुचकोरदृशामसृग्वेव स्तवककपटतो
पयोधरमालोविरचितपाशामशोकमंजरी ७ चकोरदृशां स्त्रीणां तनुवपु तापवशान्मलयजर ८२

जस्य चन्दनरसेन लेनो वक्राशोयस्य नद्वींकुंकुम मशोकगुच्छुच्छला देशोकलनास्य हृष्यात्कु
सोदूम्यनमिवास्ते यस्य चस्त्री देहेभावकारी सोस्य पापाशमुद्दन्यनं करोति १९ पथिकगुवा
तिभिः कुत्ताभिषेकोनयनजलैः सकलमेचक्रवर्ती त्वदपरदलकान्तिनस्करीभिः स्थितमा
यपाटलिभिर्दरिद्रानिद्रं पान्थवधूभिर्विरहव्यथयानेत्रवारिभिः अतश्चक्रवर्ती वसन्तः कु
ताभिषेकोभिषिक्तः विरहिणी रोदनेनवसन्तस्याज्ञाप्रभावितरत्नाभूदित्याशयः अथानन्तरं त्व
दोहदपल्लवशाभस्माः तस्करीभिश्चौरीभिः पाटलिभिः पुष्पविशेषैः दरिद्राणिशानिद्रांसको
चायत्रैवं कृत्वा स्थितं विकसेल्लव्धरसर्धः चक्रवर्तिनश्चाभिषेकेसति चौराभयवशाद्दिवा
निशानिद्राराहितत्वेनतिष्ठन्ती स्तुवितं स्थितमितिनवोसकेभावेक्तः १७ निविडितकुचकु
ड्मलास्तरुण्यो विदयतियस्य नरोर्हरावकृष्ठं भवति भूतनवः सगुच्छेर्दहपनमदरुस्तम्भग
लाबुवादः यस्य तरोः सामर्थ्यात्कुरबकस्य तरुण्याकृष्ठेन निविडमवगूढमालिङ्गनं कुचं
षि ...पवनिविडितानि चक्रनृपाणि संपादितानि कुचकुड्मलानि यस्य त्वात्कुरलाकार
णियासां ताः सकुरबकः पुष्पदूरैर्भूतनवः वामसमूर्तिभवति तमालिङ्गनेन कुरबकस्य

श्री
काव्य
टी
८३
४३

भिः कामलताभ्यः अतएवोपवनमञ्जरीमुकुलद्रुतेभ्यः स्रवद्भिर्भृंगानां भ्रमराणां साधुवादो यस्य स।
सुहासागच्छन्तां भ्रमराणां गुंजितं साधुवादत्वेन रूपितं यस्य च सौभाग्यलेभात्मरहणेनादेना।
लिंगनं कुर्वंति तं भृंगाः कामुकाः स्तुवंति तासां सुष्माणि चमंचंति १८ मलयगिरिभुवो
लतारजोभिर्विरचितनेत्रपटोपकल्पनानां भवति युवजनः समीरणानां क्वनष्टयुमान्म।
यत्संप्रदायशिष्यः मलयगिरेर्भूरुहलग्नैर्येषां नष्यालतारजोभिः करणभूतैर्विरचिता अ
र्थात् युवजनस्य नेत्रपटोपकल्पना नेत्राच्छादनवस्त्रकल्पना यैस्तेषां समीरणानां वायूनां
तरुणलोकः एषोस्मद्गतो मान्य यस्य मन्मथस्य बन्धिनः संप्रदायस्य परंपरागतसारहस्यक्रमस्य
शिष्यः क्वनभवति मलयवायोर्वदतितसतिन हृणः कामवशंगतास्त्र्यर्थः शिष्यस्य च गुरु
सोपदेशसमये गुरवो नेत्रपटं बध्नंति १९ इह कवनिपलाशपत्रमूर्ध्नि पवनचलाहणवर्णपर्णपं
क्ता विरहिमृगदृशां सकलमग्नचेद्रुहन्तसंभृतपान्यजीवयेव पवनेन चलानन्तस्ततोगच्छन्रूप
त्वेन गौरववशाद्दृणावर्णलोहितापत्रपंक्तिर्यस्याः अतः संभाव्यते व द्वयोर्दातारा शीभूताःपा।
न्यजीवाः पथिकजीवितानि यस्या स्तयेवम् स्त्रीः इह विरहिणीनां मृगदृशामकालमृत्युकरस्य ८३

मरणदयनस्य: एवपलाशः कथमिति दीप्यते पलाशः पलमश्नाति राक्षसः स एव बहून् जीवान् संहरति तस्य व
र्णेणेन च पलाशानि च नेत्राणि भवंति पर्णपंक्तिस्य पापाः नहि पलाशस्य वर्णस्य हरणेन न्यायेन पुष्पाणि प
व रक्तत्वाश्च पलत्वाश्च जीवो नेत्र लग्न जीवो हि ज्योतीरूपश्च पलस्य २: मदसहचरगन्ध इति धूनेलापरि
मलयपवविशेषग ताजगति सदयति मलयानिलो निवेलं मदनमदहृपकर्णतालवायुः मदस्य गजस्तंव
न्धिनः सहचरः सदृशो यो गन्धः सोऽस्त्येव तेन हेतुना निर्धूतो जितपेलापरिमलो येन तथा मदनएवमद
गजस्तस्य कर्णतालस्य तालशब्दः प्रशंसावचनः तयोर्वायुः एवमलयवायुरनिवेलं भृशं जगति मूदय
ति मत्तानि करोति मलयानिलस्पर्शाड्डुहुलीभूतरागाः भृंगा विरहिणो रागाश्च विनाक्रीडां दिवाऽङ्गवे
तीत्यर्थः मलयवायोः कर्णतालवायोश्च जातिभेदाभावे पि व्यक्तिभेदमाश्रित्य उपमानोपमेयभावो ज्ञेयः २।
मृदुवमहादिव चन्दनाचलस्मानि नमाविदलितापघगन्धवाह मृदुवेरयति जयाय मीनकेतोः परभृत।
गाहुडरत्नशापवपालीः चन्दनाचलस्य मलयस्य मृदुवमहाविदेघट दक्षिणो गन्धवाहः पवनो मीन
केतोः कामस्य जयार्थं परभृताः कोकिला एव गाहुडरत्नं शापवपाल्यः प्रशस्ता गाहुडरत्नशापवः तान्मृ
दुवेरयति मलयवायोवहति मानन्दाः कोकिलाः कूजंतीत्यर्थः मांगलिकत्वाज्जयशब्देन जयो भव।

श्री
क॰ च॰
टी॰
८४

नीतिशाकुनशास्त्रविदः गणपालीवन्यालीशकुः प्रशंसायां २२ शशिकरमृगतृष्णिकाधिकाराद्विचकि
लेरणभुविप्रलब्धाजिह्वः भरमपिपरमार्थचन्द्रिकायादशानिनपश्यति चकोरशावः विचकिलारणभुवि
शेषाणां रजः शुभ्रत्वात्सर्वत्र स्थितत्वाच्च शशिकरा इति मृगतृष्णिकाभ्रमस्तस्याधिकारात्प्रस्तावा
द्विप्रलब्धा प्राप्तविसंवादा जिह्वा रसना यस्य स चकोरशाव सत्यज्योत्स्नायामपि भरेनापिवति त्वपश्य
पश्यत्समस्तवावार्थः कर्म पतेचन्द्ररश्मय इति मत्वा चकोरशिशुना विचकिलरेणवो प्रारब्धं न
तेषामास्वादः सत्यज्योत्स्नामपि तथैव मत्वा नास्वादयतीत्यर्थः चकोरशावश्लिसाकृतं २२ सपदि रवि
जरदिग्भवः समीरा विषमशराजगरस्य फूत्कृतानि विरहिहरिणचक्षुषां शरीरं निरदयति हालहलस्य
दीर्घिकास्तु २४ रविजो यमस्तस्यादिक् दक्षिणादिक् ततो भूतस्तत्रिर्येषां तथा विषमशरः कामः स
एवाजगरः सर्पस्तस्य फूत्कृतानि फूत्काराः समीरा वाताविरहिणीनां शरीरं हालाहलस्य विषभेदस्य दी
र्घिकास्तु वापीभुनिरदयति निर्हितवंतः मलयवायुस्पर्शाद्विरहिणां विषव्यथा प्राप्नुवंतीत्यर्थः रवि
जदिशि तिसाकूतं २४ मदनहुतवहेध्वगोत्पलाली जनहृदयाहुतिदानदीक्षितस्य अलितति रिय
मार्जधूमराजिः सुरभिसमीरणेर्लजलोजरातु देति ॥ मदनः कामः स एव दारुक व्वाडुतवहोऽग्निः त २४

श्रावणो मलालीजनस्य विरहिणीलोकस्य संबन्धि यदुदयं सेवाहुरिति तस्मात् इदानीं कामाग्नेः प्रदीपः तत्र दीप्ति
नस्य कृतनियमस्य सुरभिमुनेः वसन्तऋषेः संबन्धिनि बकुलेन्द्रजावकु समुद्भूतपर्णशालासकाशादिप
मलिनतिः भ्रमरपङ्क्तिः प्राज्य धूमराजिरिहविष्य धूमरेखेदेति धूमेनयथाहुरिदानं तथा भ्रमरपङ्क्ता।
कामाग्नेरुद्दयहोमोलक्ष्यते २५ विरचिभटजनोपमर्मदिलमधुकरपङ्क्तिलोहवर्मवन्धान् न
यतिमकरलक्ष्माणि नियोगं सकलसुरासुरशेखराग्रशय्या मधुकरपङ्क्तिर्भ्रमरपङ्क्तिरेव श्यामल
त्वाल्लोहवर्म शस्त्रकवचस्य योगाद्दुर्मदिलः इति विटपिभटजनोद्यमयोधलोके मकरलक्ष्म
णः कामस्य संबन्धिनं नियोगमाज्ञा सकलसुरासुराणां शेखरा मौलयस्तेषामग्राणि तान्येव शय्या
विश्रान्तिस्थानं तान्नयति सभ्रमान्कृतान्दृष्ट्वा मदनमोहितान्जानात्यस्मर्थः बहुकवचाभटास्वप्रमे
राज्ञाजगन्मौलिनियन्ति २९ यदिहपथिकविप्रयोगदीर्घीकरणवशाबद्धभूच्च योरधर्मः मुकुलित
रजनेः सच क्रमानाम्ना विरहतनूकरणेन तस्य शान्तः पथिकानां विप्रयोगदीर्घीकरणं विरहबाहुल्य
जननं तेनोदृतोर्दिसंतस्य यश्च धर्मः समजनि मुकुलितानाञ्जलीकृतानां रजनिविनिशा येन तस्य वसन्तस्य च
क्रवाकानां विरहतनूकरणेन सोधर्मः शान्तः अपेतः मयोः स्वाधिकारे वर्तमानस्य पथिकाविरहव

श्री
क चं
टी
८५
85

पेनेमोमयस्यायर्मस्यचक्रवाकविरहासीकरणात्क्रियायेरितिसंभ्रमतात्तोलंकारः लब्धविभवोवसंतो
यथेष्टमचेष्टेनमर्थः २७ वहतिमद्गुरदाक्षिणःसमीरोभवतिनिशाचनितांतदीर्घमाया वपुषिपुलक
कंपसंपदास्तिमयुसमयःशिशिरंतरेवतस्याः वहतीत्यादिनवभिःकुलकं हिरस्थशावयेनाझश
मत्सर्थमदाक्षिणःअप्रतिकूलःसमीरोवायुःवहति निशारात्रिश्च नितांतमत्यंतंदीर्घयामःयस्याःवि
रहस्युरनिवाहनत्वात् तस्मात्वपुषिपुलकोरोमांचः कंपश्चतयोःसंपदास्तित्वद्योगभावनाबलात् प्र
वेशति तस्मात्त्वत्प्रियायाःवसंतःशिशिरंतरेवभवति शिशिरवद्दुःसंतोपिप्रियसंगमस्यभावनात् शि
शिरंनोचादाक्षिणउत्तरदिग्भवोवातोवहति रात्रिश्चदीर्घप्रहरापुलककंपौचशिशिरःकरोतितत
शयनमपिसरोजिनीपलाशैर्मनसिजसैन्यसितेतराननपत्रैः अभ्रतकरतनोस्तनोतितस्याश्चटितवि
धुंतदसंततिप्रतिष्ठां मनसिजसैन्यस्यकामकटकस्यधवलत्वविलक्षणंर्यसितेतराणिकृष्णानि
आननपत्राणिकृष्णाणि तैःसरोजिनीपलाशैःनलिनीदलैःशपिशयनंशय्याचटितान्लग्नायाविधुंतद
संततिःराहुश्रेणिस्तस्याःप्रतिष्ठांपर्यवसानंकरोति कस्याःअभ्रतकरसदृशीमूर्तिर्यस्यास्तस्याः
त्वत्प्रियायाःत्वत्प्रियाचन्द्रसदृशीतस्याःनलिनीदलैःशपिशय्या राहुवद्भयंकरोति त्वद्वि ८५

शादिति प्रतीयमानो हेतुः पद्मिनीपत्राणां बहुत्वात्संततत्वाच्च ॥ २९ ॥ वपुषि शुचिमुषोष्णगाढं तापे
दृशि च भृशोदकवर्षिभाजि वर्षाः वहति कृशतनुरिह नोपकारिणि पादितमंतस्य एवमावसते
वल्लभा शुचिमाषाढं शरीरे वहति यत उष्णोष्णं दृढं गाढं दुर्वारतापो येन आषाढो हि गाढं
तापलक्षणः तथा साहृशि दृष्टौ वर्षाः प्रावृषं वहति यतो भृशमुदकवर्षमस्य तृपभजेसा अत
एव कृशतनुर्दुर्बला अतस्तस्ये विरहोद्दीपकत्वादुद्वेनापकारिणि पकर्त्तरि वसंते उपचितो वृद्धिं
गतो मन्मर्मन्मथस्तद्भावेनैव वसंतस्तस्या विरहव्यथां वर्धयति अतो मन्तनेव सो वसंत प्रति हृदिस्तो
ग्रीष्मादौ शरीरादौ धारयति अमित्रं संबन्धी च शत्रुर्लौकिकमान्यः ॥ ३० ॥ अधिकतरलमाननस्या
निद्रापरमरसो नयनांभसावगाहः अमितपवनपानमेव तस्यास्तव विरहादियती शरीरयात्रा
तव विरहाद्द्रवतः संगमाभावात्तस्याः शरीरयात्रा देहगतिरियती तामेव दर्शयति अधिक
तरलं हसनले आननस्य निद्रा सवेशः नयनांभसा अश्रुकणा केवलं वस्तसो वगाहः गाढं नेत्रानं स्व
सितं निःश्वासः अधरयोः पानमेव शोषकं स्नानपाननिद्राः प्राणिनां शरीरगतिः तस्यास्त्वा
द्विरहतः एवं भवति ः अतः प्रत्यासन्नमरणेति सूचितं विहृतसहजसौरभाभिषेकस्वसितवा

श्री
क॰ च॰
टी॰
८९
86

शांवरं भूवे गीं अंगणा असितनरा विजयपाशदन्दशूकैः प्रग्रथ्यमानस्य द्दलितमानमायुः विद्युतः प्र
काशितः सद्योत्कृत्रिमः सौरभाभिषेकः सौगन्ध्यमलनये न्नानि निः श्वसितानि निःश्वासास्ते
षां वंशावरा आयतनायामं गेवनाः मालान्वा दुर्गीणतूपणं नद्याजाटसिनाः कुसुमये विजयपाश
दन्दशूकाः यमपाशसर्पाः तैर्द्दृष्टेन नरस्य लिलमानमास्वाद्यमानमायुः प्राणान्प्रथयति प्रका
शयति भ्रमरपंक्ते र्विरहोद्दीपकत्वान्मूर्छा साभ्रमररूपैः कुसुमैर्यमसबन्धिभिः पाशसर्पैः पी
यमानः प्राणो वसमाप्यते वा तता हात्त्वमुक्तताबीजं ३२ श्रवणपुरनराभिधानमहोर्मलयपव
हहूनमोहतेनवायुः श्वयतिमपत्रपानभिज्ञरवाणेन्नामिशुरिवाक्षिनतिनस्याः तस्यासदृत्तोवेत्र
योः श्रवणपुरनरेत्न कर्णीन्द्रनाभिधानेन समरणनिरोधमलयवायुः श्वयति यत्रोचनसमोहस्य नू
ढीयाइतवायः कुविन्दः कैर्नत्वर्थः सोदं पदस्थानीयं यतत्वयति समतवायकः तस्माद्दृष्टिः कर्णा
नयापिन्यासीत्त अयशुनर्मलयवायो र्विरहोद्दीपकत्वान्मूर्छायां दृष्टिनेत्रन्मीलनीयर्थः अनेनात्मनेस्व
रयमग मपत्रपाया दृष्टि कीर्तिपराजयानाया अनभिज्ञमज्ञानारे कर्णेमिकुरिव मद्यमगसदृष्टिवि
लासकीर्तिमेषा अतिविस्तीर्णायास्वरह्यामा हार्यपीरितीव वाणुलदृष्टिनिमीलयतीतियाकार्थः ८९ ३३

भ्रमरकलकलासहितस्थले चिरमवलानिमितेदलणकुचाग्रे हृदयथरहाविहारिणः कथंचिन्न
ववचनलवर्णमिवाद्भुयेव ॥ हृदयेभृतसन्तववाकंप्रोनामिस्त्वेयेवभ्रमरकोलाहलमसह
मानासा भ्रवलालनाथनिस्थलहृष्टिरास्ते भयोम्लुविश्रासेरुस्मर्यः भृशाङ्कुशमहरिष्यदेव
नस्यावशुरपसश्वसमीरणेरयेण यदिनसमजनिष्यमाप्तिहानस्तनजनवनस्थलगोरवांनराय:
विरहवशाद्दु शाङ्कुशके नहृतेनस्याः शरीरमपसव्योदाहीण्मेहद्दयरहरिष्यदेवयदिनोक्ति
हृतमवनमङ्गस्तुन्टयुपत्तनजगतिस्थलेनेनगौरवं तदेवांनरयोदेहदृशणविद्धोयदि
नसमजनिष्यनसमदपविषमम्रनसनायमङ्कुरेन्यायुवतिमहाविरहांतिकीर्तनेन भ्रमि
रथातिरसंविनैर्वचोभिर्गुवजनमितयाविराडुपेमसखेः युवतीनांनरुणीनांमहतीविरहातिर्वि
रहव्यथा तस्याः कीर्तनेननिवेदनेनामृतसमेन विषमङ्कुरेस्यः भ्रमृतसहितत्व विरहव्यथ
याङः खिन्नास्यासस्वजनत्वात् रसेनाविते: शोभितत्वेनपूर्वोक्तैः रुजितैः वचनैर्वल्ल
भलोकं सखेरनाभिरयतिकथयेति २५ अलकं मनसिभृतिलनांविवायमानोमुकुले
वृहत्करकौचदुर्दिनेन कुसुमशरशरयशाङ्कुदाविवंनसद्दनिवियोगिजनस्यासिन्धुवारः

श्रीः
कां.
टी.
८७
87

मुकुलानि कलिकाः तान्येव दन्तुरत्वकारकौ वः वर्षोपलप्रवाहः तस्य दुर्दिने न वर्षेण विरहिजन
स्य चित्ते वर्तमाना धृतिर्धैर्यं सैव बालत्वात् लूनातंतावायमानः कारकाणां वर्णसन्निवेशं भ्याकर
काभिरूपणं करकाश्चलनं तावायं तेकृत्स्नमशरस्य कामस्य संबन्धिनी तायशः कुट्टानि विवर्णः
परिणामः सिन्धुवारो विरहिजनस्य दुःखदानि वियोगिजनस्य तिकर्मणः शेषाविवत्सायां षष्टीनमा
पाणमध्ये श्रीपाटितिवत् क्रियायाः करणत्वापिकारकत्वपरिहारेणासंबन्धमात्रस्य विवक्षितत्वा
त्वष्टीतिन्यासकारः २९ प्रकृतिमभिसरन्निजां कथंचित्तन्नाहं मन्दुर्दिनगर्भवासमूनेः ज
गडुपवदने शनैः हन्दं चन्द्रमसि जम्भनस्य यातु नामामो जः घनाहिं मयद्दुर्दिनं मेघच्छुगमहः
तदेवगर्भवासः ततो मन्दमेवि शक्रमणा तस्याः प्रकृतिमभिसरदनुसर दयान याम समयपंशुषिन
नवमित्यर्थः शनैः क्रमेणादं चन्द्रहिंगच्छन् सरसिजयन्तेः सूर्यस्य संबन्धि तेजोजगडुपव
दनेसादयति ३० चटुलितमिव पांचलकुट्टाभिम्नरलपुरन्भ्रिकेवपुष्पकेतोः भुवना
विजयकीर्तिर्वैजयंती महद्धयमुत्थिपती वदस्त्रिणस्य अरलादासिणयाः जनपदवि
शेषापतन्त्रीसितेन पुच्छलिलनाः कंपिता पसिच पांचलकुट्टाः चन्द्राग्रातपन्नमः ताभिः कर

णभूतामिः पुष्पकेतोः कामस्य भुवनविजयेन या कीर्तिः तस्या वैजयन्तीः पताकाः इव दाडिम
यः मकरन्दलवच्छायाग्रहान्निपतति वायुना कंपितानां मधुरलसत्री वस्त्रप्रतानानां कामोद्दीपकत्वात्पता
कात्वेन संभावनं युवजनवनकेलिमत्र यो रोविरहहशरीरनवीनवह्निवर्धः स्खलतिवनतनेसे
हिसोनभस्वान्दलाणमपिमानशरव्यसव्यसाची युवजनसनहणलोकस्य वनकेलेरनवरत
क्रीडयाः स्तत्रयारः स्तवकः तथाविरहिणां शरीरस्य नवीनोवह्निर्वर्धः अग्निवर्धवद्ध्यांक
रोतीत्यर्थः सेहलः सिंहलदेशादागतो वायुरित्यर्थः मनस्खलंति मानतात्मोलत्वादपरा
ड्डोनभवति मानशरव्यमानलहेसव्यसाची वामदक्षिणयो यो वर्षणशक्तः पुंसपिवनेने २९
ज्वलितदलदशोकयातनाग्निस्तदूलतमालनकहळ्ळदासिपत्रा निरयतिगुह मानडुहृतानां
मुपवनभूमिरवामनस्तनीनां दलतितिविकसतियास्मशोकानि मपवयातनाग्निस्तरकती
व्रयीशाग्निः ज्वलितोपत्र तमालक्षुद्रापवासिपत्राणि नरकोचितकरपत्राणि चपला
नि यस्यासाउपवनभूमिरयानभूः गृहदुर्वारोयोमानः मपववल्लभकदर्थनाहृष्टं तेषा
पं यासांतासामवामनस्तनीनां मन्मथत्नराज्ञानां तरुणीनां निरयतितिरपरश्वाचरति सर्व

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
८८

प्रातिपरिवेभ्यः क्लिविति क्लिप् उद्यानभूमिः कामोद्दीपनत्वात्तरुणीनां नरकव्यथासंपाद्यते र
मर्थः गुरुमानदुःखभाजां नानामिति विशेषपरिवा नत्यफलत्वेनेत्यर्थो योज्यं रतिरमणेन रसपान्य
नारीजनवचनात्कर्नने नोन्मुखेस्य उत्तनिजवने कालिपिपुरस्तात्पवनविसारितचूतपांसु
पटः पान्थानां पथिकानां नारीजनस्य सव्यः सपवनाटकं नवनं नरंतनं सम्मुखेस्य रतिरमणः
कामः सपवनटः शैलूषः तस्य पुरस्तादेव पवनेन विसारिता विकीर्णा ये चूतानां पांसवस्त एव
पटः जवनिकायास्तिरस्करिण्या लिपिर्भंगिजाति चूतरजोभ्यः प्रादुर्भूय कामापान्थस्त्री
नं नीत्यर्थः नटश्च जवनिकाया निर्गमनाटकं संपादयति ॥ ५१ ॥ विनमदसमबाणचापमौर्वी
रवबधिरीकृतसमस्तलोकरन्ध्रे मधुरमधुकरेस्य मत्र चैत्रे कथमिव मानवतीजनस्य निद्रा
मधुरारावशब्दायमानमधुकरात्रमयत्र अतः संभाव्यते विनमद्यदसमबाणचापकामधनुस्त
स्य मौर्वीगुणः तस्यारवः शब्दस्तेन बधिरीकृतानि समस्तलोकरन्ध्राणि समस्तभुवनान्तराणि
यस्मिन्नमदृ चैत्रे मानिनीलोकस्य निद्राकथमिवास्ति अथवा विश्वस्य बधिरीकरणमनोदी
पनाच्च निद्राया अभावः विनमदिनस्त्राव्यभिचारगतार्थत्वाद प्रयुज्यमानमयः परेशामिति

कर्मपदमत्र योज्यं अन्यथा तदुद्दत्तुयमानं विफलविनिकर्मवद्धा वा हानमनेपदं स्यात् नमनेदण्ड
इतिवदिति केचित् ॥ ४२ ॥ शिवेरिड हि नन्दनवंरंगस्तक्लिन्न्यवहानिभिः शशिखण्डमण्डमाले इति।
भगवति किंचनप्रसादं कृतवति कर्णरसायनप्रयामिभिः मधुमयपानपनारंदाग्नंतत्रैरभिनवकेतक
सूचिसाधवेरेखे भगवदभिमुखं वेशनेरेयस्य विघटमगादिशिलादनन्दनेन ॥ युगलकं ॥ शिवेरि
इत्यादिश्लोकद्वयेन संबद्धार्थेन युगलकं कर्णयोः सार्थमास्वादार्थममृतप्रयामिभिः मधुशालि।
काभिः अथवा कर्णयोः सम्यगास्वादः सपवाममृतमयप्रयामिभिः पानस्थाने ३ अन्तरंगाः सोल्लासाः
याः सूक्तिव्यवहृतयः वंसनगुणवर्णनानि ताभिः शिवेरिड हि नः पार्वत्याः शशिखण्डमण्ड
मालेचन्द्रार्धमुकुटभूषणो भगवानिमहेश्वरे कामपि प्रसादं कृतवति सति भगवदभिमुखमदे
स्वराग्रे शिलादनन्दनेन नन्दिना विघटमगादि स्फुटमभाणि अनोश्वरं स्मृतं दंतरशमीनां तच्चैः
प्रपंचैर्मधुवसनमभिनवमपूर्वं यत्केतकसूचिभिः सूचकरपत्रत्वात्सूचिभिः संवेपरिचयत्
द्रुतिमयपनयता केतकानां वार्षिकत्वाद्धंसनमस्य केतकसत्वेमपूर्वं भगवदभिमुखमेति भग
वद्भक्तेः सकाशात्रयुक्तेरथिकत्वगुणं वसूचिंन ॥ ४२ ॥ ४४ ॥ पिबदिचादिनसत्मीदीवनामेतिचत्व

श्री
क॰ च॰
टी॰
८९
89

स्त्रह्णानपनं संगाढाद्व मत्रस्त्वमास्ते किमपरमनिमित्तेन त्वयात्र पादेवदृष्टानवस्तरश्मिविलासं
मालिनक्रापि चैतः सारंशनिरीक्षणाहिनश्रोभां पिवादिवमृदविकासहशं विकासं चूर्णमा
नत्वमेति नयानहणः सघोमेवमक्षोयस्तपनः सूर्यस्तत्मारिचयाङ्गात्रमंग मत्रस्तत्वामरोहिरु
मास्तेवमेनेरेवः श्रीतोलरूपत्वाक्षीतोस्तश्रामरोहितमगामिन्मर्यः किमन्यत् नवनदुलुर्यः
स्तरश्मिर्यस्तनवलमविलासहृष्टा अनिमित्ता आलंबनशून्या यानत्वयात्रहरुहरिका नयोहेतम
नयाचेतः क्वापि नमाति नवर्ततेतमः कृतसंकोचनिरामाहैपुलं भजतेस्मर्यः यप हृदं हशा
अहिएवनायमनाकानगस्वाहाभुजंगशशीसंगभूतानंरगात् संज्ञायतेसमृदिनाभिरस्य प्रभाभि
स्तासादिशां चुम्बणचन्दनलेपसन्धिः हेनाथस्वामिन्पतंगः सूर्यः स्वाहाभुजंगोग्निः शशीच
न्दुः तेषांसंगयोगविभ्रमि तासांसहशाहशीतो तेरंगाकुलाभस्मनागृहंप्रहिएव किंचिदूरपश्ये
न्मर्यः अयनतः समृदितामिस्तासां प्रभाभिर्दृष्टिरश्मिभिः दिशां स्त्रीत्वान्नायिकात्वेनवधवह
यीणांचुम्बणचन्दनाभालेपांवगागो तयोः सन्धिसहावास्थानंसंज्ञायते संपद्यते चन्द्रस
प्रभाः स्वेताः अग्न्यादित्ययोररक्ताः अतः कुंकुमचन्दनाभामस्तित्वात् चन्दनाश्च कुंकुमलेपो

चिताः नाथेस्यामंत्रणप्रयोगात्स्यार्थेनेत्योद्   ४९ लिंप्यत्रभोमरकतद्वविनिम्नगाभिस्थानेंदमदश्च
चरयत्स्फटिकाश्मकूटैः तत्वांदिशापरिमलाद्गुयवादहीतापशेषात्सम्यपत्तनः ऊस्तमावतंसः
मरकतरत्नानांद्युवाशुक्लिसाधितनाः प्रवाहाः तेषांनिम्नगात्ताभिर्वैद्योलिप्यन्नुपदिहानः श्रा
काशश्यामलयति त्सर्थः तथास्फटिकाश्मनांकूटैराशिभिश्चान्द्रमदश्चन्द्रसंबन्धितेजोचर
यन्मोजयत् शशिरश्मीनिर्मलयति त्सर्थः प्रतिशयोक्तिद्वयं तथापरिमलस्माद्गुयवापदः
परिमलेकमयत्व तत्रहीत्वानियमंदिशानन्वत् श्रयंऊस्तमावतंसः पुष्पभूषणंकर्णवतंसः
स्फुरति त्वेपशेनेवाकार्थेः कर्म ५० दिग्घ्रणलीकनककेतकासिन्धुवारकिंकिल्लवलिपटली
शवलीकृतेयं चैत्रेणाविश्वविजयायस्मषधजस्सज्जीकृतामनमरचापततिव्यनक्ति कनककेत
कानिसिन्धुवाराणिश्वेतानिकिंकिलवल्लिरशोकलतानिकसितपुष्पत्वाद्वक्रानांसापटलीसम्
हः तेनशवलीकृताचित्रितारचंदिग्घ्रणली चैत्रमासेनकामस्यविश्वजयार्थंद्योतिकनामि
त्युक्तः पंक्तिंप्रकाशयति केतकादीनांविचित्रवर्णत्वादिन्द्रचापपंक्तिः रश्मिरम्यशृंहीत्वम
यितामहद्गुत्तरस्याः तत्रिद्धचूतमञ्जुदेषतयोस्त्विदानीमन्योन्यादिग्विलिपनंसमयःकरोति वसं।

॥ अमकोशः ५८ समरदीपिकाशमनीरुनिधिवि ५९ ॥

गण्डप्रभाभि रवरस्नित[illegible] चम्पकाभिः व्योम्नो तलीकुसुमरसाम्यमवहुवाना पुष्पन्दि देशमधि
गम्यविलासलोलाः दोलातलं भगवतीतदलंकरोत्

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
५॰
९०

तामूर्वं हेमंते उत्तरायणेः सूर्यो दक्षिणां दिशं माशिश्रियत् तदेवमहद्दापुरुत्वंरस्या दिशः प्रणयितां प
रिचितत्वमग्रहीत् तद्विरहाणां विकासिनां चूतानां सहस्रत्वोपवसमयोवसंतः पुनस्तयोः सूर्यमह
तोः हन्योन्यसखसख्यसंवधिन्योर्दिशोर्विनिमयं परिवृत्तिं मिदानीं करोति सूर्यउत्तरां दिशं प्राप्तो वायुर्द
क्षिणामित्यर्थः एतेन वसंतस्य प्रभुत्वं सूचितं राज्यरक्षार्थं मन्त्रिद्वानाभरानां सखो राजा च भूमेः
क्रांतानां विषयाणां परिवृत्तिं करोति ॥४९॥ हेलावहन्मसरणं दक्षिणगन्धवाहप्रेंखोलचारुकाश
खोमयि रूढवंति प्रेंखोविलासमधुनामधुनामनायमस्पष्टिरेफमिथुनान्यपि शिक्षितानि ॥ पुग
लकं हेलया यत्नं विना वहन्मसरणं मन्दोदक्षिणो गन्धवाहो वायुस्तेन प्रेंखोलानि कंपमानानि
चलपकानि नेत्रा शिखोमयिमारूढवंति द्विरेफमिथुनानि भ्रमरयुगलान्यपि अमुना वसंतेन प्रें
खोविलासं दोलालीलां यच्छिक्षितानि ततो हेतोः पुष्पभिदे शभवदास्वामधिगम्य प्राप्य भगवती
गौरी दोलातलमलंकरोत् शोभयतयतो विलासलोलालीलारसिकी अतोः पदहंसितानि निर्शि
तानि चलपकानि याभिस्ताभिः गण्डप्रभाभिः कपोलकांतिभिः करणभूताभिर्दन्तभिः व्योम्नः
स्वस्यातसीकुसुमसमपरममं नीलत्वं समपह्नुवनाच्छादयंतीगण्डकांतियोगेनाकाशस्य प्रतिपादना

न् आपीयसश्रान्तिमुखेन सुधामनाभिनत्रादिनो वचनमिन्दुकलाकिरीटः देवीमवोचनादिशन्दशनां
शुभ्रैर्भूपोष्णुपोफ हिमतामिवादिष्णुलेषु अभिप्रीनदोलाक्रीडोपदेशात्सुधामनाभिश्रमन्तसदृशं
नत्रादिनोर्वचनं श्रान्तेर्नन लेखोद्देशेखनापीयश्रुत्वा इन्दुकलाकिरीट श्चन्द्रमौलिर्भूयोपि देवीम
वोचतातानोदशनानांदंतानामंशुभ्रैः शशिभमैर्रेर्ई नभिहपाठहिमतां सतीहिनत्वादिष्णुलेषु
भूयोपि दिशाविव ५८ नन्दीयदिन्दुवदने मदनेन्द्रजालादिव्योपदेशवाक्तितदधपुङ्कं आदृत्य ना
गरिकं रसपरिचं अहृष्ठम लोचनानां वरतां नतपारणानि मदनसेन्द्रजालमद्भुतकर्मतंसव
न्धीदिव्यो लोकोत्तरउपदेशः शिलाविधनेयसास्तस्मा आमंत्रणं कीदृशि इन्दुवदने चन्द्रमुखि
नन्दीयद्वृत्तितदधवसंतेषु तन्मपपवे त्वतमादोलायाः परिकरसंभारमादत्स्व गृहाणत्वमत्र
आणिप्रतानां नतपारणानि कुरुत्वदोलाक्रीडा दर्शनेनमहूर्श्वरमुद्रुपारणं जायतां पावत्वदीय।
दोलादर्शनं नजानं तावन्नेत्रयोरहपवासो भूज्जानेतदोलाक्रीडादर्शनेपारणं भविष्यतीत्यर्थः ५९
दोलांमदाशयमिवातुव यानना के महद्भिः सहविधेहिगतागतानि त्वत्कएवमौक्तिकजालि
प्रतिपन्निभिः खेसंजायतामिनरतनवकवर्गसर्गैः मदाशयममहदयमिवदोलांनाकेसर्गेभ्यः।

श्री
कं॰ चं॰
टी॰
९१
91

नुवयानपार्वत्यां सेहे इव शार्दीश्वरहलः स्वं वं यात्वेसा यारंगे यन्मेउपमानं ममदृष्टिभिः सह त्वं दोला
भिर्गतागतानि कुरु कथयाथयायार्वत्ती दोलागतागतानि कुरु नेनया नया भगवद्दृष्ट्या पीतिसहार्थः
यतेनभगवत्स्वत्स्नी कौतुकप्रेमसंकरोद्योतितः दोलोन्माला वसरे त्वान्कृष्ट एव मां किंकानां प्रति।
पत्निभिः स्त्रीकौरवेन सीतरः प्रजापतिकृतादन्याय स्त्राकवर्गस्तस्य सर्गः संजायतामाविर्भव
तत्वड्डारमकारात्वेन संभाव्यते इत्यर्थः दोलादर्शनेन त्वं एव यास्मा कमतिप्रेरणयानारायणता
वद्दक्षोति उक्ति पुत्रा दोलालीलायाम् स्मारयति ५५ ध्यानेन दोलनविलोलपदारविन्दमन्दा
नितांम्नुखेरनामविलंनयतो त्वन्नूपुरौरवयतां त्वणं मंतरितं प्रसन्नताप्रसिद्धनिजशब्दगुणप्रसिद्धि
दोलनेन दोलाक्रीडयाविलोलेचपलेयेपदारविन्दे पादपद्मे नयोः सन्दानितौ वेड्डाग्रनौ ध्याने
नशब्देन समस्तमंतरितं मुखेरनां शब्दयमानत्वेन यं तौ त्वन्नूपुरौ तव नूपुरौ कोटी ग्रन्तरितमा।
काशप्रसत्तासिद्धाशब्दगुणइतिप्रसिद्धिर्यस्य तत्वणं चयता कुरुता आकाशस्य शब्दो निजो
गुणइतिप्रसिद्धिरनुमानाद्यापापं पुनात्वणं प्रसन्नतासिद्धाइन्द्रियमाणा नदोलायां वेगवशात् दृष्टे
रंगोचंरे हुंरंगं स्कृतं तां त्वयि समस्तावे केवलनूपुरशब्द श्रवणात् ५६ अनर्विंशसन्मदनसायकः १४

गन्धमभृद्दूरध्वनिवच्चनस्तदनुक्रमेण श्यामस्तवगुमरिदञ्चवनं वियोगामिन्दिन्दिरैर्नयनत्सौरभचारु
कौरैः नरनुदोला खेलनमनुक्रमेण यामेनञ्चनोनवरतः श्यामोनिः श्यामिनं गुमरिदञ्चवनं गगा
यञ्चवनं शन्दिन्दिरैर्वियोगं भ्रमैरेरादि नतेन नयनन्नयनः सौरभमसौ गन्धमस्य चारुकौरैर्लुब्धैः श्र
यवासौरभमस्य श्यामसंबन्धिनश्चारुकौरैः प्रसिद्धिकारकैः अतः संभाव्यते श्रंनमेनसिवसन्ति
सं निवसन्मदनः कामः नस्य सायकभूतानि च तानि तेषां संबन्धिनं गन्धसम्पुष्पाणि भृङ्ग
रेर्धमाकर्षति चैनमर्गिकं सौरभं सो गन्धश्यमत्र रेतुः अस्माभिलयादोलोत्सवे ते यथा गंगा
निकटमपि गच्छसि न यं इति पुरुषोत्साहयति यो मेमन्यापि श्यामा मा सौ गन्धवर्णनं पार्वेत्ता।
लोकोत्तरगुणत्वप्रतिपादने नानुरागपोनकं दोलेयं मं भिनवपुष्पमणिभिर्विनिर्मिता त्रिर्यत्रर
श्मिनिकरेण सुसंहतो हं अरोरु सिद्धमनसे रमसेन नभं भूरान्तो विनरन्ती वकरावलंबं दे
संहतोहः सुसंहतो निविडो पीवरौ यथु त्रयस्मात्स्मा आमंत्रण सहसा हि नमुद्दुः सकृन्नमामंत्रणं
विनिर्ययन् प्रसरन् निर्यत्रो निर्निरो यो यो रश्मिनिकरस्तेन करेणनेयं दोलां नभ पुरोगे करावलं
बं हस्तावलंबं पाणिस्वीकारं दिशन्ती वयने दोलामारोरु मिद्धमनसे नत्यरिचिनायेमणिभिरन्तर

श्री
क॰ च॰
टी॰
९२
९२

विनतवपुः स्फुरितमूर्त्तिः पीवरस्तनस्तवकयोः पर्याप्तो ऌ कामस्य दर्पस्फीतिकारी युवानः ॥ किं चेयमस्मि
नमहद्दुलितेनावलम्बितो दूरोत्फुल्लनवकम्पी वरमूर्त्ती चिबाहुः आसन्नतावकपदप्रणयप्रमोदात्स्पर्शप्रि
येन भस्मिलास्यमिवप्रयुङ्क्ते ॥ अपि च तो मरुत्वेन प्रजिताया महत्तद्दुलेनवलम्बिनी इन्तस्तनो गङ्कुनी
अनपवनकम्पी वस्पस्वर्णचकुलसमरीवयस्तपवबारदोहरमस्फुलन्तः प्रसर्पन्तो यस्माः स्वयं
दोलातावकेनवंस्मबन्धिनी पदे चरणेनयोः प्रणयः परिचयः आसन्नो चिरभावीयः परिचयस्तेन प्र
मोदो हर्षः तस्मात्लासं नृत्तमिव करोति अपूर्वप्राप्यानयोः नृत्यतिनस्य चबाहुप्रसारणं भव
ति ५ए प्रत्नां समीरवलनतरणवागमिनीनां नादैश्चैनेश्चटुलकाञ्चनकिङ्किणीनां अभ्यर्थनाम
नुमुहूर्त्तमिवाचरन्तीम आसनादनुगृहाणगलतीद्वलं ॥ समीरणस्पर्शवानस्य वलनतरणस्फला
नावसरत्तदवागमिनीनां चटुलाः चापुव शाब्दप्रलापाः काञ्चनकिङ्किण्यः सुवर्णसूत्र चटिका
स्तासां चैनैर्नादैर्ध्वनिभिः प्रतिक्षणमारोहणनूपुरमभ्यर्थनां याज्ञां करम्भ्य तामाचरन्तीकुर्वन्तीमिवे ।
नाहोत्लांगलद्वीलं कालानिपातनरोहितन्वेनानुगृहाण चिरेणैवारोहे समर्थः प्रार्थयितस्रमहा
तोनुगृहाणेति ९॰ इतिवचनमनीचोदं चिरोमां वस्तूवीमविवक्तमानतस्याः सिनवल्लभेन आतप।

यमुपनीयप्रीतिकल्लोलिनाह्रीदरविरलितलज्जातांशनैरुपसहतान वल्लभेनभगवतेनिगूढ
वीक्षणपुञ्जाव्याहृतमर्मज्ञवचनकर्णेनसमुपनीयरसेनकृत्वा अनीचास्तुच्यत्ताःसविवेवशुया
साःसा अप्यवारोमांचसूचः पुलककण्टकाः सविवासहभाविनोयस्यातदृशुर्यस्याः तथाभी
स्यानन्देनकल्लोलितंतरंगितंतत्प्रत्तिनेत्रयस्याः सा उमाचिरेणविरलितांकोविस्मृलितालज्जा
यत्रैवंदोलांशनैर्नतत्वरयायरुहतान ९१ अंगैः कांचनभंगभंगिभवनैर्भांतीपरंपार्श्वयोरु
न्मीलन्मणिकर्णपूरकिरणैरुन्मुद्रितेन्द्रायुधा आचन्द्रकान्दतेदेन्दुमौलिदयितादोलाविला।
सक्रिया यातायातशतैरनभ्रगगनाविर्भूतविद्युद्युतिः कांचनस्यभंगच्छेदस्यानेनतस्य
भंगिर्विच्छित्तिस्तस्याभवैर्नाराग्रैर्यैर्गौरावयवैर्भांतीशोभमानातथाकर्णपूरयोरत्नाभरण।
योर्येकिरणास्तैरुन्मीलतोनिर्गच्छतोयेकिरणास्तैः पार्श्वयोःपरमत्यर्थमुन्मुद्रितंद।
कितमिन्द्रायुधमिन्द्रचापंयया आयायावासेन्दुमौलिदयितार्द्धश्वरीतदावंसतेदोलाविलास
क्रियाखेलनंतयायातायातानिगतागतानि तेषांशतैः कारणभूतैरनभ्रमेघरहितेनयद्गग

श्रीं
कं चं
टीं
९३

नमाकाशं तत्राविर्भूतानां प्रकटानां संपन्नायाः विद्युन्नसा द्युतिं शोभां प्रापत् परमन्तु शमिति पूर्वविशे
षणेन वा योज्यं आलिंपंती सकलककुभां मंतरालं विशालं तत्स्या व्योम्नि व्यसरदसमाका।
पिलावण्यसिन्धुः दोलोत्फालावपवनकलाडम्बरेण स्वयं सा स्वैरं यस्माम सकृदकृतोन्मज्ज
नं मज्जनं च सकलककुभां सर्वासां दिशां संबन्धि अंतरालं मध्यमालिंपंती व्याप्नुवती का
पि लोकोत्तरा लावण्यमेवाविच्छिन्नप्रवाहत्वात्सिन्धुः व्योम्नि नभसि विशालं व्यसरत् वि
स्तृतमभूत् यस्मां लावण्यसिन्धौ असकृत्पुनः पुनर्मज्जनं उन्मज्जनं च सा स्वयं स्वप्रेरिता अ
कृत व्यतनोत् दर्शनाभावो मज्जनमन्य उन्मज्जनं केन स्वैरं दोलायाः तत्फालावपवनेन ऊ
र्ध्वाधोगमनेन तयोर्वैहाय्यं तन्मयं चेन दोलाक्रीडयास्य तं शोभामापादितमर्थः ॥ शिशिरेड्डा।
हिमः प्रेंखोत्फालक्रियावसरे गतस्वरणसरणे रत्नवज्रप्रभावजयादिव चटुलितनला
टिधानोपहूतसितक्रुदङ्कुविविचयपनं चक्रे नत्वतालिं ह्यणदाकरः ॥ दोलोर्ध्वाक्रमण ९३

कालेशिखरिरुद्दिष्टः पार्वत्याः संबन्धिनावक्त्रेणवनयात्यराभवादेवचरणस्मरणेः परप
दुतेरंध्रेगतनत्वणदीकरस्मिन्दुः चरलितैर्यैस्तलाकोटीन्द्रुतैर्नयोर्ध्वानेरणेननेकोपट्टनः
ग्राकारितोयस्मिन्नस्फुटीदंसस्तस्यशोभानस्याविचयनंअनुकरणम्करोत् यस्तस्याः अ
मनीरश्रीकरभरः क्रीडानिरेकक्रमादासीत्जवनोज्जहारपवनोलोलः कपोलस्थलान्
हेलानर्त्तितजागर्द्धेककनकांभोजाधिवासाकरः स्वर्गगाजलबिन्दुवृन्दमसृचत्नाविक्रया
येवच तस्याः पार्वत्यादोलक्रीडानुबन्धाक्रमेणखेदेननीरश्रीकरश्चर्मकणस्तेषांभा
रोयश्रासीत्त्रश्चर्मकणंसमूहंकपोलस्थलाज्जवनोननमदीलोलः पवनोमहज्जहारलोल
स्यहरणेि कमलनामट्टेलानर्तितानिजागनूकानियानिकनकांभोजानिविकासीनि
स्तवर्णपद्मानितेषामधिवासोगन्धस्तस्याकरंस्थानंस्वर्गगाजलबिन्दूनांवृन्दंअरंप
वनस्तस्यहृतस्यचर्मकणभरस्यानिष्क्रयायप्रतिपादनायेवामचत् यश्चकिंविद्रुरा
तिसमम्बृहितस्यतितदद्याति वेल्लल्लोलोनरीयांचलमलसवलत्कांविमन्ज्वारितोऽस्मा
क्कणमंजीरमन्स्वनितमखेरितावेणुटिक्कणउलंचयानायानानिदोलाविधिभिर

श्रीं
कं चं
टीं
९५
९५

पिनमोनं कृणां दर्शयंती साधुध्यात्व स लोकत्रय जयपिशुनावैजयंती वेरेजे । वेल्लद्लसन
लोल्लग्नलउ त्त्री पांचलउत्त्री पवस्त्व शोतोयत्रनयानि नंवसगृह त्वाटल संवलं ती चलनी
पाकंतावि: रश्मिनाना नग्यासवारिन: प्रकृमिन: नख्यो नीच: कालाश्रणंनं पत्रनध्यामज्जीरयो:
पाटाभरणावि शोषयोर्म नुमपुंरपत्वनि नंतेनमत्वारि नंसशा हेहृनं श्रवाणि संवंदिखणिलं
श्रोशावलयोय चैवंकृत्वाहोलाविधिभिर्दोलाक्रीडाकरणे: कारणाभूनैरश्मि नमोध्यावि
निर्निरोधं गमनागमनागमनानि दर्शयंती पार्वंती लोकत्रयसम्भुवनत्रयस्यय: कामक
र्तेकोजयलसपिशुनास्तुचिकावैजयंती पताके वरेजे कामनाकात्वनसंभाविते स्पर्धि:
पताकाच कंपमानवस्त्रप्रांतासस ल्लकिकिंणी शाल्मूमपट दृशाहे जिला: संवंभिरत्र
जीविभि: जयप्रकाशनार्थनगरमध्ये संवार्यनईशिभई ॥ इतिश्रीकण्ठ
चरितटीकायां पण्डितबहुनोनराजपुत्रजोनराजकृतायां सप्तमः सर्गः ७ ॥

॥ ॥ ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ विश्वं खेलनवेदवह्निरंगेरवनृच्छाविरहप्यकेलिदोलां रभसादपिस
पिवाहू यत्रैगिरिपुत्री जगृहे मदे स्वरेण । विश्वखेलनं प्रकृतत्वादर्थाद्दोलाविधानक्रीडनं
तेनखेदो लानिर्विघ्ने पंचानेरंगेर्हेतुभिः क्रीडादोलाविरहप्यसक्ता वनृच्छा पार्वती रभसा।
न्नलीबाहू यत्रोपरि मदे स्वरेण जगृहे प्रवरीहं तीव भुजालिंगनसंख्याने पार्वती भगवन्तां गृही।
तादोलायाः सकाशादवरुह्य यावत्केलासस्मानं नप्रासात्तावदेवातिस्नेहादालिंगितेत्यर्थः।
वनकेलिविमर्दकीर्णकर्णप्रणयीन्दीवरेणुशेखरेण लग्नपीतनवचर्मविन्दुवृन्दे रचिगणे
स्पुलिर्षुभ्रुवेमरुतान्यः अपिगणेश्वलिकपोलोपरिहूनाः नवरतायाकेलिः क्रीडातया
नस्यावाविमर्दः संमर्दस्तेन कीर्णैः प्रसारितायेकर्णप्रणयिनो कर्णाभरणीभूतानामिन्दी
वराणाम्बुसलानां संबन्धिनो रेणुवृन्दाः परागकणास्तेषु लग्ने पीतनवचर्मविन्दु
वृन्दे धुन्रुवेभ्रुरितं परागणाः पतनाः तेषु ऊऊमवचर्मेकणव्याप्ति नगनार्थः स्पर्थः चौरेश्वा
भिनीतवेशादिमायमेर्जलमवेश्चीयते २ क्रममगगिभिरंगकैः सनीसापरिरेभेसभगाव
लहुगूला बहुशः एषदस्वमएमूर्तिप्रियमंसितरमितयापाललशोकं ३ अयंवापुरएमूर्तेः प

श्री
कं च
टी
९५

रुमेष्वरस्याप्रियं मन्मर्त्तनं रेभवतीत्यपात्तामन्त्राशंकायैवेवं कृत्वाक्रमहरत्वात्सभगंगमनोद्वं रेष्वद
ष्ववायुस्तामतीसा देवी क्रमसंसर्गिभिः सखेदैरंगकैरनुकंपितेरंगैः परिरंभेआलिलिंगश्रष्ठम्
नैरितिसाकृतमभिधानं अपात्सशंकामितिवायोर्वाविशेषणम् ३ हिमवद्गुहादिन्नत्सदावहद्भिः
सरितिशेषश्रमसीकरं शरीरं हरशेखरनिम्नगोर्मिभिर्गैरत्रुसरेसितचामराधिकारः ॥ ६२
सशेखरेरामौलिभूषणं यानिम्नगा गंगा तस्यार्थ ऊर्मिभिर्गात्सरंगात्खेदउत्सेः सितचामराणाम
धिकारः कर्तव्यतात्रनुसरेत्प्रामायतोहिमविद्यमानत्वात् श्रमसीकराद्यमकणायस्तत्‌दा
वहद्भिः ऊर्वद्भिः सन्निवेशन्श्रमनिवारणत्रूपेणकार्येण च चामरैः सामं ४ चारितानग्रक
रः पपौस्तनस्याः श्रमजातनिर्भरंजृंभमाननमंभः गिरिशामपाशीखेन्दुऊर्ध्वनेत्रज्वलनासंगभुवा
पिपासयेव ॥ ५ ॥ चारितानायोजितानग्रकरास्रग्यग्राणिपाणपग्राणि च येनस गिरिशाम्याशी
खेन्दुः चूडाचन्द्रास्तनस्याः पार्वत्याः श्रमेणखेदजातंनिर्भरं जृंभमाणमत्यर्थमुद्भवदंभो वर्मा
जलंपपौपीतवान् अतः संभाव्यते ऊर्ध्वनेत्रज्वलनाग्निस्तस्याः संगः प्रत्यासत्तिः तस्माभूत
सन्निर्यस्यास्तयापिपासयोदन्या तृष्णयेवयस्माच्चाग्नितापेनपिपासाभवतिसच्चादितानग्रकैरायो

जितहस्तपुरोजलं पिबति प्रेमवशाद्गवां सवै वसाविहितत्रासीदित्यर्थः ५ विजयाकरनर्ति
तैर्मुहूर्तात्कुचकुंभानिषिचर्मवारितस्याः आनिलानलिनीदलेरशेषंघवघकैर्मारकतैरिवाच
चाम ॥ विजयापार्वतीसखीतयाकरेणनखहस्तेननर्तितैः आलितैर्नलिनीदलैः पद्मिनीप
त्रैः करेणेरनिलो वायुः कुचकुंभानिषिचर्मवारि स्तनकलशयोः रतिथिरपूर्वागतं घर्मवारि
स्वेदजलं मुहूर्तादाचचामनिर्गीर्णवान् अत्रउपमीयते मारकतैस्तबकैः पानपात्रैरिवकुचयोः
कुंभद्वारोपेणइष्टुत्वेप्रतिपादितेपिचर्मजलस्यातिथित्वोत्तयामहिमोत्कर्षः प्रतिपादितः
अतिथिः पुंलिंगः अतोघर्मवारिशब्देनसहैकपदं ९ हरणशीलितवेगतारतसैः श्वसितैरा
तवमीगतागतानि अतनोदिवबीजतोपचारैर्निजचूर्णलकमालिकापितस्याः ॥ हरण
शीलितैः पुनः पुनः स्वीकृतवेगतारतमंरयप्रकर्षो येस्तानितैः श्वसितैः निःश्वासैर्गतागता
नि आनवमीगृहीतानी निजाचूर्णलकमालिका चूर्णकुंतलपंक्ति बीजनेनश्रमनिवर्तनेनो
पचारैःपरिचरणमिवअतनोत् चूर्णशब्दःकुंचितवचनः ७ वचनाधिकमायुरीभुशीश्चः
पिकलोकोमिकचूतजागर्थकः उपवीजयति स्मतांक्रमान्नित्यदीत्वागुरुभिः गहत्समीरैः

श्री
कं॰ व॰
टी॰
८८
96

ऽंतिके ऽत्तर्व्वस्मानि करवर्त्तिनि चूते जागन्तूकः चूतांकुरास्वादावाप्तमदस्पर्धः तथा वचनानामर्थ्या
स्मार्व्वतीसंवाव्यिनां या अधिकमाधुर्यः प्रकृष्टमधुरत्वानि तास्तु शिष्यः प्रकर्षेव त्यास्तस्या उपजीवक
रस्पर्घः पिकलोकः कोकिलसमूहस्तमेव दोलाकुलेन यातिः पीडातस्याः स्तनिर्निवारणेन
त्रदीत्वानियमस्तत्रगुरव उपदेष्टारः तैः गहनसमीरैः पवनवानैस्तां पार्व्वतीमुपजीवयति समाशि
ष्यश्रम हागुरुस्वल्पगुरुभिः सह परिचरति ८ अथ लोलकपोलपाटलिम्नि स्खलितस्वेदप
षद्भूरिमिणितस्याः निभृतश्वसिते वा विग्रहे भूद्विधुताशेषपरिच्छदः सखेदः ॥ लोलोनिवर्त्तना
भिमुखत्वेन चटुलः कपोलपाटलिमा गण्डरक्तिमा यस्मिन्स्खलितः स्वेदपृषद्भूरिमा घर्मकणबा।
हुल्यं यस्मात् निभृतानि निवृत्तवेगानि श्वसितानि यस्य तस्मिन्विग्रहे पार्व्वत्याः शरीरे सखेदो विधु
ताशेषः परिच्छदः परिवारः स चाप्रनिवृत्तो वर्त्तितः ९ षडवाहववपुस्तदा मृडानी निविडक्रीड
नशीर्णसर्व्वभूष अधिकाधिकभूषणमर्थतां अवनमेनेत्तनपवचन्द्रचूडः मृडानी पार्व्वती वपुर्नि
विडक्रीडनेनानवरतदोलाक्रीडया शीर्णा विच्छिन्नाः सर्व्वभूषणानि यस्य तत् षडवाहयद्धभारजनत
पवेदनो ऽधश्चन्द्रचूडो भगवानेनां पार्व्वतीमधिकाधिकानि भूषणानि यस्यास्तां मेने वन शाखोविन

कैर्भूषणैर्गुडदोलावेगादुद्वेष्टुनिजलावण्यप्रादुर्भावात् भूषणाग्रं शोभूषाणामाधिक्यत्वमिति विरोधो
वतंसशान्तेंनस्तुविनः १० मृदुमौलिशशांककरश्मिभिर्यन्मुखपंकेरुहमुन्मिमील तस्याः ननु जृम्भत
पञ्चतनू जैत्रो मदनस्याद्भुतवादसंप्रदायः मृडस्य भगवतो मौलौ शशांकस्तस्य रश्मिभिस्तस्याः
पार्वत्याः संबन्धि मुखपद्मं पद्मं उन्मिमील स्वेदनिवर्त्तनाद्यद्धि चकास पूर्वं चन्द्रांशुभिः पद्मविकासो
मदनस्याद्भुतवादसंप्रदायो जृम्भितः कामस्याद्भुतवादो विरुद्धयोरपि प्रकल्पवचनं चन्द्रप्रभया हि
पद्मस्य विकासो न्यत्र विरुद्धः अत्र तु संपन्नं सिद्धमिति एवं कामाद्भुतवादः ॥ गिरिराजभुवः शा
शांककान्तवदनं प्रोस्फुरसदसुरश्मिपंक्तिमद्धरहस्तकराभिमर्षयोगाद्विगलत्स्वेदजलप्रवन्यमासीत्
प्रोच्छलत्तमतुलं सत्तोः स्फुरानिर्मलाराश्मिपंक्तयः यस्य तत्तथा शशांककान्ते चन्द्रमन्दिरे गिरिराजभुवः
पार्वत्या मुखं मृदुः पुनः पुनः हरहस्तस्य भगवतः करो हस्तो तयोरभिमर्शः तेन योगाद्विरतो निवृत्तः स्वेद
जलप्रवन्धः यस्य तदासीत् स्वयं हरः स्वेदजलोन्मसनमकार्षीदित्यर्थः अथ च शशांककान्तेर
त्नस्य करस्य सूर्यस्य योगाद्विनिवृत्तजलं भवति १२ सविरं शिशिरोपचारं तन्वेरितिदेहात्तनिम
ऊनं नातिततः ऊष्मोष्मापनेन मालतानां सफलीकर्तुमियेष चेत्वमेत्री इति श्रीवैज्ञ पुत्रात्सवि

श्री
कं॰ च॰
टी॰
९७
97

रंशिशिरेयत्र उपचारः परिचरणं नमस्तन्त्रैः प्रपंचैरिदं तमिदं हात्मनि मज्जो वारि तस्तां तिरेवसंतानेनव
नेमिदं हात्मनि मज्जो वारि तस्तां तिरेवसंतानेनवर्तमानत्वात्तेनर्पस्याः वीतखेदे मर्थः सा पार्वती
कुसुमोच्चयेन पुष्पावचयेन लतानां चैत्रमैत्री पुष्पोत्पत्तिलक्षणां सफलीकर्तुं फलयितुं नमियेयत्र उत्त
मनायिकाया पुष्पाणामवचयेन सफलता भवति ॥ १२ ॥ स्वमनो निवर्हं गृहीतामिक्षुर्जितमज्ज्ञाशव
लेन्द्रनीलभासः प्रतिपण्णेनयेव दृष्टिपातानमुचत्सा प्रथमं महीरुहेषु ॥ सा पार्वती महीरुहेषु
वृक्षेषु दृष्टिपातानमुचत् वृक्षानद्राक्षीदित्यर्थः यतः स्वमनो निवर्हं पुष्पभरं गृहीतामिक्षुः अग्रेता
विकासात् जितमज्ज्ञाशवलानामिन्द्रनीलानां शोभाभिः अतनमण्डलस्थानीयामज्ज्ञाः कृ समम
ण्डलस्थानीयानीन्द्रनीलानि अतः संभाव्यते प्रथमं प्रतिपण्णेनयेव प्रतिपण्यं प्रतिविक्रेयं येन
पण्यं क्रीयते पश्चात्किंचित्तस्मै पण्यं तस्य प्रतिपण्यं ददाति ॥ १४ ॥ श्वसितेषु सज्जन्मत्त नत्र तस्याः प्रसर
त्सौरभसारसत्रदानं अलिनर्तकलोकभूमजन्मा कुसुमानां विरलीबभूव भारः ॥ १५ ॥ तत्रैकेला
सो यानेन तस्याः पार्वत्याः श्वसितेषु निःश्वासेषु प्रसरद्दिग्व्यापकं यत्सौरभसारं तदेव सत्रं तस्य
दानं सज्जन्मत्त कुसुमानां पुष्पाणां मलयपवनर्तकलोकोयाचकजनस्तस्य भूमा बाहुल्येन

स्माज्जन्मोत्सवेऽर्यस्य सभारोचिरली बभूवात्सोभूत् स्थापितेत्यः पूर्वं भ्रमराः पुष्पेष्वेवासन् निःश्वा
सेषु निर्गतेषु तत्पुष्पेभ्यश्चलित्वा तेत्र वेगताः श्वासानामधिकसुगन्धित्वात् १५ अथ तास्मन्तुज
न्मुहर्म्ये घट्टिमेणिमञ्जीररवे कृदीरयन्त्यः मदनाभ्युदयोत्सवाग्रवाद्यं विजयाद्याः प्रमथाग्रणीर
मण्यः तस्मिन्घट्टिः स्फुरद्धिर्मणीमञ्जीराणां रत्ननूपुराणां रवैः शब्दैर्मदनस्याभ्युदयोत्सवेऽग्रवा
द्यमुदीरयन्त्यः नूपुरशब्दाः कामस्योदयोत्सववाद्यभूता जाता इत्यर्थः यथावाद्यान्युत्सवं सूच
यन्ति तथा नूपुरशब्दाः कामोदयं सूचितवन्त इति तात्पर्यं विजयाद्यादेवीआद्या यासां ताः प्रम
थाग्रणीनां देवप्रधानानां संबन्धिन्यो रमण्यस्ता मनुजन्मगृहरञ्जयन्तुः १६ ललितकाललितकाव
लोकिदेव्या तरलालोकैरलमाहृतस्फुटाभिः दृष्टुवेपथुमद्भुमेविस्मृमनोल्लुण्ठिभिया विद्युत्वती
वकरलालोकोदाहिताण पक्षेन पदविशेषणस्य समाहृतस्फुटाभिस्तरलासकं पाललितकाललितकादेव्या
वलोकि विलोकितात्तः संभाव्यते भविष्यन्तीभाविनी यास्त्र मनोलुण्ठः पुष्पहदहरणत।
तोभियादृष्टुव हुवेपथुसंकंपस्तादृ तेन वपुर्विद्युत्वती प्रकाशयन्ती कपसवयनादि हरिषाते
सभयात्कंपेन १७ निभृतप्रीतिकेलिवाद्धितस्यानवशोभाविभवाङ्कुरेन चन्द्रः भ्रमरावलिलो।

श्रीं
कं चं
टीं
५८
९४

लोहशृंखलानां विनिवेशैरिव बध्यमानमासीत् तदीयः शोभाविभवः स एव लोकोत्तरत्वादद्भु
तमाश्चर्यं तेन हेतुना सर्वास्त्रीशालतानास्तु निभृतं निश्चलं चक्षुर्दृष्टिभ्रमरावलय एव वर्णसंख्या
नाभ्यां लोहशृंखलास्तासां विनिवेशैर्निवेशनैर्बध्यमानमिवासीत् यच्च शृंखलाभिर्बध्यते स
निश्चलो भवति १८ तत्र संकटसीम्नि कर्णिकारे स्तनतुलेखोपरि पस्पृशे मञ्जरीणां अधिगन्ताभि
वांगनां गन्धगाढवसौरभ्यमग्नो चचार विधात्रः तत्र भिर्वृतैः संकटासं बद्धायासीमा तत्र क
र्णिकारैः मञ्जरीणां देवीनां तत्तुलेखागरेखा संकटत्वादेव पस्पृशे मस्पृष्टाः फलोत्पत्ताअंगना
नामंगेन संगात्सौरभसौगन्ध्यं अधिगन्तुप्रामस्तुमिव यन्तो विधात्रः स्पृष्टगोचरमाविषय वि
धात्रा तेषां निःसौरभाणां निर्माणात् अंगरागसंगादिति वा पाठः १९ अधिनोद्गतलः स
द्विपिकं यो मधुगण्डूषसमर्पणेन भृंगीः स तदा गिरिजानुयायिभृंगीमधुगण्डूषरसं वनाच
कांत मधुमकरन्दस्तस्य गण्डूषश्चुलकं तस्य समर्पणेन दानेन यो बकुलो भृंगीर्भ्रमरी रचि
तोत्प्रीणयत्स तदा गिरिजायाः पार्वत्याः अनुयायिन्योऽनुवर्तिन्या भृंग्यः कामुकास्तासां मधु।
गण्डूषश्रासवचुलकं तद्रसस्य वकांतः आकांक्षितवान् यत् एव मधुना भृंगी स्तर्पितवान्स एव

भृंगीभ्यो मधुयाचितवानिति वनश्रीबहूनाचितो विरोधोर्थभेदात्समाहितः अपिनोदितेति पिन्वि
कणंधोरचेति लटितिरूपं २० तिलकोग्रपशाखिनो मरीपुरिकिरंती पुपदृक्षेपे वदृष्टि कमपि
श्रममंतरेणमधुः शारकारः कुसुमाग्रुपसंगते ॥ भ्रमरीपुरेवीपुपदृक्षेपेवरे नं विनेवदृष्टि
क्षेपं ती पुसती पुसमयस्तिलकवृक्षः कमपि श्रममल्लमपिशातानय गुच्छरनादि रूपमायासमंतरे
ण विनाकुसुमागुपसपुष्पेषोः जनेजातः रामाणांकटाक्षपातेन तिलकस्य विकसनीयत्वात्
तिलकपुष्पाणि पुष्पेषोः शाराज्ञाता इत्यर्थः २१ विशतो विधु थीजनस्य समकचरणस्पर्शमि
वानमश्रमेण प्रतिबिंबनिभाद्धुलीयनस्याम्यामणिमय्यावि विपिनावना वशोकः ॥ वनं विशतो दे
वीजनस्या श्रमेण देवीकृतेयत्न विनापादस्पर्शप्राप्तमिवाशोको मणिमय्यां वनभूमौ प्रतिबिंब
व्याजेनतिलीयनस्यानिलीनः पूर्वकालोविवादिनः अनेनमार्गेण्यासंस्तो देव्यो मां सस्पृक्षा
दाभ्यास्पृशत्विती वाशोको भूमौ प्रविष्टः २२ चरणाहतिभिः प्रसूयनीत्वा विकचं बलललना
नवेल्लंनस्यः समकालमशोकपुष्पजानैर्वनसर्गाक्षिप्तिसंसृतीर्विर्तनुः पादाहननैरशोक
पुष्पाणि न्यायतान्येव विकचत्वं विकासं नीत्वा तान्येव नवैः लुनं त्साकुंदन्तो ललनादेव्यो व

श्री॰
क॰ व॰
टी॰
९९
११

ताशोकपुष्पजातेर्युगपत्समकालं सर्गस्थितिसंहृतीः सृष्टिस्थितिसंहारान् अकुः सर्गादीनां समका
लस्यासंभवाद् तात्पर्ययोतकं जातेर्व्यक्तिद्वारेण सर्गादिसंबन्धः २३ सुचिरं विरामक्रमापि खो
लस्मरसंपर्करसैरशोकपाली सहसा विबुधाधिपावरोधै रयचक्रमधुपोचकामयेनुः चिरका
लं विरसक्रमा स्मरहि नापि अशोकपङ्क्तिर्विबुधाधिपानामवरोधैरमणीभिर्मधुपोचस्त्रमर
कुलस्य कामयेनुः सघपवचक्रे खैः खेलन्तां विहृरमां पादानां चरणानां संपर्कोहानंततत्र रसैः क
रैर्विशेषणं वैतन्न रामाणां चरणाहननान् विकसितो शोकोभ्रमरानतर्पयदित्यर्थः २४
वकुलो द्विजजातिसमस्तो पिपमेदो क्षेषणमयपीनया सीत् वनगाढनिषेवितस्वशाखैरपिपा
तिग्मसन्वभाविकुन्दैः द्विजानां भ्रमराणां ख्यापितांजातिः समूहस्तया संस्तुतः अशोकः
प्रमदानां नायिकानां मक्षेषणमयमन्दिरंशोत्सरां पिबतिः सपीतया सीत् भ्रमपीतोकर्तरीतिक
तेरिकः संपीतमनेनेतिवाहि ताग्न्यादिषु इति पीतशब्दस्य परनिपातो वा ख्यायेयः गाढनिवि
ड कृत्वा निषेविताः स्वशाखा बोलतायैस्तैः कुन्दैः सदा पात्रे संपतित इति भावः पतनमन्वभावि
शेत वनापि शक्कौविरोयथातकोयेनमंयपीतं सद्विजे स्तुतः यः स्वाशाखा स्वाख्यायविशेषसा।

वेनेसपानिस्पमाचारंभ्रंशमनुभवति २५ रमणीचरणेदयस्यशोकेसदोहदस्तमपिप्रसूनषण्डं
नहणनहणरणन्नूपुरांशुस्तवकस्थगिततनोचिराद्वोधि अशोककृतेस्वयंपादंददतीरामामाः
सयपवोदस्तंजातंपुष्पषण्डंचिराद्वोधिज्ञातवतीयतः अहणरत्नानिपद्मरागास्तन्मयोयोनू
पुरोनयोरंशवोभासस्तपवस्तवकागसुगोसेकुमातनुर्यसन्नूपमान्यविरवोधेदनः अशोक।
पुष्पाणांशोणत्वभावात २६ इदताडितमूर्तिरिंद्राणिजमुखरीभूतविलासनूपुरेण अथ
रद्युतिनस्कराणपुंगकः स्वहस्तामामृगुणोबकुटमलानि ॥ मुखरीभूतः शब्दायमानः वि।
लासनूपुरेणलीलामंजीरोयस्मिनेनांत्रिणाचरणेनहेदेनतरसाताडितोनहताभूर्तिर्यस्याशोश
कः स्वहस्तांसंवान्धिनोयरस्याद्युतिः कांतिस्तस्यास्तस्कराणिमा इषपणत्कृतंचोधाणि।
कुड्मलानिकलिकाः पुष्पोद्गदताडितमूर्तिन्वादिवकोपकरणादयरद्युतिनस्कराणि
निर्मुपमानेस्मेता २७ श्रवणाभरणीकृतनवधूनामपकारांतरसादयावशोकं नवकं
कंमपत्रभंगभासाप्रतिविंवेनविमण्डयन्कपोलं श्रवणयोः कर्णयोराभरणीकृतभूषणी
कृतनवमशोकंकर्तरेवधूनामपकारंतरमन्यमपकारंगण्डमण्डनरूपमादयोजन।

श्री
कं.चं.
टी.
१००
100

यामास यतोनवचूतक्रमेन पत्रभंगः पत्ररचना तद्द्वारा यस्मात्तेन प्रतिविंबेन कपोलतलेषु विभ्रमेषु यद्
घयत् यतोनवचूर्णा विषदगणेषु त्वमत्रापर्णिते २८ समस्तप्रमदाजनस्तदानीं वनपर्वतेषु
यप्ररोहभाजि करजत्तनकर्मणा विकासानुतिमुक्तो समनस्यापि व्ययत् वनपर्वतेषु प्ररोह
जन्मभजति मुक्तकनामाणि पुष्पेकरजैर्नैर्वैः ततकर्मणा करणेन समस्तप्रमदाजनो देवी लो
कोविकासान्विक्रियाव्य यत्नाकार्षीत् अथ च मुक्तो वासना बन्धरहितैः कामजननमिस्यापि विरो
ययोतकः प्रयुक्तः २९ सहकारमयो विधाय काचित्तान पुष्पव्रजसंपदं पिकानां वसति छि
दयावचोनुवादक्रमवैरप्रतियातनं चकार सहकारवृत्तमावि तोष्पमाणपुष्पसंपयस्तं विधा
यवसति छिद्रयासहकारपुष्पच्छेदेन पिकानां कोकिलकर्तृको यस्तद्वचसामनुवादो नुकर
णं तेन क्रमेण यद्वैरं तस्य प्रतियातनं शोधनं चकार काचित् वैरिणश्च वैरप्रतिवैरेण महातः शो
ययंति कोकिलमधुरवादिन्यस्ताः युवतयस्त्याशयः ३० अववृत्तिंमत्करेण कापिदप्रोशिरसा पु
ष्पमशोकपादपस्य अपनेतमिवांभ्रिघातदेहलाविनयातिक्रमजंकृपः प्रबन्ध अशोकवृत्त
स्यपुष्पं करेण वाविस्तापाद्यस्यकाचिच्छिरसादप्रेकरग्रहणेस्कन्दान्ताभूमस्यशोकस्य पुष्पितत्व।

त्ता। पनार्थमभ्रफलोमेत्ता अंभ्रिणा पादैर्वचातोदृनंनेन हेलासचासौ विनयातिक्रमः अविनयः गै
ड्डुमेतनेत्राज्ञातहर्षः प्रवर्त्यं संततिमपनेनेवारयितामिव प्राणिपातप्रतीकारः संरंभोहिमहात्मनां २१
निदर्येसावियेक्रतेर्वभूमिः स्मुतन्नेहूनेवचंपकप्रसूनं अथकांचनकर्णिकाकपोलस्थलयोस्तस्य
चसामरस्यमासीत्। स्मृतनिद्रुमपसंक्राचिंतनवचंपकपुष्पंवभूमिः कर्णनिकटेनिहितं ततः कां
चनकर्णिकाम्नवर्णकर्णाभरणंकपोलस्थलेनाएउतंटतयोस्तस्यचंपकस्यचेति त्रयाणांसामर
स्यगोरत्वानुगमाद्विभागाभावोभूत् २२ स्मुत्वंरुहरंद्विरेफनादैस्तलितानंगमहेभहेमचारं प्रि
यगात्रसंगोन्नमितंस्वजसंचनेराकांचनचंपकंददर्श रुहरेः मनेरोद्विरेफालेर्षानादैर्मुखरमत
स्तलितानुकृताः नंगमहेभस्यमदनमत्तगजस्यसंवेधिनी हेमचारोदास्यवर्णकिंकिणीयेनतंस्य
चंपकपुष्पंकांचनप्रियगात्रस्यवल्लभांगस्य शोभयासंगोन्नमहृशाभिमतोहेतोरजसंदृष्टदर्शप्रियंयस्मा
स्मादृश्यपतिस्नानान्नतरा २३ कवरीभुजंगीनयामरीभिर्लगेरेशचिंतकंचुकेवचक्रे अभिपत्स्या
यथामपुत्रतानांप्रकरोवाणीभरांततेसमर्जे अस्मरीभिर्देवीभिः कवरीएवत्रपसादिवेशाभ्यांभुजंगी
नगारसुपैरचितः शोभयापूजितः कंचुकोनिर्मोकोयस्माः सा तथाचक्रेयथाकवरीमभिपत्स्यमसु

श्री
कं॰ च॰
टी॰
१५

त्रन्तानां प्रकरो भ्रमरभरो वाणिभगां तरं द्वितीयं कवरभमसमर्जे अंतरशाखेन सहजस्तडगौरेच्छादनाद्वितीय
मुच्यते ३४ नवकिंशुककर्णपूरसन्मादयितेन स्वकरार्पितं बभार वेतनन्दत्वमेव तत्सपत्न्याः प्रकटा
पाटलमाननं बभूव भर्त्रा स्वकरेण निजहस्तेनार्पितं दत्तं नवकिंशुकैः कर्णपूरे कर्णाभरणमन्या बभा
र वनाश्चर्येतनत्वमेव तस्याः संबन्धिन्याः सपत्न्या आननं मुखं प्रकटं व्यक्तमापाटलं ग्रहणं बभूव
सकोपत्वात् लोहितस्य कारणं किंशुक धारणमन्यत्र लोहितमभूत् इत्यसंगतिर्वतशाखेन घोतिता ३५
३ तराकुसुमं प्रहीतमेच्छु द्विष्टपाडुस्मनरादुदत्तपाणिर्भिः भरतो वपुरानमय्यतस्याः कुचे भारस्तमा
नोरथं बभंज स्वदेहापेतयावृत्तविटपस्योन्नतत्वात् तदस्तोऽउन्नतो पाणी पादाग्रे भागे यया
सा उन्नता द्विष्टपान्तकन्दात्कुसुमं पुष्पं ग्रहीतमेच्छुः भरतो भरान्नस्या वपुरानमय्य प्रह्वीकृत्य कु
चभारस्तस्याः पुष्पप्राप्तिविषयं मनोरथं बभंज पाणिर्मे उन्नतेन तेन भारसहत्वाभावात्वे पुष्पं न प्रा
प्ते त्यर्थः ३६ श्रवणाग्रनिवेशि सिन्धुवारं चरमानप्रतियाततं कपोले तदगच्छद कृत्रिमप्रकृष्ट
स्मितशुभ्र कुविचौरतां परस्याः कर्णाग्रे निवेशि निविशमान मनः कपोले चरमानां सपत्न्यमानां प्र
तियाततां प्रतिबिंबं यस्या सिन्धुवारकर्णपूर कृत्रिमः सहजः प्रकृष्टो चलो यः स्मितशुभ्रो हास

लवकस्तस्य स्तुतिः कांतिस्तस्यैवोरनंतास्वीकारं व भान्यैव स्याहुः सीतायाश्चैव मिदं पश्चात् दृश्येपर्य
वसितः २० कुशस्य मात्मवत्‌लस्य पस्य शाखो मनुमचे नामिरवार्चितो वलस्य नमनायमाणवाडु
दंचन्द्रहवेवाय नहस्थिरं च कैपे पुष्य[illegible] स्यामसमायो य्रवांचितो नामिनो बलः प्राप्य मसमा
नो दृत्तस्य कुसुमानामपत्नस्य लयादिरत्नानाभिः शाखो लतामुमचे दत्ताह्मक्षास्यदृतो नमनस्य ॥
गमेवेगाडुदं चन्द्रुर्ध शाखो मवक्रपे वार्चितं वक्रपेव स्तद्दृत्नेन पुष्पाव चयार्थ शाखो शृङ्गीत्वाप
ह्मातनः कपोतानः सकोपदेत क्रवेनो न्मीलितः २१ परयाडु पुवेडु मुः सदेलं रजसा दृष्ट
दृष्टो क्रपेव तस्याः अथ तद्दृष्टितस्य तेनतेनेपरकांतावरीरंभणोपलंभः परयाडु मोदृत्तः
सदेलं देलयाडु पुवे पुतः अथ देलाकंपनजातयाक्रपेव तस्माद्दृशावापर्यधूर्यिवोतनडु
मेणतदृष्टितस्य परकांतयारमन्याणाघस्य रिरंभणमालिंगनं तस्योपलंभः प्राप्तिस्तेन संपादितः २५
उदंजं भनवीह यारजस्तद्विधुपापीशापुरन्ध्रिभिर्धृतानां मधुमन्मथयोर्निसर्गसख्योस्त्वचुराक
ल्पतयेनपास्यकेलिः विधुपानां देवानामीशाः स्वामिन स्तेषां पुरन्ध्रिभिर्नायिकाभिः पुष्पलो
भाडुतानां कंपितानां वीहपाल तानां रजोरेणुहदंजं भनोदलसमतयेन रजसाकरेणानमपु

श्री
कुं. च.
टी.
१०२
102

मन्मथयोर्वसंतकामयोर्निसर्गेण कारणेन सख्येन तस्मात् त्वचरौ बंधू: पांसुकेलिः रजःक्रीडाप्रक
ल्पनं सप्तम्या बाल्यावस्थायां क्रीडा भवति प्रह्लाद तेषु परेणोगतत्वेन वसंतकामयोः सहभावित्वा
द्रामपरायणत्वं वर्णितम् ॥ ४ ॥ प्रसभं परिरेभिरे तथा न्यायत्वात्प्रथिरोढवरप्राप्तिवत्स्थायैः अथ तत्र यथा
युगयुवानो द्रुमजन्म प्राणियानमेव चक्रुः दिवि सतत सुमेरु युवानो पि द्रुमजन्मानि प्राणियानं
यानामेव चक्रुः यथा वरप्राप्तिवत् श्लेषश्लक्ष्णमधिरोढमारोढप्रसभं बलेन देवाः परिरेभिरे ।
श्लिष्टिलिंगः कृत्वापि कुत्रचिल्लिंगनदर्शनादात्मनो कृत जन्मदेवैः कादिति तमिस्मर्यः ॥ ५ ॥
अधिरोहणमजयाकयाचिन्निरथस्थावरेणेतरु स्तत्कृपया प्रवज्येन मशोकमजिह्मानस्त
वकस्तदुविसंचयेन चक्रे अधिरोहणसज्जयोयया तल्लाकृते चरणेनिर्दयस्पालितपल्लवाक
याचित्तन्हृदया शोककृतमवशेनकृतः तयोः पादयोर्दीप्याऽजिह्मानाऽस्य यमानाः स्तव
कान्गुच्छाय स्य सचक्रे प्रतीयमानोत्वेत्ता ॥ ६ ॥ अमिसक्तकमोलिकेविविवेकचक्रे भेषुवधू
जनस्पहारः समयत्नतं तरेण्यपन्यादलिपुंजस्तरलेन्दनीललीला वधूजन [illegible]
कवकेभे श्वेतिमज्ञकाम्येवववर्णसन्निवेशाभ्यां मे क्रिकानिवे रोरावि [illegible]

विवक्षे हारशोभा प्रकटीकृता विप्रकीर्णान्यानि मुक्तिकानि मुक्ताकाराणि समाहृत्य स्तनोपरिस्था
पितानि हारवद्बभ्रुरित्यर्थः .... तस्मात् मुक्तकहारसंतानं खेलिपुञ्जाभ्रमरभयोपि यत्नेन
विना नरलो हारम्यगापरेन्दुनीलस्तङ्खोभं संमथतस्सपादितवान् । अथ परयां वकुलस्य पु
ष्पे लोभप्रसरस्माणि तवांशुमण्डलेन वितरीतुमिव दुमाधिराज्यविदधे मूर्ध्नि पट्टबन्धसान्धिः
पुष्पेषु लोभसेन प्रसरत्विनस्तनोगाङ्कुरः पाणिः हस्तस्तस्य नखांशवस्तन्द्भाजेन वकुलस्य दुमेषु
वृक्षेषु चिराज्यसाम्राज्यवितरीतुंदानेन परयामूर्ध्नि पट्टबन्धस्य राज्यप्राप्तिचिन्हस्य सान्धिः सन्धा
नमिवाविदधे वकुलनारवेशाभ्रमरः पट्टबन्धत्वेन संभावितः । अथ विपुलः करपुष्करेण हरान्ति
पतद्भिः कुसुमैरपुष्परन्तो तरुणीमितरस्तरुकान्तावियोगमानथ मनोभवायि देवी कथावि
न्काररथ पुष्करेयद्यगतेन विपुलः कोपितः पूर्वापि तयाइ नरस्त हस्तस्य हृदन्तस्याचोभुभं चरंतीका
विहरान्विपतद्भिः कुसुमैरानर्चपूजितवान् । यतोम नोभवस्याभिद्दिदाविन्वादयिदेवीमिष्टदेव
नावपूज्यते । अथ मधुरान्निजनः कृतोपकारं सहकारकुसुमार्पणेनपयाभिः रजसाजनितैः
दृगंबुपूरैरसिचत्स्वपकर्तमिच्छन्निव कुसुमानामर्पणेनदानतदेवोपयाचितकनिकाभिः रु

श्री॰
कं॰ च॰
टी॰
१०३
103

तोपकारं सहकारवृंदं सखीलोको रजसो मादिनै वाष्पशीकरसिंचत् अतः संभावयते प्रचुरपकर्नमिमंस्तु येवाः
सार्कं सहकारेण पुष्पाणार्पितानि वयमपि सेके न प्रसूपकर्मशैर्वनिर्दे वासि चरितं सर्वः ४६ अवंतीसित
मल्लिकाः शिकाः सप्रबले गणेउ नले विलासिनीनां चरितं ताकुटिलालिपंक्तिराधान्मृगनाभिमकरी
पुषोनहजं अवंतिसितां भूषणीकृतायां मल्लिकानस्या अधिवाससलिन प्रबलेसं तायेसंगनानां गा।
णेउनले कुटिलाचरितं तोपविष्टागंगाउलिविनासमृगनाभ्याः कस्तूरिकया मकर्यो मकार्याकाराः
सन्निवेशा सैलपुषोनहजं पुनर्भावमाधादकरोत् भ्रमरपंक्तेस्सत्साहृश्यात् ४७ गगणपत्मलचल
यांतदानीं रजसांद्रस्सुमनोभिरर्पितेन निपतत्कठिनार्कतापयोगात्तु नलावण्यमिवागमगमा।
सीत् सुमनोभिः पुष्पैरर्पितेन प्रतिपादितेन रजसाद्रवत्रूपेण मकरंदेनाई गगणपत्मलचल
यांगानस्त्रीणां संबन्धि अंगमंगं निपतन्त्यः कठिनाश्च तापः सूर्यातपः तयोर्योगात्तु तद्द्रवत्रूपतां
प्राप्तं लावण्यं पैसोन्दर्यं यस्मात्तदिवासीत् ४८ करवीरमयीरलोचनाभिर्जगृहे यत्स विलासमग्रह
सैः प्रसरत्करंजाश्रुसत्त्रसत्योन्वसिनद्रुमिवाप्रपन्नतोभूत् अग्रहसैः कराग्रैः करणभूते
रयीरलोचनाभिर्योषिद्भिः सविलासं कृत्वा यत्करवीरपुष्पं जगृहे गृहीतं तत्करवीरं प्रसरत्नः स्रु

रंतोयेकररंजांशवानवप्रभास्तपवस्तूत्रेनयोगान्वाजिबडुंमालायामंवितमिवासीत् ४९ सक
लाध्वगलोकानिर्निमित्तत्पणाख्याअधिकापराधवंतिनिविडंरसराजकिंकरीभोललनाभ्यः
कुसुमानिबन्धमापुः सकलोयोध्वगलोकस्तस्यानिर्निमित्तमहत्तकंतत्पणंवदस्तदाख्यानाम
यस्यसोअधिकोपराधोविद्यते येषांतानिकुसुमानिरसराजकिंकरीभ्यः शृंगाररसमुखप्रेरिणी।
भ्यः ललनाभ्योबन्धमेवनमापुः अध्वगानांमार्गस्थितानामुपद्रवकारीचराजकिंकरैर्वध्य
ते ५० अभग्ननैसर्गिकसौकुमार्य्यैर्नितः शोभभूषाग्रथनासदेष चक्रेशारीरेमाणसुन्दरीभि
हृदान्नतन्नत्समनःसमाजः अभग्ननैसर्गिकमकृत्रिमंसौकुमार्यं [illegible] पेलवत्वंयस्मिन
स्मिन्शरीरेतैः शोभानियानिभूषाग्रथनास्पदानिअलंकरणबन्धनस्थानानिकण्ठादीनि
तेषुगात्रेषुस्त्रीभिर्हृदांतानांश्रेष्ठानांनासांतासांसमनसांपुष्पाणांसमाजः संग्रहःचक्रेपुष्पैरेव
भूषणानिस्रगाकुर्वन्तिस्मार्थः देहस्यसौकुमार्यत्वात्तावन्मात्रमेवभूषणानांवोढुमशक
त्वात् ५१ एकत्रलीनामधुपः परत्रपुष्पेपुरोभूद् [illegible] त्यामित्याघ्य ततनभसते
त्वरभाजिदेहेनासासमनाकातानयातनस्थो [illegible] कत्रार्णी

श्री
कं च
टी
१०४
104

नवपेलीनोभ्रमरोपरतान्तामित्यपेवहूलाभिलाषोभूत् मानंदेहे पुनर्भ्रमरो निराकांतनयालिः
स्पृहत्वेन न स्थीयत तस्तत्र नम्र स्तूनानामुन्नर्षंभजति सर्वपुष्पैर्देहस्य कृतत्र भूषणत्वात् निराकां
तेइति व्यतिरेकालंकारः शब्दार्थप्रतिपत्त्यभूतेन तदात्वगम्येत ॥ ५२ ॥ आसीत्स्फुरन्मधुकरस्खलिता
मोदस्कृपायादरीदृतमयोदवदस्फुरीरे तत्कंपमापदवणं सनातुबन्ध्यात्कांतैर्वियोगमपि
गम्यलतागुलुच्छैः कांतैः सुगात्र्यभिगुच्छैर्विरहं प्राप्य पुष्पैरव चितेस्थिसर्वैः लतामधु
करस्स्फालितस्य भ्रमरस्त नस्यामदिहस्फुरामीत् तथा शरीरं स्फुपाययादरीदृतेऽरदिहमवदत्तप
णाम्बसनस्स वायोरनुबन्ध्यात्कंपमापत् कांतैरितिवहूवचनाल्लतायाः समासोक्त्यास्खल
द्वाक्षिणीत्वप्रतीतिः सा च कांतैः कामकेविरहे प्राप्य भ्रमर शाकूतेनस्फरतेविस्फुयंतायत्तेस्य
सनानोविरहतेः श्वासानाम्नुबन्ध्यात्सुनः पुनः कंपते ॥ ५२ ॥ उत्तंसितानीति सुरभिमसवानुब
न्धात्स्पृष्टेभ्रमहविकरोऽकरीतलक्ष्मायाः देव्याः किरीटमणिदीधितिदण्डं सगिनद्धंगमण्डल
मभ्युदित तानितपत्र उत्तंसितानां भूषणत्वेन कृताः आतिसुरभयो ये प्रसवाः पुष्पाणि तेषामनुब
न्धालोभाद्देव्याः पृष्ठे भ्रमभ्रमर्द्धाकारतया चूर्णमानं भृंगकुलं देव्याः किरीटरत्नमयूखदण्ड

तस्मिंस्तगोविघ्नेयस्मनदसिन्नानपत्रंनीलस्कुचमभूत घमोरविकैरेंकृरीनः ज्ञमः खेदोयस्माः
दैत्याराज्ञस्मनापेसातिस्कुचयारणगुंजं ५४ सर्वसत्वमनोमयेयसमयेनास्मिन्नगणप्रयमीलो
केनापहतेफगीमवसितनाशोषायोग्रेयः पाटपाः प्रांकेस्काशनेषीटदाऊलचनोन्नालालिमाला
रयेरत्रालणपसदेरयाव्रिवहठोटस्नाग्रशणत्वोभुंज नदपुष्पावचयरसाठ्ठणस्त्रीजनेनसत्वमनोम
येसर्वसत्वपुष्पमयेसर्वयनेपहनेलुणिटनेसमवसितनाविनष्टाशेषाश्रीयेप्रांनेपाटपाहृत्ताःप्रा
कंसस्काभरः प्रागत्रास्मटतुभूतानिपुष्पाणपत्रमंवनीतिस्मरणनेनुनिषीटसम्राऊलाचंनहृ
त्वोन्नालालिमालालासांरवेहनभिरत्रालणमपदवनिवेटकशहृमिवोदेरमत्तुटवारय
न् कंथविरकालं नमिततत्वाहुठनोटसो त्तिमाश्रग्रशणत्वोलनाग्राणवभुजायत्रहनसर्वसत्व।
स्योत्तिमभुजंनहृत्वोपदवप्रलकोगितिखेलयवमाषेनिश्रत्रलणमितितूंपं ५५ कर्णचामणकुम
मनसत्वननटोसंगेतिमत्तकसत्वनभूषायेसमयमिपानिटधिरेमोलोवचूडाऊर प्रत्यंगहृताति
समस्तचिविवियेः सूयः सपदसारसलिनाकल्पनतंनोत्तरीयकनयादेवसमृणालिताः प्रमयाप्र
याणलत्रियाः कर्णोटोचामणकादिकभूषणत्वार्थयत्रिदधिरोनिहितनवमसलिनमृणालिताटे

श्री
क॰ च॰
टी॰
१०५
105

वसन्तकामसखसपर्यापरः पूजासंपन्नायतनोनांतीरीयकतयाभ्राविनाभावेनतांप्रसंगंकृतोनितंबस
त्रिविधविधियेनदेवस्यचरणजायुक्तोतिभद्रं ५९ इतिश्रीकादंबचरितटीकायांपण्डितनोनराज।
पुत्रजेनराजकृतायांपुष्पवर्णनंनामाष्टमः सर्गः ॥ अथततः प्रसूनशरभसेनानिभृतपिहि
तामधुव्रतैः आलिदवयुद्धनयेयमनुनाप्रयसीवमग्नवपुषोवनस्थितेन भूषणत्वार्थमालेपपुष्प
पुरभसेनावेगेनेनेदंततनामधुव्रतैर्निभृतंकृत्वापिहितास्ताः क्षोभाः खेदेनदवयुक्तापतस
हनयेनिवारणाययमनुनायथामग्नवपुषामङ्गानिस्वावतास्थिरे अवस्थिताः समवप्रविभ्रमाः स्य
इत्यात्मनेपदं १ अवद्द ततः श्रमजलार्द्रकुसुमरजसांचितवपुः पत्पसशरभिरमयारमसा
द्विहितंनागरागामिवनिर्जरांगनाः तावपुः कुसुमरजसाश्चितंशोभितमवहत्नाजपवसशरभिरम
यावसंततलक्ष्मारभसादेत्वाविहितांनागरागामिवेस्मस्वेत्सत्तए वसंतश्रीरपिताभ्यामस्तेनस्पर्धः २ व
नकर्णिकारभरेरेणुकवचितसमस्तविग्रहा श्वपामततुरपिसुगौरतनुरिवततत्रकापिहरहवेव
कोरहक श्यामतनुः श्यामवर्णापिकापिचकोरहक्सकौ गौरतनुः गौरवर्णावहरूचेयतो।
वनोयः कर्णिकारभरेरेणुसेनकवचितच्छादितः समग्रोविग्रहः शरीरंयस्याः स्त्रियाम्

र्नित्वत्तु त्वन्नूरिति निश्चेतोऽर्थः ॥ २ ॥ अपरापरागानिकरेण चनतरहरिद्वितां वरा आज्ञा दयितनवसनव्य
सना रमणी मन्नु वाचिनववासमः परागममकरन्दसनिकरेण च नतरमनर्घ्य हरिद्वितयी
नी कृतमेवं रेयस्याः सा परा आनंदयितनुवसनेपीतांवरवस्त्र व्यसनमभिषगोयया तांतापीनवस्त्र
धारिणी मित्यर्थः पीनवाससो हरे रमणी लक्ष्मी मन्नु चकार पीनवासस ३ ति प्रकृतानुगुणम्॥
मिथार्थं ॥ ४ ॥ अयनाभिरह न रवेर्दवहलगातिभिर्मवोनिलैः नुन्नामिवदिवसनाथवपुः
स्तरवर्त्मनः सपदि मज्जममज्जगात् ड्ढविवारवेदेनवहुलगातिभिर्मयोनिलैः निः श्वासैः
करणभूतैस्ताभिर्नुन्नं प्रेरितमिव दिवसनाथवपुः सूर्यविंवं त्वरवर्त्मनो व्योम्नो मज्जसपदि
सर्णेनैवाज्जगाद्वापत् सपदीति पुष्पावचयेरसयोनतनार्थं अयगादिलोगलड्डी निश्ले
षुतुः निश्चूपं ५ गगनासितेनाश्मनटकोटिनिविड्नरत्नचूडानादिवा यामकठिनमभवत्तरणे
रथिकं तदाविक्ततनापाविसवं तदामयाह तरणेः सूर्यस्य यामे तेजोथिकं कठिनमभूत
यतो विवृतः प्रकाशितस्तापविप्लवः संतापोपद्रवो येनवि धृतेतिवापावेविधृतस्तापोयस्मा
दितिवांके अतः सभाव्यते गगनमेवासितनाश्मनटमिन्द्रनीलतटं तस्य कोसानिविडत्तरत्नचूडे

श्री
क· व·
ही·
१०९
106

तस्मादिव नारिलोहिकलितो भवंस्तल्पं यत्र ९ तिलकं समार्ज्जुं विससर्ज्ज चुस्त्रणरसमानदयहृद्य :
वसमसलिलमज्जनेन दृशामवगाहमानस्ततत्तुनाङ्गनज्ञम चमसलिलं कर्तृ तिलकं समार्ज्जुं वि।
नाशयामास चुस्त्रणरसऊर्जं नागरागाविससर्ज स हारवपुराईयदाईमकरोत् आई शब्दानि विल
ठि· तूपं शतानि वा तूपं यत्रा हृशामवगाहमानस्स्नानकार्यमकरोत् स्नानोदिलकादीमासिव
मसलिलज्ञम ननात्नुनात स्नानादुर्मजलसोपदेवानरमासी दित्यर्थः ८ प्रहिताग्रहृतामिवसा
दृविटलटरबिन्दवान्दिभिः ऊर्मिपवननिवहैरपाताः प्रययुर्निमज्जनरसेन मानसं सान्द्रकृत्वा
विटलतियान्मशबिन्दानि तेषां वान्दिभिः गुणवर्णिकैः सपद्म सोगन्धैरित्यर्थः ऊर्मिपवनानां।
निवहैः प्रहितां विसृष्टामग्रेगृहीतायेन तन्मानसं सरोविशेषं निमज्जनरसेन दहनाजग्मुः ९
उदपश्यदास्य ऊनकेनगणशाशीमुखीस्तदोन्मुखीः लोलशफरवलनेन सरः प्रकटयल्लोच
नविचेष्टितानि ताः लीलया भयेन वा लोलायेशफरामीनास्तेषां वलनेन स्पन्दनेन हृतनालो
चनचेष्टितानि नेत्रकृत्यानि प्रकटयन्नत्सरो मानसं नटास्थिता स्तागणस्त्रीसुदपश्यत् अत्रे
वशाब्दः प्रतीयमानोत्प्रेक्षा अदर्शयदिति तरहशोऽडि· गुणरूपितूपं ९ पुलिनस्थलीकनक

पटूपटलमकुटे धृतवृत्ताः केलितलिलिनकलधौतशिलैर्जवैर्निषिदुः समग्रमाक्षिदे ततमान
मेधुलिनस्थलीमेकतभूमिस्तत्रयेकनकपट्टाहे मशिलासनानितेषां पटलं तस्य मकुटे धृतानाग
णोस्त्वयोमम स्वव्हेः अग्रमस्रास्ति देवारणयजवैर्निषेदुर्निषद्माः केलाश्रयत्वेन तलिताः स
मीकृताः कलधौतशिलाः सुवर्णदृशदो येस्तानि गौरववद्विरिमर्यैः अग्रजरूपसं चटनोत्किरि
णं ७ पवनात्तताण्डवतटंगपरिविनडूलपल्लवैः नमस्तटमपि चिरं सरसो यवलोमिंस्तुग
ह्वसातिमगृहीतं पवनेन हेतुना तेन ताण्डवं कंपो येस्तदंगपरिविततानाविकागात्रलताग्रे उड
ूलपल्लवास्तैर्ईतदभिस्तस्मान स्स्स तटमपि यवलोमीणां श्वभ्र तरंगाणां सर्गोनिर्माणेस
क्तिमिवा ... वस्त्राणां कंपमानत्वाकृशुभ्रत्वासमानसवीचिभिरत्नेदलं ॥ प्रतिफालमेतया
सरसेतरपि धृतपटावगुण्ठनः तूर्णमकृतमसपुरन्ध्रिजनः प्रतिपालनासहतयेव मज्जन
धृतपटावगुण्ठनं वस्त्रवेष्टनं येन सपुरन्ध्रिजनस्तस्य सरसो नर्म स्वेप्रतिफालं प्रतिबिंबमेतम
मज्जनमिवाकरोत् सवस्त्रः कथमज्जतीत्याह प्रतिपालनेवस्त्रवारणेन कालविलंबे असह
नानयेवेति पूर्वकालोविवर्तितः १२ दिवदिन्द्रनीलमणिभासियमि सरसः सविंबितः

श्री
क.च.
टी.
१०७
107

दिव्ययुवतीनिवहः प्रपयोवादिहाज्जिहानजलमानुषीलिपिं दूवंतोडुवत्रूपायेन्द्रनीलमण
यसहुद्भटीमिर्यस्वनिर्मलेत्पर्यः सरसः पयासिश्रांतिबिंबिते दिव्ययुवतीनिवहस्तस्मात्सरसो
वहिर्हाज्जिहानानद्रुष्ट्वास्याजलमानुष्यस्तासांलिपिंभंगिप्राप्तः वस्तुहृत्वेनप्रातीतिभाविनऊर्ध
मुखोभवति अतःसंभाव्यते जलमानुष्यनद्रष्टुंनीति १२ जलकेलिनाटकनटीपुनरप
घम्नुपेयुषीक्षपोनुपदमलुलहरीनिवहः पुरतोव्रजजवनिकापरिभ्रमं जलकेलिरेवावि
धाभिनयन्वामाटकेनत्रनटीपुनासुनरपघम्नुपेयुषीभुसनीपुनासामग्रेउपनृत्तिश्चनमलो
योलोहरीनिवहोजवनिकायाः परिभ्रममाच्छादनरूपकार्यमपुव्रजन् नटीनांजवनि
काभवति १४ स्फुरदुन्नतकालिकमाश्रुविस्मरानंगबाहुभिः शैलदुहितृपरिवारव
धूः परिरभ्यमेस्फुटदिवनाजलाशयः स्फुरन्मउन्नतास्तास्ताकालिकाः सूत्मलहर्योयत्रैवंविहु
त्वाविस्मराप्रस्मरशीलायेनंगवाहवस्तेस्ताः शैलराजदुहितुः परिवारवधूः परिरभ्य
मालिंगितंजलाशयोमानसमेस्फुटंद्वायवस्फुरंतीनत्कालिकायत्रैवंकामिसपरिवारस्त्रीमा
लिंगति १५ श्रमवारिबिन्दुभरवर्षपरिचितपयोधरोद्धुराः कूलस्थितविहगलोकमदाकुरि

मारं पुर्गतिरसेन नन्वाम्नाः श्रमवारिणो बिन्दुभरप्रवर्षं मिनपादेवि ना पुन्नागे प्रयोधराः सना
मेव्याक्ष्मै हृदुराल्लगम्लन्मरस्पर्धः ना: कूलेसि नविहृगलोकस्य हंसगणस्य मदक्षिदिं दर्प
नाश्रगतिरसे नाद पुः वक्रः हंसेभ्योपिस लीलजगमुरिस्पर्धः स्ववेधे पुमेवेषु सन्तह हंसानां
मदस्फुटः १९ वहणावरोधपुरस्त्रीयसहचरा विलाससप्रानि हृष्टिरजानिवनफेनभरेसहशा।
निजाभिनस्वेस्वेलना वहणस्यावरोधपुरमंनः पुरंनस्त्रीयनस्सहचराः सहभाविनो
येविलासास्तेषांसप्राप्याश्रयभूनेवहणस्त्रीसोपुसहशाश्स्पर्धः निजाभिनस्वनडासस्सह
शोवनफेनभरेविषेयसहशाहृष्टिः स्वेलनाखेलनीजानाफेनमापिहष्टाहृष्टिरनग्बादि स्पर्धः ७
नृत्वेरत्नरंगानिकरः स्मृत्वेनिमिनफेनलीलयाकिंस्विदचलदुरिनवीजनेनादभिषेकवे
लिस्वभशवेवादनं नृत्वेमप्रमास्यवनत्रनिमिनानिस्वलायेफेनाल्लिषालीलयाभगपाव
स्नाः स्नानक्रीडायां शवेवादनेनृत्वेरत्नरंगानिकनः भगाभरः किंस्विदकरोत् फेनानां शुभ्र
त्वाश्कुवेनृत्वेरवेनवादनं संभाव्यते १८ विधुनः स्मराग्निकणवर्षकराणिभिरशोकको
रकैः भाविसलिलपरिमर्दभयादिवनस्यजेकचमरोनन्तभ्रुवा स्मराग्नेः कणवर्षस्यकरा।

श्री कि॰ व॰ टी॰ १०८
108

णीभिर्वर्णैर्मांसलैर्वेशाभ्यंसमैरग्रोकमग्नुलैव्रतभ्रूवाकचभरस्तनस्रजेयतोविधुनः स्नानावसरेभू
षणपुष्पादिपतनार्थं कंपितः संभाव्यते आशीभविष्यन्सस्सलिलपरिसर्पैर्जलसंस्पर्शशीतलोभया।
दिवजलैर्लतैर्विपवः १९ विवलात्रिमिश्रणयआजिवरलसितपकेनवामरेप्रीतिमधिनस्तुरभी
हज्जनः सरके नटणइवबीविमण्डले विवलंतोभयववशाश्वहलायेतिमयोमीनास्तुंषाप्र
णयंभजातितरलाः स्तिनाः फेनाएववामुरयत्रतासिन्वीविमण्डले भ्रनपवसरधजटणइव
कामस्मीनोधजोधजोपरिवामरेणभाव्य सुरभीहज्जनोदेवांगनागणः प्रीतिमधात् २०
सतदाविकीर्णकणंपंक्तिस्तरसीनिविद्दोद्गतस्तने हारमपरमुपकल्पितवान्स्मतन्नषन्स्व
रवलाजलाशयः निविडेपीवरावुन्नतौ स्तनौ यस्मिन्तासिन्नुरसि कणपंक्तिं विस्वापरं हि
नीयं हारमुपकल्पितवान् सजलाशयः सरः स्वरबलाः स्वर्गस्त्रीः सममपूर्ववदतोषयत् २१
सनरान्वभारसुरदारविविधमणिभूषणंशुभिः वारिविसररसाभिसरदुत्रतरौकिनेन्दू
यनुरहडुनानिव सुरदाराणांसंबन्धीनि विविधानि मणिमयानिभूषणानि तेषामंशुभिर्ईन
भूतैः सजलाशयोवारिविसरैरसेनतस्मयाभिसरदुद्धवेनेठौकितानियानीन्दूयनुषितेहड

नानिवननदान्वभाग्यनुप्रमत्तादेतुमोक्तिः २२ ग्रहण ग्रहणलोहितां ग्रहणात्विषापरदलेन
शशिहरिचिमवैस्तदामयैः सेवणमङ्कूतनटजानपदं हरिहेतिहूतिजनमुन्मदाकुलं ग्रहणवस
त्विकासनियंस तेनापरदलेनेनण्याशशिहचैः सहशैर्मयैः करणैः सेवणंसत्री वर्गे हरिहेत्यावा
रायणप्रयेन चक्रेण हूतिराहूतं नयसमजनं चक्रवाकवर्गं तनटवासिनमुन्मदमाकुलं चाक
रोत् ग्रहणग्रभसोऽशृस्पदर्शीनान्मभानसभावनयोर्मदः चन्द्रसमसमत्वसदर्शनाद्रात्रिशंसा।
कयाकुलस्मकुवाकवर्गः कृतः २३ जलदेवताजनाविनिर्यदशितमणिकेलिदर्पणैः व
क्रहिमगुमविवेसहशं गगनापितं वनसरोजिनीदलैः जलाद्विनिर्यतो बहिर्हरिस्थिताञ्चसि
तमणयइन्द्रनीलप्रभृतयः केलिदर्पणाः क्रीडादर्शाः जलदेवतानां संबन्धिभिः केलिद
र्पणैर्नलिनीदलैः पद्मिनीपत्रैः वक्रहिमगोर्मुखे चन्द्रस्य निकटे गगनायितमाकाशवदा।
चरितं कर्तृ काञ्चलोपशोभितकांटं ताडावेत्रः २४ व्यवसानवासमसिचिरायवशाविषाणयो
षितां प्रियः ऊर्मिमहदननंवपशुमसलकोट्टमंकुनहदावशृहनः व्यवमानं स्ववद्वासोप
सतासिन्नाणसीणा वशाविषेवपशुमान्यः पुलकोभूमोरोसांचोद्धेदस्तमूर्मिमहन्नहरीवापुरन

श्री
क॰ च॰
टी॰
१०९
109

नुविस्तारितवान् पुनः कुतं ह्रदेनास्यर्थमवगूहनमालिंगनं येन प्रियो ह्रदयंगमः कामिना चा
लिंगनक्षीणकंपेनैसो बो जनयति न नादिभ्यः सत्यासेविभिसिचो लुक् २४ प्रतिविंबवारिणि
ममज्जुवदनपटलीनभ्रुवां जन्मभुवमिव सभाजयितं निजसन्निवेशसहृदं शरोरुह्र प्रति।
विंबजलेसेरसर्थः ननभ्रुवास्त्रीणां संबन्धिनी वदनपटलीमुखसमूहो वारिणि समज्जुमग्नाः
नः संभाव्यते निजोयः सन्निवेशो रूपं तस्य सहृदं सदृशं नाना सरोरुहं पद्मानां संबन्धिनी ज।
न्मभूमिमिव सभाजयितुं प्रीत्या उदेशमिव सभाजनं प्रीतिनिदर्शने इति चौरादिकः २५ कुवकुह्मलैस्त
रलवीचिभरपरिणतैः सुवहुशो प्रापि सुचिरमतिवेलवलज्जलदेवमाकनककन्दुकायितं
स्तानतोभवशात्तरलोपेवीचिभरस्तत्रपरिणतैः प्रतिविंबितैः स्तनमुकुलैः प्रतिवेलमम
र्यवलतिरुद्धो योगस्तुतिर्यानिजलदेवीनां कनककन्दुकानि सुवर्णक्रीडनकविशेषाः
तद्दूराचरितंसुचिरं प्रापि लभिनेतरांभसि समेवमपुपपाविसरः सरोरुहं इह्समरावनीः
कुनककान्दुरतोपमारितंश्चवास्मियोदरान् अंभसि क्रीडया लभितेवपलेसमपुपविसरोभ्रमरस्तम्
हः सरोरुहं पद्मंतस्याजस्रं नः संभाव्यते कुनकान्तु नद्दलवशादमरयुवतीः मरोमाडुहवी

दितम्बरणस्यग्रमथास्थितयाश्रियापुरतोग्रादपसारितोनिवारितइवतदशास्त्रम् लोपेपंचमी २२
अथकाननेनहरणमत्रकुटिलहठशीर्षविग्रहः प्रेरितजलकणैभिरेणदृशांकवरीभरोभि।
नवमंशुवलाभ्रमान् नहरणेमेकोपसारितशाल्मिः कुटिलः संस्कारानुरोधात् हठदीर्घोनि
प्रलंबोविग्रहः शरीरपसमपाणीदृशांसंबन्धीकवरीभरःकवरीपाशोजलहतिभिर्नवमंशुवे
लेभिभ्रान्तिवशाद्वयेनकाननेदीनंकृत्वाप्रेरितवीरितनः २८ जलदंतितानभरेलाभविशार
लिकलापचापलं मज्जदमरस्मणीचिकुरप्रकरस्तदावरसरस्यसेवत जलदन्तिनोदान
भरेमदप्रसरेलोभेनाधयाङ्गलोनविशन्मालिकलापोभ्रमरसमूहस्तस्यचापलंतत्सदृशचा
पलंत्वमानसेमज्जनीनांस्नातीनाममरयुवतीनांचिकुरप्रसरःकेशसमूहोसेवतप्राप्तवान् २९
ननुश्रीकरोत्करनिभेनपुलकितइवास्तविग्रहः दिव्ययुवतिततुसंगमस्तुवसलिलाशयस्स
तदसाभ्युपेयुषः अंगनाम्नानदोभोग्यितानांतन्वनांशीकराणांजलकणानांउत्करःसा
मूहस्तस्यनिभेनव्याजेनसलिलाशयस्सरसोविग्रहोमूर्तिःपुलकितोजातरोमांचइवा
स्तयतोदिव्ययुवतीनामप्सरसांतनुसंगेनशरीरस्पर्शेनस्तुवप्राप्तवतःसलिलाशयशद्बस

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
११॰
110

पुंलिंगत्वादिपुमुक्तिः २१ जलमानुषीविक्रमभाजूत्साधितनपट्टपाटलसृजां पार्श्वमधुरूपनम
न्मरुणीचेतसूणाणागसुभगाल्लदोर्मध्यः उपनमन्नस्कम्मन्यस्तत्रुणीकुंकुमरागरास्लेनसुभग
मनोहरा ऊर्मयः कदाजलमानुषीणांजलस्त्रीणांसवन्त्या पुरिविक्रमभारः केशकलापस्ततः
शिथिलाविश्लिष्टाः घवोयाः पाटलसृजः पाटलामालास्तासां पार्श्वं तत्सादृश्यमाधुर्यार्य
यत् तपसोपक्रमोसेलेयं ३१ अपनीयपीतनमपोढदयितनखलक्ष्माणस्तनोः कापिकु
तीतियरिपाटलतांप्रतिनायकाननमिवानयत्स्वयः तपोढानि धृतानि दयितनखलक्ष्माणि
प्रियनखक्षतानि ययातस्यास्तनोः सकाशान्नीतंकुंकुमरागरागमपनीयस्तानतोमेननिवा
यकापिप्रतिनायकाननंसपत्नीमुखमिवजलकेलि ... परिपाटलानीमहणात्वमनयत्
नखक्षतदर्शनात्कोपेनसपत्नीमुखस्यारुणत्वं कुंकुमसंक्रमणाज्जलस्यारुणत्वं प्रति
नायिकाननमिस्तुपमानतयाकुंकुमारक्तपि ... रोषारुणत्वंसपत्नीमुखस्यसूचितं समु
स्थितोपमेति केचित् ३२ अपहृतमकुंकुममशेषममरसुदृशांशरीरतः भीतइवगहननाभि
गह्वरप्रपलाय्यजन्नमविशत्तयोभरः अमरसुदृशांशरीरान्नीतंकुंकुममपहृत्यपीत्वाभीतंइव

तन्मध्ये भरः प्रपतन्त्या गगनात्पातालाभिः सैव गगनत्वा ह्रदान्तः प्राविशत् अन्योऽपि महतासंवत्य
वल्लभत्वाभयवशाद्‍ह्रदान्तः प्राविशामि २२ ललनासु मज्जनरतास्वनदलमवेक्ष्य सन्निधौ
हृहिमथिकमथिगमनदासरसो बुनाबुधि जलबोड्यान देवागनासमज्जने स्नानेरतासमनीब
नासादेवस्त्रीणां स्नानवशात्समलायेतवेदं वसेषांसन्निधौ सन्निधानेनानिश्चयिकाद्वृद्धिं प्राप्य
सरसो जलेन समुद्रं नलमन्वकारि समुद्रस्यापि चन्द्रसन्निधौ वृद्धिः स चेन्दुसन्निधिवशात्तेन
जलेन मज्जनप्रतीप्सास्तनाप्रथिमा स्मृतिः २४ प्रवेशप्रावृषु परसमज्जदनमिषक्तरंगितान्त।
तो नत्रसरसि नलिनप्रसरे सा सलिलं चकार विलकूलमदुपैद प्रवेशक्रान्तारसेन मज्जतोऽयेप्र
निमिषादेवाल्लेखरंगितनलासितन्त्रान्मापेतोयासामातामामप्परसांततिः पंक्तिस्तत्रसरसि पावि
श्यजलकूलमदु जंकूलालि नतानि नदजानिमनोवविधं चकार उदिकूलेहाजिव होरिति
वेश। अनिमिषैर्मत्तैः सरसंरंगितत्र प्रान्ता स्वभावो येषां ते पामप्सरसां सम्पूर्णतानाशरसामिति च २५
निजनीरशोभे रमरालकुलगानि विलासनतस्करीः त्वमाद्दृष्टमलहरीलग्गैः हठव्याहृतानि
दशासुन्दरीः सरः निजनीरसमशोभेवरोभूषणेयन्मरालकुल हंसप्रान्तस्तस्य गतिविलासो गमन

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
५१

शोभातस्तनस्कुर्यंस्तास्तहृष्णगतीरिलकूलसर्घः त्रिदिवसुन्दरीकनारीः सरोलहर्यपवहयुक्ता
ल्लगउलैः इदेनवाहितानारिताः श्रकृतयतः ताम्भस्तोभ नस्कारवलगुडताडनमुवि
तं कोपनिमित्तः तोभोविसस्पुलरूपेणतोभेणव्यवसितः २९ धुवधूचनः समरसेनक
लुषितमशेषतस्तदा कूलधवलाविहगानतुनोदयिमानुसमसरसोवतोदके धुवहूनामम
रसोचनः समरसुः कुंकुमकस्तूरिकाकर्पूरचन्दनेरंचितमगरागद्रव्यानेनाशोषतः सर्वत्रक
लुषितमाविलितूसन्मानस्यापिजलंकूलेधवलाविवगान्हंसानतुनोत अनापयत् यसेव
निस्तनिर्मलंजलं तटे वातायपादित्तिवनशब्दार्थः धवलाविहंगानिपर्यायपदग्रहणात्कलु
षितेननिर्मलस्नानपनंसंगतमित्यस्यार्थस्य सूचनार्थं ३० गतिभंगीनिर्जितजलेभद
शनशकलभ्रमादिव कापिविसमुटहृश्नसरसः प्रियकेलिवृहन्नथियामसंगनानागतिभ
गागमनशोभयानिर्जितः पराजितोयोजलेभोजलहस्तीतंसबन्धीयोदशनशकलोरं
नाग्रतद्रुमादिवकापिसरसः सकाशाद्विसखण्डलाप्रियस्यकेल्याक्रीडयायद्धहूतनाडने
तडियोदहरडहृतवतीपराभूतमस्यवस्तहरणमुचितं ३१ सलिलग्रहायपरिरक्षसपद

२वसान्यनीरदैः सैन्येन नवभुस्तणांसंवननप्राप्यैनाहरणपुतिरराजनन्तरः सान्यनीरदैः स।
न्यासेखैरपदे समयेपानीयपानायांसिंगिनामिवनन्तरः सैन्येणस्त्रीवर्गस्य नवपुष्पहस्तेण ऊ
मंजनस्यंसवननं संक्रान्तिस्तेनप्राप्यैनाहरणपुतिर्यस्य नन्तरोरराजसंवनेन स्वायत्ती करणेन च
पुतिः प्रपद्यते २९ रसमज्जुडन्मदपुरन्ध्रिनहरणकवरीभरैदेर्येषां सलिलन्तरंगप्रवरक्रान्तिच्छ
लचामरविडंबकं वनं २सेनसज्जमः स्वान्सउन्मदाः सहर्षाः पुरन्ध्रयस्तासां नहरणाः च्छलाये
कवरीभराः केशपाशास्तैर्यत्क्रान्तिरुत्तोयेषां सलिलतरंगप्रवराः श्रेष्ठाजललास्याः तेषांश्रन्तयः
कर्णालत्रच्छलचामरागि तेषां विडंबोनुकारालस्य चुवनं प्रापिदंयेत्युतं ५ ब्रह्मिताबु
भ्रान्तिनिरामज्जितस्तरयुवतिवक्त्रानिर्जितैः गतामिव शरणमंबुरुहैः बलिसद्मशायिहरिना
भिपंकजं स्नानवशान्नाभिं यदंबुजलेलनसभ्रमावाकुलनत्राबुरुहैः कमलैर्निरमज्जि मग्न
प्रनः संभाव्यते तरयुवतीनां वक्त्राणि मुखानि तैर्विजितैः बलिसद्मशायीपातालवासी
योहरिर्विष्णुस्तस्य नाभिपद्मं शरणं गतामिव तत्सजातीयत्वादित्याशयः ५। करजैर्लुला
वकलयौतकमलकुलमंगनागणः चूडनवकनकपद्ममिवप्रतिरोबांभितेरयसेतावक

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
११२

रोलम्बैः अङ्गनाजनः मैत्रीणां करशेखरैर्नवैः करणभूतैः कलयौवनमपमृवर्णाप्रकृतिकमल
ऊलेलजलावचिक्षुरञ्जशयवशतिबिम्बितैः स्वमत्वैः मनोच्छानिजानानि कनकपद्मानिव
सनाद्विवाकरेण नवनवपुराणानां शोभादान् ४२ विजहे थिवारि नरकोकमिथुन नतिमालं
सोदरी दृष्टमिव ऊचयुगैः पुरतो वनऊऊमावरणमेणचन्द्राषा जलेपणच्छदषांसूीण
ऊचयुगैः स्तनद्वन्द्वैरग्राह्वनऊऊममेवावरणमाच्छादनं विजहे समं अत्र फलोत्सवाप्रा
मनः स्वसोदरी सहर्षणी नरकोकमिथुनानां चक्रवाकाणानानि पक्षि दृष्टमिव ४२
भगवानथ स्वयमुपेत्य समम चलराजकन्यया तस्य बहुलमलकलिरसात्कमलाकरस्य
पुलिने भ्रमणउपवरहलायोगलकेलिरसस्तस्मात्त्वयमप्रेरण्याः चलराजकन्यया पार्व
तासममुपेत्यागत्य भगवान्महेशः सलिलाग्रयससरसः पुलिने तरं भ्रमणउपयत् अभ्य
घयत् ४४ चूडेन्दुनामऊलितोवृजमन्यकारशोकोकृतागलहवासमशोकोकोकं नेत्रा
नलोपमे चरितेन नटराधिद्धितोभः तस्मात्ततो वनसरोवि पुरी बभूव चूडाचन्द्रप्रभावात्तेऊ।
चिन्तं पंपानीलगलत्वादन्यकारशान्ति कृता क ाद्दीप्याग्रसमशोकाः मउः खाः को।

काश्यक्रायस्य नेत्रयातृतीयनेत्रनलोत्थितस्योष्मचरितेन संतापेन दरीदृ तमम्लौ कृतं भो
यस्य तत्तस्य भगवतः पुरोविपुरीबभूव ५५ नेत्रनलालभगवतः शशिखण्डमौलेः साऊ
ष्मा तामिव मानसमावभासे नदिग्धदेहया पयासि दुष्टदिन्दुनीलतलावण्यत्लप्रवन कृतिप्रति
विंबितेन इवं तोद्धव नूपाये इन्द्रनीलास्तेवालावण्यप्रशोभानसमुल्लसन्ने हृतनं कुर्वतिनिर्म
ले इत्यर्थः पयसि प्रतिविंबितेन तदिग्धदेहया भगवच्छरीरेण दहनानानस्मानसं कर्तृचन्द्रमौलेः
साघुद्धंममौमे प्रामे कान्त्यामिवाबभासे निर्मलत्वात्तद्दुमोगानामपि प्रतिविंबितत्वात् ५६ म
दुप्रभेभसि नदीसजलाशयाग्रः तस्योर्ध्वनेत्रशिखिनाप्रतिफलभाजा हर्तृस्सयच्यतिक
रमलप्ये रपूर्वमौर्वाग्निसोदटमिव प्रकटीचकार मृदुप्रभे निर्मलेभसि जले प्रतिफालं।
प्रतिविंबं भजतातस्य भगवत ऊर्ध्वनेत्रशिखिना तृतीयनेत्राग्निनाहेतुसजलाशयाग्रः सरो
वरः समुद्रस्यौर्वाग्निवहनेन दर्पं दहतं मिव और्वाग्नेः सोहृदं पार्श्वपंप्रकटीचकार सूदयस्य
त्पिल्लवपदलासेविति अग्निहृदयदेशेन सोहृदमिति तत्रूंव ५७ सीमंतिनीतो हंसो भो ह हृद।
ह्मलेः प्रकटितालीकाग्निकीलाभरं विभ्राणोजरिलवपुः पुटकिनीपत्रैः घनोपद्रुल

५ फेनापाण्डुरखण्डभस्मरजसंपर्यंतः २

श्री
कं च
री
११२
113

क्रीडायंतं समरुं डुवडं भयदिव क्रीडासरजाकरः सक्रीडायैस रोजाकरः सरोवरस्तं मृडमीश्वरं यदं व
यदं त्वकरोत् अनुकारो चनसिद्धत्वेनापि तस्य भाव्यमानत्वेनेतीवशब्दप्रयोगः अत्रोपपत्रैफेना
पाण्डुरिमादिविशेषणैरुपन्यासः फेनैः पाण्डुरखण्डंभसरजो यस्य हेमपद्मसमूहलेः पर्यंतेस
वेत्रसीमंतितः कृतसीमंतः प्रकटितो नीलीके ललाटे ग्रैः कीलानां ज्वालानां भरो येन तथा
पुटकिनीनां नालिनीपत्रैर्जटिलमावृतं तत्र वपुर्विग्रहाणः वनं कृत्वा यमीगलछायाकाण्डशे
भायसतम ४८ दयदश्चन्द्रं नयनदहनार्चिः कापिशितजलक्रीडासज्जी कृतनकुनक्रं
गप्रतिभुवं निमज्जपाञ्जनसत्वसहगिरिडुहितापथ भगवानने पीतसंभोचाटितनपद्धेफेनाट्ट
हसितं नयनेदहनोग्रिस्तस्यार्चिर्भिः कापिशितमानजलक्रीडार्थसज्जी कृतनयत्केनकं
गतस्य प्रतिभुवं सह शप्रतिभूर्हिस दशावितः चूडचन्द्रं दयद्भगवान्गिरिडुहिताप्यावेस्या
सह निमज्जनसंभोगमानसज्जप्राज्यत्वमाधिकामैनेपीत अतएव चाटितनपद्धेफेनपवाट्ट ह
सितं यस्य आधिकालाभेसहहासउचितः ४९ तरललहरी बाहुदितमैरिव लोचनमार्वि
चरिश्रमिवसरः फेनस्वेनप्रसूनकदंबकैः हरितसलिलावनेश्रेणाहरिन्मणिकंकण।

प्रकरणप्रयाहेतोर्दधे दत्तावकाशं तं तत्र लाघवप्रलापालहर्ये लाघवाहवः नैः तिम्रैः
कीर्यैः फेनापवश्वेतप्रस्तुनानि तेषां कंदंवकैः समूहैः कपोलतलस्पोरो हरम्सुजयत् तथा
हरितानीलापेसलिलावर्तोलत्वाग्रेएपहितं भूतयाद्रीमर्त्ति कंकणानां इन्दुनीलवाहुर्यवन
कानाप्रकारेतलरः कल्पउपयाहेतोः ॐकनाकनिमित्ताहे वैप्राहतं सादरेह्म्नाददद्रोवद।
दिवदेवाश्वोपयोचिता ५ तस्मिन्नयोसमरसित्द तु समुद्रेशके सोदर्यवत्सल नयात तनयाहिमा
द्रेः पातालमूलविहितावसथं वराकं मैनाकमाश्रितवसभाजयितुमसमज्ञ तत्रसरसिपावनी
ममज्ञमग्नाः तन्त्रेस्यते सोदर्यवत्सल तयाप्रातस्तैवेन मैनाकं सभाजयितं प्रीत्याहूमिवा।
पतोवराकंदयाहेयतः पातालेहृतवसतिपक्षच्छेदभयात् मैनाकः समुद्रेवर्तते स्मात त्र।
किमग्रेत्याहमहत्वेनदत्ता समुद्रेइति शाकायेन ५। समत्तनसरभसनीलकाएदहष्टवातिष्ठं
निविडपयोयरप्रपंचे प्रायातेगिरिदुहितर्वतामिरेकं तत्कालेकिल सलिलाशयोचिशि
शे दर्शनसज्जसोत्कण्ठहरहष्टेगोरी संबन्धिनिपयोधरप्रपंचे स्तनप्राग्भारे प्रातिथ्यांसंतः
प्रवेशात्पत्रिचपमायानेसति समरोवरोतिशायमाधिकाशोभेपेश्रयवसतुःसोत्कण्ठमपूर।

श्री
कं॰ च॰
टीं
११४
114

दृष्टैपयोधरप्रपंचेमेचाङ्कुरैरिति योभाति स्मरोत्तीर्णतरंगस्यामयं ५२ परितो महेश्वरकारगुरुस्तव
वः प्रतिबिम्बितोद्वहद्वन्द्वमण्डलः धृतशातकौम्भकलशाद्वादधुः सुचिरं तरंगततयोभि
षेचनं प्रतिबिम्बितनक्षत्रयविवावीचिमालाः सस्वर्णकुम्भाश्ववमहेश्वराः पार्वत्याः परितोभि
षेकं दधुः ईश्वरास्त्रियास्सस्वर्णकुम्भैरभिषेकं कुर्वन्तिस्त्रियः ५३ कचेषु कुङ्कुमकृतापि
तवीतरागं वपुर्निरंजनदशास्पृशावधानता रसयोहृशौ सम्भ्रजनमहोत्सवः पुलककंप
संपर्कषजगत्त्रयगुरुप्रियायामपि निकामसमन्वग्रहीत् तस्यारोगो गौर्याः केशेषु मकतापि वन्य
मलिमकरोत् तथानिरंगरागं वपुर्व्यधात् तथानिरंजनावस्थेदृशौ चकार श्रीतवशा
मलकेकंपसंपदं सेवमानाजगत्त्रयगुरुप्रियागौरीमप्यन्वग्रहीत् महज्जकोत्साविष्करण
त् अथ चक्रे कुङ्कुमादिना तानि वीणकरोतिरागमभिषंगं विगमयानि निरंजनां ... स्प्रेषाबस्तु
तो करोति पुलककंपौ समावेशकृतौ तज्जसंयुगुरुप्रियांमहाचार्यभार्यामनुगृह्णाति ५५
त्वंगदुत्तासत्तरंगयोतःशीरसोध्यातत्वतोमज्जन श्रीअंसारमगाधिराजसुतया देवसस्नारद्रु
हः मौलीन्दुद्युतिपीनहज्जागुरुभिःगात्रोद्गवैःभस्मभिः दिक्कौलीमकरोनिकाममरुभृत्

स्मिन्नरसस्फुरता ॥ त्वगाद्रिसंतमैस्तरंगैः पौलंशिरोयसन्तयाविपस्त्रापिगोर्यासाकंता नवनो
मारटुहोहरस्तांगोप्यितैर्भसभिसास्मिन्नरसिमानसेरुस्यघुः अरस्फुनापवित्रतानूपंनैर्मलमट
भूस मौलेन्दोर्द्युतिपोनरुद्रोगुरुभिरुपेदशुभिः दिशाकलीमकरेक्रीडदर्पणादिशान्तत्र प्रति
बिंबान मकरस्य वभसनास्फुरन्मुचितनामि तिभर्तुः ५५ इति श्रीकाण्ढचरितटीकायां पणि
तनोनराजसुतनजोनराजकृतायां नवमः सर्गः ९ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ भानुमान
घनमोघलुबनक्रातिकुद्धलितपादपल्लवः मन्दनिर्ह्रदरवैहरीरितस्वागतं चरमशैलम
भ्यगात् तमोघैरागगनमार्गमलंगतं पारयमन्नेनस्क्रान्तिः स्फेशालया कुद्धलिताः संकु
चिताः पादपल्लवा यस्य भानुमान् मन्दयोर्मन्दाम युगाये निर्जरैरवाः प्रणतजलशाब्दास्ते हें नमि
हरीरितमन्नस्वागतं शोभनागमनशाब्दो येन तं चरमशैलमस्तादिमभ्यगात् अर्धक्रान्तचर
णस्वविश्रमार्थं स्वागतकरणमभिगच्छति । तन्वनोजिगमिषन्तपाकरग्रावतुर्दिना
करोत्करणादिव अस्तमूर्तिकलापमन्वणाभीत्यामर्षममरीचयोरुश्मयकरणः कलाप
तापप्रपंचमसंबन्धः अस्तमजन् कुअस्तपर्वतेकृतपदोजिगमिषन् प्राग्गकाप्यंसव रश्मयो

श्री
कं च
टी
११५
115

वाउज्झिगामिघनुद्दयनः सुधाकरस्यबन्धुस्तस्य ग्रावाणश्चन्द्रकान्तास्तेषां दुर्दिनं प्रवाहस्तस्य कण
स्तैस्तल्लुणमेसेचनं सेकस्तस्मादिवजललवग्रे प्रतिपत्तः २ प्रास्थितेन रविणा समं पिनरंगतमिक्षुरि
वपार्श्वमेवृये पल्लवारश्वि यानबन्धुरश्रीरमच्चटरविन्दमन्दिरे पल्लवाः पत्राणि तएवारर
पियानं द्वारसंपुटं तेन बन्धुरं सुंदरं कृत्वा तेन श्री अरविन्दकमलमेव मन्दिरमावासमगमत् हेत
तम्रोह्यतेसमुद्रनिकटं प्राणितेन सूर्येणसमं पिनः समुद्रस्यनिकटंगतकामेव प्रवासस्य वर
सलाभेस्त्री चपित्तगृहंगतकामास्वगृहेसवंन्यकरोति २ भूमिमण्डलरसोपभुक्तिभिस्ति
ग्मगोः स्वहिततामन्येपुषः तल्पकल्पचरमाद्रिशायिनः पादलालितमकारि वारिजैः भू
मिमण्डलस्य रसः जलं तस्योपभुक्तिभिः पानैर्हेतुभिः स्वहितं तातत्मिमन्येपुषः प्रागेव ता
स्तयातल्पकल्पः पर्यंकसमोयः चरमाद्रिरस्तपर्वतस्तत्र शायिनास्तिग्मगोः सूर्यस्यपादा
नारश्मीनालालनंपरिचरणंवारिजैः पद्मैः कृतं कस्यचिद्भूवरस्यानामपुरादीनामुपभुक्तिभि
स्तृप्तस्यतल्पशायिनः पादयोश्चरणयोः लालनं सुकुमारक्रमेणापरिचरणं भृत्यैः क्रियते ५
रोदुमिक्षुरिवंगतमयंतं वल्लभंपुनिपदाचलग्रहात सकुचत्कमलपाणिपल्लवोविकृत वा

ज्ञाति सरोजिनीजनः संकुचंतः कमलान्येव पाणिमुकुलाः यस्य स कमलिनीगणो विकुचो।
हीनोजनिजातः हे नृहस्येदुनेगगनमपनंकुतो घोगेवलुभनलिनी संवन्धित्वात्सूर्यरोदुमिकु
रिवकुनः युतिरेवप्रसारित्वात्स्फटस्तस्पंचलग्रहात् कामिनीलोकमपंचलग्रहणेनाजिग
मिथुनायकं रौद्रं कामसास्मिन्नृत्राङ्गस्तुति संकुचन्करोदीनोजायते ५ चण्डधामनिवहस्य
हरतामावहर्द्वि रसमोष्मविलवं सूर्यकांतगतिरेवपश्चिमप्रापिसर्वमाणिभिः पर्यानि यो ९
पश्चिमसमुद्रे सर्वमणिभिरशेषरत्नैः सूर्यः कांतानागतिः साम्प्रापि प्रामायनः चण्डथा
मनि सूर्ये हरतोप्रस्यासनिदर्यानिसति असमोवहुरूष्मविलवः संतापवायतस्मावह।
द्रिः ऊर्वाणि सूर्यकांतवत्सर्वपाषाणः ससंतापाज्जातास्तस्यर्थः ६ पद्मपाणिमरविन्दि
नीत्तदायद्वुभारकरसंमुखेरवेः वेष्टितेनपुनरागसार्थिनीयमहस्तमस्तनः किलाग्रहीत
रवेः सूर्यस्यनायकमुखस्य संबन्धिनः करस्य रश्मेर्हस्तस्य सचसंमुखेपद्मपवपाणिः हस्त
स्तनलिनीयद्वुभारेतेनेति वेष्टिज्ञानामिश्ररविन्दिनीपुनरागमनं भूयआगमनमर्थयनेत्र
मिलषनीसतीश्रमतोनायक प्रत्योत्सूर्यादुर्महस्तसमार्थहस्तवावनिकमग्रहीत ७ हण

श्री कं च टी ११९
116

पादच्छदनादिवांशुमहिम्नशोणमणिपीठिकालुठन् संभ्रमाकुलसरोजलोचनो वासरोजनि।
विरात्रिराश्रयः रुग्णंअग्रयत्पादच्छदनं पादानामरश्मीनां खुराणां च च्छदनं नतो हेतोर्दिवं अंबर
सकाशात् शुभहिरण्यं सूर्यमण्डलमेव शोणमणिपीठिका पद्मरागमयआसनमेदा लुठन् सं
भ्रमेण वेगेनाकुलसरोजलोचनपद्मनेत्रं यस्य स वासरो दिवसो निराश्रयोः जनिजनितः पी
ठिकास्थानीयस्य रवेरस्तमयात् रक्तं अंगारसीकं लुठति गुरु यस्मान्निराश्रयो जायते ९७
अंबुधेः पयसि बिंबमेवरान्नूणमंबुजपते स्तदापतनतन् न स्फुलिंगतशीकरैरिव प्रापदर्कमणि
पावकः शमं अंबरादाकाशाद् अंबुधेः पयसि समुद्रजले अंबुजपतेः बिंबं सूर्यमण्डलमपतत्
तेन महाज्वलमयेस्तदर्यपतनेन समस्फुलिंगताऊर्ध्वस्फुलिंगताऊर्ध्वमुत्थितायशीकराः कणाः
तैरिव सूर्यकान्ताग्निः शमं प्रापत् ९ मन्दमग्निरर्यमोपलादर्शितम्स्वयमुच्चाभवत्तमः ह९
यास्तमिरजसि बेविरेदोषमोषधिपतेरसन्निधौ ओषधिपतिश्चन्द्रोवे यस्य तस्यासन्निधौ स
न्निधानाभावे अर्यमोपलाः सूर्यकान्ताः मलिनित्वा स्फुरुषा श्रम नष्ट शाम्यतेमग्निवाल मासन
रेवापुरयारयत् तमोन्धकारदर्शितः स्वयमुग् हृदि शोकम्र्येनतदाभवत् ह९ योनेत्रा

णां इति मित्यकारणेन त्रैलोक्यमेदाज्ञातं दोषमिषेविषे प्राप्तः अत्राय पादे विस्मयमालं विकल्पविप्रदोषतरं तिवा
पादानेर नहि नमः प्रणामः स्वयं भुवं पगम इव सूर्यकोनानामग्निन्व पशमः १ उन्मिषन्तरला
गुरुतालयास्त्र न्यायानहणनानष्पादये गाढरागगरिमोद्गमोयथावासरोमे शङ्कमत्वमायये उप
मितं त्वउच्चंसत्व त्वरलास्तारादीमस्तारास्तारकाद्दष्टिमणलं च यस्यास्तया विशेषणसाम्यात्त्रिया
वलहणलानोष्ठत्वयोवंन चनष्पादयेषूतं यथा गाढोरागम लोहितत्वस्यामिषंगस्यचगरिमो
द्गमोवाहुल्यं येनसवासरो दिवसं भृशातृशत्वेनतुत्वसाययो प्रागः ॥ सर्ववासरविद्धष्टपद्मिनी
कण्ठकुवलनकरः प्रभाकरः पातितोबरलाटेनेहसाचत्तमेकिमपिनावलंबितं सर्ववासरम
शेषदिने निकृष्टाद्यार्वाणादेनेननीत्यां कृतायपद्मिनीकण्ठकालैः तंतः करोराशिमर्दसत्वेना
धवसितोयस्मोतिप्रतीयमानोस्नेतादिवाकरः सूर्योविशेषणसाम्यात्तुहष्पश्चनेहसाकालेना
स्वरललाटाकाशान्यातितः सात्विमथवलंवितमालंबत्वेनकर्तुंनवत्तमेनशङ्कः १२ शशि
नं विजयिनामनेहसोन्यसतालहरिकोसिद्धिनानिर्ममे भुपमर्मरीचिमद्धि मतान्त्रपटवादवच
ह्तं लहरयपवकेणः पटहवादनदण्डत्वन्मस्यतानाविनासमदेण भुपनमयमरीचिमद्धिं

श्री
क॰ च॰
टी॰
११७
117

भ्रमेवतान्स्वपदहः श्रुत्वानकलत्वस्य बहुतं ननिर्ममेकृतं किंकर्तुमनेहसः कालस्य विजयितां शास्ति
तं प्रकाशयितुं सन्निकटं प्राप्ते सूर्यमण्डले लहर्यो गलत्रिमर्षः १२ पद्मरागरुचिसंचयांविनावर्त
गर्तशान्तबन्धुरे बुधैः सन्ध्यारागसचिवनमण्डलंयप्रथेयाविवलमानमस्तगोः पद्मरागाणां रुचिसं।
चयोदीप्तिप्रपंचस्तेनांचितां व्यासाये आवर्तागर्तगह्वराः तेषांशान्तानितैः बन्धुरे मनोज्ञेः बुधैः समुद्रे
सस्रन्ध्यारागाविवलामानं भ्रमरदुस्तगोः सूर्यस्य मण्डलं तनयप्रथेयेन प्रतीतं समानगुणत्वाद्दावतंत्री
तेः १४ पश्चिमाद्रिवनदावपावकेचण्डरोचिषि रथसहस्रतां गर्भसोढवडवानलवह्निः सान्तशी
रेखबदिरम्बरस्य तत पश्चिमाद्रिरस्ताद्रिस्तस्य वने पुदावपावकेदावाग्नौ तापकत्वाच्चण्डरोचिषि सूर्ये
दूरतांनैकसंदयानिस्सातिसागरोबहिरम्बरस्तनदग्धः गर्भे अंतरे सोढावडवाग्निव्यथायेनसः अत
वेड्वाग्निरिवबहिरादित्यो तापयदित्यर्थः १४ दोम्मितेप्रविशतांविवस्वता वारिधावथिकमास्रता
तलात् रत्नशारितनदीयपंकवन्नायथोनरुणतारकं तमः समुद्रं विशतांविवस्वतां सूर्येण रसात
लं यावत्समुद्रे दोम्मितेसमित्रैः शारितं शबलंकृतं यत्नदीयपंकं समुद्रसंबंधी कर्दमस्तदिव नरुणतां
रकं तमस्तिमिरं प्रोघयायाव्ययंत तपसोपक्रमोत्सवं १५ सत्यमस्मरुचिरायये तदासमुच्चलमनले

विविक्तत्यानतन्नेमानस्य कचं चक्षुरोचिषामं वनादिवच शंसुशोणायत। विविक्तया प्रवेशस्छुयोगसहचिः सु
यैनलेश्रोसंसगद्वत्वमस्य ऋवमायया पूर्ववाक्यार्थसमाथसदेतः यत्सूर्यः सुशोणं शोणं भवत्
तस्माच्चैर्यविमानस्य कालेषां चंचवोमवोत्राणिमेवांरंची षिदीनयस्तेषामं चनासक्रमणात् अ
त्रसाथसवहीप्रवेशस्तस्य यनभूतं शोणत्वं तस्य वहीकृतं च चतुःप्रभापातः संभावितः निमित्तान्तर
मधिनायेनदिवस्तरक्तो भवति श्रेत्रास्तेता ७ सायमर्द्धनविधिं वितेनिरे खेचरानियतमस्तरश्मि
येः सान्ध्यरागहरिचन्दनाचितैस्तेन भोर्ध्वकरणवयदा बभौ नियतं निश्चय न खेचरा देवाः सायंदि
नावसाने सूर्याय पूजां चक्रुः यत्र भौ व्योमार्द्धकरणवत्सार्द्धमावभौ सुशुभे के स्तारकैः सान्ध्यरागएव
हरिचन्दनं तेनाचितैः शोभितैः प्रज्ञायां चन्दनाचितेनार्घ्येण भाव्यं अर्घ्यकरणवादितिवाति प्रसा।
योद्याख्येयः सम्भोपमेवाच्यते प्रतीतायां पर्यवसनीयः १८ किंनु काले गणनापतेर्मषीभाण्डमर्थ
मवयुः हिरण्मयं तत्र यद्धि परिवर्तितान ते लिपितस्य परांतमो मषी कालः सर्वभूतानाम्
चिद्धितानामपवकलनीयानां भूतानां संख्यानाधिकारित्वाद्गणनापतिस्तस्य मषीभाण्डकज्जलरस
पात्रमर्थं मवयुः सूर्यबिंबकर्तृ किन्नु भवत् यत्तस्मिन्सूर्यबिंबमषीभाण्डे विपरिवर्तितं तमस्य

श्री
कु॰ च॰
टी॰
११८
114

मथ तज्ज्ञानं ब्रुडतिमतितमपवमलिनत्वान्मषीपरणिं भूमिमलिंपत् मषी आएऽ चाविपरिवर्तितो
मषीपतति ॥१९॥ दूतमामान्मषवनृपिनीअरस्पृष्टकुष्टकरवालरोविषः बन्धवोन्धतमसोन्मयोभ
वन्वल्लभाभिसरणायसनभवा ॥ दूतभुवनजयेनसदर्पयामान्मषीकामसंबन्धिनीयावत्नृपि
नीतस्ताभरायोयास्तैः स्पृष्टमक्षुतंकृत्वाकृष्टानिष्कोशीकृतायेकरवालाः खड्गधारास्तेषां
रोचींषिप्रभास्तासांबन्धवः सदृशा अथ्यतमससमगात्ध्वान्तकारस्तोमेयः तरंगाः सत्बुवास्ती
णांवल्लभाभिसरणायप्रियांतिकगमनायाभवन् कार्यसंपादनसान्निवेशाभ्यां खड्गेनतमसः सा
म्यक्रियया चोदृष्टप इति चतुर्थी अन्धकारेनिविडे सतिमत्वेनाभिसारिकाः प्रियासमीपमगम
न्नित्यर्थः ॥२०॥ ग्राम्यतोर्कमणिजातवेदसोजृंभमान इव धूमडंबरः अन्धकारनिकरो विनिर्ममे
चक्रवाकदृशिवाष्पदुर्दिनं दिवसावसानेशमंप्राप्तवतोर्कमणिजातवेदसः सूर्यकान्ताग्नेः
संबन्धीजृंभमाणः स्फुरन्धूमप्रपंचइवान्धकारश्चक्रवाकनेत्रेषुवाष्पदुर्दिनमस्रप्रवाहं विनि
र्ममेजनयामासचक्रवाकानांविरहहेतुत्वात् ॥२१॥ ताम्यतामधिकसान्ध्यमंतरे शंभुकंकणफ
णाभृतामिवश्वाससधूमावसरेणमांसलं तत्तमिस्रमतनुदद्वियोगिनः तत्तमिस्रमन्धकारोवियो

गिनो विरहिणो गुरुदर्दरध्वनघ्ययन् घनोमांसलं ध्वनीकृतं अतउन्मेरस्य नेशंभोरीश्वरस्य कंकणाये
फणभृतः सर्पास्तेषांसंबन्धिनाश्वास धूमविसरेण वयंतोयिकं यत्सन्ध्यानंतनेसन्ध्याताण्डवेन
मनाविघ्यमानानां इवशाखोभिमत्क्रमोविसरेणस्यतोनंतरेदृष्टव्यः २२ सान्ध्यताण्डवविलास
संसरच्चन्द्रशेखरशिरः सरिज्जलैः पूर्यमाणइवनीरधिर्दिदये वृद्धिमिन्दुदृषदंबुभिः सह २ इन्दुदृष
दोचन्द्रकान्तानांमंबूनिजलानितैः सहांबुधिः समुद्रोवृद्धिंददौ ववृधे चन्द्रोदयादितिभावः
अतः संभाव्यते सान्ध्याः सन्ध्याभवायेताण्डवविलासानांसलीलास्ताभिः संसरतिइतस्ततः
पतंतियानि चन्द्रशेखरसरिज्जलानि गंगांबूनितैः पूर्यमाणः [illegible]प्यमाणइव २३ दीपिकाय
जनिकेलिकुंकुमस्यासकप्रतिभुवोमरीचिभिः जर्जरत्वमुपनीयसान्द्रतांतिमं रंजनरंजो
भैरेत्तमः रंजनेरथ्यप्रस्त्रीत्वाज्ञायिकात्वप्रतीतिः रंजनेरात्रेः केवलयेक्रीडयेकुंकुमसमायो।
स्यासकास्तिलकास्तेषांप्रतिभुवः सदृशाः प्रतिभूर्हिसदृशाउचितः मरीचिभिर्दीप्तिभिः क
रणभूताभिस्ताभोऽन्धकारंजर्जरत्वंहानिमुपनीयनीत्वाजनस्य दीपिकासंबंधिनुपवकज्जलस
रजोभरैः करणैर्दीपिकास्तमः सान्द्रतांघनत्वनिन्युः २४ केलिसद्मयोषिशेखरेतनोयिकादीपि

श्रीं
कं॰ चं॰
टी
११९
119

काः प्रतिगृहं चकाशिरे उल्लसंतमश्ववदग्धुमध्वगाप्रेयसीजनमनभ्रविद्युतः गृहेगृहे क्रीडासौधा
ग्रेनतेनं नरदीपिकादिदीपिरे अध्वगानांपथिकानांप्रेयसीजनः प्रियालोकस्तंदग्धुमसीकर्त
मुल्लसंतस्तेनभ्रविद्युतः अभ्रंविनाविद्युतोघ्नतोंतेनाभ्र नभ्रविद्युतः २५ उन्मयूखमतनुसद्दयम
रः प्राणनाथवदनेन्दुमण्डलं अस्खलन्नथितनामिसानिः सहैनोकथंचिदभिसारिकाजनः न
मितेस्पणतमस्साकरणेननिस्सहे अगम्येपथिअभिसारिकाजनाः स्वैरिणीगणः कथंचिन्नोअ
स्खलत् स्खलितवान् यतः प्राणनाथानांप्रियाणांवदनेन्दुमण्डलेपुरोऽतनुसद्दयाकलयन्
नेत्राभिलाभात्स्वावयानदृष्टर्थः चन्द्रेसतिस्खलनाभावः प्रसिद्धः २६ चनतउपत्रपिनस्साप्रि
यमुखेस्मातुमनस्थानमात्रात्स्खलनामितिविच २९ नेत्रमहुतमहोमनोभुवोयस्मतेनतिमि
रमेवयोषितां चिह्ननाथमभिसर्तुमंजसाज्ञायतेस्मपथिहस्तदीपिका ॥ मनोभुवस्तत्र
महुते यस्मकामस्यमनेतिमिवमार्गेहस्तदीपिका प्रकाशकोजातं चिह्ननाथंप्रियमभिसर्तुं
प्राप्ते अभिसारिकाणांसमपितिमिरेकामवशान्मार्गप्रकाशनामिवसंपन्नामितस्पर्थः २७ संक
टावटपथेपिवास्खलन्नांसलेतमसिनाभिसारिकाः जग्मुरेवरपथेनतिष्ठितंतावितिमानम

यिहत्वमन्मथं संकरः संकीर्णो योवरपथः स्वयमार्गस्तत्रापि च तेनान्यकोऽभिसारिकाना स्खल
न् तास्त्वभिसारिकान्तं मन्मथकामसंबन्धिविमानमाह त्वस्वरपथेन जन्मः अन्यथाकथनस्व
लेषु रितिभावः २८ श्रीलिनोत्सकरथामभिप्रिरात्रिमाह तन्जडीकृतैरिवश्वन्नासीत्कृतमलिन्व
तै स्तदासंऊच नु नुभिरामिनीरजैः कोपाम यो रसलोभाद्दुड्डानां पूर्वसंस्कारवशात्पुनरभ्रमतावा
भ्रमराणां स्वैर्वृक्तान्निसीत्कृतानि सीत्काराय त्रैवनीरजैः पद्मैः संकवनु भिरास्तपाविष्टमनः
संभावये तत्रात्रिमाह तेनजडीकृतैः शैत्यमापादितैरिवयतः श्रीलिनमभ्यस्तउत्सकरथामयेरि।
निश्रीतमसा स्पृष्टाचितं असा मन्येन श्रीतेन जडीकृतः पुरुषश्वसमीत्कारं संऊच नुनपाविश
न्निश्चासीति लुटिभावे नृपं अत्रवाकार्थप्रतीतिसमयपवयदृयस्सहे तोरन्तानिकल्पावृगतेरि
वशाकृः २९ सैन्येरेणुहदगाङ्गिणीघतोरोदसीरनिपतेभ्रुवंतमः स्वापके तवमृपेसंजनभि
र्यदृयादिवनिमीलिताहृशः ॥ रोदसी द्यावापृथिव्यौ जिगीषतो जेतुकामस्य कामसन्नतेस
नारजस्तमउस्थितं तमसिसंभावितमरेणुत्वमस्य सापनं विवक्षुराह स्वापके तवनिद्राकपटं प्रा
प्य दृग्याद्रेणुभीतैः प्राणिभिर्दृशोमीलिताः अत्रवाकार्थसमयपवयदृयस्सहे तोरन्तानिकल्पा

श्री
कं च
टी
१२०
120

वगतेरिवशावकः तन्मभोजनवत् दृष्ट्वी स्नेनैविद्वाननिमित्तं किंनरजः पानरसमर्थः अत्रासोपविष
यस्यस्वापस्यानिषेधेनस्वविषयिनोरजसोविधानं कैतवशब्दाश्रप्रकरणादिवशात्रिषेधप्रतीति
रित्यार्थोपह्नवः १० पानतः स्वैरमयूखैरोचिषामार्नः तापमिवतत्क्षणतमः निर्ममेगवलनाभ
लिवर्णाद्याजतोविकचकैरवोदरे भ्रमरव्याजात्कज्जलमध्येतमोगवलिनानिगात्रप्रसार
णानिचकारसंभाव्यते स्वैरमयूखैस्तैरोचिषांसूर्यरश्मीनांपानतोनिगरणादन्तःतापमिवत
पशमनार्थंवशीनलस्थानेगात्रप्रसरणानिविक्षिप्तेभ्रान्तपस्याकवसानेपानमत्र ११ अत्रनेसर
सितमजेरजः मत्तदानपानितामतोहहहैः कैरवाणिजशुद्धः शनैः शनैः चंचरीकनवरंगपी
ठतां रसोमकरन्दस्तदेवमत्तमविच्छिन्नेनतत्रदानपानितांचर्त्वपदेः अत्रनोमकरान्दल
निवंचरीकाणांभ्रमराणांनवरंगपीठतांनृत्तस्थानभावंशनैः शनैः प्राप्तः पत्राणिस्मत्काभ्रम
राउत्पलेषुनन्नृत्तरिमर्थः १२ उद्यतोस्यरजनीविलासिनाभासिकन्दलितनिर्मलाश्रियि स्वभ
टंवपुषिविमलकैमोक्तिकायोनसान्वमधितेनशक्रादिक उद्यतोलब्धोदयकालस्यरात्रिराजस
भासितीमेकन्दलितप्रामानिर्मलाश्रीर्यस्यानस्योसतुमारशक्रादिक पूर्वदिकतस्यांमध्येदच

यद्वशायोर्लिवः तस्माद्धिमक्त्वानिवहैः पतितानि मौक्तिकानि मुक्ताफलानि तेषां शोभेतो दीप्तिस्त
न्मा ख्येमथितनाथादिव २३ पूर्वपर्वतशिखोधिशायिभिः ग्रावभिः शशिमयूखपाण्डुरैः भावि
नाशभयतस्तनोदयावस्थिचे शोषमिव विग्रहं तमः पूर्वपर्वतस्योदयाद्रेः शिखेश्वतामाश्रयद्भिः
तथा शशिमयूखैः पाण्डुरैः स्वश्रीभूतैर्ग्रावभिः पाषाणैः हेतुभिः अस्थिशोषमिव शरीरं तमः
कर्त्तृ दयावयारयत उक्तः चन्द्रोदये भावी भविष्यन्यो नाशस्ततो भयं तस्मात् ज्योत्स्नयाश्री
तैर्मपाषाणैः किं नुतिमिरस्य कीकसशोषोदेहो भयाज्जातस्तथैः २४ गाढरागमभिगम्य
तद्विराडत्वन प्रसरं दसुबाहुभिः इष्यतेस्मपरिरम्भदपुरैः कर्त्तु मोषधिभिरोषधीपतेः गा
ढरागउदयक्रमेलौहित्यं यत्र वैवं कृत्वा पुरः पूर्वदिशोभिगम्य तत ओषधीपतेश्चन्द्रस्य परिरंभ
णमालिंगनं कर्त्तुमोषधिभिः कन्द्रीभिस्तन्नाप्रसरंत्ताशवव बाहव स्तैः करैरिष्यतेस्म
योऽयस्तामाप्रामाउत्ततप्रसरदसुबाहुभिः दिनविशोषणत्वेनवायोज्य नायिकाभिः प्रचिरागता
सप्रियस्य परिरंभणं बाहुभिः क्रियते २५ गन्धसारघृसृणनाभिः पंकयोः संकरं प्रतिदिशं दि
शान्निवसत्गणो विहितं समन्थिविग्रहः चन्द्रिकातिमिरयोर्ज्योत्स्नान्धकारयोर्विहितं समन्धिन्त्रि

श्री
कं च
ही

।२।
।२।

रजायत सत्तणेव सरस्यन्द्रिकाभिर्मिश्रयोर्ज्योत्स्नान्धकारयोर्विदितसन्धिविग्रहो जातः सन्धि
र्मिलित्वावस्थानं विग्रहो ज्योत्स्नयान्धकारस्य पराभवः अतः संभाव्यते गन्धसारमृगनाभिपंक
योस्सन्दनकस्तूर्योः संकरे सुर्गं प्रतिदिशादिशा इव प्रतिदिशामिश्रवपुषीभावे शरत्प्रभृतिभ्य इत्स
कारः समासान्तः ३९ दिक्करदान् कांचनचन्द्रिकाचितान्कोप्यनुजिज्ञ ततमिस्रविप्रुषः अस्येत
जलनिधेर्विधुर्व्यधात्कीर्णमौक्तिकहारिमणीनिव विधुश्चन्द्रो दिक्करदान्कीर्णमौक्तिकह
रिणयोमृत्तेन्द्रनीलादेयुतानिवाकरोत् यतो जलनिधेरत्नाकरादुत्थितः कांचनकापिच
न्द्रिकया ज्योत्स्नया चितान्शोभितान् कोप्यनुजिज्ञताम्रमस्कात्तमिस्रविप्रुषोन्धकारकण
येस्तान् ३० रात्रिवल्लभमरीचिशारितध्वान्तसंततिपरिस्फुरद्वपथि तत्क्षणे किलसितासितां
शुकैः सत्वमैमस्फुटाभिसारिकाजनः ॥ तत्क्षणे तस्मिन्नवसरे शुभ्रकृष्णवस्त्रैः परिचयमार्गे
भिसारिकालोकपस्फुरत् तमः स्थाने कृष्णवस्त्राणि ज्योत्स्नास्थाने श्वेतवस्त्राणि स्वगोपनार्थ
मेस्फुटस्पर्शः यतो रात्रिवल्लभस्य मरीचिभिः शारिता शबलिता या ध्वान्तसंततिस्तमः पूरः
सपरिस्फुरद्वेयस्स ३८ कोपराजतनभस्तले नरा रोहिणीरमणविंबदर्पणः यत्रविश्वर

वामस्य तस्या एकतः परिणतामुखेत्युक्तिः कोपि रोहिणीवल्लभस्य चन्द्रस्य बिंबं मण्डलमेव।
दर्पणोऽभ्रादर्शो राजतस्तस्मिं यत्र चन्द्रादर्शे एकतः एकस्मिन्भागे विश्ववरवामचक्षुषामिस
त्रवरगृहणसामर्थ्यात्मिकं लेके वरस्त्रीणां परिणताश्रेष्ठामुखकांतिरभूत् अथवा स्त्रीणां
मुखकांतेः परिणतात द्भावमापन्नापरिणामान्सर्वावस्थायामुखकांतिचन्द्रो यारा यारा ये
यभावः सर्वस्त्रीणां दर्पणे मुखप्रतिबिंबादिदेहे न तद्भावप्राप्तेरस्ति त्रं च ३९ भूतलेन्यतमसे
नसेविते क्वचित्क्वचन यामभिर्विधोः देहयुग्ममिव शौरिशर्वयोः सस्मार तिलतण्डुला
यितं क्वचिदन्यकारेणकापि वियोश्चन्द्रस्य यामभिरंशुभिः सेविते भूतले शौरिशर्व
योर्हरिहरयोः संबंधि देहद्वयमिव तिलतण्डुलायितं तिलतण्डुलवन्मिश्रीभावेनालिं
गनमाससाद प्रापत् ४० पूर्वाद्रिनिर्झरजलान्मृडुभिः समीरैर्हल्लसमानइव नूतनफेनपि
ण्डः बिंबः शनैरुपनिशीथवतीप्रियस्य प्रावेशिकीमपि नभोगगनमानतान निशीथवती
प्रियस्य चन्द्रस्य बिंबोपि नभो गगनमाकाशमागने प्रवेशिकी प्रवेशोचितं तं संरंभमानतान चक्रे त
तस्य आद्यत्नेमृडुभिः कोमलैः समीरैः पूर्वपर्वतजलाडल्लासमानऊर्ध्वनीयमानो नवः फेन

श्री°
कं° चं°
टी°
१२२
122

प्रियाइव मृदुउग्रहणं कृतमुखैर्नैः ह्रदयस्तु चनेन वसंतः ख्यापितः ॥७॥ उन्मुद्रितामुदयन्तमेव देवः
तांशुगकेन तरेनवरन्त्रकैरवाणि न्यासीकृतानि पृथासि भातु भिया स्वभासं तन्तु द्युलेभ्य इव संक्ष
पुनर्जिघृक्षुः उदयकाल एव सांशुगकेन स्मृन्दः कैरवाणि उन्मुद्रितानि विकासं संत्र तनूणि कृतान
पत्र ग्रन्तः संभाव्यते प्रातः सूर्यभयेन तेभ्यः न्यासीकृतानि निदितानि स्वभासं जिघृक्षुः ग्रहीतुकामः
व तत्कुमुद्लेभ्यः कैरवमकुलेभ्यः अथ च देवराजोदयकाले संकोचितानि स्वभूमान्विकाम
यति ॥८॥ यात्राप्रयोगे ज्वलनरचव्योछैर्रदने स्तोपयुक्तश्रीखण्डभः परिकरपुरावुराशो ।
बुबुधे साश्रुविडूरोवनकारिरदोदंचदंशुध्ववस्याप्राप ज्योत्स्नालम्भनतनभसः कैरवोत्संसम
हुः ॥ यात्राज्योत्स्नाप्राकरणं समुद्रवाडवत्तापस्मृद्धेदनैस्तत्त्वापरिजिहीर्षातयादेतन्मृतयोपयु
क्तैः संक्रमितं यतः श्रीखण्डैः अभूः तन्नरमलस्य परिकरसामग्रीनसम्भूः साम्यमिवाक्रोदसा ।
ज्योत्स्नापूर्वपर्वे तनवनरहस्त्रिंनारदेभ्योदंतेभ्यः उदंचतोशुवस्तेषां ध्ववस्थासान्निवेशं व्यापनभसो
ध्योम्नः कैरवैश्चवेरुत्संसमृद्धामृषणंभगिज्ज्योत्स्नामलभतवन्द्रोध्योमप्रापादितमर्थः ॥९॥ श्रंकान्नृ ।
ढचणयमानहरिणप्रोत्कीर्यमाणोदरश्रीखण्डद्रुमखण्डपाण्डुशशाभृच्चूर्णैश्चटीकर्णो

इवजन्योत्स्नामाविरयेदिशोदृशापदः पान्थांगनानाबद्रनव्यग्रानंगनिशाचरात् हसितांशकामम्
हृकेने ऋक्रकान्तोम पवतीगुणोयमानोदाहकिमीसमेयो हरिणीमृगपोतककलेनप्रोक्तीयं
मानेग्रासमानमुदरे यस्यसग्रीवाखण्डुमवखण्डपाण्डुश्चन्द्रनवृत्तस्येतोयः शशभृच्चन्द्रस्तस्यचू
र्णीचः सूक्ष्मशल्कैतेनकीर्णीभृताइवदशादिशः साज्योत्स्ना चक्रे पान्थांगनानांविरहिणीनां
वदृनंहदंगस्तत्रव्रणैः संरव्योयोनंगनिशाचरः कामराक्षसतस्मा हृद्दसितंतस्यांशकाश्रांतिल
स्यानंहृकेनसंपादनेपटुः प्रगल्भः कामराक्षसस्यायं हास इति ज्योत्स्नायांसंभावनं मृगदाहकि
मिणाचन्द्रनवृद्धसलहितः नक्ष्णूर्णमेवाज्योत्स्नाभविष्यतीतिसंभावितं ॥५४॥ अभ्युदूतोरज
निवल्लभबिंबभंगपाराग्रातदाऽभवमनंगनिधानकुंभः यत्तत्रमण्डलितविग्रहकालदेहासर्प
श्रुतिर्विरहिणीरदशत्कलंकः रजनिवल्लभस्य चन्द्रस्य बिंबं तस्यभंगपाशाजेनराग्रानंगनिधान
कुंभः कामशेवधिः अभवत् उद्भूतः अत्रत्यसस्मायनमाद्रमण्डलितः मण्डलितो विग्रहः श
रीरंयस्यसकालेसितोयोनिधानरक्षासर्पसत्समः सकलंकोविरहिणीर्यदृदशद्दृशानिस्मविरहो
द्दीपनेनववाधेइत्यर्थः निधानकुंभोद्धरणवेलायांकोपिकोरक्षासर्पोयंकेवनदशतिकामस्याभी

श्री॰
क॰ व॰
टी॰
१२३
123

इष्टसाधकत्वाच्चन्द्रस्यानिधित्वमुक्तं ४५ कूलं केषु मृणाललेशैवलललतां भंगान्वयांगोगमवोत्यर्यस्ता
ग्रिशिरोपचाररचनाहेतोरिवाग्रेवहन् स्नावशणाय यः कणोत्कारवलसत्तावलीलीलयाहग्रे।
गाढवियोगतापविधुरः सार्द्रजलार्द्रामिव उत्तानामंकेभुमखेषुविषयेरथांगमक्रवाकः सा
वशणायपयः कणोत्करासनीहारावलंतीं कंपमानाच्छायापत्तावलीपत्तनिस्तल्लीलयाव्याजेन
सार्द्रीचकारजलार्द्रांजलक्रांतेनवासोवस्त्रमिवदधेवभारयतोगाढेनतीव्रेणविरहतापेनविधुरो
दीनः अतएवमृणालाच्चोः सकाशात् दुःखवशेनपतितान्मृणाललेशैवललतांभगान्विसशैवा
लखंडरानग्रेशीशिशिरोपचाररचनाहेतोः शीतलोपचरणनिमित्तादिवाग्रेवहन् ज्योत्स्नाहृष्टाविर
हभयान्मुखेमध्यादपिचक्रवाकस्यग्रासाः पतिताइत्यर्थः ४६ विहितवारिसमूहनः पुरस्ता
च्छशिमणिवारिभुताईतैः कराग्रैः विरहहुतवहेन्नहावकोकांजिगमिषुरास्मुदिवाद्विजाधि
राजः शशिमणीनांचन्द्रकांतानांवारिभरैजलप्रवाहस्तैरार्द्रितैः कराग्रैरश्मिभिः हतेस्याव
हितंपरिसमूहनंसंस्कारविशेषोयेनसद्विजाधिराजश्चन्द्रोब्राह्मणवरश्चविरहाग्रौकोकांश्च।
कोक्तहावाविवेतपदिवंस्वर्गमाकाशंचजिगमिषुर्गन्तुकामः ४७ राजोदर्शितमण्डलाग्रमहसः

सोऽथ प्रद्युम्नाग्निरप्रेंखेद्रा ह चलामिस्त्वनिचयाये जीवितं नसन्नः नेम योगुरु धूप धूमकलयाज्ञ।
न्मा लेभिरे शंकेनाकिव धूजलार्द्रविजुरो नमेगोपभोगो चितं प्रेंखंती न ल्लसंती खेद्रू ह रु खेद्रूव
हीभिः खेद्राभिलाषस्यैयेषां न थादर्शितं प्रकाशितं नम एवलाग्र महो विंबतेजः खेद्रू तेजस्यैयेन
नस राजस्य न्नृस्य पार्थिवस्य च संबन्धी सोऽयं भिरदृः प्रद्यावुद्दाननं यैस्तैन मिस्त्वनि चयास्तमो
राशयो जीवितं न सन्नः नेभुः नेम यो विरादगुरु धूपस्य यो धूमस्तस्य कलया व्याजेन जन्मान्तरे ले
भिरे कीदृशं नाकिव धूनाम पारसामाद्रीये विजुराः केशास्तेषां मुत्संगोमध्यं तस्योपभोगस्तत्रो।
चितं योग्यं ऋाद्रीणां केशानाम गुरुधूपमानत्वात् येच समधुद्राभिलाषाः पार्थिवेन खेद्रेन दत्ताः
स्वर्गस्त्रीभोगयोग्यजन्मान्तरे लंभिते ४८ यस्मान्द्रोदयरागयोगसुभगासिन्दूरमुद्रालिपिं प्रागथा
लसमस्तमान्मथघृहन्कोशप्रतिष्ठानिधिः जज्ञे सक्रमशो निरंकुशारत स्वभ्य स्मरप्रेयसी कर्णा
ग्रस्तुतदंतपत्र तलनालक्ष्मीवल्लभः सान्द्रो चनोयउदयरागस्तस्य योगेन सुभगो मनोहरो यस्सि
न्दूः प्रावत्र्यथमासिन्दूरेणमुद्रामुद्रणतेन लिपिं भंगिंस्य थालस्तप्रापद्यत समस्तो खेणिडतो मान्मथो
मन्मथसंबन्धी वृहन्मः कोशो गंजस्तस्य प्रतिष्ठानिधिः प्रतिष्ठापकस्समर्थः कोशो हि सिन्दूरम

श्री
कं॰ च॰
टी॰
१२५
125

द्वैनभाव्यं चन्द्रकामकोशेनाप्यमृदयरागः किंतासितन्दूरमद्दे त्यर्थः क्रमशः क्रमेणास्ततमीवल्लभो
रात्रिराजो नितरेऊशांनिर्निर्यत्रंणरेम क्रीडयांबभूवतः सैरन्ध्र्याः स्वरप्रेयसोप्सरसस्तासां करणे
ग्रेभ्यः च्युतस्तरतसैरभात्स्वतितं यद्वृत्तपत्रं दलितं दन्तकुन्तो भूषणविशेषस्तस्य तत्र लनानुकारः तत्रम
ल्लः समर्थो जज्ञे जातः प्रायेणेति तात्पर्यं ५९ आनन्दयादिव्यनारीजनवदनतहंचाऊर्वदाचार्यचार्या
मंभोधेः स्थूलकूलंकषजललहरीलास्यलीलारहस्ये बिंबकोटंद्वचुंभिः स्मरमदकरटिश्रोत्र
कंबुप्रथानां चान्द्रं द्रागेवलीलं शनलमल्वनाद्विस्वचक्रुर्विचारं दिव्यनारीजनस्याप्सरसां वद
नरुचां मुखकांतीनां सपत्नस्सत्त्वेन च सदृशेन भवितव्यमितिलक्षणयास्यमामितर्यः आनन्दयो
त्सपन्नरशतिचूप तयांबुधेः समुद्रस्य स्थूलमहत्त्वः कूलंकषाल्तरव्यापिन्योयाजललहर्यस्ता
सांलास्यलीलायोमनुस्यानं रहस्य हस्ये आचार्यचर्यामुपदेशंकुर्वन् चन्द्रोदयं द्दृष्ट्वा समुद्रऊर्ध्व
मुद्गतिश्रदित्यर्थः तथास्मरएवमदकरटी गन्धगजस्तस्य श्रोत्रे कर्णे कंबुः शंखस्तस्य प्रथानां
प्रकाशानां कोटं यं बन्धुत्वोपलक्षितं तस्यादृशं चुंबति स्पृशति तथा लीलं स्पष्टमंबरतलमाका
शं येन तस्मात्चान्द्रं बिंबं द्रागेव तत्र्णं विष्यमिति स्मात्रिवाचत्वं षिहशयस्त्वेषांविषादोनिरालोकनयम

लुनादवाप्य ५॰ हृदयनिवसत्कन्दर्पेषुप्रसूनजसौरभप्रणयिमधुकृत्संकुलाच्छायास्फुलादनुया
विताः चनहिमकरालोके लोके विपाण्डुरमण्डनाश्च नरच नरं कांतोपांतेषु पुर्वरयोषितः छा
यास्फुलन्तस्फुरायाव्याजाद्धृदये विन्नेनिवसन्तः कामस्तस्य बवः शरा ये प्रसूनानि पुष्पाणि तेभ्यो जा
तेय सौरभं गन्धस्तत्र प्रण यिनी तुष्ण्यामधुकृत्संकुलाः भ्रमरमालानयानुयाविताः अनुसृताः अप
रिहार्यं च्छायामात्रमेव कृत्स्नं बभ्रुरित्यर्थः चनोहिमकरालोकश्चन्द्रप्रकाशो यस्मिंल्लोके भुवने
सति विपाण्डुरमण्डनापरिज्ञानाभावार्थं शुभ्रभूषणधारिण्योभिसारिकाः चनरच नरं मुत्का
ण्ठया न नमयान्तूर्णं कांतोपांतं प्रियनिकटं जग्मुः ५। देवः शिवोमणिरयुग्मविलोचनस्य
ज्योत्स्नानिवालपिहिताखिलजीवलोकः तत्कालकान्तविरहान्तपुरन्ध्रिवर्गहृच्छ्राणमात्रशर
णं विदधेन्यकारं ज्योत्स्नैवाच्छादकत्वान्निचोलः प्रसेवकः तत्र निहितः तदाच्छादितस्सवृ
पत्वान्निहितोखिलो जीवलोकः प्राणिवर्गो येन सः अयुग्मलोचनस्य त्रिनेत्रस्य शिवोमणिः
चूडारत्नं देवश्चन्द्रस्तत्काले चन्द्रोदयसमये कांतविरहे णांतोव्याप्तोयः पुरन्ध्रिवर्गः स्त्री
णां तस्य हृच्छ्राणः सपवकेवलः शरणमाश्रयो यस्य तं मामन्यकारमादये अत्र मन्तोनिवृत्तो वि

श्री
क॰च॰
टी॰
१२५
125

रहितेणीदृष्टामेवाविरहान्ध्यालत्वाणेन्धकारोल्लग्नोभूदित्यर्थः ५२ असकृदुद्दयद्दानस्रोतः कणोत्क
रविभ्रमसरसिसरसिया तन्वैनैर्निलीनमणिव्रजं जलगजघटोदरैर्दन्तांकुरैरिवसर्वतः कुम
दमकुलैः झगित्स्फोटितस्फुटेन्दुकरोदये स्फुटोयदिन्दुकरोदयस्तस्मिन्स्मितसरसि कुमुदमकुलैः
कैरवकोरकैर्झगित्स्फोटितविकसितं अतः संभाव्यतेजलगजानां चटापंक्तिस्तयोज्योत्स्नया।
हिदृस्तिनोदंतः स्फुटंति अतएवालिव्रजं भ्रमरभरमसकृदुन्नदयविगिर्झयदानस्रोतो मद।
जलं तस्य कणोत्करस्तस्मः ५३ आमन्द्रोर्मिनिनादंविहितरवैरावणैतदिक्कान्दरैः सैरवारिधि
वारणस्तटगिरिप्रक्रान्तवप्रक्रियः चचञ्चन्द्रमरीचिभूतिरजसः संगेनशिंगारितैरंगैर्व्योमत
मालकाननदृदास्कन्दायदभ्रेमदंवारिधिस्तमुद्रः सएववारणोहस्ती व्योमखेमेवतमालवनं
तस्य हठेन रभसेनास्कुन्दआक्रमणं तदर्थमेदंदर्पदानं चटभ्रेकीदृशः आमन्द्रामधुरायेऊर्मिनि
नादास्तेरंगशब्दास्तैवद्वृहितरवागलगर्जितशब्दास्तैराकुलताः गृहीतगव्यादिककुजरादिगदृस्ति
नोयेनऊर्मीअक्रान्तोपगागजशब्दाः शिरोहितरस्यर्थः यथातटगिरौ वेलापर्वतेप्रक्रान्तारब्धावप्रक्रि
यापरेणतिर्यग्घंचंचंतोयाञ्चन्द्रमरीचयः तापवभूतिरजोभस्म तत्संगेनश्रृंगारितैः कृतमंडनैरं

३।

गेहपल्लवितः ५४ व्याख्यानाहृष्टमनस्योपनिषदां कल्याणमित्र हृदयप्राणेशाभिसृतिव्रतेमृ
गदृशां हस्तप्रदीपोऽरतेः ध्वांताहंतृदं कांतिदं तरवपुः सीमंतिनस्वर्मुखोदेवोजायनयामिनी
प्रियतम स्त्यकथप्रकोऽप्रणाययामिनीप्रियतमोदेवः चन्द्रस्त्वं तांपिपासितानां चकोराणां प्रपा
जलावितरणस्थानमजायत जातः दृशवोयामान्मृष्यउपनिषदः सिद्धांताः स्मरतक्रीडाः तासां
कर्मभूतानां व्याख्यानाप्रख्यापकः मृगदृशां स्त्रीणां प्राणेशान्प्रत्यभिसृतिरभिसरणं सैवाव
शणानुष्ठेयत्वाद्व्रतं तत्र कल्याणमित्रमनुग्रहवस्तूपदेशकं रतेः संभोगानिवृत्तेः स्त्रीत्वाद्वा।
यिकात्वेन व्यवहृतायाहस्तप्रदीपः स्फुटं प्रकाशकः ध्वांतस्यतमसोहंतृदाभिर्मर्मस्फुटिका।
भिः कांतिभिः हेतुभिः दं मरंवपुर्यस्य तथा सीमंतिनमयेवर्तमानत्वाद्धि या कुंतस्वर्मुखे
माकाशवतिमार्गायेन ५५ किं देवसकुमहद्वतीकुलपतेर्व्योमस्थलीशायिनः संक्रांतप्रति
केलिवापिनरलीलाजालं वभोमण्डलं पेडुमानवती जनस्यमनसोमानं स्मरोनिर्ममे किं पानीय
वरदृं टंकनमितिभ्रांतिर्नविश्राम्यति ॥ इति भ्रांतिरयंभ्रमोनववापिपतिकुमुद्वतीनां कुमुदिनीनां
कुलं तस्यपतेश्चन्द्रस्यमण्डलं प्रतिकेलिवापि सर्वासु क्रीडावापीषु संक्रान्तमत एव नरलं स्वर्गात्पीत लं

श्री॰
कं॰ च॰
टी॰
१२९
126

योऽन्नालमुद्रट्टं किं व भो मानिनीनां मनसः पेषणमानामिति वा क्रियाविशेषणं स्मरः पानीयचर
ट्टस्य बिंबप्रतिबिंबवशात् कृतं किं निर्ममे किं मे नेत्रानन्दमण्डलं किं मानिनीमनोदलनाय काम
निर्मितः पानीयचरट्टभ्रमेण चलतीत्यर्थः ५५ भूरैन्दवोपलमयी सलिलं च वर्षधौताप।
नाण्डविततविचित्रशिखण्डिरूप श्रान्तो नृपस्मरसमीरणरोयवृत्तिरिंस्य समर्जकिलरात्रिरपूर्व
वर्षाः ऐन्दवोपलाश्चन्द्रकान्ताः तन्मयी भूमिः सलिलं मेघजलं च वर्षचन्द्रकान्ताः सुसंपूर्णमित्यर्थः
धौतः खण्डनाण्डविततः स्फुरन्नच्छत्रशिखण्डिनः समर्थयः यत्र तद्रूपमापरसमीरणे शृङ्गारदशायां
रोयवृत्तिरद्दुपस्य चन्द्रस्य नात्र भूमिर्जलं च वर्षधौतैर्नृपप्रवृत्तमपूरत्तूपमापउद्दुपस्य शरप्रवा
ट्टण स्मरसमीरणजलमयेरोयवृत्तिर्वितनन्नात्र पर्वतात्रिपूर्वाभित्रावर्षाः समता ५८ क
रैः शामानूर्योपलदहनस्य व्याप्तिकराद्वायाण्डस्रायेः हृदयमकुरेभंगुरदशा समस्त
ज्याशेषमलमन्त्रलमानग्रहमयं मृगांकस्तत्कालप्रतिफलितकन्दर्पमकरोत् मृगांकस्य
न्द्रोभंगुरदशा च नरेश्वाती ण्हृदयादर्शप्रतिफलितः संक्रान्तः कन्दर्पः कामो यत्र तमक
रोत् किं कृत्वा अत्र लोमस्मो यो मानग्रहः तन्मयं मलं समस्तज्यानिवार्यकैः शामनः सूर्यो

पल्लवदहनः सूर्यकान्ताग्निः तस्यभस्मनस्त्विषिचयादिवापाण्डुस्तुल्यैः शुभ्रैः करैः अंसान्तैःस्वकरैः आ
दर्शस्यचमलंनिवार्यसंक्रान्तपदार्थमादर्शं करोति ५८ आरक्तंहृदयोदनाहणपतन्नेत्रान्तकाम्बु
द्भूमैर्निश्श्वासैर्विरसतिनिसर्गाशिशिरस्पर्शकरोरोर्मिभिः चन्द्रचण्डकरैर्वियोगजरुजासब्रह्मचारि
कम्पकोकीशोकजिहीर्षयेवसम्विरपान्थप्रियासुक्रिरे हृदेनानारंतनयद्वीरदन्नस्तमोत्सेना
हणलोहितनाः पतन्तोयेनेत्रान्ताः तेषांकान्तिरहणंत्वत्तस्योद्गमाः स्फुरणानितेताररक्तलोहितंतत
याकलोरोर्मिभिर्वेगवद्भिः निःश्वासैर्विरसमज्ञपगक्तुन् निसर्गाशिशिरः स्वभावशीतलः स्पर्शो
यस्मात्तंचन्द्रपान्थस्त्रियाविरहिण्यःस्पर्शंकंचक्रिरेरक्तत्वोष्णत्वयोः सूर्यधर्मयोः प्रापणात्स्वन्द्रः
सूर्यः कृतइत्यर्थः अतः संभाव्यतेवियोगरुजयाविरहव्यथया सब्रह्मचारिः समानानुभवाः
अतएवतत्कम्प्योदन्तस्मानायाः कोकाङ्गनाश्चक्रवाकस्त्रीः तासांसंबन्धिनः शोकस्यजिहीर्षयानिवार
णेच्छयेवचक्रवाकोहृदिदिवाप्रियायोगंलभन्ते ५९ स्फूर्जत्किञ्जल्कहालाहलवहलरसोद्गार
तोमानिनीनादज्ञायाःसविकासंकुवलयमकुलान्याश्रयन्तिक्रमेण उद्यन्मायाद्भुवान्माकवल
नकलितमस्वदकन्दर्पकालव्यालव्यादीर्घमाणस्फुटफणफलकप्रौढिमानंविवस्वः कुवलय

श्री॰
क॰च॰
री॰
१२७
127

मञ्जुलानि उत्पलकलिकाः उद्यती वान्ती या सा याद्दृ वान्ता सन्ध्या कालवानकाल तस्मकवलनमद
र्पानं नदर्थे तेन वाकलितस्मन्दः स्त्रीकृतं कपोयः कन्दर्पव्यालः कामकृत्समर्प तेन व्यादीर्घमा।
णा विकसितायेफणा स्तपवविपुलत्वात्फुल्लकानि तेषां प्रोद्धि मानं शोभां विवभ्रुः दध्रुः अनपव
स्फूर्जन्नलसन्धः किंजल्कः सपव हालाहलो विषभेदस्तस्य वहलो योऽरसोद्गार तस्माद्ग्नः आया।
सोविरहदुःखेन तं विकासमाश्रयंति भजमानानि ९॰ मललघनिभसञ्जात्कज्जलः सान्द्रसान्ध्य
द्युतिशिखिविचिताभ्रप्रागृहस्यन्द्रविम्बः नवरजनकटाहः कल्पितो मन्मथेन कथयितुमिव
न्यप्रेयसीमानसानि मन्मथेन चन्द्रबिम्बो विरहिणीचेतांसि कथयितुं तेन नवरजनमयः कटाहः
कथनभाण्डमिव कल्पितः सान्द्रसान्ध्यीया द्युतिः सैव शिखी वह्निः वह्निस्तेन व्यचितं यदभ्रभ्रा
ष्टं भ्राकाशपावकस्थानं तत्रस्थः मलंकलंकस्तस्य लवः तद्विभेन तद्व्याजेन सञ्जातं अगकज्जलय
स्य कथनभाण्डं च भ्राष्टस्थसकज्जलं च भवति चन्द्रं दृष्ट्वा विरहिणां हृदयं तदस्मर्थः ९१ इति श्री
काव्यचरितटीकायां पण्डितभट्टनोनराजस्तु तेजोनराजकृतायां दशमः सर्गः १॰ श्रीकाव्य
धनमोनमः ॐ मण्डलेन शशिनाविनिविष्टव्योम्नि दीर्घकनदनस वेन मारवद्गुलकशतिा

मेनद्वागमण्डलनवपूजनमानः ॥ दीर्घायेकरास्तप्रवदण्डलत्वेन चन्द्रस्य मण्डलेन व्योम्नि निविश्य
स्थित्वा वपूजनमनोभग्नः अतो सारस्य वज्रगलकस्या पुष्पभेदस्तत्त्वमेन १ यत्कलाकिलऊर्णां
कपुलिन्दस्पन्दमानवर्ति शब्दनस्या यात् मण्डलोमृतनहवोजनिचक्रसक्रमेणरस राजरयस्य
यस्य चन्द्रबिंबस्य कलाऊर्णां कपवविरहिणीहिंसकत्वात्पुलिन्दः कामशबरः तस्य संबन्धि
स्पन्दमानं कंपमानं यद्वृडिशं मत्स्यवेदनवालकं तस्य ब्रंतमात्र पणमयात् कलामात्रमवोदित।
आसीदित्यर्थः २ आवहत्जनवर्त्यपरिवारमण्डलशशभृतोपिशयानः चित्रमत्रऊर्णत्स्य मापु
पदेवोमानिनी क्षपितमसहनिमुद्रान् ॥ असत्वेपरिवारवसन्तादिमावहत्तस्याचन्द्रस्य मण्ड
लमाश्रयन्कामदेवोमानिनीपुविषयेसंहारेटकमयात् चित्रत्वंसंहारापत्तयापरिवारेगणेशा
दिमसंख्यामावहन्मण्डलमिन्दोः सिन्दूरादिकृतमाश्रयन्संहारमङ्गायेन्नसंहारोरिहस्मूर्यमण्डला।
पिष्टानेनागमेषुप्रसिद्धः २ हरतः परिणमद्धिपुबिंबोविज्ञवाऊर्णत्वनंटविरहिण्यः विश्र
तिसमृद्धिदित्तापियानंमन्मथेनपुटपाकयियेव हरतङ्गतिस्तनयोर्वैषम्यप्रतिपादनं परि।
णमद्धिबिंबेपुबिंबयत्रतत्स्तननतंटविरहिण्याद्युःसंभाव्यतेमन्मथेनटत्नापियानंस्फारितेन

श्री
कं. च.
टी.
१२८
128

यस्य तदिरिव कयाहतिद्विपुरपाकः विपि हि तमाण्डपाकः तद्वद्यानयाहिगाढपाको भवतीत्यदीसते
नज्ञा च न दस्य पृथुत्वप्रतिपादनं कुचतटे इति वा पाठः ध्यानापि ध्याननिमित्तकर्मधारयो यत्रापि
ध्याननिमित्ते वा पाठः ईत्तमं यापि ध्याननिमित्तकरणेन स्तुहृ करणं च कर्त्रपेक्षं मन्मथेनेति क्रियापेक्षा
कर्त्तरि तृतीया यापि ध्यानापेक्षया च्छदीति सप्तमी ४ अभ्यिवारिवरवीवृधदिन्दुः को त्वं मबुद्धशि
मानवतीनां येन सिक्तवपुषोऽशनिभर्त्तः प्रसृतप्रवहृतेभुजकाण्डः समद्रुजलमिव को त्वं वा
छं चन्द्रो मानिनीनां हृष्टाववीवृधत् येन सिक्तवपुषः कामस्य प्रेसृतशमने प्रासे भुजयोः क
ण्डः दर्पावस्थाववृधे को त्वं संबुकाण्डशमने ५ प्रसृतनाविल धृतिज्ञातिदीहेः मण्डलाचन
चर्णैः शशिपादैः निर्ममे गृहमिरध्वगपूनामस्तकेनेत्रपटबन्धविधानं कृतसकलधैर्यनोश
नियमैर्मण्डलस्याचनं शोभनं मेन विन्नैर्गृहमिर्महद्भिः शशिपादैः पान्थजनहृणानामस्तकेनेत्रपा
टलस्य बन्धनं निर्ममे कृतं गृहमिराचार्यै प्रप्रसृतनदीहेर्मण्डलस्य ग्रामवनस्याचनचर्णैः
शिष्याणां नेत्रपटो बध्यते ६ मध्यलस्य पृथुलाञ्छनमिन्दोर्मण्डले दहश्वरध्वगवधः उडुता
रमिव स्फाटिकाश्मद्वारमंतकपुरी मयि येरुं मध्येलस्य पृथुलाञ्छनं कलको यस्य तस्य मन्दोवे

वंविरहिणोयमनगरीमारोढुमद्रुतारंहूरीकृतन्द्राग्भुदम्भादिकष्टरमिवापश्यन् ७ मानिनीषु
पक्षोमहदासीत्कल्लकैरवरजः प्रकेरणि भस्मनेवविरहानलहेलादग्धपान्थहृदयप्रसृतेन
महन्मानिनीषुसंस्पर्शेनकार्येणचपक्षपातोसीत् कैरवरजसाविरहाग्निदग्धविरहिहृदुत्थितेन।
भस्मनेव ८ चूचुकोपमशशः शशिबिंबः कोप्यदर्शिमानिशाकुचकुंभः पीडनेनिविडमग्रक
रैर्यः विभ्रमानन्दतकामिजनस्य" स्तनाग्रोपममृगः शशिबिंबः कोपिनिशास्तनकुंभोदृष्टः
यः कामिनांकराग्रैः पीडामकरोत् चित्रंत्वपीडनीयस्यपीडकत्वात् ९ चन्द्रहासपथदर्शि
नतामस्युद्विप्रयोगभरजर्जरतामे सेतुबन्धइवतस्यमयेमहोभंसभ्रममवापपयोधिः चन्द्रस
संबन्धीयोहासपथोरश्मिमार्गस्तद्दर्शिनेनतांमस्योत्प्राप्य मस्यायतोविप्रयोगभरजर्जराविरहार्ता
रामाः पान्थांगनायेऽति तत्कालपदे योजनासेतुबन्धपदेन चन्द्रहासोरावणखड्गस्तद्दर्शिने
नास्मन्मीनायाविरहेणोनेरामोदाशरथिर्यत्रसेतुबन्धइवतत्कालेसमुद्रः क्षोभव्याकुलतामा
पुचन्द्रोदयकृतस्यशैलपातजातस्यवक्षोभस्यचाप्यवसानं १० मीलितास्तनलिनीषुतदानी
किरमाकुमुदिनीरपिपिशिपे नासवपत्रादिमदानकणानांदकमापुरलयोनिपतनतः ॥ तदा।

श्री
क॰ वृ॰
टी॰
१२५
129

नीरात्रिमुखेन नलिनीषु मीलितासु संकुचितासु मतीषु रसालक्ष्मीः कुमुदिनी किमपि विशेषं श्रा।
शिश्रियेसित कमलाश्रया लक्ष्मीः प्रसिद्धा आश्रयोपद्रवेणाश्रयान्तरं कैरविणी लक्ष्मीः किंजगा
मेतिसन्देहः अत्रसापत्नं तस्मा रमायायतो वा हन्त हस्ती नहानेकगणनां हंकमभांगि अलयोपन्नागुः
तासु कुमुदिनीषु निपतन्तः यदि नलक्ष्मीः कैरविणीमाश्रयेत्तत्कथं कुमुदिनीषु रमयाहहस्ति
नोन्मदजलकणाहृपपरविसर्पः ॥ चन्द्रमाः स्मरचक्रवर्त्तियोद्धा ताजनचेतोदारणे विरचय
न्निवयोगंपा स्मरस्य चक्रवर्त्तिः सेनापतिश्चासौ योधश्च चन्द्रमा यामभिरंशुभिः करैः कुमुदानि
मदद्ररन् विप्रयुक्तो विरहीयो वनिताजनः तस्य चेतो हृदयं तस्य दारणे विपाटने योगपाशितं ता।
विरचयन्निवलक्षणहेत्वोः क्रियायामिति हेतौ लटः शत्रादेशः १२ कमलस्य विनिमीलने
कुकार्यप्रविसृमराधिकसख्येरवेयेव नवपरिणतमूर्त्तिरेणलक्ष्मा परिरभेनरभसेन तेनाश्रि
पुंस नवेषु निमिलन्त्वात्परिणता प्रतिविंबिता मूर्तिर्यस्य सम एणलक्ष्मा चन्द्रो रभसेन नचपाट
द्रुपमालिंगितेतिरे तस्मैत्यनेकमलानां हविः शोभा तस्यानिमीलनं पराभवः तदेवैकं सायार
णकार्यं तेन प्रविसृमरं प्रसरणशीलमधिकं यन्मात्सख्यं मदिङ्गावसरे रवेयेव चन्द्रस्येव रामापादस्म

सवियोपयुक्तमहिष्णोर्महानिरीतिकार्यसाधारण्यं समकार्योन्दुहनेनवस्तेदृवशाद्यालिंगनमुचि
तं १२ नवचरणयुगं श्रियेन त्वेष्णुप्रतिफलनाद्धरिणांकमण्डलेन वन्तरस्मत्वरनूपुरोपहूनावि
रलमरालमनायतामिवेति ॥ श्रियेरमाचिनमामंत्रणं नत्वेष्णुप्रतिबिंबभाजा हरिणांकमण्ड
लेन चन्द्रबिंबेन हेतुना नवचरणयुगं च नंरनिर्विलंबं कृत्वामत्वरनूपुराभ्यां सशब्दाभ्यां मंजी
राभ्यां उपहूतम्‌ कारितामविरलावहद्वोयमरालामैः मनायतां साहित्यमिवेति नेत्वेषितिवदु
ववनाद्युत्रस्तमाणेष्णुहंसेष्वविरलवचनं १४ चनजवनननेदेविलीयतेसौ नवतन्हणीप्रतिमा
हिमांशुबिंबः रयदयितानतनित्यसावियानसरनूपुराजनतपादपीठगोष्ठी नहणीतिं सभुवनो
गमामंत्रणं नवचनजवननरेप्रतिमाचन्द्रोनिलीयतेनिलीनतामेति श्रयितानप्राप्तानित्यश
सानाविधानं येनमसमरपवमहत्वाक्रपेराजनते गौपमयपयत्नादपीठनस्य गोष्ठीविक्षिप्तावर्तनं
दयत्. १५ परिणतिमपजगमुषानपारयुतिवपुषोदरसीम्न्यवेणिडेनेन ग्रनुहरशसि हरेः पुर
न्ध्रिमूर्तिपिहितहरदोष्टनवाभिपुण्डरीकां उदरेप्रवेणिडेनेन परिणति प्रतिबिंबमपजगमषागते
नतपारयुतिवपुषाचन्द्रबिंबेनहेतुनात्वं हरेः पुरन्ध्रिमूर्तिविशेषाकानूपामनुहरशसिस्पर्धसेकी

श्री॰
क॰ च॰
टी॰
१२॰
130

दृशीपिदत्तमाक्ताादिनमपि परिज्ञानाभावार्थं द्दद्दे मोदूं नन्नाभिमुक्ताश्रीके नाभिःस्थंघसिनं भोजं यस्माः
गतिनाक्तीत्या नुविवनयानुदरसीमत्रसिप्रमथः १९ तवववरललनेवल्ली विभंगप्रतिफलनशवे
भन्नमूर्तिरिन्दुः अयतिलिपिमकृत्रिमप्ररोहन्नवरशनाश्रयरत्नकिंकिणीना वरललनेरशते
रशनायांरत्नकिंकिणीवत्रमसस्यारणामंत्रणे तवववल्लीविभंगेषुप्रतिफलनंप्रतिबिंब
त्तेनप्रविभक्तानेककरूपासंपन्नाम्मूर्तिर्यस्सइन्दुरकृत्रिमस्वभावेनप्ररोहत्स्तोनवारशनाश्रया।
मेवल्लावर्तिन्योयारत्नकिंकिण्यस्तासांलिपिविक्षिन्तिंअयतिबलिसंपन्नेषुचन्द्रप्रतिबिंबेषु
मणिकिंकिणीसंभावनं ९ प्रदर्शतिहरिणांकनन्नेवेदंऊचपुनर्गमंतिकाबिंबिनेलसंत्याः
हचिसहचरकोकमदपानादिवचलहाररलनाविवल्लानेन ॥ अंतिके समीपबिंबितेजात
प्रतिबिंबेहरिणांकनेचन्द्रऊचद्दयंप्रदर्शतिकर्मोत्राधिकरणत्वेनाविवादितंचलाल्लीलाव
शान्नरलायाहारलनानसाविवल्लानेनसंभाव्यतेहचेः स्वकांतेः सहचराः सदृशाःश्यर्थाः
कोकाश्चक्रुवाकाणांवैरीवनिलत्वाद्दूयद्रूपत्वावस्थानघ्रहविसाहचर्यं १० विलसति।
कलकगिविकागदपयप्रतिफलनानवचन्द्रमण्डलेन स्मरीपुकरंकेबुनेवशोभाहरणहषा

हृदः किंकरीकृतेन ॥ हे कलकण्ठितवेषकण्ठः प्रतिबिंबितेन चन्द्रेणाविलसतीति संभाव्यते शो।
भायाः हृशणसंपत्तिन हृषाऽहेतं भूतया हृदेन वत्साकिंकरीकृतेन दासीकृतेन मधुरिपुकरकंबुने
वपांचजन्येनेव कण्ठस्य शोभामात्रेन सदृशामिति हरिशंखः सादृश्येन संभाव्यमानास्तिरस्कृतेन वे
नदासीकृतः १९ परिणतनवपूरेषणात्रिराजलवसविधे यरपल्लवसमग्रेप्रभवति रचनामनु
ग्रहीतं प्रतिदिनपुंजितविभ्रमस्मितस्य मृगदेश्यामंत्रणे विलासैस्तन्नानुगुणे तवोष्ठपल्लवस्य।
सविधे निकटे परिणतप्रतिबिंबितवपुर्बिंबं यस्य स चन्द्रः प्रतिदिनं दिने दिने पुंजितराशीभूत
यद्विभ्रमस्मितं विलासहास्तस्य रचनाः सन्निवेशस्तामनुग्रहीतुं सादृश्येन कृतार्थयितुं प्रभवति
हासस्य सदृशः संभाव्यते इत्यर्थः २० प्रतिमितनमयि गणमणुलं तरजनिपतेः परिपूर्णिमस्फुरी
रं उपनयति न तोपितपेन हन्त रश्मुन्तरमौक्तिककुण्डलप्रतिष्ठा ॥ परिपूर्णिमन्तर्गणमण्ड
ले प्रतिमितं चन्द्रबिंबं रश्मुनतं वृहद्यमौक्तिककुण्डलं न तस्य प्रतिष्ठां तां पीनकर्णं द्विर्भावमुपन
यति गणे न तं चन्द्रप्रतिबिंबंद्वितीयमुक्ताकुण्डलं संभाव्यते इत्यर्थः २१ श्रवणपरिसरे तव षा
र धाम नवचटितप्रतिमान नखकान्ति पुरतिकुलगुरोर्म्बोद्धीनं किमपि रहस्यमिवापरे

श्री
क.व.
टी.
।३।
131

ष्टुकामः नवश्रवणस्य परिसरे निकटे चारितालग्राम्यतियातनाप्रतिबिंबं यस्य स चन्द्रः चकास्ति।
अतः संभाव्यते युवतीनां कुलगुरुः कामस्तस्य मुखादधीतं शिक्षितं किमप्यन्यस्या वाच्यं रहस्य
मुपदेष्टुकाम उपदिदिक्षुरिव रहस्योपदेशो हि कर्णनिकटे क्रियते २२ अलिकफलकसीम्नि तं
स्त्रैवक्त्रे शैशिरकरप्रतिबिंबपंक्तिरास्ते निखिलयुवतिमण्डलाधिराज्ये कृतइवपट्टबन्धशरेणमौ
लिबन्धः अलिकं ललाटं तत्रैव विपुलत्वात्फलकं तस्य सीम्नि शिशिरकिरणस्य चन्द्रस्य प्रतिबिं
बपंक्तिरास्ते ललाटस्य विपुलत्वाच्चन्द्रस्य प्रतिबिंबपंक्तयः अतः संभाव्यते समस्तस्त्रीमण्डन
साम्राज्ये मौलिबन्ध इव तः २३ निरुपममहिमस्पृशा शशांकप्रतिततिभिर्निखिलांगसंगिनी
भिः अचरिचटुचमत्कृतिप्रियेण प्रसरति हृष्टामनुरागकिंकरेण ॥ निखिलांगेषु समस्ता
वयवेषु संगिनीभिः लग्नाभिः शशांकप्रतिततिभिश्चन्द्रप्रतिबिंबैर्निरुपमो तुल्यो यो महिमा तं स्पृ
शंतिता सा प्रसरति हृष्टा निजकपाणि हृष्टीनां चटुचमत्कारप्रपंचः प्रियेण चरितेन यो तेनुरागे
ण जुबंधेन किंकरो दासः २४ चन्द्रबिंबप्रतिष्ठाभिः कलंक जातदीनीलतरुमूलस्याविधानं वपुषस्व
शरेकाण्ड पाण्डुरस्य चालितमेन उरगके तत्सम्मतैः जलदान्तककलामयः कलंकः पाण्डुरस्य

गौरस्य वपुषो नीलं दुकूलस्य संविधानं च रदनं जहि परिहरं कुरंगो मृगः केतनं लांछनं यस्य स चन्द्रः न
समूर्तेः जलदानं कामे च कृतेनावाप्यः न सम्बुद्धादनेवेदय्यं तन्मयः कलंकः स्वीयकलंकविलु
प्तत्वः त्वनिमेतन्नप्रैपेन्नवा कार्ये चूपकं २५ सकृद्देववविलोचनतृतीयं कृतनवनेनमदावधीरण
ने चरनाम यु नातगणलेखोपमनयान्वेणनमदावधीरणाय नेतवंसबान्धनीयाविलोचना।
तृतीयनेत्रतुल्यपणनामृगाणांमदोनेत्रसौन्दर्यदर्पस्तस्यावधीरणंपराभवंसकृद्देवैकवारमेव
कृतवतीतयामृगाणांदृष्टिदर्पलेखेननत्वयाकृतंययापुनः कदाचिदपिमृगास्त्वदृशामाय
मनसापिनाकुर्वन्निति सकृद्ग्रहणस्यार्थः द्विः शरानभिसन्धत्तेहि यत्त्विशुणः एवंपूर्वंमृगद
पदृष्टिरदर्षीत् अधुनात्वनवगणलेखोपमदस्यकस्तूरिकायाअवधीरणायसागायचर
नामेतत्कस्तूरिकाशदितासंपद्यमानामित्यर्थः अवयवत्वेनदृष्टिगणोयोस्य त्वत्सजातीयत्वादेण
मदस्यचावयवसानादुक्तिसंगतिः लेखोपमतुः प्रशंसार्थः २६ विमृजस्त्वजमुत्पलक्षुदानां
हृदकेशाग्रहसाहसैकपृस्त क्रियतेनवपेशनकदाचिदमीभिर्नयनैककेवरकारैः केशानां
ग्रहोभूषणत्वेनग्रहणंकलहक्कृत कचग्रहः चसपवदुष्करत्वात्साहसं तत्रैकापृष्ठः प्रगल्भ

श्रीं
क॰ च॰
टी॰
१३२
132

तामरसलपत्राणां मालां सृजयतः अमीभिः कमलपत्रैः सचैपेशलं कस्तूरीकरणगन्धालिशावैः सु
चनं कदाचित्क्रियते यद्यपि सितनीरंगीकायाङ्गा हवं नघाप्यन्यांशकया कदाचिद्रूहणं यतोन
यनयोरेकवैरकारैः सदृशैः फुल्लैरित्यर्थः पृष्ठे भावैरिभ्यश्च पेशलं नशकोचितः २७ दुतमृश्च
रुचद्दृयं पटीरिंद्रुरुकालागुरुमञ्जरीभेरेण मृदुवरभ्रमरोपहूतिं चेतु यदनर्थो नरमप्यग्रमस्तु
ने कस्तूरीमञ्जर्यः मञ्जर्याकारा रचनाविशेषाः कालागुरोर्बललनानां सासंभेरेणादरिंदं
रदिनमसुरुचद्दृयं त्वं कुरुहय यतः अयं कस्तूरीगुरुरनर्थो न रेकस्तूरीकरणाद्वितीयमनर्थमस्तु ते
करोति यतो मृदुवरा ये भ्रमरास्तेषामुपहूतिराहूनं नत्याविनः कस्तूरीगुरुगन्धलोभादलयः स
शरमेष्यन्तीति कस्तूरीगुरुं परिहरेत्यर्थः उन्नतास्तैरभ्रमसरनीरसश्वग्रहणं २८ निविडस्तनम
एडलानवासासवपयानदुतमिन्द्रनीलहारः वितनोति तमोधियेव चन्द्रो हचिके शग्रहमस्मवे।
न्वाग्रेः नवस्तनमण्डलादिन्द्रनीलरत्नैर्हारो भूषणविशेषो ऽयमानलीं चेति प्रार्थ्यते लोइ
भासिनीलत्वादन्धकारभ्रान्त्येव करोति शम्भोरग्रे ईशरोग्रेश्चन्द्रो रस हारस्य रुचीनां केशग्रहान्म
रभावं करोति भ्रावभनेचन्द्ररश्मिसन्निधौ स्फुरत्तरभागाइन्द्रनीलहारः पेशलं करोतीत्यर्थः २९

इति मे चक्षुषेवेशमार्गः श्याममायान्नुतावानवद्यगात्रि उदयन्मदयं करोति विघ्नं मृगयत्स्माति
मिराभिसारिकाणां हे अनवद्यानि निर्दोषाणि गात्राणि यस्या मे चक्षुः श्यामः इम्य षेवेशमार्गः
श्याममायान्नु अपयान्नुयायत्नः नटयन्मृगलक्ष्मा चन्द्रोन्धकाराभिसारिकाणामभिसरणविघ्नं
करोति प्रकाशनात् अनवद्यगात्री निर्विशेषानुगुणमामन्त्रणं उदयंश्च शत्रुर्विघ्नं करोति इ
अथवा विभूहि त्वमंगवीथ्यामसिताकल्पमनल्पमिन्दुवक्त्रे स्वयमेव पिधास्यति यदेनं घनकेलि
स्मितचन्द्रिकाधिकारः हे इन्दुवक्त्रे त्वमंगवीथ्यामवयवपथेनल्पमसिताकल्पं कृष्णवेशमथ
वा विभूहि अनुमतो लोकः यथतः यत्नं यत्नकेलिस्मितं लीलाहासस्तदेव चन्द्रिकाज्योत्स्ना त
स्या अधिकारः प्रस्तावः एनं कृष्णवेशं स्वयमेवाप्रेरणयैव पिधास्यत्याच्छादयिष्यति २१ चन्द्र
शशलक्ष्माणि तपायाहरति ध्वान्तसितेतरोत्तरीयं उपदेशामिति प्रसरत्सख्योरचयति स्मितमाभिसा
रिकाणां वासंतिकत्वाद्यद्वा सम्पूर्णे ग्राम्भोदयत्वाच्छ्वनंरत्नार्णं शशलक्ष्माणि चन्द्रे तपायारात्रे
नीयिका स्थानीया या ध्वान्तमन्धकारमेव सितेतरं कृष्णमुत्तरीयं वस्त्रं प्रसरत्परदाह इति सति मि
ताभिसारिकाणामित्येवमुपदेशं सख्योः कुर्वन् रचयतेस्मनतरं वा विशेषणं २२ अभिसारिका।

श्री
कं॰ च॰
टी॰
१३३
133

ऊलकं ज्योत्स्नाभिसारशुचिपथेपि विसकंकणानि मञ्जागुणमलयजं च न वाति न त्रष्ये कन्दर्पदाह
लहरीहरणं दवाग्निंपत्त्रान्तरीयकगुणं न रमण्यमीभिः ज्योत्स्नायामभिसारविधिः प्रियाभिस
रणं तदर्थेपि विसकंकणानि मृणालवलयान्मञ्जाहाराः मलयजं चन्दनं च न वाति दर्पोपभवं
ति न केवलं चन्द्रिकायां वर्णसादृश्यादभेदोपगमात् यावत्स्वेवान्तरीयकं वगुणं न रमण्योगु
णोप्यमीभिर्विसकंकणादिः करणभूतैर्यद्वा मत्कृतः कन्दर्पेण कामेन दाहलहरीतस्मादर
णात्तस्मात् मृणालादेस्तव केवलमेवाकारगोपनमपि न कामदाहहरणमपि कृतमिमन्यर्थः २३
कल्लोलिताप्युदयतो परातिगमरश्मेर्यद्भा दृसेचवपुके न विवलितानि शुभ्राभिसारपरिपाण्डु
रवेशबन्धुस्त्वद्भासि तु ग्यजललवैरपि देवतात्व प्रतिगमरश्मेश्चन्द्रस्योदयात्स्वकल्लोलितानतर
लितम्भतंरगापदसि यस्मात्करूपकेतुः कामः समुद्रश्च तदुल्लितानि तदुल्लासानु गादसेश्चालो
दुयसि शुभ्राभिसारे ज्योत्स्नागमेन परिपाण्डुरवेशस्य बन्धुर्यदसि ततोहेतोस्त्वतीरसमद्भ्यापि
देवतासंगं श्रीखण्डसकाण्डेनालं तदूपेन प्रतिभासितस्माल्लयापि यत्नात् २४ संपारयेन्दु
वरेनेत्वम काण्डप्रवश्री खण्डकाण्डरस पंकिलसंगमं गा येनात्रके न कशरो विचरन्मदानिना

दुर्नेमर्द इति सेवेन रतिर्द्वितीयः हे इन्दुवदने त्वं मंगलसंगं येनात्र केतकशोभो विचरत्यदानि नो दुर्नेमर्द
ति सेवेन रतिर्द्वितीयः हे इन्दुवदने त्वं मंगलसंगं श्रीखण्डस्य काण्डे नालं तद् इसेनं पंकिलं चन्दनं पंक
पुंकं कृत्येन यतः अत्राग्रे रतिर्द्वितीयो विचरत्व भासहविचरत्व पंकिलत्वात्स्यदानि नूर्णमदु
र्नेनार्द इति कामस्य वंदे गेवसनी तिप्रकाशिते चन्द्रोदयेसमयमेव तापोपशमाद तुलेपे नभाविविलं
बत्वाद्दाप्रकाण्डमकालेर स्तुते २५ चूर्णालकव्यतिकरेण नतु किं मध्ये वशेफालिकामुकुल
शेखरकल्पनाभिः अस्मिन् ललाटफलके प्रतिबिंबितेन तेन त्वमेनतु नेदि तमीकुटैः चू
र्णालकानां व्यतिकरः समूहस्तत्र शेफालिकामल्लिकानन्याम कुलानि तैः शेखरे मौलि भूषा
णि तत्कल्पनाभिः किंनाकिंचिदिमर्थः यतो मध्ये वनिष्फलाभिः तेन वास्मिल्ललाटमेव विस्तीर्ण
त्वात्फलकं तत्र प्रतिबिंबितेनः तमीकुटं बभ्रन्तु स्तन्कमिशेखरकैर्मैवनर्मपरिहासः तत्रतुनेल
लाटे प्रतिबिंबवशान्मकुटभूषणं सिद्धमिति किंमल्लिकाभिः विलंबकारित्वादित्याशयः २६
चन्द्रातपाभिसरणे मणिनूपुराभ्यां पादौ वरं परिचरन्वमधीरताते तन्मञ्जुशिञ्जितशतेन रूपहूय
मानं यदि हू वायनव केलिमराल यूथं चन्द्रातपेज्योत्स्नामभिसरणे प्रियनिकटगमने तदा मशि

श्री कं च टी १३४
134

कृत्वा तिष्ठताभ्यामपि रत्ननूपुराभ्यां चरणौ वंदमानौ वरपरिचरणशोभयश्रीधीरनादे प्रकृत्तानुरणनमानं त्रणे
यत्नस्तयोर्नूपुरयोर्मंजुलिमपुराणि शिंजितानि शब्दास्तैरुपहूयमानस्य कार्यमानं क्रीडाहंसकु
लेनिरूवायायान्नूपुरशब्दानां नाच्छादनाय भवति अथवास्यश्रशायागौरांगपाश्वतवानिर्हूकाये
तियोज्यं ३० खेलैः पदैर्दयितमानससंचरिष्णुस्त्वं प्रस्थितामदनविभ्रमराजहंसि आलोल
चीनसिचयांचलपल्लवपालिरल्पां किमद्युपन कर्म विनिर्मिमीषे हे मदनस्य विभ्रमार्थराजहं
सि विनोदकल्पा ह्यदयितस्य मानसे चित्ते संचरिष्णुः खेलैर्मंथरैः पादैः प्रस्थिता त्वमद्युपन
मेव कर्म किं विनिर्मिमीषे यतः चीनसिचयस्य चीनदेशवस्त्रस्य चलपल्लवपत्रपालिः पत्ता।
तिः आलोला यस्याः प्रथमं शनैः प्रस्थिता इदानीमद्युपसरेवेति परिहासयोजनं अथ च खेले
लैः पदैः प्रियचित्ते संचरं त्यसि इह न प्रस्थितानन्नुपनमेव कर्म किं करोषि राजहंसी च खेलामा
नससंचरसि संवरं मद्युपयते ३९ ज्योत्स्नाप्रस्थितावभिसरं त्यभिकंशरीरे भूषाच्छेषच्छन्नवत्यसि
चन्द्रकांतेः पथांपदं इंदुकरताजडवितैः पयोभिराद्रीकृतेनपार्थिपदानि न व स्वलंति ज्यो
त्स्नास्थितासत्याम भिकं कामुकमभिसरंती त्वचन्द्रकांतेः भूषाच्छेषेवाकरोः पदेषाचन्द्र।

कांतानां संवधिभिर्भूषणैर्वस्त्रादिभिर्जलैराद्रीकृते पथि तत्र पदानि स्खलंति अत्र संभावितं दूष
णं त्वया परकांतागृहं हठात् स्खलत्पदसंचलनं सोत्प्रासं ॥ ३९ ॥ एतावता दक्षिणनायकशठविशेषमेव चिंत्य प्रिये
प्रति तत्संप्रति पुनरुच्यते तत्र श्लोकः अमन्नले हि कदाचिदेव तु त्वन्मदारवचनसारमयोगरागः
अत्यतन्वी त्वामत्रणः साकूतं चिंतयमान क्रीडनां प्रियेण एवकारश्रयिष्यमाणत्वात् त्वसितेनैव
शरत्वात् विज्ञानां परिहारादित्याशयः प्रियंप्रति तत्र विज्ञानं पुनरुच्यते यतः तथा चितयोजन्मये
घातैः अमरुकलेखे पूर्णरागरागोगालितः प्रियस्मरणे न च मे जलोत्पत्त्याकरशेरागो न शृणुती
ति प्रियस्मरणं किमर्थं ॥ ४ ॥ दात्ता पाणी प्रियतमे विहिताभिसारे ज्योत्स्नाभिसारिकासिनां कविति
दुत्तया रजन्या आपाद्युभूषणजघाममभिसारिकाणामित्यभियोक्तव्य प्रत्युताक्षरीभिः
ज्योत्स्नैव क्षुद्रकत्वात् सितांगकैर्नेन क्षुद्रादित यारजन्या दातायणीनां नारीणां प्रियतमेच
न्द्रे विहिताभिसारे कृताभिसरणे यति शुभ्रवेशधारिणी नामभिसारिकाणाम नुचरीभि
भिरश्वेतीभिर्मिघोकषिप्रवंकापि न वानामये यस्मात् दशबृहस्पत बृहद्वसनत्पाः स्मरीचोवृद्धारि
तिफलतिनृपं ॥ ४ ॥ ज्योत्स्नाभिसारिकाउलके वक्रोक्त्या पांननट दितायो पनीतः प्रीतिशी

श्री
कं वं
टी
१३५
135

रस्यधमितोनिर्दयत्वकारणं भूयः समग्रललनाकुलमौलिरत्नं देवेन वा शिवमितीव पतिर्दि
ज्जानां मतं न दक्षिणयामसमानधर्मत्वादनुकूलयामुखेन तस्याः प्रीतिं साहृश्यजनितां नीतः
प्रापितः द्विजानां पतिश्चन्द्रः न वै मामाशिवः देवेन दातीव त्वं सम सत्वरमणीगणस्य मौलिरत्नं प्र
धानं भूषारत्निकराग्रे रथ्यमग्रशिरसि निदधत् द्विजानांपतिर्ब्राह्मणश्च दक्षिणया प्रीणितः शि
रसि हस्तस्य पयत्राशीर्वादं करोति सौभाग्यविभ्रमविशेषकराण्ययते मन्येलिलेखिषति
दिव्यशुभाक्षराणि सन्ध्यावशेषकुसुमेन विसृत्वरीभिर्भालस्थले हिमकरः करलेखनीभिः ५२
चन्द्रं संबध्यभिः त्वल्ललाटे रश्मिभिरहं मन्ये अयं चन्द्रस्तव ललाटे दिव्यशुभाक्षराणि लिले
खिषति लेखितुमिच्छति काभिः सन्ध्यायाः अवशेषो निवृत्तिमदवस्थानेन पवकुसुमेन कुंकुम
नेन विसृत्वरीभिः प्रसरणशीलाभिः करलेखनीभिः रश्मकलमैः सौभाग्यविभ्रमयोर्विशेषका
रीणि न खेति वा पाठः चन्द्ररश्मियोगात्पटिकसुभगाविलासवती च त्वं जातेत्यर्थः ५२ क
र्पूरपांसुलहरीलटभा त्वजाते मिथ्यात्वावाय रदले शशी नो मधुव्रताः अस्मिन्महोक्षतिरतिकान
यशः कुलानामेषां न त्रायति भयं कुवते स्मि नाति ॥ कर्पूरपांसोर्लहरी तरङ्गस्तद्वद्भाः प्रोक्ताः क

हृदम्भोगीनः चन्द्रप्रभालवैरोष्ठमिथ्यावरं नेत्रच्छायापतंतिनत्रुपनः कामयप्रशंसां सुहृत्संनिसत्तृष्णानिस्मि
तानि हासावयंचचन्द्रांशून्नाश्यितिमयद्दृवेनस्फुटयंति हासोज्ज्वासवशाच्चन्द्रकरानविभाव्यतन्त्र
सज्ज्ञापेमसूचनं निपातास्त्रयोपसर्गाश्च यानवश्चेति नत्रैयोने कार्याः स्मृताः ५५ दंतस्फुटदंतलनमा
दंनवविद्रुमाणां चन्द्रांशलवस्तवकयंतिकराग्रभागाः पद्मासमग्रकिरणैरहणीकृतानांनाभूयोप्य
सावुदयरागश्चाप्पुरेति ॥ नवाविद्रुमाः प्रवालास्तेषां हृतोमदी लोहित्सदृशो येन विद्रुमा थि
कराणामिस्पर्धिः दंतस्फुटमयरैचान्द्रांश्चनूकराग्रभागाः चंद्रांशवः स्तवकविनंरूवंति विद्रुमाणां
चस्तवकायंयति प्रभृष्योष्ठसरश्मिभिरहणीकृतानांचन्द्रांशूनाम्पुनरप्युदयरागमरश्चाप्नुयेतिस्फु
रति ५५ हरप्रसारिनकरस्य पुरः सुहारमाक्राममनानरलहारलताकराग्रैः मग्गे निपुरद्दृघटा
नाशशिमण्डलस्य किंवर्तितोस्य नवस्तनमण्डलेन मग्गेर्श्रामंत्राणसाकृतं नरंगस्यापि चन्द्र
मण्डलस्य चन्द्रेणसदृशामद्रूप्रुचुपरैवभ्रमानत्वात् नवस्तनमण्डलेनसदृशशिमण्डलस्यानि
पुरुहवरनानजयपद्मारंभः किंवर्तितेन द्वयोर्मण्डलत्वेनसजायतीयत्वाद्युद्धोचितसंगतिः यतोहर
प्रसारिताः कराग्रमयः पद्मयस्थेयेन तरलांनगत्वेनाविषमत्वाश्चपलायाहारलतानस्याः कराग्रा

णिप्रभारस्ताश्चैनेश्चहूरमाक्रमता ४९ एणांकरश्मिमलहरीभिरथीतसख्यैः पुलानितेतेश्रियमसाव
श्री॰ दरप्रदेशाः कार्श्यक्रमाविजितवज्रतयार्जितस्य जातैर्वाकुमहमोपशमस्तरंगान् असेनवो
क॰ च॰ दरप्रदेशाः श्रियं यद्वैयतः चन्द्ररश्मिभिः प्राप्तयोगाः अतः संभाव्यते कार्श्येन करणेन क्रमेण
टी॰ वर्जितो वज्रो येन तद्भावेनार्जितस्याक्रुमहसः निर्मलत्वेन जलस्योपशमस्तरंगान्यञ्जनस्य कार्श्ययावि
१२९ ववज्रो मध्येऽकृशान्ताः उदरं कृशीयः रम्यतः कीर्तिरेवासौ नेन्दुरश्मयश्चत्वरैः भलजा
136 या शंकानिरासार्थं क्रमवचनं ४९ स्तोतः [illegible] कमहस्तं सह गम्भीरतारनाभीपयं यशीशुभ्रमालि
तवापि शोते प्रत्यास्यनिर्झरतरंगवती सपंकरोमावलीपत्रगतयाघटता प्रयाताः हेशिशुभ्र
मालिवालहरिणने चैशशांकमहसां सा स्तोमः प्रवाहः तवगम्भीरं निम्नं नाभीपयमपि शोते अत्र
ने चन्द्ररश्मिप्रवाहस्य बहुत्वेयोतनार्थं सहसां वचनं अत्यस्यापि निम्ने तु [illegible] प्रवेशाभावात् निर्झ
रादेवासिलघांतरंगवतीं गंगातस्याः सहशास्य नाभिपथे रोमावल्येव वर्णतान्वेवेशाभ्यां प्रसुना।
नयासहप्रयागो घटतां संपद्यतां ४८ रंभोरुसंभूततमो [illegible] नवानितिहूराहूरहर्यो [illegible] यो चन्द्र
मसः प्रकाशः पद्याकिलैतदुदयानुकादलीविशेषाल्कांतस्य वशीसकलयापि मि. र स्कोत

हे रंभोरु कदलीस्तंभोरु चन्द्रप्रकाशस्तवोरुद्वयी दूरान्मत्प्रशान्तिसंभूततरोत्थनन्तरः प्रयोरुद्वा
यी कदली विशेषाच्चभाति रक्ता रोमविजयते कथं कामेच वशेन सकलयापि कृतः एतस्माच
न्द्रप्रकाशस्योदयात् कदल्यस्तरूर्वोः समाना आसन् अधुना चन्द्राभ्रसंपर्कात् कामाद्वेशिशिरे
ण चोरुभ्यां कदल्यो जीयन्ते ॥ ४९ ॥ एते करादिमकरसचलाचलालीलालाज्ज पोत्थरणयोस्तवसं
स्तवेन जन्मानवाप्त चरफुल्लसरदसरपत्रसौहार्दसौख्यचतरनो चिरमानुभवन्त हे चलाचलालित्वं
चलनयने परिचलितपतीति नृप लालाज्जपोरलकुकभाजोः पादयोः परिचयेन हे तनाचन्द्रा ॥
शुवोजन्मनि जन्मम ध्येन वाप्तव चन्द्रोदये पद्मानां संकोचाद्वैरलब्ध पूर्वयत्कुल्लसरदसरपत्र
सौहार्दप्रफुल्लपद्मपरिचयः तेन सौख्यं समत्वं तद्धननाच्चिरमाभुवन्त प्रफुल्लपद्मसदृशो नदपादा
विसर्गः ॥ ५० ॥ उत्तुंगसौधपदबन्धरतानतानाः प्रत्यगसमगकुरङ्गु भृङ्गदंष्ट्रेशखोः रत्नक्रमेण
रमणोर्मणिपीठपृष्ठप्रष्ठेरवर्णि घनचाटुमयैर्वचोभिः मणिपीठपृष्ठप्रष्ठाः प्रधानभूताः
तै रमणोर्नतागपन्नाटुमयैः स्तुतिप्रकृतिवचोभिरेवं क्रमेण वर्णि घनवर्णितताः प्रत्यंगसंगताः
कुरंगभूतस्वच्छदंष्ट्रशोभायासा ताः नयोत्तुंगसौधेयः पदबन्धः स्थितिस्तत्ररताः ॥ ५१ ॥ चन्द्र

श्री. कपूरतुलकं श्यामलिकल्मषगुरुः करदीपं चंद्रमंडलमिति प्रथितेन तत्वनेतत्पिहितममव
क.व. त्तुः मंदत्तपांजांकुरतमोगुलकेन हे श्यामलिमापि त्वंकदीपं हस्तसंचारं प्रदीपं कस्यपनविनि
टी. हतौ चंद्रमंडलमिति प्रसिद्धनानेन पांडुरतमोगुलकेन कुश्रांयकारपंडेन ममचक्षुर्दृष्टिः पि
५० हितं दीपस्पर्शासमस्तत्वच नार्थंकरग्रहणं प्रमध्यानममसामर्थ्यमंधीकरणमनुकंपा स्यात्तनेदं
137 चंद्रमंडलमपित्तपांडुरतमोगुलकं तनममदृष्टिः रोधायकं ५२ कोदंतेति मिरमेषकलंक
च्छमनावहति हंत शशांकः यत्कणैरिव विलंपति दृष्टिं मादृशां दयितदीपवियोगे हं
तकष्टकलंकव्याजेन पश्चंद्रः कोदंतेमध्ये तिमिरं तमोयत्नेयत्कणैः तिमिरकणैरिव मादृ
शां विरहिणीनां दृष्टिमयंलंपामिलिपदातिकरादयितप्रवप्रकाशकत्वाद्दीपस्तस्य वियो
गेचंद्रोदयस्य कोमो दीपकत्वानरा विरहिणीनां मत्ता दृष्टिस्तापस्यन्निमित्तत्वेन कलंकोपका
रकत्वं संभाव्यते ५३ कालकूटमिह निंदति लोको येन शंभुरजरामरएव अंतकेविर
हिणीषु मृत्युं शुस्तामसंतविरतोहिविवेकः येन कालकूटेन शंभुरीश्वरो जरामरएव तं का
लकूटं रहजनो निंदति एवं तन्नियमेनोपकारितं प्रतिपादितं विरहिषु विषयेयमसंचंद्रलो

कः स्वयं भूस्तानि सम्प्राप्य वर्णीयनिविवेकोहि विरलोऽस्य सर्वेष्वगतानुगतिकारस्मयं ५४
विषमदमाणं च श्रद्धः स्मह इति तामर्थं ५४ योयकर्मविरहितइदहहं कर्तेमिच्छसि तावचितमेतत मूर्खितात्रि
करतिहासि सर्व हि शव सिहानि कृतेनादिकृदरस्य सेहाय लक्षणं चौयकर्मविरहित्पुविषयेत्वकर्तेयादिच्छसि
ततवद्भुतो विश्वस्य सहाय कार्यणो हरस्य मूर्खिशिरस्य लोकोनपायुविचारतिशसिहरसे तिश्रकृतानुगुणं
५५ कालकूटमपुनापितिहर्ते हेतनो वह सिता गच्छेन भयया यद्भयादपितिनीणि मपित्वामा
शुभं वत्ति सया वदनाडुः हेतु कोप्येनो स्माकं तिहतेनं केकयाजेनाद्यापिकालकूटं वहसि मथनात्स
वकालकूटस्य हवाससारपुनापीतापिशङ्कोपि न्यासः नायं कले कोपितकालकूट इति वर्णकृता
भोसे भावने यद्भयात्कालकूटभयं प्राप्य वराङ्गः त्वां निमीलीकस्य वतीणि मपित्वर्णं मेचति ५६
शिशवस्तवनिशाकरनूनं कस्मितान्लहणकेन तवायेदे येनपाद्भुनतर प्रभयानः केतुकेरिव नरस्ते
गौरे विधिनातनवश्रमाः केतकैः षेडैः नूनं कास्मिताः येनेहितेनापते शवानः शरीरं कन्दकैरिवनृदंति
पाडुरनरामूर्तिर्यया केत कानि सक शाका निसितानिचभवं निनिशा करेति साङ्कृतमामश्रेणि
५८ शुभ्र पेत दगामहि शुभंगणानूनं मौवशिरिवभास्मनपिडः यानि लामस्य वटे तेनाहितामिः खंडिनाजन
दगाशुमतिकः नूनं वितर्कं चेत् आजेनसमुद्रारोवीश्रेभोस्मनामस्मयः पिडउदगामउत्थितः नायंचन्द्र
विम्बः किंतवडवाग्निभस्मपिडः यद्वेतो शस्यंवेडशाहृत्यपरेरपसभस्मपिंडस्मत सिन्ध्रवटते काभिः

श्री. त्वंदित्ता जनस्य विरहिणीवर्गस्य हरनाम्नुवाच्यंतमदीयैः सुमर्थैरोदयतीमर्थेः भस्मवज्रलेनेनरूपेति ५८
क.व. गोत्ररज्जस्यकुमारशरीरैः कस्माहेतनवृनाममयुरवान् स्पर्शमायसहसेव्यरीयचंद्रकांतहृदयरोपिता
टी. लेति कस्तुमाकुमारशरीरस्तवयुम्मीस्तहेतनाममसमर्थनायांलिदयुरीयंतदंशमस्त्रंवपिंतस्पशीग्री
प्यवंद्रकांतशिलाद्युपिगलोतिदृष्टांतंदृष्टशक्रिकामायेनस्तुकुमारार्णगात्ननेमिदं ५९ उत्तमाहद
१३८ यितेममवक्रेपंकजेनहासिवाङ्कथासु सत्त्वेहाविभिरस्यहिमांशोः प्रायकामपिरुजंयदृपेति नपु
138 हमनुपपन्नेदयितेममपुरवेपंश्लाद्यावुसेयदाहवतेमानसामीप्यवतेमानवहेतिलट् यद्यतोहि
मान्धकारस्यस्वंत्लंवेषोनाम्ग्राम्ववस्मयुरवेकामपिरुजंव्यथां प्राप्नोतिपद्मस्यैवहिमं सकोचकारी चंद्रमाः
६० पद्मनामकरुणाकरुपयोविग्रहेतलपानिरवयदृइं येननजठरकोटरशायीजानयति पुरायेन
विधुनः हेपद्मनाभनारायणार्तकरुणाकरुणामयोविग्रहेतेरुवनः शशीतलाटुरपारिहस्ववभूवः शान्त्या
विग्रहश्चाइसेवद्धः येनेतिहेतोतस्माद्धेजठरपुरवंतदेवकोटरंतत्रशेतएवंविधयद्ब्रह्मतोस्माजातलोके
पुरायेह्मायेतरुविति प्रार्थने सोद्यविधुरशब्दात नमीतति लाजेनाद्धिट् ६१ नापवहृशरुदरस्कद्वश्लाः
कल्पयत्युरवसोद्दजसाद्ध त्वद्विनामितिविडंदैमवतीभिर्वाभिरसमरुद्धोदिउमतिरुत् त्वंदिताः कृत
सकेतमंगाः वेद्रमतिदर्पमुज्ञास्यपनकाभिविरुउममसमर्थैरेपवतीभिः दीनाभिःवाभिः यत
उदस्कवाष्पस्तुत उपूलेयामाद्यसंभाव्यतेवपुःसाईजलाद्धींजल च्युतंजलरुहं लवन्न वन्न

वर्द्धयस्तत्कालस्य पंत्रस्व यन्नत्तोयवत्माविरहत्ताप ९२ वंद्वलिंदाङ्गलके नपैव बाधं ऊनमागुथस्य
कृद्धः शर्मीरियथितांग्निनेत्रः त्वयाहिमिमेजहस्यायाकोरणनीतः सम्भू योण्यजरामरात ऊत्तमागुहस्यका
मस्पशरीरेन त्वनर यिशातविरहोवाढंसपैवस्थैवकृतवानयतत्स्यास्यथाकोरणमिभुत्सकामोभू
योपिजरामरत्वममरत्वंनीतः कृद्धः कोपवशाद्हरदश्वा ९३ तन्वंगे त्वेनूनमतिमरश्मेवेतोभूयः
मेगमनीयरत्ते यस्यप्रभावात्सहसैवभंगोयास्यमाना नाप्रियविप्रयोगाः हेशुतिमर प्रेमचेद्वल्लवंत
वमेवलोचेतोभुवः कामस्यसंगमनीयरत्नं समागमहेतुमणिर्भवति कृतसत्वद्योवहतामितिकर्त
र्पनीयं यस्यसंगमनी यरत्नस्यप्रसादात्प्रियविप्रयोगादपिनविरहस्सहसैवभंगोयातिहरस्या
पृपिगरूपाह्वन्नहिमेवेसन्नतितासिमुञ्जतेइत्यर्थः ९४ यदर्धनारीश्वरमूर्तिरीशस्यदेवगौरी
विरहानभिज्ञः मृङ्गारवृत्त्याभजतः शिरोग्रशशांक शेकेमतवप्रभावः हेमृङ्गारवेधाशशांकमू
गाररसमोपादृलकृताहुयाग्रहेशेकेमतवप्रभावः यतः शिरोगृमीश्वरस्याद्धामनित्यानेभजतः
अर्धनारीश्वरहृपोभवानितिसमेवगौरीविरहस्यानभिज्ञोयद्भवति मृङ्गारवेधा इति कृतानुग्रणमा
मेत्रणे ९५ तच्चाविवियाकान्तभुजोपधानेत्वाप्रतिशय्यामधिनिम्यगीणां संकेतभूमावभिसारिका
णांभवत्स्यपत्नेनरतिप्रदीपः कान्तभुजएवोपधानकं शय्यागेडकेतस्थादस्मायांभूमौप्रतिशय्यामधि
तस्युषीणामभिसारिकाणामयत्नेनरशादिमकुह सौभेनविनातेरतप्रदीपः संकेतभूमौभ

श्री. कु. सं. टी. १३९
139

वसिष्ठप्रथितस्य सुखीणामिति ख्यातिरिष्वभ्यासेनेति पर्वतेन लब्धेति हर्षं वैकालविवस्तान प्रयाते ९९ अमोम
मेणाकनन्दसेवटच्छविलीनोर्दं हलवाटख्यमम ऋरद्गितेन टळबाड्वेयाकगोषिकं दर्परहस्यका
शो विलासिनोनेत्रं हैपवककवाटश्यमभिग्रः सवदव्यटूढवाड्मामगीलाख्यानीयाभ्यांवेयसलभात
कर्दर्परहस्समेवशाकेस्तु रद्गितेन कर्णोषिवेद्रारयमका मोहीपकना शलिगनेन कामरहस्यसानभो
गृहपरद्गितेनभवतीत्यर्थः ९० पुर्योसितसोभाग्यमतो हस्तोपाशोयसिम्ध्रोगोवरतापि गूढः मुखेसित
तविश्रान्तिकेरविणः विरताविद्धातिचपकाजिमः हेमहयोशोवसोभाग्यभूतोमहमगानोपुर्यो अली
रसिय सितस्वयिपोचवताधिगूढः टहिविषतोमतेसति पुरोग्रेकेरवितिणामुखेसितविकास
विश्रान्ति पंकजिमोनिद्रेति संकुचयतिमृभगदर्शनेनचकाचिद्रनुरागावशाद्धसति काचि
सुखवशान्मुकलितदृशोभवति ९८ किंकौतुकं तन्त्रवशः सखोतिपिनोषियहामदृशानु
स्वानि भवानिसर्गेणलतमीभृजेणवहसनतोषिहिवन्नपाते समहन्नुत्रिसंवशः वशशब्देनसोभा
ग्यलसन्नेतिसमानिवामदृशांमुखानिग्रियहतोविमुखवशाद्धामयसितानिकिंकौतुकंतारा
पहितनमीभृजेरानिशारमणभवानंगोमनोगुविश्रान्तिशोपुनिसर्गेणफलनिरपेतं पन्नपातमनुहृसवह
ति ९९ ननु ननन्वयमदारसकगूढिहिं टशोपरामादिनवहमाम ननोषिवंदप्रथममनमवेत्रानंदजकाहिदृश
मुविडः प्रापितप्रियाणांमीलितदृष्टोनानेरासकप्रवाहपकरोषितनमं^ प्रयवाकानामनुशंसावाकार्यमत

[illegible]

^नूतनंनाशेयंतस्वमत्रेः प्रथमहर्षोसुविडः

ष्प्रेंखाख्यालायां प्रथम इति पूर्ववाक्येन योज्यं १० मृणालवलयस्तोरित एव सद्यः कर्णांतदेशे चितविभ्र
मालिकोरोषिते ग्रालाविलासिनीनां मुक्तावतासांगकाशिरत्नेचव मृणालचूलेति वत्नमाणान्निदेतानु
गुणत्वमान्त्रेगा उदितः कृतोदयएव संस्कृतविलासिनीनां ते ग्रालिमंचितविभ्रमालि प्रा प्रविलासानि
कर्णं चनीक रोषिविकासयतिस्म ततः संभाव्यते उत्सेरो यांचु इत्येवं मदीयस्मारेण कल्पस्यास्किं तो
परेशस्तयेव वेद्रो रचैकामोद्दीपकत्वान्नस्त्रीणां दृष्टिविकस्वलित प्रसरो पदे शोतनिमिते संभाव्यते ११
राशीनशेषांजहत्ता स हे लेकमाउदारेण वियोगवानः स्वयान्तलेवगामितेनुरागेता सो ममानग्रह
मुक्त्वहते हे वियोचंद्र अशेषान्राशीन्मेषादीन्क्रमात्त्यक्त्वातिक्रम्यतावदोरेण सहसैव पाणुरागे
तलते यापिहृदवेगामितेस्मति गुवातेतोसौ ममानग्रहेतोत्तरतेसंयुक्तापवगतिछती अर्थः राशी
यो हेमादिकूटाद्यपि वृत्ततमेतलोत्त्मयत्ना भावोपि मानग्रहः परिमाणत्वकारोपीति ते शतः सू
चितं १२ अष्टहस्तायमूलनाः स्तनार्थप्राणेश्वरो हारयष्टिवार्षिरूढे वावेतीति प्रीतिरासेतुर्यतोमत
न्युहलवंतितस्य स्फुयायाभांति हारयष्टिप्राणनः श्रेष्ठनाथ मयिरूढे सति अष्टहस्तायणे उः स्वोत्तरत्वः
प्रीतिरासेतोहृतोसेवं चवने सुंदु मत्स्यवल्लस्फुयायाभांति तिति प्रीतत्व १४ गुणतस्मियाचं १३ वंद्रप्रशो
लाकुलके प्रभाधिदिरो यश्दगुज्ञवेन पुनौ कालिस्मरववनतिमामीरवचूलतामधुपा रूढे उदविलो
मदः श्यामीट्टः क्रमदानिसामिविकसन्नूनीतियस्मादरलेनाइ नारवातिमप्रमाणे उर्वणि चेटानिपि

श्री॰ क॰ व॰ टी॰ १४ 140

शृंगारपदवाह्निदोहस्तीभूतां दृत्तामलवननरणमेवमूर्तीत्यप्रकाशंदेशोत्तवननासीतस्रवकूलेपृष
णंपश्चामर्कतहुतामात्रूंठयदिं इविवंतेनेस्मरउद्विनेमदः यस्यशृंगारवह्निरसकृमरानिडंवेणवंदाति
पिरत्यकिंकिणीमेणिप्राङः वंद्रोदयस्यनवनात्यामिकिं विसहूानिस्तु रक्ष्मरशहूातिशृंगारवाय
टानुनादस्यातीयाः ७४ त्रैलोक्याशकावोरक्तनविहूतिरतानेनाकादंडविधानत्पुर्वोवाणवर्गप्रहि
तपिपतिषस्मृष्णहृष्टिप्रतिसे श्रीकामाह्निमेहद्दित्रिविडितमुडुभिः वोमसोमामुपुंजैरितिं शृंगारक
सकुमवनमस्मनोगक्कमसौखुष्पोघ त्रैलोक्यप्रशंकायद्दीखंतंतस्यविकृतौप्रकाशवेरतोयेनेनास्त
स्यकोदंडविधानयानच्युतोगीवोतावर्गस्तेनप्रहितापिपतिषेतीपतिच्यतोस्पाशकरमानोपा
पुष्पहृहितस्याः प्रतिष्ठाटकमक्रामाह्निःश्रमुवह्निमदाद्रैतिविडंसंवायंप्रुानेव्योमप्रकाशः सो
मोमृपुंजैहैतलभिः शृंगारकल्पद्रुमस्यस्मनोगक्कसामानांसदैवपुष्पोघवेद्रशस्मरः शृंगारकस्य
प्रतगुक्कसमाषुसानिसर्थः पुत्रामह्निरितिकृमनाभावात्कमेसंप्रदीतूदः प्राडादेशइतिमद्ः ७५
इतिश्रीकंठचरितटीकायांपंडितमहृनोनराजहतजनोराजविरचितायांएकादशः सर्गः ॐउ
दृपुष्पमहितेविश्वराजक्रीडयाकदलिपत्रतनुत्रे नीतिमाघयनयानकयविनेत्रयस्यचार
तेपरभागः नकेरलिपत्रमयंतनुत्रंस्य वर्मराजक्रीडयानतभयेनउपुषितपहितंतस्य
वरणीकृतेयस्मकदलिपत्रे

७८

तेनुत्रस्य तत्र कामवत्रुषिपद्माशोविच्छित्तिनामृतऊनः नीलिम्नोनीलत्वस्य हृदयनयोद्रपुष्पल
नुत्रस्य बाहृदयनयनः हृद्योरपि नीलत्वात् कामोद्दिष्टामः करतलीपत्राणिच मरसतानक्ष्मा सामेवा
तः परिहितमपि करतलीपत्रकेशकेतविभावितमिमथ्यं ः १ कामिसंततिहृदंतरवासक्रांतत्वा
गतहरीसमरीभिः पाटलापटलमभुदयाच्छ्रीरपहृचंनाभिसलारं पाटलाः पुष्पविशेषास्ता
सांपटलेममूलः तन्मयीवीरपहृमयवटनात्तत्वादेतद्याच्छत कामिसंततेरातिजनस्य हृदंतरे
हृदयमध्ये वासो निवसनं तेन क्रांताः संक्रांता याः तासां हृद्यो नु गतो हासाः लासा समाभिति भीति
छायाः तपमापक्रमोसद्रत येषे राशश्शोभ्यवसिनः २ माधवश्रथितया कृतशोथं शोपयाविरूच
चस्तकमयधा उल्कितेपि वलये कृतकेलिस्मणि कंकणामिवासभुजाग्र समासमयेमसमहृनवा
शोकेलिकेकणेत्तमकेपि भुजाग्रे केलये लीलाये स्मणि केकणेभूते येनेवयतोमाधवेन पुष्पमये
नथ्रथितयाविकचचंपकमयपाकुहृचल्लकपुष्पानिमितयामोवीज्ञातरत्नेकोनप्रकोष्ठत्राणेनकृत
रोथसाव्यादिते ३ चापमापकारपंकरुहाकपाटलेरलदशोकक्रुलेन सर्वतः परिणतायराणेनु
मनातिजयजयलक्ष्म्याः वर्तेतिविकसतियाश्रेशाकाननेषोकृतेनाहणं चापपत्रःकातकरपेकेरु
हाकेहल्लपद्ममध्यमापकामेनहस्तेनापरहीनामिसमीः जयांतां जयतदनीस्तन्मकातेकयान सर्वतत्रुम्ब
नामरीणतः संक्रांता यारागोयस्तातेरवास्वनराणायोन नार्थमर्वतोवचते जयतसमाः स्त्रीलिंगात्वनता

श्री.
क. व.
टी.
१५१
151

यिकाख्यवहारः ५ नद्वहत्तु गुणलतयाग्रन्थिबद्धैः देशमयविजनगत्यखिलशाखैः सोऽवनैर्विरहिणी
नयतीमः प्रीतवैरिविकालतिनमासीत गुणलताग्रर्यांस्यमयीनमध्यग्रन्थेनतानिबद्धैर्विबिहर
लिशाखैर्भ्रमरपोतकैर्हृतोभिः नद्वचरं जननमहिनेर्विरहिणीवाष्पकणैर्विकशालिनमासीतम
सीनवनास्त्रिजातस्पिकमेष्वनतोमयन ५ सोऽहृष्यनिबद्धैः भृत्यामः षट्पदवनितरोनिषणाः
यत्रसोरभहृतभ्रमरोद्योमोजनिसमशिशिरैः कवभारः श्वहृत्याणिवनानि पुष्पाणिनेषामिबद्धैः स
मेहेः भृतः हृतेनाभोमध्यसमनिवनस्थलीं षट्पदवन्मनिरंगगुञ्जभ्रमनपवसोरभेरहृतः
स्तम्भीपुतीनिभ्रमरो योलिमालायेननामिमत्रतिषेनकवभोतेवलीमञ्जनिसमविभागाभावाह
रूपाभूतत्रिजगतसृणवन्नजनीयवनयोननाधूपशियितरत्निबयुने ६ अवनोपिरयनागुहर्हः
मेहलेनरथ्यनापवनेन सोरभाउपननेरलिवकेपोत्रस्मानरथ्यागारवासीत गुरुत्तोरववर्द्धः
वेगरथ्यनामहिलेनसिहसरेश्रागनेनपवनेनरथ्यनाश्रनोधिप्रासामलयमुहेननजगरत्नेष्वित
मर्थः सोरभानेसागर्याउपननेगणनेरलिवकैः हेतभियोवाग्रुरथेमगातरथ्यागाः पुरोलग्रवर्क्ता
गवासीत ७ भ्रातपत्रपदवीमधिशिखिमण्डलेरजनिभन्दुरवेडः चित्रमथगासरीजमनुखीनायां
तगुडपविशेषमभ्रमत भ्रवहुः सहर्षोरजनिमधीमण्डलचन्द्रबिंबवक्रत्रेभावमधिशिखिभ्रवनासि
यच्चेदमेस्तोधगमोजमनुखीनापोयस्त्रीणांमेतमच्छेतसिप्रातपविशेषमेतापाधिकामपुष्परजन

यतः वृत्तस्मात्पजननात्सिद्धवर्षं ७ आक्रान्ताकुलकलानुवभमवशतपरभृतो जनिर्वदी यः स्थं
कसहकारपरागेयप्यनीयमपंचपरितोषं अपिशाहोभिमकमः परभृतशाखामधेरोत्येयः सचसम्त्रा
स्त्रयार्थः आक्रान्तानन्तप्रकलकलाक्रान्तानि अनवभम्नमुहुर्मुहुः ऊर्वमरभृतापिकोकिलस्त्ववसीत
त्पाठकोज्ञातः दीपजनीतिकनीतिचित्त पृथक भूतानि शरभूतानि पानि सहकारणानि तेषां परा
गे वृत्तोभिर्यः कोकिलः पंचपरितोषमनीयमानीतः चूतरसपानकषायकंठः कोकिलः कामोद्दी
पको भूदित्यर्थः वेदीवृथनादिनामोच्यते ९ आवहन्त्येव शङ्खहतमानमन्त्रातिग्रुवतिहृदेवनेषु र
मत्पदयदधिप्रतिहारपंचमोप्युपययो प्रथमंतं युवतीनां हृदितामेवभवनानि राजगृहाणि तेषु
प्रविशन्मतः उद्धतः स्मा हे कार्यामानमत्तस्यम कृतिपणभवमावहतकं वेलघारपंदधदधिप्र
तिहारं प्रतीहारोपुपंचमोराजराजः प्रथमतंत प्रधानतनुमनगमनं पंचमोपि प्रथमस्तविरोधोपिश
ब्देन घोतितः १० उन्नतस्य कृशितिसयमयकेननसानिमिरप्यशाथिहृ वाहिनीर्विरहीणीनीन
णावार्भिर्यः प्रपंचयति वासस्थियेव उन्नतस्य पुण्यधिक सकेतनस्य थजस्याग्रस्य पमप्रतितस्मिम
मीनः अयनास्मिपत्तिमिविरहिणीनामीक्षणवारिवाप्यजलानि तैवाहिनीः नदीः प्रपंचयति क
ल्पयति विरहिणीरोदयतीत्यर्थः अत्र संभाव्यतेवासस्थियेवायायत्र हो जलवासी हिमत्सः ११ कोत
कादितजगज्जयलक्ष्मीमुपनोतनिपातिः पश्यते समनाहरयिता पितनेत्रप्रांतकोतिशनहसा

श्री. क. च. टी. १५२

152

ततश्च हे ऊरुहल्लाजगज्जयलक्ष्मीनायिकास्थानीयां परिणयनवोढां यथा ततः प्रहृष्टमनोरतिपतिः का
मस्समनतारहसमनाहृत अत एव मेध्वनिता हृपितबाहवस्तादित्तितेह्रिमेपमेत्रपातेतन्सकोमापुनरु
क्तं हि मे ततन्त्रवर्मयस्यसध्यौतावरतिपातिपदेन ध्वनितं १२ कामसमहनऊलकम प्रियविरहे
तविप्रयोगिनीः कतरस्त्वयामियान्परिश्रमः श्रवलादल्लनात्मवापतेवरदीक्षतकीर्तिदिक्षुमः हे
प्रियविप्रयोगिनीः प्रोषितभर्तृकाः त्वेऽर्पिते त्वयितमियानपरिमितो यं परिश्रमः कतरः कः कु
तश्शङ्काहृष्यो किं शङ्काद्यो पिदर्पितश्रवत्रहेतः समवचरश्रवलानारतनात्मावर्णाद्दीक्षतेनकी
र्तिरेवार्दिक्षुमः कतायतनकापीस्पर्धः १३ स्वयमेव कथं प्रवर्तसे त्रिजगज्जेतमुमोऽठ कं कदः चट
तेमधुनेदुनाथवानतदेकेनपदातिनापितेउपोढवहकेकदेकवचेयनमत्वे त्रिजगज्जेतस्त्व
यमेव कथं किमर्थं प्रतिष्ठसे यतः ततज्जगज्जयलक्ष्मणवलस्तच्चटते कार्का स्वयं तप एवेसर्धः के
नमधुनाथ वेदुनामवसन्तनापतिमात्रसहाये कार्य स्वयं प्रवृत्ति त्वयशकरोसतत्वयानप्रस्थान
यामिसर्थः प्रस्थानमात्रमपिनोचितं प्रवृत्ते त्वत्वानेवकेतिप्रतिष्ठसे शतिप्रवक्तं १४ सतिहमवभ्
वराजवः स्त्रियमेकामपिदुर्यशोनिधिः नवतायकथनकीर्तनं त्रिजगद्दैणवधास्तवत्सति एकाम
पि स्त्रियमवलानितहत्वसत्यवोरामादुर्यशोमोपयशसोनिधिः स्थानं वभूव हेनाथ त्रिजगतस्त्रैण
स्त्रीवधास्त्वस्यवधाकीर्तनं त्वतिस्तवकथंप्रवर्त्स्यतिहृहेहेमाभिष्यतिदंडापूपिकयायत्र कीर्तिरेवा।

भाविनीत्यर्थः प्रवर्त्स्यतीति हृद्ग्रस्तमनोरितिपदस्यैपदं १५ शमितामृत्युपीडर्यल्लमयेतत्सेविष्य
ड्रराभ्युगायत्नुः अपिकवद किंतवयोसितैस्त शरीरक्षयतेनापितस्मात् अथेतसापेते अथोलिपदोत
दुग्रहणेनस्वममतानिरासाशंकयाकोपिड्रराभ्युगामुपतशरीरपतूरेपत्वशमितामुनीनांपैयस्यत
मयेनाशायपतमेउपच्छेसेवंवदतस्ययत्वस्यफलेस्वशरीरनाशादप्यधिकं किमीक्षितं प्राप्तस्मि
द्वंशमितोभोभ्यादनानयाशरीरस्यापिनाशः प्राप्तः अतः परं कस्या प्राप्तस्य प्राप्तयेयत्नः क्रियतेयु
नरपि शरीरनाशएव प्राप्यतइत्यर्थः एतदेवस्फुटयति १६ तवडुमरतालकिपत्मेहाहरनेत्राग्निशि
खाभ्रौवैः शितैः चटनात् पुनापियुम्मतोभुजकैहूतपशांतिमभ्युते इहः स्वाश्रयविनाशयोलिदे
मदोपस्यतज्ज्ञावत्तवाहो कियतीअपरिच्छेदेत्यर्थः यस्यतवहरनेत्राग्नेः शिखाज्वालास्ताएवती
ह्णतारैःक्रास्तहृटनात योमारपुनापिभुजकैहूतपशांतिनाप्नुतेतोपधामस्यतिपरमेवसमापि
मातिनापशोरद्गार्थंतेकलेदर्पसमभिनीयक्रमेणदर्पमभावयतिभवांस्तुपराभवकस्तवदयापि
दर्पमेवविभ्रतिडुमरभावः यद्वाविजितस्यापिमदोद्रुमरत्वं १७ विजहीहिसयानतपोधनानवज्ञेत
स्वरचापचापल्ये ऽन्नतः पुनरप्यहमस्येहतहितैवपरिविपाद्रविक्रियो स्लथेति हृदीतार्थस्मारमामत्र
णं तपोधनानवज्ञेनीजेतेतेमुथाचापचापलेमित्यापनुः दोषं विजहीहिसमजहृदीतक्रमेवमोरार्पना
वेष्टभयात यतः पुनरपिश्रतः स्मरणात्मवैवैधर्मपियमरणेतेन विघातो ३ः एवंतेन विक्रियोन

श्री.
क.च.
टी.
१५३
143

सहं सम्रय वातं मृतनषूवेति मयानिश्चितमतोहमपि सहिष्ये इति गुरुतो वचनमसहइति शब्दं श्रु
त्वा यपश्चान्मृतः शाब्देन संबंधः शमितोनस्य मात्रार्थं मयानामतेन नवजयार्थं समितेन विवक्षित
मात्र १८ शमिशुमजनोद्युमं सफलतानुग्रहनिग्रहाहिते ननु निश्चितनिष्फलः श्रमोप्ययं स्यात्प्रय
मनर्थसंश्रयः शमि विषयतर्जनार्थं मुद्यमं समंतनं माकार्षीः शमि विषयतर्जनोद्योगो निषेधे हेतु
माह ननु निश्चये श्रयं मवसायो मुनिविषयं मयोद्यमोनर्थसंश्रयो भवति यत्रानर्थो वहूलं स्वभावने
र्थसंग्रहलभः निश्चितं हृत्वा निष्फलो यत्राहितं यस्मादर्थे शमिनः सफलः प्रसादः कोपाश्चानर्थसंश्रयः इति
वापादः न ममप्रख्यानं शमिविषयेन वह्नीणां वधार्थं किं तनासामान भंगार्थं मिमा शंक्याह १९
त्रिजगाद्विषयेष्वसंभृतं ललनापवन्तवेकसाधनं कतरेणापध्याधूजेष्विशिप्रथमंतायदिहंसनाग
सः गमापवत्रिलोकज्ञयार्थमयत्क्रोपनतमेकमसाधारणसाधनं ततवालिस्त्रारोष्णमाला तूष्णमाधि
वदुयास्त्रीमेकवचनप्रयोगः न शाब्दोभिमक्रमः ताद्दमेतस्मात्सरोबोद्धव्यः मन्त्रावधामणार्थः अनया
मोतिरपुरायाम्लातत्तनाप्वपूर्वयदिहंसिहताः क्रुहेषुतवेकतरेणवध्याकेनसाधवेनजेष्यसिमानव
नाउपभोगात्तणां निषेधयं सोतन्तनाणांहिवर्धयंति २० गमयतोज्जिनपवविग्रहः समनोमार्गणहारणे त्रि
ण तथ्यानाधनध्यायकथपावाधाशुमुपैवडग्रहः समनोमार्गणाविद्धयापकाः शृषशराश्रुते ।
पीहराणमिळ्ळनाभवताविग्रहोविरोधः शरीरं वोज्जितस्समः तथापि परेषामप्रेषां वाधापड ग्रहोडहैवाकथंभवति

नयुक्तस्त्वमर्थः यतोऽस्य वैवतिष्ठकालः २१ प्रभुनामज्ञे भूपतेनयास्मरशापात्कुलमकुजन्मनः कि
मर्थे क्रियते तद्यथाहोबहुमस्मृतरशापसंग्रहः स्मोतिप्रकृतानुगुणमामंत्रणं तयाक्षजन्मनोऽत्रा
त्वणः शापात्कुलमधुनाथापिश्चनुभूपतेतथापिनयि बहूनाममतरणां शापानांधासंग्रहः संव
यः किंक्रियते एकस्यापिफलेन निर्वाहिते बहुभिः किंप्रयोजनमित्यर्थः २२ ऊत्समेविहृतः क
थे बथान्नुपयान्तीति नृपेश्वमस्यममणिमंत्रपयाति वातिनोविषमेषोहि प्रोमजायते ग्रब्यांणमेवरा
त्नेष्वाडितान्यथा कथं यान्ति नयान्तीत्यर्थः इतिवृषेवानतम ममसेहि यस्मारथेपूषांऊ समानोप्रो
ग्रतिबमसम्जायते वंर्चविषेन त्वेतानीत्यर्थः यतो मणिमंत्राणां पथ्यास्तत्रात वंर्ततेउक्ते हियये ति विष
दोषहरणपायैर्मणिभिर्मंत्रैर्वासाध्यत्वात् २३ सनये [illegible] च सामिमहएत्स्मरंप
तिः सततत्कश्चतोऽप्युकांचलेदूतमाकृष्यमचेननिर्ययो इतिप्रणयवाक्यउत्सके नयभयसेभु
ते वांच्छितस्तैयतिः कामसक [illegible] प्रहृतासीत सकामः पुनस्मत्स्परतः कांताहस्तारंप्युकांचलेव
स्त्रातेत एणिमदेनाकृष्यानिर्ययौ सततत्कारत इतिप्रो [illegible] तयास्मार प्रकाशितं २४ विलोचनतोभः सरि
तोऽयनक्लिसामुखेन मीनांकपथ्यानुबोधिनीः [illegible] प्रजेतिसख्योजनमा
नुबीत्तिर्पि मीनांकः कामः समुद्रस्य तनय [illegible] यातिकेन मुखेनारंभेणतवसानेनतत्रा
त्मानत्रासमास्मात्समुद्रं यांतिसाविलोचनां भमोक्षणः सरितो नदी [illegible] प्रकरयंति या सामस्त

श्री॰ नदीनां ह्रदेषु प्रतिबिंबिता जातप्रतिबिंबा सत्स्यौजलमातृवीणां लिपिं भागिस्य शीत २५ भुजंगतस्या
क॰ च॰ विरहापचारितः प्रवलमानो भोधिकं मथावृपिव रामिसंकल्पच समक्रियायवैतिषीयितीनां श्रुय
टी॰ ष्टुविलप्यते भुजंगकामकविरहप्वापचारोविलक्षाहा विरहादिसेवनं तस्माद्धेतोमथावपि वसंते
पिप्रवर्धमानो हृद्वियाब्धेश्वयष्णु हृद्विगरदभेदस्त्रवरामयसंकल्पमनोरथास्तत्वमक्रियाचमका
१५५ गप्वेषघानितैर्विलप्यते निवार्यते तामेव समरमास्पानिशायातीमर्थः २६ सोयभश्रुवासहतैर्मधु
155 व्रतैः समरो महालाहलबीजवंधुभिः निपमतेस्माः शुतो स्मृमातिरीभीतो हलो हरवहजेव जमते
मते समरो रभासागंधयोयोश्वासास्ते हृताः तथा समरोणां येनवा लाहलबीजतस्य बंधुभिः सदृशैः
श्रस्कणः सारणी कुस्मानां विभांति विरहे पिश्वासानां भोग्भोक्तिने सर्गिकगुणख्यापनार्थंसिकूह
लोहितिवितेच बीजेतमिः २७ कुचस्थलीमाभिसकाउअकाभिविहे नीहारतताप वियहे ध्वनक्रि
लश्चेमरतादवष्यतो धूतोपवीतामिवदेहकदली विरहतापशमनायस्तनस्थले मृणालसन्देहार
लतायहणे विद्युज्ज्वलोप्रकाशयंतीस्म भूयोपित्वमाशायाकामादवध्यतामहतद्यतोस्तब्धदहपवतत्रुता
वेरलीततातापूतोपावीतांधृतयत्तस्मज्ञामिवयतेसापराधस्पापिबालणस्पशान्तेवध्यताभावश्रक्रमात २८
श्वतस्तसंकल्पवशेन मम तेदिशास्वराकाहृतावशृह्रनाः ततश्चमातामयपुदुर्विमुग्धधीविमुंचतीबाकलवैविते॰ वेते

म्रुतस्याव हवोयेसं कस्यास्वद्यानानि तद्दर्शनेन तत्संस्कारेण मादृशस्य दशाकारस्यभवच्छरीरस्यकृ
तमवगूहनमालिंगनंयाभिस्तामम तेभावनाबलात्सर्वेषु वनाभेवपश्यतीत्यर्थः ततः समतयाप्र
तीतेः सामुग्ध्यात्तासांदृष्टस्त्रीत्वानापिकानवयवहार्या सविलोचने ईर्ष्याकलुषैर्विमुंचतिपलितिम
मायकमेताः कथमर्पलिंगतीतीव्योविमः २९ शशांककांतोपलकुट्टिमेषु साविभाति संक्रांतवपुः
प्रतिरूप द्रसातलेकर्तुमिवोद्यताशिशंच्छविच्छदासैराभयेनमज्जने शशांककांताश्चंद्रकांताख्या
उपलाः पाषाणास्तन्मयेषु कुट्टिमेषु प्रतिदिपराग्रासाद्रौ संक्रांतवपुः प्रतिबिंबिता साशिशच्छवि
च्छपयाज्योत्स्नापातालेस्ततोभयेन पाताले कुट्टनेन कर्तुमिवोद्यता पाताले चंद्रस्य प्रवेशाभावात्पाता
लेकुट्टनात्स्याज्योत्स्नासशोकः सहरसाशयः ३० वियोगवत्साः शवलेकुचवप्यलेसकज्जलप्रोच्छ।
लदस्रुचंद्रैकैः कथंचतोच्छासपुतेविभाव्यते निवेश्यमानामुज्जिनीरत्नावलिः विरहतापशमना
र्थंकुचस्थलेसरवीभिर्निवेश्यमाना नलिनीपत्रपंक्तिस्ताभिरेवकथं वनविभाव्यते विभक्ततया लक्ष्य
तेयतः सकज्जलैः सांजनैः प्रोच्छलद्भिस्तावयकेसुकाक्रांदैः कुलैः शवलेकल्माषकृतस्ततोहि
विभाव्यते इत्याह तच्छूरासैनिश्वासैः ̄तेकोष्णतानिः श्वासकृतस्यकपस्याःकृतकर्णोष्ठसंभवायोति
वेश्यमानेति वतमानप्रयोगोतिसादृश्यप्रतिपादनार्थः तस्याचपत्रलममस्त्वोविरहनाशकुत्वात्पनं ३१
यनतनुपातेश्रपसोगलतनुः सकज्जलोसातयनाम्बुपद्धति सकाससलांदेदविजिनेनतिस्वयांशुरो

श्री. विस्रब्धंमिव दत्तमसिद्धये बध्यावशात्कथायां वतंनीतवर्त्यस्मा: अवसौ कर्णयोरुपांते सांजनो वाच्य
नै.च. पद्यति प्रकाशयति अतस्सं भाव्यते दविजेनयमेनदूमसिद्धये हततनायपूर्वं विस्रब्धस्वकांसस्सांरयमना
टी. मिव हतनश्च मरुत्तानिर्देशे कर्णे कृते दूमतज्ञाव कमलीति शेष: ११ स्तनाग्रं समाहन्तउरमेषु सापतद्धि
णांजनमस्तकाण: कतसौ: यियासतो हतमनसा शालिवसहसनापयिपदकानि वस्तनाग्रं भाद्रला
१४५ नितेषाउवरेष्वांजनं समकज्जलस्तनापतद्धि रस्तकर्णे हतभिरस्तनाग्राणानांपयिपदकान्मांनि तिनि
145 राधणमनांथेलेखनितिलिखतीति श्रेनभाविनेणपुधावालिवि: यत: कामनिर्देशायुयासनायास्यती
सांशाक्यमानानां श्वासमूर्छतीनि वदाशंकायांसततः किमसहहुनापुनापि चेडउपेषिवांतयेव शु
वदे: पदे: नजायतेनेनतदकीर्तिकल्मषप्रोहकल्माषतिवेशनेयश: वहनापुनेनदूवांकारस्याकि
साप्रियनेइतिनिश्चय: चातर्यस्यनृणायावशेवचेस्ततो: पदे: क्रमेर्येदिहमपेषितनवयश: अकी
तिरेवकल्मषं पापंतेनकल्माषशबलनिवेशनमयश्चितिर्यस्तत्रजायतेननसंपाद्यतेनणीयदिनतस
मीपगवृत्कासितनदासायादिजीवेदितर्य: अकीर्तिकल्माषमितिवाद्वंद्व: १९ निपीयहंसीवदनात
जन्मन: हाणांकृतिश्मामिववाक्यविप्रुष: जवायुवानोदयत: पदांसणांपशु: स्रियांणांनयना
श्चलुम्पतां हंसीवदनादाातजन्मनोगृहीतोत्पत्ते: वदनग्रहणंसांताद्धवणप्रतीत्यर्थं
श्रमयांपिपांसमयेणांपिश्रवणामृतभावनाश्यात वाक्य विप्रु: षो: व

वनानि कुसुमितानि पीयमानं आसवं पश्चात् नंतरं परं जयाहृदनस्तूर्णं क्रामंतोयुवानाः प्रिया
णां नयनाभ्यां मुक्तं लेप्यपेयं तत्पानं ययुः प्रियासमीनरुणश्रमण्डं निमग्नः पानपाठेनस्तापिवु
लपेः कामनेकाग्रहणं अलेप्यार्थमिति धातुर्व ३५ इतीवाकाकुत्सके अथ प्रलिहो लालकुते
उवेपुदिप्रहिपमत्ततमौलिकालीः बभूववैमानिका कामिनीनामपत्ततोहारलतानिवेशः
विकमानेनसंचरति वैमानिकाः तेषांसंबंधिनीनां कामिनीनांकुचेषु प्रभ्रंशितहमाकाशव्यापि
यडहोलकुसेतवंगसमूहस्तानिमनत्ताप्रविहङ्गसोलिकपंक्तीः द्विपतितसतिप्रयत्नतोहारविष
यंयत्नं विनाहापनेनाहवेगाहूरामनेप्रतिपातितं फलानि मिहिहूणितानि कमनवमैषरलतानिवे
शाख्यतिवेन्नव ३६ इदौसहरोव्कलतउमिमसौमेमकाफलेषाततनवावगृहे दत्तस्पकन्याः वकुभः
प्रसंगमाशोकान्तेसतरतावकाशिः वेगावशान्तसहमुक्तेलनउतिष्ठतोयकुमिमंगामोत्तेरिदोषा
तोगहीतोनवोपदेवावगृहस्थालिंगनेननाभिमतिरतसाभिहस्ताकाभिसुहप्रसंगसतिमाशवादत्त
स्पकन्यारोहितपरियत्ताराः पुकुपुः कोपवकुः कुमिवेगेनतातसमानिमुक्ताफलानिश्राकाशे
प्रागुविमर्षः ३७ तेगामिमेगोघुसस्पृषितोकः प्रसंगतोप्यग्रमवामवत्स प्राचानयेप्रोक्षनशी
घुधोपभयेनपस्पर्शनतत्सर्योसि तेगायेकुमिमंगानलानितेषुप्रसंगेनाप्यग्रप्रोक्षेषुसत्समतम
यनेप्रोक्षुडव्केषायः प्रीभुः मदिरातन्नयेनदेवार्षिगणेसमृद्दस्पपर्याप्ताचमनार्थंनास्तशत

श्री॰ क॰ च॰ टी॰ जलानि सप्तर्षिसमीपं प्राप्नुवन्ति पर्यः १९८ व्यक्तेनं वरेनगीलवीविचक्षाऽस्यायमीनेमकरैरनी
कैः मौहूर्तिकानां प्रभवभूव दृष्टिर्नराशिसंचारं वितिस्पुर्येषु अनर्गलं तिनिरावंयद्दीक्षि कृतत
ऽस्यायाते केमीनेमकरैजेलजंतुभिरस्वरेयास्ति व्यक्तेनेमृतिराशीनां यस्मां चारस्तस्याविनिश्च
यान्नेषु मौहूर्तिकानां कालविराटदृष्टिर्न प्रभवभवपश्चात्तामीन ऽरयाद्रावस्ताद्दैनभौमध्ये चमक
१४९ रमीनादिदर्शनाद्राशिसंचारामाज्ञानं न मीनमकरादयो राशयो हि मीनमकरादिसमाकाराः १५
146 हो व्यक्तलेहोहितकोमृज्ञाजैरारंभमानानातवमगागरां एवेसौम्यकाव्याग्निरसारयोपिनकस्यभौ
मभ्रुवमेवचक्रः एवेनभौमिहराम्पुव्यक्तेतोयेलोहितकाः पमगगामगगापत्तेषामेमृजालैनवमरो
पुरागामालम्बमानानां गृहाणंतः काव्यसौम्यात्रिरसादयः शुक्रजीववृधारयोपि भौम इति भ्रमवास
नचक्रः भौमोपि रक्तवर्णः शुक्रादयोपि पद्मरागादिरश्मियोगावशाद् रक्तास्वपनाः अतो भौमभ्रा
तिर्जाता अपि शङ्खः शुक्रादीनां शुभ्रत्वगुणातिशयेन भौमात्तेषां भेदप्रतिपादकः ४ अतः शाया
नाच्युतनाभिपद्मनगाधातुसंस्थितिर्दिवितन्वतीषु मेमस्तस्तेतानकवीरुधोपृथिवीचीषु नाकभ्रमवानि
षेऽः सतानकलतानां अपि सकालहरीषु स्वर्गीभ्रमणानिषेऽनिषण्णाः यतः अतः शयानस्यसमुद्रशायी
अच्युतोहरिस्तस्य नाभिपद्मं तस्यां पक्तस्या अनुसंभातप्रसरणामाकाशविस्तारयती षु ४९ एषोविवाहतुण
तिवाहिनीनां प्रख्यानलीलामधिनाकवीवयिक हो लवामागुलवांतरातां अंतः शुभायेवपुषोविनेऽः वाहिनी

नोनदीनां पत्यौ समुद्रे प्रथिना कवीथिस्वर्गिमार्गैर्विशालस्थाननीलीनां गृहाणि सन्ति कल्लोलवा
लाभिः लहरीवातजाते मुखमण्डलमध्ये येषां ते शंकाः प्रश्रेयेर्विनेदुः शङ्खमऊर्वेन ज्वालतः सम्भाव्य
ते सुभार्यैवमगैलार्यैमिव वाहिनीनायमौ से नानायके च प्रतिष्ठामानेषु भोर्थैश एव शङ्कुः क्रियते
५२ निद्राणनारायणकेलितल्पप्रान्तप्रदीपोज्वलमल्लिकाया तं यो गेडावलिसौर्वबांजज्वालजज्ज
ज्वालाय तयाथिजगम्मुः और्ववह्निर्वडवाग्निस्तस्य ज्वालास्ताभिर्जटालसमाकीर्णमग्र्यप्रस्तनङ्गावेनन
रंगादेडा निद्राणः समुद्रमध्ये शयानो यो नारायणस्तस्य केलितल्पलीलाशय्या तस्य प्रान्तस्य समी
पवर्तिनो दीपो ज्वलायाः मल्लिकादीपिका दृंडिकाला सा तिथिमभिमिनीथि जग्मुः प्रापुः तथा समुद्र
स्तोमो भवथथा वडवाग्निज्वालावलितात्रापि लहर्यो दृष्टाः समर्थाः ५३ पीनत्वदैर्घ्यादिगुणोऽथि शा
यितथानिकामोच्छलितस्तरंगैः तेभ्यो यथावाग्विनिगदस्तः सहरमालानटंडभ्रमतोपसर्पः निका
ममुच्छलितैः सन्ति तेस्तरंगौ लहरीभिः पीनत्वपरिणाहः दैर्घ्यमायामः तथा दिगुणः तथा यथाशायि
प्रान्तः वासिभज्जाजलहालितः तेभ्यस्तरंगेभ्यो पथ्यापसर्पाहेरूनेभुः ऊतः भ्रान्तानटंडोहाल्लिबेथन
लब इतिभ्रमाभ्रान्तिस्ततः ५४ हरोज्जिहानौर्वशिखावलीनां प्रोड्डीडविम्बप्रसृतामतोऽचैः भ्राम्यै
मानोग्रमुधोदयित्वमवापतूर्णालवणाम्बुवीर्यपि हरदुज्जिहानानां ऊर्ध्वं गच्छन्तीनां वडवाग्निशि
खाभिर्ज्वालाभिर्विलीनो विगलितः प्रोढः पूर्णो यो डिम्बस्तस्मात् प्रसृताः पतितायेऽम्भ तो वाहे

श्री. कथ टी.

१४७

147

राष्ट्र्यमाणः त्रियमाणोलवणार्णवः दासमनुद्रोपि तथालवणं तो समुद्र इव मापप्रासः नया
लहरीवेगवशात् हुडवाग्निर्हिमवद्रतिष्ठथ ध्यानमापवशाद्धिलीनस्य चंद्रस्यामृतश्रेसमुद्रः शुचित
इत्यर्थः ४४ नदीरजोभिर्लहरीसमीरधूतैः पयोभिस्तुसवाडवौलैः स्त्रातिगमानेनगतोविवृताज
तेमहाभूतसमाजतेत्र लहरीसमीरणधूतैस्याणितेस्तटीरजोभिर्वाडवज्वालासहितैः पयोभि
स्तुगगनेस्त्रालिगमानेवाप्यमानेसूतिमहाभूतानां पृथिवीरीनां समाजस्समूहः एकत्रावस्थात
नेत्रंचिरेणजन्तेजातसमाजनेत्र यशोगानप्रसिद्धगीतवादेपयातीतिलेशेनप्रकाशिते ४८ त्वामा
मदिस्तप्रशुल्लाहणाश्मरश्मिच्छटापाटलितोमुहुरः मगधेमौर्वाग्निशिखावलीभिरशोषतानीच
इवावभासे त्वोमेनमौदिमवोनिमलीभूताः प्रगुणाः सुजातयोयेश्रूहलाश्मानः पद्मरागास्तेषा
रश्मिच्छटाभिः पाटलितोमुहुरौर्वाग्निशिखावीडयस्याशिखावलीभिर्ज्वालापंक्तिभिः स्मार्यैरु
नाशोषितः सर्वत्रलीढोग्रसनस्वावभावे ४७ मूलेनपातालमथोन्नतदेशाक्रामदाकाशतलेनदंभः
विश्वंभराभारसनायमानेनुबोध्यलोकत्रयमारसस्यमूलेनहस्तवेधिनापातालमाक्रामह्यामुवरशो
नरेशगुरुकाशतलमाक्रामनस्तम्भयाविश्वंभरायाभूमेस्साररसनायमानुरुत्तानामदर्शनतदंभोलोकत्रयम
मामरसजलैकायनत्वंयातीव ४८ आलोलकल्लोलकलप्रतिष्ठामासेदुषीभिर्जलमातृकाभिः विलासि
दोलावलनाद्रसस्यमत्तापिकोनेसमसुप्रभेण जलमातृकाभिर्विलासदोलायावलनापतेनासमत्वेनेतस्याद्रसंपिथेसम

श्रमेण दोलाविषये नायासेनैव विनाशितानि तानि यत्नो आलोलेतश्रीवशात्स्वपलेकदूतो लकलेतवंश
समूहे प्रतिष्ठास्थितिमार्गे दुर्बीभिः प्राप्तवतीभिः जनस्मानुष्यः स्वात्मानमालोविदितु नाशकनित्सर्थः
११ प्रवर्त्तमाना दरदशैलशृङ्गारीश्वायथी दीर्घितिचारणीभिः श्रयो हठाद्वेकशामायनूनमजगत्तुरो
र्वज्वलनानतराणि प्रवर्त्तमाना स्पृष्ट्वा जलस्कन्धं गतेषु कदीभूताय तदरदशेतामधवासितामनाकम
याः पर्वतास्तेषां शृङ्गे गुद्गीमाज्वलेमायातोषयपयस्मासारीघितिचारणेज्वालामातास्ताभिर्हेतुभिर्
नमोविज्वलनानतराणि मोपि वडवाग्नियोपोतस्पृष्ट्वा जलानां हवेनोर्वनानीयवोडेकस्माक्तस्य श्रामाय
श्रोतस्यर्थस्मानम्नुः १० कृतप्रविवेशपयोनिधिमस्माश्चोतानां पुष्पमालेतेषु तदङ्ग भेगा न सा या
त्रिकस्त्रीवदने श्वतीकशशी श्रमेणविष्णुतामिपोतः श्रृतमसौ प्राप्य तेषु स्थितेषु पोतेषु प्रवह
णेषु सम्पद्यतेऽगानकृतप्रविवेशपसर्वत्रादिपादिसर्थः अतः स भाग्यतेऽसां यात्रिकाणां पोतवणिजां सि
यस्मात्साम्मुखे श्वेतकचेन्द्रश्रमेण कृतामिपोतोर्विरहितानोयान स्वां यात्रिकः पोतवणिगिति शोकः ११
श्रीदोलितानालहरी भरेणेते विधुमातां किरणाः प्रसस्ताः श्रुत्वा सुमाय त्वणयान्स्व विमृत्सिहा
रोजलके जराणां लहरी भरेण दोलितानां त्वमितानां विधुमातां प्रवालानां तेकिरणाः प्रसस्ता ३ हे
तुः येषां किरणानां प्रणयात्स्वपक्वां जलहतिनामुखेसहमासिंहरश्चरोभूतविद्रुमकिरणाजलह
तिमुखेसिंहरस्ते भाविनस्मर्थः श्रीदोलितलौकिकः १२ तीरप्रोतहस्तुनसारवाहिण्यप्रोष्ट्वं

श्री.
क.ब.
टी.
१५८
148

सौरभमौर्वैवक्रैः संस्कारसिद्धौ कवीनां तारांगांसि बोधिविरै खेचरचंद्रसख्यो: ॐ वैवक्रोहैं तोल्लीरथ्ये
हृद्धन्तमारमोंबलटजा यमानकं ईयतनाद्राहस्तस्मा डु झेवाजन्मायस्य नेत्रोरभखेचराणां देवानां
चंद्रमुखोनापितापिकाम्सिधविधकेशसंस्कारार्थे ५१ गाभस्य विश्वभयूनाभिपद्मसमप्रसूजेष्व
तराननस्य तमीऊद्रुंभप्रतिबिंबभंगपाविभासमानाः यथाजेहंसः कृष्णत्रिनागास्तितिबासदानाथो
नाउयनुसूत्रनंनंद्वैः सोहासमनासायविभाभिविंदोरिव्यप्रभुत्तोमभसाद्रुजेनाः गाभैस्योभनतवर्त्ती
योविश्वबंधोहारिलस्यनाभिपद्मतंत्रप्रसूक्तिनिवासोपलस्यवनराननस्यत्रालणोरथ्याजहंसे
विंगास्यमानाः कयातमीऊद्रुंखस्वदलस्यप्रतिबिंबानितेषांभंगिभिर्हिपिलल्यातथोस्त्रार्येनेवंगांद
उास्तेर्योनाउयमतः संभाव्यतेग्रागस्नितिवाम्सानादाम्यरानाकुंपकाम्यत्रिवृद्याम्सनसमु
द्रः पीतः च्युतः समुद्रस्यागस्त्योविरोधः रंदोरश्मिभिः सोहारैमैत्रीमासाधप्राण्येत्यहवोंमर्दिशास
विद्रुजंगास्समुद्रः प्रभुत्तोमदृभितोभूत ५४ समुद्रत्तोमकुलकं समकप्राप्यालिखेवतागिरिनग
रजोविधेमनेवप्रभुत्राविभ्रणांशीतमैवाद्धिवविरहवतीवक्रत्तभमितोवें स्त्रिघ्रातिमीकपूहोमिभि
हृदयगुहापन्नगानामिवैदोः भास्वहासायमानाराजनिमृगाढश्शः संततांतितिकिं देवः रंदोभीमखच्छद्राप्रम
यल्लातिस्निग्धेह्लादनिनिवारणायसंततंनानिदोक्तिस्वच्छद्राशमीनामविराजनिनानवमृगांक्रामिनीतस्यहासायमा
नाउपमोपक्रमोमतेप श्रुतः संभाव्यतेप्रायोपूर्वस्यामोक्षिमसमुद्रस्सस्यैलागीस्तत्रस्मानालिगुणविशेषामे

भ्रमेण प्रसरणे नेत्रश्रुभ्राः पूर्वसमुद्रादेवहि वेद्वृस्रोऽर्द्र यो भवतितत्यावि रहिणी तां वक्रं भोल
सद्भिलो यः स्मितो चोहासो हास स्लमंगेषु चालनेति विडंसन्ने विभ्राणश्च वलयोदयः रुवपर्वतस्त
स्पगुहाह्स्य पमगानां सर्पाणां निर्मोकपट्टस्तवपवोत्स्मयः ताभिः स्निग्धाः ग्रालिगितारश्च वासवस्शु
भ्रत्वे परंगा दिहृतेसंभाव्यते अभिवाणभवाहृक्तस्मितविशेषणात्मसेयानमिति वर्तीत्याद्यः
साधुः अथवा सचपवस्मितसोपधातनार्थेवप्रग्रहणं ५८ सद्यः संकोचनेच्छामोदतकमलि
नीषिंडनालप्रकाण्डद्राघीयः केठकाग्रप्रकृष्टचुटनया वामिवर्द्धतः याराः पादुग्क्षादालि थयीगु
दयपत्रिणमहोणिमानः त्रियाम स्याद्गास्तवोत्स्यामास्रवचुस्तणश्वसत्रभमानाः मानः दृश्ये
तद्भमस्मिणमकुन शोणमाराना तयेषां ते वाद्धाः पादाः दृश्यमध्या क्षारहूपमतिथि विषयं परिचर
णेक्रियास्तः संभाव्यते मध्यडुदयसमकाले संकोचनेच्छात या हेतभूतया मपरिमथितायकमा
लिनीषंडाख्लेषानालप्रकाण्डानि श्रेष्ठानि हृतानि तेषु द्राघीयोमोदीर्घतराणि केवकाग्राणि तेषां प्रक
टायाच्चृटनामस्पर्कं स्तयेवामि षेतः निर्गच्छेस्मोरत या लयेषां तेतथाद्भुया मासात्रिः स्त्रीलिगता
मायिकत्वेन व्यवहृतानस्मात्मस्वंप्राभोवरनेचतस्मचुमुजह्यवन्मयाः कुंकुमविंदुप्रकृतयः पत्रभ
गास्तेषामनरंगास्तटशाः डपमायकमोनस्वेतयं ५९ चन्द्रारामप्रसूतिर्दिशिशिशिरयतीपमरामाव
हति प्रमासमितिस्पर्शे ती तिविंडतमहानीलसद्मांवितते नेमसंगाहमानानेभासि चनिकषग्रा

श्री
कच.
टी.
१४५
149

वृपदृयमाने भूषाव्योमापि देव्यालिख्यतत्ववतं दीननतां कौमरीवः कौमुदीज्योत्स्नावच्छ्वतं तनुणं
दीनतां दैमंतिरपनाच्छादयत् व्योमादिदेवागगतदेवतायाभूषाभूषणं कौटशीचेद्वादिदोगमप्र
सूतिजीतांशिशिदिशिप्रतिदिशं पञ्चानां गगास्यानंतद्भूतिविनाशस्तस्य प्रमासर्तिमेकेटोदयतीतिवि
उत्तमसूहाबद्धतेजाः नीलपतिशपामे पत्न्या त्मकल्तेकलेनाविनतेशोभास्पृशतीतयातिकषः कष
णंतदर्पेशावपट्टंतद्दशावर्तितन भ्रमिसेमिसंगाहमना भजेतीति कौमुदीषते पाजनाभूषापदत्तवे
द्वात्स्वर्णाज्ञाना: तथापमरणाविन्ति विचेपानाममेवमानेद्वृतिरयती तथा महानीलमस्त्रद्रनी
लविक्रमसृशंतीकरपद्विकायानेमेरसभजेनीति तिरः शङ्खानतनक्रोतीति तिरिविरिलापतिरय
त्विति त्वूपत्वूपपदेचद्वारामप्रसूतितितिविशेषणस्याथे बनाद्रूपपदेपदोषः ५८ गौतेवैमीस्व
मानाविलकमलवनंज्ञातसौगाप्यनुध्येतर्तिवेमेमानास्परामिव विहताच्छादनेनाच्छेनेन दे
वस्याभोधिवद्वोलपदयदंधिकामबोपीभुश्रसिद्धिनहिवनिविंतभेविरविहरुजाभेषजनाकि
याहः ज्ञेबोधिवयोदेवस्यविवेविंयाविरुहजातस्याभेषजतमोषधभावेवः क्रियात् विहृत्य
योतिरवाच्यविमर्षः पतडोषधिहुयिकाप्रसिद्धिरयरोषधिपतित्वात् तथा लोकेनविहिता
च्छादनमतस्तभान्यतेमीसमानानिमकोच्चमानानांविलानिकमलवनानितेभ्यः क्रांतेसंक्रांते
यत्सौगंध्यंनवलत्वंयेतेपदैलैबभ्रमोः श्रेतमेध्येतिवेमेमानंक्रियमाणमास्परप्रतिष्ठापम

तदिव ५५ दृशौ दर्शितनिर्विकारादिवद्विवस्त्रकृतः श्रोतनतनस्यं रजनाम्बुश्रेणीकांमशमंगशुभ्रिभुशश
कलयामंतंतनयद्विभर्ति प्राच्यासीमंतमुक्तामणिरितिनिकृविभिः स्वरभूस्येसमाणिस्वाच्छयेनेरवे
तद्धिरलयतुविपर्यंडलेमंडलेवः तदेदर्वेचेद्वसंबेधिविवेविपत्रयउलमापत्सम्हेविरलयतु
नाशयनार्थप्राच्याः पूर्वदिशः सीमंतकेशपुमुक्तामणिरयमितिकविभिः समाख्यमानयश्चंद्रम
उलस्समावस्थायांरविमंडलप्रवेशार्थेकांतः संक्रांतोयस्तस्यरनाश्वश्रेणीकांमशुणोविश्वकांजि
प्रभाशेशस्त्विमिवांगोयहांतिकयाशिशुशशकलयावालाकमृगश्यामेन ६० मध्येश्रायमानप्रवि
ष्टतहरिणयोगभियोनयपन्नंत्रामंजीरीतितिदिशांतिमृगदृशांशोभयालोभमन्दोगः तद्विखं
पार्श्वयोरहन्दृहत्गुणितायत्नात्तपश्चायंतारणामीशितवैतिभूतमभिमतावामयेवभोवीनन
तारणामीशितत्राथस्यविवमभिमतामयेभीष्टलाभायवोभवीनुग्रामर्थेभवृत्तयतस्त्रीणाममदोगः
शोभयालोभदिशातियतोयेदिवोनायिकास्तेनववहार्यायामुक्तामययूपंमंजीरंतस्यगीतिशोभा
मभियोनयतयेतामर्थ्यंश्रायमाणेशपमच्छिदृद्वरावरस्यविसृतोहरिणोयस्यनयायाश्रेविक
टेगृहस्योग्रहगणस्तेनगोणितः कृतोयत्नोपचारोऽत्रपरिकरतवेणस्यमंजीरीद्यतः स्वस्थपरिकर
रत्नवभवतिवोभवीतितिभवतेघटंतस्यलोटिरूपं ६१ पूर्वत्वाभ्रस्त्रिऊंजधमणिपरिणतानवी
ताइवेश्वरीमस्वच्छायसाक्षेनतक्रमरऊलयतेतिहृतितोधिनोतु रविबिंबाश्रांतसक्रांजननयव

श्री
कु.च.
टी.
१५०
150

नतोस्मीडनोगं कृतेत्वायं कंसेवोच्छ्रितं साविग्रहिम्रिगहर्शां श्यामतामाप्नुवंति सर्वेह्लाभ्य ३२ या
डूर्येनिकुंजाहूतानि नेभुभ्रमणेन तेन पविणता सेक्रातान वर्गलाग्रहरीयाहवाशान पविकातन्सास
च्छायेसमानेडपमोपक्रमोस्वेत्येनतत्कुमुदकुलपतेश्च इसलोच्छ नेकतेकोनिहूनिस्य स्वपिनोनवर्ष
यतरात्रिषु श्रान्तकृत्वासक्तोजनसंज्ञाजनोयनोयतजतेस्मीडेवाच्छभरस्ततोविग्रहिणोनागेडतेत्वाः
श्यामतामाप्नुवंति श्रुतः सभाग्नेतेउच्छ्रितंसाकुसुमायकोमेव कनकशोभयेव १२ तस्याइतस्ततस्मी
विरमुपचिन्नतादग्रतोवः श्यामनमधूविवंकुइमतटभचडुतरकुकेशपाशश्यामानाम् हरेश्चय
तीयपुलिततिमिरघनस्याप्रियेयामितीनाविहव्याप्यामनुनामोभरमहरधिपसर्थयेवशरह्ने तच्चो
डूर्वेदूसंवेधितलाकतंकोग्रतः भुवोलक्ष्मीमुपचित्रुतानूर्धयतान मध्येविबंतलादमध्येवतामा
नेस्कृतबलिताश्चानशोतः लटभाः प्रवालस्यायाश्वडुलटशोणामातासाकेशपाशास्तस्यथानाकुरुव
सटशोनलिकिविहमान हरमुरचेतीडम्बच्छतीपरीयकनकसंवेधिनीपुलिततिमिरस्यामिघनोयाजेन
तयामितीनाप्रियस्वेदोपमनुनोयमनुनासवधीयोभोभरस्तमिवाहरधिपसमानोः सर्थयाप्रह्नतेनायकोपा
मितीनापाठः सभेजसः १३ केदोसिंधवाभलवकसहवग्योतमोहार्धभाजोगजनममाजमध्यान्मपुकरातिकाधेक्रिपा
तस्कोपवः श्राद्यातोहेकमुद्रामुलिविहमराभ्रेतिहाहोतलंरञ्ज्येतकीर्तेदूनीतापतशुकलतिपिविधरकेकनकः
कनकोवोव्याजमध्याद्दलनायौसिंधुवारस्यपेसलवकाग्रच्छात्तेषामसहववः सटशोभ्योपोतोगुनिमससमोहारं

निकटप्रक्रियायां भ्रमवशमहृष्टो भावास्तस्करस्मरशनाश्चौरः तथा श्रान्तास्ती कृतो देक
मुद्रान्तो भट्टकोपेन तथा वियायां भोमित्रिपुरसमुद्रस्तस्माद्धि स्मरा विसरणशीलाग्र भ्रंतिहाः का
श्याणपिनायेउह्लोलरंडास्तवंगरंडास्तस्मात्तेभ्यः क्रोतंयदिंद्रनीलोपलशकलेतसलिपिभंगेवि
भ्रष्टायपतनस्य मुद्रास्तेक्रान्तमिदमिंद्रनीलखंडमितिसंभावितरसस्पर्थः २४ कृत्सांक विभ्रदंकज
ननमक्रुपरनाढमातोदूरभीमिनातमातिसामिष्टविलसलोकके पपात्रशरीरंलनंदनतीण
पत्राक्रमणपरिणतेरंतारतोमरालवयाद्राजाद्धिजानामभिमतविरहतोडपीडाभरंवः द्विजानो
राजावेदृष्टोविरहएव हेतोर्विषः तेनावितोयः पीडाभरस्तेकथानिवारयन्तकीदृशः श्रवकम्बुते
राहुसांकश्यामकलंकंबिभ्रतत्तथापूढोयोमातोदूरभीमास्वलंभउत्तामंपतरंतेभिन्नाजनन
मुपसहनूजन्मप्राप्नवनृ तथावितासिपुशृंगारिषुयमीषमविलोयोपुलकोलंपोरोमांचकंपोः
तयोः पात्रस्यानंतथाश्रुत्तीणपल्लः श्रुक्रूपतल्लस्यांक्रमणेनेनपरिणतिर्विशिष्टरूपतापति
स्लनेर्तिसिद्धांतसत्समाकाशुभमयंद्देदनाकृनइतिचंद्रपतेपोजनागहडपदेतेद्धिजानाराजाग
हडः चद्वेडपीडांहंतित्रेकथ्रदृष्टकृत्सोनाणायणोडु-कश्चिद्रूपस्थमतंबिभ्रततथाणाढकृतोतेम
कुमारयंदडंतम्पागभंभिन्नाजायमानः तथाबिलेश्रामतेसर्पालेपुभयकृत्तोपुलककेपोनवन

श्री०
क० व०
टी०
१५।
१५।

तथाश्वत्थीणावलंबंतोयेपन्नाः पन्नाणितदाक्रमणेनपरिणतेराकाशमर्धंगच्छन् ८५ ऊर्वीभि
धोतशेषंदृष्टिवजलयेषस्ज्जिह्वानोस्तुभेवः संध्यारागात्तुवंध्याहणाहविरविराद्रात्रिराजलोद्भुश्रंशुम
पत्सुभातानामसमपरिणमच्छोणिमानोमुहूर्तंवर्ततेकेरविसोण्यवितकमलिनीमेउतस्पर्धयेव जंत
येहजिह्वानउदयमतः संध्यारागस्यापुंवंध्यातिसंगतेनाहणहविरेतोहितोसुः रात्रिराजश्चंद्रोसुभंत
लोद्भुहितस्त्वश्रतः संभाव्यतेऊर्वीभिधोतस्तत्तत्स्पशेषंदृष्टिवश्रथवाजलतियेहजिह्वानइत्यऊर्वी
भ्रियोतशेषधाराणोहेतुः समुद्रमध्येसुमस्यवाउवज्वालाव्योमश्रासीदतः शेषवचनेतेशमितिवापाठः
तस्यप्रभाणामभ्रेणादृसमः परिणमन्नसक्रामन्नशोणिमारक्तेतृयालानाः केरविण्यापिसकलेयत्कम
लिनीमेउलंतनत्स्पर्धयेववर्ततेरक्तवान्क्रमदातिपद्मिनीसमानिभवंतीत्यर्थः ८८ केदसेवशाणोपल
कलंकमिदृशानतामासुमजुंषश्यामिकाभेवहुउदपयेथविभ्रमेलाकृताम फेणावतीयमुनेसमानज
लतिथिरेतगौरसरूचोद्यजतिस्वंकरंवेदिशाउभसुरेतीजीवबधुः सतांना इमारेतीनाजीवबधुः प्राणना
यः सखानांकरंवसमहमस क्लोद्दिशतकिंकुर्वन्नगाणामेवविशालतांजुतानिधिलस्याभ्यंतरेफेनवपुकोय
श्चावृत्तिस्तनुस्पर्धिवंध्येजनसंभाव्यतेकरदर्पस्यशाणोपतफलकमिवाचर्षणाश्मपट्टमिवकिंकृतेमिदृशानत
तांतेदाएनीत्वयस्तत्तस्वदृसस्साणपकतरतातयतोलाकृतस्यविभ्रमकलंकस्यदृकमसुर्कृषश्यामिकाभ्रंशश्चवषेसक्र
श्यामिकामदृशउदयथेमव्यभागोदृश्यते ८० ग्राममध्यपलीलोज्झितवायमुनावारिपूरः किमकौनिर्मुचमयायपिस्मृतंतपरिविष

इंकृत्वाइतिलिपितो नेकिनगामिविकसामितिवैवस्वः

तिपतिर्योमिनीनां सविघ्नं नीयाद्धः शांतिमाविर्भवद्रसमशरक्रीडितोपक्रमेषु सपामि
नीनां पतिस्त्रैदशा विर्भवन्मस्मन्मस्मय्यमानोयमोमशरः कामः तस्य क्रीडितानि क्रोडात्तेषान्
पक्रमाः प्रारंभास्तेषु विघ्नं वः शांतिं नीयात यामिनीनां पतिरिति सुतलीलाविघ्नशमनानुगुणा
मभिधानंलीलयाहलयोज्झितचारीमुक्तपूर्वां यमुनावारि शुद्धोयेन सौ कैरवगात्तो किनिर्मुच
मत्सरजती तिर्विकरस्यान्व हूंजनोवहतियुक्ष्म शतिपदिप्रत्नौ विषद्रसम्यग्गुजिहानेनिर्गच्छति
सतिनेमामिंडंकितहियमुनावदूत्तगामर्यः सजतीलियाम्रमर्किं विचानि रीच्छोलजनोहि कल्लो
कृतनेचेद्रलेखायामलदाकारन्नानसविघ्नाद्दमादिलष्थः २८ सिंहस्कंधोरराज्याहिनकोविकर
जाचाटटंकोत्तरदर्पयहे रवालौलिनीकांकुशाद्रवविशतिसेर म सास्थ्ना बिबेदवः हिसारंगलत्मा
मुलयजमकरीतिमूद्धांचिवक्रोसत्तुहितीर्णंतहतुसमूवसलहवीगाहनप्रीतयेवः राद्धेः सी
लिगमानायिकातेणाक्षवहार्यावक्रोमुखेमलयजेवद्रनतेनमकरागकारेव नातस्पारीतिर
क्कः विभ्रत्संगलत्माशशांकारुवस्ताश्चनास्याःसमलहर्यः श्रृंगारवीचयः तासांगाहनमवगा
हस्तेनप्रीतिस्तद्र्यंभवतादिनमेवमहतानाकारीगजस्तस्यकरदाद्यदः खेदः सन्निवेशस्तंटंकः
शोभायस्यतस्मिंहर्यमेकुलेयहेशावंद्रकाल्सतोहितीकाकुशः स्पादिकमपोकुशरवैसरमवु
दर्पप्रतिपर्वविद्राति २९ शैत्ययस्या अयनेदिशिदिशोहचयल्तः पयातशिरगवेव्छेरस्याके

श्री.
का. ट.
टी.
१५२
152

ग्रभाजो नवचन्द्रकमलिन्मीलनव्यग्रमूर्त्तिः चेदृक्षं उत्युतिवाक्कमरंदवनसमुल्लासनाकुंठशक्ति
पुष्पाकेसो प्रमेयोदयसमयमयोन्मनिमेवयानल्पं पयोराशिरुद्वपत्यूहस्तस्य पूर्वेनतनगवो घस्तस्य
च्छेदो निर्वाणेन त्रसत्वाच्छुभाजः पद्मनिरपेक्षस्तथा नवचन्द्रनिर्मुक्तमलायास्तस्याः कमनेत्र
मृणालस्यवोन्मीलनेनस्फारस्फिति नत्युग्रामूर्त्तिर्यस्य स हृदयः शोभशीततनामा श्रूयते स चेदृशः कुमरंदवनसमसमु
ल्लासनेविकासे अकुंठ शक्तिपुष्पाकमप्रमेयोपरिच्छेदयोयोदयस्तत्समुत्पन्नसमयस्तस्मिन्नानि तत्कि
तिचेद्रूपत्तेयोजनाकोवाचद्रुत्युतिर्वाशद्बवार्थयस्य चेद्रुपुते हृदयः॰ शशिनंततातीतानं मांस्य
तेपयोराशिः समुद्रस्य रवः स्तोभः तच्छेदे सतत्रसत्वात्राव व समुद्रस्तोभ संभवात कमलानापच्या
नोउन्मीलने विकासनत्रव्यग्रमूर्तेः सचेद्रुत्युतिः कोभूमेयोसत्वीलि सत्स्याश्रवणेश्रवणेनत्रा
कुएठ शक्ति वेदृशं ययानल्पं चेद्रुस्मरवेश्मन केवलमात्मनउदयाभिव्यक्तियोवपुष्पाकमपिभूया
दिसर्थः १० योराजापिह्रिजानामनुदिनमञ्जतेवाहणीसेवांभोगिंद्राचीयोमलरुत्लाग्रः प्रपद्यतितम
सिंधुस्यपवोधमवः यः पद्मायामतन्द्रो दिशंतु चहरिणी ध्यानस्मानोपिविचित्र चारित्रेति मिमाणः
स शिशिरकिरणः स्तात् शाश्वताच्छिदेवः ह्रीजानानक्षत्राणां राजा योनुदिनमसदेववाहणाः पश्चि
मदिशः सयोगासत्कमिंगामयुतेनगच्छतितथाइंद्राचीयोदीर्घतरं मंडलाग्रयस्समयस्तमसितत्स्यावि
घयेधं सोनाशः नत्रोपमगुरुयप्रपद्यतिधनेतथा हरिणेननमोगणाध्यानस्मानग्राविज्ञोतोयः पद्मना

१५

मायामतं त्वं सको चंद्दिशति स्म शिशिरकिरणस्य द्युतिश्चिरं चारित्रमाश्चर्यं यत्र निर्निमिमाणेशोत्तर
प्राशस्यस्य स्वच्छिदे वारणाय स्नानं प्रपिशङ्गो विरोधद्योतकः ह्रिजानो गजास्मद्धास्तलेवाहणामदि
रायास्तमयेन तत्याद्वाचीयान्तं भ्रुकुलागः स्वेद्गात्रस्य सोसिधं सवेद्रुनाशेत मृगतमृगमप्रथयतेनत्या
हरिणविस्मृतावत्यास्यमानोयः पञ्चाया लक्ष्मी प्राप्तासते येन क्लेशोद्दिशतीति विरोधः ७१ बालाली
लागवातोरर्पणाविमाहूपधूमप्रवेपप्रज्ञाजारातिशयमानाकृतिदिवनिशयामूर्तिमत्तानुक्रम
निर्यतीनीरंध्रचर्मोरककवणानसचवेदीरविंडः सशश्वद्वात्रिप्राणेश्वरोवोवितरवितनानेदसंदोहमैत्री
बालानां तीलागवातः क्रीडाप्रग्रीवः तस्योरूपधः तस्मादिव्यचरीनिर्गच्छतो धूपधूमलतस्य प्रवेधोनु
वेपतत्प्राजारत्नुगते रत्नुगणाहेतोनिशयातिशयमानाकृतिः परिग्रह रवातपवर्तिर्यतोनीरन्ध्राम्र
नन्नापचर्मोरककणामसविवाचमजनसदृशाङ्गदीविंदेवावश्यायजलकणायमानतानि प्राणेश्वर
स्पृष्टोवितनोयत्रानेदसंदोहस्त्वमैत्रीपरिचयेवितररत्नुरयात ७२ निर्यातीनामवाम्रगृह सिरतिसमा
वाश्रयेगुणताशोकेयः संकेतकेलिप्रमदवनलतामंडपे कामिनीनां तत्रप्रसंगामिस्थ्येयगुणिपसमस्त
घनमाङ्गरोमांचताश्रीनाशी वीद्देः शशांकाभ्युदयनसमयोपक्रमे ह्रदयधः रतिरसस्य श्रृंगारसमा
वाश्रयेप्रायर्थंतत्र केलामृशैलेरहसि विजने प्रेयसाप्रियतमानां संकेतायत्र तत्केलिप्रमदवनक्रीडा
यांनेतत्रलतामंडपमवाप्तस्वगृहान्निर्यातीनां निर्गच्छन्तीनां कामिनीनां प्रसंगमंगेरोमांशद्वायेमा

श्री. ञ्चराशयो रोमांचपुंजा लतान्तहृद्य — समभूवन्नवर्यकैः शशांकस्यास्युदयनसमयउदयकालस्तद्
क.च. पक्रमे लतान्तलैराशीर्वादैः स्तुता यथा तज्जातो रोमांचः कार्यसिद्धिफलेनाशीर्वादेन पोषित इत्यर्थः ७२
टी चेद्वाशीर्वादकुलके गगनमहीरुहस्मितकुसुमे जयति मराजनिभुजंगः मधुकरनिकरविलासमयं
१५३ प्रथयति यत्र कुरंगः गगनमेव महीरुहो वृक्षस्तस्य श्वेतपुष्पवत्सितं विशेषभूषकत्वे हृदयंगमं राजेन्त
153 भुजंगाख्यो जयति यस्य वदपुष्पस्यापि कुरंगो मधुकरनिकरविलासं भ्रमरसमूहं टंके प्रथयति मृगास्य
प्रणामकत्वात् पुष्पोद्गिरमौ भीव पतेन श्यामत्वेन तारुभारयोगत्वात् सूचिताः ७४ कनकतमसचरित्रगुण
रजनिकरान्वहांते त्रिजगति योनुरसानतुते श्यावनयो हृदंते अहरंते दिवसावसाने द्वुपि शङ्काव्याहा
र्यः प्रदोषे त्रिजगति मध्यार्थे विषये वा नेत्रयोस्निग्धियः कः पतितमस्तनवचरित्रगुणे कुहरेते तुम
इति ७५ कोस्ति भवानि पुष्पशिरा हरवचनलीलारसमहः रजनिविभ्रमकउकतां प्रथयति यस्य समस्तु
द्रः भवानि वकोयनाम लीलाम्भ रसमुद्र यति सेवट यमे वविधोस्ति यस्य भवतो विभ्रमार्थं कमेकभाव
समुद्रो रजनि शुप्रथयति भवडदयाम याम समुद्रः तद्भवति यथा निकटवर्तिना कार्येकत्वप्रकाशय
तीत्यर्थः ७६ प्रतिपदिकस्य तनमनोहरसिद्धयाकरबालः प्रतिकामितस्त्रिजगाद्विजये यस्मितकुटिलैः क
रवालः प्रतिपदि पदार्थ भोबालार्कताम शोतातिकामितः कामस्य त्रिजगद्विजये निमित्ते सितकुटिलः कर
वालः खड्गः तेकस्य नमनोहरासिकस्मितरूपो तिकमितोतिताम्राव कुमैव गुणासूचितः ७७ जयमिसयानिधि

तात्पतिरेकः यस्मिन्नुदयति कोपि भवेज्ज्ञापकेतोरतिरेकः यस्मिंस्त्वयदिते सति कोप्यपू
र्वोतिरेकः स्मारोक्तपकेतोस्समुद्रस्यकामस्य च भवेत्स्वनतात्पतिश्चंद्र एकरवभवेत्रिजगतिज
युक्ति १८ ज्ञानाम्बाहृदयाहृत्वितामम्यजमसूरवनिशांते प्रकटीकुरुते कुमुद्वस्त्वयात्वयामनि
शांते त्वत्त्वयामनि तिमिरमोषो शांते भुवनांतौ गतेसति यानि शांत कुमुद्मेव मुखप्रकटीकुरुते शका
शयति तानि शांते तवाहृदयान्तस्वभावयितोज्ञानामयसूतमसूरवस्तासामत्रणासाभिप्रायं पर शुरूपेच
समीपस्थितत्वतः प्रियामुखेन प्रकाशयति १९ तेविविशस्पर्शितत्वाभरणात्मानिनराजानिकलर।
कः संकरेयत्स्वपयासशरः स्मरदहत्वनिकलंकः यत्स्वधायाचंद्रसंबंधितासूतेनहेतुनासंकरेसमथो
किंविशस्यकलंकः शवासिपंजरस्मरदहजीवजनिज्ञानतस्ताविविशस्यमौलिभूषणात्वजानि क
चंद्रकोनस्नाति प्रमीतानपियोजीवयति तज्जीवकोनस्नातीत्यर्थः २० योलसनाजनमानतरोः
परशुः प्रकृतिनिशांतः तस्यनमामो धामविधुरधितामहिमनिशांतः लसनानां संबंधी यो मा
नस्य पवउच्छेदत्वात्कल्पतृक्षस्य चंद्रः प्रकृतिनिशांतः स्वभावतीक्ष्णः परशुः कुठारविशेषो
भवतिच्छेदकत्वमर्थः निशांतो रात्रेस्तकाशात्धितानः प्रोक्तोमहिमायेनतत्तद्विधो मचांद्रं तेजो
नमामः प्रणमामः २१ बंधोसकलचकोरदशा पूजनिकरायनमस्ते मानाद्रात्म करापिविवोक्त नि
निकृतायनमस्ते सकलानां चकोरदशानां बंधोष्णेमारोद्दीपकत्वात्चंद्रसंकरोह्रदयंवधुना

श्री केशैर्वितुं तेषां ज्योत्स्नापायितात्वात् तेन भंगजनिकायनमः वयं तां कृगितिन्नृणिमेवात्मेस्तपर्वते
कच शृंतायनं कृतगमनेकदापि मामम्नास्नमापशृणामज्ञात्मेणिदशेर्भास्य योगेन तु दिघृणं ८२ कस्यचिद्
टी. शतिन नाममुदं विधुरुडुकुलपरिवारः विकिरतियोजनपेगानाद्यपि सहस्रोपरिवारः उडुकुलं ताना
गणः परिवारः परिवृद्धरोयस्य सविधुश्चन्द्रः कस्मनमुदं दिशति सर्वस्य वप्रीतिदर्दातीसयः योविधुर्जे
१५४ तयेवापस्समुद्रस्य जलानि सागरानादृष्टुपरिश्राकाशादृष्टुं धे विकिरति दिपति चेशोदये समुद्रस्यता
154 भोपनेः किरतिरंतभोवितण्येतोवाआखेयः ८३ विजयंतेतवतहिनरुचे किरणागुरुमहिमानः
पूतीकवनयदभ्युदयेगेहति द्वारितहिमानः हेतहिनरुचे हिमकरगुरुमहिमायेषां ते तव किर
णाविजयंते येषां किरणानामभ्युदये सति घुतोहदिमानोत्तनयेहति न जायते चेन्द्रोदयस्य कामो
द्दीपकत्वात् ८४ अभिषिंचतस्नावपुरसहतावकवातिनदीनः आप्यायत्रदयन्मरत्नः कविदपि
भवति नदीनः तावकीनत्नेवधितोपाकाति सैरवाविष्कित्तेतानदीनोस्माकेवपुरभिषिंचतु नदी
भिषोक्तिः यत्रवकातोश्रात्मामाशारदयन्मरनोदीनः कुचिदपि अजयेपिन भवति सर्वमेवजय
तीत्यर्थः ८५ इत्थं नमन्नमधुपानिगोदशनिहितामनतविंडुं अपिगतदपि ततयावनितास्तश
स्तष्ठुवीडुं अपिगतः शोभादयितः प्रियाये ननद्भावेननेत्वा अतपवनमतीस्फुरतीमधुपानेदकातिलो
रेडंवेंडुनष्ठुशस्तोषुः शशरहोनिहिताः दिशाश्रमनविरवः सुधाकरणायेन चेंद्रं दष्ट्वान्नवधूर्णव

२९

येन चंद्रं दृष्ट्वा मत्तवर्षि हीवरदृष्टा इत्यर्थः ८८ चंद्रवाहुकलंकं मत्कार्यसिद्ध्यं हत्वा हंतयोस्मामा
गैशुरेण भूरुहवः समीरः यन्नाहतेयं ललिता लकतेपर्यस्तबंधः कवरीनिवेशः हेतकष्टेममका
र्येमत्तेनयनलक्षणप्रयोजनेन तस्यासिद्धिः साधनेन तद्दर्थयासामाच्छेसालवमार्गगुरुणे समीरणवायुः
शुरुषोद्रुः सहोभूतशेसा— मजननास्थपर्यस्तः शिथिलो बंधः यस्य स कवरीनिवेशः केशवेशाभो
गोत्तुलिताविश्वकीर्णोश्चलकायस्मतत्रावंगाहतेमेवतेत्रकेशतानयनार्थे विसृष्ट्याहमा स्वयंकृत
स्यानिगूढस्सतः कामेनयाभोगस्सशनिभेदः स्तुमित्याकवरीबंधशे— स्वकायनहारेण कृतः प
वमुनरत्नापितेयं ८१ संस्पृष्टमंगं दृष्ट्वा इतिकचंचुस्तस्वतया किंविहितो वगाहः आर्द्रीणि गात्रा
णितवाससेयत्कृतस्य निस्तिलकेललाटं दृष्ट्वा इतिनद्वष्टहैनैकंचंचुविनितेमद्भतीरेसस्पृष्टं याव
गाहः स्तानेकिंकृतः अथप्रभूतसुरभोगालं दृष्ट्वा इतिकारीनयासंस्पृष्टः तथा तथा गात्राणि आर्द्राणिग्रा
सते वेललाटेनिस्तिलकेनष्टविशेषकं यत्तस्य पुष्पास्यासितं मनाकंस्वेदाई वेनतिस्तिलकवेन प्रतिभे
दः ८८ केनक्रमेणासिरथ्याद्भिनीयाने नाधिकसंदर्शिभाषितनाभूः यच्छ्यामता व्याकुलिते लणण
याता यापितेकमकलानुबंधः अथेसान्ते पेस्विहितेकैसंदर्शीतिप्रकृतानाऊशुणमामेत्राणिश्रदितये
काकिनीतेकेनक्रमेणासि इलायितोभयप्रापितोभूः भयाकुलितेर्द्वलेणायस्यास्विकेनमभयजातस्य क

श्री
कु.
टी.
१५५
155

लाभं गतिमलं द्रष्टुं नृपः नायापि प्राप्नोति निवर्त्तितेके तत्क्रमेण कस्य भीषणस्य स्वपस्य ग्रहणेन समर्थः ८९
स्वपक्षस्थितिकपक्षजन्मारोषभुवेनेवाधिनाणाणः विभर्षिपनेसोभमेसितिभृणगरेशाद्रौणेर्ष्वगुणमे
णमेत कल्ल विकेपकाक स्त्रीकरेमा ज्ञन्मयस्य मेनागणगोनू नेते शेषमनभ्येमकृते नसोमेणहे
तनामेगानस्मकायेभृणास्तदृशाद्रौणेर्भगुरेसाभिचानमनमेनाणहिभूर्षिहवेसोके सदृशीवेननगु
पभुमेउतितहविते ईहनेतमिहेवतडपभोगसंकलयमानेतिकल्पिनाणाशुलासूवितम ५०
भूतमयेशेतमृपेसमममवायतमेनाराखिगायवाहः अपापियनेविवलनमभग्नेनेमावसचारसखेश
गैं अनुसयडुर्वारशैत्य शीतनामितनाप्राप्यमायवहोवाडुरवायतवाधितवान अभग्रास्तगाय
गेमेवाः शीतोष्णताः कामहतानाश्वतेषामेवास्यसखिपरिचितेशरीरं अपूर्वापियहिवतनिकपतेय
त्रकेपगेमेवाभ्याशुतिभेदः ५१ नखोनरिवशस्तुतआस्ततस्यकेनापिसाकेकिमूसेप्रहारः यत्नाशण
र्थेसहसाविशतीनितरनखोद्दरवपश्यनानापि किशुवितके तस्यनखानाविसप्रहाणोष्टुरुदकेनापि
साकेप्रस्ततआरथः किस्तु आलाभूतपस्यनखानाविशुद्धस्यवाणार्थसहसानाविमेशेविशतीवितस्य
नखेहस्तेवः पादेनेतसथनानापि वडुश्रीहिममासात्मकेननीयार्थेहूमीजेनेनखोनसीसभ्रयम ५२
हृतीमस्तदानीदयितोपभोगलक्ष्माउतामीयतस्यकोपसश्रूनतावक्रिममागिशिख्यारिस्यतहणेवचनेरधुवन
कोतोपभोगजनितेहतीषुकोपमपतस्यतिकुमतरुणोहतीधवनअकेपयनेके: सश्रूलतानोवक्रिममार्गे

वक्रत्वे शिखैर्वि ज्ञैरितमर्थः वचनैर्निजमूलतनाशनं कोटिस्य शिलितमिति शिक्ष्यपदं दर्पितस्यापभो
गस्तस्य तस्माणनत्व त्वनादीति कुलोशीः अत्र श्रियोपभोगस्य हतीकृतस्य लोलितास्तु कताशुना प्रति
भेदाइ इन्द्रलंकारः अत्र मानाके स्वतन्त्रभिधेयत्वेनत्वं रणमाणु इन्द्रर सचाम मानाकं वाच्यसिद्ध्या त्वेन ध्वनिः
॥ २२ प्रतिमिनहतीवाकवकुलके इत्युमानत्ययसंप्रदायगुह्यणाघूर्तोहिमज्योतिषाम्लानयत्र नभोग
कृतलतलेनत्वत्वपक्षाज्जलि अत्र ग्राहि विभावरी मकलिताम्भोजेद्वाणाकिर ताबधं केरवमंडलम
दयतः पादग्रहस्य त्रतो अतभ्यत्र भोगेनदेव श्यामत्वाकृतत्वाः केशास्तेषांनलेनत्वाणुपवर्ण
सनिवेशाभागुणोजलिस्तेनस्यविधायहिमज्योतिषा वेदेनहिभावरीतादिरत्वग्राहिस्य तु गृहीता
ज्योत्स्नयाप्रसारेमीतायूतोमात्स्यसप्रदायेका मपाठसधीयदेशेगुहणपरेशकेनतथापादाना
दशमीताग्रहे ग्रहणोमग्नतादयतः कुमरकुलस्यबंधेसंकोचकिरताबायतामकलितभोजेद्वाण
यमाःराजेः अत्र ववसप्रदायग्रहणकसारिवृ ग्राम्याया यामस्त्वके शुणोजलिस्तप्तदीयसर्वत्र चारि
वतीसगृहीतावार्यत्व ... यस्यसंसार्बंधच्छेद दूर्वे समाहितत्वेनसेकुविततेयेशस्ता नुष्टयतेहि
मज्योतिषमाचार्यानुगुणा एव दूर्वेशीकरचोरणीरिवाकिरताबवतानात्मना भर्गोस्तुष्टमनोभवाहुति
धियाच – णतांगेयः शंके भूमितलेव्यमापितचनज्योत्स्नाच्छलादनभूयत्कोनाशहस्थमधूमलह
रीयोगानुयाबास्थियं अत्र हमितिशंकेभर्गेणहोणस्तुष्टोदयोयमोनभोवः कामस्तस्यातिकतुर

श्री णां तत्कुड्याहेत भूतयाव्वेदेण कन्यां च तज्योत्स्नया व्यक्ताङ्गांगणयो भूमितत्ते व्यकीर्यंता वनानि
का·व तेनातणाम वनाः प्रकाशनेन तस्मात्मना नूपुरेण शीकराधोरणीः कणपेत्ती विकिरतयद्वांगणयः
कांता गृहेषु धूपधूमस्तथो गात्रयागश्रियमनभूतश्यामो गात्रणपमुक्तास्तमः अथ च स्पष्टशङ्को यो
१५९ गतोपलब्ध्वाणार्थः अयो मत स्वगगाज तेनालिसम्शङ्कारोणोह्रियते ५५ वातन्द्रिसमविपलतिकापल्ल
156 वेष्वातवगगास्य न्नतेमाति भूतवकिते लोचनाऊंचनाति संकेतोक्तीतमसितत्वणेभीरुभावेकभाजो
ण्यकाकिमाः कनगुवतयास्तस्थि रेवञ्जमेभः सविपलतिकातापल्लवेषि वातन्द्रिसेवायुकर्षितेसमा
नागृहीनाशकाणशेषतासिद्धिदिति बुद्धिर्याभिस्ताः अतएव लिभूतवकिते वक्त्रतालोचनाऊंचनानिरु
द्धिमीलनाति तमसः ऊवेसः ध्रुवतयस्तमसितत्वणेसति संकेतभूमौ वल्लभेभः कनतास्थिरस्ता
त्मातं प्रकाशवामानः भीरुभावैकभाजोभीताश्चपेकाकिम्यः केवलाः प्रतिभेरभयात प्रकाशनप्रति
हेतिश्रुतेतात्मातेपरं स्नाचाइष्ट्यातिवल्लभशङ्कास्थितर्थी ५६ सकांसध्याभ्ररक्तांशुकमथविहतधात
कस्तूरिकामः संभारालेपकेलोवगुंपिश्रतवतीवद्धकाशीरुवोल यौः सधवानूतनोद्यद्विचकितकलिका
कारनत्त्रमालामालिम्यालस्पलीलामिवविरमविनोद्र्णमेदुविते संध्याभ्रमेवरक्तांशुकेस्तवस्तप
रिहसमशरीरेचाद्रिके वचीनवेसंवीनवस्त्रपृतवतीपरिहतवतीधातमेवकस्तूरीकामः संभारस्तेना
लेपकेलिरंगरागालीलाविधृताये नवनूतनेनवंकतोयेस्मः कृतोरयाविचकितकलिकाकारावि

१५८

प २८

श्री॰ चकितमुन्नतसमानतत्रमातामलतिधारयतिएवंविधोयोह्रीतोन्मयिकात्तेनव
कच व्हार्याश्राकस्तलीतावेशाशोभामिवोचिनोदधारयत्ररंधणाभोमझरमम्मंडलिकोपयेव
वेह्नत्वापतेनवस्यमाणाणीयेपद्धेपदृतिभद्रम् ५५ इतिश्रीपण्डितभट्टनोनराजात्मजजो
१५९ नराजकृतायांश्रीकंठचरितटीकायांचंद्रवर्णनेनाम
156 द्वादशः सर्गः ॥ शुभमस्तु

ॐश्रीगणेशायनमः ॐअथत्वंसंभ्रमंनयनसेवनेनप्रथमोपधायमदनाध्वगाः सुरलोककोकनद
पत्रदृशः परिकर्मनर्मविधयेविदधुः नयनसेवनेनदृष्टिवशीकरणेनप्रथमायप्रधानायोपधाय।
परिकर्मवेशस्तदेवनर्मतस्यविधानायसुरलोकेनाकेयाः कोकनदपत्रदृशः पद्माक्ष्यः संभ्रमं
चक्रुः यत्नमोदनाध्वगाः कामामार्गसेविन्यः १ अथकाचिदंगपथ्यमाङ्कुरस्तहुरसेनकांचनसय
मतनुः स्फटिकाश्मचन्दनविलेपनवत्समनायिविशेषमपुषत्नाविधिः कांचनसमसवर्णसमा
नवर्णगौरीतनुर्यस्याः साकांचनकुसुमेनकुंकुमेणांगयष्टिमाकुरुयद्विल्लिमवनीस्रविधिः कुं
कुमवर्णयानतेनोकुंकुमांगरागलत्तणोविशेषः परभागंनापुष्यत् किंवत् स्फटिकाश्मनिच
न्दनविलेपनमिवतयोरपिसमवर्णत्वात्र्थे २ अपरावपुर्विपुलहारिवसरन्मृगनाभिपंकपटला
पिहितं स्थिरभाविमारशरपातभियाधृतलोहकंकटमिवोदवहत् विपुलहृक् दीर्घाक्षी।
दीर्घदर्शिनी चवपुः कर्मभूतंविसरत्नामृगनाभिपंकपटलेनकस्तूर्यंगरागेणपिहितमकरोत्
अतः संभाव्यतेस्थिरंकृत्वाभावीभविष्यन्मारशरपातः कामबाणपतनंतस्माद्भियाभीत्यायुतं
लोहमयंकंकटंयेनतादृवसवर्णत्वात्संभावनोत्प्रेक्षानमारशतिसाकृतं ३ स्मरगन्धंसिन्धुरशारीर

१

श्री
कं॰ च॰
टी॰
१५७
157

पुलिनमुत्तनभूतिविभ्रमभयोच्छवनां इतरानहमल्पकं नयापाण्डुरितं चन्दनसारेरेणुविसरेणवपुः स्मर
पवनान्धसिन्धुरोगान्धहस्ती नसुशरीरान्मदकृत नयापुस्मांकपेन मुनायाभूमितिः श्रीकृष्णागरा
गत्तस्माविभ्रंमदयतां चन्दनसारेरेणुविसरेणकर्पूरं गरागेण कांचिद्वपुः पाण्डुरितं पाण्डुरंकृ
ताकरोत् अथ चन्दनसारस्य वर्णनात् दकत्वाभासाहृष्टपभूत्माज्ञेयं ४ लसताचतुः समरसेनव
पुः पुनरुत्क्षेसौरभमधीरदृशां स्फुटमानषट्पदभरादवृणोदितरेण नाभिरसलेपमिव इतरा
वपुरेण नाभिरसेन लेपोयस्य तदिवावृणोत् प्रकाशितवती कुतो स्फुटमानः संपुञ्जमानोयः
षट्पदभरस्ततः पंतोल्लसताः चतुः समरसेनकुंकुमादिसमाहारेणसुगन्धि अधीरदृशामि
तिनिर्धारणषष्ठी अथवाः धीरदृशां वपुः कर्तृइतरोयपणनाभिरसलेपस्तमिवावृणोदिति
योजं ५ मृगचन्द्रघालिकतलेतिलकंपदलेख्येनागुरुरसेन सक्तूत् अजनिष्टनेनशशिनः
शनकैः सुशरीरशात्रिपरिरंभविधिः अगुरुरसेनकरणभूतेन मृगचन्द्रघाभालतले तिल
कंपटलिख्येनतेनलिखेनेनचन्द्रस्य शनकैः सरसत्वात् सुशरीरावामूर्तायारात्रेः परिरंभ।
विधिरालिंगनमजनिजातः सक्तादिति कौशल्ययोजनं ६ कुसुमास्त्रकेलिसदनेवदनोविनि

वेश्पमानवपुरेन्दुभैवत [illegible] रेतिविभ्रमस्फदिकोर् [illegible] र्पणं तांच्चनसारबिन्दुर
रविन्ददृशः ऊरुमात्रस्मकामस्यकेलिसदने नर्मगृहे पद्मात्मा मुखेविविनिवेश्पमानवपुर्लि
खितोच्चनसारबिन्दुः कर्पूरतिलकोरतेन रतिरन्नध्यादिरमर्घः ७ पर्यायेण नाभिपद्मसातिल
कं पदसर्शितिदृढनर्मायितलाभनल मदनप्रसादविभवाद्दितं सदृशोत नीयमिवनवयनं श्रयितला
भतलंललाटेदृढं तिलकं कस्तूर्यापदसालिलाविनं न्नतिलकं कामप्रसादाद्भमन्नं नमीयेनच
मिवदृश ८ अपराललाटफलके कुसुमद्रवाविचित्रकं व्यधितमृगयसदो हरकोपलमवपु
षोनिमितोमदनसञ्जीवरव्ययोहहचे मुग्धमनोज्ञमुखेयस्याः सापराकुसुमद्रवेण चित्रक
तिलकं व्यधितमकरोत् योकुसुमचित्रकोमदनसञ्जीवरवहहचेदिदीपेहरकोपलमवपुषो
दग्धशरीरस्यानिमितोनिम्नलः कालितोपमेयं काममप्राणसमभृत्यर्थः ९ कवरीभरंव्य
धितकापिलस्त्रवसिन्धुवारसुमनःसचिवं मुखेशीतगोरज नियेनसंमसितन्रूमपत्पपरि
भविधिः कापिकवरीभरं वेणीं लसंतीभिः सिन्धुवारसुमनोभिः सिन्धुवारपुष्पैः सहितंव्या
धिताकरोत् येनहेतुभूतेनमुखेचन्द्रस्यगुणपत्सममेवगुरुपत्नसर्वेज्ञातः १० अधिरोपिते

२
२

श्री
का० च०
टी०
३४
१५८
158

विकुरशेखरतामानिमुक्तकेत्रिदिवगामदृश्यं अगमनं जगाम मम पुत्रेनतं मुकुटेन्दुनीलमणिदी
धितयः दिव्यस्त्रीणां विकुरस्य केशभारस्य शेखरतां भूषणत्वमधिरोपिते प्रापिते अतिमुक्तक
कुसुमतिनामामेव मुकुटेन्दुनीलरश्मयः अजंगम मम पुत्रेनतां अलोलभ्रमरभावमगमन् अजंग
मेष्वतिमुक्तिकस्य सौगन्ध्यं सूचिते ॥ श्रवणेषु लोहितमणीन्यमणीनि वहो मुहुर्निरवधीर्निद
धे चनयन्नभाप्रणयतो द्विगुणाम गमन्ययागरु वयोः हरणं अर्धसंख्योल्लोहितमणीन्यग्रा
गान्त्रीजनः कर्णेषु निहितवान् येषां लोहितमणीनां प्रभापरिचयात्कटाक्षकांतयो द्विगु
णं शोणतामगमत्सु नकेवलवर्णपल्लवपद्मरागे भूषितो यावदपांगा अपि स्पर्शः १२ अपिग
ण्डमण्डलस्थले विविधारत्नभुजिष्यया वरनमोन्मकरीमृगनाभिमय्यापि विलासहंसयुतिभिः
कृतेव चन्दनसारमयी स्वभुजिष्यया निजदासानिपुणं कृत्वा खेलनाक्षिरेण गण्डमण्डले मक
रीमकः कारारचना लिखिता कस्तूरीप्रकृतिरपि विलासहासकान्तिभिः कर्पूरमयी वक्रता १२
मगात् ... लं कथितकापि वधूः श्रवणे कपोलफलकप्रणयात् ... अतिमुक्तिकक्रूल
कुलतो वहलोल्लसमम्लकजालमिव कापि वधूः कर्णे रत्नकुण्डलमकरोत् ... अतिमु

२

ण्डलंग्रथन्मौक्तिककुण्डलंतस्याज्जाद्दृहल्लेउल्लसमलककजालंयस्मात्दिवसलकजालंकुन्तोज्ज्वलामि
न्माह् कपोलफलकप्रणयात् गण्डुसंपर्कात् नकेवलंश्रवणमेवभूषितंयावत्कपोलोपीति
भावः १४ परिवर्त्तलोगृहमयस्तिलकोवरयोषितोलिकतलेलिखितः मृगवेकान्तिसंततिस
रिद्विसरनन्तुपद्मिनीदलविलासमथात् ललाटेवरस्त्रियालिखितोवर्त्तलोगृहतिलकोमृगवे
कान्तिसंततिरेवाविष्कृतन्वान्सरिनसूणाविसरनन्तुयस्याद्मिनीपत्रनस्यविलासमथात् यतेन
मृगवेकान्तेरगायत्वंसूचितं अगायपवनलिनीदलोपमत्वं: १५ मणिकुण्डलेयुसदधीरहृशो
विमलेकपोलफलकस्थतले विचुचुंबविंबितमनंगतनेरस्तहरणलवालवलयेकान्तिपिं नि
र्मलेदिव्यनाभागण्डतलेप्रतिबिंबितरत्नकुण्डलंकामहृदन्तस्यालवालश्रीभामापत्र कामः
स्वस्यादाष्णयमवापदितर्थः १६ दयितेनग्रवंतितिमुयैवदयोमकुरंकरेसुरपुरन्ध्रिजनः न
नदीक्षणनिहितदाननतः प्रतिवर्त्तितंकचनतामिर प्रियेपुरः स्थितेसतिदिव्यस्त्रीजनोह
स्तेदर्पणंमिथ्याधारयत् यतस्तदाननतः प्रियमुखोत्प्रतिवर्तितप्रत्यांगंनजदीक्षणनिस्त्रीजन
नेत्राणिनवक्तामिरेनशक्ताः रागवशात्प्रियमुखमेवैतिक्षनदर्पणंस्वमुखमितर्थः १७ च

२

श्री
कं· चं·
टी·
१५९
1.59

दृष्मानंदं नवलयाविवभुः स्वरसश्रुवांमृदुलबाहुलताः निजकांतिचौरररचनैकतयांकृतनवेष्टना
इवमृणालदलैः वदमानांदं नवलयायांसांतादिव्यस्त्रीणां कोमलबाहुलताविबभुः अतः सं
भाव्यतेनिजकांतेः चौर्यरचनं पोषणं तेनैकाकृत नयारेतंभूतयामृणालदलैः कृतवेष्टनंप
रितोग्रथनं यासांता इव १८ नवमौक्तिकावलिरमर्भवभूनिवहस्य दृष्टवनसंवदनं ललनमण
लानयानिजप्रभवद्विपकुंभभक्तिनइवाभ्यसरन् दृष्टावनासंवदनायताभिसरणं एवं कृत्वा
दिव्यस्त्रीजनस्य ललनमणलानि नवमौक्तिकपंक्तिरभ्यसरन् अतः संभाव्यते निजस्य मौक्तिका
नां प्रभवः कारणं येद्विपकुंभास्तेषु भक्तिनइवतेषां भक्तिनः शोभनेवापनेनस्त्रीणां ताहणं प
स्तृचितं १९ सुखवाससौरभजनभ्रमरप्रदं नापि नस्थितिकपोलतलं पुरुषाधिनेषु पारिमस्पृ
हयायुत कूर्चलेखमिव काप्यवहत् कापि कपोलतलं मुखवाससकर्पूरादेः सौरभेणहृता
आकृष्टायेभ्रमरास्तेः प्रदं नतं कृत्वाऽपि तां कांति नापि स्थितिं यचनदवहत् अतः संभाव्यते पुरु
षाधिनेषु पुरुषोचितेषु कर्मसु पारिमस्पृहयापौरुषाभिलाषेण युता [illegible]र्चलेखोश्मश्रुद्रे दोयनेन
दिव २० नवपद्मरागलतयासवियंतरुणीजनोऽलमकरोउरुचयोः घटंभीरुभिः सकलोम

वपुः कुसुमाणां नागाग्निरेणेत्तमभूत् स्त्रीलोकः स्तनयोर्निकटं नवयापद्मरागलतया अलमक
रोट भूषयद्यस्याः पद्मरागलेलिकायाः रश्मिभिः हेतुभिः सकलमेव शरीरं कुंकुमांगरागाविस्पृष्ट
मभूत् २१ आसिनः शिखामणिरश्मेनरत्नाविनिर्विद्धिपैः लिकसमीपभुवि प्रियपाणिकर्षणमवा
पितयापटभीमुभिः कचभरभ्रमनः इनरत्ना लिकस्थललाटस्थानिकटेनीलं बुडारत्नवद्ध य
स्याः शिखामणेः रश्मिभिः प्रियपाणिनाकर्षणं गृहीत्वा नमुधायः पुंजमवापि प्रान्तरकुंजः कचभरः स्यर्धा
न् प्रियसमभ्रमोभ्रांतिः ततोभ्रमयोगादेव मुधान्व २२ निबद्धनव्यकांचनाचिरायवयूरहत्नेप
लोंगादमनंगवती प्रकटीबभूव यदभीमुनिभाद्दुजवल्लरी किसलयाभ्युदयः विरायानंगवती
सकल्पितोपभोगा कांचनपद्मरागबाहुपट्टं निबद्धय यस्यांगदस्य रश्मिव्याजाद्भुजवल्लयोर्बाहु
लतयोः किसलयाभ्युदयः पल्लवोद्भेदः प्रकटीबभूव तद्रश्मियोगात्तस्मत्सोपि भूषितोभूदि
त्यर्थः २३ माणिक्यविरचितविलोचनया रभसादवयानतनोपरत्यानपदं शुनि हुतनिंनबनया
भवानि हियोरतिभुसाविषयः श्रीजिनेश्वरनावसरे लज्जाविषयत्वाभावात्तान्नविस्तीर्णे विलो
वनेयस्यास्तयामाणिक्यविरचितनवद्धायस्याः कांचनाभिर्निहुतंस्याद्दिनिनतुगुलस्थानायस्य

श्री॰
क॰ व॰
टी॰
१६०

160

तद्भावेन देहवाससंरतलेशुलज्जायाविषयः स्थानं सान्नभवति २४ लटभाललाटफलकं सकलद्विजराज
कान्तिहृद्दलुण्ठनकृतः पुरतः प्रलम्भकुरलमुक्तलतत्तु यथाकरोन्मुखपटग्रहणं लटभायाविदग्धा
याललाटफलकं भालपट्टं मुखपट्टस्वीकारमकरोत् अतः प्रलम्बदीर्घकेशत्वाज्जृम्भमानं यत्कुर
रमलकरचनाविशेषस्तस्माज्जातः अथ प्रतीयमानहृतस्नेहस्तात्रपयायुतः पुरतोग्रे सकलः पूर्णः स
कलाः समस्ताश्च द्विजराजश्चन्द्रो बालाननश्च तत्कान्तेर्हठेन लुण्ठनं करोति २५ अञ्जनतूलिकाग्र
विनिवेशितगलद्बहुलाञ्जनद्युतिकरक्रमतः प्रकटवियानपिमिव केलिपथंपरे तमसि नयनैः स्फुट
शं अञ्जनरञ्जितायातूलिकाशलाकाग्रविनिवेशितगतत् अनन्तरं गलत् बहलं यदञ्जनं
तस्य द्युतिकरः संसर्गस्तस्मात् मानयनैस्तमो मसीव पापिरे केलिपथमभिसरणमार्गं प्रकटीकर्तुं ने
त्रमञ्जनं किंतु तमसी वनयनैः पीतानीत्यर्थः २६ चाटिनम्रलंबनरद्धारलतं मणिमेखलाकिरण
जालसाक्षि उदरद्वयोरपि दृशोः स्फुटशंभ्रमतो विनाम्बुभवदाभरणं उपरिष्टाद्दृटिनाप्रलम्बन
राहारलतायस्तथा यत्तान्मणिमेखलायाः किरणजालससाक्षिपरिचितं द्वयोरपि दिशोः रुपयो
योश्चादरं संभ्रमतो भूषाविषयादायासाद्विनाभरणमन्वभूत् २७ स्तनभारहारबहुवर्णमणिस्रग

भीरुवर्तिभिरथीरहशां रतिकांतनाचित्रकृद्धरः फलकेष्वतनोदिव स्वमनचित्रलिपिं स्तनभारे हार
स्तत्रवहुवलीयामातिस्वजस्तास्मामभीशापववर्तयपत्रलिकास्ताभिः स्त्रीणामुरः पट्टे स्मरचित्र
करः स्वमनोचित्रां लिपिमिवालिखत् २८ अपरासमीरभवनेसवनस्तवकान्तस्तवकलेशलि
भिः कुलवालिकापपायितवक्त्रपद्मरसदसेवनीलपटः जालिकया सामीरभावनेसभूतायेस्तव
कालेशाज्जगृहीनासं स्तवकलापरिचयाविच्छित्तियैः लेशलिभिर्हेतुभिः पराकुलवालिकान्नी
लपटप्रवजालिकाजालसदृशमस्कुवत्स्तनयाम्यवमार्गवायनाप्रादयत् २९ नरीचकारस
रवारवपूचिकुरोत्कराननगुरुधूमभरः चटनानुदर्थिमपुपायितनेरनुबध्यमानविनिवेशरव
अगुरुधूमभरोदिवाश्रीकचभरान्नीकार्यत्वेनांगीकृतवान् नसागुरुधूमसार्थिनः स्पृह
यालवोयमेअपायितोभ्रमरास्तेषांततेः पंक्तेर्घटनां संसर्गादनुवध्यमानोनुबन्धेनाश्रीयमाणो
विनिवेशक्रोदगुरुधूमस्यैवसंस्थानमिव ३० वरयोषितः कुचतटदायितोविदितप्रपत्नमक
रोत्मकरीः सहसातदग्रकरसंगमवंविममार्जनाम्नत्वनत्वमपयः दिवास्त्रियः स्तनतटेबद्ध
प्रपतंत्वहृत्वाप्रियोमकरीरलिखत् तत्सदायितसाग्रकरस्तत्संगमेनसात्त्विकभावरूपतयोस्वे

श्री
कं वं
टी
।६।

वनचर्मञ्जलंनामकरीर्विभमार्जोद्वर्तुमयत् ३१ दर्पितेनविलोकयति कापिकुचोद्भिद्यमेत्तकंचुपिक
यापिदधौ अमृंनववर्षनतनुद्रमिन्नतस्कुटिमेनसापिवतनसहृशोः प्रियेपप्रणतिसतिलज्जांप्राप्य
कापिकंचुकयास्तनाच्छादकवस्त्रविशेषणेस्तनावपिदधावाच्छादयत् अथ घनयोःस्तनयोर्ह।
त्रतितनोत्त्रमा```` टिंनग्रम्थिच्छेदमेतस्यकंचुलिकाप्रियदृशोरमृतमवर्षयत् पकचूपतायेहि
रेमशशोविस्मयायचववनशाखः प्रयुक्तः ३२ इतराणिनसर्गहृद्गौरतनुर्मृगनाभिपंकमसृच।
योः नयनस्यचालमहृद्यश्चयुगंदयितस्यगाढविनिमग्नमिव निसर्गेणहृद्येनगौरीतनूर्यस्याइ
तराकुचयोःस्तनोपरिमृगनाभिपंकमसृचत् यतः कुचसकाशाद्दयितचक्षुर्युगंनचचालातःसंभा
व्यतेगाढविनिमग्नमिवपंकिलत्वात् ३३ अपरामराग्रसुतनोः अमतोविहितोपिभूषणवि
शेषविधिः कृतनिह्नवोनिजशरीरहठप्रसृतप्रभाभरवशादभवत् अपरायाअमराग्रसुतनु
देवस्त्रीतस्याः प्रयत्नेनकृतोपिभूषणविधिर्निजमर्थोहृद्वसंयोग्यकुशरीरतस्माद्धठेनप्रसृतःस्फु
रन्यः प्रभाभरस्तद्वशात्कृतनिह्नवोभूत् ३४ रशनाचनूपुरयुगंचपरापरिहृत्यभूषणमवेमुखरे
स्फुटतांनिनायदयितामभिसर्तिप्रणयस्पृहामथिविदग्धसावि भूषणोरभेरशनांनूपुरद्वयंच

मूर्वेकृतांतनस्य यमस्य वाहमहिषोहशोवी सयाभ्युदः पुनर्मे चेतिपंक्तिमः मर्कोयोगेघघोषस्येनबलिता
पांगाः कम्पमानांताः शास्पतिकविरोधादितिभावः ५६ यस्याः फलीनमालविलवप्रेवहर्षेववर्षिवा
वदिविन्महिषीजनस्य वर्णास्वेरेव विहृताति शायास्त्रहर्षेगंधर्वपंक्तिमवधारयतामपांगाः यस्यायां
भर्वपंक्तेवविलेवपुः ये प्राकाशीलीनयाचदिविषदोमहिषीणांनस्य स्वीवर्गस्यहर्षवववषप्रसंपर्येवधि
तिवर्णास्यायाद्दोस्वरेषड्दोष्टेनेति शावप्रापितंकंयथातामश्वालोकांतरांगंधर्वसमंधिनीमपांगे
ववधायपशेपतमेः गंधर्वाश्रस्वाश्वतत्पदेसर्वेवपुष्ठेनलीनेककिंकाभवतिमहिषीणांमहिषाद्येपस्त्र
स्त्रीणांहर्षंकरोती स्पष्टेर्वेवर्णाः शोणादिस्वरोहेषिते ५७ आस्तेकोपिसपर्वभिक्तिलुकितेस्वे
कविरूपाहतेनागैःकापिवाकिन्नरे रंगमंगीताऊले:पश्यतिऊत्राध्येतिवस्तेव्रवंवरजानिकुलेऽङ्क
वेरेकृति स्वानमेहरेजनिकृतस्वंदस्पलेखाकविकं यस्पभस्यामंत्राणाम तेनहारस्सांगमनकापिसप
वभिदैवेश्पूलेकितेशोभितमाल्ल्पवंसर्वक्रियास्वहारांगनेकरस्तेनेघोजसम एवंदर्शितंविशेषणा
नूपेयेनतदिवहारांगनेरंगतिशोभते ५८ हरेणांवैतालिककुञ्जकलमवोद्गाविविरतिप्रविष्टावेदै
दाशीविवरणाविधानप्रतिश्रवः गिरःस्फुतान्तलंघतरमदमोदप्रियजनमाचिरं पिशपेनस्पतत्वायपल

श्री. च. 73

दयमाष्टकृशायनम् रात्रे विंशति निंहति तस्यां प्रविशाद्दफलं तस्मावेदत्येव विवरणां प्रकाशनेतत्र प्रतिभ
वः पालनपरामीरः स्वाबाहरेष्टगौरीशायनेमक्रमम् प्रसन्नियतमागौरीतिशायनमाष्टकस्य मास्माथिह
दयेस्तदयेशिशिरेष्यशेत शायनाङ्गर्थियो पिभगवत्गौरीमेवस्मरन्नासीदिसर्थः ५९ गौरीलीलाकवाच
यहकलहमरत्नेटानिष्पंदमानक्रीडाचूलावचूलामृतकरकलिकाजन्मनः शीकरोद्यान् वीतांद्रा
नस्समीरैः पुनरपि रसनाभंगभीतिः प्रसंगाक्रम्योर्भूयाभ्रजिष्णानलिलिह्वरहयोश्चक्रमे श्रीज्ञुषापि
गौरीकर्तृकोयोलीलार्थमर्थाद्भगवतः कचाग्रग्रहः केशाकर्षणां तत्कलहे करेणार्धार्धेन्दसत्कोटे
मंदस्तनेनेनिष्पंदमानाम्बवेतीयाक्रीडः वचूलभूतामृतकरकलिकावंदकलातस्याजन्मोत्पत्तिर्यस्यां तां
तथा श्रात्तस्यैवीतेः कीर्णासथावक्रमेश्रीपरिवयं जघ्ने तेतानपिकर्णाद्यान हयोत्तिलिकर्नोस्मादय
न् अतः पुनरपि जिकया भंगोदाराणां तथाभयात् एवं हि नागागाममस्थलत्वात्ताज्जिका भंगोजात इतिश
न रितिपदे त्रिष्वतिमोऽरुणोष्योमखवरविग्रजलधानश्रुक्तिप्रशोतनस्वधारमः प्रदीपं निदधदथिभमः कपारेभा
भ्रंश्य चक्रेभक्तो वहसानमितन्नहिनं तामिममग्रूर्धासपर्यपर्याप्तैसप्रसंगास्त्रिभुवनगुरवे वेद चूडायतस्मैसंप्रसेना
प्रातः कालस्तमैत्रिभुवनगुरवेवेदचूडायसमपयाप मत्यामिं प्राणतामिव भक्त्याचक्रे ॥

त्पेपिदिनस्यपश्चमह मासंजायेतपुक्रवः यथांक। हाणांमालिष्ठस्वर्गावहूल्लास्वंहालेषांसमहस्त्रेजा।
मः महायकेसम्याप्यकम्मौल्लींइस्त्रयींगुपताभवमारब्धवान् ततोन्यकाराथ्येज्योत्स्नेवनत्वकोशावस्म
केष्ववनानिस्यपयतितिमल्लीऊ कतेतेपश्यतत: प्रभातेपिदिनस्यापकवस्समयतेरात्रिनेनिहतेतिज्या।
त्स्नोमहिमालोकोजानातीत्यर्थः ५२ तद्दौरः भगामगडलेस्ततश्रीदीपायमानोत्विषइत्सैराहितसे।
ल्लिकाःइवप्रः स्वानिन्भवत्सेवयापाङ्क्षपात्सुवगाह्यात्स्वरूपमाते: संरब्धवारांगनपाणिश्रेकदसख
यामरमक्तहासक्रियारभवः दीपवदाचरंतिदीपायमानानिरत्नानियेषुतैरुटगैरुत्थीकृतैः फणाम
णडलैर्भवत्सेवयाहेतुभूतया आहितारुतामल्लिकादीपाभारश्रुहिस्वियेस्तेउरगास्त्वरूपतेरिंद्रसहटा
त्रिवारितात्रपिपार्श्वयोतियत्संरब्धास्तवार्थसंरब्धाववांगनास्रजास्तासांपाणिषुश्वेऊंतिकम्राणि
चामराणितेषांमरुतस्तस्यामक्रियायोरभवोलम्बजास्तपाणांवायुभवानावातमिणिदीपानांवायु।
भयेनास्तिपूर्वमेवांभंगभयाभावात्तस्थामासति: ५३ इंकारैस्त्वद्दतोप्यपारगरलोहारे: गिरीशाया
गान्यश्चेपतेचिटशाक्षपिच्छतिकलेसर्वेनमस्थवंते यत्सर्वाप्रमतोरसातलमपतोगताअप्यमीसल्लि
माभवतोलमांगाचद्माहिस्वोपरिस्थापितः ५४ अकारोगरलेस्यविषस्याहारेयेषांते: प्रकारैस्त्वि।

श्री॰ व॰ ५

दशोस्तदतोव्ययतोपिसर्पानतेत्रिदशाः प्रतिकालंमद्भर्वहृतमस्कृतत्तेयघतोरमातलंसर्वभुवनानो
मयस्थितंतत्रसमस्तमतेसर्वोपमतोगतः अप्येतेभयतोनमोगोशिरसिधारणाहिशासोपविस्थापितः अथमो
पिमहतमस्मानितस्तत्रमस्कारोभवति ५४ येवेगाढयानावदारितनभः खेशभखेशेकितारोहर्तेजपलताफ
लानिगलिकाभेशवयेविभूति तेसम्प्रत्नभयपिशंकरनमस्कारोपचारायतेन्यास्तमस्तकमहृदंसंवनिते
नाधापिविद्याधरः येपकेविद्याधरावेगमोढयनंगगनगामने तेनाक्षयावितंखेशयाः कृतेयत्रभस्त्रसाव
खेरेतहृदाभायसतेनखेकेनोकितविच्छिन्नाः तथायेचान्येविद्याधरागुलिकावाजेनरोहणपलताफ
लानिविभ्रतितेऽभयेपिविद्याधराहिविधाः तवनमस्कारमेवाश्रेष्ठमोन्यस्तमस्तकमयापिविरकालेशोभे
पिंभूमितोनोद्धरंतिनोऊपयंतिभवत्तिशायादिव्याशयः ५५ ततस्ततोः कलयांतरंगवपुषोदंताक्लासस्ये
तानालोकयगायतोहयमस्थास्तीत्पंचनेत्रैरपैचनैः वक्रेपंकिमरोषपोषवलितपौगाढशोवीरस्याहरादेवकृ
तांतवाहमहिषोययांविरेभेचति दंताक्लाहस्तीतदृदासंपायस्पावत्स्तनोनमयतेः कलयांशेनयेतरंगव
पुषस्तदृशाम्तनयाः भवेनपशुनूपतवात् देहन्मनघसाटशात ॥ तादृयमस्थेवात ॥
किन्नरात्रीतांचनेत्रप्रभारणवचोतेः लोचनैः पश्यपयेषा ॥ ॥ ॥ ॥

लाधिदैवतमितिवायोजनायद्बल्लभायाः पश्चिमदिशस्समंथिनआशाविहेकहेमपात्रस्यपद्वीशोभां
सूर्यमराडलेसायंसायंययातियनउक्षैरंशादीपानोपविषघस्यतत् अधिदैवतस्यवसायंयोषिद्दीपश्रुक
मारावितांकरोतीतिदिशोयोषित्वव्यवहरणीयम् ५० इत्वासूर्यममवसवितसदर्वादिष्वानेतस्य
त्वंवदापिभगवन्सूर्वमेवान्वस्तः सपसप्राय्यप्रमपस्तरत्रातपापप्रमायः पाथोनाथोमवत्भवतोन
यहापेतपाते: हेभगवंस्त्वंगंगायक्षिरसिच्युतापतसवकणास्यपत्तेनयाघरपमपमरणात्स्वमेवय
दयेनशस्तालआपिपूर्वमेवान्वयहेस्मपिसयउपसरत्रयंवकणाभगवतोन्वयहेसत्पिडपसरन्न
यंवकणाभगवतोन्वयहेणापांगपातेर्नेत्रत्रिभागे त्रितेरामः पापात्रोप्रमाथ्योनाशोयेनसभवत्
इत्येतिसमंजसः पाठः सूर्यनिष्टसाथ्यावसोनेसर्ग्यः इतिधीरणाथैसयोरितिकोशः ५८ स्वाय
सायियेवितर्क्यनलिनीनालांतचलास्पदादभ्रमसौविसत्रंसनमधुपः वितस्थोल्सहविमन्यतेवि
चिन्वंचविलोचनांवलमिनआशोविरास्तकयाभोकस्मांगिरसौगिरासोगंगरानयिस्वरभसौतिवे।
दिव्रतम् ब्रस्तहस्ताभयादास्मानेनिस्त्रोनलिनीनालस्यांतरालेयदास्पदेस्यानेतस्मादभ्रमस्त्तपुवि
वितंविमतंतमसिस्खलतवेहरिविद्योयस्मांगिरस्यायियंसत्यांवितर्कीमन्यतेमरणात्सप्तादपिह

श्री
च०
५

तिमतिस्त्वमतिमन्यते शरयथ ॥ सोऽगिरसो देवर्षिलोकं प्रजो बृहस्पतिः अलोकयानल्पयावावावंदिव्रतंश्र।
स्तोतिश्रारभतेहेवराड्गिशात्वं किंचिद्विलोचनां यल्लमितोम्बवस्त्रपतेतो कंडयोस्त्रमेश्रतिकोशः ४९ श्रतो।
रुद्राः प्रपप्रचिनपनमर्धेन समममसी नमस्पमित्तोणीनल्लवल्लनपाशिलवजटाः हठंतपवज्रटलालित
शाशिलेवत्रवदनेवियेहसायेघोविदधातिमृणालंजरथिया नामितः पशुपश्रमीरुद्राभवंतेसमसहे
वनमस्येतिनमस्तपोवविवाचित्रटः क्वचश्रतः सोणीतल्लोतलीवलेनमतिहेवीत तेनलीलाजटायेषो
रुद्रागोहदेनमेत्रयः पतत्सोजनमत्तः मूलितामल्लुदितामस्त्राशिलेवासमृणालोंजरशतिवज्रावि
येवांलणोहंसावदनंचचुनिदधतिस्तसाहिमवणालाशिनः ५० रुद्राहिमाद्रितनयायनमुजटवि।
लिप्यदिव्जकुलाहितपुष्पकत्पाः श्रासीदहर्पनयनाग्निशिखाभिरेनेनीराजयेतत्तवदेवपुरो व्रिपीठ
म हेहिमाद्रितनयायायोर्पीथवम्बेतः नमज्जुटाम्भोविस्मिधाद्रिः पतद्विरिंदुशकलेराहितंकृतंपुष्प
कल्पंययैरतेरुद्रास्तवयीस्तेनीराजयेति श्रासीदंतिभिरूर्धनयनाग्नीनांशिखाभिनीराजनं शांतिकमितस्पु
ष्पाणपनिस्त्रागम् ५० पद्मांमौलिमृगावबुलसहसाः सम्प्राप्यमाहात्मकंतस्मुत्रजजरप्रिमरकंकिराता
त्पर्कांश्रमारब्धवान ज्योत्स्नेवोस्तपयत्सपोषमभवनाभोगगतराल्लेमतत ः ॥ ५ ॥

वर्जयित्वा दायिनस्य कर्मभूतस्य याभिसृतिरभिसरणं तस्य प्रणयस्तत्र स्पृहामभिलाषं स्फुटं त्वं विनि
नाय प्रकटीचकार अयि विदग्धसारे विविदग्धसखो यतो मुखरे सखी दृशं नानापुरपरिहारवशा
द्विदग्धसखोक्तानामियमभिसरणप्रवृत्तेति करणेषु यान्त्र हृद्विलक्षणनाम वयानतः प्रदलि
तेमनसि दयितेनभुपेत्य गुणिनवेशविधिमलचन्द्रकाकिमपि सिद्धिमगात् कोतेभुपेत्य गुणिप्राप्तवति
सतिकरणेषु चन्द्रादिषु हृदेनात्यर्थविलक्षणं तन्नाम्ना विषयग्रहणं दमन्त्वयानत्र गम्भन्ना समन्ततयास
मादि न त्वान्यमनसि चलितेसति चलेप्रियागमनात्स्वभावमनम्र चन्द्रधीयासां तासां वेशविधिः
सिद्धिं नागान्नासि यतः २९ विधुधावरोयनमुखैरमलस्फटिकान्यदर्शहृतसंक्रमणैः विदधे
परस्परमहो बहुशः परिरम्भणं कमलचन्द्रमसोः अमलः स्फटिकमयो यआदर्शो दर्पणस्तत्र
कृतं संक्रमणं प्रतिबिम्बनं यैस्तैः दिवसश्रीमुखैः पद्मचन्द्रयोरालिंगनं विदधे कारितं स्फटि
कादर्शश्चन्द्रमसा श्रीमुखप्रतिबिम्बं पद्मसममिमर्थः अयोरसमस्थानेऽत्र होरशनिपठनीयं पद्म
चन्द्रयोरन्योन्यमालिंगनमाश्चर्यं ३० गृहसंभ्रमात्प्रियतमागमनादपहाय कार्यत्स्मलक्रस्तं
प्रसरदुचोर्व्वीयितपादयुगं मृदुपद्मरागमणिनूपुरयोः प्रियतमस्यागमनात्संभ्रमवती अभून्नो।

श्री
व॰ टी॰
९

तकरसंपरिवर्ज्यस्फुरत्कांत्योः कोमलपद्मरागमंजीरयोर्विषये पादद्वयं निहितवती
नूपुरद्युतिभिरेवालक्तककार्यकारणात् स्पाडिंतं पादयुगविशेषणं वा ॥ ३८ ॥ एवंवधैयं
ऊहनगरहीनरसस्मरकीर्यमानकरकौचनवा विद्विवारविंदवदनानिवहस्समयंऊ
मौक्तिकसरेणऊचौ सूनांधेयेंमानस्तस्यऊहनेनताडनेनतत्रगरहीतरसः प्रद्युम्नोयः स्मर
स्तेनकीर्यमाणोयः कारकौचः वर्षोपलास्तद्वद्रूपस्तेनमुक्ताद्दाम्नादिव्यस्त्रीवर्गः
स्तनौसंयोजितवान् ॥ ३९ ॥ कनकंनिमज्जतिशरीरनवाविनिकापिगौरतनुरेत्याविर
म् परभागलाभकृतसंवननैः स्वमभूषयन्मरकताभरणैः कनकंगौरवमानश्शरी
रकांतौकनकंनिमज्जतिपरभागंनलभतेइतिविचार्यकापि गौराङ्गीमरकतभूषणैः
स्वात्मानमभूषयत् यतोगौरतनुत्वात्परभागलाभेनकृतंसंवननंवशीकरणं
यैस्तैः ॥ ४० ॥ लटभाजनस्यपटुहारलताविनिवेशनाधिगतकांतिधनम् प्रतिबिं
म्बितोचितरलंरमणोद्विगुणंव्यमंडयदशोभमरः तरलोहारमध्यगोमणिस्तत्रप्र
तिबिंबितोरमणः स्त्रीजनस्यवक्षोद्विगुणंव्यमण्डयत् अभूषयत् पटुर्याहारल

तातस्यां विनिवेशानमाभरणीकरणं तेन हेतुनाधिगतं प्राप्तं कांतिरेव यत्नं येन ततरलवदर्पि
तोपि प्रतिबिम्बितोवलोभूषयादित्यर्थः ७१ लावण्य उद्भवजलधेरधरप्रवालसत्वसंरुहो
दशानमौक्तिकपंक्तिबन्ध्योः ब्यक्तैव शीकरततिर्वदनेन्दुयोगात्सीमंतवंशजलतारुरुवेग
तानाम् अंगनानां सीमंते ढक्केपोर्भवं शजलतामौक्तिकसीमारुरुवे संभाव्यते लावण्य-
मेव उद्भवजलधिः तीरसमुद्रः तस्य कणमालेवाधरारुणतया प्रवालो विद्रुमः तस्य संरो
परि वर्धयंस्थाति तथा दशना एव मौक्तिकानि तेषां पंक्तिस्तस्यां बन्ध्योस्संयोगभाज स्तुत्व
वंशान्वकरोभूताने यं मुक्तालता किं तु लावण्यसमुद्रस्याबिन्दुपंक्तिरित्यर्थः ७२ पर्यङ्कस
न्मकरकेतुरसानिसर्गोद्यत्पयोधरभरावनतनुवंधूनाम् आसाद्य कंकणविशोषमहो वक्का
रश्रेयोजनस्य नयनद्वयमाल्पिपासम् निसर्गोत्पर्यंकसन् स्फुरन् मकरकेतुरसः काम-
रसो यस्यास्ता उद्यन् तुंगः पयोधरभरः स्तनभरोयस्याः सा वधूनां तनुः कंकणानांवलया
नां विशोषमासाद्य प्रेयोजनस्य प्रियवर्गस्य नयनद्वयमल्पिपासं दर्पानलम्पटं वकार
प्रहोश्चाश्चर्यं येनकम् मकरकेतोः समुद्रस्य रसः स्फुरन्प्लाल्पत्योद्यं पयोधरभरो मेवा.

श्री॰
व॰ टी॰
७
7

उम्बरीयस्याः कामो जलस्य कणानां निवेशयामास योऽत्यपास भुङ्क्त तन्त्रलं करोति ४३ इत्थं
नतन्तणकल्प्यमाना विविधा वस्यां विततैरंगकैः कांचीकंकणनूपुरादिरणितान्येणीदृशास्ते
निरे तत्कोलाहलमाकुलत्वमनयान्नाहोलिनां वापिकक्रीडासम्भ्रमलोलकुन्तलवसन्नास
तिकावंदिनाम् एवं तन्तनणकल्प्यमानैः परिधीयमानैर्विविधायस्राकस्पानेपथ्यतेना
वितैः प्रजितैरंगकैरनभूवमानीयरंगैः कांचीकनूपुरवंकंकणानि वनतदानीं प्राहृस्त्रियप्र
कः श्लथिकः क्रीडाविषयायः संभ्रमस्तेन लोलाय कुन्तलाः केशास्तेषु वसंत्योयावासंतिका
स्तासांवंदिनां सौरभलोपकानां मालिनां नादत्स्ते घांकां व्यादीनां कोलाहलं प्राकुलत्वमन
यन्नम्रलोहतनवान् ४४ वनसहजशरीरद्योतकल्माषभूषामणिकिरणतरंगैरावहन्मां
सलत्वम् तन्नतरमपिवासोनांगकान्तगनानां नाद्यपितदृष्टिकथाविद्धाकुतामानितानाय॥
नवतरमक्कमपिवासः कान्त्येगनानामंगकामिदाये तदापीवां तद्दृहोयमक्तानावानिताय
दर्शनेलब्धा अपिकान्ताः कान्तांगत्तन्नव ब्राह्वतमपिनापरुणाक्षित्वधुः यत्तोमांसलत्वंपी
नतामावहतन्नकैः वनस्सहजोयः शरीरद्योतः कांतिस्तेन कल्माषाश्चित्रायेभूषामणिकि

णनरंगाल्लीः ८५ अन्योन्यमच्छमणिभूषणमालिकासु मध्येसभं प्रतिफलद्वपुषः पुरन्ध्रीः
ऊनस्सुवरतः वलयमेत्य तदानना नाम सप्रत्यभिज्ञमविशंदायिताः प्रतिस्वम् तदाऊनस्सुवर
तोयोत्तरान्पुष्टवोत्कएष्टयाज्ञतमेत्यकांताः प्रतिस्वंस्वसम्बन्धिनीः पुरन्ध्रीः सप्रत्यभिज्ञा
नेनसहसानाविदन्नाजानन् इयंमेप्रियेयातितेनाज्ञासिषुरित्यर्थः यतोमध्येसभंस्थितेताः प्र
तप्रवाल्योनप्रतिफलत् वपुर्यासांताः अन्यासांभूषणरत्नेषु अन्याः प्रतिबिम्बिताइति
यथास्वंप्रियोदायितानानप्रतिभिज्ञासिषुरित्यर्थः ८९ कासांचित्समभूत्नवीनमगमत्का
सांचनव्यक्ततामन्यासांवहुधैवविनिर्हृतमभूत्कासांचतत्कृत्रिमम् जात्यैवाथममध्यमोन्न
मतयासौंदर्यलीलावालिपेरकल्पेनशारीररूपलहरीतत्वंचकोरीदृशाम् चकोरीदृशांणमा
णांशारीरस्यरूपंलावण्यादितसलहर्यउल्लासास्तस्यतत्वंसारंकासांचित्ततोणांनवीनंस
मभूत् नवंजातम् केनाकल्पेनवेषेणकान्तिरागहतानानावेषेनकांतिजातेत्यर्थः कासांचित्
व्यक्ततांप्रकटत्वंरूपंवेषेणागमत् अन्यासांवेषेनरूपवद्बहुधैवाद्विगतम् कासांचनाकृत्रि
मंसहजंरूपंवेषेणापहृतमभूत् कयाजात्यैवनिसर्गेणैवसौंदर्यस्यसौभाग्यलेखानस्या

६ ष. पु. चौ.

श्री
व. टी.
८

लिपिविशेषेत्तस्याः प्रथममध्यमोत्तमतया प्रथमस्य प्रकृतीनां नवं सौभाग्यं वेशेन जातम् म
ध्यमप्रकृतीनां सौभाग्यं हृदि गतम् उत्तमप्रकृतीनां नवं सौभाग्यं वेशेनाकारितमित्यर्थः ४७
इत्थं तत्र विविधमण्डनविधिं निर्वर्त्य वामभ्रुवः स्वाकारार्पणभंगमनुगृह्य हृदयं दर्पणं तत्यजुः
साफल्यप्रसरत्स्वहृद्गतिषु स्वच्छतरबन्धुषु तेषु संक्रान्त्या प्रियमानसेषु तानि जावकलाञ्छनानि
त्यरे तत्र कैलासे विविधायामण्डनविधिं भूषणविधानमेव निर्वर्त्य समयादात्स्वाकारस्य नि
जप्रतिबिम्बार्पणभंगिः प्रतिबिम्बत्वेन प्रतिपादनं सेवानुग्रहः प्रसादस्तस्य पदं स्थानं द
र्पणं तत्यजुः दर्पणे स्वं रूपं दृष्ट्वा तं तत्यजुः प्रसरन्ती स्वहृन्नासानुरागाद्दर्पणस्थानीयता हृदये
ला वगाति येषां तथा स्वच्छतरस्य बन्धुषु प्रियविनेषु संक्रान्त्या वेशेन प्रतिबिम्बनेन नवेशाप्रिय
सफलतां निन्यिरे वेशाभूषाविन्यासाः प्रियाणां चित्तमाविशन्नित्यर्थः ४८ तत्राकल्पमनल्पमार
तनया संतन्वतीनां स्मरस्वाराज्याद्भुतविभ्रमप्रतिभुवां नाकसदेणीदृशाम् तासां वेलिक
लाविलोलकवरीभाराग्रवासंतिकासौगन्ध्यातिशयाभिमुग्धभ्रमभ्रमितोवावादमग्नालिभिः
प्राहतनतया सादरमहातवेषां उर्वतीनाम तपवस्मरस्य स्वाराज्ये स्वर्गराज्यविषये हूतस्फूते

ष्यप्यैषं भुवि प्रसीदतु क्रीडासक्त प्रतिभुवां ललनाकान्तानां देवस्त्रीणां सम्बन्धीयः क्रीडाविच्छित्यावि
लोलायः कबरीभारस्तदग्रेव संस्थाया वासंतिकालताभेदास्तासां सौगन्ध्ये श्रान्तां येभिरर्थी
भिर्मत्तालिभिः समदैर्भ्रमरैः शुभं शुभमिति वावादिकायितम् ४९ कान्तिमत्रत्रविस्फुरत्पंकज
श्रवो सौभाग्यभाग्यावधिर्विभ्राणं हवकहरादीतनिजाकलेकपात्रं वपुः प्रेमव्याकुलकां
तकेलिकहलप्रोन्मज्जमानाविलक्रीडामण्डलडम्बराध्मजयतात्यन्तात्मपात्रीजनम् सौ
भाग्यानामवधिरिति सौभाग्यभागेत्यर्थः अतएव प्रेमणारागेणव्याकुलायः कान्तः तस्य केलि
कणहारतनरणस्तेनप्रोन्मज्जमानो गलितः क्रीडामण्डनडम्बरो गरागादि येस्याः साक्रान्तिस
पत्नीवर्गोध्मजयतत्पराभवत् यत्ताहठेनकद्दनरहितात्तमोनिजयोग्याकल्पस्तत्सैकपात्रंव
न पुर्विभ्राणम् सौभाग्यभाग्यभाजनमित्यर्थः ५० निर्वं त्यर्थं प्रथमस्तुत्संमं मध्यशक्रियाणां
७-५ तास्तनेगपोविविधमधुरोल्लेखतोवप्रशोभम् हेलाखेलाप्रियकरतलन्यस्तहस्तारविंदाः
श्री. क्रीडोद्यानाविनितिलकतां कौतुकादध्यनैदाम् तास्तनगपः क्रीडोद्यानावनौ तिलकतां
भूषणत्वमाश्रयत् हेलयाखेलनं क्रीडनं तायेप्रियाः तेषां करतलेन्यस्तां तेमं हस्तारविंदा

श्री॰ याभिः तामन्मथप्रक्रियाणांकामप्रकाराणामादंस्वापदंवेधापोढांनेवंत्येसम्यायविविधो
व॰ टी॰ मथुरायामुहेलाविलासस्मात् हेलाविलेतिवापाठः ५१ विधाणाचनरागयोगलहरीभृंगावलि
९ श्रीणनश्रीफाहृत्विमसंसरत्यरिमलागीर्वाणवामध्रुवाम् व्यालोलप्रापिमानेनत्रवधके
७ रापीयमानेविरा तत्रस्वस्वविलासिनांसमजनिश्रोत्येप्रसन्नाननुः हिमस्रोणांननुः ख
शृंगारिणांश्रोत्येहृद्यायसमजनिजातायतोचनोयोरागः ऊंऊ माटिहृतोमिशुंगोवानचो
गंविधाणानयाभृंगावलिःकाशकपंकेर्थमरमालायायश्रीणनेनोदाणश्रीफः प्रगल्भो ।
हृत्विमः सांसपंन्यारिमलोयस्याः नयाव्यालोलाप्रथमानानायेनेत्राणेपववधकालेरापी
यमानाप्रसन्नाप्रसादवतीप्रथवप्रसन्नासुराश्रोत्येजानाऽत्यतेरागःस्वाभाविकःशृंगारा
गिणेश्वराद्यसावधकैः पीयमानाऽविषयेतनुविंशोव्याप्रसन्नाविषोद्याणम् अन्यत्रविप
र्ययः पतेनवल्पमाणाण्योपेतः हृतस्तेभद्रम् ५२ इतिश्रीपांडितभट्टनोनराचप्रज्ञेजो
नराजकृतायांसाधनवर्णेनोनामत्रयोदशः सर्गः समाप्तः श्रीगुरुवरचरणकमलपरा
गपुंजेभ्योनमः ॐश्रीयवालेमाणडपमखाणडमात्मथप्रथमोपदेष्टागुरुर्भगवान्भवः प्रथ

वल्लभैस्समम भग्नविभ्रमा मधुकरैर्मीमुरथरास्मृतातिथिम् वल्लभैर् एडपेलनाम एडपेव
लभैः समम मधुमत्तमथरास्मृतस्यो ह्यास्मृतस्यातिथ्येमार्थिनं करं तं भृंगुरत्नवीवक्राथ वई
रैक्तन् मधुयद्य ह्यास्मृताहननं नात्किपानेनेत्याह अथवेडामामन्मथः प्रथमे प्रथानातिये ।
उपदेशात्तेषु गुरुउपदेशाकम् मदवणाल्लज्जापगमे कामातिशायात् अभग्नविभ्रमाः ।
स्मराद्विलासः ईषुरीति रक्तनेलीरिद्रूपम् १ पटुगंधलुब्धमधुपाधियेथोरणोपरिरम्भ ।
णेनवञ्चलाहालिप्रियामणीकुंतलेषु वद्धतेति लाभोतोन्निजवाससा हलभृतेव गोपि ।
ता रात्रवधवेषुस्थिता हालिप्रियामादेराहलभृत्ता हलधरेण स्ववस्त्रेणाथांत्रोलेनकर
णेनगोपिता रात्रिताणिहे नेव वद्धतेभूत् केन पटुगन्धलुब्धाया मधुपाधियेथोरणो अम
रपंक्तेस्तस्याः परिरम्भणेनेव योनमेनावाञ्छुर्घीदिति हलधरेण स्ववस्त्रेणाच्छादिते
वान्येत्तया पतेन हलधरेणापि नथाविधामादेरानपीनेति प्रकाशितनम् हालिप्रियेति
नामग्रहणानुगुणम् २ प्रसरत्सुभादलनयाग्रम्भोविकितानवपद्मरागवधकास्तिवेवि
रे निपतितच्छदासवरसावलेहनस्पृहया प्रसारितेनरसनतामिव अग्रेम्भोविकिताः प्रापिताः

श्री
व. टी.
१०
10

नवाः पद्मरागमया ये चषकाः पानपात्राणि अस्तं तेषां प्रभाप्रवाहेणपाटलानि पल्लवा यस्य-
तद्भावेन हेतुना प्रसारिताः काश्चित्ता रसनाजिह्वा यैः तद्भावमिवासिषेविरे कयानेपतिछद्म-
णो स्वच्छकेभ्य यत्रासवरसस्तस्मैस्पृहागर्भता तया श्वेतनैरूपैश्चषकैर्मधुस्वादलोभादंशु-
व्याजेन जिह्वाः काश्चित्ता इवेत्युत्प्रेक्षया स्वादिष्टता सूचिता दीर्घत्वं रक्तत्वं च जिह्वासत्त्वेन प्रभा-
णां हेतुः ॥ २ ॥ स्फुटभाण्डतोन्यस्तभाजनोदरेषु विनिवेश्यमानविसरः पुरःसरैः अविदूरयाने जे-
रपुरान्ध्रैश्चुम्बनप्रमदादिवोदनदत्तासवद्रवः पुरःसरैरग्रवर्तिभिरनुजीविभिः स्फुटभा-
ण्डतो वराटेरन्तःस्फिलक्षुतानिसृतैः भाजनोदरे कारिकासौ विनिवेश्यमानः पात्यमानो विस-
रो यस्य स यत्रासवद्रवो मधुप्रवाहस्तदनन्तरं पात्राद्युतनस्रुतः संभाव्यते अविदूरे अविरेण यन्तु-
रान्ध्रभिः चुम्बनं तेन प्रमादात् द्रोणादिव द्रवपात्रस्य पुंलिंगत्वात् व्यवहारयोग्यं चुम्बनादि
सम्भाव्यते ॥ ४ ॥ परिबभ्रमुर्मधुरगन्धगर्भवो बकुहारवल्लरकभृताम्बुपारिषु अलिमण्डला वि-
पिनदेवतार्पितप्रकरैरिन्द्रनीलचषकानुसारिणः बकुलद्रुहारहरकं मधुतेन भृताम्बुपारिषु
पानपात्रेषु अलिमण्डलाः परिबभ्रमुर्भ्रमन् यतो मधुरे गन्धे गर्भवोत्तमाः संभाव्यते वन

देवीभिरर्पितायेप्रकटाइंद्रनीलमयाःस्वच्छाःपानपात्राणितानन्नुकुर्वंति उपमोपक्रमोत्प्रे
क्षेयम् ५ दृष्ट्वाशान्तकौम्भकारिकाल्लनलताप्रतनस्तरंगेणनदृशामालिखनैः उदाराश्येनास्त
व्रतयेवमनन्तनामर्थिगम्यक्विंविद्दलपात्रिवस्फुरम् स्त्रीणामथेत्थ्यवः शान्तकौम्भः सौवर्णो
याःकारिकाप्रमरस्तुनेहैंतुभिः किंविद्दावस्फुरंक्षिद्धमलपात्रिवउदरमध्येजठरेवास्थितस्त्रास
वोयस्यतज्ञावेनमत्ततोमदमर्थिगम्यमदृष्टाशस्फुरंप्रलपति ६ मदिराविरायवपकेश्वादे
गुणतेदधतोविभ्रमयपरिपाटलेमहः श्रविलम्बमम्बानिधिसम्भवतणे सकलप्रवालशाक
लैरिवार्पितम् वपकेश्वमदिरादिगुणतेश्वतःसभाव्यतेश्वम्बुनिधेःसमुद्रस्यकाशास्तम्भवोति
गेमस्तत्तृतणेः सकलैः प्रवालशकलैराविलम्बमकालक्षेपमर्पितंदत्तंविभ्रमयंपाटलंवते
नाश्विरायदृदतोववालश्रंलोहितंपेक्षान्त्रिमनयासम्भाव्यतेसमुद्रातः सारभूतवस्तव
नार्थम् ७ प्रतिपादितस्वकानन्दकान्त्रिमप्रमदोदयैकविधयेश्रारीरिणाम् प्रांतशाःस्व
रावबहुजनानुरागभूस्तु नपुष्पवृष्टिहरनोविनाभवत् शंकान्त्रिमस्त्येवाक्षान्त्रिमःसह
जानंदकरणायप्रांतेपादिनास्वकाश्रात्मीयानन्दपेयानपव बहुजनानुरागस्यभूः

श्री:
व. शे
११
॥

स्यानेस्वराधानत्वाः शारीरिणां सम्बन्धित्वाः पुष्पवृष्टेर्यं रनेयोजनेऽविताज्ञनाभवत् अत्र च।
विशेषणसामर्थ्याद्बोधिसत्त्वयोगस्य तेन तत्स्नेव परार्थ्यं शारीरसमर्पणं जनानां रागास्पदत्वपु
ष्पवृष्टिविषयत्वं च योजनीयम् न च्युतस्मृतिकपमतिं त्यक्तो विदाङ्कः ८ हृष्यमाननंतुकरपत्र।
विक्रियानयनद्वयाकृतकलास्पदैशोकः सत्समाद्विभागकलनामलिप्तवो मृगवत्सधामजनि
षोधुसंस्तवः स्त्रीणां हृष्यमाणो मानतंतुः तस्य करपत्रप्रकारः तेन यथा करपत्रेण छिद्यते त
था मानस्तेनेत्यर्थः नयनद्वयस्याकृतकलास्पसहजचूर्णेनेदैशेव उपदेशास्मदस्ततोऽप्रकृत।
युक्तयोः याविभागकला विभजनं बाहुल्लस्या मालिप्तवोपहारकः शोधुसंस्तवो मधुपरिचयो
मृगवत्सधीं जातः मानेत्यक्ता रामा मदनलीलारतास्य भवामीत्यर्थः ९ मधुडम्बरेण सुमनः
शीलीमुखविशिखणयोऽतेन वनरागयोगिना हृदयप्रवेशावलनेकवंशुमालललनाजनो धरद
लेषु भ्रमत्यन सुमनस्सु पुष्पेषु शिलीमुखा भ्रमरास्तेषां शरणयस्तेन हेतुनाऽतेन घनरागस्य
बहुशोणस्य योगिना तथा हृदये उदरे प्रवेशाः रचना पानद्वारेण नयेकवंशुः विनसेन मधु
डम्बरेणौ ह्यपलवे शुद्धोजनोपस्थानस्पृष्टः अत्र समासोक्त्याकामिभावावगतिः न त्यते सुमनः

॥

शिलीमुखः पुष्पेषुः कामः रागो भिङ्गो दृढयं मनः ९ मालिकाऊ हिमप्रतिमितं पुरोपराशा
शिमण्डलं हरिणपूर्णादितो दरम् मधुपानकेलितरला धूतोत्पलस्फाटिकाश्मकं तलधिया
व्यलोकयत् पुरोग्रेमालिकाऊ हिमेरत्नभूभागे प्रतिमितं तथा हरिणेनाङ्कमृगेन शशिनं शाव
लितं उदरं मध्यं यस्य तत् शशिबिम्बम् अपराधूतोत्पलः स्फाटिकाश्मकं तलस्थितधीस्तया व्य
लोकयत् इदं सोत्पलं स्फाटिकापानपात्रमित्यपश्यत् यतो मधुपानकेलौ तरलालम्प
टा मधुपानकेल्या तरला घूर्णिता विचारराहितावा ११ रसनास्वपर्वं स्वदृष्णां प्रयत्नतो रस
मासवस्य शानकैः रबुध्यत् ननु नासिकापरिमलो वुलुम्पनाट्जातेत्युतत्स्य प्रथमभोगभागि
नी स्वपर्वणां देवानां सम्बन्धिनोनां स्वदृष्णां खीणारसनाजिह्वा विरायतेन मद्यस्वादम
जानात् घ्रासवस्य परिमलो विमर्दोत्थो गन्धस्तस्योतुलम्पनाद्घ्राणं नासिकानस्यास
वेस्य प्रथमरसनेन्द्रियात्पूर्वमेव भोगभागिनी जाता १२ निपतन्विलासमणिभाण्डमण्ड
लेनवकापिशायनरसो न्ववतेन चरितांगवागराति नाण्ड्पार्थिव प्रथमाभिषेकसलिल
कटालिपिम् विलासार्थे मणिमयं यद्भाण्डमण्डलं तत्रनिपतन्नवो यः कापिशायनरसो

श्री
व॰ टी॰
१२

मयंचरितां गगरागसरतिनाथपार्थिवस्य कामचक्रवर्तिनः प्रथमं पट्टाभिषेकजलं तद्रंगि
मवाप्यैः सर्वेष्वव कामात्ताम ग्रहीष्यति त्यर्थः ॥ १३ ॥ किमपींद्रजालमहह प्रसन्नया विहृत्येनया
सदासेवामवद्धयाम् विनिपत्य सानवरंतेहि उभ्मत स्पंघकांतरेखायितवर्धविभ्रमम् ॥ प्र
सन्नया स्वरयाश्रीसभायां किमपींद्रजालंछ्नतम् उत्प्रकात् चराटाविछिन्नं वच्चके स्पांतः प
तिवाह्यहिभ्रमं व्याधात् प्रथ चकालापात् रूपस्य वशाक स्पमध्ये संवासरस्य वर्धस्याविभ्रमम
करोदिति विरोधच्छाया ॥ १४ ॥ प्रतिदीर्घयासरलया वहरतो मधुधारयायि मणिकेलिं उत्तम
म् भ्रमतः स्ववत्मनि स्थैंगनागुरोरवलम्बविद्रुमविलासया हिता ॥ मणिमये लीलावशके
ऊर्ध्वीयस्या सरलयाहरतः पतितामधुधारयास्वर्गमार्गे संचरतः कामस्यालम्बार्थं माथा
रार्थे विद्रुममयी प्रवालप्रकृति विलासयाहितज्ञावः कृतः मधुधारावलेन कामस्य स्वर्ग
सावसमवारिहित्यर्थः गुरुणा हेन भ्रमणा सामर्थ्यं ह्युवितम् ॥ १५ ॥ मदिरारसस्य किमतः प
रं वयं प्रणयाम हे प्रकरवाङ्क्वक्रमम् प्रपियोनमो हि सुरेषणाम विशुद्ध मध्य जन्म
सलवारसस्तया प्रत्नपरमस्मात् दप्यतं प्रकरवाङ्ककवक्रमव्यज्ञातस्मतिवयां किं प्रणयामहे

१२

वर्णयामः अविस्रुतानि दोषाङ्कुरावारहितानां द्वयेद्विजदंतानां बालत्वेऽपि तन्मध्ये जन्मोत्प-
त्तिः तन्मूलत्वज्ञानयेत्यर्थः रसज्ञया जिह्वाया प्रकारभेदेन वर्णा रसज्ञया स्वादानभिज्ञ-
या वयोऽल्पमात्रि विवित्तः अपि विरोधो नवः नयामीति पाठे प्रतिपत्तिगौरवं स्यात् १९ मुख
पंकजस्य सविधे यिकार्यिकप्रसवां केनांकिमपि कापि शायनथ स्पृशतां वपुः सदसि पुष्प
पायिनां वततनन्तत्वेन शुभपरम्पराभवत् मधुपायिनां भ्रमराणां वत्तात्स्वयं नूतनत्वेन
शुभपरम्परा मंगलपंक्तिः किमप्यचिंत्यतया भवत् यतो मुखपद्मस्यानिकटे अधिकतरं पु-
ष्पैः शोभितस्य मधुस्पृशतां पद्मपुष्पमदिरादिपरिमलास्वादलोभात् शुभपरम्परा प्रा-
प्तिः २० दयितः स्तनस्तवकशालिनीशाने रवलम्बमंजुतरगीतिकेलिषु मधुपतममावरि-
तवत्सु पश्यैतत्त्वेन शुभृंगश्रेणिसार्थकं ववः स्तनापव भ्रमरान्तगुणानां स्तवकास्तैः शो-
भिता दयिता अवलम्ब्य मधुरगीतकेलिषु लीलास्तनयाः मधुमधुरपुष्पात् सज्जितास्ते वर्ति-
तज्ञावंऊवं न्तत्वेन शुभृंगश्रेणिवत् सार्थकं सकलेषु वस्तुषु पश्ये प्रसिद्धिमगमत् भृंग
शाह्वस्याहि भाव वर्थी प्रसिद्धौ कामीभ्रमरः स्वतन्त्रकामिनां तत्वेन नां भृंगनामासीत् ऽदात्

श्री॰
व॰ टी॰
१२
13

मधुपत्वादिस्थमिनात्सर्वांश्यंप्रतिपादकोऽभृंगपक्षाह्वश्चासीत्‌ सार्थकामित्यर्थः यंविभक्तोऽप्य
यीभावः ८८ परिपीयमानमदिरोन्मीलीलयाऽऽनतसार्द्रमानरजसोमृगीदृग्रागम्‌ वदनाध
नाविविशुरंतरंभरात्स्वशरीरागरसानिर्जरा इव सपारीराममृतीरागरसप्रवाहास्त्वमृगी॰
दृग्गणगुहरंसुखमार्गेणविविशुः परिपीयमानयमदिरोन्मस्तुः तद्याजनेयतोऽऽनंविगालि
तसार्द्रमानपरवरजोयैः मद्यपानेनमानेनष्टाश्रियः स्वरागाजाताश्रयर्थः ८९ नतपान॰
ऊम्मवलयणोमुखाः श्रुतंवलमानमद्यकरभाजिकंतले स्तननोम्मुखाम्रतरुवेरुपेयुषो
व्यथितप्रदातेणमिवांतिकेमधु पानाय्यमुपेयुषाः स्त्रीमुखविंदोमधुप्रदातेणमिवववक्रे
यतोननहेमकारिकापात्रांतंनवपकेश्रावतमानंमहतःप्रदातेणपुनम्‌ २ः ललना॰
ननायहृतसंगसंगलतयचनहारहूरवमनोहरास्यैतिः ववकांतरागतवनीनदातवलं
बकुलेनबालसहकारसंहाते ललनानांस्त्रीणामाननाग्रेहृतसंगंप्रविष्टेनदनमदव
शान्तसंगलान्निपततयचनंमहावीर्यंगुह्यारहरकंतेनमनोहरीवपांवांतः पात्रमध्यास्य
तियंस्पास्मानवसहकारपांक्तिबकुलेनसदृपपभवत बकुलस्याहिस्त्रीगण्डूषेणसोगन्धं

वघ्वकेनैवजायते सर्वं पश्यपादिति भाष्यकारवचनाद्व्ययेन समासप्रतिषेधाभावः २१ क
रवीनापिहृच्चरनाविपारलस्मरगन्धसिन्धुरमदच्छटामिव मदिरां समेत्य बहु भृंगसंहति
निपपौ स्फुरन्मधुरगीतनिक्कणम् समेत्य संगृह्य भृंगसंहतिः भ्रमरमालाकामिपंक्तिः स्फु
रन्मधुरो गीतानिक्कणो यत्रैवं कृत्वा मदिरां प्रपौ भूतः सम्भाव्यते करेणुर्वीनापि हृत्सिंहर
लस्य चरनातयाविपारलोयोमदनमदहस्तीनस्य यो मदस्तस्य छटाप्रवाहस्तामिव २२
वधूकः स पौतिसमये द्रुयोषितां बहिरशुपौ मधुपौकरो रुतवान् भरडनवत्वराग्रपरिमर्दवै
कृतग्रथ्यमानचर्मकणसंगवानिव सपौतिसमभ्यपानं तत्समये बाहिरपि करेकानोनि
पतनसमये पारंवोलोकणनाद्बाहिर्हतमधुकणस्य शाकोभूत् भरडयत्वरागे द्रुयोषित्या
णत्तस्य परिमर्द्देनवैकृतं प्रक्रान्तिप्रशस्तावस्तेन ग्रथ्यमानो चर्मकणसंगोविद्यते यस्य स
इव २३ वदनेविपानरागदर्पणं सुराभरः भूगर्भगसंगीतनभृंगसंहतिः ग्रथरामस्तनासव
रसाद्भुते तलणत्रपयापुरोभुवःपरं वहान्निव ग्रथ्यसंगीतोपुरोवर्तिनीवनाभृंगसंततिर्यत्रै
वं स्त्रीणामास्यं विपांडराभरोमुखप्रवेशात्वसरे ग्रथरामस्तनमेवासवरसाद्भुतमपूर्वमयरस

श्री॰
व॰ टी॰
१४
१५

स्तस्य हत्वणं तेन त्रपया पुरो मुखपटं वस्त्राछादनपटं वहन्निव मुखभेद्य धरामृतमित्यथवा सा
नम् श्रमरतामिवेत्यमृतमिति वोपमानाद्द्योतः न्यूनगुणेनाप्यास वेमाधरामृतस्य रूपणे
सजातीयत्वप्रतिपन्नत्वम् सजातीयाधिकगुणदर्शनाल्लज्जमानपरत्वमधिकगुणद
र्शनाल्लज्जमुखपटलं वहति प्रविशति २४ परिपीत सर्वं मदिरारसोप्यहो गणपगण्यया केन
कवोलिकंतलः परिपूर्णेन त्वाविरमन्निजाधरद्युति संततवानदृश्यविरवधिरक्तद्युत परिपीतो
निपीतः सर्वः समस्तो मदिरारसः पीयूषरसो यस्मात्सोपि वनकमयः कोलिकंतलः क्रोडा
वणकः प्रथमपथोन्मादिरया परिपूर्ण इत्यतो गणपगण्यया मुखविवनध्यमुख्यत इत्यर्थः यतो
विरमन्निवर्तमानोपि निजधरद्युति संततो यस्य ओष्ठप्रभासंगान्मदिराभ्रान्त्या गण्यया व
चकोनत्यक्त इत्यर्थः २५ प्रतिबिम्बयति प्रथममापरवलप्रतिमलतां मधुनि लोकन इयम्
सहसान्तर्देव वरमानश्योलीमक्रमपोप्य तत्रप्रावयैरवध्यत मध्यप्रतिबिम्बितं यन्नेत्रद्वयं।
प्रथममपथोन्मथोन्निवेशितस्योत्पलस्य स्पर्धामापतद्व्यान्मयपानाक्रमेण चरमानः श्री
लीमालौहित्वंतकपये दर्पितेभ्यं इम् मदवशादनेनेत्रदन वलीमचेपरभागाभावाक्षिरेल

त्रातामित्यर्थः स्त्रीणामुदरं प्रविश्यान्मधु कामस्येवाहरणं वहन्नदेव तन्मस्त्रामिवाबभौ यतो मु
खराद्विरेफास्तद्यांरागं तं तरुं तं ते नाभिमंत्रितं हृतसंस्कारं तथा दृश्यमानस्य खण्डनेनानिर
गलास्थिति येस्य मानहरामित्यर्थः मद्यपाने मानत्यागान्मा पयंतो वाहरणस्त्रलनेनान्यो हितम् ।
अस्त्रं वमंत्रितं भवति २९ मुखराद्विरेफरागं तामिमंत्रितं दृश्यमानावखण्डनानिरगलास्थिरगति मे
दनस्य वाहरणमिवास्त्रमा बभौ स्वदयं विश्यान्मधु विभ्रमयवल्लभाम् २७ नवहालया सतनवो
गमन्नमं प्रतिकामिनी युवस्मवो युवस्थितिम् तदनुग्रहेणावरनोहितदोहितां ज्ञनसामरस्य
मयसंविदुन्नमः नवा हया हाला मदिरा तथा हतभूतया स्त्रियः सपत्न्यो युसवो युवसमा
स्थितेमगमत् सावीवत्सपत्न्यो रपयपान्नित्यर्थः तदनुग्रहेणमदिराप्रसादेन सामरसंपा ।
नकरस वदनेकस्येकाम् तन्मयी संविदाद्वितीयप्रधानाद्ज्ञमोहेहितां ज्ञनभवति २८ प्रप
मं दध्यावपत्रापिञ्जतां यतो श्च रमं वमे हपण्यमभवननामेव हरवेमदस्य बहुविभ्रमेकभूतिं
तिमध्यमेवगातिरेण वल्लभाम् प्रथमं किंचिन्मद्यपाने स्त्रियो पश्रापि लज्जां लज्जायतो यद
धश्वरममाति मद्यपाने व मोहपण्यमभवनतामेव यदध्वरनपण वल्लभा मदस्य सम्बान्धिनीम

श्री
व० टी०
१५
15

यमेव नात्यल्पान चातिबहुगीतिः ननवेयतो बकुलविलासे कामदम् २१ अयि इति तिलकं तिलका कि
तं चम्पकानां मधुमालती बकुलकैरलक्ष्यत प्रतिमाश्रयाक पीरेलम्भलोभतः कृतसान्निध्या
नामिव नारकाकुलम् मालतीकुसुमले तिलकवाहकृतसान्निध्यानामिव लक्षितम् कुन्तलासि
तेमधुजनेन प्रतिबिम्बवंशालिंगन लोभान्नाराग्राणैः कृतसान्निध्यानामिव लक्षितम् एतेन
मधुनस्तत्वं संस्कृतमु २ प्रसरत्सुमत्सु अतिविशेषपोषतः प्रयोमं तां स्तबकलतां विद्यमाव
तो अनिमेषपल्मलदृशांदृष्टो हठात्सनिमेषतामिव हालिप्रियानयत हालिप्रिया मदि
रा अनिमेषपल्मलदृशां नाकिस्त्रीणां सम्बन्धिन्यो दृष्टो सनिमेषतामिव हठात् नयत् य
तः प्रसरतः सोल्लासस्य वसन्तस्य अतिविशेष स्पर्शपोषितो वर्धनात्तद्दृष्टिप्रयोगाकिं विन्यस्तबकुलभा
वेसम्पादयन्ती मदघूर्णिताश्रुमवान्त्रितवक्त्रः निर्निमेषस्य निमेषवत्करणं इहहृष्ट प्रयोगः २१
प्रियपार्श्वासव विलासच हन्ताङ्घ्रिपि तो बकुलबन्धुदः पदम् विरमाव कान्तलरुणा
ल दन्तिकान्त दन्तनंतरं कुरवकस्य दोहदम् आसवेन गण्डूषरूपेण विलासे हेतुभिः यह
नेन तस्मात्प्रियायाबकुलवृक्षवदानंदं प्राप्तिः तरुणः नदनन्तरं तदन्तिकात्प्रियानिकटात्

उरवक्षस्य दोहदं स्तनालिंगनरूपं कांक्षितवान् ॥ २२ ॥ पाणिनेः कलांपरिणतां स्वरीस्वरापुरत ः

प्रसारितऊरुस्तम्भानसावहत् ॥ ग्रथितरोप्यमाणविशोलांधनलेतांगामेतोस्फुरत्नमिवपुष्पाप॰

त्रिणः ॥ स्वरीणांदेवस्त्रीणांस्वरापुरतोये प्रसारितऊरुस्तम्भांस्तपुष्पांचंद्रकलोकामेनप्रकरत्नं॰

प्राप्तंतांसन्धीयमानप्रारांधनलेतामिवावहत् ॥ सन्निवेशकार्यकरणाभ्यांनुत्रेतोथ्यांन

न् पुष्पपात्रेणशतिनामप्रक्षुतानुगुणम् ॥ २३ ॥ मदनप्रतापतपनातपनोद्भाविस्रवद्रुतविस्रपा

टलमणिरिवस्मरहे जयरटेपरिस्फुतिन्नुवीनमालतीमुकुलैर्विडम्बितविभ्रमैर्मौक्तिकैः ॥ मद॰

नस्यप्रतापःस एव तपनोर्कस्तस्योष्माविलस्वः संतापोपद्रवस्तेनद्रुताद्रवीभूताविस्रुस्वे

यपाटलमणयः पद्मरागास्तेषांद्रवायप्रवाहायद्रुतातिपद्मरागसमायामित्यर्थः परि॰

स्फुतिमादरायांनवैर्मालतीऊरमलैर्वरितम् ॥ विडम्बितानिशुद्धानिमौक्तिकानियैः पद्म॰

रागेषुमौक्तिकैर्भाव्यमित्युक्तिसंगतिः ॥ २४ ॥ वदनप्रभालवजितस्यपीनगारबलाः कलांवि॰

वकरूः परिस्फाने नियमंतदाम्रडलमालतीमित्यातत्वनतस्थाभवान्निवेशास्तिद्धये भुव

जितस्यचंद्रस्यकलामालतीव्याजात् ॥ स्त्रियोन्नूनंविलितपुः तस्यचंद्रस्य तथारसस्त्रस्यांशां ।

श्री॰
वे॰ टी॰
२९
16

मदिरायां निवेशयन्त्या सैरंध्र्येव मालतीयोगं मदिरायारसः स्वथा समोभूदित्यर्थः यद्वा सदस।
द्विकल्पकलनापहारिणो मधुनः स्मरपानेन हेतुनैकपालिनः चटमानवाड्वव सः कलस्व
वैरलयः प्रहारेणमिव प्राप्नोत्येवे सदसन्नीतिहिताहितेन रूपां विकल्पकलनां विचारयहण
मपहरतः तथा स्मरस्य पानेन हेतुना जयरहस्यं तत्र नयावैकपाणालतेन स्मरमधुनः प्रहारे।
णमिव भ्रमराद्युक्तः मधुरशाब्दैः स्तुतिकराः पुनःपुनः रूपानिश्चारणेनानोपानेन हेतुना गुरोः श्व
सोच्छ्वासः स्तुति एवं प्रहारेणं जवेति २९ काचित्तं भजे हेतुना पानगोष्ठिका स्वविरचितरूपमपि
तत्समञ्जनः ललनानन नाम्बुजकदम्बके नक्षाधन्ताने हेतुनवमधूदयो सवम् विरचितरूप
मपि ब्रह्मणा स्वरितमा पानगोष्ठीजितनवनीयन्त्रीणां मुखपद्मे हेतुनवं मधुमयं मकरंदश्च
नदूदयोत्सवं मकार्षीत् ब्राह्मणापद्मे हेतुवमधूदयः कृतोनतन्मुखपद्मे हेतुश्चापानगोष्ठ्या हे
तं मुखपद्मे हेतुमधूदयः कृत इति ब्रह्मनिर्माणजयः केवलाम्बुजपदे मधुमकरंदः स्थानानाम्बु
जपदे मधुमयम् ३० स्वकरोमकुं नलकृपांतवर्तितं स्मयनेत्रियं प्रतिविलोलवदनः प्रति
बिम्बितामधुनेदं नमण्डलीनवमालतीमुकुलभंगिमयहीत् स्वकरेणाकोपितः कुंतलश्च

शोकायत्तैर्वंधुताताः समीपस्थां प्रियं प्रतिलीलया विधेयतत्दर्शनेन वा स्मयनेहासे सति मधुप्रति
प्रतिमितात्दर्शनपंक्तिं मालतीमकुलावस्कंन्निप्रापत् २८ अथ मद्यमध्यसुनपुष्पसंहः
तिः भ्रमरावलीवल्लकलाकुलादध्ये हरभीतिभंगुरमतेर्मनोभवो जलदुर्गं तत्गतसैन्याद्वि
भ्रमम् मद्यमध्येऽहस्यनायाः पुष्पपंक्तिस्तस्यां भ्रमरपंक्तिरतत्पक्षसवालकलासत्तो हरभी।
त्या भंगुराभग्ना मतिस्माहसबुद्धिर्यस्य तस्य मनोभवः कामस्य समयात्मिनो जलदुर्गं गतासै
न्यास्ते षां विक्षिप्तिं दधौ नाचनेआग्नेनात्रि ते वासं दश्ुणाकोतीति जलदुर्गं प्रविष्टस्य का
मकटवस्य भ्रांतिं मद्यांतर्गतपुष्पवासिनो भ्रमरा स्वकूः २९ विनिमज्जतोऽप्यसरितिप्रवे।
स्य तो हर हव्यवाहदुवशुव्यथां जहौ । व्यवमानपातु हस्विंतस्य लिंगता तत्र पांतर्वर्तमीति।
यस्तापि वरपदैः मद्यनद्यां निमज्जनंकृत्वा कामो हरनेत्राग्निदाहव्यथां त्यक्तवान् पीयु
षसरितस्समीपमार्गे भ्रमरैः व्यवमानाश्रासंश्याकुवयः कृत्स्नवर्णाये नत्स्य लिंगाहरान।
लोगस्त ज्ञावोयदापि प्रामः दृश्यमानेनयत्र मद्यतेन तोयागारे भोगम् ३० परिपाटलेमधु।
नि मालतीकुलैबवलेविवलादृसितालिपालिनि अनीयकं नलमपरत्वदं न गोस्मरविव

श्री
व॰ टी॰
१२
17

भिन्नैरिति। प्रथमेश्रमः। परिपाटलैर्हरणवर्णैस्तथा तपनीयकुंतलस्य सुवर्णस्य चक्रस्य मयूखैः
दंतुरैर्व्याप्तेन नया। सितैर्भोगवप्राद्दांतप्रणामैर्वलिभिः प्रालिनितयामालमीषडुलैः स्रूने
मधुनिकामार्विचभिन्नैरिति। श्रांतिजोना। श्रमितैः श्रतिवापाकः ७१ कनककालकामुपरिका।
पिपाणिनाद्रथतौस्वबक्रपतदासवस्कानिम्। प्रतनोदाखण्डप्राशोभिम्बकोरः। प्रसरन्सु
कुमनाम परार्कमण्डलम्। वक्रोपततौश्रासवस्त्रानिमेदाधारायस्पाससकाशानोकलकालु
कोंसुवर्णकस्तिकांपाणिनाक्वेणोपरिद्रथतौस्वहस्तेनकविकांगृहीतापिवंतीत्यर्थः। का
प्यंवंडुसूर्णयकर्शीमण्डलंनदंतरेप्रसरंतीविशंतीसुकुमणाय स्मादर्कमण्डलंव्यथातन्सु
कुमणातीणखेडाविशतीत्यागमः। कार्विनापूर्णवंडूसुकुमायाः प्रवेशमकरोत्। अपरार्क
मण्डलामित्येकपदंवायोज्यम्। अपरांभिन्नत्रणतांवपूर्णवंडुसुकुमणायाः प्रवेशानात्सुव
र्णकस्तिकाश्रयंस्यवाल्पतोपमानम्। गुर्ववंडुस्यमद्यधारासुकुमणायाः ७२ प्रतियातना
शाखानिमेचकोत्पलछदपंक्तिभिर्विनिहितानिरादथे मधुभाजनेषु मरवारयोषितां न
वसंसरवडुकलंकसंकरः। सरावस्त्रियोमद्यवषकेनघ्नाभिर्नीलोत्पलपत्रपंक्तिभिः प्राप्ति

विम्बवंद्रे नवास्वंस्वरं तस्य पंतोब हवो येक लंका स्ते षां संकरो योगः कृतः उत्पलपत्रपंक्त
यः कलंकबाउल्पेनाध्यवसिताः ४३ नवमानकीलिकिलिकिंचितावितात्मनमासवे
नस्वरावामलोचना दृष्टुमेत्रनीलनलिनं विनिमेमेमुखमेवकापि ददायितस्य ऊनलम् ॥
नवायापानकेल्लिसस्यां किलविंचिते नविभ्रमविशेषेण शोभितास्त्री स्वमुखमेव चषक
मकरोत् यतो मधोन भृतं पूर्णे न था विस्तीर्णेन नेत्रोत्पलं भर्तारं रागवशान्मधुगण्डूषं पायि
तवती त्वर्थः ४४ अवहद्वपुः उत्पलयाग्रकेसरैः स्वपदरोविहितरागसंगमः परिचुम्बनालस्
य विलोमचचषांदपानतत्तैरिव सनाथमासवः दृष्ट्वा गाढ उत्पलकेसरव्याजेन स्वोत्कंट
काः चुम्बनादासवो वपुर्दन्तक्षतैः सहितावभौ ४५ माणिभाजनाग्रजवनिबिंबितस्वरारस
विस्फुषः प्रसृतरेणवल्लभाम् करवीनापिहपरिपाटलस्मरार्धवीक्ष्यमाणवरपौ करखवा
मः रत्नचषके सान्तिजवंपतनः स्वरारसस्पकणाः कोमलस्पर्शसिंहराहरुणायेकामदंति।
करकणास्ते षां विभ्रमं दधुः रत्नांशुभिररुणान्त्स्वचनार्थं माणिग्रहणम् ४६ प्रथमोलिजा
लपिहिताहालेषियां बिंबधावरोधललनाव्यलोकयत् हवलम्पमानविभवामनंगले।

श्री॰ व॰ टी॰ १८ 18

हलिमत्सरादेव कालिंदकन्यया स्वरांतः प्रसंगनाभ्रमरकादीनां महिरायमुनया हालिना
हेतुनामत्सरादयेन लभ्यमानो विभवोयस्यास्तामिव व्यलोकयत्पैं अज्ञासीत् नायभ्रमर
भरः किं तु यमुनाप्रवाहप्रवेश --- त्यर्थः हलोहियमुनां दारितवान् अतस्तात्रियाया.
यमुनाया विभवो लोपोस्ति संगतिः अथवा हलधरस्य मदिरायां यमुनावांश्रियाश्चतो यमु
नाया हालिनि मत्सरो हालिप्रियेति साक्षात् नाम अवरोधललनेति वा साभिप्रायम् स्वकं रा
ह्विसपत्नीषु द्वेषं न संभावयंति ७७ समसैव प्रोवधाविशेषा इत्यलं मदिरामम्मस्ति यत्र
मनोभवः झटिलालिपंक्तिकलया सितेतरे हरगौरिरादेहभिराहतवान् स एवं समम शे
वयाविशेषानिति भेद इत्येवं नूनं कामो मदिरामम्मत झटिल भ्रमरपंक्तिव्याजेन कलस
पैरिवराते तु कामै मंदिरायदाह्नालिधानस्य सपैरहेतुरगैविस्तु नाम ७८ अवसौरभ
भ्रमदालिप्रभावतोदर्पणं न कदेभजादेवांजनाजेनम मधुनारुणि मदगाद प्रभावितो वनेय
यन्न तु सांद्रमदिरां द्रतामिव अवसौरभेण भ्रमतामलीनां प्रभावाद्दर्पणं न कदेध योजना
जेनामिव प्रापत् मद्यपानेनरक्तेनेवेचनं मदनेन रागाद्भ्या विशेषाणां इतामिव प्रापत्तः ७९

घूर्णतामघयोर्मधुमदेन गण्डयोः प्रविलुप्यमानपरभागविभ्रमम् प्रवरोप्यलोहितकगंड।
लेख्यथान्तरपणःश्रुतोकनकवर्णैकांश्रियः ततोमधुपानमदेनारुणयोःकपोलयोर्वि
वयेगतपरभागंपद्मरागकुण्डलोकर्णाभिवार्यस्त्रियाःकर्णोत्त्ववर्णकर्णिकामरणांतरभा
गाश्चैरमणोकरोत् ५० हतद्रुमानवदनाविलासिभिर्लललनास्तदामदनरुपहृदयः
मधुमथ्याबिम्बितानिपीतप्रीतरुअन्तप्रोत्पयोगतस्वावकम्पिरे हतेनकिंविलज्जावशाः
द्रुमिबितन्नुप्योतपवकामयोगपीह्वतहृष्टोरामाःसात्विकभावाद्यकम्पिरेतः संभाव्यतेमम।
धुमध्येप्रवैबिम्बितानिपोतोयः प्रोतरुकंवेदस्तस्यतन्नुमूर्तिस्ततप्रोत्पयोगादेवतन्नु
रत्नत्वंवाव्याख्येयम् ५१ तरुणाःप्रपःपरिवितानवानस्त्र समदहृणेनाकुलितकेलिवा।
ससाम् अपियंमनोरथगतेरगोचरंतदवापुरीहितमधीरवधूजनाम् पुरोवर्तमानास्त
रुणाःपरिविनावल्लभाःस्त्रीणांसम्बन्धितदीहितमापुःतदपरप्यान्निरपेक्षः यन्मनोरथ।
गतेरगोचरंमनोरथाअपियत्रनाप्रवृत्ताः मत्तोनवकृत्तस्त्वसत्तोहसनास्तदेन
हृणेनंभ्रमणेनतेनाकुलितानिस्वस्यानाष्ठालिनानिवासांसियासाम् ५२ कादम्बरीकुह

श्री॰
व॰ टी॰
१५
७

रसांगीकृतरंगभंगीशृंगाकृरंगकरदृशामाणां कृतलेख कामप्रतापदहनद्रुतसांध्यवंशब्देखोप
मायितसुधारससामरस्यम् स्मरगरदृशां रत्नवधकेषु कादम्बरीमदिरास्वधारसस्य सामरस्य
साम्यमधिताधारयत् कामस्य प्रतापदहनेन द्रुतो विलीनो ततः सान्ध्यसंध्याकालभवश्चं
द्र इव बभूव तेनोपमायस्याः नेयमदिरावीक्ष्य प्रतापानिगलितः वंशेयतोत्रभ्रमरव्याजेनोक्
स्याः स्ति प्रतपवसुधास्वादेत्यर्थः ५३ देवीहृदयं भगवतो पुवस्तुप्रसन्नानतत्रजानिह्वानियत्न
कांडानि प्रसन्ना यदैव भवात् स्पृष्टमापि प्राति ग्रुद्ध्यमानं तो स्वश्चवोग्रजगरकृहे तत्कृबनेन तू
नं प्रसन्नास्तु ताभगवतो नरुणेकृस्वयमप्रार्थनया प्रसन्नाजाता यस्याः वैभवात्सुसाद्मा हा।
त्स्यात् स्पृष्टमपिमानं स्त्रियो हवत्तबबनेन ताम्बुनोनुजनरकुः स्वनुगरह्येन वत्स्यः याहिनोभि
त्रं वापदम् ५४ वक्रेगतोवर्गारिवस्खलनपदानां दृष्ट्यो वचेतासिवरागभरंपुपोषमाद्धी
कमुत्पलदृशां सुपवीयमानं प्रेयोधरामृतरसस्फुरस्सरत्नम् माद्धीकं गोस्तनीसम्बन्धि
मद्यं कान्तेस्त्रीणां गतोपंकमणागीरिवाविवपदानां चरणानां शाह्वानां वस्खलनं वक्रे स्त्री।
णां दृष्ट्यो विश्व वरागस्य लोहितत्वस्य हेहस्वागस्य वभरं पुपोष प्रेयसा नमधररसस्फुरस्सर।

त्वमग्रवर्त्तिनं त्वमुपनीयमानम् मद्यपानस्य पश्चात्तस्य च ग्रामस्तस्य पानात् प्रथमं मन्तपाने
नवाष्टपेव स्खलनात् मनस्येव रागदर्शनाच्च ५५ निर्व्याजमङ्गनोद्गीरोवदनं वहन्त्या।
भ्राम्यनम्भ्रु पाटलविलोचनगण्डलेखम् कोपं विपक्षमधुपायनजायमानं हे क्षस्य श्रो
स्यगदृष्ट्योन च वा विवेद विपक्षः सपत्नी मधु पिबतः प्रयोजने मधुपायिने तेन जाय
मानं रामायाः कोपं तरुणो न जानाति यतः ह्रीवायाः निर्व्याजमङ्गनोद्गिरम
ङ्गनोद्गीरः अस्य दृष्ट्वा वः भ्रुवं भ्राम्यतं भ्रु तथा पाटलविलोचनगंडलेखायस्तत्वहंत्याः
कोपपत्येन्या योषामिन्नोऽगङ्ग दर्शवनता दृष्टो नोधर्मीर्णा साधारणत्वात् ५६ रुष्टा काव्यग
मत्वसा दपदवी मप्राथ्यं ताप्रियेणेति हेतुप्रथमानमंत्रपरायाकान्तं प्रकृष्णाङ्गनात्त
स्यां कावनसामरस्य स्मरणोति लोचरोघावधूर्विथं भाव विभागभाविरक्तरोत्वासां मदो
पक्रमः मद्यपानात्पूर्वं रुष्टापि तदन्व प्रार्थिता प्रसादितापि वा विरह्य प्रसादमगा
मत् अपराह्नेत्तविनाप्रकृष्णकापि तांकान्तमङ्गनोत् प्रतापयन् कान्तेन सह कलह
मकार्षीदिति यथ्यः प्रथमानः प्रासे डोमंतः रोघो यस्याः कावनरोघतो परा हेत्वाप्रियावे

श्री
व॰टी॰
२
२०

वयायांसामरस्य सरणौ समरसत्वमार्गेन स्यौपवंतुः सांमदोपक्रमः तीव्रसारम्भे भावानां
कोपादीनां विभागं विभजनमाविरकरोत् ५७ रत्नानां विजहौ कपोलफलकां गरलस्क्कनैः ।
पाण्डुतां मीलंत्यां शशिवासतमापस्वशांववल्लववोक्रमः व्यक्तानं नजगाम गरुडपत्न्या,
सख्यमौनाद्विरामित्यासीदतिहृदिड्डिनो मरगरश्शांविद्रिमललक्ष्मामद श्वासैतिहृदितोमदात्यया
मदः तैश्यांविदितमललक्ष्मा गलितानाविन्त्रोभूत् पाण्डुतां गरलत्वकपोलफलकं गंडाभोगा रत्नान
मत्यजत् दशोरर्द्धौवपलत्वमस्तमगमत् पतोमीलंत्यां ध्यानयं कोवायांगे रागमूढः पर
न्यासोव्यक्तत्वं नागात् ऊनोमौनात् मदात्ययेन पाण्डुत्वस्यानिमीलनस्य मौनस्य वोत्पा।
दना इत्यक्तावपलत्ववचनगरूढत्वादीनि मदविकारानि गलितानीत्यर्थः ५८ पंचभिः कु
लकम् क्रीडाकुरंगकह्रतेन ममांकरंऽत्वंवेदहामि दयितानननान्निजितोपि न नेकवा
रिनामितरश्चकांतरेण कारागृहं चक्रमेवाविधाविथास्य दयितानने नमङ्गमणस्तव
नानिर्जितोपि त्वं क्रीडाकुरंगक इति कृत्वरणं तदेणम् उत्संगसंगमम वेन्न्रदहासि नन त
न स्वचक्रान्तरेणान्येनात्तेन व चकेन कवारिनं बहं वचकमेव कारागृहं कांरिक्षेयस्त्वाने

नोणुपयुज्यमानं न ददाति स कारागृहे स्थाप्यते ८९ किं तेन कस्मै वणिग्वृक्षकोन्नद्रशीर्षमस्मिम
ध्येक्रीडया बाहूत्तरणमसक्षतत्कुर्वन्तः शार्वरीश प्रायात्येतन्नवनवकथंकारमस्मिन्नवस्मा
द्धेर्वत्सबीफललक्षसाधेमज्जनस्यातिथ्येतनम् हे शार्वरीपाविलासानुगुणमामंत्रणम् व
णिक्केनतनुजाङ्गनाये शीर्षमेयोमधुनतरंगास्तन्मध्ये क्रीडया बाहूत्तरणं पारगमध्यां कुर्वन्त
नोकिं वणिक्कम्पः प्रवृद्धोत्तमसपदैः क्रीडायेनमारब्धस्सवाजलमध्ये कस्यायुक्ताः तम्बी
फलमनुला नस्मालक्षतक्केनवबिम्बमस्मिं मधुनिमज्जनस्यक्षडनस्यातिथ्ये त्वसम्भुवितं
कथंकारमकस्माद्देतेविनायाति ९० तं राजन्तो द्विजजन्नेभजसेतिसगोत्रदत्तवान्नयस्य व
भवांप्रथमः प्रणेता नवुज्यतेनवपापांककथ्यविलापं मुक्त्वेद्वप्रीध वणिक्वेष्टनवावगा।
हः द्विजानां नदत्राणं ब्राह्मणानां वजनेराजन्तामनग्रवत्त्वं तिसगोद्रजसेनयथा तथवुल।
सप्रथमोजनकः त्वम् तन्नस्माडाक्केद्वपीयवोवपीतमद्यायेपीधवणिक्कास्तेवुवगाहः।
स्नानेनतक्कथंयुक्तः ९१ परिहरवत्त्वेरंकुरंगकेतोममवणिक्केत्वमधोऽम्बरोद्विजानाम् परि
णतमधुसौरभेन्नगर्भांतरापेनयथात्रिदशपांधयोजयंते द्विजानांनदत्राणांवत्वमधोम्ब

श्री
वं टी
२१
21

रः समवचकं पानपात्रं परिहरेत्तो हरंगके त्वर्णः परिणतं संक्रांत्यं मधुसौरभं यस्तत्प्रसक्ताये
देवबंधोजत्त्वपसांनिंदां यथ्याम उ वेति ९२ स्त्तबकः परिसरलस्पत्प्राणनाथांकपालीलीलालो
लालसतनरवपुलैर्लवसुलोलयत्यः तैरखाचावलानन्तरालितापांगरंगत्करासामध्यप्रोधुप्रति
मितमितिस्वैरमेणांकमूर्तुः परिसरोनिकटेलसंतोयेप्राणनाथाः प्रियास्तेषामंकपालीग्रालिं
गनं तत्रलीलालावत्रालसतनरांवपुलैर्लोयथैवं हृमास्वैरान्ते संक्रांतं मधमध्येप्रतिबिंबितंवं
इंताः स्त्रियपवमूर्तुः उलेलवउह नंविरानेपासांतत्थास्तैरखेणात्यावलानंश्रमणंते ननतरालिता
मुपलाः कृताः येषांगार्हगंतास्तेषुरंगतः स्फुरंतत्करासायासाम् ९३ निरवधिमधुगोष्ठीगो
रवादध्यगच्छन्निरतिकातिनततरुणणः प्रोणतामानतेषु श्रलभततपरभागं येननतासांसरजंस्तव
णउत्कलयेभ्यो ध्याम्तुनेत्रत्रिभागः इत्येवंनिरवधियन्मधुगोष्ठीसौहृदं पानक्रीडाहृद्यतंत
स्माद्धेतोः वातेनसर्वांस्त्तरुणेषोमृत्तवेषु रागप्राप्तः रजंयरक्तसम्पाद्यमानः तास्तावद्यदातः क
णोंत्यलेभ्यः सकाशात्परभागं येनालभत यथाप्राप्तवान् येनरजयन्निरतिवायोजना ९४.
येनागरंगफलखेणउपुटेरपीथं उद्यानतांमधुविलासरसाद्धवानः तस्याकेलाधरदल.

स्याद्विविच्यमानेनेप्रस्तुतोदाहरणमयुक्तमेववक्तुः विलासेरसाद्हेतोः नागरंगफलानांख
ण्डान्येवपुरतोनिबद्धकास्तैः करणैर्वानोद्यानतमारामोमधुपीयमन् पिबंतौप्रबुद्धत्
वंतः नाह्निवार्यमाणं स्त्रियोधररसप्रस्तुतोदाहरणं प्रागेववक्तुः अधररसापेतयानागरंग
दलमधुनोन्यूनगुणत्वात् एवंगाविकलंहि प्रस्तुतोदाहरणंभवति स्वादौवैकांगम् ९५ का
व्यास्तस्तिमितेनैवनतवक्रतनकालेव्यदत्त्णामस्तत्रणा नत्कांतोपिपराङ्मुखभावविगलत्रिः प्रोष
प्रांकालत्वम् नाभ्माविभेवड्डनक्कथमयतीवास्तिनोवेत्यहं तस्यैवंकृतवांपरीक्षणमिति
ज्ञाक्तोपमेनंव्यधात् क्षतकमभिनीतेयत्तैवंतस्यदत्रणमासूत्रणज्ञहकनंतस्मात्का
रणात्तेमितानितिसंदेवासांत् विगलत्रपगतःतेः प्रोषः प्रांकालवाध्यान्नसाभयंयत्रैवंकृ
तादीवत्वेनतस्यानिश्चितनतगावगमात् नत्कांतोपिपराङ्मुखत् अथतीवत्वस्यनाति
कत्वादाविभेवंत्तुइतांकुयस्यास्तांसनत्वांतोपमेनविगतेष्यांमेवंव्यधात् अहंतवापिप
रीक्षणमेवमनयाप्रनाकृतवान् त्वेतीवास्तिनोवेत्ति ९९ इत्येनास्तोविलासालसवल्ले
नकरोत्संगमेसंनीपात्रेप्रातोप्रांपात्रयितास्यमधरदलाप्रांतदंष्ट्रावदंष्ट्रैः पाययंपायं।

श्री॰
व॰ टी॰
२२
22

निपीते मधुनि मधुरता यांगके ष्ठाविवासीनां वक्त्रं पीयूषवापे सदृसि नकनरोष्ठे ते पानाइस्य
मुखस्य विलासैर्हेतुभि रल संभुजावलिना न्तु थांपितानिक रोत्संग संगीनि हस्ल मध्यस्या
निपात्राणि व ष्ठकाय त्रै वं हृन्नाथ रदलप्रामस्पदृष्णाः चुम्बनान्यवा वदशनस्ते स्तम श्राणेशं
मधुपायायेता मधूनि पीता पीतानि पीते सति ता सा न तुभुगा वेष्ठ या मधुरता कांति या।
सीनां कांतिं वक्त्रं पीयूषवापे सदृसि कामसभायोम ध्यान्कनरोपि पानाइस्य मुखं वक्त्रं वदंके ने
तिवागगो वराशोभाना सामजायते त्यर्थः ६१ पुलका पुष्ठेष्ठ सन्निं विहतानि रवाधि व्यक्त
रागानुबंगः प्रोधस्तासां प्रविपुष्ठ विदशामरगदशामा पायं विभ्रमेन प्रत्यंगलब्ध संगः प
दृपलकमुनो मीलदृ लोलनेत्रा स्ता ष्ठके प्रागवामाधरदल चरनोन्निहेने वेनरंगाः पुष्ठे
ष्ठ पुष्ठा विबयोसनिं संगपुलकं तथा विहतः प्रकाशितोनिरवाधि रनेनाव्यक्तो रागस्या
णामस्यानुबंगः प्रद्युम्नि यैन तासां माधाय मुदरं प्राविपुष्ठ प्रत्यंगलब्ध संगः सर्वनाडीव्यापि
तान् प्राक् एवमेवावामाधरदल चरमा ऊेष्ठपल्लवयोगायेन सप्रीधुः पुरस्तादेव स्त्रीवो।
मांवधारिणीः सेरुव ष्ठपलनेत्रा निहूंतेः स्वावस्थांतरंगाः प्रत्यासन्ना ष्ठके प्रथम मधूनि समा

सोऽन्यासाकामुकव्यवहारावगतिः तत्पदेषु छेको कामे सक्तिः रागो भिष्वंगः प्राणायोभिप्रायः
प्रसंगं लब्धसंगः सर्वांगालिंगनात् मेलनेन्नवं रतश्रमवणात् एतेन वल्लमाणार्थोपक्षे
पः कृत इति भद्रम् ९८ इति श्रीपंडितभट्टनोनराजसुतजोनराजविरचितायां पानकेलिव
र्णनो नाम चतुर्दशः सर्गः समाप्तः ॐ तावात्तरुणी परिमलानुवराद्विरेफकोलाहलाकुलित
नूपुरमंजुशिंजाः स्वं वासवेश्म विविशुर्मंदमृदुघूर्णमानप्राणेशपाणिनिहितात्मकरास्त
रुण्यः मदनेन घूर्णमाना उत्संपतनोः प्राणेशैः प्रियैरात्मीये भुजपाणौ न्यस्ता प्रथकरा यास्तां
ताः दायिनतदत्तहस्ता इत्यर्थः ताः तरुण्यः स्वं लीलागृहं विविशुः प्रविष्टाः तावात्तरुण्याः सुरायाः परि
मलेनानुवराः संतत्लग्ना द्विरेफास्तेषां कोलाहलेनाकुलिताः संवादिन्यो वा ताभिः नूपुरमंजु
शिंजा मंजीरमधुराह्वाया यासां ताः प्राणेशसन्निधावपि तरुणीनां कर्त्रीत्वं प्रकल्पमानेव स्त्री
नि प्राधान्यात् एवमुत्तरत्र सार्थं प्रियैरिति व्याख्येयम् १ सोत्सोपकारउत्तमप्रकरीतरंगको
णं प्यारैः प्रथममेवमतो भुवेव सार्धं प्रियैर्युवतयः स्वविलासमासाद्य केलिगृहमनोयतनले
निघेडः सोत्सोविरलोध्यउपकारउत्तमप्रकरप्रास्तरणपुष्पसमूहसस्ता नरगत्नपासन्न।

श्री
व॰ पी॰
२२

मनःपर्वशयमंतासां प्रवेशमात्मागेव कामेन शरैः पूरितामिव वानि जलीलागृहं शय्याक्रीडापा
प्यायांताः प्रियैस्साकं निषेदुः २ स्त्रियश्चात्कणामणिमनंगभुजंगमानृनदितमाद्दंतिनवानि
त्रीयनोमिवाग्र वीनोत्तर कल्पपरेशविदुस्वोलिदीपविलासशायनीयतलानि रेजुः विद्रु
मकरकेकलधौंदीपायेषांते वीनव सैलीलाशय्यारेजुः अतः सम्भावमसपजरत्नाकामस्य
णमुक्तानवकं मुकामिवविभ्रतः कालिदीपस्थानीयाः फणामहायः वीनवस्तुस्थानीयानि
मौकः ३ प्रक्रांतवेलहरणेभुयरक्षचैवजसेऽरंगरप्रांगतिमदिरेषु निदेशमानबहुला
गुरुधूपपंजैस्तवासितानामुकातिरस्करणीनिवेशाः प्रक्रांतमारब्धं वेलानामथांस्त्रीसम्ब
न्धिनां वस्त्राणां हरणं येषु लीलागृहेषु तानि दृश्यमानसागुरुधूमप्राग्भिरभासितांशुकमथा
स्तिरस्करिणीपानि वेशेजाताः ४ लीलागृहेविहितानिकवयेणनाभिरासीरथमलहरीभूह
देन्वहरमन्मूर्त्तोमुहूर्तमपुष्पान्मिषुनानि केलिमुद्वेलमानमथरसहृदमग्नयेव वासरू
रोवकद्दंरयमतरंगैर्हरमुक्ताय कारितयानामन्मथरसहृदेमग्नयेव मूर्त्तामिथुनानिस्त्री
पुंसाः क्रोडामकुर्वन् ५ कुसुमस्तसौरभसस्वोलिरवैस्तहृतनगंडोपधानपरलैरवतस्तनल्प

५१

मू सज्जीभवनं उक्तमवापरथ्यावस्थोदैस्त्रैकेरिवोन्मुखेरनेकोभिर्भंगनानाम् प्रभवन्ताः सौर
भसर्वानामलीनांरवायैस्वैगंग्ध्रहूपैरूपधानैगंग्ध्रमस्तूरोतिप्रासिद्वैमूर्धोपाश्रयभूतै
स्तल्पैः संयुज्य सज्जीभवं जयांशं हतो योगस्य कामस्य रथस्य स्नापावचोतैः सपाद्वैस्त्रैकैरिव ९
प्रोनाहि वालिदलवेड्रकानि विभागाः सूच्यावलेस्त्रूपधानपण्डुसुनाम् तासां वेड्रमेक
समयेबहुलस्यवर्गमंगेवहन्तस्वपंचपंचशरस्यबाणाः प्रोतानिस्मूनान्याहेवालिदलवेट्र
कानि नामलतापर्णाबेट्रकानि तानि विभागाः सूच्यावेष्टादिमध्य उपधानेषु रेजुः तरयायु
गपाविद्धमनेकशरव्यवगोबहुलत्यगणमंगोबिभ्रतः कामबाणाइव ७ लीलोपकाराविपु
लोत्पलपल्लवाग्रामन्नालयोभवनभूमिषु जाग्रति स्म विश्रामस्तोरणेपतेरवाजितवाव
म्बमानाम्बासिथेनवस्वामिनवांगरताः लीलाकान्यास्वादिनान्यपकारोत्पलानांपल्लवाग्राणि
यैस्तेमन्नालयोलीलागृहेषु जाग्रतिस्म जगाडेनावेश्राम्यतः कामस्य गृहोतनकस्वालाः
प्रारोतास्व ८ प्राणेश्वराह्निगुणबाहुलतोपधानलीलानिषण्णवपुषाम्प्रतिप्रियाणाम्
न्नोत्तरीयचयनामदनाज्ञयैवतेनेवितानकमणिप्रसरैर्मयूखैः प्रियाणां द्विगुणभुजल

श्री॰
व॰ टी॰
२४
24

नापवोपधानं नवलीलार्थं निघंणानां स्त्रीणां गुरुपरिवेतानरत्नां शुभिकहन्नरीयां नरक्षादनं
कामास्तयेवह्लतम् ९ कान्तेषु वक्त्रं कुवलयं विमोचनं वंचरे भूव्यक्ताबभोऊवनरीवकुलेतणानां
नत्वालक्षुहृयनृघेदथनीकघावभाणायवणपकपारीवाभिवाशुदंडैः प्रियेषुवस्त्रहरण
सनेषुव्यक्ता स्त्रीणां स्तननतपीवभौनत्वालक्षुहृयनुघेकामायपरास्वातंवगभिभिर्दंधतीव
दृष्यावभाणायेत्यभिधानं साभिप्रायम् स्तनद्वयकांत्या कामो विलासिनो जितवानित्य
र्थः ९ निष्पीडितेस्तनबरंदम्बाऊबन्धबन्धुसहेलहलनकाण्वहवग्रहंव निष्ठव्यकंचु
कमथं वितलोचनाभिस्तनकमेणः पटमवल्पनवांतलोकः निष्पीडितो मृदितैः स्तनभरो
येन तथा दृढस्यबाऊबन्धनस्यालिंगनस्य बन्धुं तथा सहेलं हलनः कणग्रहो येन नं कंचुकं
निर्वाय स्त्रीभिः स्तनभरपीडनाद्देस्तनक्रमेणः स्यानं प्रियवर्गैः हृतः कंचुकेऽमेवावितेस्तनमंद
हिकं प्रियाखपुरीत्यर्थः ११ चामीकराम्बुरुहऊरमलभूमिकासु नूर्कंऊवडयमधीरविलोचना
नाम् चयादनं गवसनाटकनतेनायशकंचुकं नवनिकाभमपावकार चामीकराणि सौव
र्णानि पद्मरुहऊरमलानि कमलमुक्तालानि तेषां भूमिकासु रूपग्रहणेषु द्रष्टांवि वानेस्त्री।

णां स्तनद्वयं कामरसप्रवनारकं तस्य नंतरं नानावेष्टनमपि जवनिकासदृशं कंचुकं पुरस्ता
द्वारयत् गृहीततन्नतन्नभूमिकस्य जवनिकापसारणमुचितम् १२ केलिप्रदीपलतिका।
प्रतियातनाभिर्निष्कंचुकाःऊरुवभुवो वधूरंगनानाम् कंदर्पभूभुजे मनोभुवने प्रविष्टे सी।
मंतिन्नाश्चवहिरण्मयवेत्रदण्डैः कंचुकरहिताः स्त्रीणां स्तनप्रदेशानैर्मल्याल्लीलादीपप्रति
बिम्बैः बभुः यतः संभाव्यते कामभूपतौ वित्तराजधानीं प्रविष्टे सति सुवर्णवेत्रैः पार्श्व।
द्वयसान्निध्यानात्द्विधाविभक्ताश्चवराज्ञां वराजधानी प्रवेशावसरे पार्श्वद्वये वेत्रदण्डानां
सान्निध्यनाचितः १३ आक्षिप्य कंचुकमयं सिचयं निपीड्य नैविड्यतो न खलु वैशद्यविदार
यद्भिः नीरन्ध्रपीतनरसा ऊरुवधूः पुरस्तात्कोपारुणेव युवभिर्ददृशे वधूनाम् नीरन्ध्रो
यनः पीतनरसः तं ऊरुमांगरागो यस्याः सा ऊरुवधूः कोपारुणेव युवभिर्दृष्टा कोपेकारणं।
माह कंचुकवस्त्रं यत्नान्नैविड्यतो बलेन पीडयित्वा ऊरुवधुवं न खलु यैर्विदारयद्भिः पारय
द्भिः यस्य वस्त्रहरणादिकं क्रियते सरागेण रक्तेन भवति १४ सद्योणपद्मलदृशां नद
वेत्पतत्रं स्मेराननानपिंतकरं प्रान्तकैर्नीरीपुः तल्पं जालवलसमीरविधूयमानो दीपो पिति

श्री॰
व॰टी॰
२५
25

जिंगमिथुनमिवावलम्बे ततस्तं स्तनमंडलादिकं दृष्ट्वा सख्यः परिचारिकाः स्मेरेण सहासेनेषा
ननेष्ठापि तत्कवलज्जाभयात् संगोपनार्थं न्यस्तहस्तानि जग्मुः तासां सखीनां करपंकजं बलस्म
मीरेणाविधूयमानः कम्पमानो दीपो निर्गत्य कामतनमिवाश्रयत् तथा ताभिः क्रीडारव्याय
पानिस्थितानां नामापि लज्जा जायते इति भावः अपिशब्दान्न केवलं सख्यो यावत् शृंगारोद्दी।
पनोपयोग्यो दीपोपि १५ नमोन्नि मंत्रमुखरः परिवेष्टयन्तीं कंदर्पं शोवयि समनामिति तन्व
बिम्बम् झल्लीरगीमिव ततो ऽडिंतिप्रियायाः काञ्चनसारवर्णानां वज्रमाचवर्त कंदर्पं
सप्तशोणं विपि हेमकुम्भस्य सनाभि सदृशानि तन्वं वेष्टयन्तीं समारवर्णनाम रक्तनमेखलापव।
स्तनांकाद्दीदावकर्षोत्कृष्टवान् चिरं नमोन्नि लीलावशेवमंत्रस्तेनेव मुखरः हैमं वर्णं।
भोगोत्कलफलिनीमिव अन्यद्गानडम चपलं हेमवरस्याः फलिनीमाकर्षति १९ कांचीह
दापसरणाय करे प्रियेण न्यस्ते न्यदत्त दायिताऽत्रपया निरोद्धुम् यत्पाणिपंकजमभूत्तस्म
रधृतं हस्तसंज्ञा प्रवृत्तिरिव सैव परस्परस्य कांच्याः रक्षार्थं तया हठेन बलेनापहरणार्थं प्रिये
णहस्ते न्यस्ते सति कांचीरोडुं स्त्री स्वहस्तपद्मं यन्न्यस्तवती सा करन्यसनपरस्परस्य स्मरपव

धूर्तेन तस्या हस्तसंज्ञायथैवंगतत्वागोपनीयोर्थः प्रकाश्यते तत्सखीभिरिवाभूत् तेनैव काम
उद्दीपोत्यर्थः १७ वसनं हरत्सु विजनेष्वारेत्र चौरलोकेषु दूलमबला जघनस्थलानाम्
वीत्य प्रबोधसमयं रसपार्थिवस्य कांचीविरं कलकलं मौकलमाततनन योवि तस्य चौरामनो
हराः श्रियास्तेषु स्त्रीजनसम्बान्ध्य वसनं हरत्सु निवारयत्सु सत्सु रसपार्थिवस्य कामदेवस्य
प्रबोधयमेकाग्रतां चीत्पमेखलाविरावमकरोत् चौरेषु च वस्त्रं भयवशात्तूर्णं हरत्सु सा।
तः प्रसवे वांरहाप्रकारः कस्याविडंबितः १८ प्राणेश्वरेण रभसापहृतोत्तरीयमेणीदृशो।
जघनबिम्बमपत्रपिष्णोः श्रोणेः स्रजं नवनवद्युतिसंततेन वक्षसा स्तनस्यायमिवावरणं त
ताणो श्रियेणाचरापनीतवसने स्त्रिया जघनेन नवनवकांतिपरिचयेणान्यानि वस्त्राणीव।
पर्यधात् यतोपत्रपिष्णोः सलज्जायाः १९ स्तम्भेन निर्दयनिपीडनविलक्षवाति प्रसत्यग्रेव
पत्रविशेषविशृंखलानि प्रेमाकुलं समचरंतनतनोंगकांतिसूनाकथ्य वनांमिथः परिरम्भ
नेषु सस्नेहमालिंगनेषु सूनाम्मृगवानि स्तम्भेन स्तब्धताख्येन सात्त्विकेन भावेन हेतुना
कण्ठवनसंपृक्तजेरेतव्यथोऽसंयोजयितुमशक्यत्वात् रागवशान्निर्दयं निविडं निपी

अनेनविकस्वराणिनिस्सहानितथाप्रत्यग्रोनवोयेनवपुर्विशेषःकमाधिकंतेनविश्लेषंवि·
लानिविसंस्थुलानि २० स्वैरिणांयुवतीभिस्सहरागयोगात्प्राक्संसिद्धएवमनसोरविभा
गआसीत् स्वस्तुतयोःस्मरपारैरिवहृष्यणतेस्मतस्मिन्क्षणेतुवपुषोरपिनोविभागःकान्त·
कानांरामाभिस्सहमनसोरविभागोद्वैतभावः प्रागालिंगनात्पूर्वमेवाभिषंगात्संसिद्धोन
तुसाधितआसीत् तस्मिन्क्षणेत्वालिंगनावसरेवपुषोरविभागोभेदोनदृष्टः तथानेविड
मालिलिंगुर्यथाशरीरयोरैक्यमिवाभूत् अतःसम्भाव्यतेकामशरैःसम्यक्स्यूतयोःस्यूत·
योःहिनभवतिभेदः २१ रोमांचकंचुकतनुत्रभृतोपयुक्तेशृंगारिणःस्मरतसंगरवीरगोष्ठी
म् येषांसमंसीतनतरस्मरकंकपत्रैस्स्वकेपदंललिहिवपुर्जवमंडलाग्रैः रोमांचवांकंचुकाश्व·
तनुत्रमिवकवचमिवबिभ्रतःनेकामुकाःस्मरतयुद्धेवीरभागोयस्यः येषांकामुकानांरदद
येनोत्लपैःकामशरैस्समंसीत्कारनानांमण्डलाग्रैरपापाप्रशोभागेःस्वैरैश्चपदंवक्षेप्रवेशाः·
हतःवीरस्सवपुर्जगमनेप्राणाणांविह्वलानांववृतस्मिप्रवेशः २२ अन्योन्यगात्रभुजबन्धन
बन्धुरांस्तनामगाहनतथापरिरम्भमार्गः जज्ञेयथाश्वलहारलतापलानांवंदपंक·

न्यगजभूतिरजः प्रतिष्ठा २३ स्तनांतरुणानामालिंगनक्रमो मिथो बांऽजृंभां बन्धतं तेन बंध
रंधानि विवरं तनया आपस्यथा स्थूलानां हारमुक्ताफलानां कामगन्धहास्तिभूतेः रजो म.
एत्तन भूलेस्तङ्गीरभूत् आलिंगनवशात् चूर्णीभूतानि हारमुक्ताफलानि कामं दीपयन्ति त्वषेः २३
पणीद्दपांऽवतरीपद्मयोवनोद्यमा हारावली वानि विडाजाड्डिमप्रश्यामिः तान्यामुरस्सुस.
ममेवानि पत्यस्तनानि पीनानि तपलमप्राप्तो जनितमन्मथस्य स्त्रीणां स्तनान्तरं बहुयौवनत्राणं
क्ता हारलताव जाड्यानि शायैतैर्भिरभूत् स्तनामुरस्स्युगपत्पातिता ताभ्यां स्तनान्तरे हारव
लीभ्यां कामस्य पूर्णानां तपाभ्यां जृम्भस्य शांतिजनितानि जनीतिजनेः हेतुणां जंतस्पलहरिक
मंगीनूपम् २४ नीरन्ध्रमात्रपरिरम्भविजृम्भणस्य रम्भोरुभिः सहविलासिजनस्य कामः
प्रोत्रविधात्रमिव चेतासि राग सूत्रं रोमांच सूचिनिचयं प्रकुरीक्रकार स्त्रोभिस्सह निविडं गर.
हीतालिंगनविलासस्य तरुणलोकस्य चित्ते रागएव सूत्रं प्रोतं स्यूतमिव कन्ते रोमांचएव सू
चयस्सीवन्यः तासां समूहं कामः प्रकुरी चकार स्तू चीभिस्सूत्रं सीव्यते रम्भाधिकाऽरवो या
सामिति विग्रह २५ वामभ्रुवां निविड वंगपयोधरा येस्मतं स्वयं वसाति पोषशारत्रनापः तासि

श्री
व॰ टी॰
२२
27

नरः परिवितेने हि नतारुण्यानो वधूनाम् स्थिरं वपुरूपोष्मदृष्ट्वमाम्नः स्त्रीणां पीनोन्नतस्तनकोटौ
स्वयं कामप्रतापो निस्थितं वसति हि यस्मात्तथ्यं नास्मिंस्तनाग्रे तरुणानां वत्तो लग्ने सति तरु
णाः शरीरं धैर्यं विनाशितं वमं जलमधारयन् तापेनैव हि चमं जलोत्पत्तिः २९ प्रेमाकुलं यु
वजनो वनजे तरुणानां तां वीक्ष्य याधररसासवमाववाम जीवाम येरति पतेः पुनरुद्भवा।
मयाद्विश्चादमृतमाननपूर्णचंद्रः स्त्रीणामोहरसमधुयुवानः प्रेमाकुलं स्वेहानिभं दृष्ट्वा
मकुरा ववामपपौ यस्याधररसस्याविभ्रमादमृतं मृवचंद्रः कामस्य पुनर्जीवनायोद्गीर
न. प्रेहुरसामृतपाने सति कामः संजीवश्च समपन्न इत्यर्थः २२ कांतावगुह्यवपुर्वल्लरुणी
जनस्य तानि क्रमां म स्तणितां मणीनानि जग्मुः शीलाशुकायदनुवादविधेयगेहेमुक्तमग्रे
गेयधुनं गरहस्यभेदम् कांतैः कामुकैरवगुह्य मालिंगितं वपुर्येस्य तस्य तरुणीजनस्य।
रणितानि रतिह्रजितानि मस्तणितां शुतिप्रियत्वं प्रापुः प्रातर्गेहेगुणोपुरोयेकांरणिता
नाम नुवादो वृभावयणं तादि येः ब्रीडाशुकाः कामरहस्यमूरतं तत्र प्रकाशनं वक्तुः स्वरता
वसरे स्वियो रतिह्रजितानि पुनः पुनस्तथा वक्तः यथा शुकैरभ्यधीतानीत्यर्थः प्रागेहस्य.

व्ययम् २८ लीलारतो यदनुपार्थिकस्तामरस्यलीनेषु शोषकरणेषु हठोद्धृतानि सूनांययुबं
धिरकर्णपुटोपरासस्तापन्नमेव दर्शितानजनसीत्कृतानि लीलापदैर्वरतस्तुरतेन यदङ्ग
कृदनुपार्थिकमहांति मंयत्तामरस्यं तेन लीनेषु शांतस्वव्यापारेषु करणेषु सत्सु दर्शयन्ता
जनस्य सीत्कृतानि बधिरस्य श्रुतिविकलस्य कर्णपुटे ऽपजापो नीवैः कथं न तस्य सापन्न
साम्यं ययुः श्रूयमाणत्वात् सुरतसुखावाहैतैः कर्णैः सीत्कृतानि न श्रुतानीत्यर्थः ह
ठेनोद्धृतानि निर्गतानि २९ न्यस्तानि मन्मथरसालसुमंगनाभिर्यूनां तनूषु बभुराइन
खदतानि शृंगारमत्तकरिणो गलितांकवारसिंदूरराजय इवाकुलितामदेन कामरसे
नालसं हतास्त्रीभिस्तरुणानां तनुषु लिखितानि सरसनखदत्तानि बभुः अनःसंभाव्य
ते शृंगारएव मत्तगजस्तस्य कवाट्यकरेयाः सिंदूररेखा इव यत्तो मदेनना कुलितात्राङ्गीं
कृताः मन्मथरसालसामित्यनेन तरुणानां सुकुमारतनुत्वं सूचितम् ३० गीर्वाणपावं
णानि शारमनानि तानां चेतोविलुण्ठनवणानि अकचस्यालानि श्राद्दर्शनोरतिपतिर्हि
तिपस्य सद्यः प्राप्तः कठोरकरजोदलनपीडनानि पर्वाणि प्राप्तिपत्यौणि मासं नरो भवः पा

श्री॰ व॰ टी॰ २८ वेलाः पूर्णा इत्यर्थः ग्रामिति प्रहृतानि भाक पार्वणाः पूर्णो यो निशाकरमणांव
त्पूर्णवंद्रवदानतं स्तुविया सा पूर्णचंद्रमुखी स्त्रिय इति यावत् देवस्त्रीणां ऊवस्थलानि का
मं राजा तथा कठोरै रभंगुरैः करजैर्नखैः यानि दत्तानि व्रणास्थैः पीडनानि प्राघुः यतश्चैतावे
28 लावण्येन मनोहरणो विज्ञानि विलावण्य कस्य च राजा तथा शासनेयुक्तस्य ॥२१॥ विम्बोपभोग
भृतिपत्रकतां रसानां राजा निनाय नियते सदृशांकपोलान् तेषु अलसपतनवाञ्छ्यपालि
तोकेः नस्य स्वहस्तमनःऊमवर्णपंक्तिः रसानां राजा कामःकपोलांसदृशां विम्बोपभोगो
जगद्राज्यमेवा विम्बयेउपभोगास्तत्पववाभृति वैतनं तत्रपत्रके शासनपट्टे तद्भावमनैषी
त् हि यस्मात् दृश्ये तेषु नवैर्दायितनावलतैर्नस्य कामस्य सम्बाधिनी स्वहस्तेन मनस्याभि
प्रायस्तकेऊममयो वर्णपंक्तिर्दृष्टा जयसाधकत्त मानां भयानां राज स्वहस्तात्तस्य सहिता
नि शासनपट्टानिदृदाति ॥२२॥ प्रत्यग्रप्रथमापराधविभ्रम सामरस्य कांताजनैः प्रणयकोप
समनाभिवक्रे यास्मिं पुरः प्रियतमस्य रदैः कृता ग्रंटं नैः प्रसत्य दृपातिस्म सत्ता एवभुः स्वीलो
कः प्रत्यग्रेषु नवेषु काम विलासेषु सामरस्यं प्रणयकोपस्य समनाभि समं वक्रे यास्मिं सामरस्ये

तिसति पुरो योस्येतस्य वल्लभस्योद्दंतैः करणैः सपत्नीजनस्य ताडवेथ्र वीयचैवं ह्यज्ञात्वा दशातिः
सप्रीतिकोपेव स्थ ॥२१॥ रंहंते स्वदर्पांते ॥२२॥ लज्जावती परिजहार रतप्रसंगप्रोत्सयातपवमु.
खराभरणोपरोधम् तस्याश्च शोभलरभागुणपैशुनाय जज्ञे हृदयप्रविश्यतः स्वकांक एव नादः र.
तिप्रसंगस्य प्रोत्सयान आरम्भ एव क्वाणि मुखराभरणानां रशनादीनाम् उपरोधं परिजहार तस्या
जयतो लज्जावती मम मस्तुरत प्रागल्भ्यं प्राकाश्यं ज्ञास्यतीति कांचीकंकणादीन त्यजहित्यर्थः.
तस्याः पुनस्समस्त प्रगल्भगुणानां सूचनार्थं निजः क एव नादो जातः यतो हृदयेन प्रविश्यतोपति
गतः विदग्धस्त्रीणां संभोगकाले कण्ठकूजितस्यावश्यंभावात् ॥२३॥ तन्वी तथा रतिपर्याप्ति.
रसाधिरूढा व्याजेनकापि पुरुषायिते तनैपुनाति स्वस्त्रो यथा शपुवि मदंतया स्वजूधव
न्योपितावरतं कैरातिस्म पुष्पैः रातिपथ्ये रसमधिरूढा कापि तन्वी पुरुषायिते वि
परीतसुरते नैपुणानि वैदग्ध्यीः स्वथा व्याजेन प्रकाशितवती यथा सुरतं तोभ्रवप्राढ्य
महंभावेन ग्रंथिलो निजजूटबन्धोपि पुष्पैरवकिरन् अपिपाल्हादाति हृस्यापिस्वेनने भः
पुष्पास्यासिद्धिः ॥२४॥ काचित्त्वा विरुध श्रमय श्रीगगरीयो धारासंदृश्यारा विपरीतरतिक्रियासु.

श्री
व॰ टी॰
२९
29

चेतोभवोविहृतकार्मुककर्मतांतनजेशोयथालकततिंनवतालवृंतम् काचिद्देवस्त्रीविपरीत
सुरतारम्भेतयाप्रागल्भ्यमावहेतु यथाकार्मुककर्मणाधनुराकर्षणेनतनोतिःखेदोविहृः
ताप्रकाशितायेनतस्यचेतोभवःकामस्यार्थांतेस्याअलकततिंनवंतालवृंतंव्यजनंजनितेजाता
नस्यमानामलकमालांदृष्ट्वातरुणानांकामाश्चर्यमदीपीत्यर्थः २५ स्रंगमारिणोरथ्यामितःपरि
भ्रमनातेमातन्वातिविभ्रमत्वंदतेऽद्रविम्भे अन्योन्यमात्तवत्नामकरध्वजस्यसर्वस्वसंभृ
तिसमुद्गपुटद्वयेव परिभ्रमनातिमिथोन्योन्यस्यमानम्नतोःउवंनोर्विलासिनोद्वंद्वंचकै
विबभतुःमिथोन्योन्यंस्मात्द्रवभ्रमंतौरतिवायोज्यम् अन्योन्यमात्तागृहीतावत्नौसंपुटेय।
यासाकामस्यसर्वस्वस्यसंभृतिःसंभारोयत्रतस्यसमुद्गस्यपुटद्वयीवसमुद्गपुटद्वयवद्देइति
निपुणःपाठः २८ धात्तामिपट्टहार्विरंश्रियकेशपाशामाकृष्टमार्पितकराःप्रहवाय्येतेषु।
तस्यस्तथाप्रवनयोगाणितायथात्मसैन्यप्रधानसुभटाइतिमन्मथेन धौतायेसिपट्टस्त
पट्टणंसन्निवेशाभ्यांहार्विरंश्रियकेशपाशांविपरीतरतेश्वाकृष्टान्यस्तहस्तास्तरुणपत्तथा
तस्ययेषामन्मथेनस्वसैन्यमध्यप्रधानयोगाइतिमत्वागणिताःस्त्रीभिःप्रहताणोकेशपाशा

कथं णं समये कामोद्दीपनो भवतीत्यर्थः सम्भावनीयं बन्धः ॥ २७ ॥ काविद्धभारप्रसवायितनवि-
ङ्कवांगीस्वेदोदकद्रवदलद्रवदंहिमूलम् ॥ अथ ईदृशेन कामिवचनान्तरेणाव हलवालोयकी-
लंपथसंस्मरति हासहासेन प्रवर्धायितेन नाविज्ञवानानिःसहान्यमानेय सासाकामवंत्याद
मूलं स्वेदोद्रकेन द्रवदलद्रकं यस्यास्तद्भावस्य तेन वेदारागोद्योतितौ घनः संभाव्यते ॥ ग्रानां
स्तोद्यमायेक यावहलस्य कामस्य बाणो यास्तैः कीर्णाय: पंथास्तत्र संस्मरति सोऽङ्कवरणेनैव सा-
हसं तेनाद्रोस्मरसाब्रणोकः ॥ विद्धं यस्यास्तदिव ॥ २८ ॥ मीलद्दिलोचनपुटाः स्मरितेनाथ रोम्णाः तस्य
स्थिरं मृगदृशः स्मरतावसाने ध्यानं जपं च युगपत्प्रतिपद्य सम्यगाराध्ययंत्य इव मान्मथमंत्र-
तंत्रम् ॥ स्मरतसमातौ मोदिव यः संकवनेद्याः कम्पमानो ष्ठाष्ठिरं नस्य तु ॥ घनः संभाव्यते तत्पका-
लं ध्यानं जपं च प्राप्या कामस्मबंन्धि मंत्रतंत्रमाराधयंत्यः प्रसादयंत्य इव नेत्राणी मीलनस्य
रतरसानुभावात् ध्यानवणा स्थयराणी स्फुरणं दंतदनक्षध्याजपेनव ॥ २९ ॥ स्मरतविरतौ
मीलन्नीलोत्पलप्रतिमेतणात्तणां पिंडुननना ष्ठवांवाब्यमपं च वमत्स्कृतिं कुननवचनोदं च
नयमंत्रकरायं दनाम्मथागलादेवहठप्रेमाणा प्रमरराजविलासिनाम् ॥ संभोगांनरेसानुभा

श्री॰
व॰ टी॰
२॰
३०

वात्संऊवंतिनीलोत्पलतुलानियानिईक्षणानिनेत्राणितैःपिबन्तिनास्यविनाथवांतमृता
वाच्यप्रपंचावनमणवावमन्त्रजनितयेस्यउनाहेलासिनोमिंपुनंचनानवा उदंवंत्योयाचमे।
कयामासांचटनाडेनोः हठेनात्यंतप्रेमणास्वेहेनगलहिवकुनबघोनेदंचमोम्बाकेंनाहिंस्व
हरसत्पवेत्यर्थः ४॰ तासांमणिलिनावावेणिडहायेनात्रेणग्रहघांतऊचौ रेजातेजलजक्षदा
यनदर्शणस्वेदाम्बुनोबिंदुभिः व्यावलात्मदनानुगतवरयतिश्चोत्राग्रवेगस्वलनमुक्तादंतुर
हेमऊणिइलालिपेराहृह्ववंतोधरम् ग्रावेणइतिविडंदायेनकातेकादास्त्रघात्मणिलितौमणि
लाकारौसम्पनौतासांऊचौचमंजलस्यकणैः ऋभुभातेव्यावलाः क्रीडासंवारीयोमदनस्त
स्यानुगतवरीयुत्रनुयायेनीपारनिस्तस्याः श्रोत्राग्रादेगेनस्वलत्पतन्मुक्तादंतुरंयद्धेमऊ
णिलेनस्यालिपेहंकस्यधरसाद्रूह्ववंतो स्ववर्णेऊणिलदर्शणावित्यर्थः उपमोमकमोत्वेते
यम् ७४ स्वउलितदर्शणोचमांग्मोभिर्विमदहावेशोवकावप्राबविस्पतोत्कमेसाइंस्ततत्वल
वोइंयः इतिगवनयोमजंमजेरसेऊघलक्षमणाष्ठिरमुदस्वहेलावणमस्पकुनानवधिविधि
म् स्वरतवेदवषणान्मोलत्रेचयन्मजलेहतांसिनतिलकास्यकमेपशरीरेष्वात्यास्तुतत्वलको

भिः रोमांचोल्लासो यासां ता एव नद्यो गाढलग्नक्षणः कामस्य रसे मज्जंमज्जं निमज्ज्य निमज्ज्य पला
यनं स्याद्विधिमियत्ता राहितेन ताभिरनेन बभूः कामरसोद्भजलेनाभेदेनाधिवासितः मज्जंमज्जं इ
त्याभीक्ष्ण्ये णमुलन्तम् ॥ ८२ ॥ तत्कालत्रुटदच्छहारफलकैरथ्यासमानं वधूकेलीतल्पत
ले किंचकुलिततां गण्डोपधानं दधौ शृंगारैकमये पुपोष समये तस्मिन्नपत्यादितं ना
रानूः पुरसुंदरीभिन्नतां किं वंशोवातिव्यत्ययम् वधूनां क्रीडाप्रायेन गण्डोपधानं कपोल
स्थविरिकान्तकालेन तंतास्यानां नतरगमनतां किं दधौ तत्काले स्फुरतकलयत्रुटंति अक्कानि हार
फलकानि तैरथ्यासमानमयथां इपयांत्रीयमाणम् तस्मिन्शृंगारैकप्रकृतौ कामे भूपानेम
वरूपतनादापवांतः पुरांगनास्ताभिः समं वंशो विपरीतसुरतं किं दधौ ॥ ८३ ॥ वेणीवंशोराति
स्तुहतदोभाविस्वस्तबन्धः पारस्कंदो व्यथितसाशीरोरत्नखंडः प्रातिहाम् तासामुयास्य
समस्तुरमिच्छासवनोपभोगो लोभादुपनतस्वानंगहक्रूलोरगस्य रोमभारसेन हतवन तदोभः
कलहस्तेनावस्वस्तः शिथिलो बन्धो ग्रंथिर्यस्य सवेणपवदीर्यतात दण्डः स्कंदस्यास्य
पारेपश्चात्पातेष्ठां स्थितिमकरोत् सहाशीरोरत्नखंडेन वर्ततेयस्सः तासामुयान्नगकंप्र

श्री
कु॰ टी॰
३१

सम्भमनार्थं सुरभिर्यः श्वासस्वातस्तस्योपभोगो लोभादागतः वामहस्तालाहेमांगः शारीरामिव।
षीरोरत्नखचितंडफणा रत्नस्थानीयम् ४४ ध्वंसे भुजंगेरागोतिविरुद्धतरपारि ह्रगभंगिप्रसंगात्
त्रोजाशोच्चरत्नाभरणपरिकरोभूययासंभ्रमेण शीलत्वकेशाणामागमहिलिस्तफलीभूयकां
नोपभोगादाकल्पोनगलीलाविधिषु विधुरतामासेलिंगानानाम् तिविडमालिंगनाद्
गरागोनष्टपत्र सर्वेषां रत्नभूषणानां सामग्री बहुनातोभेनवोक्तेदेके पापाशस्सस्तसेप
वंकामस्क्रीडासम्बंधेयद्रूपयोगाडुपयजमानतानात्कालेनाभूत्तावेशाविधुरतां स्वरूपनाश।
मालिलिंगावापत्र ४५ कौणिपिच्छवणोत्पलेरतिरसारम्भोल्लसद्धलभोप्रावारापहृतिर्ह्रि
याजचरिस्येनामन्नाल्पाषुष्वः नेकंदर्पविलासितांतिहतयेपुनेपि वलावलेकोनानास
ल्लेषुविचित्रमणामणिदीपाः कथाशेषतां ताम् रतेरसारम्भेनोल्लसंतस्सरसाश्त्पर्थेः येवल्लभास्तैः
प्रावारापहृतिः वस्त्रहरणं तेन न क्रियालज्जया हेतुभूतया शाममनार्थं स्त्रीभिः कर्णोत्पलेर्दित।
नेपिदीपाः अल्पापुष्यनतामजचरिस्येनशांताः ते दीपाः कामविलासैर्यातापतिः ह्रिदस्तस्य
हतयेनिवारणार्थं वस्त्राबलेयिकाम्येने विलासिनामावासेषु कथाशेषतामगममन्नयणाम्य

त्रिरूपं : एतेन रात्रेः समाप्तिः सूचिता ४६ आलीषु क्रमशः प्रविष्टगलितालक्तकांघ्रिमुद्रासखे·
न्यस्तं तेषु दृष्ट्वा विलासशयने स्मेराननं वीक्ष्य या कां विन्यादनवा विलोकनकिमपि क्षमामाल्ले
खितोषधूः सवीडं च सा विभ्रमं चकामि नेत्रे निखाताभवत् श्रमवशादलक्तकयोरी
ण्योः पादयोर्मुद्रासंस्थानसंक्रान्तिः तत्सखे श्रोडशायने सहासं मुखं कृत्वा सा वीक्ष्य पुनः पुन
र्दृष्टं तेषु तोषु सतोषु लज्जावशा स्मरणेन वायुग्येणं किमपि सलज्जसविलासं च भ्रूभिर्लिखितो
कां वीक्ष्य स्वविनेत्रे निखातारोपिताभवत् ४७ पीनः पृथुलो पीनावेत तद्वावि रागं गकेलि श्रमान्ता
नि स्पृष्टे स्मिद्धि गुणनरुणो बाहुर्गण्डोपधानम् येविस्वव्यंक वनजवरे प्रान्यवस्पृष्टं चो ब
न्ते चायो पित्तलगुरुचो स्वाद्नामूलतंत्रः पीनः पृथुलेन वीक्ष्य योपावितायवर्धितायया
नेगकेलिलयाश्रमन्ते नांता स्पं तोयो नेवांते स्मातेदरूः कृत्वं स्निग्धगुणालरुणो बाहुर्दण्डोप
वोपधानं गण्डकोयत्र ते वा प्रभातपरस्पाष्टो योवितलगुरोः कामस्य सम्बन्धो न वत
स्वादनामूलमंत्रः कृतसम्पन्नः उस्वादनात्समयप्रेशान्तिग्रहस्तत्र प्रधानभूतो मंत्रः ४८
रत्यै स्पृंगारस्पृंगीरसमयसमयाविष्कृतोः किंरजन्या सार्धं नीहारयान्त्रा स्तु रमचारिता वै

श्री°
क° टी°
३२
32

परीत्यप्रयोगः तस्मिन्नस्ताद्रिकेलीशायनतलवलद्बिम्बहेलावगाढोल्लासष्ठष्ठाहमस्माविशीर्णैर्नाभि
रककवपरे संक्रवज्ञास्वकाम्बम् एवं शृङ्गारमयप्रकाशनानाद्याप्तमेवं ज्ञेणाविपरीतरतस्वनप्रयो॰
गः किंभूतः यतः सामाश्रिः स्त्रष्टाद्रुमस्मम्भूमे स्वालेनापरिवर्तमाना स्वसंक्रवं तस्माद्रकानततत्रा
णिकनीनिकास्वयस्ततज्ञावमयहीतम् तस्मिं स्वं देश्यस्ताद्रिरेवक्रीडासशयनं तत्राविवयेवल
त्कम्पमानः प्रपुष्याय्यिते वृथः स्योवियहोयस्तः तस्मिं सति पुनेन वराप्याव सनं प्रकाशेन तम्।
रजन्याः सार्धमितिपठंति केचित् एवं वन्यावलतेः शृङ्गारभङ्गपारसमयस्याविच्छिन्नतोयंस्याइ
ति विशेषणं तत्तुननसल्दयानामनतामितिभद्रम् ४४ इति श्रीपण्डितभट्टनोनराजसुतजो
नराजकृतायां श्रीकण्ठचरितटीकायां श्रीकण्ठवर्णने नाम पञ्चदशः सर्गः समाप्तः ॐ श्रीगणेशा
वयवयोर्यमानमहासिक्रीडालतामण्डपे भूयः शैलभुवां समं रतिपताकानन्दितोऽन्वग्रहम्।
इत्थन्नाएवाभिन्नघरजसाविवैवांवांप्रपंवैजंग स्वाडिशान्तवरास्वरावरगुरोः प्रत्यूषभागा
वलम् वाएडेशान्तवरावंहि नस्तेषान्तदेवतावत्तात् भगवतः प्रत्यूषप्रातःभोगावलिंका
लोविनंकाम्यमूतुः तैः उन्नाएवः उइटोभिन्नघरजः प्रभातोभविनोरागस्तस्यस्तविवैवांवांविल

रैः प्रीणितां श्रेणिं वंदे यानतः प्रीयमाणमहासिनप्रपन्नेजासि सातिश्रोड्डालतामएडपेविद्यये भगवता
समंकामे प्रतः प्रसादं उवतः २ निशाकरदृग्दूरीकृतानयदक्षणांधाने प्रशांते श्रिताः प्रशूपताः ।
परभागलाभ[illegible]नानावाकाएवपीठीरुचः किंवान्ययदसौसुधांशुहृद्यावासनृवितानतमेल ।
स्वतनुहुडाजडतेजसस्तडपमाहैराज्यमुन्नमज्यते हेतुद्वंद्वं दृष्णांनिशासंकोचदारिकृतांती
णांवनयाविनेत्रत्वात् दृष्णामितिबहुवचनम् यतस्त्वपशूपधानेतनमासिषणांतेसातित्वत्कएव
प्रववतंतुलत्वान्यीठीनस्पारुचः परभागोविजातीयसान्निध्यादुत्कर्षस्वपवलाभउक्तः प्रवस्त
प्राग्निनंतप्राग्निमात्रंतेश्रिताः इदानींतमसोतिह्रस्वासातिप्रकाशपूर्णमानः स्वाएवप्रभाउत्प
जंतीत्यर्थः किंचान्यत् नकेवलकाएवप्रभानपवस्रंरतियावदिदानींमयंवंदः सगुइया ।
सूचितंकनमतजंलेश्रुडनंयेनसयद्भवतितन्ननस्वत्तुहुडाजडतेजसोभवन्मौलीदी ।
रूपमेवहैराज्यमुन्नमज्यतेगालितम् साहप्रपाहिसातिद्वयोःस्पर्धित्वात्हैराज्यम् वंदेस्तंग ।
नेसातिवत्तहुलावंदप्रवशोभनेत्यर्थः २ मथ्येवारिधिमग्नप्रवप्राश्चहिएडोरपिएडश्र
मात्रेवायापिवरोविघातिलाकेनापूर्वांकठोरांविधः ततोहिवित्रलणमांसलान्यनमसः ।

श्री॰
व॰टी॰
३३
33

प्रत्यागतोप्रेयसामावासात् अभिसारिकामगारेद्रष्टांनने चयो मयः तणः हिंडोरंपिस्तः फेनगल
कलस्य भ्रमद्वंकलमात्रेत्यल्पलोपे पंचमीयम् फेनगलकवत्झोमय्रेसम्बद्धंकुंडेनः।
कठोराद्वेघः सूर्यस्य शोविघाः सूर्यस्य प्रतयाप्राचीपूर्वा दिनं तिलकेता भृचिताव झोलंगतः सू
र्यप्रभापिनोदितेत्यर्थः तत्तस्मादुत्तो प्रेयसामावासात्संकेतस्थानात्प्रातिगृहं प्रत्यागमने।
विषये एव तणः कालोभिसारिकास्तमध्येष्टपुरेघ्नांयोमयः प्रकाशाभावेन तासामलत्वा
त्र यतोष्टिकाये तणः बालकलास्तान्यावत् मांसलं चनमत्यतमसगाम्नमोयत्र श्रुतउ
र्धंतमसोवितिस्वरतात् हिवेतिद्वौवाचयोवेतिविग्रहः बहुव्रीहौ संख्येयेतिडजंतः अभि
सारिकामगारेघ्नामित्यपपाठः अभिसारिकाष्टपुरघ्नामिति साधुकः पाठः घ्नपुरूघ्नो दी
र्धेनेत्राभाविदर्शीत्यादावत्र स्त्रियोंतीमांकष्टमागृहात्प्रेयसः संदरीणां वेतोदात्तपदम
पिपुरोगाहतेनाभिसारिकाम् दर्पोदर्पोहायेन वदनंभूयएवोलकानांमूलस्तम्याकुलमथ
नयैवेहतेगात्रंतंचम् प्रेयसोगृहात्संकेतस्थानात्स्त्रियोंतीनामभिसारिकानांवेनः कार्द
पकमापिपदं पुरोग्रेदात्तं संमुखवित्तनगाहते प्रानेष्ट्रज्ञात्काएवतात् कांतमुखं दर्पोदर्पोदृष्टा

प्रत्यपि अर्थो न्यकांतां प्रत्यस्तकानां सोत्कंठानां तासां गात्रतंत्रमंगमंगमथनत्थैवेहतेवेह ।
नैपदमात्रमपि न ददातीत्यर्थः ४ अम्भोधौ सलिलं निमीलति तमीनाथः पाथस्वसम्
कोत्का श्वासमयो वियोगविगमो कोकाननेवानिलः वह्निः प्रधदघन्नप्रवोधौ विरणुल्ला
भुवोदिवा वहतेणवेम्भनिवोन्मेषति वनतेभिन्नामेथामूतंयः समुद्रजलं निमील।
तीति निस्तरंगं भवति चंद्रस्यास्तप्रभवात् तस्य सदा देवानां पाथो आश्रितं मीनाप्तः सुद्रेषनिमी
लति निक्षुभो भवति कोकानां चक्राणां विरहवशात् उत्पन्न श्वास प्रकृतिर्वायुः प्रधदशान्तस्
यंकांतेषु वह्निः स्वान्म घाति ज्वलाति प्रवोद्धावुत्तालोऽशुः स्फुरति ५ अन्हायां नयनमार्गेऽद्यौदि
दिवा वामिघतः दगोगोचरे भगवतः इत्यर्थः वनात्रयेनं नवमूर्तये योन्योन्यस्मात् छिन्नाः कासां
चन्निमीलनात् कासां विउन्मीलनात् ६ दिशाशीवदर्पो स्थाने स्थाने वनावधनाप्यसौर
जनितमस्तास्तोकस्तोमो मनागवशिष्यते उपकमलिनीकूलं त्वंगद्रथांग कुलांगनानय
नसलिलं यस्याः प्रस्तात्कवोत्सदर्पा निशि हेशीवंत्वं दर्पात् प्राप्य प्रपत्यर्थः अद्यापि स्थाने।
स्थाने व पुपायाम सां स्तोकोल्पः स्तोमः पुंजो मनागवशिष्यते पाश्चिनीतटसमीपे त्वंगत्य अ

श्री॰
व॰टी॰
३४
34

क्रवाकीनयनसलिलमस्रु यस्यां निशायां स्तोमस्य कपोलस्थलं प्रणामस्थलमकरोत् चक्रवाकी
वाक्ययोगात्प्रीतोऽपवर्णाय ऽलस्तम्भ्यन्त इत्यर्थः १ व्यंजनगुरुफमुद्रदेकमलसरागपद्मा
करापावितेन्दुलीलितागग्रपादः जाते प्रभातसमयेप्य गजा भुजगपवुपस्वापस्य यस्मिन्नाव
पुरंतरेभ्यः उदरे मध्ये कमले मरंगंधबहुव्यंजनः सरागायेपद्माकराः पद्मासरांसि तेषां प्रापि
विताः संकोचः तत्रेन्दुलीलितागग्रपादाय स्य सा विवृतः प्रभातसमये जाते जाते सबडम
ध्येस्वापेति श्रुसंगत इत्यर्थः अथवा विधुर्विस्तृताल्पत्वकमलः पद्मालक्ष्मीः तस्याः करो हस्तो
नाभ्यामपाविताः प्रजातश्चन्दुलीलितागग्रपादो यस्य प्रापि शशाङ्केन स्वापस्यासमयऽन्तः ८ स्ना
यल्लीलाभवनवलभी दीपकान्तो भजन्ते या प्रत्यूषे दर्शितमतन्नत्याण्ठयाकबककण्ठाः ।
पार्श्वेस्तम्भज्वलदभिनवोत्सोष्णरत्नैर्व्वानाम्नासां तच्च न किला दिशास्तप्रकाशायदंते ।
स्नायं तीक्रीडाभवने उदीपकान्तिर्यन्त्रनस्मिं प्रत्यूषे प्रातस्तुः कामः प्रतनुरयाल्पावोत्व
एवातया हेतुभूतया याः कम्बुकण्ठ्यः प्रावेगलाः स्त्रियं भजन्ते तासां पार्श्वेस्तम्भे उज्ज्वल
तियान्युस्रोष्णरत्नानि सूर्यकान्ताः तैर्दिपायत्नैर्विना सप्रकाशान्कृतवर्द्धंते जाताः याव

म्रियमाणलिंगं स्तावत्स्वभावं जातमित्यर्थः ५ ग्रीष्मेनीराजितस्वनवावमध्येयोयंमाप्रमज्वाला
जनैरयमुदयते वक्रवर्ती ग्रहाणाम् व्यक्तोयोभूद्भवतिवदनोल्लेखसर्वस्ववैरोरात्रौसोप्य।
क्रूडति जडरुग्भूमिश्चन्द्रकन्यारास्तु प्राग्नथैयः सूर्यकान्तज्वालाजालैर्नीराजितः हन्तपांतिको
यं ग्रहाणां वक्रवर्ती सूर्यउदयते उदितः ग्रीष्मसमजडरुग्ः शीतांशुर्भूमिश्चकन्यारास्वस्वान्ताइ।
गुहास्वक्रूडतिपङ्कशेराशौ सौम्यस्वपोभासर्वस्ववैरः वक्रवर्ती वहनशीतांतिकन्तदेतिवो
रस्तुभयात्रिलीयते ६ विरमाविनतस्वलोकस्त्रीविसारितकौसुमप्रकरकरालितनारावक्रंप
दम्बरे ऽहिमे सपदि समदायानलोम्पयति गन्तुरंगमश्वासितपवनासंगेनेव सद्यानदपा।
स्यते यन्नारावक्रमम्बरे ऽहिमे दिव्यस्त्रीविसारितपुष्पशोभामवहत् समदायानेन लोम्पं।
तः खिद्यमानायेपन्तं गन्तुरंगमाः सूर्याश्वाः तेषां श्वासितपवनस्तदासंगेनेव सद्य इयानुना
रावक्रमपास्यते निर्वापयते ग्रयानमम्बाडम्बरश्रितेकेचित् नदासमदेतेपदमसंगतम् ११ ऊ।
र्ध्वविहितग्रगलतः स्वमांसोग्रपानोदेवाधनात्रिजगतीदम्यतः स्वधांशुः प्रस्तोतिपादैरह
कालमवेक्ष्य सूर्यकान्तोपि सम्प्राप्तिहठादनलप्रवेशनम् गलतो जलं स्रवतो नश्यतः वक्ष।

श्री॰
व॰ टी॰
२५
35

मणीश्चंद्रकांतांस्तच्छायां चंद्रस्त्रिजगत्पादस्पर्शेतत्त्वाल्हादकत्वात्तत्रास्विन्नतः उत्तत्यागतः यस्य चंद्र
स्यांवरहकालमवेत्यज्ञात्वा सूर्यकांतोनलप्रवेशं सूर्यसम्बन्धाज्वलनं दुःखवशात्दग्नौ शरीर
त्यागं च प्रसौति शास्त्रभते शापि प्राह्ने नविपलत्वं स्त्राविनम् ॥ २२ ॥ साख्यात्पंकजसौख्ये स्त्रासिकदृष्णाव
स्कंदनासादितः श्रौण्डामोदमदस्सवातिसपदि प्रत्यूषवेलानिलः योपोषदलणलदा दणायिक।
धन्वदंएड्ध्रमश्रेयसीं कंदर्पस्य लीलारतः प्रातिनारि स्वेदोऽस्मि माचाम्यते साख्यांति पद्मज्ञानि या
नि पंकजानि तेषां सौख्य स्त्रासिकदृष्णा त्रुख स्त्रवमनश्च्छातिश्च्छतो स्त्रस्नानतादित्यशातेठक
नस्यदशायाः श्रवस्कंदनमाक्रमणंतात्पर्येणात्कूलभजनं तेन हेतुना सादितः श्रौण्ड्या
सोदयेन प्रत्यूषवेलायाः प्रातःकालस्यानिलो वहति योवायुः कंदर्पस्य लीलायाः प्रति
नारिप्रति तरुणं स्वेदोर्मिमाचामति निवारयति श्रपोष सकलोयः दणदादणोरात्रिकालः
नवयौवनं यनुर्दएड्ध्रमस्तेन श्रेयसीं प्रभञ्जनम् शाभातिवत्वायुः स्पर्शाद्विलासिनां कामः प्रवर
पियुरो हतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ पश्यणारोकूमर्यांतेषां परिदृह्मकः सुवीवंदीश्रुश्रोश्चांबुलांप्रसौत्यप्रातिवस्त्व।
वेगस्तवदं प्रस्यंदनम् यस्योग्नेगरणांगसंगावगलतयावायुसंगहजश्च्छेवस्त्रातेन।
हृ

२५

जवेन नलिनीखण्डे यमुद्युञ्जाते त्वं पश्य सुपर्णविषाणपरिहस्तः प्रभापतिः पूर्वांयऽवंशीभूत
वं तस्याग्रे खेमग्रमारोहं प्रस्तोत्यारभते सुप्रविति वस्तोरप्रतितनिथैवं गस्पस्तुरूद सव
हरिणांसंदनं रथं संदय्यं प्रालयन् यस्परथस्पोन्नं गयदृथ्यां गऽन्तं संगेन त्वं गलस्वर्णी भव
न्योग्रावायसंचहः शीलाऽऽकुलंन तस्माज्जातं पाद्यमिव कृतायं नलिनीखण्डः पाद्मिनीगणो
जवेनोद्युञ्जते ऽन्मीलनि २४ नीरन्ध्रोदयरागशोभ प्राशश्चिद्धिम्बानुत नवौविना तारा
लोकुसुमोपकारगहने व्योमांगने यामिनी नन्नं नूनमसेवनासवरसक्रीडांप्रभाते हृण
यौतो यन्मदमास्खलति यत्सम्प्रतपद्योखाधस्तु नीरन्ध्रऽदयरागपवल्लोहितन्नातशी।
धुमत्यंयत्रसप्राशश्चन्नाबिम्बपवानुनवं पानपाऽवंतेनांविनायामिनीनन्नं राजौताराः।
वल्येव कुसुमोपकारः प्रछपायनं तेन गहने व्योमैवांगनं नत्रासवसस्क्रीडां नूनमसे।
वनयचनः प्रभाते सा सर्वपथेषु स्खलति विवर्तने पतति वक्त्रहृण्याप्तपवान्मदश्चो
णिमामदरागो यस्याः २५ नलेसवस्पीऽकुरूपरिचयं देवदेवोपकण्ठ क्रीडावापीपय।
सिजकुहरे हिंदिरसं दिवावः पुन्मीलन्त्यपादि कुमुदश्रेणयः प्रस्तवंति नक्तोयांजलि

श्री॰
व॰ टी॰
३९
३६

प्रथममेवाविर्भवदुद्दमलोचैः तत्तत्लेपनिवयस्वल्पीकुरुशाभ्यां स्पृजेत्यर्थः यद्यतोमौलं
न्योतिकज्जलेऽम्बुदपंक्तयः उद्दमलोचैः हेतुभिः तत्कतोत्राणमंजलिपुटमिव प्रस्तुत
वंत्याविर्भंते ऊहरेगर्भंशर्दिदिशाणांश्रमाणांस्पर्हिनीविलासशीलावाग्यासाम् ६९ तत्प्रभृत
न्नतेवंद्वयाबांसंशरावणमोत्तुणं ऊटिति हरते विश्वस्याग्यान्तिरस्करणीं दृशोः अपिवामि
हिरोहावभापसरति त्वतिमांविक्रोहरिहरिदलंकारंसिंहासनोऊरुते गीरिम् वंद्वयाबां
वंदकांनानांतनुबुसिरावणानां नाडीवणानामविांकतप्रवाहमाक्षेपणं रविसस्तुते वंद
कांतानांघ्राणेत्वात् विश्वस्पृदृशोरयान्तिरस्कारिणीं हरते धांतरूपम् अपिचवकिंवशुहावा
रस्यसमुद्रस्यापसरतिः लोभसस्यत्ततोनिवारणेभ्यांत्रिकः लोभानिवारक इत्यर्थः मिहिरः
स्तुयैरहरितरंइदिशोलंकारंभूषणांगीरिमुदयपर्वतसिंहासनोऊरुते आहित्पादिप्रदेतर
त्यर्थः ७ पत्नाहिशास्त्रिदशनायकवल्लभायाः प्राप्तपयोधरधुराम् उदयाद्रिशृंगेदेवावलो
कयपाविहृदिनेपारामे रेवानवीनाकरजांकलिपिपठंति त्रिदशनायकसंइस्पवल
भायापेद्यांदिशः सोताना नायिकाप्तेनप्रवहार्यायाः पयोधरपुरांस्तनभंगिं प्राप्तेऽदय।

पर्वतनार्गोत्सवे रूपनायाविहस्य बालस्यादिनेशस्य रश्मिरेखा नवीनानां सरस्तानां कंकानां नव
दलनानां लिपिरंकं परंति लिपस्य वर्णविन्यासरूपायाः पठनमेवावितम् १८ नियतमयम
नेहानापनस्येव हार्द्द दहन्ति भुवि धाम्नो वा मयैकात्मनोपि मुहुरिहाहिकवीन्द्राः जैहव.
त्यप्रबोधयत्करबदरमिवाग्रे विश्वमालोकयन्ति तापनस्य सूर्यसम्बन्धिनो धाम्नस्तेजसो
हार्द्दमयमनेहाः प्रातःकालो यथा दहयति तथा वा मयमेकमात्मा रूपं यस्य वतस्य वथा
म्नो हार्द्दमवश्यं दहयति प्रातःकालो रविसम्बन्धि वांमय रूपं वाहिवियत्तेजः श्रीथिल्यां दुर्ग्रो
ऊरुते रत्यर्थः बालस्य दूहनेस्य सारस्वरतणगान् हियं स्मादर्थे जैह्वं जिह्वासम्बन्धि यत्प्रत
त्तस्य प्रबोधात्कवीन्द्रा विश्वं करबदरमिव पुरः पश्यन्ति धाम दार्ढ्यमेवाहिवत्तपः प्रबोधः १९
हिंमयप्योतदशादेवनाः परिणानधान्तद्वयने हसि प्रथ स्मारवबोणिङनाश्वानि रालम्बाश्वैत्वं
नयाः जीर्णोद्धारमिवा धुनापि द्रुह्यते तासाममोविद्दपरम्परोन्मीलनधार्मिकाभगवतो.
राविन्द्र हारश्मयः परिणतेसंक्रान्ते धान्तद्वय मन्यकारैकं यत्र सकलविभागास्तमया.
त श्रने हसि कालरात्रावित्यर्थः यादिमयोहि मह्यपादृशा देवताः दृष्णपादेनाद्वयं प्रातेप

श्री
व टी
२२
३७

तावत्पूर्वम् प्रथमस्नानसद्यःशीतैः वितोदनाः प्रक्षालिता इव निरालम्बानेन गच्छया इवैतत्पंतनमस्मा
भिवरात्रिन्दुहो भगवतः स्नूर्जस्परस्परयोजीर्णोद्धारविति हस्तपुनयोजनाविहथेतेयतोवि
हृपत्रप्याभुवनत्रयस्योन्मीलनंधर्मैवरंतियेवथार्मिकालेत्रयोमुन्मीलयतः प्रवारयंतो
देवतानांजीर्णोद्धारेऽज्ञवंति ९ साहाय्यायातेनाश्रियस्यानियतंराजीविनीनांजननोव्यादा।
याम्बुरुहानंन्यानिकाडिनिप्रस्तातिपात्रंनमः तस्यांतचोदितावशंकरविषाम्पत्रालिमा
लाक्षकलालत्पनेतोहे सहस्रशस्तनतरंनोपनिमेदतज्ञशायः हिनपतेस्साहायकाथैन्तूतेप।
ल्पिनेवगः पद्मास्यानिव्यादायाविकासस्यनमः पात्रंनिगरितंप्रस्तौति विशंकयाविशोतो
याश्रालिमालास्तासांव्याजान्नेमुत्रास्तज्ञशायस्तमः पूरास्तस्यपात्रंनीवशस्यानः लक्ष्यते २१
आसंसारदृष्टप्रदूषनालिनीरागस्यपप्रपायतेगौरीकान्तविवस्वतः ऊर्ध्वादिनीमन्वेन
वोम्बवधूः प्रकांतामिनवावगूहनविधौनास्मिहदीयैः करैरागयानामधुरालियोग।
मपिसासंवोवमेवाप्नुते आसंसारंजन्मकालादारभ्य दृष्टप्रदूषनालिनीनांरागोली।
हितंयस्मात् रागोमिद्युगपत् दृष्टप्रदूषमोयस्यतस्याविवस्वतोभानोः ऊर्ध्वादिनीनवोम्बव

भ्रूर्भवति इत्यहं मन्ये हे गौरीकांत त्वामथ तः पश्यपद्मिनीपतिरिति सूर्यः प्रसिद्धः अहं पुनरेवं
मन्ये उन्मादिनी नस्यन वधूरिति हियं स्मात् दैत्यैः दीर्घैः करैः राशिभिः तास्मिं सूर्ये प्रक्रांत आर
ब्धो रवो वरमो वगूहन विधिया लिंगनं येन तास्मिं सति मधुरश्रमर युक्ता सा संकोचमेव प्रा।
प्नोति नवोन्माव हसैभंते या लिंगाति साति मधुराणा मालीनां योगंगनापि संकुचितलज्जा
भवति २२ तरलजलबिंदुनंसितधांत वक्र प्रकर पुटक पंक्ति व्योम वैशांत वीणाः वितत।
करानिवेशा डुंडुरनकंदंती नयाति सरागीमये वीणापिहारुणत्वम् अर्क पदं तीगजोग्रस।
र्गापड्गंतिवीनापिहंसिंहरत्नद्रुदरुणत्वं नयाति तरलानिप्रभात प्रभावाद्यपलानिता
नितारास्तान्येववणी सान्निवेशा भ्याजलबिंदवः सैरुन्नासितायाधांत वक्रमेव प्रकरापुटक
पंक्तिनालिनीदलावलिना मुजुरन्नू व्योमैववेशांत स्वरत्नमागोत्न वस्मादितनायेकरार
प्रसयः करपुष्करेन स्वानिवेशान् २३ ऊर्वीणोनांखिलजगन्मूडालिनं मोहन निद्रात्मना।
धांताडंबरकालहारगरला पीडोरुणत्वादिषः त्वन्मूर्तेन रमयं मालिंगानितं पश्यणाहम्
नैयतोसिस्वस्ताकानिकाइवाथिनालिनं भृंगा रजंनधगान् निद्रूपेणमोहेन सत्ताभायेन

का प्र

श्री
दं.
38

जगत्संऊचितंऊर्वीणेयोधांनाउत्सवरणव्वकालकूटात्वोगरलापीउविषपुंजोदिशोहणउुदस्याल
मव्यकारकालकूटमर्थसामर्थ्योगिलतित्वन्मूर्त्यन्तरं नवकालग्रसितुरष्टमीमूर्तिः यत्नस्तमोवि
घाहिसत्त्वाः प्रतिर्तः काणिकासवभ्रमराः पत्ताव्यायं निरुद्धेर्भावकर्तेकत्वाभावात्कर्मणिष
ष्णाभावात्कर्मणिषष्णाभावः अथवात्वकाथकृत्ल ग्रसितानवमूर्त्यन्तरमष्टमीमूर्तिः सूर्यल
मोविधेवृन्तंनिगिरतिमोजनावसरेकणापतंतीत्यष्टमूर्तेरितिप्रकृतानुगुणमामंत्रणम् २४
हठत्नुवात्यंकेरुहंऊहरहेवाकाविहरद्विरेफालीलामधुरतरगीतिष्कः तिथिया हतोर्मदंम
दंवहनहरिणेनाधिनलिनीसनीडंप्रातस्थाश्चरमिमरुद्धघनविमलः हठेनत्तुतानिफु
ल्लानिपंकेरुहाणितेषांऊहरेमध्येविहरद्वंतीयाद्विरेफालीतस्यामधुरतरायागीतिर्गीतंत
स्याः स्फुतिधीः श्रवणेष्कातयाहेतुर्भूतयानलिनेसमेपीपद्मिनीनिकटेवारुहेणमृगेणमं
दमंदहतत्स्ववमनइयत्संकमन्यरिमलोयस्यसवहतिमंदोवहतीत्यर्थः कालस्वभावसम
तेमंदवहनंमृगस्वभावाद्गीनलुब्धेनवाहमृगेनमंदहराणमृत्वेतितिप्रतीयमानोत्प्रेक्षेय
म् २५ शाधस्तमेडरमेत्रमंऊलतलाकारेतमोऽनवरेद्वागांडीकृतमोऽइचंद्रहशादिध्वस्तेप्यपा

इहदिने अस्तंचित्रशिखंडिनामपिगतेनतेजस्यहोसमूर्छतिप्रस्तोतिप्रतिसूर्यकान्तशिखरं
तत्प्रसक्तिंशिखी मेरुरंतिविर्जयमेचमंडलतेनतनायस्यसग्राकारोयस्यमेचम
सैथकारप्रपंचेशानेमति श्रीश्रीहरनास्मार्दः दृहस्याश्वाद्दशादश्वङ्कान्तशिलाये
नयेनननास्मिन्नर्णाइहदिनेजलप्रवाहेनिहृतेपिचित्रशिखंडिनोसमधीर्णोविचित्राणां
वर्तिजसिप्रकाशोदर्येवास्तगतेमतिसर्वेषुसूर्यकान्तेषुशिखीअग्निमियूरश्चनृत्तेज्व
लनेनात्मेचप्रसक्तिंप्रस्तोतिअपिशाहृोविरोयधीनकः मेघालोकोइहदिनेमन्यमयूर
नात्वंचमयूरनृत्तहेतुः तदाभावेपिनात्वमित्याश्चर्यम् २६ इतस्ततः स्फुरणसरोज
सौरभस्पृहाभ्रमद्भ्रमरभरस्समीरणः वहत्यसौदयितेविधूमधूमनाप्रबोधनाइंवि
माणिजातवेदसः तरुणस्सरोजानांसौरदभरस्तन्निधयायास्पृहयाभ्रमद्भ्रमरभरो
यत्रसवायुरितस्ततोवहतिअतः सभाव्यतेसूर्यकान्ताग्नेज्वलनादर्थांतस्य धूमेनधू
मतांदयादिवप्रस्तालिकामयत्वात्वायुर्वहतीत्यर्थः २७ उमारमणमिन्दुयाविज्ञाहिहि
तातिचस्तुषाविकामसहगणमस्तुतांसविरमत्रधामत्रयी भवंतस्तपसीविर्जवहिहांज

लिंबं जनं पुरंदरागुरस्मरस्मरजनोननदीतते ३ मारमणेनिप्रकृतानुगुणसामंत्रणम् नि
श्री: इयाचत्तघोतानिसंकोचस्तुविनहिहित्यनघ्नेत्रेपुधामत्रयीस्त्रर्यसोमाग्निरूपाविका
क च: सेनसत्वमघ्नुतेतांमजनतान्वांसविंतूसंजलीनांहृजनंप्रकाशनमेवाचिकंयत्रेवंकृत्वारंइ
मुविदेवजनोवहिहृदीतते २८ त्र्यक्षस्यतणदशायीनीवत्ननिष्पिष्यमानंक्षिप्यहृ
र्वीसरवगणीवारत्नरेणुच्छटाभ्यः युद्धेसिद्धानवधिविजयोन्मेषनिमेषप्रहस्तित्यन्य
वननशिरासोलमुग्नवदस्त्रे क्षिप्यन्स्मृत्योदर्षोयेषांतेस्वरवाग्नेषाशिवारत्नानिव
त्रेणनिष्पिष्यमाणानिनेषांरेणुच्छटाभ्यायस्यसंबंधिनोनेत्रदशाशानीत्रसेनाभीतिंभ
यावनामस्त्रराणांपिष्टाभ्यः चूर्णरत्नेभ्यउत्थितनाइजसस्महस्सं ख्यान्यपिनेत्राणिभी
निभजंतिनावंनोस्तरायेनहृताहृत्यर्थीः युद्धेसिद्धेनवधिरियत्तारहितोविजयोन्मेष
जयोत्लासोयस्यसोनिमेषाणांदेवानांप्रहीणगणीस्वदर्शेणनाशिरासिष्टानिवस्याधिसत्रि
यावधिप्रथममिंद्रनिवेदनंप्रस्तूयमानवस्तुनिप्रधानान् २९ स्वकारिमदस्रोतःपीन
हिरेफजटालनासहादिदिविषत्केशायस्यश्रयंनिपदृद्वयेरुविसत्वनायश्रेणीयोगा

क्षिरोमणिशारतामिवसतिवसन्तेशक्रोमनागनुगृह्णनाम् स्वराकिरणोमदस्रोतस्विप्रो
नाग्नुशाक्ताग्रुहिरेफाभ्रमरास्तेर्जैहालनाजरामाहितताजुस्मृहादिपरिचितेयस्यपदद्वये
रुचिसलियिशक्रमसंबंधिनोनवोस्नेर्यंश्रोणीनम्रयोगाहिविषके शास्त्रमूर्धजाः शिरो
मणिभिर्विशारतांदधतिव्यक्तमौलिमणीनांप्रणमतांदेवानांनवरस्मिव्याजान्तुनशपि
मौलिमणेयोगरूढवजायतेरत्यर्थः सोयंनमतिजेनगृह्णतांतृष्यतामित्यर्थः ३ यस्या
स्तुमानमुपपथेविनिहीर्षयेवयांताविमानपदवीकतिनोमृरालाः यावासतामरसोना
लमणालवल्लीमास्वाद्यवेनरमयाचितमाधुवंति मनांचितचचलितांजलिसंपुटेचलवा
लोनिसमलवाकिंतेभगवत्पशोभिः वाचात्रयीकविरयंतिरयन्त्रहन्तेजीमूनगर्जितजि
नास्थरानहंसान युग्मम् यस्यब्रह्मणास्मबंधिप्रकंनिर्मलंमानसंचितंसरोभेदस्तु
नन्पथेविहर्तुमिच्छयेवयस्यविमानपदवींयाताः कतिनोमरालाहंसाग्रावासोथांबुस्म
णग्राश्रयस्तामरसंपद्मंतस्यनालीमृणालवल्लीमास्वाद्यचर्वयित्वायाचितमप्रार्थितंवे
ननमर्यादिहनत्वस्यव्याप्तिमाप्नुवंतिसोयंभवीवेदत्रयीकविनाजीमूतानांमेघानांचा

श्री
कं॰ च॰
40

र्जितं जयंत्यावाचा वाचां स्रोतीति यतो मत्तां चित्तं सभक्तिकं कृत्वांजलिपुटं च स्वानि तत्तत्पत्वा
इत्थरात्तहं संसारिय यत्नेन हितां कुर्वन् यशोभिस्तवकितं प्रस्तुतम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ निष्ठ्याकामा
नमुकुटेषु रुद्रस्य योर्मिभिः कालं जायमानं नवसंविदनुप्रवेशम् ॥ चत्वयि मृष्यमव पश्यण कि
रीटं जलेषु स्थिस्त्वदः किमपि पंचमम स्वत्तसागम ॥ भवेति प्रकृतानुगुणमामंत्रणम् ॥ त्वप
श्यणेन किरीटितो मुकुटादम्बुष्यवस्मण संबंधिग्रहः पंचममुत्तमांगं शिरो हत्वा शिशिरां
सि किमपि दृष्टमिति यतो निष्ठ्यं दमानः सुधास्रावी यो मुकुटेन्दुस्तस्य रश्मिभिः सेक
हेतोः संजायमानो नव संस्कारविदनुप्रविशाय सा वस्य संबंधि पंचम शिरश्छि
त्वा हरेण स्वकिरीटस्थापित पितिरस्यानि जीवसामृतसेकात्तु नवत्वं प्रविष्टेति तत्सगो
त्रमुखं वत्तत्स्य वार्ता पृच्छतीति वाक्यार्थः ॥ २३ ॥ यः पदादष्ट चन्द्र विज्ञा हम महस्संतान
सीमंतितां प्रागेवानुकलिंदजाजलपरीरंभादि वसवर्वीन् ॥ सेऽवलोकविलंगनेकनिरय
श्राचोमचोनः सत्वो श्रीकंठ प्रणतिं चिरंचरत्नयोः पुष्पानि हलस्लव ॥ हे श्रीकंठ संसारस
वलिबंधने एकानिरस्तानि मिलास्राचालोकवातो यस्य यतो मचोनः सत्वोशाककार्यप्रह

श्रीः
क॰च॰

तानन्दतिचकौतुकमौ ३५ यः पोवंचयतिस्मनारकमभुवं स्वर्वाहिणीनिर्गमप्रोक्षुंक्षेननिरर्गा
लेनचरणनिःश्रामिनशक्तिकस्तुः प्रारूढः सभुजंगवैरिणमयंत्वद्वारियारिप्रवः सेवावा
प्तिधियाक्षितिंविकराणवेनेस्कंदोमनुंदोयथा यः स्कंदस्मरणकरस्यास्वरविशेषस्यानुभुवंस्या
नंप्रदोऽवंचयत केनस्वर्वाहिन्याः स्वरसेनायानिर्गमस्तेननृपोऽभुक्षेनक्षः सहेननथानिरन
लेनचसंग्रामस्फारेणशक्तिरायुधविशेषस्यैकात्स्तुः सोयस्कंदः कुमारोभुजंगवैरिणःसन्नूढा
रमारूढः पारिप्लवस्सेवालक्षणन्वेषणोच्चकंचलः तद्वारिप्सितिंविहस्यनेकरोतिमनुंदो
यथाहरिवत तत्पदेसर्वाहिणीगंगाचरणः पादः नारकाणमभुवंस्थानंशक्तिः सामर्थ्य
म भुजंगवैरिणागरुडम ३६ अथैकादशधाविभक्तमपिनेश्रूपंभावानीचयोग्द्धंतल्प
मिवाजितवत्सलतयादत्तेन्द्रशोद्वादशसोयंनारकनायिकाकुचकचद्वाल्मीकपद्मांकुरश्रे
णीलुंठिकरस्त्ववालम्भगवत्सीयैर्वर्चत्तथाम अत्रास्मिन्स्थानेस्थितमेकादशधाविभ
क्तनवक्रूपमेकादशरुद्रालक्षणंतथाभवानीस्त्रेहवशात्कुगपद्धभूमिवद्वादशधात्वशो
दत्तेसोयंनारकस्याप्सरसनायिकानांकुचेषुकचत्तोयवाल्मीकपद्मांकुराः अंकुमपद्वरव

तः सकलस्त्वचरणयोः प्रणामं करोति यः कृष्णः स्वतुंगीगंगां पादादसूचत् प्रसृतवान् अ
वि. नएवस्वगृहस्यनिजशरीरस्यमहत्त्वंनानेनार्थात्कलत्रेणसीमंतिनांविभक्ताम् अतःप्रागेव
मयागान्धर्वमातुः कास्मिलिंदजायायमुनायाजलेनपरिरंभसंचयनयथानामिवस्वमहिम
ख्यापनार्थंयःपादाज्जत्ववयंवांतराङ्गंगांतिमवाम्मापादयोः प्रणमतीभिमत्वाहैकल
४१ भत्वातिशयीयोभातितः अथयेनांगेषुजगज्जरंकृतवनातेन्मार्येतेमत्स्यनागृहणेनेनशु
भांतरंगपदवीकूर्मीकृतोविग्रहः सोयंकौतुककंदलीजनयिताचंद्रार्धमूर्धधनंधस्ता
रातिकुलोपितेचरणयोर्नारायणेलीयते अंगेषुजगज्जरंकृतवानाकूर्मरूपत्वात् येनम
त्स्यनारोत्स्यानेमीनरूपत्वेनत्यत्स्यनेसमुद्रांतरामत्स्यस्यनदापिभावात् तथाशुभसंसा
नरंगाशुभकारिणीपदवीप्रकारस्तद्गृहणानेनयेनविग्रहस्तनुः कूर्मीकृताकमठीकृतः
कौतुकमवोल्लासनस्वभावत्वात्कंदलीस्तस्याजनयितोर्जनत्वोदकोविविधरूपग्रहणात ध
१. स्तारातिकुलेजितारिवर्गोपिनारायणस्तवचरणयोर्लीयते अंगेषुजन्मपदभेदेषुमत्स्यानु
ननपदांत्यराणांभावस्तथाशुभांतरंगपदवीगृहणेनेनकूर्मीकृतास्तितरूपमिर्यस्यसविग्रहः

नाः नखश्रेणीनां लक्ष्यं हिंसनं वेधनमानसीलाक्ष्यक्षणोद्भुतपपन्नत्वात्प्रीत्येहर्षाय विरमत्वक्र
मारेहतेपानं कुर्वित्रिन्यर्थः ॥२१॥ यस्मिन् अंकमयंकपुंजकधुरामध्यास्य मध्येलिकचक्रेपंचव
रयोसुरहषोलीलानमितं वपुः सम्बाहाहृदयेश्वरोत्रपुरनोहूरानननास्यव्यानेसघः पयप
गजाननेनकरतः कीर्णैः पयःशीकरैः मध्येलिकंललाटमध्ये अंकमयंकेनपुंजकं तिलकं
अंकुरामध्यास्याश्रित्ययः पंचशरावरोथसुरहषाः कामांनः पुरपुरंधुरनेवपुस्त्रीलानामितं
चक्रेवैधव्यदानर्थं सम्बाहायाहृदयेश्वरः पाणिपीडियः भर्तामाहूरानतोगणपतिनाकरस
कांशाम्बकीर्णैललकणीतलयति ग्रहिनलकणस्पर्शाविरुद्धः ॥२२॥ ज्वालामालाजटिलि
तवपुः पावकोसोशरीरं विश्वेषामपहहमहसान्वक्तृणानोजनोति तेपातसप्तवलवि
गलद्धूमपापसलंगरंगभंगं बरतरशिखालोपमारोपयंति सर्वेषामपित्वक्तृणानोवपु
रसोपावकोमहसातापेनजनोतियतोज्वालामालाभिर्जटिलिपिवपुर्यस्यत्वहर्शनपापैः
हर्षात् तेत्वक्तृणममपितत्तापवशात्यवलंविगलद्भिर्धर्मजलप्रवाहैः अस्याग्रेरंगंज्वाला
भंगं समारोपयंति बरतरेति ज्वालालंभीयतोयसप ॥२३॥ श्रापक्षोजिह्वापत्रचटुलीभूत

श्री. वपुषं समीरो यं हृतात्परिहरति परपस्वमस्यदम् तड्मेकाधिकाग्निरिड्क्षित विल्लोवदमनो वि
च. पटस्य समस्यतयापि हि हरसेवारसविधि। ध्रुहोभक्तिवशाच्छ्रायं समीरो मनस्त्वमस्यदमग्निं हृतात्पवि
हरतीव लयति लिनानो ज्वालानां पटले तेन चडुलीभूते वपुर्ध्वस्य जिह्वापशे चडुलस्य च स्मोगुक:
यतलस्यायोहस्तेकाधिकद्वाक्षलनातिशयाद्धि विड्हितरेगोमाक्लांते: खेचस्वव मतोसघातवयि
विषयस्य समीरस्य सर्वादि पदीनाभव तिवायुवशाद्ग्निलज्वालीति ततस्त्र गौरीक्लास्पतित तनोवा
युक्तनोपकारस्पवशात्तिनोभवतीत्यर्थ: ५ यतोव्यस्तानवधिनिपिकेतसक्षुस्वान्भूतयाजा : क्री
डक्रीडाविहरणादम: शोणपादांशुपुंजै: रक्ताहेतोसिवरवयतिशतिमस्तासिहरसद्देमहाकुट्टावन
तवदनस्तां ऊर्वीसर्ववेरी तिथिमदिलाद्भूतयाम्नाक्रोड ऊहर्नमस्तानिखाड्स्त्रबुद्धयोसंख्यानि
भयोपस्पर्ततमप्याटिनवान्य: शोणास्परक्तसपाद्मांशुपुरंजै: कारणैनस्वसिंहवटकाभिवकरोतिवज्ञा
याम्नाहतस्मड: यतोनिपिश्रद्देशेषक्रीडाविहरणांमेवारस्ते नविनस्तअद्वेरक्तस्कोतिस्तोतितत्का
स्वयस्यइनोटस्याभिपिशाल्लमे तेनस्वलोकेसिद्धाभाव: सोहितशुभ तिभ्यक्कंदस्वेदमिक्षति ५१ स्मए
लोकाक्रमणाक्रियासमदिकेहतोत्वत्तस्यकश्चेतसोनस्वहत्त्ववरणाद्विकासंकासमंदेकथं

यः पतालवद्मवेपिः तनतेजम्बैर्निर्धीनोमिवज्ञेषशोषविलासमहारम्भपुरसेवमोखेत्तमवा स्वानग
राम्बतहेस्वर्गापिरोहेह रम्बत्पनपुत्रच्छर्कंकुवेरविमानेनस्रपोतेपतानांस्वर्गादिकानांहेमकि
किणीनांवाद्धल्याने भर्तीयोश्चसंकुंदसंकीर्णितामंडकयत्नास्वजयनयः पातालस्वर्गगनेपिनिभि
जम्बैर्द्योगंकरोतिमतेसकाज्ञांतवेरम्भेवानावाभवतिशोषविलासमहारम्भमज्ञाणामोस्ववलावदि
कानिपिजम्बात्वेनोत्स्वत्तिता: ॥ निसर्गास्र मंगाखभिकरवारालाविलम्बुवेमनात्तपश्यन्तस्मिन्नपादित
नयेयमस्त्वदः भवंद्वारोपांतशुणायेवतिदाडंकितकनेप्रतीहारशोकोच्च णामयजयंतेदिविषदः
मनाकाशपदिविषदोदेवाश्चस्मिन्नन्दपत्रेप्रतीहारशताघाशोकात्राणांसेवंतेयतोनिसर्गानाश्चभंगव्यति
करकरालेभूकदिभीषणाम् गविलंभवेयस्मात्तथाभवद्वारोपांतेप्रजयवांतमानस्तस्मिन् तथाद्दाडेना
पृथ्वेनांकितः करोयस्मात्तस्मिन् प्रतीहारेसवभ्रभंगादियोगः प्रसिद्धः ॥ पतनेकयकोभकेजं
मदिनीनाथ्यार्थमूर्धन्तनात्तशपत्पघशानैरनग्रहद्दशाभत्मान्नरक्षवयिस्मारस्मारमपारोल्लोचन
शिखिंजलावल्लेहवाण्याहृदादेवविसंस्यालेरवयवैः कालः किलयाघति हेजंमदिनीकांतस्यचं
द्रसार्थंमूर्धनियस्मात्तस्माभज्ञाणाम् नमेतेकोतकंलकायविसंस्यलैसेस्तैरवयवैः कालोयमोस्मा

श्री·
च·

यदि कदाचिदस्मिन्क्षोभमवाप्नोति हभक्तान्वरक्षेभक्तवत्सलेनापि इमादद्रष्टाप शपतिस्मतिजत्तल्लहोत्पा
ह अपरा यालोचनाभ्रेज्वल्लानदवुल्लेहेन चयातंभ्सारेसरनामस्तातानरपि मोमाप्यानीदितियमुस्सा
स्नानि किल्लेतिदाहथ्यांअमातनथातिते ४५ मतंहस्नाद्भुवदभिस्तितिग्रामवेडल्पलोलालाकोल
स्पसौकलयभगावस्याडखोवाहवर्षी अतंतेथतुरावपहसयांशपाशोरगंदंतेभीत्तमपघच्चमविरं
सम्भ्रमेणाउयोपि भवतामसतिस्नमनु(वा)गमन्तेन शामसेन दैवलंतेनत्नोल्लातत्समात् संहताम
येनेजोहस्तामभयोत्पत्तेस्वरूपभावित्वात् ध्रुवंश्लोकोपोद्वाहृतोः यमस्य हस्तात्तत्संपाशवधनरूपव
रगोदमत्तेभोक्तंघाउवः जमारसमभ्येथीवाहमपूतरगेडयपरिहरति अत्र पद्यमां वेतीवानघातना
मस्यअयतेपीनयः कान्तमर्पमयूरासमभ्रमेणारदतातदुजाजनिनेनदम्भगीयेनविश्वयत्नेता
मासिपियसितमित्यर्थयनीत्यर्थे पाशयहणाम ४९ पायंसायमदेशुदीपपमिषाहयल्लेमायाहि
शोयस्पारानिकहेमपात्रपदेवीवणशिषामणल्लम मायंतोयजलाधिदेवतमितः कंदर्पदर्पहरू
कीर्ति : पशपजपत्यनत्यय शशिशेखराः प्रचेताख्यवत्तपम्पसोयंप्रचेता वरुणस्तवकी मीलपा
सनमयः सर्णीयः शशमितहकृतः कंदर्पसदर्पायइसतितस्तोयजलसनयायिरूपस्याधिदेवतंतोपक्त

४३
43

यतः द्विसं द्विमात्मडूनिताशापत्रपुष्पाणि येन तथा मरवेरस्य प्रान्तकीलेन तत्त्वभावत्वात् खेगजकलस्य धा
नपुष्पाकृतव्याजेन प्राणितः स्तोत्ररम्भो येन तथा नभपतव्याजेन प्राणितः स्तोत्ररम्भो येन तथा नभप
वकपर्वतश्रंपरम्परव्याजेन प्रदीपं निदधत् तथा हरमाननमितः न हि न कृष्ठिम्बमेव मूर्धी येन शुश्रा
जयितश्च पुष्पादिस्तेयः त्रिपुरसिद्धः विभववतगस्वेश्वतिसाकृतमितिभद्रम् ९ इति श्रीपण्डितभट्टनो
नराजसुतजोनराजकृतायां श्रीकण्ठचरितटीकायां प्रभातवर्णनो नाम षोडशः सर्गः समाप्तः श्री
गुरुवरचरणकमलपरागपुञ्जेभ्यो नमः अथ पमे डोंगल्वकान्तितिलविम्बितार्कविम्बमुत्तमप्र
तिनवबालपादपीठम् चूडेन्द्रविसमरश्मिजालैकनीलमृद्वल्लवितानपीनफलम् चा
कलकम् गल्वर्कस्फटिकंतत्मयेभूतेप्रतिविम्बितानि याम्यकदिम्बानि तैः प्रसभमानिसम्पादि
तानि प्रतानवानिलोकोत्तराणि रत्नमयानि पादपीठानि यस्याम् तथा चूडेन्दोस्तुकान्त्या विस्र
मैरेरश्मेरश्मिजालैकनीलड्रुमयुमानं पवलितानां वितानानां पीनफलं यस्यां ता
तथा मविज्ञानवादैः दत्तेन प्रविशद्भिरहस्कतां मुक्तापीठरकोशुभिदिंशगणिताहेमवेत्रवणाशय
मां वितानमन्तरेणाकोशुभिर्नाप्रवेशादागमारत्नार्थं प्रमपवकाणारोपः तथा तिबद्धभिगंगा

श्री. च.

गोहेरस्य तनवं दिशाहृत्यम् तथा दिदृक्षयाश्रमतां सुरगणानां मौलिवलैर्भ्रमाद्देवश्च शपाद्भिरयलसत्पत्रा
पुष्पप्रकराम् तथा हर्षवशाह्वलमद्भिः कुमारवाहमयूरपिच्छैः कान्तवितवीजनानव्यविरामं न
तमिति क्रियापदः न्ववसदनम् आचरमं प्रभातिकम् यत्तेध्याकर्मतत्ति हे गौर्यासास्त्वयं तदृश्यमा
नः सध्यायाः स्त्रीलिंगत्वात् तवंदनेन गौर्यासस्पर्ध्यत्वाम् त्रिभुवनस्त्रीणां लीलार्थं जं कुमरु गङ्कास्ते [illegible]
रवयेन मल्लिस्त्रवोहर्ताहरः अस्थानीमसमोविषा १२२५ वज्रात्मकम् विभाणावपुरहिमालित्वमता
येयतमामाखिलगौर्दिवादिसाराम् आश्चर्यंचरितमदंचयत्रपूर्वासर्वाणीदयित्रतममस्त्वभामवाप
त् ५ अहिमालिफणाथवंवपुर्विभ्राणाः त्वमः समारिणांतपोयेनसमगेरीय नि सकलगोस्य हितो
तथा दिङ्मासौसारावत्तां समभांदिवाप्रातरवापत् आश्चर्यमिमादि विरोधस्वकं अविषमानाहिम
स्पालि पंक्तिर्यस्य सत्वमतापश्चात्सृष्टे गौर्भूवादिभिर्युक्तां दिवादिरेवयात्रपाठश्छेदविशेषस्सारोयग
स्याश्चर्यत्वम् दिवासञ्ज्ञोवयेप्रातर्वा केके चिमदिवादिसारामिति एकपदं कृत्वापवंवावर्तते दिवादौस
गौदौसारामिति तत्रनात्वाणिकं स्पदयंगामं दिवत्तदितिदिः शीहस्यात माभेः यश्च स्विशहोक्ष्कममानोस्तित्ति
तत्रतथामनेदिवशस्यम ताकविमिरश्रुकांते ५॥ नमस्कारस्फटिकविंकर्जो विमांतः संकेतपकिलनव [illegible]

पातालस्थलमवहासमूभिभक्तेकान्तेकान्तानमिवोह्यमानपादः सस्फारस्तविस्तारस्फटि
कमयोटकः उन्नतभागोयस्यतस्य अंडिमसोतः प्रतिविम्बितेजलजलेभस्वादेकान्तानालेगा
न्तामततस्यपवेशनसमयेपिधानमाणपादद्व्व ९ नेत्राग्निज्वलनविलीयमानचूडावणेन्दु
स्रवदमृतोपजातजीवान् भूयोपिप्रमुषितमाविदोन्मणिकेवाणः स्खलितविषाणकोक
णाहेः नेत्राग्नेः ज्वलनेनतेनविलीयमानाच्चूडाचंद्राद्द्रवतामृतेनोपजातोजीवः प्राणोयेषांतान्
मणिकेवाणः स्खलितविषाणकोकणाहेः नेत्राग्नेः ज्वलनेनतेनविलीयमानाच्चूडाचंद्राद्रवता
मृतेनोपजातोजीवः प्राणोयेषांतान्माणिक्यपालानिकेभूयोहिविषश्वासेनपुनरपिरातत्वेत
नाकृतोणाः प्रलिप्तसवालेकाराः ७ स्थिनानोहस्फतरमकापोफणभारंपादाज्जदितयमिवोस्त्र
जुष्टवेयाम् जीवापावलयमिवान्वहेदधानोदोर्दण्डेश्रितविषमासलस्तपम् हस्फतरंहला
होणांसर्पाणामस्पोफोभारयेनतत्वक्षम्रलत्वंजटबेंधपंविधाणः पादपत्तेहस्फतरमस्पुहोपो
फोभारोयस्यश्रितंविषममसलपीवरंस्वरूपंयेनतंदोर्दण्डंदधानः श्रीवापतेश्रितंविषमास
लेसस्वरूपंयस्य ८ मयाणांवडवाननामवीत्समाणोनेत्रांतैर्वदनमनमर्मसिमागयान्ये सवीत्या।

श्री. नाथोऽप्रथममभोऽप्यप्यतास्याबामीनः शिरसि विलासविष्टरस्य चङ्कारिणां स्वखेदिनां द-
च. ष्टिं त्रिपत्रणा समभंग्रतिपय विलानास्य नस्पशिरस्यासीनस्तस्थौ ९ ऊलकम् मावारेनारकतविष्टप
४५ भागाभ्भंगादन्तस्तत्रनीलिमोद्गमानि सर्वांगान्यभिनवभूतिभूषणान्यप्यासेदुस्संहचरत्तांगगूल
स्याल्लस्य मरकतमयान्यनस्यमीनां तस्य कीत्यामतील्लत्वोदयानि भगवतस्सर्वांगानि विभूति-
तान्यपि नीलमेनकाण्ठतटस्य सामास्यमापुः १० सिध्योर्ववापिबततस्य पादपीठसोत्कण्ठाः प-
रिते भ्रुवोस्तु जिह्याः नद्याणां चिहृत्य भराहि निर्जराणां नत्या स्यहगामनक्रमेणा चक्रुः पा-
रिवरितसोत्कण्ठाभूनिष्णा दास्यास्तस्य पादपीठस्य कृत्येकर्म चक्रुः देवास्तत्पादयोर्द्वयोस्तु
भीनमस्तिष्यन् ११ सावेशं कथमपि तस्य नोपशाल्यं किं कटो विटधूर्जटेश्च वामरागाणि चूडेन्दुवल्ल-
पनकृतो विशंकृपाचेलालाटज्वलनभस्मकाण्डमातवस्य तस्य पशास्य निकटे किं कश्चामरा-
णि सावेशमन्दं कथमपि नाथवत्तृ मौलिचंद्रस्थानि कमलोकालनाल्लस्य भाल्लाग्नि-
पावैशंकित्वाय यमंद चामराणि धुनी सौनेशामिज्वलनेन नूडार्वचन्द्रो विलीयत इति शंकि-
त्वा मंदं चामराणि दासीकस्मयन्त १२ हेरोऽम्भो निजपितरापयुञ्जटकूबादेणार्के ॥

८५

विनिद्रुपदत्मदंतयाश्रि अभंगदृष्टयुतनकर कृजानोऽत्पंतं प्रहृतमपियदत्तदमम् त्वपितहेरम
णाद्याचेद्रमवाष्यप्रहृतादन्मस्पदंतस्यस्यानेनिहितवान्द्वितीयदशनृप्रनिखितनहृतवानाणे।
श:॥ तस्यचेद्रस्परश्मिपंक्तिनो नस्यकोत्प्रहृतमपिदंतेजत्पंतस्कुटनमकरोतीत्यर्थपदेनार्थो
त्पति:॥ हस्तेनाप्युत्समस्यकोणादेतमवस्त्वगाति॥ १२ प्राविश्चत्रयशनकैरतवेनवंतो विनयविनम्रतो
शिरोभि:॥ सर्वेपित्रिदिवसदो निवेद्यमाना:॥ मावदष्ठ किमपि शिलादृनेंदनेन अकैतवेनु निवाणे
शिरोभिर्विनयविनम्रतोप्रकाशयंत:॥ सर्वेपिदेवा:॥ शिलानंदनेनेनेदितात्किमप्यसम्यं मावक्त्वा
मावगाननेनिवेद्यमाना:॥ कृतनिवेदिना:॥ १४ हरानेतदन्तस्पर्धयमाविवन्नसंहत्यप्रणतिमश्रम
लोचनाय त्वत्पादौविरचयतोहिमालिभूमोनिभूमोत्वात्मालीजगदपिपांडुकीकरोत वेत्व
भाग्रेयोभोजनंयेषांते संहत्यमिलित्वाभगवते प्रणतिंचक्रु:॥ संहत्येतिभक्त्ये दृष्टेकुर्वति पादत
म्र यतस्तस्यभगवत: पादौशिरसि कुर्वतां पुरुषाणां जगत्कर्तृत्वात्मालीपांडुकीकरोतिपा
दपीठानिकुर्वते चाज्ञांसुजनत्वानन्तमावयामममयोप्यागणां पुरविप्रणाविकीटमाणा:॥ द्रा
त्तेखोवनवप्रधा शिलामराणां संजापणाडिमपरियहेचजरूप: अपिशह्वोभिन्नकम:॥ प्र

श्री· व·

५६

46

रिपुशङ्कातरोदष्टवः यामत्रयीप्रकृतयोभगवतापिनिर्बीजमंस्तात्‌ दृष्टिलेखाद्देवानंसंतापे
जातसंचनिवारयामासः भगवद्दृष्टिपातमात्रेणैवतापदाशनिर्मूलितानेत्यर्थः वनेतपाश्रयंत
चकार सर्वेंद्राग्निभिस्तापजाज्वरहरणंकथंभवतीत्यर्थः २९ ओंचित्यात्रिजगन्निजमासनेभजे
तस्ते दृष्ट्वाः कुशलमर्थेंद्रेणोवरेण इत्युक्तम विभिदादयः सर्वाप्याः समस्यादिवमपुरो।
हमेर्वचोभिः निजनिजासनेोपविष्टाभगवतोविस्पाहगागतः कुशलेप्रष्टुवइतिनयावतिन्र
वत्सतपकारलोभोकुशलेप्रष्टानमविभिदादयः शक्राद्यास्तपापानादिवमपुरैर्वचोभिरे
वमवदत्‌ ९ विश्वेषांपुरिपुरियन्सदेवशेषेविद्वद्भिः पुरुषइतिप्रतीयमेतत्‌ किंत्यामृत्रितय
मयानपानदृष्टेस्तस्मात्तेजगतिपरोत्तमस्तिवस्तु तंनित्यमेवपुरिपुरियकप्रेयततत्तताविद
द्भिःअंवपुरुषइतिप्रतीयतेयथाङ्गःकध्यमेकदाचिमंताभवपुरिपुरीमाहविश्वेषामितिव
त्वादिकीजातानाम्‌ तस्मात्पुरिपुरिनिवासाद्धेतोः यामत्रयरूपनिदोषदृष्टेस्तज्जगतिमध्येकिंच
त्त्वपरोऽस्तमस्तिसर्वमेवदृश्यमित्यर्थः एवंवचनोपयोगतपवक्त्याविपत्स्तवनं नवेकंकिमपिप्रवि।
निर्मलंप्रकृतावतद्रूपंसरमविदस्ववस्तुनीते संतोमितिमिरप्रकारणामभिन्नदिशात्सकृतकमपि।

भावेननिखिलंचकिमपिभवद्रूपंप्रबुध्यति अथप्रकारान्तरेणाभिः हरिहरब्रह्माद्यैस्त्रिभिस्त्वेवातो
भिन्नरूपंकार्यं कृतकंकेवलं याकृतभेदं प्रकाशयतिगंगाजलंचत्रिधाभिन्नम् १९ त्रियुआ
द्यावितथमुदासनस्वभावेभावितेपुरुषतवत्रिलोकभर्तः कस्मैचेत्प्रकृतिरियंकरोतिकिंवि
चित्रैवत्वंभवदापिरोहमेतत्तरेणा पिंडिंदायामभूप्रामोहाहतचेतसः प्रकृष्टानन्तवोदासीन
स्वभावेतादृश्येवितथमसत्यंभावितेनेयादितात्पर्यतः तवत्रिलोकभर्तः अथयदिपुरुषानिरपे
क्षतयाप्रकृतेरेककर्तृत्वंसमारोप्यतेनहिभवतमनन्यंविनाकेवलत्वंप्रकृतिःकिंचित्करोतित्रिलो
ककार्यंतेनहृदयेनोक्तमादिनारायणंचनमपिकर्तुमशक्यमितिप्रतिपादनार्थंकिंचिपुरुषणायतेनसां
ख्यमतंनिराकृतम् तेहिसत्वरजस्तमःसाम्यास्यालक्षणायाःप्रकृतेःकर्तृत्वमन्यते २० किंमि
थ्याहंरमहदादिषुप्रपञ्चलोकोयंविकृतिमयेषुतत्वशतम् एकस्त्वमितिपयिप्रपञ्चस्थिता
श्चेतनतत्वंपुरुषमभिपंचविंशः महदादयोयेतेषुतत्वमितिशाहमयंलोकः किंप्रयुक्तेमाय
युक्तस्ययः यतोविकृतिमयेषुविकारस्वरूपेषुनिर्विषयिप्रवृत्त्युदोपरागरहितंस्वरूपंविभक्तमेक
स्तत्वशाहंतथ्यविभर्षिपंचविंशतेःपूरणंपंचविंशंमहदादितत्वेभ्यः तात्पर्यम् २१ किंक

श्री.
च.

तैतवश्वरतोथ किंन्वकं शत्वामः त्रितिपरराजमूर्धशाथिन् त्वेत्वाउंकाचिदपिनोपदंवनतिचेलो
कोथनिवश्वषविवती; हेकैल्लमवाक्षिन्तवाग्रेवयं किं कार्जवकंवाशाकामः यतस्त्वमत्वोउं
पदेच्छेदः ट्टूपं प्रकटास्ति शाहृद्यत्समस्द्रपमथवते त्रिभुवनमहाप्रस्पारिणामः पवेवतयोःरेकवा
रेतयोःस्त्रिहयोस्तवाये किमस्माकं कार्यं तेवैतर्थः २२ ऊत्रापिप्रतिहाभिमतितेतातरिनेशाहृंल
क्षणापदवीनचातिशकोऽहं तिस्तवमस्तिवनहिभोजगोतिवाभोषीजम्भमुपपत्तिसम्प्रदायः श्रु
तरिते कार्यमतिहति निरोधं नेति शाहृत्तस्मात विज्ञस्यगुणात्वनातिशोतेश्वनधिकता त्वत्सृज
तिपदं शाहृस्यगुणात्वे सिद्धगुणस्यच गुणानिमभेवायाक्षहूस्यगुणात्वे जगद्यापकत्वं सिद्धमेवे
शाहमूर्तिरसिजगतिवाभोषीत्सयस्त्वपपदेतायस्य सम्प्रदायः २३ किंविहहितस्तपपत्तिज्ञा
नात्माप्रभुरितिविस्मृकारभावोनोवाहेरयपि भवतो भवतव्यपूरस्त्वः किंविहस्तकार्यं ज्ञाना
हहिनपपत्तिं नेति चिनहतिश्चनेकरूपं तत्त्वनाम्नमरतिप्रज्ञानस्यैवकार्यं कातवम् ।
भगवाश्वस्त्रानस्वरूपः इतिमायेनवोभेरपिविज्ञानवादिभिरपिजगतकर्त्रवे ।
नवनाभिरस्तम् २४ श्रूमेतैरेकापिनतच्छमेवरूपंमा ॥ २ ॥

हस्तानधिगमनीयहस्तिकिंत त्वदृत्तं तवचपुस्तयावदोद्दास्त्वामेवकेनपरमार्थतो श्रणंति
तेःप्रभन्यावादिभिर्भोयैस्तस्कमेवद्रूपंकर्मस्थूनंनाकपिकिंतश्च तिमूत्मवात् माहेशेरस्य
हमिस्तनधिगमनीयाश्वशाप्याहस्तिनोनात्वंयस्तत्कूमेवोद्दैःकथितम् भगवतश्चमतिस्ता
हस्ताविस्तत्मतावाकूत्मत्यर्थः एवंसतिमूत्मवादिंतोवोभास्त्वमेवनान्यपरमार्थेनत्ववेति २५
वोभास्त्वमेवनान्यपरमार्थेनत्ववेति २५ विश्वामत्मनवधितांभ्रयीहजानेस्मानित्रिनयनसंवदं
नानि आत्मातेनवचवृश्सयोमित्लोकान्मानत्व मितिचनाहतांस्तिहावोधसत्रूपेतयिप्रनवधि
तोवोधसत्रूपत्वाद्वोविद्यिरहितंत्वजानंतिअत्यानिदर्शनानिसंबनापाप्यानिभगवदेकानि।
त्वीनत्वात्योपिदेहप्रमाणमात्मानंमन्यतेर्हत्मपणकःतेनापित्रैलोक्यलत्तणाशरीरंप्रसात्म
त्वायापकत्वमंगीकृतम् अव्यापकत्वागार्हामतनास्तीत्यर्थः २६ त्रैलोक्यंविभजान्नियोविचित्रतां।
यंयस्माच्च क्षरतिसर्वजीवलोकः चार्वाकास्तमिहवदंतियत्स्वभावंतद्रूपमसिशिवावरी।
कृतस्तेः अनेकप्रकारंविजयायोविभजतिविभपोतावस्यापयतितस्माययस्मात्सर्वोपिजीव।
लोकःस्फुरतितंविचित्रवस्तुनिर्मातारंयत्स्वभावंवदंतिस्वभावेवदंतिस्वभावमेवनिर्मातारंया

श्री.
च.

वदंतीत्यर्थः तत्रजगद्विचित्रवस्तुनिर्माणस्वभावं गणपतेश्चार्वाकैस्तत्वमेवांगीकृतं २२ यांमायाकवि
दनिर्वचनीयमानरूपानस्वरूपप्रभवतिनेतिनेतिनेतिसंततः यस्मिंश्चप्रवर्ततिमाचेरंतितंवातात्पर्यार्थः उप
निषदोविमोचरणानि अनिरूप्यमानरूपेयस्मात्मामायायैनेतितथायस्मिन्संततोनेतिनेति नैव
शरीरमित्यादिक्रमेणाव्यवहरंतितंनामउपनिषदोवेदांतास्तामेवभमितितात्पर्यार्थः इत्युक्ति २८ प
कंतत्त्वत्रिनयनरूपमेपिकर्तृज्ञानंचविश्वनमीश्वरः प्रकाशः तादात्म्यविग्रहवती विमर्शशा
क्तिरेवपेचितुमध्यप्रतितेनमेदंदोषं इत्युक्तिः शाक्तिमत्कूटकेकरूपंचवेदप्रमाणायवियायनेवि
गम निरूपकक्रमिकाविकल्पविश्वकर्तृत्वंहर्तृत्वाभिपरानप्रत्ययवेदविड्ढः यत्कापाशरूपदर्शिभेका
तेपिसर्वेतात्मत्वेदर्शितज्ञात्वतांभजन्ते तस्मात्संस्तवजइतामदीवयंतः कापालादावनकपंचनक
यंचनत्रयपेते कवत्सकायमजित्यतप्रकाशशाणाध्यर्कायमध्यवेषाणिवलोकः श्रासर्गाद्रवि
लजगज्जरिहनेवंकारणाणमव्यरभविवदस्मृतिः वजेप्रलयत्मरजित्यतिशक्तीनामंगीवं
मरमिजजन्मनोव्यलावी: इत्येतेहिमकारशेखरप्रमादः कापावाक्कविटजमिश्रमोमहत्व
इत्यादिस्तुतिस्वरवेषनिर्जेवषुवतप्रवसतनकपारमातिरोका तानिजेकपायितमिंद्रव

एउच्चड: प्रारेभेरभमहव शोवदैर्व शोभि: देवे ष्ठोवमादिस्त्वत्पामत्वेरेषमत्व्रनवोल्लसकत
णोभगवान्स्तव दैवीकेस्तान्देवान्वक मारेभे २५ प्रामानांममसविर्थं विघूतयैर्याचर्याभोविफल
मपल्लवेवनक्ति विश्विष्यं त्रिनमहसांमत्वोन्मिय द:श्रास्येरजनिपतिविमयंति सत्रिकटामा
गताननोवाहतनुर्येर्येयमवस्याडस्लहसप्रद्वंदवं मूकयतियद्विगल्लविजेजमांवोमत्वानिप्रभाति
कोचंडमनजर्वेतिपाणद्रुनिजानिइत्सर्घा: २६ विष्णापमृदभिवणारपिकिंभवनोवेल्काववसन
विसंस्पूलेननाःस्यप्रसर्थिप्रुधनरसाविल्लघ्यंतेजवस्तलयतिवाभवंहिधासश्रापदेवगा।
दोसेगाःविश्वस्रापमृदुभिषेजानिवारकाश्रपिभवंत: विल्कावलड:त्वशोनमत्वो:किल्काभा
वयहेप्रप्रर्थिभि:प्रथनयुद्धतत्ररमोयेघोतेधामामांत्रणाम् देमबलेप्यवस्तेजवेभवंतेजोत
करोतिविलंघ्यदेमभित्येकपादेवा २७ ध्यानेनसितमितनमतव मल्लयोनेरासीमत्वणाद्धि।
नदीनाणप्रचिंतायाःपरिचयनेतेदेवसघःसाधिकाजममपिनाधिकंपिनोगि ध्यानेनममा।
पिनावहप्रहष्टोक्तिमितितनमतवचिंतापरिवयेमत्तनाधिकनोनिशोणायते सहाधिभिश्च
तपोदाभिवर्तते यामज्ञावेनमहितमपिनाधिकम् २८ सावेगाणुधिवलानोद्धिषांणिरोमभेया।

श्री. व.

४०

स्यात्येसमजनिमस्सभाग्रभंगिः तत्रकंल्कशिमवशंवृन्दाग्निमार्शिस्संचारंकिमितिस्मदिषाति
शेते मोल्का एठं रागोह्मवंतो शत्रूणांशितेभिमस्सभाग्रभंगिः यमाशनपाश्वटंकोयोस्यात्येजाता
शत्रूसितांसियमाशनमाग्रममानिमम्पत्तानीतस्थैः कशिमवशंवदोल्पाग्निमार्शिस्तवापयस्या
तहिंस्रोरपिचकंकिमतिशेनेनिष्प्रभावत्वान्मग्नयमास्ते ११ यत्रश्रीरनिशिविनिदृष्टकलहस्यवि
भ्रमस्मरतिनपंकाजाकरस्पर्शकाएडेकिमितिविशेषणमोसदेहसंदेहमद्दविवकस्यनवनति
नितविकासितसहस्रहृष्टोयत्रविभ्रांतिमाप्यतस्थैः पद्ममशेनस्मरतिपद्ममरोविकासस्याने
कांतिकमात ४ चित्राघ्रविशोमदिशोषवद्धिरंबैविहतवतामम्भीरएनाम् किंतुषाउ
नवपिजायतेमहद्भिर्निःश्वासैरनलमसमोमल्लस्योगः अभूतपूर्वंजायमानकशोभाधिकमहिते।
रंगेः तपल्लवानांभ्रंतीयादेतंनश्रकाशयतोवायुनामहद्भिः निःश्वसितैरनलसतेचातरीमांसल
त्वंपीवरतातयोगः पुनरपिकिंनजायतेम्लवहातेनयोगपीनस्तालितेडःखनिःश्वासकनेपवमक्ततावत
तेश्मथ. पिशितपरिवितस्वजितभ्रताप्रवारेकिमितिवियावशुःएवाफोः भ्रभ्रभ्रमस्वत्नाःहिनाश्रि
यासामातेकस्यश्रीयतियथारंभागनानां भ्रतापप्रवारःहहस्फमम्मंगितस्पकोपेनेततर्कसशाशंग्या

त्वेन तथापरिचितमिति किं यथा रात्रिं विना चंद्रमाः स्वकर्तव्यता गतिः किमिदमितितत्पदम् ५२
निःशेषत्रिभुवनचन्द्रमरीचिनिवातदहे स्म हजमप्रकृतेकान्तेजः उष्णपुकिं समपादि विलोकय तेस्महा
यिकेशाकोस्मस्त्रुसितततरंगमात्रशेषः समस्तस्मत्रिभुवनसवस्मरोदनशीलाश्रीर्यस्य तेषु जोवको।
स्त्रतात्वापहृतेगोपितम् अभिहीनतेजाः किं जातश्रत्सर्थः हा कष्टे थिं टिं मायाम् अस्माते त्वं स्मा
शाकोस्मायेस्रुसिततरंगालस्माद्रे शेषो यस्य सकष्येह प्रपतेश्रुत्रे सोपमा गालितः उः खोस्मस्या सा
कृतपर्वटश्रुणतद्रतितानायधम् ५३ कांताभिः प्रतिदिवसास्तशैलसीदश्रुताङ्गोश्रुयुतिभिर्विवस्वतः
प्रतीच्याः यस्तेजोऽस्य भिभवं वभारसयोस्तांशक्तिं हशिविधृतास्मसि धुनक्ति कान्ताभिराक्रमेणैन
स्वीकृताभिः प्रसहमस्तोद्रे सीदतः आहास्तमयस्यवाजि शोस्तितीभिरेवयः प्राचीप्ताईस्योर्वत।
णोहवभिभवं तेजो वभार सविधृतास्मसि सर्वाप्यायोदृष्टोस्याशक्तिं प्रकटीकरोति सर्वाप्येण
नेत्रेणावकत्ताशक्तिः प्रकाशितानर्थः ५४ अन्येषां सवनलिहामपि प्रयातः स्पाश्चः कोबनिज
तेजसोतिरेकाः नीरंध्राद्वितस्मरात्मानिलोत्थैः किं लोकः कथमपि दीपवृक्षमेन मरवेभुजा
मपि समापः साकितः स्वतेजो महिमा कयातनीरंध्रतताविस्मरैर्निःश्वासैस्स्वतेजो न हिमा

श्री दीपावकिंलीढः शासितः ४५ ईदृग्भिः स्वरमकरैरेकमांत्रिकस्य व्याहारैरपुण्यजनकल्मषितपीडा :
व निर्वेदाभिमुखलोचनैकयोर्विलोकितिप्यजनामवर्तस्थितोऽस्मिप्यत्तमवंतस्थितेरम्बखाति स्मरय
40 वमेकारः स्वस्यवामकरस्लेसेकस्यमांत्रिकस्यप्रभावशमहोतोऽन्तरस्य ईदृशीभक्तस्य हाभिक
क्तिभिर्निवारितकल्मषितचित्ताः अत एव निर्वेदेन दुःखेनानभिमुखानिलोचनानि यत्रैवेक्ष
50 णाकर्षचित्तलोलुप्तिप्यत्ताः देवास्तस्यः ४६ देवोपक्रान्तिकविनापयोटनाटप्रेत्याधिस्वनर
चनोचितैर्वचोभिः हंस्मानोरथपथवर्तिनां मह्लतैं तेनानोभयमितिसादरेजगाद क्रान्तिकावि
नादेवोऽप्यसामादूरजगादपयोटनाटसन्नुनितस्य अत्यर्थी सवाकरोयस्त्रहस्तइवेनयाद्युगी
तैर्वचोभिः किं जरणभृङ्गानां हे सानोभीतिर्जवं हेसाहि मे यदेवि ताः ४७ संतापकिमपि विद्रुगा
तेन केषांये पादाश्वदिविषमानोज्वरसमेमज्ञचिन्तयन इस्मह्यमेपादेतयाम्बिधवनशाचवस्त।
यस्वद्विविषदांदेवानांयामनोज्वरस्तस्यपादाश्वर्येकेषां न संतापप्रकाशयतितैदेतयादेवासिवृरा
व्यामयोङ्स्महप्रमेयागाह स्वरूपाः त्रिभुवनवेदिनाः सति ४८ प्राणायामनियमादिसंमलाभिश्चेष्टाभि।
स्तिदिवमनीनिलंच्यायेतः संहतास्यरन्तरानिश्चयेनतेमामाराद्वेनिरवधितेपिरेतेपामिसप्रथममसाद्धिये मे रहिता दिस्यामिराहि

पैर्मांसल्लाभिर्यनाभिः वेष्टाभिः कर्मभिंदर्पविंजयंतः तेदैत्यासंहतामिलिखाहिस्यिरनिखा।
येनमेमेवितेनिरवधितिष्यरिक्तेदंतपोसितेपिरेचकाः तपः कर्मवज्ञावादात्मनेपदम् ४९ दै
त्याकंतपसिविशंकमेवतेषांकल्पांतज्वलननयेनबाधमाने निर्व्याजकर्ममदर्पानेपुरस्तात
भ्योहेवतरमनंतरानुरोधः कल्पांतामित्यार्थेनतेषांतपसिविभवनेबाधमानेसतिजाताव
रोधोहंनिष्कपटेतेभ्योदर्शनमदाम् ५० सेतमेवशापियोभरेणऊर्वेत्रिविधाण्वहनयतविप्
सिवात्सेः सावेगोपद्रुवदितोजलमयल्लोनानाविकृतनिजमूर्तिरितवोचम् ५० तपःसमेशारी
रेवाहमूनहेसपत्नवाधुभिस्लापक्षेदेऊर्वंमकटीकृतमूर्तिः। अहेकृतांजलीस्मानश्रेयसमूर्तिवि
त्यवोचम् ५। संतप्तेनिशितताःपाविशेषमयावास्यावसकलमपीहगाञ्चतंचम् पुष्पभ्यंव
रमहमीभितंप्रदास्येवत्साः। वेल्लविरवयतकृतानि तीनायातपोरूपयावास्याऊकयावास
वीयिभवतासंग्रथपंचस्तूत्कृतः अहमिहंवांभवघोदास्यामितस्माद्धतानिपिरवयकात्वाव
ल्वलम् वतोभ्यानिवर्तश्रमित्यर्थः अत्लंवेत्वाविनिकाघ्रतपः ५२ इदंतप्रततंतपः यणा।
अपुक्तायंशात्मेविहतऊरोदरक्रियाः स्य अयंर्पतंकाथयतत्रकायिमाभूदाशंकादिनिऊल्लमो

श्री॰ व॰

५१

51

लिमाऽस्नाव: तपपवपणोग्रतनिब्बंयेस्नान्तकृयोगेणाभूयेयम्भुक्तोल्लव्यं विहृता:प्रकटीकृताङ्गो
दरांकिपमयासरूपुनव्यवहराणांधेस्पेस्यभवथ यदजकस्मरह पोतप:कृत्यमितस्थे:ह्रदितिज
ल्लममोल्लिमाऽस्ना:तमर्थंवत तज्ञाभिल्लषितेषेव संशयोमाभूव माऽस्नीश्रिकृषिमणडीति
कर्तोरिप्रुट ५३ इतोस्मिन्निरमयिरोष्यकाणावीथीनेदीय:प्रमदरोसातितेतणास्नमामेवंविनय
मयाचरांतवंगश्रेन्मीलत्सटमगटविनम्रकाटम् प्रवणादेरणविस्त्रीणिवाकणिपववेधीताम
स्तद्वकनमयिरोष्यश्रवतेसर्थः नेदीयातिकटमानेदजल्लेनोत्तणांसेकोयेषांतानीत्तणानियेषो
तेरसोत्तणास्तणाइतिवापाठ:नेदीयासमटरेसेतोतणात्तणास्सेकावसरोयेषांतेदेशा:विनय
मयास्तराणियेषांतानि श्रेतरगानिविवतितप्रसास्मधानिश्रेन्मीलंतिपादानियवैवमामवोच
नू ५४ प्रत्ये:किंवरदवरांतरेरवामेरयचतकोपिर्यावि शेष:तदकृप्रस्तवचोस्तोवल्लाभाद्स्मा
केभवतप्रुवंचगितस्मरन्स: हेवरदप्रलव्येल्लव्येकौयेविव शेषतर्कषान्भवतितेवरांतरे:किं ना
किंचिदिपर्य:त्वन्मुखविनिस्सृतवचनस्तुभाषधाहलाभादस्माकमस्तस्रमाणाभूयात ५५ नेवदेवि
तवितमोस्परोस्तिकाश्चिन्निश्चिस्प्रइतामितरंवरंहणीषम इतस्तद्वचनमथाऽश्रुत्वापितेजश्रोश्राभ्यांऽप्त

रिदमादरादवोचन् इदममरगणं दानं कश्चिन्न समर्थः पृथ्यमन्यं वरं याचध्वमशेषतस्तदाकर्ण्य सादरं स्क
न्दाने भूय एवमवदन् ५९ नैवं चेत्त्रिजगतां ते भवान् कस्मादस्माभिर्दृष्टफल तपसापि निस्तेहेभ्यः तेषे।
कोद्यापि विघ्नायासो दृष्टमाणास्सर्वैर्घ्राभवत्त्वमहेव मत्पदे नः दृष्टेन तपसा पीडितेभ्योपि न त्वमे
वेनाद्यापि कृतं वत हि सेवते शत्रूणाम्प्रति तः शरण्य एक एवास्माकं महेवा दृष्ट प्रकेन मरणायास्त्व।
प्रतापिण ऋक्षावशपालने पदम् ५० मतल्लं वरमिति दीनमय्यमवदन्नस्ते प्रतापमतिमतिवर्त्तितं यम
स्यापि लोकानय च शृथ्यकृषा किरोहिमनहाव्यतिघतन्नन्नयत्नासि हि सन् मत्सकाशात्त्वं वरं ल।
व्यायमस्समतिसंवराणि विषयाडुत्सेहेल्येयितेशीर्णाभक्तानि पृथक् पृथगावरीतेस्मनहातत्त्वम
स्यास्ति हि वक्त्रः नवीनो न तनो नवः नूतनस्त्रितिकोशाः अथ चापि वेत्यस्सार्थं ५८ ततस्तमानरा
मवेत्यततस्सवर्णाङ्गवैर्गिलं हवत्स्माविकटैः प्रकारैः तेभ्यः पृथक् किपुजमनपुरीवत्सापि
त्वविकलसमयस्समयश्चकार ततोविजगदाक्रमणात्तत्वान्नमोनतरमपाततिभिन्नमपि
ततस्मवेस्सजातवाभयवशात्सेवाव्यथानतेसितादिभिस्सहितानाभिप्रायतात्सवर्णोरेष्वलोह
मयश्चनयाविकटैर्विस्तीर्णैः प्राकारैः पुरीर्निगरीस्त्रिपुभवनेषु तेभ्योदेसेभ्यस्समयो विष

श्री-
व-

42

? 52

कर्मपुरःकृतवान् अनल्पशिल्पेष्वविकल्पैर्निष्कम्पसत्तमयोमर्यादायस्यांतरंतपः अयुक्तवरल्लभ
स्यामितिव्याख्येयम् ५९ अरुणामणिगिरीयोगोपुरःश्रेणिहानद्युतिनिवहनवीनोढंकितांग्रेयवश्रम
पुरवरमथहैमंदैत्यनारीकपर्कैः कवलयितगवाक्षंतारकाख्योपरत्नत् पद्मरागमयगकृतरपुर
द्वारश्चरत्नैःशुभरसमासादितनवाग्निमयप्राकारंतयादैत्यस्त्रीदृष्टिभिःसंजातपल्लाःकृत्वागवाक्ष
यस्यतत्स्वाद्गोणिनगरंतारकाणोदैत्योपिदृष्टवान् वक्ष्यमानयोनगर्योर्योस्पीवाष्टीयत्वाधिकरणता
त्पर्विशेषात्सौवर्णनगरस्यपातालेविधिः ९० धवलभवनयोगादानपर्यामसोम्याग्निणिनभसिह
संसामल्लसद्धिर्मिपृष्ठैः शरिदिकरमाधाद्राजतोल्लासबंधोस्वकस्वकमल्लात्तःअक्रमोविक्रमस्य
धवलानिसुधास्नातानिभवनानिगृहाणिभानोनक्षत्राणांवनानिजलानितयोमात्सहशोभोभ्रि
धाम्निभिहसंतोनध्याराजतोरौप्यमयोयंजोल्लासःराजताराजभावश्चतउल्लासस्यबंधोपरिचितायांन
गर्यामनयेवनिजयोस्तयोल्लासस्वकमल्लाल्लोदैत्यः परिकरंचकारश्लेषायंनभसस्या
स्पष्टीः आभ्रांतदधिकरणाणांश्लेरिनिवार्व्याख्येयम् ६१ भरव्रब्लत्ताणीतल्ल
विस्ततपातालतिमिरस्थितारामंगौनैवस्फुरदासितनिःशोषवपुषम् ॥ ॥

नराणां लोके कालायसमयमयस्त्वाज्जनपदं ततो विद्युन्माली समसिसलिलधाराभिरसिंचत् भवे
णाहहहावान्नगरभवेणाग्रस्तः स्फुटनः शोणीतल्लाविजडेयन्मातान्धकारं ततस्सं थीश्यिरोय
स्सम्पर्कः नैव कस्य प्रकृतिकालायसमयं यस्मायोजातिकं तं जनपदं विद्युन्माली निदेतो सैनां
सलिलं प्रभीविशेषस्तत्त्वधानाभिधीराभिरसिंचयापत् विद्युन्मालीमेघ स्थूलधाराभिरसिंच
ति १२ तेषामपि त्रिपुरस्य धामस्थ इयल्लोकाक्रजंतः स्थिता दिव्यान्या नाशाताग्रुतामुपनमाहिंसा
पमस्त्रसश्रिय: यनाम्नाप्य पिरोताः कृतिपदं गीर्वाणवामध्ये वोगाहे तेन तनवोति वेलपववोहल
हलतासोहृदम् अथ भुवनत्रये राजधानीकरणात्तनेन त्रिपुराणीति प्रसिद्धिं प्राप्य दिव्यानि वर्ष
शतान्युवानि वर्षदशसहस्रीः इयमभवतानिव्याधमानाः स्थिता निष्कृतेन यथानाम्नापि देवांग
नानां तनवस्यवेशवायुकल्पमानलतताकान्तिं कृयं तिनानाापिश्कलाकम्पते इत्यर्थः १२ तापं
सचित्ततिमश्योविविधास्तुपीडाविश्वस्य यातवश्वोत्क पितालप्य लक्षात्तत्व ते सपदिद्र स्सहस
निपाते तस्मिन्निषज्ञयादिभर्गभवत्समादः तापं ड: स्वेपितत्संतापचक्रविहितिविद्यायता
मोजभोगम् अत्राभदिविषयाभिलाषनिहतिं स्लेष्यकृतां च पीअंजनोपद्रवात्तवानकता।

श्री. च.

५३

53

पीडाक्षयेऽपि तावत्तालवृन्तभ्रमाणामितिरिक्तक्षयेऽपि वातपित्तकफाद्यवक्षिजर्वतेन संनिहस्तहेम
न्निपाते वर्धते ऽस्तहानां सन्निपाते वा वातादिको पेचभवनः ऽप्रसादो भिषग्गदंकारो भवति १७ या
क्रीडहिवुयावरोधनृपिनो रिक्षारार्ककांताम्रल जालातापलवाव लेहमपिनोमध्येदिने सेहिरेता
संतानकवीड यो विभु नितान्तलेनिकस्मात्तंदावाग्निदिदिनामरन्तातिततोनी चावमानज्वलात
क्रीडंतिया निवि वुयावरोधनानि देववधः तासां परि क्वरार्थंभूषणानि मनकांताः तदग्नि संताप
स्पर्शमपि यानमेहिरेता संतानकलतास्तम्भ नवरे व्यथितानी चावमानपवंजरस्तसादावामिर्य
दिशन्तितिदेवाग्निर्वरं नतदेवावमानइत्यर्थः १९ पार्श्वे बद्धशिरोधराः फणिमयेकंजतनाकिइमा
स्कंदाल्लानतल्लेषुदानमखिलावयाहिणोदिषिपाः नीतास्तेऽरजितेकुयामयजतांसस्तेऽपि विश्व
म्भराभारे क्रीडनिपीडनेन व्यथते हरावनम्रोशिरः ऽन्वतानां देवहस्ताणि स्कंदापवाल्लानानिता
नतलेषु सर्पमयेः पार्श्वबद्धग्रीवाः तेषां मदजलस्यावग्राहः शोषाणि येषांडः खवशान्त देवरंगने षुप्र
हरत्सत्सितां पापित्वादिमदांति त्वे भ्रमारे सत्यपि शिरि हवनतं वदं तित्युतोलेजयानमम २० किंवाम
नेतथाघ्रात्रिनयनविनयातिक्रमा क्रोऽविश्वानिः स्वास्वाधेन दीर्घीकृतत च ॥ ॥

मरमहत्स्तम्भाः स्वर्द्ध्वभिः सर्वैर्निर्वीरमवीतल्लमथानिलैयेनाकिनां मन्यमानाः कर्त्तारो नूनम
स्मानिल्लेसुरिकरमचिरान्नाममात्रावशेषमो ऽमन्तकिमिदवर्णायामः अविरोधेन विविस्मावंदोक
ताभिव्याकनारीभिः निःश्वासवहल्लीकृतचमरवायवः ते दैत्या भूतल्ले देवावासं च वीररहितं म
न्यमाना निश्चितमस्मात्साम भीनामैकशेषां करिष्यंति १८ इत्थं प्रस्तावनायै विहितवलिवृष
पमभ्रूस्न व्यथा रेत्तृणां क्रमप्रसादप्रसरणावनिकामयूनोपास्सहरम्न कोथाख्याः पर्षदानां विट
पदार्थिमन्योरंगपीठप्रवेशशैलूषोटहहस्तादसमविक्रान्तिभिः संगमंगीचकार प्रस्तावना
श्राम खेभाविवृस्यपृष्ठेपमटर्थवत्सेवमूचनात्स्त्रयो रेखेचोवदातिवक्रमप्रसादपवप्रसरर
णाज्जवनिकांतात्तृणां निवाप्यक्रोये प्रवेशात्पर्षदानां मनपवरंगपीठेतत्प्रवेशं जवैश्च धाख्याः
शैलूषोटहहस्तादीनाममसमाभिविक्रान्तिभिर्विकारैः संगमंगीचकारेतिभद्रम १९ इतिश्री
कण्ठचरितटीकायां पण्डितवंडुन नस्तजोनराजकृतायां सप्तदशः सर्गः श्रीगुरुचरणा
णाकमलपरागपुंजेभ्यो नमो नमः ॐ श्रीवोजयति ॐ दैत्योदयास्तसवरसंवरसंश्रवणान
तर्घमार्गेणातेगणगणाविनिपीतर्वतः राज्यादिलोचनकपोलतलाः सवलज्जिवीकोविलो

श्री. व.
48
54

लवलितषट्पविकंसस्मृतः स्फवणायवानतर्षस्य यकाः तत्पथेनदैसोटयमेवास्वरमंपीतवंतः तपव
स्यंतिमरागाणासम्पयमानानिनेत्रगएतल्लानियेषांतेगारस्मृहाः सवलाङ्गिः किंचिन्निमत्र
ङ्विवचनैर्विलोलवलितेभ्रवोयचैवंक्षनाविकारेप्रतिभेदम्कावयः मधुपानेनचनेत्रादिरागमा
भवः १ नेतिभ्रवभ्रमिकरालतवालिकायमाणाभ्रिरेकरतल्लैर्यनमंमसञटम् यत्संभ्रमेणविदल
कीनकोपिम्किोतेवृकेरजः ष्टभ्रुविलोचनकुंजितानिरा भ्रतिणीचभ्रवोवतदातिभ्रवंभ्रवतगेति
साधुः तस्यभ्रमिर्भ्रमणातयाउर्दशेललाटतेगाणानिजस्कंदंहस्तेराजभ्रिरेसंगकर्मकस्येसात्मने
पदम् यस्मिन्नाहतेनसमसमसेनविदलंतयायाः कनोकभ्रिकास्वर्णबालिकासतकर्षरजः स्पृष्
नोनेटणा कुंजितानि किंचिन्निमीलितानिचक्षेश्चिततियाभिन्नेपदम् यस्कहृस्त्रभिन्नपदीक्षा
रूपयथार्थवाचात्मेयः यङ्कतंविलोचनपंक्तिकायानिपातास्थोपसर्गास्त्रयानवस्थितिनेचयः भ्रने
काधिभवनेवंपादेसलेषांनिटशेनम २ प्राप्यसतः प्रथमवीरजनः सकोपनिक्षिप्यमाणविवि
धाभरणानस्थहर्षोः तदामदानवजनसपभ्रंथिरहेरसयघाघीभिवयुलिभरंपर्येष सकोप
क्षानानिक्षिप्यमाणानांविधिनामाभरणानांमयहर्षेस्तकल्लाणल्लोकोवाजिभरमलित

१८

प्राच्यस्यतोऽप्युद्धात्सर्वमेवदैत्यस्त्रीलोकस्यबाष्पाणांनर्त्तार्थमिवेतिसंभावनम् २ मालोपपाणि
मर्दितस्यविलासमहारत्नारेन्द्रनीलानिविरीमरणाच्छटाभिः व्यानुंजकस्यनश्वरेतरदीप्यमा
नकोपप्रदीपगलदंजनधूलिपुंजम् मालोपमेसंरंभंपाणिभ्यांमर्दितःकोपवशात्तिष्ठो
यस्यविलासमहारत्नखचितादायेन्द्रनीलास्तेषांनिविरीमाभिर्च्छिनाभिः रेणुच्छटाभिः हेतुभि
र्वापिश्वंतरंतःदीप्यमानस्यकोपप्रदीपस्यसमंथीपुरोगालसांजनपुंजःकज्जलराशिस्तेन।
बानंजपिष्टानांरत्नानांधूलिःकोपदीपकज्जलमितिसंभाविता ५ अमोत्रसमेदनरयाद्रुद्दि
तामसमोघमनाश्रीभवद्दिश्वतधूमशिखाज्ञमेव कस्यापिपाणियुगलंस्वभजप्रतापवक्रे वि
निर्गमनमार्गमिवावचचन्ते मिथ्यामथ्यताज्ज्ञाततापतथारक्तीभवत्तयाप्रकाशितधूमोत्वत्ति
र्वकस्यापिकरद्वयंनिजभुजप्रतापाग्नेर्निर्गममिवस्य चितवत् अग्निनिर्गमस्यवतापारतामा
धूमालिंगम् केनाप्यभज्यतततयाद्युपभागभूजमणिनिविडपाणिविडनाभिः नासी
यथाल्हसतितइज्जसिअसक्रुरोषाननारुणारुचःपद्मागलाभः निविडंक्रमापाणिना।
वेदनाभिःकरणाभूताभिःकेनापिमहापद्मरागमणिरुत्पाभन्नःयथातस्यपद्मरागस्य

श्री॰
च॰

णास्मिन्स्फुरति रोषलोहितायामुखशोभायाः परभार्यालाभो नासीत् वर्णितरसञ्जिकायाः परभार्या
लाभोलाभसम्भावा ९ कश्चिद्दिशांकटपट्टभ्रकुटीकरालबालस्थलः किमपि योरतरं वभाषे नी
तेरूपाकल्पमर्त्तासहदास्यवीरेवाचांकथनपरूषप्रसरंवचनम् भ्रूकुटिच्छटाशालिलाटतटः को
44 पिकटोरसवदत् कश्चिदिति निर्दिष्टस्य सहृदतिपरामर्शः रूपाकल्पषतामप्रसादनीतः सवाचा
55 म्लामप्रकर्षसक्तसारमरोषं चकथं वचनः ऊविरोधच्छायापन्नेकार्यस्यकारणानगुणपहेतुः
कस्यापि तत्समयसम्भ्रमहरदीणाजीणावणात्रणायिनी तन्नवभासेद्रकृं भ्रूवोरसमलास्यरहस
दीक्षावीरस्थ्रियाहातप्रवातपरम्परेव तत्काले सम्भ्रमेणाहरदीर्णाः स्फटिताजीर्णाणुराणाव्रणा
शरप्रवेशरवाणानि तेषां प्रणायिनी परिचितानि नः भ्रुभंगानसस्मावतेभ्रुवोःकोपवयानासदि
वीक्षते ८ कोपानवंध्यनचर्मविकीर्यमाणविस्लीणादीर्णाजरफवजविध्यमेणक्रपावली
विधूल्लवीरसः प्रताप हर्त्तेहि षामिवचकस्यनसंचिकाय कोपश्चमनेनचनोयो।
चर्मस्तेनपूर्यमाणानिविस्लीर्णानि
दीर्णानिस्फटितानिव्रणानितव्याजनेचनयी ॥ ॥

रक्ताः कृपंपंक्तीः शत्रूणां प्रतापं शमितमिव संवीतवान् ९ शत्रूणां प्रतापं शमितमिव संवि
तवान् बालोल्लतारकगतिर्विकसन्सरोजश्रीमध्यवर्तिपक्षणानामवलम्बमाणा कस्यापि
चित्तसहहृद्भयमाधिपसदृष्टिर्निशातमसिद्धमवरमेव भेजे बालोल्लतारकयोः कनीनिक
योस्तारकाणां तद्वनां च गतिर्यस्यास्तथा प्रफुल्लयापमश्रियासकंसाहद्वंपरिचयश्चतत
द्धतीतथारुणतां शोणत्वमरुणभावं वहन्तीति कस्यापि दृष्टिः निशिततीक्ष्णामसिद्रमवर
त्वरूपपंचमेव सेवितवती अथ च विद्वेनिशा वासमे सिनि शातमसिदृष्टिः उग्रवरं विषयग्र
हणसामर्थ्यं भजन्ते ९ संसृष्फरीफमरुणीभवदीक्षणांतकांतिष्वस्त्रयद्धटनयाक्षणामीन
माणाः आसन्नसंगरमहोत्सवशंसनाय सिंदूरपूरमिव कोप्यकिरत्कृपाणे संसृष्फरी
फामदमन्त्रवत्वेनावस्ताय्र नैवेहलाबलाणामर्थो बहंवीतमाणाः कोपदोषाद्रुणनेत्रकांतिम
य्यर्कणाहेतनासंयमोत्सवसूचनाय त्वेहे सिंदूरमिवाक्षिपत् तत्त्वेव च सिंहरलेपोयुक्तः ११
उर्शितितनाखिपत्तदिंयत्नयांतर्नैर्नेत्रेषु संघटितपाटलिमोद्गमेषु माहात्म्यतोंतकविपाराविव
त्वामतोघदाग्नेयेरष्टयरवग्रणमावभेद्गुः रोषवशान्नेत्रेषु उद्घटितः पाटलिमोद्गमः शोणत्वं

श्री. च.

५६

56

येषां तेषु सत्स्व दुःशिक्षितानामवश्यशिक्षितानामविलासितो विपत्तापां द्वि पत्तयाद्युमिक्कयाभग
वतः स्वभावात्स्वयमाः प्रकटीभवदग्निमयदृष्ट्यय इवाभ्युद्यन्वे तक रिपौ निति प्रकृतानां गणाम
भियानम् भगवताग्रे यदृष्टायु मस्मदाहात् १२ कश्चिन्निवायप पद्मपाटलिमावमृष्टाद्दृष्टिक्क
जास्ततस्ततस्त्वचर्निरंसंचन् वक्त्रपुरः प्रतिभ्रवामसुभान्मनश्च विद्युर्वजाटलतामिव दिग्ध्वोनि
पद्मनापाटलिम्नाशोणितेनावमृष्टाः स्पृष्टा दृष्टिक्कजाः स्तस्ततः क्षिपत्कश्चिद्देशिणामस्युभा
निम्नचुम्बिते दिग्ध्वोनि स्वनच्छायाविद्युतः तामिजालतामिवानयत् शेषाक्रणाद्दृष्ट्योवर्णायमा
कार्यैर्विद्युत्वेन सम्भावितः पद्मइतिवाभिद्वेपदम् १३ धन्वपरः पुलकषोषतयोन्मांगत्रेकोलको
लिमणिज्जगाढलग्नमभेग्गनिर्मोनितिष्ठति वैरिकवंधलोके मग्नहृतालग्नतामिवव काचिर
म् क्रूरदोषभावेन शिरः कम्पयः कश्चिक्कमामानकीग्रवलक्रगाढलवाजेन देमकवंधुवर्गनि
नंतिष्ठति सतिमवेवेइंससतालयुगलतामिवानैषीत् स विवेशकार्याभ्यां ज्जुगलकयोः ताल
त्वसम्भावनम् १४ आयतयन्करतलेन घनाभ्युन्नयः कश्चिन्मदोमदितनूतनरोमपुलकासघोत
नोद्विमदाग्रभ्युपाश्रितानां हारैर्विकसत्समोयर्णितयेपरेषां चर्नेशोषतःपाणिनाभूमिं चटयन्कश्चिज्जानवक्षि

तयेकश्चिद्धारविहतमकरोत् यतोमदस्याग्र हृदयांश्रितानाम् पततोंनास्समष्ठकायाभवंति १५
वीरोपरस्त्रिनयनानुचरःसरोषं स्वहस्तललाटफलकेकरपंकजेन सघोततोदिवमगमद्दृषं दिशन
नल्समाश्रुततोनियेघनिर्मशपल्लवमिवनेत्रदशायिरूपम् हस्तेनवाल्लस्यल्लंमग्रंविनेत्रमेवक
कश्चिच्छनैदंधुनेत्रावस्थया स्त्रिममग्निमपिवालबमिवानसमारत्रिनयनानुचरइतिसाक्षात्म् १५
श्राकर्णानिर्णायमरातिमतप्रथानोमयेहतोभिवानवइस्सहरोषकोटिम् विनेनवाप्यप्रहृतिस्रहेश
वावकाशंकस्याप्यभूदथररवहस्तःप्रकम्पः शत्रूणांसंग्रमोयोगरूपाणांमत्तानांनिस्त्रयंपतोत
रनिदासेनस्यापनेश्रुत्वारोषमारोहतःकस्यापिचित्तथैर्येणाबद्धस्राहतेनोवकाशमलब्धोवोष्ठ
एकमोहस्फोभूत् ततःकस्यापिरोषवशाद्दष्टोपवचकम्पनतभयवशाद्धृदयमित्यर्थः ९ भ्रम
क्रजाप्रविकटभ्रूटीपटस्यकस्यापिवेपथुमदोष्ठपल्लवोभूत् उग्रोग्रनिःश्वसितमारुतवेबना
भिःकोपानलस्यवल्गमानश्चवस्फुलिंगाः भ्रमरेवावडीवणाम्भंगस्यकस्यापिकम्पमानस्त्रोष्ठ
पल्लवोनिःश्वासवाताहतनैःकम्पमानकोपाग्निस्फुलिंगाइवाभवेत् १० वर्षणाजसमसमस्त्रमवा
रिविंदनाताघ्रलोलनयनांततडित्कराः कश्चिन्ननर्तयितुमथकबंधकोकिलोकंस्थहंयापित।

श्री. च.

५६

57

दिव्यपवर्गग्रहाय यत्नयमिजलकणानवर्षन्निकरणानेजातापवविश्रुतस्ताभिः कपिशः कश्चित्कवंथायवके
किनोमयरास्तेषांलोकंनर्तयितं दिव्यथनघोलोकोनवस्यचापसंइचापस्यचमहणायामिलाषमक
रोत् संइचापोमेघोमयूरान्नर्तयति ११ कस्यापिकोपश्रुतमूर्धविलोलमौलिमालेयान्यतनमधुपशाव
शातक्षलेन यमीम्बुतिस्पदलिकस्थलत्तफलोलभ्रूवल्लरीनवहफलावलिराविरासीत् यकोपे
नहेतनाश्रुतोयोमूर्धानत्रविलोलेयन्मालिमालंततोभयवशाडुत्पतंतोयोमधुपशावाश्रमरकान्तद्या
जेनघर्माम्बुनातिस्पदान्दीभवयदलिकस्थलेतत्रजातायाम्भ्रूवल्लरीभ्रूलतातस्यांयिनोफलानामाव
लिःपंक्तिराविरासीत् अत्रभ्रमराणांबलातापफलत्वेनसम्भावनम् २ मधुन्द्विषः करयुगांष्टयुग्मन
रत्नोस्योभंगोर्मिकाकणामणेशाकलैर्ववर्षं विर्धूपगाढतरमत्सरनिर्जिहानहव्याशना
ध्ववथिभाज इवस्फुलिंगम् बज्रगोषोतहस्तद्वयममोन्येमध्यन्योभंगवाल्लिकापमराग
रत्नस्यवेणाइहेतुभिः मत्सरएवनिर्जिहानोनिर्गच्छन्योहव्याशनोग्निस्तस्याध्वावथान
मध्यवहितत्वंभजंतेयतान्स्फुलिंगत्वेनिव
ववर्षहस्तंमंदमग्नबालिकापमरागा ॥ ॥ ॥

खण्डरोषाग्निस्फुलिंगत्वेन सम्भाव्यन्ते २१ मांभ्रेवगाण्डरोषाग्नितल्लपाटलिमापरस्पगागावि
रात्क्ततदन्वभुक्तदीतमिस्रम पश्चात्ततोपि विचकाम नवांदहासज्योत्स्नाविषत्तम्खपमनिरा
महेतः कस्याचित्कपोलयोपाटलिमाक्तगानन्वे सैवाविरासीत् अथ भ्रकुटीपदनामिस्वेतमरा
सीत् अतो पि पश्चाज्जांढहासुपवज्योत्स्नाविचकामविपक्षाणां देसानांमुखपमानि तेषां निराम्हे
तसंकोचकारिणी २२ येन नवक्तसितन भ्रमवादिभिर्न्नन्यसम सम्भ्रामविशेषम्भवोभजिष्णः
कोपश्रियाति चक्रवेत्सट्येविशेत्पामक्तामणीनिबणावततहारस्फुरत् सम्भ्रमेणविशेषेण
भूकल्पतिर्येषोतान्द्वभिकणान्कस्यचिद्दक्तसितास्माद्दहशुंश्चातस्सम्भाव्यन्ते सद्यविशेषाः
कोपलम्पास्सम्भ्रमच्छिन्नहारस्फुराणि मुक्ताफलानीव अत्र चर्भिकणानां मुक्ताफलोत्प्रेक्षया
स्योल्पप्रतिपादितम् अत्र एवमुक्तानांस्त्रुतः प्रवेशाभावः हारस्फुराणीति वा पाठः हारेणास्त्रा
न्त्पाटितान् २२ कश्चिद्भावपञ्चनक्तविपच्यमानरोमावस्फुचिस विवेशयम प्रवीरः तत
स्समीकशातपीतवरारिवक्रखणेनकरोहमतनुमज्जमिवामेगाम् पुनस्तमत्यर्थविपच्यमा
नाजायमानायेरोमाचाल्लयवतोहमनहतयास्फुचियः त्वचिवमेकैकमङ्गाकश्चिद्वहतः अत

श्र.
श्री

श्री.
च.
45
58

सम्भाव्यते ते भूसमीकशाते ष्वनेकरणास्यपीतचरा: पूर्वेनिशीणीयेविविकविराणकरा: तेषुमहम
नेसज्जमिव अच्चरोमोचा:खंडखिणडतेनसम्भाविता: २७ कस्यापिपाणिकमल्लेनवद्वाविलेखाम्र
वल्लरीचसमहत्पल्लिवेचकम्पमालिन्यस्थ्रूकुटिल्लाच मतिःपदेषांमङ्गस्यकम्पकलनात्तचयो
स्तनीया कस्यापिहस्तेकरेंढिकाल्ललाटेचभल्लनाचकम्पेतयःकेदारिकाभुवमस्तीयाशात्रणां
विशेषणाम् २५ ग्रार्तःकथान्त्रथवियानध्वतान्तवेथमदेपथुःटघकृताविभ्रकुटीजज्वालःकेयूरल्लो
हितकक्षाभिरगाहतेवखिडेपिकस्पचनकोपविपाटल्लतम् मथवियानेरणाकरेणाध्वतोन्तवे
धोवसनेयत्रैवंकृत्वाग्रहीतः नयोर्वेपथुराथारध्वतमहस्तस्यमकम्पत्वार्कम्पमानः अ
पवापाणिनानमनात् तद्याकचिदेवभ्रकुटीनथाजज्वालःपिकस्यापिखङ्गोप्यहृदपमरा
गांणीष्मभिःकोपाकराणत्वमिवाभजत् अपितस्यकम्पादिसम्भवः २८ द्रोडिप्रहृतमितरस्य
मरेविष्फलांवचकंचिरंचलयतिसकराम्बुजेनबुवंतमूर्त्तिकटटंकिभ्रुजोमरंगसंगस्यवेनन
वशोर्यमहार्णावस्य रिपूणानिप्रहतंकश्चित्कैरणावक्रमभ्रमयत् भुजाभ्यामहतेनेत
रेणासंगोयस्यतस्यशौर्यदेर्येयंतकुपंटंकितम २९ धाराजलकृदपयामि ॥

नवप्ररूढरक्तोत्पलव्यतिकरेवरुणपाशालेखाकेनाप्यमंदं यपतरमहद्यपतमच्यमानरोषारुणारु
णानिरंजशाहष्टिपातैः इतं त्रिप्यमानारोषातिरिक्ताथनियंत्रणायेनदृष्टिपाता स्नेहेतनभिः के
नापि खरूल्लेखाराजजलमग्निगतस्त्रिग्धप्रभाविशेषः तदेवजलत्वेनाध्यवसितं तत्तदेवहृदः त
स्थेभिनवःप्ररूढोजातोरक्तोत्पलानां व्यतिकरोसामेवारच्यतहृतारोषरक्ताहृष्टिपातारक्तोत्पलत्वे
नसम्भाविता २८ कश्चितथाप्रथितरोषभरकरेणावेगोद्धतोव्यथितऊर्ध्वमुखंदनानि सयोऽयथा
प्रथितत्वनतरेश्वयोगाच्चामेनभग्नस्वदयोवपथापिजज्ञे प्रथितोरोषभरोयद्वैवंकृतात्तथावेगो
द्धतंकृतवकाश्चितंदिमानांयंदनानितथावेगेनोद्धतंक्षीयध्यासयसम्पन्ननवक्षिप्तद्योगाङ्गुमि
रपिभीतास्फुटितहृदयेवजज्ञे २९ कस्यापिवक्रमदयातपाटलाश्रमिश्रीकृतमधमसिधी
दितिधोरणीभिः नापैकपेस्पनहृतेद्विषतामकालरागपरागमिवक्रंदालयांचकार रोष
वशाद्दयंतीपरिपाटलाश्रीयस्यास्तथामिदीधितिरोधोरणीभिः सम्प्रभापंक्तिभिर्मिश्री
कृतमवं यस्यात्तत्कस्यापिवक्रंनाशघोतनायाकालेद्दिनाद्दौराद्दपरागमिवप्रकाशयामास २
ग्राक्रंदमावहद्दिवापिरतातरालपारिलवधमरहेहरिकंकृतेनप्रसापीवीरकमलाशहर्षा

श्री.
च.
५८
59

कयेवकश्चिद्भंजन्निजाविभ्रमपुण्डरीकम् रोषवशात्कश्चित्स्वविलासपद्मरागमस्फोटयत् अन्त
स्सम्भाव्यते भ्रमर्थिनो वैरिणो येवीराः तेषां कमलाश्रीस्तस्मात् अहमावासः इति शंकया सम्भावनये
वाञ्जपवचोत्तराल्ले पाविस्नवाचपल्लायाभ्रमरसंहतिस्तस्मात्कटतेकृतं तेन हेतुना कोदं विह्वलेषोह ।
विभ्रदिव २१ कोपिप्रकोपितमतिः परकिं वदेत्याहवभ्रमरसम्भृतसिंहवीर्यः श्रोणीः समीकषात्मणी
तचरारिविकथारामुत्थर्ममरविभ्रमतो ववाम यत्रैषांकिंवदंतीवार्तानतया प्रकोपितामतिर्यस्यसदं
स्ताहवं हस्तियुद्धं तत्र मदे सम्भृतं सिंहवीर्यं यस्य स कोपि चमत्कालव्याजात्मं यमेषु हृदं पीतेयपिवि
विलेख्यारास्लववामोदवमत् २२ कश्चित्नरोवि किरातिस्म विमृशमानहस्तो मिकोष्णेयालान्नप ।
नीयचूर्णैः उन्मूलमानपरिपंक्तिरमानिकेतपंपंके रुहप्रकारके सरवे रागपंजाम् विमृशमा
नोयोहस्तोर्मिकोलकरः तस्मात्कलंतितपनीयचूर्णानि स्रवणारेणवस्लेहत्वेभिः कोपतिनन्मू
लमानउत्तवतमलोयः परिपंक्तिरमानिकेतपंकरुहप्रकाशो वैरिलक्ष्मीनिवासप ।
भ्रसमूहस्तस्यकेसरत्वपवरोगापंजवाणंजहस्तवालिकास्तथाणिचूर्णानि
पद्मरागात्वेन सम्भावितानि २३ कस्यापि वेपतवपुः प्रनकृत्कोटोपाजलेना ॥ ॥

लदनजलयमिवारिश्रासत्र मंगरसमयसनानखगादीरश्रियेवहन्तः परिरभ्यमाणाम्‌ पुनस्तमेव युः को
पाटेपस्लेनाज्ञलकस्यापिवपुर्गलदनर्गलंनिर्निरोधंग्रमिवारियजैवंकान्ताकम्पतश्रामन्त्रोयस्तंगर
मेयमस्यपवर्धमाणानाडमस्तनयसमनेनानघगहेतोवीरश्रियासीतान्नायिका तेनवदन्तया
लिंगमानमिवयोषितालिंगमानस्युगलदूमिणालकम्पने २४ शणमोड्डमंडूजटियाणडुतराढहास
मलासिशोणिमस्खंवस्खंवपरस्य कोपश्रियः समसिवारभतेजनाभिनासीरपीतस्येरनलोपके
लिम्‌ शणमोड्डमंतीभ्रजटियसतयाविच्छिन्नाकूर्चोढहासतयोल्लासिनः शोणिश्रोस्तमस्यस्खंवे
समभिश्रेः कास्तरीकर्हरजेजमरस्यैः कोपश्रियः वीरलस्याङ्ग्रागसिद्धिमिवारभ्यवत्‌ २५ हरस्त्रमा
यम्नजटाडग्रगामस्खंवव्याटयकाश्चिटघन्नमनविभ्रमेषु श्राहाष्यदिवलयतोस्विलवेविलोकाश्र
गतमारभतमैरेवशितस्येव न्यममाविलासेषुभजन्दयंप्रसार्यमस्खंवचाव्याबाधविकासस्य कश्चिद्दिगंत
राढेविवर्गमाहाष्यमहाकालोपदेशनभोकशिवाश्रयवान्‌ २६ दीयहभीरजरढवजनंभुग्नमेजा
तमेस्तवमवाहपरः शरीरम्‌ दोर्दण्डशष्टिहतस्मान्निधिशौर्यकीर्तिहस्तायघातन्ततविभ्रमयं
जरलकश्चिस्करीरेद्वीयेतः स्कंदेतोगंभीराश्रराधाजन्दः पुराणायेयणेरंभ्रुपंजस्तेषांसंजातमेस्तवो

श्री. च. यस्य तडवाहयक्षरीरं दोर्दण्डभुजः दण्डपक्षयष्टिसञ्चक्रनमसन्निधिमन्विताया शौर्यकीर्तिसेवहंसीता।
स्याविलासपंल्लरभावमकरोत् पंचजरोचक्रिडाणाभवांतिदेहस्याः रोषवशाद्दिदीणाखणाच्छिद्यपरि
६० चयोयोजातः तेनकीर्तिहंस्याश्चनेकच्छिद्रसंकुलंपंजरसिवजातं यत्रदोर्दण्डेवामयष्ठाकार इत्यर्थः १७
तेषांविघ्नसैन्यमदांधगंधीदंतीद्गणडः तटखण्डनचण्डचारः भालस्थलोसदुमरलोलवल्लकराल
60 भ्रूवल्लरीभिःस्फुटप्रदह्यमानपवतेषांगणानांमुखेषुकोपउत्पद्यमानस्यतपक्षक्रिवादतिपतत् भालस्य
लेतडुमरतामरतयलोलेक्रान्तावल्लेणायाम्भ्रवल्लर्यः ताभिः हेतुभिः भृत्ताः पक्षत्तसम्भावनाकोप
स्यसिंहताप्रतीतिः विघ्नसैन्यएवमदांधगंधदंतीद्राः तेषांगण्डतटखण्डनेचण्डचारः क्रूरकर्मासिंह
स्वगंधदंतिनोगण्डखण्डनपण्डितः प्रक्षभाण्डेतिजिटिलादिस्वरूपम १८ उन्मीलन्दर्पकण्ठा।
विभ्रुमयमर्मविङ्कस्तोलमण्डमाटिपदतिपुपपक्षमम क्रोधाधिदैवतमिवार्चिचण्डस्यशोणावर
जवल्लिभिर्वदनेचणानाम् गणानांवदनेकर्हिकोपएवदैवतंतमार्शिच दिवातस्य।
दिग्धकोपवशाद्राजमानंयक्षोणत्वंलोहितंततदेवंवक्रबलयस्तेरुंमील।
नःस्फुरंतः अभ्रकणाविभ्रमाद्यमर्मविंदवोयत्रहरमण्डल ॥ ॥

स्फुरत्संतीव्रक्रूटिपंटतिरेव भ्रमो यत्र कोपायि स्थाम् । दैवतं वदनेनार्चितमिति वा व्याख्येयम् ४९
सचन्द्रमेघ्रुटिनद्यभिजलेन चंद्रचूडामणेः स्मटं सि कोपमणिवेन निजकृतक्ष्म मिवोद्दहासः भगव
तस्तभार्यकोपसमृद्धेणा चद्रमर्दोभितम् शवेलि द्वयं दितिस्फारकृ मिजलं यत्र शेषवशादास्तां
यहृणान्तं तं देवविस्मदाद्रः । तं भजते यस्य कोपसमृद्धस्योद्दहासेन्न नाशिशिवामीन् चंद्रोदय
वसमृद्दृत्तो भउवितः ५० तेषां तयोर्मिषतद्वर्धरशेष तिमिरं जगमस्तदा किमपि पाटलतां म्रखा
नि शम्भोर्यथादितन टंष्ट्रवरैरकांडे संध्यानुबंधमिव पोवरचंद्रखाडः । उन्मिषितः स्फुरन्सर्व
रोयोरोयस्तेन तिमितीस्त्राकन्तातेषां मुखानिलोहितानि किमपि तथा जन्मयं यथा भगवतो मौलि
चंद्रखण्डः पाटलेनायातुं भ्रभरैरैतमिरकाले संध्यानुबंधमिव प्रापत् ५१ स स्फार स्फारस्य गहि
तप्रसरानुबंधभाजो थिकं कमपि टंकायतः प्रचारम् लोकस्य तस्य सरसोऽभिनवप्रकर्षः चित्रं
स्फुटत्वमनयन्नवकोपयोगम् स्फार प्रकोपस्मारो बलं तेन सहितस्य प्रसारस्यानुबंधं भजतः त
था धिकं कमपि लोकोत्तरं प्रचारमुल्लासं टंकायतः तस्य लोकस्य सरसोऽस्मत्प्रकृः कोपस्य वर्ध
मानत्वात् प्रकर्षः आस्फालनरूपो नवस्य कोपस्य योगे सम्यक् स्फुटत्वमनयन्नेति विस्मितः ।

श्री·
च·
अथयपियोतकम्‌ तत्पतीसरमोत्पदस्य चकर्षीनैर्मल्यादिस्नगंगांबकानां शक्तिनिविशेषाणाम
पयोगं स्फुटत्वेन नयतिमस्फारस्तम्भे स्फोह्हं से भ्यो हितोयः प्रसस्तन्दनं बंधं मजतेन व्याप्यकंत
ल्लेविषये प्रचारं दकयन्तः ५२ अवोमानिदयविवेदनामव(वाड)वगंगा अभिर्विहृतकोपभरैरदाये
६१ भक्तोविभ्रं प्रतिनिस्त्रमसत्वदम्भोदम्भोल्लिदतैनवदट्टपतन शब्ददेनः अन्मोल्पनिदेदेशोह्कत्वा
विवंदनाटपखगंगाअकुगंगाखगंगाज शीषअयोयारायेपोतेरदायेदेताये: हेतभि: शब्ददेनोदम्भो
61 ल्लिमयावज्रमयादेताय स्पतद्दट्टपतरोधवशान्निषोदेतानां विमर्दे पिहृतेकादिमनिहृतसभा।
वात्‌ भगवंतं प्रतिभक्ताशेषदम्भस्त्र ५२ कोपग्रहोद्भुमरनिर्भरवर्ममगर्भरोमांचकंचुकटशुभ्र
यशुअरोहः विश्वकृतीकमपि केसमाचसारमापीवरांगरुवभ्रंगिरिटविभासे कोपग्रहेणाव्यसतो
द्भुमरउदामोवर्मायेष्वांतेषु गर्भेषु स्पि संधिषु योरोमांचकं सप्पदेहस्य स्थलताभासमनात्पष्ठंवय
शुभ्रह: शोभोदयोयस्य सभ्रंगिरादिरापीवरांगोमोसल्लेगाशरेवाभात। शरीरं केकसमाचर
मारं अस्थिमारदयदपि ५३ निबंजनोमालफलकाकिरनोहवि
त्वसेदाम्भसा सरभसंकगंगाचक्रवालम्‌ नागाननस्पजयतेसलिलाकार

कीलिविनाश्यकरशीकरसंगीमागीः ललाटपट्टसंस्पर्द्धितधर्मकणासमूहेतिपतः राजमध्ये।
स्यामुस्थानक्रीडां विनापि करशीकरसर्जनमभूत् ५५ तन्दूस्थनाश्रमजलेन गजाननस्य तुल्याम
क्रं फटिति सिंहरेरणास्ट दम्भज्यतगणाडे विभेः श्रोत्रमश्वेकोपनितोषमततत्रनस्यतक्कांसके फ
टितिपाटलिमावभूवा अप्ययमानेन यमिमजलेन राजमध्वेस्मगणानामतिं हरश्चूलितत्वेसितोश्र
घ्रश्रवणत्रकोपजनितलौहित्यं तस्य गजाननस्य तत्क्षणं सकलस्ति हरकार्पिकावभूव ५६ ओओमरु
त्सहचवेस्परूषंपरस्मान्तेयविनिःश्वसितडमरुमग्निमाभिजत्मास्मवर्षे शमात्सुद्दृषतेश्रशृङ्गु
प्रकोमोन्नतक्रियामहत्तवाहनवहिणास्य ओओमरुद्वाधिकस्य शष्टो वातः तस्य सहचरेस
हयंतथायरूषंनिःश्वासप्रपंचत्रिपंच्यमंक्रतालकणान्वर्षवज्रमरोवाहमयूरनाटमक
रोत् वातमिश्रंचवर्षमयूरस्यान्तहेतुः ५७ तामीभवंडखेतत्रिविंततोकिहांनमभ्रमंगाभूम
लहरीविकरालिताशः तापंकिमथ्यनमरंविविभूतवापतत्रसकारणगुणान्वगुणामव
स्याम रोषवशादरुणीभवंमुखपंक्तिलयाविततातंजिहाराउत्रिष्टानंतोयेभूमंगास्नपव
हमल्लहर्यस्ताभिर्विकरालिताश्राशाडिशोयेनतथाकमपितापंभजंशिविभ्रमंकमारः

श्री-
च-

62

सकारणस्याग्रे: गणानामन्वरूपामवस्थां प्रापत् अग्रेसरकाणाक्षादिकं गणः ॥ ४ प्रापत्करालतर
वारिहठग्रहेण सखङ्कं दतामविरतं विवशो ववल्ग विघ्नाय विहि षड्रस्तटवग्रकीलिकहेला-
लितो सकृदकल्पनवीरभद्रः करालाउर्ध्वरघोयातरवारिः कंठरिकातस्माहठेन ग्रहेणासान्ते
शापविवशो ध्याकपोसाहठेन ग्रहेणासां संतस्त्रापविवशो ध्याक्कोपस्याविरतं ववल्गाविकटंस
स्मंमत् विघ्नाय नामरस्तटमेव वज्रस्तवकेलिकलोलितः क्रीडोल्लसितः वीरभद्रो बाभ्यागणः
श्राक्षर्थाया कल्पत रूपमाचुपसंख्येनाख्रतर्थी विघ्नशाहो विरोधरूपानकः तस्यनेभड्रेग गाज्ञा-
त्तिविशेषः सकरालतरया वारिगजबंधनसन्नमः तहह होन सखङ्कं दतो ग्रथेड्र कारितां प्राप्तोमि
ति अविरतंवल्गाति वग्रकेलिर्दंता घातक्रीडा तया कलोलोलितश्च ४९ तानुः पुनःपुनरकाण्डक
गभियाभ्रातं दिशान्नधिय यदि ज्रमदस्वतंत्रः स्वसाध्वनसतलास्यरहस्यकेलेः क्वाटयन्किमपि र
तालमिवावभासे सदेनहेतुनास्वभर्तृः तथा धिय दिव्यियदिज्ञोपनः पुनरकाण्डकारवाद्यजातं दर्दनाद्वाम
मगणोनसत्ताभ्रामासंदष्टपात्तास्यकेलिर्यथानसाः स्ववः किमपितालमंचंठ पविवाव्याभेभूमिवातवाजेनतालो
द्धेहनमनगणाग्रणीनाथेहारावलीहठविपान्तवलोकपालमालानिबेभविपिसंततमशैलेनेनभ्रमसमाविरभवत्स्वय

स्वकर्मसहसैव शिल्पादस्तनो: हावलीभि: हठेन दिशं तोयास्वराणां लोकपालानां च मालान्तास्तां
निषेधविषये मंततं शीलनं याविचयन्तं तेनाभ्यस्तभूलास्वकर्मभूमंदनमक्लेशेनस्वयं शिल्पादस्त
नो नेदिन: प्रकटमभवत् ५१ स्वापीडहष्टमपि चैवयतोतिवेल्लमहोल्लमस्त रसलवमानहष्टे: प्रा
भ्यासतोमज्जवाटनं विभ्रमेषु लोनेदिन:करतल्लभ्रममासमाद उद्वेल्लेवलातिक्रामीयोमत्सर:सप
वरसवर्वणाद्दसोणलमपि रसस्वनस्वमानाभ्रमंतीवादनविलासेषु भ्यासान्नमात्रश्रांतम् ५२ उद्भ
द्यतोविहतशेमाविपत्तत्वहस्थाराजलाख्यातिषु कृत्तवचोनवंधितततहिकारविशारदतया परलोकस्या
पिवक्रमतनोनववनप्रकोमम विहतं शेषोसंधितभाव:नीलाततमयस्त्रेषां विपत्तत्वेहनां धारा
स्तासांजलेसिरथ:प्रभाविशेषोजनलसेनाप्यवासित: तत्रास्वतय: स्वानितषोत्स्वकातततहिकारे
ह्लोकसाखादिभि: विपाराकस्वाद्गत्तवचोस्पनवंथंस्वर्कस्यापिमखेप्रथमं पवनस्य निश्वासि
वायो: प्रकोपमकरोत् अथच विहतं शीतलत्वं येस्तपृथाराजलेष्वास्वतय: तासात्स्वकतातिसा
वानातैलेविकारैरंगाक्षलाटिभिर्विशारकलेनत्त्वापस्त्रिगषानिवचोसिप्रनवभातिपवन
कोपा: भात्वस्पलेसिकतिलेजकृतेस्तवीरलोक: पङ्कूर्धिटिशोवलमांसलानि रोषवशा

श्री· हृदेन रभसेन द्रुमाणि मानानि यानि माणिक्यभूषणानि वल्लालेकारास्तद्वयो भिहेतभिवी रवमौललला
च· टेयमेनघाः प्रवाहाम्मसिकतानकरोत् पङ्क्तयो भृकुटीभेव वर्गाणि सन्निवेशाभ्यां शैवलं तेन मोमल्ला।
निवल्लेणावस्मिकत्वात्तेन भ्रूभंगाश्च शैवलत्वेन चर्मेन घास्मम्भाविताः ५३ मात्स्यमेटनदीस्त्रदोषि वि
कास्थ रंगपीठीभवाङ्गालेपाटललतानिबोलक विशामोश्च गण्डास्यले इयंक्षयति रणपुडल्लनमणा
ग्रामे णानामेवम्भूत्तन्द्रूयोः करपा स्विद्येदन शाता विभावगोष्ठीभरेः माद्देस्वेटेनदीस्मे ऊषालेश्वय
वावयवास्यार्यानुसरणाद्धारेणानयांस्तानदोषीभजो यस्य तथाश्रवोसंद ···· वनोत्सपहृततवाच्च
दीतेन यतीमयोरंगपीठेसम्यग्रंभालं यस्य भ्रूभंगकारिणीत्यर्थः नथापाटलता लोहितं तं देवनिबो
लकोजवर्णिकानोविशात्वाश्चगाडगाडस्यलयस्य तस्मिन्नयन्नपिउल्वणोयोगणायामः प्रयमस
म्हस्तस्मिन्नेवकम्पतिसतितस्प ग शसम्हस्यभ्यांसिकरपास्मिवेदनशानानिम्नस्यपाटलाडना।
ङ्गतेषांमाविर्भावस्तगोष्ठीभरे नेतेवाभवे ५५ रोहद्धारणावारवाणायटनात्सिकामिवानन्तनातो
षां मृत्तिमजस्यचर्मविसरां संख्येय नेदीयसिवीणा ऊं ढिमयटनो यद्नाणक्कायाक्जाविहत।
योष्पत्रेपशरयहाइवहदाटयेवबलान्कराः रोषवशादज संचमेविसरोयसाः अतस्सम्भा

ध्वते अथ तेन केसंभ्रमे मतिरोहंतीवारुणीदेवतावारवाणाघटनाकवचसमर्कीयस्यास्तामिवमू
र्तिमातन्वतां तेषां कराबीभत्सयाषीन्नः पुरा पेनजं डिमांणभूभागानांघटनानाऽनंतरयोधसरुणाया
ध्वयाध्वजातयाहेतभूतयाप्रविष्टातः श्रीफल्गाग्नेयस्यशारस्यग्रहोऽपैः श्ववाबलानू अथचमिजल्लं
वारुणाकवचवतेनभूताऽनजातमरुणांसंवाग्नेयमारतेनसम्भावितम् ५६ अथमोत्तरचटनायाजनिक
रतल्लयोर्दंतदंशाह् ध्यायापार्श्वचक्रे परोहंव्यतेनतवमयाधेंदनल्लोशारेयोः अर्थितेषां निजांगम्यपि
विरमतदत्तायमदायस्तराणांकोपातपोथमाभूत्कथमरिष्टतनानायकानारुजायैकोपस्याटो
पः द्वपंचहस्तनल्लयोर्मिथस्ताऽनायम्नातः अथपरमोष्ठेदंतदंशेनव्यायाम्याः पार्श्वचक्रेतयांञ्चेः पा
र्श्वचक्रेनयांञ्चेः पादमभूताऽनेनल्लोशामकरोत् तेषांगणायणांकोपप्रपंचसांगत्यपयथय
त् अथात्रेपशत्रुसेनापत्नीतीनांरुजापेकर्थमाभूत् दाऽस्रूपिकयासिद्धेः ५७ ततश्चपवसंदा
रावल्लकितातपानल्लप्राग्भावमतामिवाहहसितजालावलीलीलया तेषांरोषकषायतेत्रा
णाञ्चटव्याजेनवीरश्रियोदीपानादादिरेविचेतभमरान्सांयन्त्रिणायमिव तामतामथमुद्रवसंया
रामरणात्मूमिश्चवल्लकितः पीतोयमातिषता पानलप्राग्भारोवैरिपयसापाग्निप्रपंचस्तमि

श्री॰
च॰
६४
64

सितज्वालामाल्याकुलेनो ह्रिरतांनेषांरोषारोषारुणानेत्रवाजेतवीरनितस्यामयःकत्रःसेय
यदेवनिशास्नानानवेष्टीपानिवारहून् ५८ न्यमङ्ग्वलिकेतव्यानिकरतवलेरानने‍ःअर्नेरी
दीत्ताकर्म्मादिशांतःप्रतिपदमवनैःप्रांतःप्रतिपदमवनःपार्थिभिःचंदनेननेत्रेकोपिपावरकैः
त्तयुसमयमिवानेकदण्डाप्राविबधाडम्भोवस्तुंजेतोद्विषदग्राप्तुभिवाशेषतत्तेशराम त्रुस
नःसंसदस्यायाम्भूवल्लघेल्लापववितायापिष्णनत्नाकेतवःसेषोव्यतिकरेणातरलेसपलेडैविय
र्शात्लयापार्थिभिपादतलेल्लाडनेनभवःकर्मोदीत्तानियमपूर्वंग्रहणांदिशंतस्वयाकोपारु
णैर्नेत्रेर्युगपदनेकेषामस्यविभावानामादिभीवंजवंतस्वगणास्यवेत्तोद्विषत्तोश्रमेगलमिवा
स्तचयनकेतदर्शनेभकर्म्मोपुरुपदस्यर्यदर्शनेचेत्यनिमितस्वचनाति ५९ इतिप्रथितडस्सहा प
पवेश्रसिहामरशाक्रर्थांगणानोरणांतीविल्लासवलयमाल्लातयमत्रविवितेमशाहेहनेतडनवयार
दलीकेललाटेयेस्तेःपाणिभिःकदेःहेतभिःचनधसनैविस्फुरेम्मःकम्पमानादधावस्त्रांतापस्यतन्न
वेनवस्त्रस्मृहाग्रापिवपल्लतर्जनीकाश्वटहः ६० इयंमासाज्यमापविगलदविरलस्वेदवारिश्रवा
हश्रोफारेथामिषेकोभगावेकिंकराणांप्रकोपःसास्मूनेवारुणिव्यानरलितवितत भ्रूलतावेश्रदंडंशा

भोगात्प्रसादस्मिन्नन्तरेन्तरमध्ये दूरमनुत्सारितोभूत् विगलन्निकुञ्जविरलोनवरतोर्धस्वेदवारिप्रवाहः
तेनपौष्पफलोकोत्तरश्रीरुद्याभिषेकोयस्यसभगवान्किंकराणांकोपजोपवेसावाज्यमापयत् प्र
घावितताम्बुलतापवृंवेत्रदण्डास्तरलितायथैवक्षुन्नाकान्तास्येनप्रतीहारेणावारणेस्तलोहितस्त
दुतंप्रसादोपिक्षालितोभूत् विशेषणाबलाश्चात्रराजन्वच्छंनीतोप्रसादस्थानत्वगुणस्थानीयस्य
दूरमंतस्त्रगणामितिभद्रम् १९ इतिश्रीकण्ठचरितटीकायांपंडितभट्टजोनराजप्रश्रीजोनराज
कृतायांराणप्रतीभवाणीनोनामाष्टदशस्सर्गः श्रेयसेश्रीविनायकायनमः ॐ श्रीकण्ठश्रीमतिके
शोभ्यः श्रियंतेक्रतिकोतकः रथमन्दलासमामासवक्त्रभूवल्लिजौविता १ अस्यपूर्वोकशाः श्री
णां।वाकोशालिभ्यः शिक्षयमाकष्टेज्ञात् हलिनस्तपववक्त्रायाभुवल्लर्यस्तापकस्यंविकानला
स्तयामास्तरश्रमयत् ऊजंचिकोल्लासेनकोशेभ्योलक्ष्मीःक्षपते १ चूर्णानाभरणास्वर्णामणि
रेणुभवोर्मिभिः तेःप्रसत्वाहिचकरेपटवासोजयश्रियः चूर्णिताः चूर्णीकृताः आभरणानिय
स्वर्णामणयस्तद्रणाभरैः हेतुभिः परमात्मामेः एवमेवजयलक्ष्म्याःपटवासःकरेणादित्तोदोविच
करेकीर्णाः पिष्टरत्नरजोभिरेववर्णीकृतेतस्यां किरते अक्षन्नामितिशोणाक्षातेविचकरेशः

श्री. व. तिरूपम् २ चंडयन्त्वरुषा तेभ्य साटोपकरपंकजेन हरस्तं समद्विभीतवेभितयोपिवक्रस्मिरे चंडय
न्तैरोषवशात्मा नम्रं हस्तपभेरक्तात्मदत्तउयन्तस्तस्तेषुभयेनवहरसभायांभितयोपिकस्मिता
६५ ज्वलता वह्निना शम्भोरथिलोयनवेदिकम् पराभिषेणानेतेषांच केनीराणनाविधि: शम्भो:लो
चनमेव वेविलतज्वलताग्निनाकयातेषांपरेष्वभिषेणानेसेनयागमनेसतिनीराजनाविधि:शांति
65 केहनम् प्रतीयमानोत्वेत्येयम् ४ दंतक्षतानितनानानखटशनक्षदेकोयक्रियैवसातेषांवल्लभा
समजायत नयंनोसंदमानेभुवोयथैवं हृत्वोष्टदंतै: क्षतानि ज्वलुसाक्रोधपद्मपाक्रियैवतेषामिष्टा
जातापुन: पुन: क्रोधमक्रवृन्निपर्थ: वल्लभाप्रियानामिकावोष्टदंतक्षताटिट्टदाति ५ कांतिस्वे
षांचतत्कालल्लोहितायतिषोहशो: श्रभूदकालसंध्येवमापापेपुनक्रोद्विषाम् तत्कालेप
टयस्त्रवाणामभयेविषवशालोहितायंतीरक्तासम्पाद्यमानातवह्निसयोल्लयोल्लेषांहशोका ।
तिरकालसंध्येवहद्विषां विनाशात्सूचनकृदभूत् तेषांनेत्रारुणत्वदर्शनात् वैरिणाविनाशोनूत
मतस्सर्पय: ६ प्रकोपपाटलरुचस्तेषांभार्गवगुरोगणा: क्षतस्ताना:वैरूपंतमध्येरिहयिरक्त
द: रोषारुणा:तेभार्गवगुरोमोपख्योयसभगवतोगणाश्रतिगां:रुधिरक्रद सम मध्येक्षतत्वाना

ग्वदृष्टा:भार्गवग्रतोरितिसाकूतम् भार्गवग्रतोरितिसाकूतम् भार्गवो हि वैरिविकेनगतवान्
कोपाय समरोत्साहशंसिनेचर्ममार्जितैः तेंगरागाच्छटेस्युत्तिष्टग्निपात्रमिवादिशन् यमेचर्म
म्मः कार्यकारणव्यपदेशः तेन मार्जितैर्हस्तसिमेरंगरागएव पटास्तैः हेतुभिस्तेगणाः कोप
यष्टिपात्रमारात्रिकमिवाडःयतोरागोत्स्ववस्तुचकायुत्तसाहशंसीचपटादिनासंविभज्य
ते ८ श्रयदक्षिणमाभूयपाणिंप्राणितयैर्यैर्भुः प्रमथानामयीचक्रकोपकोलाहलेहरः द
क्षिणंवामेनदक्षिणंकृत्वावपाणिंकम्पयिनाभगवान्नारोषकलकलमल्ही चक्रेप्राणितं।
जीवितंयैर्यै ततनदानह्यमकेहतनूस्यात् ९ दृताश्रुभिशिरसिपंसोतोनरमथमेभिः ते।
षाम शेषतोरोषोदहनशमयत्निव शिरसिपोगंगायास्त्रोतोनरस्यप्रवाहमथ्यस्पसमथमे
भिःसामानगणादेशनरश्मिभिः तेषांरोषाग्निनिर्वापयत्निवजलेनतत्तेः शमअचितः १०
यामत्रयेनत्रेचुक्षिप्यमाने भुतित्पता सोमत्रयमेतलम्सदांतेजः संविभज्यत्निव श्रुतयगुस
हिषयेक्षिप्यमाणेगुनेत्रेभ्यस्ततास्समंतात् ११ स्फुरताभामत्रयेणास्यापैस्महलत्ताणेनक
रोणनमांसखंडमसाटमेत्वगुमदीदेवानांतेजसंविभज्यगिवतहष्टिपातनेदेवानांतेज।

श्री· च·

स्विनो जाताश्च यथा: ११ आतस्त्कुजेषु पर्जन्य गल्लित प्रतिनादिना स्वरेणाहकविरां वाचमिति च से
स्मैस्यत आर्तोऽप्यहीता: स्फलथुर्वज्र निर्घोषो येन स पर्जन्यो मेघस्तत्र गर्जितस्य प्रतिवादी सदृशश्च
न सैरेणाहं वाचमवोचत १२ तिलकम् वदनेस्त्वचुमानानां मकाणाङ्‌परिपाण्डुभिः आचाम
नस्त्ववः कोयं नवः प्रावेशकी विधिः असमयापाण्डुरैर्न्यवैवर्त्यमानानां आवां शोकमनो प्रावि
८८ शिकी विधि चोमनस्त्कः प्रावेशसमये गीयमानो ध्रुवा भेदः आवां त्रपा ज्ञस्यानीयाः अतप्रा
वस्त्वचमानानामिति चितमस्तु चितस्यपात्रस्य निर्गमः प्रवेशोवतिष्ठकम् १३ आचितृप्य प्रपो
ष्णोऽग्रस्संतापमप्यवोमनः कायास्तुचिरमामोत विश्रान्तिमसिवी स्वभम् शुचिशोके दृष्ट स्थिते
भूतदुस्सहतापं वक्षितं खलु हल्लतानां कायास्त्र कोतिष्ठ विश्रामतत्रुग्रथ्य वक्षु बिदृष्ठ: आवावाघा
ष्टेतोऽस्मत्सेताप: कश्चिल्लतानां कायास्तान पत्र तियत्तिजातिशु विश्रामाति अप्यवामनो नाय/
कः अल्लताणाडुभ्रंगसी सम्पकोन्नमंतापावीहल्लस्तणाम्भगना यिकास्तेनविश्रम्यतितिमेति १४
उपल्लवराजस्तत्र स्थितिमेति कियच्चिरम् देशाते वा ह्यणोव जहु शाम जलविश्ववः अल्पणास्तमं ययो
दर्भी गणल्लकाणीकायत्र देशाते पेच्छर्यभगेततजो पद्रव पक्ष्मलिनी कराणाइज्ज: कियच्चिरं स्थि ॥

तिमेवितनिष्ठतीत्यर्थः यत्रवजलंतत्रवजः कथंभ्रूवतिष्ठेतेब्रह्मण्णोदर्भोयजलमिंद्रयातालमा
त्रेणोवेदैत्यानशंपतीत्यर्थः ५ दिग्णीरमेतवेक्षाख्यायदभ्रदहितापदम् नकिंनकुरुतेनिस्लो
देवीर्यमहितापदम् दिग्णीरेहनुमतवेक्षात्वाहेनेनोपायेनत्यर्थः यदिहभ्रजवीर्यमहेद्राम
स्पवधात्तापधायकमहन्निस्लोरिंद्रमासमर्थयिनोदोषः भ्रजयोवीर्यस्तहितानांवैरिणामापदं
किंनकुरुतेसंतीहकिंभयमित्यर्थः ६ शार्ङ्गमूलतयोर्लास्यमेजनंनंदकोहर्षा: हरे:कथंवा
सहतेवैपित्तनरगणवत्तृषाम् हरेरस्यमर्थयिशार्ङ्गचापंकार्तस्वरचतीणांभ्रजवीविवलतयोर्वल्यः ना
सेकयामिवसहतेसन्निवेशावीर्यद्वेषादितिभावः हरेरस्यमर्थीनंदकः खड्गस्तास्येहषोरजनं
कण्ठमिवसहतेवर्णावीर्यहेषादितिभावः नारायणास्यमर्थयिनोर्थन्नः खड्गमस्तास्येहशेषारंजनं
कथमिवसहतेवर्णावीर्यहेषादितिभावः नारायणास्तमर्थयिनोर्थन्नः खड्गयोस्तोः शत्रूणामम
र्षः कथमित्यर्थः ७ मनतोहरविस्तरलालितरुषास्येवपथम् कथंतन्वतिनहेषिणांतन्व
वलिषुस्मितमिवासितनभ्रषणाभाभ्रंषाषष्पामिस्तरंविस्तरलानिविशेषितां मृद्वाषिस्त्रीणां
शरीरेवलतांम्नकामंकथंनवायवः कुर्वंतिभजननादितिभाव: मनतोलताकमनस्याभाव्या

श्री. व.

६

67

कर्मणोस्यसंगतिः १८ तत्वनतुभिर्संतापमनंतमरिस्त्रभुवामयआतितनकथंवहिर्गाण्डुयोर्भस्त
पाण्डुताम् शत्रुस्त्रीणांशरीरेसंतापंवेदंर्जवंतग्निरकान्तौसांगाण्ड्योर्भस्त्वंपाण्डुत्वंभस्त्व
वापाण्डुतांकथनयवातिजन्तेवकेऽश्रुभस्मपाण्डुतादिकरणमुचितम् १९ स्वावेश्रवणस्सामदा
नेसर्वंतिगाण्डयोःदृष्टायमस्यभेदंचवृत्तदिदृष्टयतद्विषाम् वालोणमुदेश्रुसामवेदविशेषः त
याम्वदंतिगण्ड्योरेणवणाकपोलयोःस्थानेमदजलंतथायमस्यदाण्डस्यद्विषांपदिभेदमेक।
मत्वाभावंदृष्टयमदृष्टंकरोतत्सामाघाऽपयविशेषाग्रपि २० सभंतोमीसहोदैत्यहेजनप्रलय
द्विषाम् तद्वागल्लाहसन्नाहेरकाण्डजलदेविव अकालमेघेविवायमकवर्षैराच्छादितगात्रा।
यतेस्वर्धास्तहोदैत्यसंहत्यद्विषांसंहारंप्रकटयतअकालमेघाच्छादितत्वंमामतांमहाद्यश्र
संहारसूचकः २१ अपियदिशिसांमत्वावंथहेमहसानिधेः ऽतापोहीयतेसोयंवरुणःकेनसत्व।
ताम् यस्यवरुणास्यदिशिपश्चिमायामाशायामपिसमत्वत्वामेजः पतेरपितेजस्रोयतिसोयंवरुण
केनसत्यतेअचचवस्तुहममपिवरुणोत्कर्षप्रतिपादनायश्लोकुमान्ययाप्रतिपादित २२ वीरश्चौरबत
त्वानोकवंधहन्ताहवम् धरस्सरयाधनदोसारणीवनिल्लीयते कवंधानंरणामुवेक्षित्र ॥

शिवसंपुरुषाणां कस्य जलस्येव यस्याम् हस्तस्य हटतोऽवं वाहयन्माण्यं वनांतं समभ्यादयति प्रच्या
वकाणि वीवलस्मीमा रागी सत्वमज्ञ एव विलीयते कीदृशी घनदेऽवरेश्वरः पागमभ्यापयिकमि
मर्थः सारान्तरकाश्च यथा इतस्मराश्चात्ताविधेयत्वादगायानदाः सरांसि यस्येति वरणाविशेष
णाम् वत्स्वाहितेषामपि पिहिता २२ योऽन्यतेवोनवेतस्सम घः कौसीय सौख्यदम् गतेपि मेवत
मलानि हानि कृतवैरिणाम् युष्माकं चित्तेषु मघः कौसीयम विजिगीषुताततो हृदंतगतम्
एवं गतेपि म्लानि सूर्यमेव तस्य यं वैरिणां प्रानिनाशे कृतत २४ गतवाय्यदपि ध्यानाशांता दा
त्वारणाश्वम्किततिनास्मिल्लतामूले दीर्घनिद्राप्रमृतातम् स्वरास्त यापि भीष्मस्य योष्माकस्यभ
जोष्मणाः समोमस्य कृतामशोभा मंदाश्रयं विरोधिनः हे स्मरारणामार्गेथांत्वा विद्याः कति
दैत्या युष्माकस्वकल्पलतामूले दीर्घनिद्रया मृतास्मर मज्ञानांशामा: श्रथदिवक्षलतामूले ति
ष्ठभंजाथामा: श्रथ ते भवद्भिर्दैत्याय यपि जिताइत्यर्थः तथापि भवद्भूजतेजसः कर्मभूतस्य
समतेजसोमा गोरीभ्यस्मीकालेत्वपस्कृताम् हाजः श्रतियत्ते इति कैमपदस्य भंजोष्मा
हृस्य वहो: केरः श्चेयत्तेस्क्षीसटो युष्मम् २५ इत्याप्यायमा यस्यकृतिया हि गणतेजसा भ

श्री. च.

६८

68

गवंतमवोचंतेभ्यपिबथाल्लिह: स्फटिकपाकरणिभ्यांशालरणोरमभगवतस्तेजसाप्रभावेनवत्र
नरूपेणाप्यायमत्कर्षमाणप्राप्तास्तेसुरा: पुनरपितामवोचन् भगवद्वचनसम्भाविताखर्डतः
स्फतिशाहेणोत्पत्तम् ३ यस्मात्तिमाहृतम् तेजसकथंश्रतिशालसमपायकंचमवतीविरोधाभाम
श्राप्येतंपूर्वस्मामोतेरूपम १० स्वामिनस्तेवनस्तेजोभवतस्तेवनवेततम् तदपूर: कवाटेस्त्वरे
हरतिवस्कृतम् हेस्वामिभर्भवतेवनस्पैवाशाम्पत्वाहेतनंमे विमलेपतदेवनस्तेजोस्तिनतसमकी
यमिति घ्रनाहेत्वामानम्पृशसणावस्पप्रतिपादनम् ततोस्पवविस्तीर्णाणिवाक्कजा: दृष्यवोयेषांस
बलैरित्यर्थ: पुरैर्दानवविशेषैस्तद्वतेवचनहपतेजोहरोतिरस्कृतम् २८ पुरेष्टपुकावादे
स्तूर्यादितेजस्तिरस्क्रियते अथवाननेजोस्मेवेतिवाच्येयंमंगालम्मल सशत्रुतरंगयंकानुरोधा
न २९ बल्यौत्रोचल्लस्वष्टकालकामस्पतेवयम शत्रुमाणानवोयासाफंशेजाफामहन्महः
हेईयामनशत्रुमाणानवमह: तेजस्तोस्मंवधनसौफा: समतो: पतस्यलानेशेचलेनकरणाभूतनस्त
श्रोदष्यो कालकामोयेनातिसहस्वप्रतिपादनम् ३० अतानुदानवरितस्पयसेहेतमहसि नहिसंभते
दीपानिरोहेरोपसीतम: हेतदानवरितनदानत्कमेन ननतोग्रहेतो: स्वयंनतत्स्माकमश्रेजनच्छावेनतामस

राजिसंहतमर्हास्मि यतोदेकसोत्साहश्चोस्मिमोहर्न्दीपोनमंरभतेतमोहस्थांतेनतेषांमर्वबाधक
तेप्रतिपादितम् अत्रयमिगादीपस्यापाद्यानतः प्रतीतेतेद्यावाष्टष्विवीतमस्सहारहितनासूर्य
णास्तहयरमेश्वरस्यार्थमोपसम् २१ तदाभुजङ्गहूयिपूहहेतिभाजिहविभुजि श्रयोसंविभजते
कामोयेनभूतिभिः प्रेह्लादीमाहेतीमङ्गलाभजतमोहनतषोमाभुजङ्गहूयिविष्पिवत्सानिपतभूति
भिर्विभूतिभिश्चकञभोदिशः पुनरेपियनसंविभजंते २२ तेजसातेजसादेणसंगलन्नहा
सोवयम् त्विषाकोस्तुभस्यकौदीपमापरमास्तुमः हेभुजनितसतेजस्तेजसिशास्यतीतिसंगल
न्नहमोनन्तूनतेजस्काश्चकिंविक्रयाश्चस्यः वयमालितोस्पसोकौस्तुभस्यकौयेस्तयादीपा
नोस्यापत्यमामम: सूर्यमतियोदीपवदृश्यतवाग्रश्चास्वहश्चस्यः २३ तवकर्मणानिर्माहेय
तमरहस्यमहितमस्त्रभुजतेस्वयमायातिर्भगमार्गणातोहरिः अग्राहितेसर्वलोकोपकारत्वात्
त्स्महेतोविपर्ययेनतवकर्मणायत्स्निर्मातंकातमहासिपत्रकर्मणास्वयमयेवितोहरिविं
स्नोर्मार्गणातोयाचकतोयाचकतांतद्वपशायमाणारतांचे २४ नवोयोगविंयायंगीकृतस्य
ष्पावदाहकतिः उभरेयदशामेतिशर्वस्तवैयमस्त्वरी तवोयोगवियोगतिअंगीकृताय

श्री॰ व॰

69

ध्यवती पुष्पवतोपलक्षितफलस्य कालानिस्सर्वं यथा से यं सर्वां भूरुश्च दंशाम्रगेतामवस्थामेतिश्च
एवांगीकृतो गंकृतार थागतयासम्पादिता पुष्पवतोरकं सोमस्य ये यिन्याकृ तिथेमा भूरुश्चेरयदा
शंमहासंयत्न रूपत्वमेति पकापुत्रतापुष्पवंतो दिवाकरनिशाकरावियामरः २५ प्रतोप्रताणपुरुष
सोषाम्रयदि वृद्धमे सर्वोत्तरश्यामल हिस्तत: संजायते विधि: पुरोदानवविशेषाणां दाहार्थय
यमित्र यामे विस्फारितस्वपौरुषाशिर्भव सिनहितदा विधिर्विधानं सत्वरगुणोदहस्याधिकरणा
सर् धिनः सहतत्तो वहमूलो जायते श्रथवमत्वा कृष्णाविशेषाडम्बरेरणाः नक्तागोगः विधिः श्रजा
पतिः स्तनमाराध्य जायते २६ नऊचनयिसन्न हे नियमनाया विरोधिनाम हरपमहमभ्येतिगिरिवा
पलतानवद्य लयिसन्न हे सतिगिरिवाश्विबयचापलतानवेचापलतत्सत्वं ऊर्ध्व प्ररोहमभ्येति।
मभ्येति भवस्कोर्यशणावर्णान सामको भावान्सर्वप्रववान्ध्यापलत्वं व्रजेतीत्यर्थः। अथच गिरिदेवचा
पलतः मंदरपर्वतपन्न दंडाङ्गनां वंप्ररोहमेति मंदरस्थापरूपसम्पद्यते इत्यर्थः २७ वंप्ररोहमे
ति मंदरस्थापन्न रूपसम्पद्यते इत्यर्थः। तविवृताततत्तो भे प्रतिपत्तदिपवतयाद्याकामेश्ववणाभ्यपि
महीनो जायते गणः प्रतिपत्तारो देवानां दिदृत्तियादम्यमिकयातयाहे तभूतयानयत्तनत्तोभ श्रवणो

ढ्शाम्बवनगणानकर्षाहीनो(वशिश्नो)मायते अथवा हीनाक्षिनो नामास्त्रकिरणो मोवीजायते
किंच शाम्बवसंहारमेत स्यसन्नहः कारणः त्रिलोकहेमहत्तेजस्तस्यकारणाभावत्कंभवदीयते
जोविवस्वतववि वसः पवित्रपाया इति काव्य शाम्बवसंहारे स्तेर्ज सोल्लासं यतस्त्रिलोकाउंसमह
१ सवेकववस्ततेजः पवित्रगात्रिपर्वः अथवा वतेजसैकमामयताम् २९ वावमञ्जांजलिश्चये
वालेइ मकरुटंश्चति इतिवक्रोक्तिभिः हतामन्नतादि विषमाणः बद्धांजलिर्देवजनोभगवंतंप्रति
वदनमभ्यार्थसूचनाद्वक्रोक्तिभिरारटतोवाचस्तवे ५० शोभावचोमयीमृष्टिशरत्तमाणांस्वपर्व
भिः पुनरप्ययंयथनायोमन्मथहात् वचनमयीमालां पुनरपिभगवांजगंथोग्निनवान्
स्वपर्वभिर्देवैहर्षप्रासामोत्सवे विवृशत्तमाणाम् ५१ एवमस्त्वयत्सरम्भोगरीयान्वरटीक
नः मयास्त्वमाहिताथानसिद्धिधर्माणिकर्माणि एवमस्त्वशुष्माकेहितायानसिद्धेः शर्मया
स्माभूस्मिन्त्रकर्माणिमयागरीयान्स्तांरम्भ अंगरीकृतोरहीतः ५२ स्वतस्त्रतश्रियंत्तणाम
वेवुर्यथंरंसरा; कैलासशिवसंधत्तरथसम्भरत्तमम् स्ततेनसारथिनास्त्रतामपुछताश्री
यैस्यतथ्याज्ञेरथ्यागैः त्राणांसावितंभ्यैयंधरंहयथारथ्येहेसराम्रणोधेसन्यत्तत्रानयवैला

श्री. च. समिवतत्पदेसत्तंपारतंत्र्यहेतुविभीतकैः पुर्यायराधूमिर्यस्य २३ ममवीरस्तोहरमास्कंदस्पंदवत्यह
दिघांलल्लाटतोमाहेयमद्भुभंगकालिकाः स्पंदनस्यप्रस्यप्रहेप्रहणामास्कंधत्वमममवीरस्तावे
विणांल्लल्लाटाद्भ्रमद्भुभंगैः कालिकारूपामिकामान्त्रनिवारयन्द्विषोहरंतितमर्थः रसोजलंसांदने
७० सतिमाप्यकालिकामार्षि २४ सपर्वाणांयिकर्वाणाश्वणाजवक्त्रोजसावचोभिरितिभगीसबत
पुनिस्तुषोर्मिभिः तेजसाहेतनाशाजवंवैरिवतमधिकर्वाणाः यशभवेताश्वसपर्वाणोदोवानि
स्तयोर्मिभिरनवलोलासेवचोभिस्तत्तत्रुः पुपेः प्रसंहरेश्यानम् २५ भ्रमरत्तमिन्निमिपीयतेविमा
दक्षतिचलकैः भ्रमरतंहरगम्बुराणोः अपिमतत्पतयाप्पुनः स्वराष्ट्राविहतहफस्थितिमेनिदेमरा
नम हरएवगम्भीरत्वाडम्बराणिर्निर्गतवचोमृपमम्तमेवपीतावुपेर्यादेवाभ्रमरभावंविष्टता
हफास्थितिर्यनतत्मेनिवेश्यदानीमेवयमराप्ताश्तितिमेनिवेशमर्थः २६ तेषांप्रमोदमसदाग्र
मदोतदानीमानीतयैर्यमथिमम्यवचःपुराणः वक्तंमहोमहत्वामवदन्पदेवनिर्भक्तवेशसमय
नगिवावभासे तेषांभगवतोवदः श्रावाप्रमोदस्यहर्षस्यमदोपविचितानाम् तेषांदेवानाममम
देवलोकोत्तरंमहस्तेजः भगवतांदेवानांनिर्मुक्तामुक्तावेशसमयीविषादम ॥ ॥

वीर्त्वेऽपि न तदिवाबभासे हरिकंचुकान्यायेन तत्क्षवैर्वैशसंतमसे वेतस्थौ: ४७ तस्मिन्क्षणे ग्रमट
काहलनाकिल्लोककोलाहलप्रतिरवाकगभीरगर्भः शम्भोरहीनभिषिषेणापिषोऽपपोषु
मंगलशंखवटनांस्फटिकाद्रिराजः तस्मिन्नवसरे प्रसादेन हर्षेणाहेतनाकाहलः सरखोयो
नाकिल्लोकः समाकोलाहलः तस्य प्रतिरवः प्रतिशाह मंद्रकेयस्य सगभीरोगभीयस्य स
वैल्लासोभ्भावतोमंगलोमंगलावहोऽयः शंखनस्यघटनामिवप्रघोषयतः श्रुतीनभिषिषेणाय
षोसेनयाभियातमिक्क्राः स्वेनतस्य शाहत्ताभ्यां शंखशस्याभावनम् ४८ प्राङ्ड्भूवरविहरविषा
कलापसंतापपेशून विशेषविम्बखलानि प्रजांतरेविप्रदानवविषूपेषस्य शान्यविहूपटलो
नविवेष्टितानि ग्रविहरेनिकटेप्रापकालापोविपालम्नूहः तस्यपेशूनं सूवनमविहरणि
कटेपनूनेनविम्बखलानिडस्य हानियतोविहूपटलेनवस्त्रमाणेनभूकम्पादिजन्मिन्न म
नूहेन तस्य हनिहृष्टिता निवेतसप्रेषु पाडवभूवःपाडवासन् ४९ प्रासीदन्दडवापदेशणाना
मशसंगस्य यासीगेत्वीडनभीतिलोलभजथीशानवंधदिभूमस्मादितकमसमद्धपक्का
वाकऊप्रणीजंभतटीगतागतपातश्रांतिव्यथामनवभूत देमानामहूस्यवनार्थसम्पादि।

श्री.
व.
७१

तामस्य सम्प्रयस्यास्मा भूमिः कञ्ज कुंजराद्विजजालेषां श्रेणी पंक्तिस्तस्या ऊर्ध्वमतमः कवाटता ।
तेषु कम्पवशाद्धता गतानि तैः शांतिः श्रमः तेन बयाम नवभूत् अत्र सम्भाव्यते आसीत् तन्तु तावतीयो
मः उच्चायेदाङ्गणानामंगप्रसरः भगवद्धनदाङ्गणाभावान्तु बंधस्तेनास्य पंनिविड्माश्रे जेत्याऽन्ने
तनोभीतिरम्यालोलः कम्पमानोयो भुजगाधीशो वभ्र किलदन्त वर्तमादिव्वास किर्हिभूमेराधारः
अतस्तत्कम्पे सत्याधेयभूतास्तैरपि चकम्पे इत्याशयः अथ वाधीशानुबंधात्प्राप्तसम्पदा पुरुषेण
कुंजरः कुंजर ऊर्ध्वमतः तेषु विश्रम्यते ५ विमेरवेधे दिनवाङ् शरीरे शोषसंवादिनानाडवानिबंधवल
कवेधम आसीत् हरहरऊर्ध्व विचकता निहतो विवोढ्र विमाविगभीर श्रम राहो शरीरेतस्मा
शोषमपमूर्धकलेवरं तस्य संवादी महत् शास्त्रागम्य निवेधेन नाटस्य स्थानेन वलेस्थलं च दितः कर्ब
धो यस्य तद्भवे विमेकाउभ्रटभेमध्यस्यानेविमाविप्रसरं गभीर मध्याधं रंध्रं यस्य तद्विवासीत् ऊतः ।
हरस्य हृक्ववरी सन्नायाचकलाभिः मावामोहेव तस्मात् वक्रे हिमतसमरंध्रं भवति गीर्वाणाप्रतिपत्तलल
ताट शाभंगो बुसंसंगिभिः योरामोथरकीर्यमाणाकृधिरस्रोतो वक्ष्य जाभिन्नभिः नवोयध्वसनाभिन्नवेधववा हृ
सनाभिमत्य सहदारेतोधिश्रेमतसत्वाने रिवसांमकुंजमरसेनाश्ध्मलिंगने योराभ्रल्यमस्तवका ऊर्ध्व ओपयामेयाः स्व. के दि

येरुधिरस्रोतस्कजातां विंदवः कणास्ते दैवस्त्रीणां मंगेषु सक्तैः वेजे शोभितम् ॥ अनंतस्त्वमावृते
बहुकालनिवासस्नेहाद्दस्तरस्थोरशोकादाप्रष्टे शक्तिमोक्षमालिंगनेऊर्वीणीवनंऊमरसैरियतो
क्ष्योवेनभन्तूक्ष्योबसनंऽः खनत्मिन्नाभिमद्वेतस्प्रसन्नहृदः परिविता: तम्बांतोनकवाहस्तेविम
कल्लोलोल्लासितावि भेवल्लाघूलश्चतिवादिभिर्जनमनीभीहेतुभिः केतुभिः व्योमाद्ध्रकटयानद्रगम
स्वीमानूष्वद्भिर्दिशामाणाहेहटमाधमाऊलतदाभिव्यक्तवे णीपिः स्वामिकार्यसाधनार्थेस
म्प्रांतंसमुद्रमयुद्धंतक वाहस्यसैविभस्यमहिषस्यकालमहिषवनागः तेनतोभवशान्महल्लासिततन
तिमधाविभेवन्योल्लाऊलः शुक्तेतस्पर्द्धितवादिभिस्सहृष्योरतोजनमनसां भीहेतुभिस्तत्पाकार
शासमघस्योत्कलकल्लोलदंशाश्चयाद्रिः केतुभिः दिशंसद्गीलिंगत्वात्मेनेनत्ववहार्योणांसमा
श्रित्वाहटमाधमतातिभयेनाऊलातरे ॥ तततोवल्लांताः वेणपालिपिभंगिराजंद्रपासा ५२
धावाभूमारपिपिटयतामत्यमर्शिष्ठुवाहेः टिंटदाहेनोंऽमरितडिहाऽऽचणाऽक्रमेण शंकेहृष्य
त्सरपरिभवाविर्भविधाऽद्भवानीनाथस्येषोविषिावोषोद्विनोनिर्ममेपूर्ववंस: अहमितिशंके
जानेटिंग्दाहेनटिरजल्लनेनहर्ष्यंनोटमायपरेदेषास्तेषोपरिभवाध्यमाविर्भविषयस्वकटीभ

श्री. विष्ण्योभवानीनाथस्यभगवतःस्वयास्विरतरोर्विशिखशिखीवाणाग्निस्तस्यपूर्वंस्योनाटका
च. दोषकृत्तात्सर्वंप्रकृतस्तुचकंवस्तुनिर्ममेकृतःद्यावाभूम्योराकाशम्भवोमध्यंपिदधत्काष्ठादयता
केनोऽङ्गमवितऽमरःकृतोयेस्तदिक्ष्वाक्षाःक्रमस्तेनश्रुतिस्तताश्रपथः ५४ आसन्नेषुहरतःश्री
72 रामाम्बिवाणायवंगडवीरोर्वीवृतमखशिखिविषस्तोषनोपस्तवेषु हरोदंचमवकाविपुल्लालाललेखा
खाकवालावारंवारंसुरिटथिपतिवोमवेषुश्रकमे आसन्नेषुहरतवंकृतवाणुरारातेःहरसवाणाग्ने
रेगन्स्फुरथुञ्वीक्षेर्वीवृतसखोवाञ्वसहस्त्रसहस्त्रः यःशिखीवहिस्तेनस्तोमवाणानिदाहास्तदुल
वेषासन्नेषुस्तत्वहरमवेदंचस्योविपुल्लाःश्लकसाहस्रणोवाञ्लेखलेखास्तरंगरेखोस्ताभिःकवालो
भयवशाद्विपुलकंजायतेवारंवारंपुनः पुनर्दिनेपिस्मरदस्त्रकमेपत्तत्तमे ५५ आशांकेवपिपासा
नमरपयेपातेहरेषार्भियस्तवीष्यामेकनश्रियानस्मयेपेतःस्तिमोतारकाः भूकलप्रचलास्यो
रहविद्रनस्थलीप्रतणांसांपंकाणिनीटलोदरपयोविंडभ्रमःपथयेश्रमरयमाकाशमार्गेपिपासात
च्छादविष्णोहरेषोःहरेषुमाकाशपयच्छादकंसमभावेपथः लमेभ्येकमेणिपंचमीस्वसपातस्मा
शंकेवतिनोतारकाःप्रतिकालेपेतत्र भियास्तस्वर्गस्ववाष्पामकणाश्रियःसावितर्कितंवेलाःहरेषुकस्येक

पातमाशंकाभिप्रेवतियोज्यम् यामांतारकाणांनलिनीपल्लवसख्यास्थितवारिकणाश्रेतिवक्ताका
लम्भूकम्पचपलाम्बरीगनमरकतरत्नभूमिषुपद्मिनीदलेषु हिमाणालसकम्पेतेऽतिनलिनीदा
लजलभ्रांति ५८ यस्याश्चैः कटचीनपिष्टपटली दिग्दाहजन्माहविभूरपङ्क्तिः कर्षीकरायि
तमसाकाण्डचयस्पाण्डुभिः तस्यानर्गलङ्गीनिर्मितककिलाणाङ्गारत्नमाक्रामतस्य केत्योमनिनेत
नैकदलिकालीलायिङ्गेकेतुभिः यस्यारिष्टहस्तिनः कंठेकपोलौचीनपिष्टपटली सिंदूर
प्रशेदिग्दाहजातादीप्तिर्भवतितथाव्रसमयपेतपङ्क्तिस्तारकेरीसाकरर्षीकरायितेकराणालक
णावदावर्तितेनस्फूरत्वेभजलेनानिर्निर्यञ्चाणारिष्टहस्तिनःकेतुभिर्ध्वजकेतुभिर्गृहभेदैः कद
लिकाध्वजपष्टिमलद्दोललयाचरितम् कावेत्ताङ्गमयात्रापिभावकः ५९ प्रदारिशरवक्तिना
प्रथममेववृष्टमोक्तकरोविकीर्णश्ववृष्टिवितामुपगतोपयपाथोधरःकरायकल्पितेरस्तपिलिस
डिन्नाणाडलप्रवे॥उक्तचिताणिवत्तविनिर्मितापकृवेः प्रथमंसंधानात्पूर्वमेवहरशरार्चिनाक्षि
मवृष्टमस्तम्हरवपायोधरोमेघः पुणितामुपगतोयेनः नपिदैर्ध्यवंभूमिस्तरोपकाद्यामास
त्रायिलहडलप्लसयनडिनांडलाविवुद्दामतस्पप्रचण्डायाकविस्तस्याकाण्डवेनस्फुरणानन

श्री.
च.

७३
73

णांविनिर्मितो यो द्दग्गीसामस्मात्ततो पङ्कवक्षादनं येषां तैः तडित्स्फुरंतीभुस्तयिताशिह्मांते निरूपि
तानीमर्थः ५८ तैरेतस्मन्स्तुपादाववगलदविरलाललजकोचानकावेरवामारेरपादैः पिथदविव
स्थासमवदोभीतिभाजाम् पिंगपांश्रुणाल्लाश्रविस्तरणरुचिवक्रकरकास्तरीत्यादेत्यसीलोचनाना
मपिवहृश्रुरिवश्रेणायः शेणितानि हर्षवशान्तस्मन्त्संजवमोमरत्वर्थमः तस्य पाहलत्वाविरथोनो
योलोजकोचसेमनजर्ष्वङ्गिः श्रयावेवस्त्रासारैः रुधिरप्रवाहैर्मेघश्र मिछादयतिम तिभीविभाजो दै
त्यस्त्रीनेत्राणां पंजयोपिंगरोदनवशादरक्तायपंगनेत्रयोतामसेभ्यः प्रविसरमरीश्वसरन्तीयारुचिन
यावकेहात्वारक्तं यदस्त्रवाष्पं तस्यरीतिभिमित्लयाहेतन्मूत्तयाशोणितानीववहन्नुः रविस्तस्यग्रोर्म
तवातस्तचिमग्नचुविवापांगमेगरष्टवैदिरदाहस्याहायकववदथनभोह श्व षदम्याहमासीत् वर्णा
स्मायोपदितिजस्तरारहणं पीडयामासनाभ्यास भूजु धामधिवाधिवावाशितैः श्रोत्रमूलम् मस्तुयाम्र
पूर्वीतस्मात्तवाताः प्रलयवायवः त्वचिस्पर्शनेंद्रियपावमंगारदृढंस्फुलिंगराशीमिवचिक्षिपुः अग्निकं
कोणवयाध्यांदकृतिसर्थ्यः दिशां दाहोज्वलाजटालत्वंतस्य माहायकं विधत्ते यस्यात्तत्त्रमो।
॥ ॥ इत्यसमादितो द्दग्द ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हः दृष्टिर्यथा येन तदासीत् ॥ दिग्दाहमिवा विश्वमयमाकाशं वीक्ष्य दृष्टयो द्युतितस्तथा ॥ वृष्टेदृष्टि
र्यदृस्यग्रथितेतस्याविस्मयमदृष्टिमित्थारीयोगेयास्तनाममवशायत् ॥ दिनेष्वमङ्गलम्मगालाहते ॥
कालोपीजभूत् ॥ अत्रैवैवंविधेष्वहह्निमित्तेषु दृष्टेषु भोजम्नायभावाद्देसनेंद्रियविद्यातोभूदात्मि
सेवायेसमकालमगतवतोयत्नमस्तनामपिदृष्टा मरणोत्तानयोजनिष्ठेरेषुर्वस्पूर्वहिषाम् ॥ सवि
शेषतनतथ्यकालकसमनलाल्मन्दृष्टेवहिषा ॥ मरिष्टेषुतत्पुत्रकालजन्मसोल्लान्मएवाभवतेकाल
दृविभक्तकालसमनः ॥ मसेदृष्टम्नायहः ॥ अर्यादेतानांमेवार्थयुगपद्दागतवतोयणामप्युत्
तानेकत्वयोनदेत्यानमारेय ॥ पूर्वंजातः मण्डनिर्मितेषुहृष्टेषुअकाण्डविकसायेतोस्यपव प्रवि
भक्तकालानामभिन्नकालेपनाभवेतीतिविभक्त ॥ कालोयासोतासोसमनसोपृथ्याणांसम्भ
वेनयुगपज्जम्नायहोविकासोभवत् ॥ पूर्वदेत्यानांमेवार्थचरत्वोयानिपृथ्वाणिसमकालेव्यक
सयंल्लानितदातच्चण्डनिर्मितवशानिकमितानीत्यर्थः ॥ ११ पतद्विरतवअवर्षविद्भवतिष्टवति
ह्रतविचवर्णिपदेः जातितिन्नयनयोरकालपमेरजनित्न देत्यपीयहस्तकम्पः ॥ देत्यानांपवित्रह
पारिवारस्यकालपृष्ठेः कम्पनजातःयतः पतद्विरतमविहृक्केनेरक्तवर्षतस्यविहेनांत्य

श्री॰
च॰

केरणसम्पर्केणानिःक्रान्तक्षादितक्षिप्रवर्णायेषां तापनिपत्राणि येषां तैः १२ भग्नपातिविजयायेवानुगा
फाभियोगाः प्रथिप्युदितितनूजास्सेवन्तः समन्तात् अथिवकृथिववर्षाविस्मातस्सम्भ्रतास्सर्वविद्ध
रथ्याहंशोणितस्रोणिकास्म अथकेकृथिववर्षाविस्मात् सम्भ्रतामशविनाम्बरकोद्दोणीभस्नानदै
त्याश्रूत्राः सर्वस्येवजल्लसप्तमयत्वापन्नैः अतस्तम्भावातेभग्नस्तत्स्परास्तस्यविजयमनोगाक्षि
न्नाभियोगतघ्नायैस्तवपदेनिहेभ्रश्वेतासहितार्चिषास्तोणीकविंशतिवरावक्रमेरस्स्नातवान् १३
आनासाकमिवोदकेनसिकतास्तनतलविम्बरादालम्भ्यास्तुथदेशमशामनवघ्नवजिराजिभिः
भिः यत्प्रसंगेन विनापि निष्फलजलक्रीडानुभूतिगमयोस्नानममभ्यवेरिकटकास्तस्यमाभेजि
रे रजोराजिभिः पांसुधाराभिर्वर्षिमेघोस्वराग्रमालम्ब्याक्षघृसिकतारवावमत यतष्टकेनमाको
पीता ओदनकिंजवल्ययामोरजोराजीणांसंगतदैत्यगजाः पांसुस्नानमवापुः कविनाहस्तिनांस्ना
नाटनेनरंपांसुस्नानस्वभवत्वानिष्फलायनलक्रीडानुभूतिः जपाश्रमखेदस्तलेविनातावनीरणोत्कृष्टिः यवि
तावाबत्पादैत्यहस्तिनांस्नानंसहमिलधः शल्लीशल्लीवर्षैरेरिहपिशुनानांडनिर्मितस्वबहोहिमिरण्योरिष्व
शुनोसाकांतिस्वभवस्यरश्विनलोचनभिरवरसीणामतीणाजाः नेतामवद्धदृर्निमितनिमितातेकोभिवोरादि १४

पिकेषमिरेकेवङ्कलतेमत्यपिदैत्ती। शोटर्शोटर्शीमवापिपत्नवनवजामध्यमाजिनाचकानाम्नस्केका।
सापियक्येतिरेकेवङ्कुलतेसत्यपिदैत्तीणांगणाअपकारः। मुरीणामहानभवत्। यतोहरमत्यधिमा।
शूरितेनलोचनेयाभिः। ततः कोगणाश्माहबङ्कभिर्ज्ञनिमितैः हेतुभिः निमित्तोनिमित्तोनि
श्चिन्त्रान्तेकोऽः स्वेनेनातिघोषाऽर्ववल्लादिशोटर्शोटर्शीहष्ट्वाहष्ट्वातामिरहस्यस्त्रीभिर्नवनवचा
मवध्ययास्मात्रिताताऽत्वंनोआपिपशामायदिदैत्यसियोरजोवर्षैणाशूविननेवनष्टः। तदाबा।
ङ्गनिङनिमित्तनिहष्टासहस्त्रवमनुभयेरितपोः। १५ अतस्तत्तामप्रसंगसंगमविधिंवेदत्र
योदक्षिणस्त्रीगौत्राक्रमणाक्रियामप्यतत्वेपूर्वार्धनारीश्वरः। महाराजगणाप्रपंचितहहडवी
रलीलाष्टिदितिः कम्पोदानवविष्टपेषु किमपिजामाध्ययासंदध्यात् वामेयतमंसखेतरः रूपमा।
गः तत्रसंगमविधिंकुर्वन् तथादक्षिणस्त्रीगात्रस्याक्रमणाक्रियांकुर्वन्नपवापूर्वोस्तन्नपूर्वोर्धना
रीश्वरः। अर्धनारीश्वरोहिदक्षिणेपुंभागंसेविनेवामेस्त्रीभागं अयंतुविपरीतरत्नपूर्वेन
महाराजगणाप्रलयाद्रूपप्रपंचितंविस्मारितंडवीरलीलायितंयेनसकम्पदानवनगरेषुका
मपिलोकोत्तरभीतिप्रकर्षमकरोत्। १६ अहतेनैवनिमित्तैरितिणाप्रवेशान्तसंचारमर्गोणप्रा।

श्री. च. रेभेप्रस्तवानेदिवविमत्तैन्याहृतप्रयोगम् किंचान्यत्संचिकायदिदिवपदज्जषांस्तेरमा
वामवीवीसयोवविस्तततक्कुभपिशुनहृहृन्मंगल्यालिंगनानि उत्प्रेक्षते: सम्पन्नैरमां
गल्यैर्दितिसुतनिकटनगरेसंचारचर्यामवरणानुबंधः प्रारेभेप्रततविपुलस्तम्भाव
७५ पुलकवितेयहियत्तैन्येमापतालांतसपूसितेहृतकर्मप्रस्तवानैरारभमाणैरिवकिंचान्यत् त्रि
75 दिवेनाकेपषडषां वास्तव्यानामावासवेषीस्तृणोवयैस्तनिविस्तमानान्यनितानिशुभपि
शुनानिहृहत्वित्ति मंगल्यानितेषामालिंगनानिमेचिकारेयवभारदैत्यननगरेषुडुर्निमिता
न्यभूवन् स्वनगरेषुपुनर्मंगल्यानिप्राडुरभूवन् आवासवीथ्यानायिकास्थानीयामंगा
ल्यानोविरणा गमनादालिंगनमुचितम् एतेनवस्तुमात्रमार्थसोपपत्तेयः कृतेऽ
तिभद्रम् ९९ इतिश्रीपंडितबमदनोनवराजपुत्रजोनराजकृतानयांश्रीकाट
चरितटीकायांगणोयोगवर्णोनामैकोविंशः सर्गः समाप्तः ९ श्रेयसे ॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐ इमां सुरप्राणपणापहारहेतोर्विवादीणभूतात्तनं त्वम् प्रगारयेप्रारभतान्नयत्नमथोर.
पंकत्तेममत्यलोकः प्रगारयेहरायक्रिययावारिश्वपश्यतिवक्त्रथोरथैकत्तेसुरलोकः सप
त्नमारेभेधृत्तमतीणंसम्पूर्णमहाणरथ्यायवयवाविशेषाणांपासकानांवत्तत्वेस्वावेता.
प्रांक्रियायेनातः सम्भाव्यतेटमाः सर्दपांयेसुरास्तेषांप्राणास्तपवपणोद्यूतादौपरिकल्प
तजायालम्बंधनादितस्यपहारः सर्वासोहेतुः तस्मात्पणश्चातसूत्रत्वेनलभ्यते १ ततः
स्वयंतत्रसुरानुबन्धाद्रत्वन्यराक्षवारितोप्रपेदे इथत्पथोडम्बरलम्बमानरत्नमोक्षिपस्त
गभुजंगभोगान् सुराणामनुबन्धः प्रार्थनातस्मात्त्वल्बोपपंचमी स्वयम्भूः रथभाव
मग्रहीत् डम्बरेणसंरम्भेणलम्बमानाश्वरपमयोवल्गास्तद्वत् श्रीयेषांतेततः कमेथा
रथः तांस्तुगांभुजंगभोगांप्रोद्यफणाग्रधोधयतो २ त्तहारणोरेतस्यान्तेसुगंदोवांजेयाप.
देसंचारितास्तारित्न्यः सर्वेतनानेकरथांगसंगाद्याः संततंकौतुकमेवतेनुः तस्यजेयाख्या
नेसंचारितास्तारित्याचनचोजहारोदेवभ्रमुः यानवः सर्वेतनस्यानेकास्परथांगस्परथा.
वयवभेदस्यवक्रवावस्यवसंगात्कौतुकमाश्चर्यवक्तुः रथावयववानामवेतन्नाद्विस्मयः २

श्रो॰
व॰ टी॰

परस्परं दिक्करिदानपंकयोगाद्दिवास्ते च विशेषभाजः ततः परीवारपयोधरस्य समं दिशश्च
प्रदिपाश्च जग्मुः समं दिशो विदिशाश्च रथस्य परीवारपयोधरुपकरणाद्द्रुपां जग्मुः मिथ।
श्चास्ते च विशेषं नैरंतर्यं भजंते यतः सम्भाव्यते दिक्करिणां दानपंकेऽयोगाद्दिव ४ श्रास्कंचनं
स्यंदनमिंदुमौलेर्वद्रूपतां तारकसूत्यमागात् सपाण्डुकम्बलस्य वलम्बितांगो नीलस्य यही
यितिभिर्बभूव तं रथमाक्रम्य ताराजलं वरूथः रथरक्षार्थं लोहाद्यस्मयावरणं तद्भावमगा
मत् यस्य तारकसूत्रस्य नीरंध्राभिर्दीयितिभिरवलम्बितान्याकाशादेतान्यंगानि यस्य स पा
ण्डुकम्बलीकम्बलसंवीतो बभूव ताराद्यो मयः पाण्डुकम्बलैर्नसम्भाविताः पाण्डुकम्ब
लादीनि रिति ते ५ तस्यात्र्यक्षं बवपरिग्रहेणग्रहे रूपां तस्येति रावलम्बेज्ञागवास्सवावा
सानि वासितानां तूव्यलोकतापोघ्रमुभानुबन्धः अन्नकबोरथाधःस्थदाहृतद्भावग्रहण
नग्रहैः तस्योपांते समीपे प्रकारस्थास्यानेवस्योति ग्राविलम्बमानाचासवावासरवगैर्निवा
सितानां देवानां पुनरशेषाणां शुभानामनुबन्धोनुषगो रहः ततः शम् सर्वे शुपाने शुभाः॥
कार्यं कारणयोर्दैपाभेदाद संगतिः ६ धर्मार्थकामैः समुदायवद्भिस्तत्र्यविदेष्मयिस्सितिरथगे

76

यि देवः परो यत्र शशांकमौलिः स्वयं च मोदप्रतिभूर्विभूषा समुदायवद्भिः समुदितैर्धर्मा।
र्थकामैस्तत्र रथ्ये च त्रिवेण्यस्यैति: वेणकेतुपत्रमालालम्बप्रासाप्रश्च च त्रिवेणीनायाति वि
शोभाणां नायैति: अतएवोत्तरवाक्ये मोदप्रतिभूर्भगवान्विभूषा यत्रेश्वः कृतिसंगतिः भग
वता हि परब्रह्मरूपेण तेषां मोदोदीयते अनेन तत्त्वंगसान्निध्यानं रथ्ये प्रतिपादितम् ७ ३
नत्तनत्तस्य गृहीतबन्ध्यमथ्यासनामाबध्यपाधिजनस्य: प्रक्रान्तवक्रक्रियया विराजते जोव
गृह्मेरयिन्द्रकभासः गृहीतबन्ध्यं हताइत्तनत्तत्र प्रेबध्ययः अथ्यासनामपि जगत्सु: प्रक्रां
तारख्यावंद्रस्य क्रियारथ्यांगभावो येन तस्य ताविराजस्य वंद्रस्य तेजसा वगृह्मेरालिंगनेन तया।
यिन्द्रकोत्पन्नाभाया सांता ष्वद्रस्यो बध्यपतित्वात् पश्चालिंगनावाद्यिन्द्रकना समुचितम् ८
तस्मिंपतंगत्वणदाभुजंगौ रथ्यागता संगतिमयहीषुस्तम् यञ्जप्रभावादेव दानवेंद्रातापं च
नाऽपि चमत्ताबभूवन् तस्मिंरथ्ये पतंगत्वणदाभुजंगावर्केन्दू रथ्यांगता स्वप्रभावस्य संगति
मयहीत् अभजताम् ययोरर्कचंद्रयोभानां प्रभावादेव दैत्याप्तापं चेदस्मा न तपं वजाऽपंका
पेऽगुणचंतं शीतलत्वं च प्रापुः तयोरस्ति माहिमकरत्वात् ४ पकत्र पतेरजनीनतमिस्रं तस्यापि।

श्रो॰
व॰ टी॰

77

रव्यास्तदिनप्रकाशाः ताभ्यां समं भिन्नतनु स्वलोकालोकावलस्यायेति माहरोह एकस्मिंश
स्मैंगाविनमोपरस्मिंपार्श्वे दिनप्रकाशाश्चास्तनस्यौ ताभ्यां तमःप्रकाशाभ्यां संभिन्नामेस्रोति।
नुयंस्य सरथ्यो लोकालोकपर्वतस्य सारपमापन लोकालोके लेकपार्श्वे प्रकाशः अन्यपा।
र्श्वे तमो मयः १ तास्मिंस्त्वय्यः संचरनेन पक्षपदग्रस्तानऊ दीणिस्मरादेः दिनस्य रूपंज
नोविवेददिनं रजन्यश्चाविरा श्वारेत्रम् स्मरारेस्तस्मिं ऊर्वीणि रथ्येपदेपार्श्वे पदस्यस्यानग्र
हानग्रहणाङ्जनो दिनस्य स्वरूपं विराद्विवेदास्तासीत् दिनं च रात्रिश्चारित्रं विराद्विवेदन।
योजोगापि संचरनाभावात् अथ्यवदिनरजन्यौ नायिकानायकस्यानी यौतौ केपत्तपदग्र।
हाद भिलाषेणवस्तु साधननिबन्ध्यात्मेथ्या रूपणे लेवबुद्धते रत्यापिलेशतोष्ये: ११ तस्मिं
विरेजुर्युंगवत्सम्मूर्तिमावतं संवनेकवारिवाहाः उद्बकंयं तो नि विडं नडिद्रिरकाण्डपवो
नडमराः पताकाः युगे वेकस्कंदानि घणः काष्ठविपाघः तस्य वर्त्मस्याने यत्रस्याने युग
श्चास्तेनदात्मना मूर्तिमावतं परिणमप्य संवनेकवारिवाहाः कल्पांतमेघा विरेजुः शुशु
भिरे तेषां युगवर्त्मानि मूर्तिबन्धौ विरणात् तडिद्भिः हेतुभिः पताकाश्चध्वजानकाण्डपवर

णान्पूर्वकालप्रवोधंकयंतोवयंतः १२ इत्थेव तस्येदिवसो निशा च पुष्पोण्डपुष्प्योयेरनावज
न्ते इत्थं विरोधेपि वनाखिलानामन्योन्यमद्वैतमिवाविरासीत् हिमेनरात्रिसूर्य्यतपेनस्थितानापु
णेवं ज्ञावंयो स्वचरनाग्निसंगोजन्तेजातः एषां सर्वेषां विरोधेपि सति अत्यन्तमद्भुतस्य तरेण
विधानात् इत्थमिथ्यो द्वैतमद्वयोमिवाविरासीत् एकत्रानिवसनात्रिपुरसंहारलक्षणस्य
सम्पादनात्त्वद्वयोभावोद्वितादैतमिति स्वार्थेण्यम् १३ विश्वकर्यां वितिलनोदलेखि संव
नेकाश्वैः स्वचरित्ररेखा तदापि तेषां नदृशोचनां हि युगांतमेवान्वबबन्धरूपम् संवर्तका
श्वैः कल्पांतमेघैः स्वचरित्रसरेखामयाहाकर्ण्यं विनोदलेखितत्वनाकर्ण्यं विहितेति तदापि तेषां
रूपानुग्रहणात् तदापि रूपांतरग्रहणकाले तेषां रूपं कल्पयुगांते रथ्यकाह्वाविशेषं कृता
दिपर्यंते चान्वबबन्धाशिशाश्रियेत् १४ तदाधियोरोपयुगवर्त्मभाजामुद्भ्रांतकल्पांतमहा
घनानाम् वहूणताराभिरहरयोगादलाङ्गरीयः करकानुकारः युगवर्त्मस्थानानांकल्पां
तमेघानां सम्बन्धिन्योगलंत्यः पतंत्योगरीयस्योगुरुतरायाः करकाववर्षोपलास्तदनुका
रोवहूणरूपाभिस्ताराभिः नैकरवासात्यामाः करकातेन ताराः सम्भाविताइत्यर्थः १५

श्री
व. टी

९५
78

तस्यप्रशंसायुवतांप्रपदयद्योतद्युतन्मन्मथाजेरयस्य प्ररोचलाङ्गैः प्रलयाम्बुवाहैर्नितरांज्व
मानेवताडित्कराग्रैः तस्यहररथस्ययुगभावंप्राप्यद्योतद्युतन् द्युद्भ्योलुङीतिपरस्मैपदम् ।
प्ररोचलाङ्गैः कल्पान्तमेघैः स्फाडित्कराग्रैर्विद्युत्पाणिभिरुज्ज्वलस्मानेवप्रलयाम्बुवाहैर्माजनानुगु
णोक्तिः ९ तस्मिन्विमानेमदनावरोधवैधव्यदोतागुरुलोचनस्य धृतिस्वमेधावबभूवपा
र्श्वासमवसमेत्यास्थितिसत्रतिभ्याम् मदनावरोधोरतिः तस्यावैधव्यंभर्तृवधः तद्देवदोता
नत्रगुरुलोचनंयस्यहरस्यतस्मिन्विमानेरथोऽस्थितिसत्रातिभ्यांमिलितावधृतिर्मेधाचपार्श्वाव
भूवरथ्याविशारदातान्निहत्र्यक्षकीलिकासीत् १० विडम्बयः स्वाङ्कितविस्फुलिङ्गधूमंभविष्य
त्पुरजित्कृशानोः विविधवर्णंतनमियायतत्रताराबलीदंत्नदूमंतरित्तम् भविष्यन्भावोयः पुर
जित्कृशानोः हरबाणवह्नेः तस्यसानेकवर्णधूमसमन्त्रउवंद्गतारितत्स्यरथ्यस्याविविद्वनाना
वर्णयत्पूरदासनाहः तद्भावमापत् ११ केनकलात्पीतवरंस्वविभ्योभरेणपीतमिवोद्वि
रनः शाकः प्रवेनाधनदोयमन्नतस्मिन्धृतिपर्यन्तयाबबन्धः शाकः प्रवेनावरुणः धनदोय
मश्चतस्मिन्रथेपर्यन्ततयास्वभावेनप्राधान्येनचधृतिंबबन्धुश्चासन् पीतवरंपूर्वंपीनमम्र

२

तं येनत्वाजातुहिरंतरश्च १९ विगाहमानस्तरयत्नमिंदस्याक्षतगुष्ठेः श्रवसालुलेके यमो
भ्रमूर्तिंर्दृष्टशोचेवाहवाहाद्देचारोष्ठकषायेतेन श्रभ्रेत्वंविश्रद्देः सस्तगुष्ठेः श्रवसादष्टः
स्वजातित्वेन परिणामात् वाहभूतोवाहाद्देह माहेषः तेनाम्रमूर्तिर्यमोरोषरूपेणदृष्टः वाह
द्विषेति साभिप्रायमभिधानम् २॰ ईशानभूवे श्रवणांगेस्तोविलोवनेरश्मुगुवोजनेन महे
श्वरसंदनधुर्यताये हयाकृतिः किंपुरुषाधिराजः महेश्वरस्य संदनेधुर्यतायै धृतं हनाये
हयरूपः किंपुरुषाधिराजो वैश्रवणोश्मगुवोजनेनाकिंनरीलोकेन श्रवणांतेः कर्णांतप्राप्ते
नेत्रैर्दृष्टशो स्वसादृष्टप्राप्तेरितिभावः २१ सावतेमूर्तिंवहवाजिहान फेणावलीफेदद्देग
मेगाम् सपापतिर्वाहतनुंबभार निजाधिकारानुगुणं शरीरम् श्रावातोवाजिलदाणोति
पयोग्रमाश्च सावतांमूर्तिर्यस्य तथादर्पेवृषणद्दहलंहतोजिहानउत्पद्यमानोयःफेनः
तेनावलीफेव्याप्तंश्रृंगमंगंदधदपांपतिर्वरुणोवाहतनुंरापि धारीरंनिजाधिकारस्यतोये
श्वर्यस्यानुगुणमनुरूपं बभार अपांपतिरिति प्रहृतनामगुणम् २२ नेषध्र वंवाहतनुंभव
स्यधुर्यतासिद्धावधिकाभिलाषः शेषांगमप्यश्वसर्यविधातेहयाननोवाकान्तिशाचकांत

श्री॰
व॰ रा॰
७३

तेषु लोकपालेषु वाहरूपेण परिणतेषु सत्सु हयाननो वाक्पतिर्विलम्बं तं नरं पोद्यमं गमयिह
यमग्र्यं कतं मा कांतयतो धुर्यं तमसिद्धौ प्राधान्यात् सिद्धावपि साभिलाषः २३ ऊह्नः सिनीवाल्यथ
तत्रयोग्यरूपेण राकानुमती वतस्थुः तद्दृष्ट्वापि तं च्छत तत्स्वकोशानभूत्तम स्त्रीद्वैकयोः प्रयोगः ।
ऊह्नः नष्टचंद्रामावस्यां सिनीवाली दृष्टचंद्रा राका पूर्णचंद्रा पूर्णिमा अग्रनुमतोऽग्र सम्पूर्णेन्दुः ।
एता योग्यरूपेण स्वस्यमनरज्जावेन तस्थुः ततो दर्पा पूर्णिमामावस्यानात्तम स्त्रीद्वैकयोः प्रया
गसंगमोभूत् २ वकोराज्ञो नत्वा पापियेपाहितेनः ब्रह्मण्यं प्रीणयं स्त्रातमोदर्पान्तेषां धूमाज्योत्स्ना ।
दर्शनात्प्रीतिः स्थितिबुधमित्यायातिकृत्रयोरवोतदूपम् २४ निरत्ययोः सत्यतपोध्यंकमममयैः स्व
यं राज्ञामिराव भासे सा विप्रलम्बव्रतलोपहानिः कोसौ यो हृद्गतं द्विघतनं बभूव सत्यमविसंवा ।
दितानपः ह कृष्णादिरवर्थः समराङ्गः कर्मो यं तत्त्वनातनदृपे राज्ञामिभिर्वेलामिराव भासेषु शुभवि
प्रलम्बोऽविसंवादोव्रतलोपः कृष्णाघकरणम् हानिरवर्थनाशः कोसौ यामालस्यम् तत्करो
दानवानामासीत् २५ सन्नद्धानि ग्रहकाडवस्यभास्वरणः कोपि बभौ सन्तन्स राज्ञिभिः प्रका
देशं तत्रात्मभियंः प्रकाशालक्ष्मीमलनात्तरेषु सन्नपथाइरोमेहन्याहनेः स्थितेत्र हंकरो

तिसंभवस्यकोप्यपूर्वः भास्वान्दीप्तो रथः शुशुभे वसुरत्नाभिः श्वेतस्मसख्योकदेहेरश्मिप्रकां।
डेश्वेछाभिर्वल्गाभिः पुरेषुप्रकाशालक्ष्मीं प्रसिद्धिं योलब्धनानिवारितवान् अथ च भास्वान्सूर्यः
नत्पलेषु नूरोरुणस्य वर्तनेन हरन् वत्तरश्मास्त्रारूपं येषां तैः रश्मिभिः पुरेषु नगरेषु प्रकाशां
लब्धनानीत्यपूर्वमेतत् ॥ २९ ॥ सवेपमानैः पवनोपदेशाच्छ्रिये ध्वजैः पताकास्तिवयैर्बभासे उडीयमाना
यैः तादीवासुगागनेरनेककल्लोलिततालहूतः पवनस्य मरुतः उपदेशात्कम्पमानैर्ध्वजप।
लवैः शुभ्रैर्वेष्टयाणिबाणवत्क्ष्वेदीपदार्थैरनेकैबहवः कल्लोलितावीमिनाल्लालव्यजनानि।
यत्रसरत्वध्वजपलवाव्यजनत्वेन संभाविताः ॥ ३० ॥ नवानवंयादत्यनाशनायमत्तप्रजन्यस्य
ड्सनासपत्न्यः कमण्डलुस्यवैजयन्त्यः स्वांतेषु वैरिभ्य इव प्रदाद्यम् ।नैःशोणेनादिन
न्यादः तत्पंचनेयत्स्थानंतत्साम्यसामान्यविशेषाभावेयोजनमाम्नात्याय्यमस्यप्रजन्यस्य
प्रसर्पन्त्योयारसनाजिह्मसासांसपत्न्यस्सरस्पः तस्यरथस्यवैजयन्त्यः पताकाः कमण्डलुः
यत्रोमेरूपनेषाद्रुभ्यांध्वजेषुदानामिवावियमानस्यदेवनात् ।नैःशोणेणाद्यतेशतिकमंस्ता
धनोवाणवेत्यादेलेः तत्राहिभावेप्रकनेरिवकारकेशतिड्यस्यापवर्त्तहतेः तथाहस्यपते

श्री०
व० टी०

५०
80

नहं तर्हि इन्द्रायुधविद्युद्दोर्वैरमोचमेणांकाशीर्वस्यपत्रम् । ग्रहरगं दैत्यकबन्धुवाहिन्यस्यप्र
हृतेस्समयं शशांस । पूणांकाशीर्वस्य वंद्रमौलेः पत्ररथोऽभाव्यार्थं सद्वकशास्त्रांकितं भूजाहि
वदैत्यकबन्धाप्पववाहिंण्या स्तेयांन्तप्रहृतेस्समयमहृरगं निकटस्यं शशांस । ग्राविदेशे वदै
त्यकबन्धानंतितनारशतिरथं दृष्ट्वा न नैतानमित्यर्थः । इन्द्रचापतडिद्भ्यां स्याहितं तत्त्वामोचं स
फलम् । इन्द्रायुधविद्युद्भ्यां मम पूर्वं नास हेतुः कालो जायते पत्रं व समयं विशेषं कालो शंस
ति २९ सोमाय बहुलो यजमानमूर्तिरूपोऽनुमेन भगवान्परेषु आसादितस्तोत्रशतोऽपि सच
स्तद्वेदिकाशस्त्रसर्वां चकार । सोमपश्चैद्रोवहुलं भूषणेय स्य स भगवांस्तस्य रणस्य वेदिकां प्र
धानयोऽहस्थानं शास्त्रमयीं सपाद्यपताद्यस्त्रां वकारयतः परेषु दैत्यविशेषेषु उपोऽफोमन्त्रः
वोधायेनतथायजमानमूर्तिरष्टमूर्तिर्वा सात्मरूपः आसादितानि स्तोत्रशतानि भक्तज
नस्तुत्योयेन अथ च यजमानमूर्तिः स्वादेशेन यागकर्तायस्य यत्तस्य वेदिकाम् । ग्रान्तुही
पनस्यानंशशास्त्रमयीं करोति तत्पदे सोमस्वरूपा विशेषः यज्ञांगम् मन्युर्यमः पुरेषु नगरेषु ।
स्तोत्रशतानि सामकदम्बकस्तनयः ३ । पकत्रनीतोदिशोशांकरस्य रणे परेसंदधरामममतैः

योब्रह्मदण्डोन्यपतत्तस्यपर्वदेवेभ्यश्छिन्नंवव सामुनीनाम् रथेपकस्यादिशिदेवैः परिस्कंदद
ण्डोयोब्रह्मदण्डः ब्रह्मणःशापद्रूपासत्त्वप्रापितःसपर्वपुरेश्छिन्नमपतत् २१ तस्मिन्परिस्कंद
पदंवसानेदेवस्यवृद्धागाविभूषणस्य अन्यास्तुकाष्ठास्तुवकालरुद्रवण्डोजरस्यप्रथयाबभूवुः
अन्यास्तुतिस्रश्छुंदेवकालरुद्रोदण्डोजरस्यपरिस्कंददण्डाःप्राहुः २२ गर्वादथर्वा प्रत्यंगिरा
रतस्यैकपार्श्वंप्रणयंबबन्ध पुराभिचारायमहामयेरनोऽजुवेति वापामरुद्रवास्त्रहोमम्.
अथर्वाप्रत्यभिचारिककर्मप्रधानोवेदविशेषः तस्यरथस्यैकपार्श्वंप्रणयंपरिचयंचकार म.
हस्तेजसस्तन्मयेरनोपुराभिचारायदेवत्वाचारनायास्वहोमंजुवेति वत्र्यभिचारे रक्तहोमउवि
तः २३ तस्यैतरश्चक्रमराति तेनपुरस्परेणांगिरसामुनीनाम् सुरद्रुहामैन्द्रपदार्थितोहेस
देवयासंततिरंतरायः सुरद्रुहामसुराणामैंद्रपदेइन्द्रत्वेयिरोहस्तत्रयासंततिः बृहस्पतेः
संतरायोविघ्नभूतः बृहस्पतेर्देवगुरुत्वात् तेनमुनीतापुरस्परेणांगिरसाद्वितीयंचक्रंरवि
सु.प्र. तम् २४ पुरःपुराणैस्सहसार्थस्यांभः सामान्यसैर्वासामान्यजवेवचलत्वः त्रिलोकयंता
भा. सदसंस्तवेनवज्ञाणीयंतदबन्धितोविधात्रः अश्वांभःअश्ववेदेनसार्थतयापुराणैःपंचल

श्री
व. टी.

त्राणैस्सह सामानि रथ्यस्याग्रे श्रमामात्यजवं बहवेगं च बलं तुः प्रसूनः यंत्रं च भूतः सूतध्
नस्य ब्रह्मणो मुखानि प्रतिष्ठापरिचयेन पशूपांते वेदाहि ब्रह्ममुखान्निरासन् २५ सहेतिहा
सैश्च सहेतिहासैः यज्ञांगैः सोऽङ्कवलद्रुपेऽपि शृङ्खे प्रतिष्ठामतिप्राप्यतनस्य रक्ताभरतोऽतिस
त्वचमूरुः हेतीनामायुधानां हासैः सुवर्णैः सह हेतिहासैर्नवर्तेते ये शैरिति हासैः प्राह
नैः सह तस्य टहे प्रतिष्ठामात्रेत्यास्यता यज्ञांगैरलाररणेभरेयातां तिस्तन्मखे च मेव ह
न् सोऽङ्कसोत्कंठेवलत्स्कुरहु पयें चांपतेनेते चांतिमं यत्नं प्रतिपादितम् २६ यासां श
रीरं पदमंतरात्मा वाक्यं प्रमाणपरिकर्ममार्गः विद्वन्मुखालंकरणं शरीरस्तास्सेवेविरेत
त्वरिपार्श्वं हातन्नम् पदं यासां शरीरपदस्य प्रथमोपलक्ष्यमाणत्वात् शरीरत्वं वाक्यं यासामं
तरात्मा वाक्यस्य शरीरभूतैः पदैर्व्यंजमानत्वात् धात्वर्थत्वानात्मत्वं प्रमाणं यासां परिक
र्ममार्गः तस्या विचारहेतुत्वात् विद्वन्मुखालंकरणभूतास्ता वावस्तत्या च वृत्तिमाभजन् २७
तत्कम्पसाहायकसामर्थ्यं सारस्वतस्यावयवयोरसस्य ग्रहदेशानत्र चतुर्देशापि प्रपद्य
त्यविद्यास्तु विद्याः सारस्वतस्य रसस्य वर्ण्यमाणत्वात् समरस्यावयवः पर्यन्तभूमयः व

नदेशाविद्याश्च इदं देशं तस्य देशं अपूर्वयन्तएवं तानि विशेषं निर्भिन्नपाश्यमानन्तगात् नाकमंशोस्मा
हाद्यवंतत्रसामरस्य तुल्यं हानिवञ्च: अंगानिवेदाश्चत्वार: मीमांसान्यायविस्तर: पुराणं
धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश २८ एवं वसिन्धं च महीधरं च मृणा कैलैकच सदाचर
न्ते यास्मिन्मेषु स्त्रीणापि कारणानि यपोसतस्य प्रणवो भुवनम् एवं समुद्रं महीधरमत्र
कैलासं पञ्चायास्मिन्नेकस्मिं स्त्रीणापि कारणानि ब्रह्मादयामिथ्यान्योन्यं यदं तेसप्रणव।
तस्य रूपस्य भावंगतः अस्य त्वकारोकारमकारावलक्षणास्तिस्रो मात्रा ब्रह्मादि रूपाः २९
सितासितानर्गलपत्रजालक्रमेणरोहज्जवनतारतम्यः षष्ठरकवत्सान्निध्येमिवापंसंव
त्सरोमत्सारेणपुरेषु शुक्लकृष्णावनगलौयो पवौदिनपंचदशाकरपोकालिकाविषो
चोपचाः पत्राणिवतेषां जालेनक्रमेणरोहत्तज्जस्यचमान्जवनतारतम्यं यस्यसंवत्सर
स्यगात्ररात् षष्ठरकवक्षरश्वसंवत्सरः पुरारश्चापेसान्निहितः ४ चापेनदृष्यासनतो
विभंवयोऽभ्याश्रयो भोग्यन्तयागुणस्य प्रागेवसेवाव्यपिनेवभावि षष्ठरकसोमज्वलन
प्रभावः धत्राविविषयेनस्य संवत्सरस्याध्यासनन्तयाश्रयणादिमज्जरत्नगौक्षसम्बन्धिनो

श्री॰
व॰ टी॰

गुणस्य शोणोत्पललताणस्य भीष्मनयाद्यकृतेन भाविनो भाविष्यंतो दृष्टपरस्केशरेसमोजलल।
नौलयोः प्रभावः शोणोत्पललताणः पूर्वमेव सेवामकरोत् ४१ श्रीनायकः सायकनामका
एवं कुधः खण्डशशांकमौलेः प्रागेव वाहाण्डजपतवेगगाणांविरामभूलाईवावलम्बे।
प्रकाण्डतमः तयाभावेऽपि वेङ्कधोतिकडस्पहरस्याविलः शरभावमयहोत् प्रतःसमा
यनेपूर्वमेववाहोयाण्डजोगरुडस्तस्य पतत्त्ववेगेन मातिगेमनेनत्वविरामत्तपवशारस्य
हिपतवेगेनगच्छति प्रकाण्डग्रहणाड्डनस्य स्वानंतं प्रति पातितम् ४२ शौरिः शरीभूतेन
तुः पुरस्तान्निमगनमार्गविभ्रमं चकार विनिकृतस्यापि हठान्मुरंतिभरं प्रभाणामेवकौ
स्तुभस्य शारस्य मध्यमानोविस्तुरयेनितिमूलवनेमानमार्गेन दधे स्वात्मगोपनार्थं गो
पितस्यापि कौस्तुभस्य बलान्नियंतेदीप्तिभरामेव ४३ स्फुरं पुरस्तान्तशानशः शारस्य स्वा
हाकडुम्बः परलेः शिखानाम् यात्राप्रसंगव्यपि तेवशाम्भोरव्याजनीराजनवेहितानि ४४
सोमोऽपि सोमोबहृतः शारस्य प्राहं कयामासनिवासमग्नो विलापितानिस्तविधानस्तथा
न्नास्तधामिराप्यायितजीवलोकः शानशाः शनसंख्ये जोलाकदम्बैः स्फुरन्नाग्नेयो अवसरे

नीराजनवेष्टिताग्निशांतिकर्माण्यो वा करोतु ७५ सर्वाङ्गिमङ्गाय विवर्धमानमग्रे विष्णुरेव
न्नवलोक्यसोमः नेत्रेश्वरः स्थूलकरस्य मन्यो पुराणि पूर्णां ऊर्ध्नाति नामिये येव ब्रमनेनमग्रे था
दयन्नवलोक्यो धृतः सोमस्तुं डो येन सम्पूलिनः प्यारो रोवः पुराणि दैत्यविशेषाणां पूर्णं ऊर्ध्वति
भावंनो न्तमैक्कत ग्रथ्वाग्निर्विभ्रदवलोक्यः सोमस्त्वणाविशेषोयेन समन्यो यस्ते पूर्णां
ऊर्ध्वतिं दृशाते ७६ विष्णुः स्वयं सायकनामि येवा विष्णुस्त्वतस्यायपुरो निलिल्ये ग्रस्तानि।
तान्यानि कथं पुराणि विध्वस्तानि तासंस्तवमानुवंतु विष्णुविंस्तः स्वयमप्रेरितः शरभावकां
क्षितवान् विष्णुश्च इन्द्रदृश्येनेलीनः तान्यां विधुभ्यो नारायणोङ्ग भ्यामस्तान्यवगाणिता।
नि पुराणि विध्वस्तान्यथा विध्वंसस्यां विष्णुभ्यामस्तान्यस्य वसंस्तवं कथं नाम वंतुयो विष्णुभ्या
सस्तस्या विध्वस्तः कथं न भवति ७७ सर्गप्रसंगे जगदेकजिष्णोर्विंलोः स्थितिकर्मकिलप्र
णीतम् ग्रहो पुराणां चरितं नत्वते वयस्सोपि संहारपरः स भूत् किलेत्यागमस्य ह्यायम्भ
पवहरेः स्थितिः कर्मव्याख्यातम् पुराणां चरितं पुनरहो यद्भुतम् सोपि स्थितिकार्यपि
हरिस्तत्र संहारार्थमग्रणीरभूत् ७८ यस्मात्स्तैवैङ्गणेनया प्रासीदिन्स्ता स्त्रिंपुरे पंचशरां

श्री
व· ४१
८३
83

तकस्य वक्रेणापांके नद्धताशानमेपानक्रियेव स्वस्य सुधारसेन यस्य शरस्य वैदग्ध्यं तयावै
दग्ध्यभावेन विदग्धो मोहनाख्यञ्छरो वेन न च शस्तोऽभूत्तस्मिं हरस्य शरे वंशेणक्षत्रा निजामरतन ए
सेन करणेन पानक्रियेव वक्रे जलेश्चाइनेपानक्रिया दग्धस्य च शशादेशमनेता पवनात्पूर्वं पा।
नक्रियायुक्ता वैशाह्रः शसिद्धार्थः ४९ अद्वैतमूर्तेर्विशीवेन शम्भोः प्रत्यग्रशीतांशुकुताश
नेन अतनुसन्तानयोनयाविरोधभाजोऽनेकत्र शीतातपयोर्निवेशः अद्वैतात्मिरुद्धा मूर्तिर्यस्य
विश्वमयस्येत्यर्थः हरस्य बाणेन परस्परविरुद्धयोः शीतातपयोः निवेशाप्यकस्मिंस्थाने।
कृतः यतः प्रत्यग्रमौलिवाणीतो वंशम्नायन ५० यस्यासिताशीर्वपिक्षण्ठपीठमाभाति मू
र्धा च धूतार्धचन्द्रः अर्धान्तरोहदुद्गदुहेतितस्य विभोः किमस्त्रान्तरदुर्थहेला असिताश्रीः एण
माशोभा अस्ये: एवंस्य भावः असितानतया श्रीर्यस्य कण्ठपीठं भवति मूर्धा च धूतार्धचन्द्रः
शरविशेषो वापि येन सख्या भाति तयो वातिन्तनीयं नेत्रं रोहन्त्या बहु वा हेन यो ज्वालाश्रायु
धानि च यस्य तद्भवेति तस्य विभोरन्या स्त्राधा सनेनेत किम् ५१ इत्थं प्रकृतं वहावितेजं चावि
भावरोणां च विधाय पणाक्रम मूर्त्यन्तरैरेव मनोजे स्वल्पणासावक्षोऽदयायः प्रभुबाहुमूर्तिः ३८।

८

दोःकाविर्भगवतः स्तूयते स्वानंदमाह एवं नारायणादीन स्वीकृत्य स्वैरेवमूर्त्यंतरैर्निजामि
रेवमूर्तिभिः सोक्रीडत्त अतः आद्यः पुरुषोहमूर्तिः ५२ कालं वकामवयस्य स्वकाले
त्तैरेवातिरस्कार एकस्य लोकत्रितयस्य जेतुरस्वं नदानीं कनरेष भूव अत एवदर्शितेयं ५८
नस्यातितान्ते रोषवृत्तेर्ति नामिकाल्लेनान्नेरे वदर्थं कादेशः कणादपातमात्रैरित्यर्थः
कालं वकामंवयास्तिरस्कारजितवान्स्यकान्तरदस्वंन किंविदित्यर्थः ५३ यस्यासहाद्दै
रवविग्रहस्य लोकत्रयग्रासरसोववेला निस्वःपुरस्तस्य पुरोपकर्तुं कोनामसंरम्भ उपाधिरो
हः महाकालरूपस्य यस्याविश्वग्रासोवहेला हेलासाध्यः तस्यातिस्वःपुरोदैत्यविशेषा
न्नगरीस्य जेतुंकः संरम्भो न काश्चिदित्यर्थः ५४ शिरोविरिंचस्य नावावलेन मृणाललाव
किलयोलुलाव विक्रीडसस्पंदनवारवाणवाणादिनं त्रावृत्तयायापुरेषु मृणालमूलमिव
ब्रह्मणः शिरोयोनखाग्रेण लूनवान्सवारवाणं वन्सबाणास्तदादिकरणेन पुरेषु दैत्येषु
क्रीडत्त दण्डाहृपिकयापुरदाहस्यासिद्धेः ५५ अथासीनोरथमवितनथस्तोत्रं तेत्रप्रयो
गमयशोषवित्प्रवदनन्यस्तनेत्रविभागः देवारेजेतनंदनुजध्वंसदीक्षैकसत्रीतासे

श्री
व टी

84

कालेशेषु उत्सादितेनीकांतलेखोवपूलः रथमारोहंस्तथा प्रविंतथास्म सौयस्ते त्रतंत्रथा
नःप्रयोगः तेषु व्यग्राः संख्यायेशोचाविंदप्रास्तेषांवदनेषुन्यस्तोनेत्रत्रिभागः अनुग्रहसू
चकः करात्तपातोयेन तथा दनुजधंसपवदोनानस्य पक्षसंत्रो अनवरतदानावंसमौलि
हिंदीपे पप भत्नानित्याहितहवनतिस्ततत्तणमार्गेण तस्वीकारेण प्रसरतावितताकाण्ड
सामल्ययोगः शंसत्रजेनियततमनंचापदण्डतमथ मन्येतस्यात्रिभुवनगुरोः शांगंपाणे
लेलजे अन्यं मन्येतस्यात्रिभुवनगुरोरग्रे हरिलेलजे यतो भग्नानित्यमाहिताहवनानि दे
ण्डप्रणामः येनततत्तणंमार्गेण तस्य शरभावस्यावतावस्य स्वीकारेणाग्रहणेन प्रस
तावितनतः प्रकाण्डे सारल्येनजरजतेनानन्यत्वेन वयोगोयस्य यतोनित्यं नमनं नत्वंतदेदे
धंनुधण्डतंधपांसंस्तवन् मंदरःशिलामयोनमाभिमयात्तुमार्गेण रूपेणानित्यभक्तेनवन
नम्यते विंतत्काण्डस्तव्धताधायेनेशतिहरेलेजा त्रिभुवनगुरोरितिनिसाकूतमभिधानम् ५९
प्रयेक्तवरिवक्षयोर्दिनवारथ्याना भुजंगोप्यारेखालालांकृतनामित्रवाहभगवानाहत्यथा
मत्रयम् यत्रत्रापि पुरत्रयस्य कदनादै कामलब्धास्पदं त्रैलोक्येपि निजं यशोरचयितं सो।

४

भूर्द्धांचिचक्रः भ्रमः हृत्वा विष्णोरथस्य चक्रयोः प्रकः सूर्ये हतनयाग्रारेज्वालालांछनोगनिरितिथा
मत्त्रयं तेजस्त्रयं स्थानत्रयवाहत्वभगवान्सदेवहन्तत्वापि पुरत्रयस्य दैत्यत्रयस्य नगरत्रयु
स्यवनाशात्त्वयपत्रात्त्रिभुवनेपि प्राप्तस्यानेकत्त्वमेकादितिक्रमोद्भुतः पश्चात्मानं तथा मत्रय
वहन्तिमपुरत्रयनाशनात्त्रिजगत्त्रयात्ये स्वयशः कर्त्तुं कथामितिशन्ति वैविक्रमम् ५१ देवस्यंद
नमिंडुधोवरमाणिस्त्रंसोधरुरुतत्त्रतः सर्वांगीनभुजंगमण्डनकृतायः कंकरोहं कनः त्वंग
त्तुंगत्तरंगसंगमाशीत्वागंगाम्बुपूराहितत्प्रादुर्भूतनाशीरस्त्रभंगोर्ध्विकप्रक्रांतवीरव्रतः स
र्वांगीनास्सर्वांगव्यापिनो भुजंगास्तएव मण्डलानि भूषणानि तैः कृतमयः कंकरस्य लोहक
वचस्योहं वनंभंगीयस्यत्तथात्वंगत्तुरंगसंगतोयः शीत्वागंगाम्बुपूरः तेनाहितोनतिमितः
प्रादुर्भूतस्य प्रकटस्यासीरस्त्रस्यासीरस्त्राणस्य भंगोहंको यस्य यनोयिकं प्रक्रांतमारब्धं वीर
व्रतं येन सर्वं इत्येवंविधो वारत्नो देवो रथमथि रूढवान् ५८ आरूढस्य रम्भाभिगानगरिम प्रसद
नः स्पदने बाणेनागते मयात्मनारवाय्यते भस्मावशेषो बाद्विषः इत्थं इत्थं मदर्थं दाक्षिणत्न
नस्तंकालहृत् टंगले लोहाराक्षट पांकयाध्वतनवोइ कं पुरडोहिणः इत्यैयोथाभिमानगरिमा

श्री
व. टी.

तदुल्लासाद्धेतोः आग्नेयस्वभावेन स्वरेण प्रायेण नाममात्रावशेषांकर्त्तेरथमाहस्रवतः पुराजि
तः काले कालहृद्दृष्टावेधं दृष्ट्वा दृष्ट्वा सेवकजनो ऽज्ञासीत् लोहो रक्त इति पूर्वं कयानायं कालह
रोपितवाय सो रक्त इत्यज्ञासीत् अदर्शादिति लुप्तसंजितणं वृक्षनेरूपम् ५५ अतैरवतनधये
हृक्षिरथिकावामो यथ रागमयहादासीदान्निविडाश्च यं हृतत्दृशाप्रोद्य इजोऽम्बरैः यःपक्षावि
धूतप्रयंरथ्यामेवाध्यास्ते सदा सूतन्तो सूतेक्रुवरिणि प्रभोस्समतन्नोत्सोथ अतीनाकाविः।
योऽवस्तास्तदा पक्षेरथ्यामेवाश्रयान्ति स अतीनांकविक्वैला सहतनते सम्बन्धेनास्मिं हरस्य सार
थिभावमकरोत् अतैर्बीजैरवतनाय वाण्डितानध्ययां सर्वंपक्षेभ्यो ज्यायसी हृक्षि यंसतत्यापिक
मानः उग्रप्रभो सूर्यैंयथ होत स्मादासीदंतीनिविडाश्रीः लक्ष्मीयेस्सतथापोद्यंतोयोरजोऽम्ब
रोरेण प्रबंधास्तैर्यतानावजिता हृग्यनोतिपक्षपतेरथ्यपतेतन्नतैः रथ्यांगैरवतनाधयां।
णां वाहाणां हृक्षियंत्र श्रीः शोभा रजो मकरंदः ५८ कौतूहलं मनसि कस्य न सत्यधत्त यस्मिं
पुरो भगवतः पुरशासनस्य गर्वं वत्तवंदनतनाधिगमेन ध्ययं पालीवसारथिरपि प्रथयांच
कार सारथ्यो मनसि कौतूहलं कस्य न व्यधत्त सर्वेषामेवाश्चर्यमकरोदित्यर्थः यस्मिं हरस्य

८५

१०

रथेष्वयं पालीवत्तसंख्याकानां स्रेणीव सारथिर्भ्रमा वनुमुखेषु तासम्बन्ध्यद्दर्पमवदत् ८१ मि
त्रेणादिदृशानभ्याविजगरहेबाणारेणाबाणता प्राप्यायेसरनामथामिवहतेदण्डक्रियासाम
भिः नासीरत्वपरिग्रहेभिनवनालेभपुराणेरहो तास्मिंविस्मयवेथसोभगवतः पत्रेपुराणारिपोः ।
मित्रेणादित्येन सहसदावारिदृशावक्रावस्याशाङ्गंव प्रामाबाणस्य बालेसुतनस्य शरस्य वारि
णाबाणताशरभावोगरहीना स्वयवांतंप्राप्य सामभिः प्रथमोपायैर्वेदं स्वदण्डक्रियावनुदरं।
गवलकमंत्र योपायविधिप्स्वप्रारब्धा पुराणेः पंवलदायेः जीर्णस्वनासीरत्नस्याग्रेसरत्वस्य ग्र
हणे सामग्रीलब्धा पुराणारिपोः पत्रेरथे इति सर्वं वा कोपयोजनम् एवं सति विस्मयवेथसह
स्त्वाविनम् ८२ कोपात्पाटलिमा कपोलयुगले यः प्रादुरासीद्विभोस्तव्यक्तिं ननगाम थामति
वनेभालाग्निनेत्राविंघाम्न उल्लीघासितदंदशूककुण्डलस्य जन्यणासंवयैः किं वान्यत्र
कयोत्कराश्चकुण्डलयः सामान्यमानिन्यिरे हरस्य गणद्वयोः क्रोधवशालोहितं चयउत्पन्नेड।
ललाटाग्निमयनेत्रदीप्तीनां वनेनेजस्मिसतिव्याप्तिं नागतम् किं वान्यत् कुण्डलयोभूत्
गाउल्लीशभ्नताः शिरोवेष्टनभूता ग्रसिताः कुलायेदंदशूकास्तपांसेषां सम्बन्धिकुण्डले।

श्री॰
व॰ टी॰

कृतास्फुजे डुम्भमय नृत्याणामण्डलं तैः सामान्यं संदृश्यमानैस्तुः पूर्वं च वर्णमात्रमन्यच्च वर्ण-
सन्निवेशणाख्यं जनकारणम् ९३ अथेति निर्वर्त्य संवर्तकसलिलप्लवः स्पंदने स्पंदनस्य प्रस्थाने ।
विश्वकर्तुः विश्वरूपपरिपरिस्रोत्रवरोधग्रहेण क्लिष्टानां सौवर्णकोणप्रतिभटानां डनस्तनतलमाड
८६ म्बमानानाः लम्बद्रुमश्रीरम्भेरीपरिकरस्करणेरंतरंगीबभूवुः संवर्तके प्रलये सलिलप्लवो मे
86 घाः ततस्तेण प्रस्थानावसरे आहन्यमानाश्चतप्रवलघंभंत्वः प्राहायमानागम्भीराः भेर्यः प
टहाः तेषां परिकरः प्रबन्धस्तस्य करणेः सादृश्यं तस्यांतरंगीबभूवुः मेघाः पटहाः संभावि
नाश्रयं यं किंकुर्वाणा विश्वरूपाणि स्वजयानि पुराणि दैत्याः तेषां परिस्रोताथां दाहार्थं रोधग्रह
स्तेन हेतुना हरस्य प्रस्थाने रथस्याग्रे स्पंदने चलने क्लिष्टानां क्लिष्टानः सौवर्णकोणप्रतिभ
टाः सुवर्णमयपटहवादनलगुडिकास्समास्ताडिनो येषां ते पतेन वत्स्यमाणाण्यौपतेपः ।
कृत इति भद्रम् ९४ इति श्रीकाव्यवतारे तटीकायां पण्डितभट्टनोनराजसुतजोनराजकृता-
यां रत्नबन्धनो नाम विंशः सर्गः समाप्तः ॐ अथ ध्यामित्रीणमवेत्य शार्वरीः ऊरुब लेखा
भरणेगणावलो रतस्तनः सनहनोदामकमादनगीलब्धाश्नतामगाहत अथहरमामि

ग्रांशत्रुनभिगच्छंतं रक्षांसन्नहनेसन्नहनेसन्नहृतेउद्यमउत्साहस्तत्कमाङ्गल्यपाणिरितस्ततो
नगंलंनिविलम्बव्याप्तनतोव्यापारमभजत् १ नकौतुकंनाहितलक्ष्यवैरिणोभवसर्वोरै
पदेवापिमंगलम् वरार्थिनोनस्याहिसाजगत्पतेः सर्वोरभद्रादिनपदपदस्थे भवसर्वोरैभे
दैःप्राप्तुंजेतामंगलंप्राप्तंयत्तत्राश्चर्यम् हि यस्मात्दक्षप्रभोस्तासेनादिनोवैरिदलनात्सर्व
मेवसर्वोरभद्रावीरभद्राख्यगणस्याहितावीराणांभद्रंमंगलंतत्प्राप्तावपात्येनायःपूर्वमेववी
रभद्रस्याहितस्त्रस्यशत्रुजयेनवीरभद्रप्राप्तेः किमुच्यते इत्यर्थः २ परानपेक्षोविजयःपिन
कयापिसंयमेयान्तिस्मभवप्रभूः नमोघ्नमात्रेणाविनिघ्नतोरवेः पुरोककांनैरपिकिंनदीप्य
ते हरस्यविजयोयस्याप्यनन्यं नैवापेक्ष्यते सर्वैः प्राप्यकेवलमात्रेणयापिहरसेनावमेणास्त।
मनस्यान्याशक्रूपेत्यादिनालिव रश्मिमात्रेणांधकारंवारयतः सूर्यस्याग्रे सूर्यकांतेरपि।
किंनदीप्यतेअपितुदीप्यते इत्यर्थः पिनाकिन इति विजयानुगुणमभिधानम् ३ असमर्स
ख्वैरथ्यलोहवर्मणागलोमहाकालइतीडलक्ष्मणः विपाकाराटकृतः कीकातिभिस्त्वाद्दृपुंस।
नाम्नाप्यधिकाधिकंदध्यौ खत्रुरत्नस्मिभिस्तत्याययशोनवतवचेनतथाविधपरकपदकायाम्

श्री
व° टी°

तृतीयः तासामंशुभिश्च महाकाल इत्यनन्यां ज्ञान्नोप्याथिवां दीप्तिं महाकालो नाम रहस्यग
णो वहत् ४ प्रायेणाभेरीरावणै तैर्वेन स्वनैः स्फुटी मिमिन्देत्याति वाहवाहिणी पपो फदाम्यः श्री
रभूत्वाहतस्व मासनस्यैर्यविशेषकौशलम् ॥ स्लानितमसः प्रस्थानानाकशाङ्कवाहमस्येन्द
त्रे कुर्वन्ति सातिथ्यनतश्रुवविचलः श्रावभूः कुमारो निजमासनेस्थैर्यविशेषस्तत्रकौशलमह
87 र्शयत् ५ ह्लनप्रयाणो यत्नप्रवगच्छतामभूदनाथांय मतं गजाननः प्रवस्खलस्तोहि पदे
पदे गलत्वतंत्यदानइदपंकिलपार्थि मुजाथैं गच्छतामग्रे मिभेयवाहत्ल प्रस्थानश्वारिव
त्वोगणपतिप्रार्थायाभूत् हेयस्मादर्थे तदीयो गजमुखस्सम्बन्धो यो दानरूढो मदप्रवाहः
तेन पंकवति मार्गे तेगच्छतः स्खलितवतः ६ तमस्पवीनेष्टतनारजोमये प्रभोस्सगच्छ
रसिन्धुनंदनः सकम्पासिंहरदाकुरकुलादभूदेवायेपृतहस्तदीपकः प्रभोरग्रेगच्छ सगा
गेयः श्वयसिंहरपूरितदण्डानाग्रव्याजाद्धृतहस्तवीपको मार्गसंदर्शनार्थं रत्नमालादीपो
येन सह वासीत् तस्पदीनेयचनेसति मेनारजोमये ७ वहं विलोलसूतितालहंतनतांसमत.
मृतन्वमपूदविडभिः बभूव भूमावुसरित्स्ततो पनापार्थि प्रयाण श्रमवैषमार्च्छिदे श्रीजेठ

तौ तेस्थविस्तारदैर्घ्याभ्यां तालहृतेर्वीजरेविधूतकर्णे यतेयेन तद्भावं बिभ्रत्तथा वनपुङ्कारश्री
करः तज्जलकणैस्समन्तं सम्पृक्तसिंचगांगेयोयतांगच्छतांभूमातिपायेन प्रस्थानखेदच्छेद
याभूत् जलमेकच्छजनयत्नौपपातिपलनात् ८ विलोलकर्णावलमाहतोऽनसउम्भासिंह
रजोविहूर्णाने सर्वाहितं वर्त्मनदांतरांतरांकथंविउन्मीलयातिस्मलोवने स्वभावाद्विलो
लश्चपलोयत्कर्णावलः तेनमारुतः तेनोद्धूतं पत्रव उम्भासिंहूररजस्तेन सउवितनेत्रैश्च गज।
मुखेमार्गेमध्येमध्येनदमीलयत् निम्नसम्भावनयापतनभयाद्वित्यर्थः ९ करेणगणानांक
रवालवल्लरीतांतेःपरेषांमद्दिशाद्विच्छ्यथाम् उपोषकोजंगमतांतरंगितांहरस्यकण्ठा।
हिवरांशस्सेहातेः गणानांहस्तेखड्गलतापंक्तिः शाङ्गुणांविषवद्यथामहान् अतःसंभाव्य
तेजंगमतात् स्थावरत्वंप्राप्नवती हरकण्ठानेगितारांशुमालेव अथवाहरस्यकण्ठान्निर्ग
तांशुपंक्तिं विषवद्व्याप्तमिवशाङ्गुणामहोत् येनविषंजीर्णंतस्यवर्याकिंउमेरत्यर्थः जंगम
तांप्रापगणानांहस्तेखड्गपंक्तिरित्यादिपदः १० अनेककोलाहलकोलिविस्तरप्रतिश्रुतां
काहलतांजगामहेरे अपास्तमोमाःपुरन्तःपुरांदिशोदिशःप्रयाणोत्सवमंगलैरिव सैन्यक

श्री॰ व॰ टी॰

८८

४४

लवलकोठाप्रबन्धप्रतिग्राहेन हेतुनादिशः कोहलतां ग्राहयमानत्वमागुः अतः संभाव्य-
तेन रसस्य प्रस्थानोत्सवगीतैः हेतुभिस्सजातमानस्वदानवभयात् स्त्रीव्यवहारावच्छेदात् पूर्वं
तास्तां मौनमासीत् राजप्रस्थानेषु वारनारीगीत स्रोतविततगात् ॥ अथेणलीलावसरोपना-
कितो विहृत एवतीवेगमनेरकुशादृशाम् पुरस्त्व मालोवरसप्तपर्ववाहिनी विनिद्रकोलाहलताम
गाहत । पिनाकिनः प्रस्थानावसरे सवेगामवस्थां प्रकाशयन्ती सप्तपर्ववाहिनी देवसेना गंगा
वप्रोत्कुरेवासं आर्पितकलकलतामभजत् ९ विलासपंकेरुहसौरभापतद्विशालश्रृंगा
वलीभिर्विराजिते ब्रसैन्यसारंगदृशापिनोकुसातृपाणरैवैरिवपाणिपल्लवैः लीलापद्मे
सौगन्ध्येनागतैः तोभिर्विलोलाभिर्भ्रमरपंक्तिभिः हेतुभूताभिः सलवङ्गैरवहसैः सैन्यासियो
पिनाकिनादीप्यंतत्व १२ पदं बुद्धुम्ब प्रतिबिम्बेनाविर्भाव ह्रायेनीसास्फटिकाद्रिसानुग्र क्षयंत्व
गानि तानि तारतम्यतः प्रभावतोनेकशरीरतामिव स्फटिकाद्रिशोभे रेषु प्रतिबिम्बितासा
प्रभासेनापदं बुद्धम्बसादरं पस्पर्श अतः संभाव्यते अरातीनां प्राणादातानि हेनने तत्वता-
रतस्पमानि वांछा ततो हेतोः प्रभाववशात् बहुमूर्तिमिव सेवमाना १४ निनायमायासर

२

स्मिन्धनंदनोवनस्यसेनामपिदौस्थ्यपद्धतिम् तदीयमाज्ञायाहिदानसौरभंगजोविदध्यौ।
कनकस्ययोधिनः मायन्मदमयोगजस्तवः स्वसेनामपिउरवस्थत्वमनैषीत् हियस्मा
दथैकस्यनयोधिनः सर्वेषामेवयोधानांगजोहस्तीगजेन्द्रमदसौगन्ध्यंघ्रात्वाकनाविह
ङ्गसर्वत्रैवपलायितः गजजातेगजांतरगन्धोपिदुःसहात् ५५ एवमभीयोधननात्यबन्धु
नाशोवीविषमावस्थनरत्नमादधे यवाष्पाशीतामिवनततांतनोद्विषकबन्धाश्रपि
न्यत्नमादधः स्थानेनतस्यरूपेणपरहषाद्देनाविषमावस्थउमारस्याशीवीमरूपेणरत्नमा
दधेश्रन्यत्स्थत् यतःशीघ्राविनःशीतामिवश्राष्पाद्विषतांकबन्धाश्रपिन्यत्नमादधःनन्यतः १९
पूतारथांगैःस्फाटिकाहतोपलप्रभाविभागात्तिथिभिनगाधस्तु रथाःपरेषामपितत्र
भेजिरेविनिद्रवज्रार्कमयारिनामिव हरादन्येषामपिरथाविनिनिद्राविदिनोयोवज्र
कौउभ्यमरिवक्रंपस्यतद्वावुमिवदधुःयतोरथांगैस्वक्रेरूपाःस्फाटिकानिवाहतोप।
लाःपद्मरागालेषांप्रभास्तभांविभागयस्यातिथिभिःपरिविनैःस्फटिकवज्रत्वपद्मरा।
गवज्ञानदर्कत्वमितिप्रभाणांविभागः ७ अहोमहोदैत्यजनाभिषेणेनतमोस्वरस्यान्

श्री
व॰ टी॰

पमाश्रितपत्रयोरथांगमूर्त्तौदिनकृन्निशाकरौविरराजतुर्यत्स्यन्दनेसमञ्जसम् त्रिपुरयात्रायांहर
स्यतेजोनुपेसामास्यराहुर्नाञ्चांर्यस्यनत्यप्रच्योविसरणशीलेयत्स्यन्दनेतेजःस्फारेवक्रद्रू
पौवज्रकौमगतो १८ उपर्यहोंड्डोगोरिशास्यभूषणंबभौरथान्तानवथावस्वन्थरा अथास्त
नयादट्टयोंड्डस्यूर्ययोरहोनदाविस्म्रवविपर्ययोभवत् अहोनदाविस्म्रस्याविपर्यासोभूत् य
तउपरिष्ठात्तत्रोधश्चासीत् यतोहरस्यालंकारःनस्यशोधस्याधोरथस्यापाभूमिः वज्रांकेयो
स्त्यादट्टयारथचरणत्वम् सदाशोधधोःनहूधेभूः तउपरिवज्रकौनदानहूननयाविस्म
विपर्ययः १९ हठाद्धिनेर्यन्नथकोपिमत्सरात्कलाद्विहृष्टोणदृष्टोशुकावलम् जवेनगत्वा
पिमनागवनावशोबभूवयोस्यावालिनाबकन्थरः संयामगमनमानिक्षंत्याप्याधिनोहस्या
त्ववस्त्रांतनीतानहठान्निगीक्ष्णत्वान्वितनतोवेगेनकिंविंहृत्वापिवीक्ष्यायापानःपुण्यपनवाले
नातिर्यकहृतावकन्थरायेनसोभूत् यतोवशोगच्छमशान्कःस्वहस्मरणेनस्वातंत्र्यानेरो
धात् २० हठोत्कयाकस्यनकांगयारहः हृतावगृहःप्रातिमुक्तिमिरुध्य निमज्जनस्यपा
रसाम्रताञ्च्देवतोत्तरीतंसहसैवनाशकम् हठेनात्मपश्यत्काणोकाणोनयाहेत्वभूत्

यात्प्रतिमोचनार्थं स्त्रियाहृतालिंगनः कश्चित्तस्याः स्पर्शरसपवामृत रुद्दसृद्वानिमज्जम हस्ता
त्परोत्तेनाशाकत् सहसैवातिवचनं तस्मिन्नरे उत्तरणप्रतिपादनार्थम् २१ बवालकश्चित्प
रितोषविह्वलैः पदैः प्रवीरोधृतधैर्यविभ्रमः स्ववल्लभायानिविडावगूहनामवाप्यपाथेय
मिवाध्यामरतम् धृतधैर्यस्यविभ्रमः श्रंशोययातस्याः स्ववल्लभायानिविडं हृतालिंगना
त्पार्थेयं श्रमुहृद्गमिवोद्यामरतं प्राप्यानंदसंख्यातैः पदैः कश्चिद्गणायवाल्लितः २२ विजितेन्द्रियः स
न्नरमेथिवोक्षितं न वेत्तन नौत्रिदिवेस्तुसंस्तवः इतीराय्यैतातरलास्येनेतस्मिणकथं विदाप्र
हृष्टेयेयवल्लभम् प्राप्ताविजयस्वंयचोधितदामंगलम् नवेत्संग्रामादेवितदावयोः स्व
र्गसंगमः अनेनमरणेनव्यवसायः स्थितः इत्युक्ताकाचित्कथंचित्प्रियं प्रतिमोक्तुमे
कत् २३ अपयनाकं वरवालवत्मेनास्तुपवेनारीः परिरब्धुमिच्छति न तास्सहेतेहामिति
प्रियोन्ययान्यरुद्ध्यतेष्यो कलुषातरैः पदैः स्वर्गमार्गेण स्वर्गं प्राप्यदेवस्त्रीरालिंगितुमिच्छ
सितदेवयोषिद्यालिंगनं न सहे इतीर्ष्या मत्सरेणकलुषाणि हृतान्यत्तराणि येषां तैः प
दैः करणभूतैः अन्यथाकयाचित्निनदः २४ रुरोधकाचिद्दयितंततोस्त्राभिः पिधीयमानाउ

श्री ललोचनोभवत् उपांशुनिर्गत्य ययौ समं युतं तं तदंतरे वीररसैककिंकरः कावित्प्रियमरुण
व. टी न्नतोवाक्षैराक्षायमानकुलनेत्रा साभूत् तदंतरे तस्मिंश्चकाले उपांशुप्रायैर्निर्गत्य संग्रामा
यागतः यतोवीररसैककिंकरः अस्याम सखकादिननेत्रायागतं ममसमय इति विचार्य ग
तः २५ हठात्प्रयांतं प्रियमंगनेतरा विमुंचती दैन्यसखैर्विलोचनैसितापांगतरंगितांशुभिः
ज्जगोपरक्तेन नवेन वर्मणा प्रियगमनेन सदैन्यनेत्रेभनेमस्नेहवशात् किरतोकाविद्ध।
गाक्षं नवलभेनवेनकवचेनेव जगोपरक्तासितासिताअपांगतरंगितायेशवः नैयंतो
रक्तासानुरागाकरात्कांतिव्याजादायसंकवचामिव पर्यदापयदित्यर्थः २६ अशाक्षव
त्पलरसेन राप्रियां विमोक्षमिंदीवरदीर्घदृष्टयः प्रजहुः साध्वसगद्गदैः पदैः कथाश्चि
रायान्नुपयोगिनोरपि वल्लभान्सह साप्रतिमोक्षमसमर्थाअन्यादयावशेनाश्लिष्टैः प
दैः संग्रामप्रस्तावान्नविताः कथाः प्रारेभिरे विलम्बकारणार्थमिति भावः २७ पराः प्रिया।
याः प्रतिमुक्तिलालनाहृतात्मचेतसोग्रसुरांतवेनसः स्वरूपमुत्तमानहृपालरासेभिः
दृष्णोरुवापेवावियोगजंनमः विरहभयादीनविन्नायावल्लभायाः प्रतिमोचनेलालनायाः

वरणार्थं पुरःस्थितैः कान्त्युत्तत्वोत्तंसकोणानिकृष्टस्य लब्धस्य स्मरभूमिभिः हेतुभिः सदृशं रू
पसहितं विरहजमन्धकारमिवोन्मवान् अत्र लब्धप्रभात्तमस्त्वेन संभाविताः २८ खिले
ष्यमानाननमोजसः कर्णे जेयश्रियः संवननोथैर्यांपास्थितरागव्रततत्पराः पराः स्वयं
श्रियं वामदृष्णोनुवव्रजुः जयलक्ष्म्या वशीकरणौषधैरिवोजसः कर्णेर्वाप्यमानमुखश्रियं ।
दृष्ट्वानुरागव्रतेन तत्पराः सन्नाः कान्तिश्रियः स्वयंवलम्भमनुजग्मुः २९ सितातपत्रैः शवलं
विदिद्युते विष्णोवसैन्याप्तविस्तरमहः रथीभवत्पांशुविशेषधूम्रधूमैः सहैव पातालत
मस्समनुहन्तम् आह्वानेभ्यः स्वर्देभ्यो निर्गच्छन्त्याश्चेतानपत्रैश्छत्रैर्नेजोदिद्युतसंभाव्यते ।
भू विरथनृपायां सत्यां शोणपणाभिस्सहार्थितं पातालाश्चकान्धकारमिव ३० वहंचिनी ।
वीर्हार्ययुष्कविभ्रमो भवस्य वक्षे धवलो बभावारतेः अनेकधानिमस्त्रप्राभगात्तसंस्तवाट्काण्ड ।
विस्तारितवरदपदैरिव भवस्य समस्तान्धिनी अनीकिनी सेना सैव वीरुल्लतानस्यांसितछत्रैः
स्तवकभावः प्राप्तः वऊस्वर्भ्रप्रभासंगाहनश्रमरैरिव गुच्छेषु हि श्रमरैर्भाव्यम् ३१ प्रभोः पुरोहि
ववचोधिदेवतवनप्रथामातवतः पिनाकिनः गणैर्विवव्रेवहुधातलताण प्रकर्षस्थानवधि

श्री क्रियात्मभिः दैत्यं वचः संस्कृतवाणीनत्राधिदैवतवत्प्रथामथिस्कात्वं गृहीतवतो भग
व. टी. वतो येगेणेटचलत्योत्साहप्रधानत्वात् अनन्यसदृशास्य सेवालक्षणस्य प्रकर्षो वहुधा बहु
भिः प्रकारैः विवृद्धः अतः अनावधारियज्ञारहितान्ताक्रियारणानुगुणो व्यापारो यस्य सस्त्रात्मा
७१ येषांतैः अश्वगणैः भूप्रभृतिभिः बहूनां धातूनां यल्लक्षणं धर्मसत्त्वकर्षो विवियनेक्रि
यासाध्यमानेकरूपावयेषांतैः दिव्यानांदिविनिवासनां ववासि दैवतभावं गृहीतवत इ
तिवाग्र्वाणीयं व्याख्येयम् ॥२२॥ नवान्तकभुजंगे भंगसंगीभिस्त्र्यलोक्ये सेनानरवारिडम्बरैः
विवेहितेनपतुरवेन्यबेअनीविभूषणकालभुजंगमैरिव यमभ्रूभंगसदृशैरेकधाराखे.
दूप्रपंचैर्हेतुभिः स्वामिनोभिप्रायं बुद्ध्वाहवलसपैंर्भूषणमेवऊर्वनीसेनाजनेन द्दृष्टा अ
न्तरवारीणां भुजंगावेनोत्प्रेक्षणम् ॥२३॥ मृगांकमौले बंजनोवसत्यथोरणांगताभाजिमतं
गमण्डले प्रसरत्पतद्भार्थमेभिरुल्लवारणं अपांवितच्छायमुपर्युपर्य भूत् वक्रदृष्टेकांबम्बेथो
गतेसतितत्वभाभिहंरस्पकत्र्अपर्युपरिकृतच्छायमभूत् अभ्रेकांशुसंगच्छायायाउपवर्ति
नम् ॥२४॥ जगत्प्रभोः पाण्डुरमुल्लवारणं कवाविरीटाउपरिप्रातिष्ठया अदाशीवद्देद्यनयोप

गन्वराद्वितीयसृणोंऽप्यधियाशिवेंडना मङ्कयडपरिस्थित्यादीप्यमानं तथाप्येतं कद्रंवंडेण
गङ्क्ष्टपरवंङ्क्ष्यात्या समन्तसरमदाशिंकिलेंडनेतिपाठः शिवेंडनेतिपाठे द्वितीयसृणेश
ह्वोपन्यासस्यासंगतिः स्यात् ॥४॥ खेरान्तु वंङ्क्षेसमसमकास्थितौ रथे वधायाधिकगवंडर्थ
रः पारीभवन्मूर्तिमवेत्यप्राणिगिणंविधुंत्रदेभूत्वानरुड्वोड्वः स्वयेंहर्षवक्रनालत
णान्नल्पकार्यंकरणात्परस्यारसंगवनयास्थितौ टङ्कारा हृबंङ्गवेंणड्यर्थ्यशेभूत् समसम
कास्थितयोरवौ द्वौरुपरागसंभवात् विलंबाणङ्घंपंङ्कारा हृपुनरुड्वड्यपयसमोभूत्।
विलोरेवराहोभयं यत्रं विशेषेण प्राग्रहूपात् ॥५॥ रथः पथानाकसदास्पदाऊलप्रतिहमा
नः सपिनाकधन्वनः वकारवक्रतत्त्वोप्यहो मङ्कर्नियोगश्चन्पंनपदं विवस्वतः स्पदे
नवेगेनाऊलंहत्वाकाशेनप्रस्थानऊवं सहरस्यरथः वक्रहूपस्यापि सूर्येनियोगेना
धिकारेणराहितं नपदमाकाशेनाकरोत् वक्रहूपस्याप्यर्कस्याकाशेनैवगमनात् ॥६॥
अरिहमनन्यकिमनोपिमङ्गपतोस्वराड्विबांयत्तमनाग्रसंगीत रथो विभोरात्तरथ्यांगरूप
योस्सहोदयोभूत्रपनेणलक्ष्मणोः जनेनदैत्यानामनल्पदमंगलं किमाविष्यतां नभोस्स

श्री॰ नेरवेगरहीतवक्रकूपयोः सूर्येन्द्वोः सहोदयोयदभूत् ॥ ७८ ॥ तदास्यदः स्यंदनामिंडलत्ममणः तथा
व॰टी॰ धप्रोतानवधीदिवः पार्थि यथागणानां रणतारतम्यतो मनोपश्चाच्चरन्तामाशोच्छ्रयत् अ
नावधावियन्नारहिते आकाशोहरिरथोवेगं तथाश्रयत् यथायदर्कश्चडाधर्मापिगणानां
वेनः पश्चादागमत् मनसोप्यारूढरथो गमदित्यर्थः ॥ ७९ ॥ रथांगवज्राकर्कराग्रसंग्राहप्रसन्न
प्रीलानपदैन्यहानयेगणांगनानां हरयत्रपार्श्वयोस्सपीनरुग्णाः परिहत्तयोभवत् वक्र
कूपयोर्वज्राकर्कयोः रथमोनोयोगेनहेतुना प्रसन्नो योपीनतानपोताभ्यावेत्पत्तक्विारणाय
हरयपार्श्वयोः परिवर्तनानिगणस्त्रीणां पुनः पुनरभवन् एकत्रपार्श्वेतालग्नेसतिग
णास्त्वियोन्यपार्श्वमगमन् प्रोत्पदैव्यान्नतोप्यत्वातिकामित्यर्थः ॥ ८० ॥ अकाण्डनैविडपानिपी
डनस्फुरद्विलासमुक्तासरत्नरेणुभिः महर्द्धिकीर्णिकरकैणवद्वभौरजोसजन्नोमगता
पिसावभूः ॥ अकाण्डे अकाले नैविडेन संकंकरत्वेन स्फुटद्रघूर्णीभवन्तो विलासमुक्तास
रोलीलामुक्तादामनरजोभिः हेतुभिराकाशस्त्रापि सेनारजोस्रजत् ॥ ८१ ॥ सासामाधरोरो
मणीरमाणिनैः प्रांगैः कृतालिंगनाभंगींप्रापपनाकिनीरिपुवधूवैधव्यवैज्ञव्यभूः आहंकै

रिवीरलोकवदनानं ताभियोगां तक्रीडावातल्लुलाय संहाति हतामिथ्यन शृंगास्त्रियम्।
स्रवीरलोकस्य वदनं मामरणं तत्र ननाभियोगभ्युदान्ते योनकोयमत्तस्य क्रीडावाहभूता।
यात्लुलाय संहरति मां हि यपं तत्र सत्यहतेनाभिव्यक्ता नाशृंगानां स्त्रियमाह स्मैः मां हि यं शृगा
समेरित्यर्थः प्रांगैः कोदाडैः हतास्पदारहस्समनाप्रोभाप्रापत् अरिजनीनां शत्रुवधूनां
वैधव्येन भन्त्रैवयेन वैलक्ष्यस्पृशः स्यानम् ४२ शाकं नास्मि स्मयरसजघामदाशं शान्तिं पुराण
मेवं सन्ध्यामनवस्तनवतत्त्वजेनीवां तकस्य तत्रैकैकोगिरिपाकपक्वे पावंदानां वरेषु प्रास
म्रासव्यसन गुरुना मासमादाद्धि यत्र तत्र हरसैन्ये गणानां हस्ते षु कैकः प्रासः प्रायुध
विशेषोरि पुत्रास व्यसने गुरुना मुपदेप्राकतो प्रापभयदुः खेहृतवानित्यर्थः अतः संभा
व्यते स्मयरसं टपं धारयतां त्रिपुराणां मदान्तृणं प्रांतिनिर्वाणकतास्मीति एवं सन्ध्यां प्रति
तां ऊर्वतोयमस्य तनेनी प्रदोशान्यांगुलिः तजेनीति प्रहृतानुगुणमभिधानम् प्रासांस्र
द्वेवारयोस्मृडरित्यर्थः ४३ नासीरपावं दभटेषु नतः प्रतालीं लालीहृता स्विषु हठा
दंयि इह्वायां वामभृकः परपरेषु भवनेकाण्डेमग्नाधियेवनिजवाणजलकदेषु नासी

श्री॰ रक्ष्मीनामुखं तत्र ये पार्श्वे दम्भरा गुप्ता योधास्ते षु हठात् बलेन प्रतोलीरथ्यामात्रेण तत्र तस्य स
व॰ टी॰ त्त्वभीत्येव तत्र पुरनगरेषु तस्मिन्योगिनी जाल प्रवाहमग्ना अभवन् । एते वीराश्च सदीयान्भ्रमरे ह
निष्कंपीति पुरस्त्रियो न दन्तिस्य शब्दः ४४ वीरैस्तस्य प्रकाशितव पलैर्विश्व जैत्रस्य शाम्भोर्वि स्वामा
स्त्रवितनववनवोपप्लवेषु तिवेषु द्वारास्त्रिद्वारपुरतयातः पुराणां पुरनगां पाद्मोमीलन्तर
९३ म्य स्वबभ्रुभीति मोहग्रहेन विश्वजैत्रस्य सर्वजेतुः शाम्भोस्समवाप्तिमिवीरैर्विसम्मेणाने
भयमास्त्रवितानाः कृतानवनवाउपप्लवाउपद्रवा येषु तेषु तिकेषु नेकरस्थानेषु सत्सु द्वार
स्त्रिद्वारपिहितानि स्थगितानि पुरजनानि द्वार प्रद्वानियस्पतद्भावेनहेतुना नगरं भीतिमूर्छा ।
पातेन सं ऊचारृ हृय स्वाबभ्रुः विस्त्रम्भास्त्रुविनेति यानि भंगोल्लासानुरोधात् संगीहतः ४५
शाक्रामनस्य भरेषु भाल प्राशाम्भन्मौलेर्बलात् संनिकत्रासोद्भ्रान्तापिधीयमाना विकटद्वाराग्र
पद्मस्वनैः हरीन्द्रादिमप्रजायमानतनुभिः सीमंतमानाधजैरव्यालगणमुद्देरयान्निवप्र
रं ना नाकसंहैरिणा म् हरस्य योधेषु हठात्समीपं जयन्त्सु सत्सु त्रासोद्भ्रान्त्या भयवाति
नत्वेना पिधीयमानानि क्लिश्यमानानि विकटानि यानि द्वाराग्रपद्मानि तेषां शब्दैर्हेतुभिः

१८

देवद्विषां नगर्यः स्त्रबलमणमुपद्रवानिवेदं वां प्राह मुदैरयन् तुर्ववेन् हरमुत्तालेमाग्रतपद्वभु।
जायमानाभुजसमास्तनवोमृतेपायेषांतेधजैस्तीमंत्यमानाविभज्ञोविक्रियमाणोबालेना।
तम्यमाणःवोनद्विभभुजेष्टनकरोति ४८ विशांतिप्राशीकलाशीवसमन्येत्रिपुरपुरेषुभये
कदंनरेषु धजात्तिवयववयोपिवातथृतोरसैभसामिवाधवसत्पलायनाय समस्यकरकेय
विशांतिसातिविपुरनगरेषुभयैकव्यामेषु सन्नधजवत्रसमूहोपि पलायनार्थमिवत्वरामि
वाश्रयथैय नोवाप्नतोवायुकाम्पतोपनेनाव्यस्तुराणमानेमिनेस्त्वावितनम् उपान्तथाना।
सघंतेसकमंयत्र ४७ शम्भोः सेनापरहराणीताडम्बरःकम्पसम्पत्समप्कीयजानिसततहि
नप्राग्धियामादधानः यस्मिन्नंनेविप्रातितिहीतिप्रोयसीनां नभूयः कातीहरुक्तिप्रणयमुपुष।
घत्तप्रोवैरेदीवराणि हरस्यसेनायाः परहरशित्नस्यानेकधरेराडम्बरःकम्पसम्पदस्सम
कीयाजनितानः श्रनपवाहिसमकार्यकारितवंगरलन् यस्मिंप्रटलहशाह्वप्रबंधेन तुविश
तिसांतेदैत्यस्त्रीणांकर्णोह्रुत्वंभूषणकर्णोत्पलानिनागमन् हेमंतेवोत्पलानां प्ररोहाभा
वः ४८ विशांगिरियासैनिकप्रतरपाणिहेलावलनत्कपाणकिरणछटांपाहितसंजवंमृतेपः।

३० मत

श्री कं

पुरः सुरविरोधिनांननाधिरोचिरेणाननस्य शांत्यस्ववनत्वाणंघोदयेतिकरेणकालस्यनाः विशांत्यो
येनरसेनाचराख्येषांपाणिगृहेलयावलंनोवक्त्रेनयेकृपाणाः खङ्गस्तेषांकिरणस्फुटाभिः पिहि
ताच्छादितानांसंकुंचतीमूर्तिरासांतादैत्यानानगतः तत्क्षणंहृतांतेनयमस्यमुखंविशांत्यस्ववक्त्र
रिवंनकालस्येतिप्रकृतानुगुणंखङ्गांयुसस्पर्कीयमस्यमुखप्रवेशरूपत्वेनाध्यवसितम् ४८ सर्सं
५४ सेसुवर्णाम्बुलंविजृम्भतेकंठदघ्नेकावलीघोराभ्यांमणिकेलिकुंजलयुगंविभ्रमहृदयंययो
हृदयंदानवस्तुभक्तांहरवमृत्तादक्षतोपप्रथेत्रामेहेवभावच्छदत्तनहहृदेयथ्याययोगयः क्रमः
दैत्यस्त्रीणांकलोत्पलसरसंकंठदेकवालीमगृसरोविलमेचतेव्युतः रत्नकुंजलहृदयंकला
म्भापतित्वायैहृदयमगमत् एवंहरसेनासिंहनादाकलेणदानवस्त्रीणांभयेनेवभाविग्रस्ततं
सम्पूर्णेयद्वेधवानत्रयोगः क्रमोवक्ष्यापप्रथमसमग्नः वेधव्याहिस्त्रियः कर्णोत्पलादिपरि
हरंति ४९ वाणीभूतसुरारिवैरिणीलसत्मारथ्यपथ्यास्थितिवसूणागतवत्मोढसत्तत्वा
ऽप्रेपपुरहेयिणित्रासत्वेनतदनीकिवनीपरिकरेससंग्रामरङ्गोहिर्णांत्वत्यत्त्वामत्तसत्त्रः सह
रजोरोहत्तमस्त्राभवत् वालीभूतःशरत्वृपःसम्पन्नः सुरारिवैरीनारायणोयस्यतथालसे

नीमारथ्यापथ्यामागाभभावपथानपेनास्थितिर्यस्य सर्वस्यायस्यतस्मिन्हरेश्रूतास्थिता
ऊंवरश्राणनवतिसनितनस्यहरस्यानीकिनीपरिकरेसेनाऊंभरेश्रासन्नेसतिग्रसुराणां
स्थानेत्तुभंतिसत्वानिप्राणिसत्वं चगुणोयत्रतथोदस्तसत्यितरजः पांसुर्गुणेषुन
थारोहत्तमोयकारोगुणेषुयत्रनदेभवनाहरिवस्मसंबंधात्सत्वाधुक्तिसंगतिः प
तज्जश्रूहाक्रिड्रकश्रूपकेतुवैरिड्रवीरसेन्येजरजः परिभनेन नंद्रस्यलीषुपुरवि
ष्टुपसंदरीणांजनेनतीगांविरहपांडिमपूर्वरंजः कश्रूपोमीनः सध्वजोयस्यसका
मः तस्यवैरीहरस्तस्यद्रुवीरयत्सेन्यंतस्माज्जातमज्जश्रूडुतिहयदद्रजेस्तत्रिपातनपु
रस्त्रीणांकमलोषुविरहेणपंडुत्वसपूरत्रंगोजातः पर हसंसेन्यपरिक्षीपरवरडहि
तपाणनाथस्यतस्मिन्नासवेदानवानापुरोरिपरिवितनामासस्मादप्रसादः येनाकां
डपकम्पार्थद्धिततनुलताः पारपारिस्रवास्यस्वामिनेवोपभुक्ता दधुरधिकतरात्वेदरे
मांचचर्चाम् गौरीपतः कतकेपवनिकरंप्रामेसतिपुराणांनगरेप्रसादः अभावः परि
चयंप्रापत् येनहेतुनात्रासेनभयेनेवोपभुक्ताः सर्वांगंथामानायकव्यवहारसमा

३०

श्री॰ कं॰ च॰

रोणार्कमित्रास्तु कम्पव्याकुलदेहाः येभस्त्रियोधिकयोः स्वेदरोमांचयोस्तु वोमधरयारयन् कृ
तोपभोगास्तु स्त्रियः कम्परोमांचसहिता भवंतीति भद्रम् २० इति श्रीकंठचरितटीकायां
पंडितभट्टेन नराजानकतनयोजानकराजानकजोनराजकृतायामेकविंशः सर्गः समाप्तः ॥ ओं नत्रिशम्यपु
रवैरिणीवलं सर्वतोभ्यभिमुखम्भूरः पुरीः । मंदिरेषु सहस्रैवैजहिरे गाढरोषपरुषाः स्म
हिषः ॥ पुरवैरिणीहरस्य तद्बलं पर्वतोपि पुरीर्नारीः स्त्रीलिंगत्वान्नायिका व्यवहा
रयोग्याश्चाभिमुखं रज्ञस्तु हर्षेणु सुरगृहेषु सुरगाढकोपेन परुषाश्चत्वना नानाः १ अप्र
युक्तवति चंद्रशेखरे बाणमग्निमयमस्यपन्नुतलम् पूर्वमेव दितिजातिनक्रयात्स्त्य
मानतवबेनाग्निरे दोर्पसेन हेतुना भुजद्वयं वीक्ष्यमाणेना हरेश्चाग्रेयं शरमाक्षिप
त्यपि सति मार्गेयि दैत्या इत्यमानवपुषः कृथासन् २ पगणेनास्रयरसेन दोर्युगं विमि
ताः कृत्स्नयोमवस्त्रानि खड्गं जहठगलग्रहोस्त्रसत्कालिपाशाकराणि दर्पसेन हेतुना
भुजद्वयं वीक्ष्यमाणानां खड्गहासमुराणमंसेषु प्रतिबिंबितानां भद्रहठेन कंठरोधा
र्थमस्तु स्तंयमपाशासर्पाणां सामसाः नपमोपकमो निश्चलयम् ३ ज्वं वमानक

५४

९५

तकोशादारुणास्मेरुणारुणमुखाद्विगोभवत् कालिनेहरशराग्निभीतिनोरक्तचंदनविले
पनैरिव जृंभमानः कद्रूड्रूसहायः कोपस्तेनदारुणास्मिदेत्याग्ररुणावदरुणमुपविश्चि
प्तेनभवत् अतः संभाव्यतेहरशराग्निभयात्कालिनैरक्तचंदनांगरागैरिवचंदनांहिशी
नवीर्यम् ४ नैः कृतांतकरपाशापन्नगस्फारितस्फटफणागणान्मस्तुशोणकांतिह
नवाङ्किवहृयोर्हृयोस्ममुचिरेसिचाष्ट्रिष्ठ नैरस्पियाष्ट्रिष्ठहृयस्ममुचिरेमुक्ताः शोण
कांत्याकृतावाङ्किहृष्टियांभिन्नाः अगिवन्नखकुसुमहरन्याशायः कृतांतस्पकरेपाशाप
न्नगात्तैः स्फारितोयोसौफणागनलीणस्य अग्रात्मायामिति प्रहर्तृभावत्वात् गुणपाद
तिशायभीषणीयत्वंप्रतिपादितम् ५ निर्गमोन्मुखरमाकुलीभवाद्विष्टराम्बुरुहहत्तुं
भिताश्च विभिन्नारुणविलोचनास्फटातेरवाहिषन्नखड्गाग्रहृयः निर्मलत्वाद्विभि
नावरुणानिविलोचनानियासृतताः खड्गाग्रहृयः नेरस्ठैरवाहिषतअतः संभाव्यतेनि
र्गमेउन्मुखीयारमातस्यआकुलीभवतद्याद्विष्टराम्बुरुहमासन्नपद्मंतेनत्तुंविनाश्चल
दयानिर्गमोन्मुखत्वंभाविनाप्रयनाशेनभयात् ६ भ्रुकुटीपरिणतेहपागतानिर्जिहा

श्री:
क॰ व॰

नवक्षतव्रणानामिव वर्धमानहठरोषक्षतर्षैरश्चैः क्रोधात्क्षत्रविवरमिवोदयः सुभ्रूभंगप्रतिबिंब
नान्निर्जिह्मानान्तस्त्वरार्थवः श्यावायमानन्द्वावमिवोपगतास्तैः क्रोधात्वद्रुलताः कम्पिताः
वर्धमानेनहठरोषेणक्षत्त्रैः ७ कस्याश्चित्करविचेष्टनस्फुटत्कंठिमाग्रविवरं वरकृधः त
त्तणगयसनलालसानकब्याह्नवक्त्रकुहरायितं दधौ व्याकुतः कस्याश्चित्करविचेष्टनेन
स्फुटत्कंठिमाग्रविवरं कर्तृनन्दाणग्रसनेलालसोयांतकः तेनव्याप्तसमुद्गतिं तवक्त्रकु
हरनदादावरितं दधौ ८ कोपि कोपनरसाग्रपाणिना चेष्टयन्त्रसहंसमंडलम् गंत
मंतकपुरं पुरः स्वयं निर्ममे पटहताडनामिव कोपनतरलस्तुपलोयोग्रपाणिस्तेन
पुनः पुनः संदमंडलं चेष्टयन्कोपि पटहताडनामानकधनिमिव स्वयमकरोत् अंत
कपुरं यमनगरं गंतुम् अंतकपुरगमनसमये पुरः पटहस्ताड्यत इत्याचारः ९
नत्वयत्कृतिकरेणकस्यचनब्रह्मनायपरिपंथिनां वभौ यात्मनोयमपथप्रवृत्तयेसज्जय
त्रवरथक्रियामिव परिपंथिनां वैरिणां ब्रह्मनायकच्छेदार्थमरिचक्रकरेणनत्वयत्काश्चि
द्वभौ अतः संभाव्यते यमपथे प्रवृत्तिस्तदर्थमात्मनो नवरथक्रियां सज्जयन्सज्जीकुर्वन्नि

व १ मृज्जताकरयुगं मिथोग्रनखञ्जवालितनधूमरेखयाप्रापिकस्य चनवंधनोन्मुक्तैर्खप्रेतरा
पतिनमृष्टखेलापिपिः कृथः मिथः करयुग्मं मृज्जतो मप्पनः कस्यचिज्जवामथनन्नानयाधूमरे
खयावंधोन्मुक्तैन प्रेतराजा यमेन प्रहितायामृष्टखेलातद्भ्रमः प्रापि प्रामः यमसृष्टखेलावद्गयं
करीधूमरेखासीदित्यर्थः ११ कस्यचिद्वपुषितन्वाल्लामन्तज्जुष्ठपूर्वकनरछत्रणस्य न्नः सत्वरा
पसृतिसिद्धयेवज्रहारविभ्रमस्रविभ्रन्तश्रियः कस्यापिशरीरेनत्वलांस्कतंत्योऽहष्ठपू
र्वीनरछायायात्रणस्सन्नो वज्रहाराणां त्यक्तसात्त्वपंमर्यारयन् हारवत्वाणनां विहृतत्वमम्भू
दित्यर्थः श्रियोल्लत्वासत्वरममस्वराणामित्यर्थोमित्रन्योत्लणम व्रणानां स्फातित्वं वीरर
सरितत्वेनांगनानां विकासान् १२ मंडलाग्रमरुकोशाकोटराकेन चिदुणरसेन कर्षता कालमृ
स्तुत्र्यचहनेवतत्लन्मरीहि विभिरच्यातात्मनः तरोन्महतः कोशाकोटरात्परिवारान् मंडलाग्र
खड्गं कर्षता केन चित्खड्गाग्रभिः करणैरात्मनः कालसूत्रयतेनवयमसूत्रपानस्ववकृनः
खड्गरथमयोयमवाल्लसूत्रत्वेन संभाविता इत्यर्थः १३ कोविदुम्नसितत्वमसार्जितिरंगरा
गचुस्रणोरिति सतः उक्तलज्जिरघिराङ्गलिप्तातापूर्वरेणमसूर्नामिवासृजन् खेदगर्जितैः

श्री व गतागैः दृतभिः पतिष्यतांरुधिवांगांशुर्वेरेगामिवकेचिदस्मनत् १४ कोपिपाणिग्यतरवेगानेनसानि
टी॰ कैरैःरागाविनिकृतानना:मिहिकास्वतकेवपशांकृपाभास्वतः कृतमधायभाक्ता पाणिनाग्यतोव
खिन्नः तेतेजसानिर्जैः श्रवाहैः दाणकादित मुखः कोपिमिहिकामृतस्मराहैः कवंधः शिरोहतकष
तस्मभावनायाभास्वतस्मूदमकृतमधायान्ततेषभाद्यत १५ कोपपादातिमसंविभजतानेयमान॰
स्वगाण्डेरेवषकस्यचिद्दुस्वतः भ्रमास्तुवेगस्ववमः ध्यस्याणकमागत्तत कस्यापिमापात्सेते – म
हेस्त्नत्रवंधुमोलत मुक्तस्मस्मृहतेगाणारेवायाकोणारणाद्दसंविभागनीयमानस्वगाणारयथाखी
त्मिनानापिकास्यानीयद्याभविभक्तः स्वतेसाभिगरीतिचलेषानीयैः १६ तेतेनापश्रुषिविरहलिमि
रुवैमभिः प्रकृतिसेवकावधूः नूतनास्त्रधरंवनितानतस्मथपसमविधानंवधुवः तेशक्तस्मभाव
काः कुलास्तेनार्थांककटेन्वभूः नूतनमस्तेनलैरस्वधैः सेवेः वनितायंजिमाडिसल्लूमक्कानिण १२
कान्वितस्थिरमयोमवेपादे स्वर्गहांसमस्ववेलसंवयः किंपयाटलानावायणास्नाणांसवधः कोपण
हस्तोवाधारणायाविलोचनहि – चयमातयादत्तमतषावथ्यपटाभाववमिवापृथः – तिनवाराकः॰
पटाहृतोवथ्येह्यतःस्मचारः १७ स्वस्तुवाहमद्विपस्मद्वेणयोर्वप्रकेलिचनका ईमतिवलिप्यमानवधू

घस्मकाशिवैतैनेरापसननुत्रवाशिमभिः यमवाह्मसदिषसमुंगवोमन्दाचातयंकेर्लैकेकूटाग्रभिति
यमानोगरवनेवभूः १९ नूतनाग्रकवयोनिसनतसंगतानिष्पतेल हवमंभिः मतिरेमि महमालवहिः
धांसूलयहिप्नजिनासिनद्विषः निष्पतैत्रिष्ठैर्ले हर्क्कंकटेप्नेगतालयानवमेर्चरणमादेमाकृतः
यहिमहमात्रिगुणाक्षसामानतः २० निसमुचमदनुमेषुसयतेसयतेहकवचेषु आमिषु भावितोष्ठव
मतिस्वविहषेसम्पतेसाननयोविवमानः संवतानिवमानिस्हामिकवचा निषेवेषुसंयतेसग्रामाः
यनिस्मवत्सनिरीक्ष्णनयमसवभवेनेष्वसानिवसहकूलमतहमममत २१ सूतपत्रमयपरिधु... है
रेभिर्जिरेवचसरोवमानितभयमसवाचपिनयसलरातनकेवलेविकसहषषगानयदयोयच्छरदयुः
यसमवबांघमेननकेवलेनापशमनायेवतदविभूतिमननाशंसतसमाग्रविवरणनाशनात २२
उच्छितैरूपार्विनाकावैविगाणवत्नवाहरवविनेरेवासत कालमंडलितपाशापनवाश्रीरनखमसितः
सवायैः रमानामपुष्मनैःकमलसहचालस्यमंडलितायेपाशामर्पास्तक्षमारधेसमावंहमविमेद
नाहिनफणारत्नयमहमातिसूम २३ नविवेत्रिपुरराजवाःशिवोरत्नभिखिनवलहचामवेःपामव
वाघवाहनाशांसलवा गिवशसिनयसनोमेयः शिरोरत्नेषुप्रतिभिस्विभेः प्रभुवामवेः हेतुभिःदे

श्रीव
ही
९८

साहरशरणानान्यवमेवनात्मस्मवीर्कय यमानाः मनातर्वालिदिवान्मागिराद्रूपम् २४ पमरागाव
दिकांस्त्र्यमविताख्कचपंक्तिरमितामवद्दिषाम् भ्रायमाकवनमशीगुकनल प्रक्रियामहस्रधीयवलन:
पमनागवदिकापाम्रपाभिः मानिनादेस्नानांकलाक्कयपंमितवहरथीमा नवतेस्वरानन्मोतपति
हस्पनस्पपमस्यमारवकना शीघ्रमाणाः येक्रंतनाम्रल्वालत्रकियामाहितमतीपताकिनीलिलर
प्रतिभवांतहावमावन्तवांधहसितोविनवसा कोणावाड्रुमिकरस्यंत्ताग्रियलाडयत्यलमवंद्दर्के
भीन् माधलितात्यतनरहोतः स्वनकन्दिनान्मुपनमत्यमवतिः
पतस्यनघाभोषिंदहा `` ``` भिपयालवादनदागरध्वनैस्नाङ
यंतीमासेना `` टनि `` नान्नावक्रन्दितानिवधतयततमनमंबोप्रकृततिः स्वामितावि स्पाः धजि
म लायिकमर्यंबीया २६ कलतालवलनात्यन्यरतेन जामिवदिदिमोदोव्वनाः यंजयंतरवसंस
वत्मनिषेम्यलनांपभूश्रियः दैसदंतिनकर्णतालकरभ्यकः भ्रनसमभाव्यतेदंतेगुरुतरवनलन
मेनिधिदस्पाः श्रियः वापलेव्वोपयंतरवप्रवंदेलिनांहंतृदोरणाश्रीवगानामीदितीनिदासः तालो
वायभोरविशेषः २७ दंतिनांस्कृतिमुटवेनकपौनर्भमननमृभिवनन्यतनमायनोइतत्वनतयागति

श्रमात्स्तनकस्थस्थवतालवृन्तना मरुत्वणांकरुत्स्मानैः हालिनांकर्णा दूरैर्घमस्पनवद्भानननभावेगरहीनः घ
तद्भार्थेनास्वात्करी माल्यवानिनैः षष्ठिनैर्गगनवत्मद्वेषिनैः हेनाधूरथमवाहसेरिभयासवैशासमिवा
स्पर्धीयत टर्थ्ययाराकायावल्मनिरुद्धैः द्वेषिनैकरसोषाणिभिक्तवृतिरद्रथमवाहमरिषायासः तै॰
नैवैशासमिवाल्पमग्रस्थानांमहिषेमहृणाक्षतिकविरोधायासवैशमम १॰ दीर्घकांचमावलीनवीदिति
हृनमाननमवाहिवाजिभिः अन्तरस्पमहर्मानिरेष्पनः पस्मानभिववीचिरंभ्भवः वाजिधिरानन्तं
द्री– गणकोवनावलीनावां कविकान्तारश्मिभिसम्बद्धमवाहिपृतम अतसम्भाव्यतेशैतरर्णांतर्वं
तिनोमहत्सलोनमोजीवेत्तमस्पवशीस्फारैः सृश्यमानमिवृथतोनितेष्वतायेनराद्विर्गाभिस्पष्पतः।
वामिनाथरेणुनाश्रयाभावात ११ वकोतर्थेदर्गताविषाभिधारंतकायप्यनहृस्नदीपकाः आगतःपिञ्
विताश्विवाःश्विवावाधिता निदिवषास्विनेतिर्श्ददिनेपिश्विवागदिनानिचक्रः यतसावितामेगालावा
योतीनाश्विवानामतात्दश्मिनानानिर्गाश्छविःतिवक्रगातिः अतस्मेभाव्यतेनुवनिर्गाश्छदश्विनाला
नाथनाथमाथगपरतनाहृस्नदीपिकायामिलाः रजोधकावस्फुरतिमार्गेदर्शनानात १२ मप्रथयम
वक्रशिनीनतङ्घस्यंकिभिरिवततानपाभरविस्तपतत्रमेचकैः मेवकैःपरिचितानभस्थली।

श्री॰ हंसैर्विलसनानि पतनानि यस्य तैः सेवकैः कृमैः सेवकैः करलकैः देवनभिः नमस्यलीवारितानतया मसृणा॰
च॰टी॰ शीतस्पर्शाघ्यातेयमवदृष्टिमाः पृष्ठभिः छत्रयंक्तिभिरेषा ११ मातदाविदघालकवैरिणां सविशां प्र॰
५६ चलितापताकिनीवंतितोऽस्यस्त्रस्तदेवताकं विमानकनकिंकिणीलिपिम विपदाक्लिकवदा॰
११ नविस्पतामस्फुरेकवदावमित्ताचिता श्वविणास्वनतनाणांदेयानोमासत्ताकरनानोकाकानावाशि
नदविनेविलनेवदिनेतेनया ॥ श्राभीत विष्पदक्लिमसहवनानस्पतेस्फुरंवनःकारनागणायामांता
वाशिनाकविणाः नाभिरेविनेदाक्लिकभिराविनदमिवेनोष्टक १४ वेतिनोकमरमसुदेवनाकां
विमानकनकिंकिणीलिपिम श्राश्रितेदपरभ्पतासितसत्तमोणलेभेसवरत्नाववप्यन वेतिताउ॰
मरामसुदेवतानभ्यांकांविमानकत्तोनेमरकतमयीनांकिंकिणीनांलिपिमाप्पयप्राप्तेः केकि॰
लानांकलमैर्वरवसितसत्तोयातमस्वाभाविकसवरपाइयविदारेणास्वरत्तानवेधलमा॰
श्रुमसूचकम १५ काकचूडमपिमकत्तानदाणाफमापदधिदैत्यवाहिनिषनतेवपिहिना
बरदेदः सार्वभौमिनिनदोपिमप्रसे देवमेनाः पाकाकचूणकत्त्वशविवेकत्तोसोत्वदंतयाः यप
याकासाध्यापिमिपदहप्रहेनप्रायितः काकचूकांषिवनियेषांदृष्टाश्रुतिकोविरथः इतिरूपम

६

वैमूंपृथकनलेतिरर्वालाः पंक्रयोवलिभुनांविवेनिरेवुपदेतकमिदेशाशंसनंकल्पयंसइववांगे
वायुनेः उपह्विजयाषक्रुतयोगायंतेकथमस्तस्यनिमेशाशंक्रमवाकाधीरमाहतनस्याशामनंश्र·
तिपाऐकुलसमलोरमालानावयातिभृमाकाकानापं" योष्पोमेवपंक्तकंनस्यविरोगाविरजः·
भुन्नावपंधकतलेलिहितामवाति १० हेमवगसविवाशिनोलोसद्घारववाणावरानेननेवमः श्रा
वरतरवतस्यकृमेयेभूर्विगाकारमाणलेनेमः हेममपातिवकागीवारवाणेश्रुशेभर्यविघेतेनम
हिवानामलूयाभावावाणनोपंचकानोवदमेनतेस्योवमः याममगलवामंलवनार्थमरप·
श्रुणकरमणलाम्नृदविम्वायसतननः र्गवेनतवमेहारकानेवरूनामकेनास्टयोयावनमरुवा।
नि १८ श्रावममालितवणकामिकाम्कामकादिनतिनवामवरुषाम् केकाणानिरविनाभुणप
धाकल्पनायवकृष्णवहमिव रहीतमणाइलाकावधत्रुषेदेसमीणाकामकादेसायुमसीणांग।
कामलिकोकस्पृथिनंकेकणानिदत्रुविवधत्रुषामाकेधाणनेमाणइलाकारवाकेकुणानसंभ
वसम् १९ स्यामवन्तफलकांनिनीटलयाकुलायदमिशोवलक्ष्यमारयोगमनकोलेदीवि
कारीयेतामममनेकवाहिनी यणामास्तुफलकानपपमनपयपवाह्निनोरलानिदेवेकलाश्रं

श्री॰
वं॰टी॰

१००

100

नयपवयावलस्कृदयघस्यास्मन्ध्रेमानावांहिनीमेनवेतदोशामनस्ययमस्यकीलिदोर्विकालीलाशुक्ष॰
रिणीनमयमीर्घतांस्थो ५॰ न॰॰ कर्मतिथघनोगाद्विरेस्वैगुर्भिरमिपत्रयोगिनाम् मस्मांवेनदपावे॰
लवश्रिघस्यजिरेवचिरमूनार्वेत्रहम् नैरेमाः मेःयारीवरमिपत्नस्यावेद्रुनरकविपोवस्यवग्रेरेचकः ५८।
वकरोकचितिकंकनाकितेःव॰॰ भिविधतवेद्दतामेयःनेध्यनमुरयिलिवाथमेश्लीवाविवाहमवगा
हेनक्षवः प्रयनेननमःरणाभूमिमित्यमकर्मणोधिवाराभावानग्रहणाम् रवद्रमाएलीवारि॰
यारथराननेभ्येनलमन्मांवेघ्रान्तकामाग्रतिघोपाल्पाकवर्पीनलशाद्रनेनवद्रयारानेमैलयवदारि॰
णोघतः यकयद्याकरमकारानिवयोनीलायके॰ करास्नेरकितेवेषुभिः देनमिः देर्देविभूताःपका
शिमावेकृनर्मयः विक्रमस्तासावेःमयकमवसानमुचिनम् ५२ माकृपारानविलावंनोचितासा
वमररूवरत्रयायिनोमिभृतानलिश्लेहपानिषाकापणवक्रुहमंनिकालिपिम ५८ वणा॰ फ॰
पारालेविलावनसोचस्नुरतकवत हिरिपैघ्नतमस्मा योतविरशिवनसमयाभासादेनमनयाको
पाश्रेर्गनयाकदिकासामवृस्नीसाहिलादोमयीमच्छिद्राचमपतिलिपिस्नायघ्रपम् ५८ हृष्टनिषुव
ह्रणायनगयक्तरेयामत्ववलिदाचकाशिरप्रस्थितायामपरश्रुवाश्रुवानेर्गीनाअरिनभाविकारव हृहे॰
ह्रू

निष्टा यासां तावद्द्वस्तूणां पंक्तयो निर्षं गमालायेषांते दैत्यादिदीप्यैरै अनन्तस्मव्यतेषु वां यमपुरे॰
विषयेप्रस्थितो पुरः श्वे निगताः पापभा" कारव ५४ वित्तरत्नवलयां शुयाति नैः कार्मके दैत्याशिवे
महृयमः भीतितेदितिन भावनिद्व वकं तमानविधुधाशुधारव भारणभोग्यादयभावछारनेके॰
नगरद्दीतनानाविधाशुधारवृदेयानतनेस्तुष्ठाकेष्ठारणेर्भाणिकं कुणाकिरणाश्चितनेः पापैः ५५
तेपरस्पविनर्मीनर्दय" स्मरमणीतिनैः कालेः भैमवेरा जलदच्छदोदये प्रेतिविगानगणानदी
- पात् ५५ वामेनाहेपूर्विकयान्यान्ययाविमर्देनैनतिर्दयंत्र" ५५" नभूषणामणिभ्यवंविनै
निष्ठैतेकोणवहेत्तमिलदैत्याज्यति णाः खमतोपुष्यातिवादशीयत कराभैत्यरेणमेचमालोद
यमाहृष्टेवहिवेयान्तभोखम अरीयपानितभैरिस्कारः ५६ उपनतवृनिर्मृतवोधकदाकुव॰
णोवैणाम्यस्पवाष्पैः पतिपदमाविडंवंशनाशैः स्वयमिवतैरवशंभयारेरदि मेसवजमाणवेन
णाम्नन्यमानैवाघमसक्येषांतेव्ययमप्रेविनेगिवनेरदोदिनतितेप्रणानिततवमतप्रेतनेशात्र
हेतयमेनकरयरोधग्रामवति स्वति प्रनिमानमविडेरंशविविरणावंशनाशणेपेषांतेः ५७ तेणाफु॰
णाफुचटनपापं" प्रकोपवज्रादिलोवमनचादिविग्रहिपताः स्फुटतनोनपुरोनिर्भवकीर्यमणा॰

श्री· सिन्दूरेणेव विपाण्डव वक्त्रा शाः गाफगफुंभ्रशं चटामातेन वेष्टणेरंमणीरक्तासम्पद्यमानानेत्रकोनिर्ये
व·धी· णेतेस्य दिषद्दिशो भाविसंहारस्य च व शाम्भ्रष्टक्षः रुत्तानु पर्वतेन निर्भरं कीर्यमाणेन मसि रवत्ता मास·
हिताः स्वयमुः हर्षेसिन्दूरस्पतेत यस्त्राचारः ४८ चेच स्पष्ट भरणोद्गलिप्यमानश्च र्यात तत्ता वरयगायुगायत
२०१ हातेम तेस्यन्नीकृत धंगिरिषं विणेन पारयमस्मिव पार्थिवतामतेषः स्फारकंदाकरेणानाहते
101 नलिप्यमानाधुर्यावार्णिरत्ताना भितप्पाकाष्टेश्व वरं युगान्धतो चयर्षां तेदेयानि नरयं पृथिवी सयत्ता·
सिवामेषुः यत्रेहतः स्पीकृतभूमिं गिरिशं नेतम ४९ निगम्भ्रमम्पचिनोद्वर्षितम तस्य प्रवेशात
पयेस्वदिशाय मेन प्रम्लाविताविहृतमार्गमधागेयय निजपुरस्य प्रस्थानमस्तस्य देमकलस्य वामादि
पांकाकयक्षि रर्थाविशितेवगयपततस्य देवकलस्य विलीणे मार्गे कृत्वा दक्षिणादिशि प्रवेशायेय
मतवानिताणस्त्रागिलेव ५० चरूनदउन्मसिवरेवशेहरोधविम्ला दिभिः करदिलेनाकरणाकरोत्खे:
तेषांच स्मरसिविपनतहयानाडः स्वविनंकि मपिनामकृपचचार श्राश्वेषां न तस्मरणानांतेषामे·
नाशोकयोगेयकिमिवतदकारमापटाद शाष्टेः तन्दितवतीहस्मिनोकवणलकणेगेदितवती श्रा·
मेगलावहमेवसम्भावितमिस्पर्थः ५१ किंविनिमीलदलसालमनेअनल्पागार्वोढश्च प्रशिथि·

लाफलभावहृतः मध्ये विशसहशायनीयमहार्दीर्घनिद्रारमतामिवनेवकृशाः प्रशंसः गर्वाणिमीलने
त्रवाप्यकवीरशिथिलेचनपववहतोदेस्याविपुपासहशार्ष्णायांविषयभूतायाहीर्घनिद्रायांरमघोसतम
वमिवमूर्च्छितवंतः गाधनिद्रयोवर्मसास्याङ्क्येतो यमीनिद्रावसेरवनेत्रमेकघोशेशिथिल्यादयभव
ति ५५ हर्षः वेलमेवमरव्रजमथहोतामहेतनवाघामासायपदेवेतकभयथ्याप्यतेहर्षवाम्नसः ध्यः
यंध्यायमितिप्रकाम विकमूर्छंगावरीरान्मायः केविन्नवसूराव यवकुवयोत्साहदयंतिघसुः मावा
णायोरसतत्रःदव पथ्योभाविभजानामितिनिम्चयः प्रतोपेप्राववयंदेवमसूहवेत्मारयामः तदाणि
वंतमवस्राप्राप्यरनस्थानमपश्वमः प्राप्नमः प्रयतेतनेदेवसम्हेतवघंतार्याम रेतदायिर्शफ्चरम
पववयंप्रामसर्शतिवस्त्नाविकामंतः स्कंगारोमार्मयोयेषांतेकेविद्यत्वा अंवदहानिणाम्वः ५६
उयक्षिर्विषशावोरर्घृतस्रावोमहाहिनीदंतिनांमाकांतेस्वरवम्मनिपकदितांपमाः कवोरणिगे
चेयावर्षणाकीर्णिसमममकर्षांमत्तोः भजानामिवयकाः पाशामहोरगास्ततश्तोबद्धावलितपत
ताः विंधनलवतर्कवौत्यतमुत्तासयाप्रकावतामत्ताहसितेदूलाः सुस्रुमिरे तसमभा
वनेन्देमाकर्षिणंपाशामर्षारवतपिसविषाः सवतम्रभंवति ५७ यांडुमावमधिरूपकार्मका

श्री· णाग्रामणिपत्नीकैः स्फुटंमानिर्गतस्वंदवितायभरमालोकेषातां वैविशाः संभाव्यापुनरायामंपरिगणितास्त
ह·वि· क्यानवो — नौरस्वाप्तुर्यः परितेभिरेमणिगणपशाखिविप्रभाव्याङ्गभिः कस्तुकेः सावेष्यद्रायनिर्गीतमनस·
पसरानिगानगार्येरान्नभिंतिभुजेकरेणगालिलिगिरेयतापुनरागामसमद्रासकोणः ५५ निर्गाक्ष
१०२
102
त्मप्रियपुष्प्रथनविपिपियालानवेरद्रोक्वात्यास्त्वाम्बेरापनेतैः कृपासफलतत्त्वास्कैदिवानाकपंकः
नतमेः प्रसमानैरेकचमत्कृकमदेपश्हेगघागाहर्षीः शागवेगारेदधदिवतियनाहृतवेधव्यविज्ञाम
विधवरूलतणदधदिवमार्गीरदानवसियभो — वधानगीमवदृपुः रणचिकीर्षयावहुभभेविष्टा
पत्नभयनानस्वेरगालिनः स्तुनके — मेलथाकमवपास्तनिनः — घोपस्वदेनभिः ५६ दर्शोदर्शस्वराणा
कटाकमभिविपानाः पुरीमेक्रशेकमावेकनः पुरसौननणान्वितवनाकन्दवावालपालाः गीर्वाण·
हेष्विणस्तेरुवकावनितवृधोदष्टोहरकेवेकेरामीनस्वेतियतमदवमत्येरिवीरस्वतापम तिःपाक
माननगरीः प्रविशमानैदेवसैन्ये दृष्टादृष्टामङ्गः स्वाभिः पुरस्त्रीभिः स्नातेनकष्टेनमशाद्वगरहास्तदेसार
रापदृष्टास्फणेनिस्वैः हेनमिः वनयीतसर्वैशात्रप्रतापनदरतिरत समनेवमशाङ्कसवति भ्रष्टांतेते
धणिमावथमररत्नतपिष्टतसाप्रवनम्लिष्टतापनेपि — पोमविध्वनासितचक्षुपालीकवालीस

क्रान्तश्च सह स्पष्टा परास्ववारस्य माणिमिर्योषस्फोरेण नल्पकुल्यानायसमयमिलात्मारवृन्दलीले
म केनपणिमधयेषेतस्कन्धवं लिमाहितनयावलेन मिलेम्भोतमेनेभीवीषां स्वशात्रुमरेणाहतना।
कल्पोनकालमिलत्मा रायस्थयं षाभोणाम्बहतः ५८ इति श्रीकालिदासविरचिते टीकायां पाणिग्रहणंयनतो
रागतनगाननगणकन्तायांवा विंशः सर्गः ॥ श्रीगणाधिपतये नमः ॥ ॐ ममघटातपताकिनीपुत्रांत
दष्टुमिष्टः प्रथमानमन्मथैः स्मसदृस्वभटैर्महोत्कटैः प्रकटितउवरंमरंक्रियम मरेभ्मकटैस्मवाह
रभटैः प्रमोनैःप्रकाशिताउवरामंघरक्रियाकवर्णांयवैवेक्षकानानस्मनाहृधेममगालं १ माणिमवलव
मकालपवनयास्कुतफणाविभ्रममम्यपांवव: परिणामदहिमावमामाराललाविवभूरकोक्तपणाय
छ्यः पौरणामस्वविविधिस्वंकृतमहिमाषावादिरयसमलेयामतविकेपणाकोषाकुलाःरवरा
लताविवभः श्रुतनमेतने मोणामरवामनिमविनायमपाणामस्पकूणाः इतियोविभ्रमोविशिष्टमे
मः तनयान्तप्यानाः ग्रथ्यवाषफणाविलासमाहस्पेवनयोनाः कालेनिवामावः कालाः कला
१ ग्रहाभपिष्टननिमाषंचनम्रमणलमिक्षशताः मरहः स्मनप्रारिणीणिबीषवादपुविव
कालिन्नवारूणाष्ठुतामम वीरविणानभ्रमेषवितन्वभिन्नफभम्पामेरास्पपिष्टनेमचकेनिस्म

व श्री र॰॰ंयक्षमणालेते नमित्राः शापापेषाते देम्याः कालिम्नवोरुणोवकणामर्थसंरुतन्र धुः षायोपेलग्र
वमिवत्धुः वरणास्पेजलदेवेतन्नाजलपारतामिवदधुविस्पर्षः किकन्नभग्निशारेदंनेतम् जले॰
१०३ द्वेविपवः ३ शिलिमयवधुषिग्रभाविनोविवतमयाविणिवाम्रिनाकिनः हिविषदमिमत्वा।
103 ग्रियः धुणमचमेमवमज्ञरम्भमि भविष्यतेग्निभृणाहृरम्यशारक्षीता रवाविघुरलेत्पसुलेवृहः
पारवामितिजलेपर्वम्भवममत्रः भीतानानलामजनंतपुत्रोविपोघनवेहः ४ ग्रभरकदाकाकिंवः
रामृवंस्मनविशवित्तरयैवघैयाग्रायदधुरक्षिमस्मरस्मपेधुरवलभोननकाद्दलामिव ग्रभृमेना
दामानिःक्षमस्वितन्नर्धवरिवेणाथमायेतधुरकदाकमदलोकाद्दलाभमोनाद्धनार्थः रुपंषाः
द्धलामिवदधुः ५ नपयातिवतिशाकवतेताभृवनगुरावभयामीकृषोःधत्रर्मेनदवापमूर्तनाम॰
घनवताविनतोपिमायकः भवनेधुमणेपुवाद्देमसीपञ्चामसतिरवामररकदाकधवोन्गुरावक
घणादनमर्थेग्रनतलशवोमाबेपापमहतादधामर्धान्मतिभयमस्वसादेनंसलमहताम्पसा
दान्मुक्तिलभनेपुरोग्रामात्पचममपग्रामेलेकोनसविग्रावाघेशाक्लिपातार्कोष्ठिदनसत्रपिमातें॰
लभते ६ स्वपावनिकेरम्बेरतचत्तेवपात्रलभोयपततिभृमम् उपदमदकतामपाणगामदरः

वर्द्धितहृत्नविभ्रमम् नवैनवद्दलतेभपत्तीयत्रैवं कृत्वा स्वरेकमम्भरथाबद्धानोदवत श्रुतरम्भतेते
दयनमदमवरक्तपावणाघामदेयस्थानप्रवर्षितनास्याविलासदवमवध्वनस्पतिपत्ततो बाहुर्ध्यानीये
स्वरदतिवापाठः हेतार्पितवमीपत्तितिक्रमभिववापाठः समातरूवनक्रुपणारः पुलकितसूतिरेषाघटिमा
तिः विरमणानिशारेविनस्तनः प्रविस्मयरैसमरेत्यवन्मानि दिवि प्रसवणाशीलैः शारैः श्रवनक्रुपणानिरधाग्र
क्रणायस्यमवणाद्दमोनाताः सर्वादिताक्रिरमांवितनवानिर्धका श्रुभिकराकमतीयनुष्मताम्बरिप
रयवमीविनैः पाद्रैः उरमिविष्कृतवीक्षमभक्ष्यः कवपुतलप्रणायाग्रहनता प्रेमाम्प्रविनैः शारेम्मनाद
घवतितां यककलावतामिविहृतावीक्ष्यापानः पुंपप्रत्रैवं कृत्वा स्फरसः स्वनकंमस्वानां प्रणायपवित्र
येग्रहनताशुवेदस्मचदिमस्पदितादृदिशाप्रवेशानमवणाद्दवमस्फवकः प्राप्तिः समेयुमधेके
पितयत्नायनन्मथैः ९ स्वात्मभक्तानतथापयोविद्याविपुलाविस्तारितमार्गणाणामस श्रमितमवद
वापनयोथाशुद्वयपितवकिलप्रवेशाम पतवैरीतिपर्णवेविपुलाः विसारितामागणापवर्गला
यस्यदत्वाकरेयथाथ्व सितमकस्पाणावाशुस्त्रपुतः प्रवेशतेनाधायमवशंप्राप्तरणोमायायर्थैः १
योवणानायारानेवबायोरप्रिप्रवेशाभावः १० पारपलविवद्धामेच्छलयहतायोवाकयेटनमासि

श्री.
च.टी.
१०४
104

णामेद्विषदस्त्रविद्यमाघकंकजाग्रपिविकमङ्गसनाश्वावभूः। यावमेवेणविवद्दानहामंतीनमाग्र – ला
नंथ्याणानणाबस्तणाकववाग्रपिद्विघत्याणामतणाथमपिललैामानणिहाश्वावभूः ११ प्रवमदस्
नथाउरवयाकरमितिमग्रम्लेमिलीमवेश्रणनिकिलमङ्गनविद्यितविदशावधूनिविमवर्णश्च्युः
वेणाङ्कवतमिप्रविष्टाग्रेसतिप्रवमंतेतनिर्पातोमवः। प्राणपस्यसापिपरिमङ्कुनंविविनिलातविद्युः
त्रिदशावधानिविनेह्रुत्ववर्षवसातिंकांवेयस्यतयानतिसम्यनः वक्तसः सततविनया – णामालि
गनविद्युः १२ वनवमसवमायकोमलेगजवदनसङ्कतावेराहनः प्रनवपरवदांकवेंगामग्रममगुः
घम्नङ्गेशावत्तघाम् चतरकोयलवयादलातितंवकानागणापतेमलेशनुणाङ्कतमयिरोहा
णमवशेनंघसमोमववाधारेषाम्पदष्टीनो भूयोद्वितीयस्पदयानोकारस्यत्ति श्रीतिकमकवत
वंघाहेप्रवस्यापिवङ्गनामपिइष्टीनांश्तीवचतथामिसमुद्गहणाम् १३ तणमवरवमूमतेराना
ह्निवववसमंदविषेहिवहनहतिमवेततस्पतदितभूतितविंनविदहवुः देवदंतिमरोतिव
दनसमदवणामपोवेतः नववमात्रसासनतमराक्रमसास्यमस्याधनयतिभावः श्रयुतस्यवाण
यनवेंासिंहदष्टातपेनापितासिंहस्वगांतवातात १४ उपवतसमरत्नावग्रहाद्विवदयत :

पराचीनपिष्टताम् विधृततिविनताप्रस्व: केयपरशुरशोभत विविद्विष: इपननः आमयो संग्र
मोक्षस्व: नद्धहाहेतोसिवपरार्थहृलवीन पिंसिंहरयो स्यनङ्गोवंदधनीगणपते: केयपरशुराशुध
विशेष: विधृततिविरत्नाप्रश्वनावाचिपं स्फुरणेयेन मोधाभात् तस्मवेसिंहस्ता प्रवंशोदितम् १५
विशिखकेसमहृष्टिसि: पुरंकविवदनोंचितपर्श मर्शनाम् सिद्दिप्रतपुरप्रवेशानेष्वननन विघ्नं
हनिपत्रुष्यताम् विशिख: पापाप्रवसमम हृष्ट्यस्तामिवर्षिनाशणातं धनुषानोसिंहिर प्रतपवेघ्
वेशानेयमननगरप्रवेषो विघ्नाना हतेह्रनंगणपतिरकरे निर्विलं प्रधाङ्कनवधीहिमर्षः १६ हि
रहनवहनेगोगो पपाविघ्नमतमातहूहस्म्यदेहसा: तपविकरटामकटाननादिति जभटास्महम
वगात्तिरे गणपतेगणमोपधादेत्य भनाविषसतमेनस माप्रान्तोमहोतमादर्पत्यतिर्येव
त: श्रमगालमच्चनार्थ मपरिकरदेशावमैकटा नवोनाना महद्विमह विरोधेम पामवपपरा
भवतीयमात श्रयवागोगी वयति पीती मयहेन भ्येत्तागणपते: हिमदोदानम् कुटस्तागणदाए :
मणपतिंवनि मतिपनतयाउद्भाभावायत्नस्यवसायः ७ हविकाबिनविदोकुकीकसंस्वलि
तनेघातविपतस्रायकम् कावयपरि वपानदेसताममणन भ्पतिरदोवपु: म्पंगिकिरणावि·

स्त्री· श्रोषस्यवपुरेदृक्कवववग्रहणानेपेतरयमेपलाग्रहितवमनमनत यतेरूठमेतिमावेंकठिनातिपिदार्के
व·टी· स्वग्नतानिकीकमामस्यीतितेभ्पः सलितानिषितास्यीताश्रुपिशक्रशवाघरततेनोकीकमैरवेकेकस
कमसधारनिवारणस्मसस्पदनानदेहवगएनाद्विर्भ्यंतिविटिरप्रियमात्रधारीरः १८ प्रतिकठाकम
204 नान्पिचंकरापविसरराणुपमुक्तिश्रुक्तिभिः चवरमपनपर्केवेधनामननतयाएरत्वएश्वानाएदवम् वि
105 शंकटानिविपूटेपलानिपविसंवेनिपक्तिवेतियानापुधानितन्मक्राशुक्तिभिः शाङ्कसनाभनार्केवेधता
मपाशिरस्वनयस्नारगेणाविशेषलाएमविकंलताएवेविस्नारितवान १९ चलकरपुरालक्रा·
माहतद्विपकरदाद्वितयेननादिमः किमसरमसयापताग्रनः शाणिशिरस्मरोणेगानततनेहर्षवशा·
केरनलद्वयेवक्रमेणाहंतोहुपमसंवेधिकरटाद्विनघेगाएल्दयपेननन्दिताहास्पदनरंगयमीतृरंता
नाक्रियाकरंणानवमरंसंकिवादितम् नेतनेहिमरनवादनमविनम् २० चनरानरतयानिरस्पता
नोरविधिरखानगेवलानितमनः प्रकाशितननुरंगिभरभृक्षरवमतः पुनरुद्भवमिव रतमतः शाकः·
शराश्चानेपेणानिवापप्रकटितमुक्तिः क्रमारः शोरवनामवरुद्भवमिवामीतृशरनस्माहिक्रमारः २१ व
तितमपिकवेधमक्षनक्षकलितदेतितनक्षेतापिरः श्रपिवतिजवलेमनमनेरपतगाणापिपसंग्रापंदः

धौ पतितंततोदैत्यसेनायामधिकबंधं कबंधयोद्धमकालन्त वहस्तिधारीविकिर्ततंशिरद्वितीय·
गतमुखेतिमधात् २२ श्रवणपत्रविवर्तनानिलश्रमम्खेरअतिक्रम्य स्थिरः द्विरदनवदनस्य·
पश्येत्स्वयमक्रमयशं वेवादनम् श्रवणपुटयोर्विवर्तनम्नर्तनंततानिलः तेनकरोगानक·
मेणमुखेषुश्रेयस्कृतिशंखस्याखिनशंसावधारिणोगाणमुखेसवर्द्धशः स्वपेनयशंखवादनं सिद्ध
नयमेतिशंखवायेश्वरस्याचारः २३ प्रतिसिततवृष्टिजन्मणोमुहचरसोतडिदूर्जितस्फीतवस्थि
रधियासमस्यसंकृतपरिरंभरवांककवह्निणः ततिदद्भूर्जितं सशाभोमयस्वततस्मिनमोखेत्स
प्रतिविम्बितं कृतर्षिरेणलोकेवमग्रेवरूचत् नवोमदिरेमतरंतवज्ञाहतालिवानरवमेव·
स्वषयमिविलंबताश्च २४ यदिनिविरचितेसिलेखयापुलकस्थितान्हवतोगलग्रहग्रसमपृष्ठमनि·
योस्तामलः स्वमस्तजनेरक्षकलामगात् पुलकंगुणविशेषं रोमांचवविसमितयालेखनन
यानापिकसंपालीयथामारणनिमित्तरोगप्रभूकोगलग्रहकतेसमिस्मभटालेकोममेः शा
वेरमम धारणोकामनचयोदितः स्पृष्टकरकन्तोचनकपिरत्वमभिवगावहेम्यागमत २५ अमृतमु
रमटोपिरूढवाविवमपयुगसेवेणवत्तघाः श्रवामपरिनरोवपश्यतहिगुणितमरप्रोस्वपोध·

श्रीगी. टी

मः यदेष्वसर्विगतप्राणोऽतोदिव्यमारूढवानुग्रो दत्तभटाश्रयसोऽभ्युत्थानत्वं गं पद्मपदेदेवनद्विगुणतो
घवमश्रापयन् कथमयमस्माभिर्जिताद्वृतोऽस्मद्भयप्राप्त्यास्मदारीभूतं कृतेश इति भावः १९ स-
सिद्धभिमानत्वेन जितामपवित्रदत्तदर्पणास्मत्प्लवे तद्वन्नो दृढो शुद्धि लरविपुष्पमवबाध्यवैद्यिद्यपिरे-
ऽस्विरमत्तराद्वेषाः सम्मितिम — मे श्रमिम त्विन्द्रन्तान्तान्त्वश्वमृणाश्रयन्ता देवन्द्रपामवन्त तवद्वेषमव
देपिस्थितितेन तेषां द्वेष्योऽनीति भाः कथमेते शतमन्ततन्नयोपमनः देवन्द्रमहीनवं तत्रेति भावः २०
मसिद्धपतामद्वस्मद्वाषष्ठमन्त्रदृष्टिपतेनाक्रमवः स्ववाणीनि नजन्नपीत वाषदग्निमृत्वमस्तकृतो
लानदृतिकलललम मोक्षितस्मग्रमस्मापधामेतद्गुमतेन सिंशरी देपृत्तद्वंषभावः तथाप्यस्मात्कृपि
वेणाकलापृथ्वः कस्मादेनिजनतनयितवग्नस्तलोस्ववामापतश्चत्रिद्दिमशिपास्तपरागमेनोलम-
तिपादैवेपृतनतापःश्रमसम्यग्सर्वधनः २१ पृत्नवतिममनेविपापातामतुस्ववशारिमवेषुदेतिषु
समनतिमृत्विरिद्विपामसरलहृदवणयडेवादवतिया शमनयमेमपापशतापापागावोयय-
विपेघवदंमातनावष्टनवतिन्त्याद्दृत्तिपृश्रामः पारीणाद्धनिपर्याणांमनाषुतंकौरफलका
तांचमवपोल्लषुमत्वङ्ग्वाद्रक्रियानयपवानयविषयंपवस्तनचेदेमानोप्राणपणाद्वणाय

१०६

पात्रभूता ९ सकलादिशान्तबद्धमैत्रिकास्फुरद्रश्मिसंहतिविच्छिन्नानतः दशासत्त्वपदवीमिवा
सादेवबलकस्मकृतेपुरोगामत सकलादशाप्यदिशान्तविस्थितानां मैत्रिकानां स्फुरन्मसुखेभ्यु
प्रतिविम्बितसत्त्वो मारहोकटाकस्यकरणार्थं पिबद्दशासुखे दशासगान् दशासुखेन रावणे
नहिर्वैकैलासंचालयता गणानां कस्पतत्पादितः १० सुरविविधिताम्यतीक्ष्णनाचतरनागा
गतकालिपानाम्नवणापुटासुगेनवेदकस्मसमपुषद्दनविनायकः शाक्रवाणार्थितोक्षता·
वत्संगतागतकैलासोभमानेनकर्णहयेनगणपतिः वेदकस्योपपसनस्य क्रमेण भंगिमपु·
षत वेटकस्य हिमुखेरतासुखेष्यापादः ११ गणावदनरदाग्रचैधनाशकालितमूत्रिपुनाकैवि·
पुकुपितसा सनदंतसंवृतिमहतिरमः पुनरुक्तनामगात गणासुखेस्यदंताग्रचैधानयाष्पाभि
ततन्यपुसोपकुपितस्यपमस्यदंतप - प्रहसाणसमःपुरतकतामापत गणासुखेदंताग्र
चैधानेनैवतत्कार्यंकारणात् १२ सकलवपुकपोळसायकव्यतिकरकणुकाभग्रतालवाता
वटनचरवसस्सनोज्ज्विताःपुनरभणाद्भ्रमितापिकोपसूत चापिविभ्रमणावाक्यतापिकस्विन्नतः·
शाणानतत पतउपेततसेवायमेनपदमाःरवकततरसाद्धसकलवपुषिघृतायेसायकानेघां·प्ल·

आ

श्री·
चं·टी·

तिकरस्य सहस्रपत्रकाण्डकाण्डैर्भग्नैःपातितैर्नालयस्य सतालनिपातस्य मायेहि मत्स्वगात मयि मिश्र
सम्पते २२ प्रथमगलद्विघोडुं जमश्रमसलिलेषु पुष्पितपुष्पद्विषः द्विषद्दिग्विचरतां नामकं स्पचि·
ह्निस्तनमन्य नागितलसत शत्रुशास्त्रवेशाद्यप्रथमं गलत्सक्रमं श्रमजलं यस्य तस्मिन्नमेरस्य·
शवीरे ह्निताभुवरचरा नामसतीभुतिविंतत्कं नलल्लितम् वाममतिविशेषोयास्मात्स्पणादिति भावः २४
रवर्यितमिव हततामिषः कथमपि संधिकृततनयाश्रियादिविषदस्तरसेत्तायेषिवं विहितगताग
तमातमातन कथमपि कृत्स्नाः संधिकृतेत्संकं तमिव जयलक्ष्मी मान्यस्य कण्ठं वा पापविं षयभ·
तयो विहितं गतागतं येन तत्स्वः कृतः हतो हि गतागतानिचिरं करोति तस्य जयलक्ष्मीसेवपुत्त
णाचारस्ते वासीदित्यर्थः २५ वज्रसारकरशीकरावली मयिकरवालमदस्फुरन्ति तिष्याकारागाका
रिणि गलद्रनामनापरिमलस्य मलधात विभ्रमः वज्रवः शमायवकरशीकरावलीनां मेचति
तस्मिन्सत्याकरवालाः वंगलद्राणपारवक्रधारापव मदोत्पुञ्छजातदति योसत्वमणापितिवणा
पवकरीतस्मिन्नमलत्वधातोस्मिन्नूरस्पविभ्रमः शोभागलता भजाभजाशाभः २६ थ्रमासमजक
रथालकविज्ञताम भेरायपलाविकखिविरदिशुनेयायोभिः स्वाग्रयमस्वामितिनाकिमदेः प्रयुक्ता·

मघ्याश्चमात्स्नकर्षेचिदृश्चिस्फुरावम् एवंगोष्ठेषुभोममसंजनप्रतिवभोतयारक्षतवंगोष्ठेषुस्वलाभिर्म
दुनोयाम: स्मतेदेवयोधे: प्रवृष्टमाग्रयमण्णलकथंविदृश्पिम्रकरातेनापतत १२ ग्रंथ्रपलेवममम
वयवेगवानांघनलक्षणप्रयष्टुजेस्वद्भुतायानोमि: स्वष्वापिपाववजनीचरश्रूतनानांमखीचकारमम
ह्यातमवक्षिक्षयम् ग्रंमै: सौर्यमोग्नि: प्रवृष्ट: मनलणमस्वरक्षेपलेमांमचमप: पवतदिशावा·
दीनांमहरयालाग्निकर्णायमेगीचकारमहतमस्यदशालेतिमालाकोपा: १४ वकणादहन·
जितवद्युत्यादिस्मादिमिर्थैजगतिविष्टुतमोनदेवदेवमजाते: स्वयमक्षेपततस्यापवतेप्रियप्रयोगो
कथमिवविस्मयाशातत्रमयणीतिपात्रम् येवकणाभिदवतेरमजातेरेनवीर्यैविदृतेप्रकाशि
तंतेपिवकृणादयोस्यामसूजातोस्वयंप्रयोगामकार्णवुलरजनयमंभावनाकथंसमीतेस्मपय·
स्यपात्रमयेषाणवृतणादीनांसनिधापनमात्रादस्त्राणांवीर्यंवदंतेयत्रप्रेरितास्मनिदयनमात्रा
दस्त्राणांवीर्यंवदंतेयत्रप्रेरितास्मनिदयतमेवकोजयमनरेहरसमर्था: देवेनशत्रु: पुलिंगनग·
मिदं: १५ त्रिदिवभुवनिदयत्समस्प्रहाराभिमुखेप्रवमरमममनल्पमेकलहलितापिकिलक
वंधीमंगाचकारवाधिकरणमेवमालिंगानमंगाबनेव उपमामसहारेसंग्रमेस्वाभिमुख्येनप्र

श्री· संतोमव: शाणायम्रतथाकवेथीभ्रंनेकेविदम्सगः नमानकीहषीग्रनत्येपतशेर्मणारागेणाकहोलि·
वेरी· नांचेवलोकत्नापिकिंक्रवानत्मानग्रालिंगंनेशांवनेवबपिकवंणाविभिन्नाधावंर्णिवायतः शिवोवदि
नेकलेवरकवेधः ४· वीरोरिशासुगदप्रवसावमेकेशीभत्सिहूतिकिंलवस्मयथाघथागात विं
१०८ चेत्रलोकतलनास्ततथानथामश्रृंगारवत्सनिविभावदथाभिथाय श्रीणांशमेगलनासेणाव·
108 सथाचावमेकेशीभत्साप्यितिवर्भविवेवीरेयथाघथाचतनथातथामवीरोत्नाकनावीशृंगा·
वमार्गेविभावदथामालत्मकंवनगामश्रृंगारवीभत्सयोर्विरोधाभिवत्वम् ५· सेग्रमाभिमलिं
चितास्तवमनेरोविहृष्टंषांज्ञारं·· रासेनिजितवीरलोकयानयेयाखेउद्यम्संडलमजोंतिकेपिका·
पिपसकिमपिग्रासायहृत्नापुरः संग्रामेवंधहिविपुंवन्मावुसेभावतम संग्रामसम्मकवंधमे।
पिर्यतेमविपुरः क्रायः सम्भानुः तत्सम्भावनामत्याघमेहर्षस्यकिमपिग्रामायनत्तेपर्यवा·
मितम् जनन्भावलिटतनकेनयोषुद्धत्सकगाणाः क्रोधवगानसकाघादंष्ट्रस्वर्धस्पंगालम
नितेवीरलोकयामनाथेमावेंउयदभिनव वीरादिहिंमरामेमस्वेवेमकघाणास्वर्यमंडले।
भिन्नापरथामपविघातीतिस्वतः दंष्ट्राक्रवस्तवनाराउ·· नगाहुर्येणाउस्तीमितस्यर्थः ५२

ग्रंगामे॰ गामति मग्न निरुद्ध श्वासरन्ध्रारितं हूंतिद्यानः कोपि न तत्त्वरतिं रागहर्षं द्वेषः शान्तेरिव बवे।
मकवन्धः मुनिमग्नाश्रद्धाति तास्तु याति निरुद्धायेश्वासाश्रा पुथ विशेषा मैने नंदंत रिताक वालितात्
ति यैसमनदेगा मेगा वहन्को पिकव हारणा न हर्षं मति भुजशांतेरिव न्दत सकिंचग्र विष्टानेकधामे॰
नत्रयहमभूदित्यर्थः इषन्न तत्त्वमचितमर्थ २ ममवपरित्यक्तामेकस्य च्छिन्नाकनयांसमनेनिव॰
तिकी लि: शामवनद्दोममात्रः न दधरपरिपीन स्फीतमी पृथुपृथेः पुरवपि हि समसयोनी वितवं प्रपे
दैसमदेपरिहिपताखान्नाश्रमवः श्राणायेतन्न स्वकस्य चिन्ता कनापारत केलिम्नमनोहा सम्रमाण
संजातः हृदि यस्मादर्थे तस्मान्नाकना यांश्रय वात्यरिपीता संगृतार्थः तथा विधाये क्रीताः पीयू
षपूराक्लैः पुनरपि जीवितत्वं जीवितेस वीरो लोभेनाकनारीणां वीरकरं केवभि…ः ॥ वासः
हांति भिरामवांक्षिवत्ता लीलावदेषाः पैलेः मक्ताभिः कटाजन्म भि स्वदयितालोकसुनालक्ष्मविः किं॰
किंनेतमसिद्धा इव तन्मधौलामे निषावारिणां मनोभ्य प्रहितानवाश्र वपमसुवदार्यमार्गणैर्गोः त
वैतंमथो मयुराद्यः स्कारतुं प्रहिता येदेवाभ्रवायासंपरंमजापप्यादार्यमार्गोविसामोनेः हसितभिः
हेतभिः रावमाना किंकिंनाम विहलत्वंमिवत्तमित्यर्थः स्फूर्जन्मत प्रकारेणाक भिमत भिर्वासः भ्रम॰
न्य ति

श्री. ज्ञात्वैनामवन्हिभिन्नयमुन्हिः यतेलंबितैलीला सर्वं समवदंशोत्तरोनराचर्वणामकरोन्नस्माभिर्गतास्ज्ञाता

क. टी. भिर्वक्ताभिन्नदर्पिता लोकस्य स्तनेयोरलंकृताभिर्भक्तिवंत्रु सपरिवारा तत्रमालत्रसत्वमवसन्निवर्थ ८५

ा च्युतिपातनपारदारणालिंगितहातसंख्यं निसौ क्लिकभ्यन्ताखिलिदिभाभेः उद्दारामाणापमवाभ्यनं

महानसाधर्म्यालीलिलिपिः करदिनास्यदशेकिंजेभेः करदिनाहस्लिंनाकवाटमपवरान्नस्तनस्लिच्छि

स्यस्वमानेछिद्यमानयामहानमाधर्म्यालीनस्यालिपिः माधवपत्न्दे किंराकिनः कीरशेः स्निग्धाः

सिपानः पाशैन्दारणानपारानतेनिलिहानानिनिर्गच्छन्ति सव्यक्तामिस्यनानियानिमोक्तिकालि

तर्थ्येनाग्राविलादिरियिहायायैः पतनमसिपरीकेरणमाछिमानंदयानेविततनमहिमभासिग्रो

नाटेभाश्रयेणस्तमरजनिकालेंवप्रतापश्रिरिपिचप्रश्लितवोरलसमप्यंनपमस श्रमिपरि

करेणास्वनामरहेनतथापम्नोदरानासिमानामाश्रयणोनंतश्रसिद्धयोछिमानंदथानेनपावि

स्योतौसहिमपारिणारणरात्रमममये सर्वेवीराजयस्यतन्वेस्वतापापवसदीपासेवद्वेः प

तापेनपलधवंनरस्पर्थः नमसितिमिरेवभानोरत्नयाणांचाश्रयणासोनम्देनदीपेस्तनवपराथ्यौ॥

हस्यपेत अयंकार्यंकरालेसमसमरकचामालेदवासराणापवैवारामरन्यानिखिलमावरवामा

पुरेवसराणां अश्वोरेन्द्रे मेवेरपिपरागणाषारव्यातयातित्यतहिंस्ग्रलमसलाश्रुतनोः प्रमलानिट
वनगन्ननारिकेलीफश्रमसोयसमसरमः मरधकारेवरालोभीषणोभून केषांदेवसराणां
कोटशानांज्ञ्वीरयटमोतसवैरंतसमं वैरवत्तं येयन्त्वा राज्यमिन्थ्रवितेन राज्यमीरक्तानिविलास॰
त्वकृयेपषामस किं कृदेवनस्तांश्च सनो येमसमाधिधरीणाश्चमोघ्र मदवगदनः पचितोद्यानाकूलंति
यानि नारिकेलीपालानि तानि निश्चसनकैः शरवातेन पातानापनक्रिमयेरषडैः कृर्वाणि निलहणोषा
–ट ४८ बालेटपात्येवेणि श्रुशघाभयज्ञतं मणिारक्तोनयश्रीनिर्दिवग्रथ्यितपरिबध्यतिकवेः।वृ॰
हन्कोषाटोपमकरानविशेषास्यिमतरमक्रुवत्सदमदेवयमपिपुराणामचरानपिाष्ठलेत्वोमात्र
स्यघामम्यस्त्रतत्तेमोभूषणानाघस्तातछिरापसततस्पहस्पबस पंवटयाति सति पुराणाश्वयमपि
समगंस्लकथंवृहत्प्पतिमनिपुराणाग्नघमपिसमगंस्लकथ्यंवृहतः कोपदिपसमपकरानेन वि॰
षोषुणोर्स्थिरनरपुद्मश्वदायचैवरन्यः कैः हेतभिः हेतभिः जघण्ठियामि सुमेणगाथितानानाप
चरिरमध्यतिकवाः तैः शचितेतिपाटः समीचीनः स्वत्तमघाकथ्यचिदपिनामिलङ्गैः शुवेलेराक्रो
धाच्छन्नेनयमंभावनयामिलितामित्यर्थः ४९ नोरजन्स्तनाशेनासनायोवधिषन्मदिरेश्रीस॰

श्री·
वे·टी·

११०
110

चारमाः प्रकोपविगलज्ज्ञमोमिन्त्रिभिः हीर्वलेकेयापरिग्रहाम‌हतपाश्रोवेहरा स्वनल– लालघो।
मचालस्यादिश्वनेनानलेपारव प्रकोपनेविगलनः बुमेमयधामांतताभि– त्रिभिलदेवनारेनः
भुजागलैस्वेतानिवारितेशेषहि ब्रम्हादिरेषुश्रियस्यांचरमोवृसे प्रततत्रोक्यते दी वे दी वे का
लस्याधीकेशः पीठलस्य पृथिव्यहेशमहतया हेलभुनघाधीब्रह्लामि– लाभिः सोबदा
हयाममादिनवृतेनाहहतैलावृत्तेपयैपले ५· कालवेभुकरीपुरप्रदेतन्छादेभीष्मतामाना।
स्वमभस्वदेतेत्रिपदंततेषांवंधक्रपाः श्रमोम्मादिनमंगाहृसोढमगु– लाधमोध किंतश्रीक
एठाघुगपातर्देयोमस मामतिप्रभावादिवरोघवशाद्रीष्मतोमघानकं तमजनोतेषांचुरा।
णाभ्रक्रदीपुकालनंका– पमवंवातथादेतस्ट्वटरस्ववपशुश्कसलथावेतस्पृक्षभरःतपः।
वदेवंबधश्वत्रहस्थेषलाश्रमोम्मादिनमेगैलिमलितस्रोलहिमगु– लाघेत्रिसचेद्वात्रिभि।
केधकिततिन्मताधः श्रीकंठ श्रुगः तस्थपातनेवेषासंमडः रवतस्यममामतित्रेकंवतस्थ·
भवादिवक्रमादीनामन्यधूतयोमत्तानाम ध· रक्सवोग्रगर्वाधुश्रपिपाशीपाकलेनं·
मविंधसतायवाघलैरस्त्रभैः प्रतिघतस्विघहीरवर्गस्यवक्षितेयमाःकृतकमालवे·

तिविततितालकोवेक्तविंत्रतालालीला ·· ·· · ·· म्हणाणुटेमापवंतद्दितवम् नेदेर्स
दिविषद्वगंसव ·· शगीरंव्यापसैवितलनः तिमैवृस्हनत्रैः पापिषततघ्राछ्वादितवंनःकिमर्थ·
मपिप्राशिषाकेलोनेमम्हृवस्पविधंमनायनायायापीतपिभिनक्रमयोम्पःकावबनाग्रत·
पवरोहत्समवोरीगावंयघोवित्रमाम्वंघनदवनोदैत्पभूमावृनितालोकस्पवकेतालाःग्रसि
हालीलाग्रंतहितम्वेपामवितस्याःश्वमदाछ्वादिनममन्दंतहितमिमाम्बंधिम् ५२ हमैराह·
हृदमैःमहत्नमरुमिजेलनदयुषिविंपाएगुछ्वैरहमुएफतस्पुटमौविभिभिव्यमाशोघाल
वहि लीलारूपकेंवधभमारकारवनेग्रेतितावमचकेंमेगामोवींमरसेम्यलगालदमिद्न·
नमकेगे लोकयतजगार्नः श्वतोणावदलेःकृतेःहमेःसुवितपमेनेयालनदएकृतो
वहृटेनेवेगेःप्रकरायोवुललनंततयलोलयावृमतोकवेधातोप्रमरवकारवनैः पादेव·
कादिमिनेतितमावनचकेंयअसंशममसोलो३पेतोदत्रनायव मदगजानागवींतिने·
तिपाठ ५२ श्रमस्कृतःपतोस्पलगालदसिछ्वेरपलेःपवीतेवीरायणमुपहितदवीना·
मवमदम नेरायमयमेवीनतमाविरतेसीवादतपसमोचकोतावकादषकमाविष·

व॰टी मविनोत श्रम॰ तमावक्ताश्वाहेनयोतंश्रितिं यस्यलंतत्र गलतो श्रिव मणाम नषाम सिच्छेरा
१११ वत्तानेः परीतंबाते संयमो धीनेल मविवतेर्दीवरवलेन मंक्ष चितोत्पलोपुत्रणा ग्रमत्तो चे वमदि
याश्रवाहेता कान स्पशृतितस्पान कच घक स्पयमपान भाननस्पसा चिव माहृषकस्पयम॰
पयमचितोदेवत श्रतपवंशी राणाम यहितः क्रम्बनोवीनमाघमदायनेतत स्पलंबषकस्या
॥ नीयमश्रमरद्र मतास्यामीयम श्रमि॰ छेदाहन्दीवरहलस्यानोयाः ५५ श्रतस्य प्रामवीरस्थि
तिरपि विवमोऽकेमेका वराणा मर्वत्रपि सवहृत्स्यगरुणा समाल हमाता स्तराग्रमहृद्वंसदर्श
यत्प्यनग्ररतरागी विक्रियाविमायाश्रपायः मेत्तवधी स्वमसतिहिविस्पष्टावबादिमिया भूः।
श्रनस्य प्रामावी रस्थितिर्पघा मातस्यासविहृत तदेकेमसेकयपातथा स्वहृतुः पदाला य श्र॰
श्ररणारसो यस्या स्तया मवरस्याकामा स्याग्रमालेव माताश्रयंतीत तथाहृदतसेवृद्धिदर्शयंतीत।
यानुपरतातयेता ज्ञो विक्रियायस्या मा मता वथी सरामरघहे श्रश्रस्पधायमाला श्रकपं व॰
श्रतसंस्थामावीनांपविणा मीरस्थितिः पताघनं यथामाविभिः श्यतिभिः हृततदेकमसेकयो॰
स्यामध्यवाविवानाश्ररा भूमियंस्यासास्थितिः यस्याः विहृमः तदेकेणाद्यं मेकोयया मा क

थम्भूमेः हिमेको गुरुः॥ यस्मात् पदाहरणे सम्मातं वरप्रमानं प्रमानाकथमूर्धा हृद्गा माश्रनुपवदर
नाकथम् शाश्रयोगस्मभाभिर्वनवहितपरीरम्भमज्ञेनमणां वारेवारणा मंघदनान्निपिहिताघोश
श्रमभूमितस्य क्रोधानवोधकेयकराकयगाम्यो मानिन्म्येपपश्च — वृतदेवद्यानोद्धतकपिरभवैनिद्धः
वद्गायवनेय स्याकरणोपमाश्रयामत्तशामिभिर्वनोनिविडः परीरम्भः मंग्रघयोस्मतदजनितयेजंमभमा
णां दुर्वारेषिहिताश्रयोपास्तं श्रमभूमिर्येननतस्य क्रोधान्नवोधेनेकैवायकेदाकपुणतेनायेनिमेघपमा
नाः क्राकक्रवायेस्ववस्तैनह्वयस्यवित्तस्यभवेनिद्धवापलापः वक्रारुवाणानाङवन्ना करणान्नास्यामदा
यानकपिवेणासंरम्भयोनाश्रयवाकणास्तवप्रकृत्वब्रूतःसर्गः ५१ इति श्रीकालिदासविरचितटीकायांपर्वत
नम्बंपननोवाजपुत्रनिनवाजकृतायां पुरुषगणेनोनामत्रयोविंशःसर्गः॥ श्रीगणेशायनमः ॐ
क्रोधान्धकारादिनिहितिभुवानयैतघावपाणाग्रत्यामेनापूरुपयघोघावनेमरवेरवाहिवाङ्देवलित
पल्लितेकोपासवतेरवगमेलनिर्धाजादनितकवरीदीनिमामंवतीव क्रोधस्मात्मकाचाज्ञलातते
घावयाणांदेत्यानाश्रत्यासतामेत्यासंख्यामग्रमस्थितिघावनम्पयघोवाहलमगान् नालितंपति
निजवाघोञ्चयमेंतकेशंपविवावेपविवलोचावस्मानिष्ठष्टस्पदजरुवाजादसितायाः कवर्याके॥

प.टी. यविशेषस्येति संगमामंत्रणीयाप्रयत्नार्थं प्रियश्यामायक्षो विरहव्यातपतितस्य तोकं संवाकवर्णिंदयती
येवबमायाति ननु द्वीरप्रवरवरणश्रेष्मयावीक्ष्ययानायानास्तस्मारणाभवितथामान्यतामित्यव
धः तत्रान्योन्याकथमपिप्रयामस्त्रमाङ्गणाहस्याधीन्यावाणाप्रकारकिरणंपंयिनोनान्यतिष्ठन्
तेषां तेषांशीरप्रवराणांवरणेषु हृतेनस्यश्रेणोवामामभिक्षयावीक्ष्ययायानः अणयनाष्मरसः सा
स्ततावाङ्क्षत्यथायाताः यथ्यानरगणाभविंयपितेनावाणप्रकारस्यकिरणकथमपितावेरनकर्से
ष्माणहस्यायोहीवेयाह्वीस्यानसमानवायाणह्रूरवार्थः धेकशः तपमायाविकलेवांवप्रवेतस्मिन्
नीयादिवार्थवतस्वयम् १ भन्याटष्टिंनचमविरततिष्यमानाहतनेवेः चांणरांथांकस्कारिमेदर्स्य
येनाः सवामिश्रस्याम्येष्वतनपटावबोविस्रवेस्थावधापेनिह्वानस्रेनटपिह्नतिनामनस्तवायेवपुर्वे
यंद्वप्रत्यारनमाटष्टिमाववाधेतयाप्रविवतसंततहस्यातिष्यमाणारेहतनेश्वस्वचेवभाधेतयाम
धाक्रदेष्कारिमेदृग्धाणांववधनेयारपेषाहेकाणान्वमायेमष्मान्यासमनेकापतानिपदृतिवंवासि
नेविस्तवास्रेलिह्कावबाधेतदपितथापिपंवाड्ंधंबबाधेश्चमर्थः युद्धेकृतिनोवीराणाम्नस्तवायव
ज्ञातमप्वोरवादिभिः १ रक्नोस्मिन्न्हितमविरतोजंभमाणापकारवज्ञाभजोष्वरथानहृठतिष्या

माधोर्मेनानाम् संख्यर्स्थाने पिहितागाने कहितावंयनाके: मेघा लीलासदनपदवीमामसाहेत-
कस्य संख्यस्थाने घट्टमदेश्रेतो कस्य श्रीशंगरहागतिमापम्रवेनवयमांवलोपर्थः लीलामदनगृणा।
नाहरम्कस्मिन्न विनेनतिहस्वदिवकतेनयाशरयानेहपेनालिप्यमानेक्षियमानेमेनानामखपमे
भूयतनेमुमाएन पकारः ञमप्रकरयोवनयायानैवत्रैवराज्ञादिताकाशेकचउवितानम् व नीर
श्रप – पितेहरितामेनसंलाककागलेवलेकोहेयकरविमयाकमगशृतसिमम् नम्पाश्रिष्मरी
वनवनावासिपर्यमलभोमवतींलालीजनमवशम्मियातिषापन्द्रवीभूत बङ्गमीघाकालोप
करवि: खुमकांतिस्लन्दवीश्राकनियेस्पतत्प्रेसंसंवेगप्रभानयकोरनीरम्युंसंकवानयाहविना-
दिपामतरालंप्पपितच्छादितकत नस्यावेगप्रभान्धकारस्यापकावमध्यपत्रामाभूदित्यर्थः के-
ननवनवानावराणां सर्वासां पर्यामूलमतिलेपपः स्वर्लकाहीजनमन्पोरवेगः नस्यमखशाशिनां
स्त्रिष्मतामेति षाप्रकाशेसतिस्यधकारपत्रानिरामः ५ एकस्यांनाकमत्पा विनृताखर्ववे-
ताभिमर्षदशदंतात्रिशुरमसदैः मावसमेसमेरान्याभर्गामाथ्यर्थानभिवसद्गसत्रमम्मयभूप
दवो। सेवावनउशिरसः चिवितिपुलीचनानि एकस्यानसाकमत्पोनविहृतंतप्रकाशितंयदखर्वे-

व॰टी

११३

113

मनत्वंयदुक्तंतदसिपमार्थेनेहिसर्वमेवमेकन्तस्यानमस्तुतः अतएववैरप्रकाशानमन्क्रोधवशा॰
द्विम्बक्षिद्वकालविस्मरणंभवतिरसैरमेरेमवेमरोषंत्रिपुरेमूद्रमैतपितारेवासंभूयरुगायहृ॰
वेदश्रीःपुनःपुनःत्तिमवतः यत्वंत्रिपुरालगायेनिभावमाभ्यर्थंलमग्राथ्यंमेयार्थनामेभवाका॰
लर्घपुनामितिवमर्षः ॥ नमहूकभक्तिविदितत्तेपलालाटानेत्रस्यावं ध्याणापियनघः कंतितस्य
चवेननरमैस्नानेरिनगदयादंकरवारित्रसीमामरातिभ्यःसमर्पिततातहृव्यंभेमिचमसम नतोदेवे
मेतरणदनवुरंसहरः हरब्धमिचमान्निमतिनमसेमूमर्पितमेहितयान केभ्योरातिभ्यःक्रिय॰
यावेवाटरुपेइतिचतथींमनसपेतइतिवनकस्यपनघः यावनेनेकर्षणोनकंवि– स्रावंकीदृशानृस्य॰
नीकस्यमातावस्काशयभक्तिः तयासहिताटोपंयहूनाटनेत्रंतस्यव्यवावंधम्मणविपरितिचिंनेदेस्य
स्नानस्यचिनगातःअगाद्ंकरवारित्रवैयकर्मणिमिसा– पाहानामीमाश्रवपिरगोहास्मादंकर
इतिकोशः ॥ वेरिद्वेषादपिरिणतिसंरुह लावाणेतायावस्माणोवाक्किसतस्वदृ– द्विश्वमःस्व
प्रभालाम् अन्नमोतमवलक्ष्मनभुतिनिनिमयाथमलामेपस्मादमेरमदयामसूणःपर्वतंगुम
णेमैशप्रतोलप्रःमबलोक्तनभुगाग्रसवमनिलस्यानैनिजस्कन्धयाथूमःपुरनानीणावेषंव्यकारणं॰

ष्याकृताः सर्वेषां तथापि कामप्रसादप्रदत्त उक्तस्यते कृष्मेनैव यथार्थता साहरिणाविष्टतः प्रक
भी कृतस्व भानां विश्रपस्वकोटशोवैरिभुच्छाद्दारता पाशार भावेपि परिणतिगोङ्लता श्रीपभिनः
क्रमेवाणातापावमपीमेनेनपेत्रः भूमाक्रल्यातः पुरस्त्रियोवैधेव्यास्वमेवा क्रममच्छारिसर्ष्यः व्यः
क्रन्का दृह्लवह्ललतामाशायेलेवलाणांयोल तस्य पापिविकृतवान्यातपतललाव वाणांवमत्रिभ्र
वनपुरोगावहावेगापन्या मवैश्रियमपिह्रधाहगपुमेच्छमताणाम् मशाक्रपन्याहरिः ततावश्रवा
मावेश्रियमपिदगुमेच्छत हस्पवामनंशारमावहक्रावेनमकः योपपिप्रदेलवत्वविहतवाव्यः
काशितवालाणास्पामरविशेषमपहवेपुवगीललायश्रातपवाश्चयेवाक्रलेव्यनन्येशरव्यव्यंपा
प्यवाणायलोलतः सवाणवेशाप्यामदहतीमास्वपम् ५ येनदत्तनोभमिसवलेमेदिताणाग्र
वेहलत्यामन्येनचपरिचतामायपोदणुपादः वापीक्रन्यत्रिपुरविश्रणमच्छमातोतिहरंमत्रैः
लोक्याक्रमणचरितेभ्रयपवपदेप महहरिभ्रयः पुवेवैलोकाक्रमणोतवरणः ख्यातः तपावेदेय
देत्रिपुरविश्रणाहरेणक्रातपशरभावमापयन्मभूमानः येनाकाशेभ्रधतिमः सदाणपादोदारक्रा
पादः श्रवनचपरिचलोरभ्यगेलभावमायपोकिकतंतह्यामम्येमांलिङ्गाणागपवेष्टदाणपादेनधाति

श्री:
तं.टी.
११४
114

तेमतिलत्वीवलिग्रहणाविषादित्यर्थः १० निर्मूलकायासमपवनतवेद्योस्तिभर्गो ग्राहेतेरेकस्याग्र-
ष्टहृदकोमितहेतवेषुलाः प्रमम्कः याः प्रसंग्र विहितवलनाः प्रोतरानास्यमाणप्रावनिद्वापटालयद्वः
नापालिंगः प्रराणाम् वायुमयपावेगंहेवागतिमाघापकस्यापिहेतोरेकस्यामुथस्यताहेतयोधला
प्रमम्कः प्रपिविरोधपकहेतेत्वेतिरहहेतिप्रसवणालतणाभिरोधः पानराणाप्रसंतविहितवलनाः
कुलवेदनाः प्रोतराजनेयपेनापमाणं भतणार्थंसस्टस्यमानेप्रेवेतस्यरतिक्रापदालंतमयलवयाः
पुःयमत्निक्राकतंखेग्रासेधलाप्रऊर्वेनित्यर्थः ११ नायेविभ्रमममविशिवासंगतोवेपमानेरंयोगा
गगव्यतिकारमपीमाद्यानेवटछिम् तलेकेकादितिमतपतीन्स्वरनमास्वरस्थीवालिंगाद्वीव-
डुरमकरोदाऊलानाहनने प्रतमस्यविशिावसपावस्यामंगादेकेकोधलादैतद्विहनेनमोहस्यदनेता
र्थलानुतमकरेत कीटपीतानांपविभूतीपेषयंतीतथाकस्यमानेवंगारागास्यसंमतस्यव्यतिकर
लन्मयींटषिमादधानेवतयाहंरमुक्ताम्ब्रह्मीराकाशलत्मीर्ययाप्रमरागणप्राप्तिलिंगंतीकोतास्या
ममविशिवकाममस्यामराजंतायातामकस्येवंगस्माभिषंगस्टिछऊर्वेतीवमऊवसालिरतीस
रोतनपकृषानाऊलान्करोति १२ नेयंदेवोत्कोरमववमस्पारसामाथानः प्रवंप्राणाऊनिमतत्नतंसंद-

शीनेत्रनीरैः यातीमतस्मविशिखिविशिखिबोधलजिह्वानदालविषग्निस्वग्रसननरसिकाद्भ्यातिंवशपे
देवाग्निमतहरस्यमणयाग्निविस्वनमसत्यातविश्वग्रसनेरसिकादहूतिर्यस्तनञ्ज्वंप्रपेदेविश्वग्रामम
रम्भमकरोदित्यर्थः कीदृशः अतनुभिरनलैर्नलसनरिणां दैत्यकानां नेत्रनीरपूरैः वाष्पप्रवाहैः
पूर्वं प्राणाहुतिमादधानः किंकर्त्तव्यैतान्कावमचरुमसारनामपाप्तिभोजनतानेतमघृतधलजिह्वै
भिर्नितालभिजनाः खिनावानक्रान्तरालनेमतापूर्वंप्राणाहुतिः क्रियते १३ धलादञः प्रपरिभवा
दंभसंरंभयोगालोलाः कोलाहलिनककुभि कृतास्त्रभर्गास्तवक्त्राः मयोत्साहोत्सवबृहद्दर्पक्रान्तः
त्रनक्रियाधीरेतवषमास्त्वमवहवावाहवविस्वलत्याः प्रगाणपरिभवारंभाय संरंभयोगलले
लस्यनात्त्ववास्याग्रधलादराज्ञो मित्रेरनुः अनपवकोलाहलिनाकोलाहलवत्यः कृताककुभो दि
शो येनात्रैतस्मैस्मैतव्यमसादोवोभाविविधुरसंहाराडम्बरलन्नबृहद्दर्पक्रान्तारधानन्तक्रियायया
तस्माद्विस्वलत्याऽस्मवद्भवोनेकवाहवस्वतत्स्वैवहितन्तमचितम् १४ ततनाराणमषावलितारा
घविघ्नपसर्गकोगतास्त्रिषकरणाविधावात्तीवादमोत्रिसमाविहत्यनन्तरमषालंल्यदेसा।
मुणाग्निधलानानानागरजवलिंका दत्येषोलत्वलोकः सदैषोपवर्षोत्ले षातनमालेषां लोकश्रलब्धे

च॰टी॰ हैद्यं यस्य तन्‌ — नानानां त्वंनदेव वनवतिकाख्यादस्तनपदीनां प्राविशन्तैलैभ्रोनानारैपैः क्रोधलोभादिभिः
प्रावलितस्मरहितः येविशेषापमनोजनागडपङ्ववस्मयवक्रीगमानामयस्यनास्मिन्वकरणविशेषदृष्टकथु॰
क्तनाशावंपविशेषाब्रह्मास्मानिर्वारसीमामममाम्भियेनतस्मिन्स्मतिमातारमेः श्रृंगारादिभिः विशिततनाख्याति
वैहितेमतिपेलूषाणामंतवातान्यतवनिकाप्रवेशोयुक्तः १५ तेषांमेरोमरकमणिप्रेतमन्यमया
गोवर्णक्रीडभराणामविवेकानवाधीस्वयत्ताम धूमेस्मिन्माक्रलितनीलकमह्निस्फुलिंगातमेगाश्री
कण्ठस्थानलमवेषिणोवानमनूर्थ्यालिमस्मः धूमलोमनेपुनेनाक्रलितोविकिरिततैर्विस्फुलिंगै
रतनमृगयः श्रीकण्ठस्थानलः मस्यत्रवोधोवो — लाक्षानिलविनतंवतर्थेङ्गः वभ्रः कुवते षारान
वानामगावलावजनामावेदतस्पपन्यपतिमरकतमणिभिः प्रेतानिपतमराणाणिस्वर्णमया
निक्रीडभराणानिनन्मविवेतस्यकामरकतेवूमस्यपक्ष्दरागैः स्फुलिंगानांस्वर्णाभरणैरवग्रंथला
नामादृषणावलतितनम १० चोवक्तानाकृतिविकृतनोकिणामुवकाठकानामस्मन्नेषामविल
दिविषद्दरिणांवाणियामः योषामयेहत्मनववतन्कोलनासमस्मवाणाग्रेरणजनिसहमन्कोस्य
मस्यभ्रयपै शविलमजरातःकण्ठकानामुपद्रवकारिणांतेषांवोस्माराकृतिः पातंतथाविस्कन

नां विकारवत्वं किमस्य दुर्गा यामः अन्नपानं सम्यग् यमं मा न्येन पक्वां त स्याद् दुर्बलो इति विशेषः
यामः पेष्टा मंथ हृद्वेनेन वेन वलं कील तालं घस्मृत सत्वाणाग्र रविद्र रेणमेक स्य मे वहिना समये तस्या
भ घेतमि संभावनम् ९ सतद्द्वानां मपिपाविकरत्न मंत्रो षधीनां मचीहा स्वविनय नशारागमरोज
तवेदः गात्रे गात्रे पुसद मुहूर्तं निर्दम यहां संख्यानेत्ते वृषकदिनदां संकरनादेसन्दस्यान् त्रिनयन
णस्यास्यायाग्निवधहामम्बिवयानेत्ते वालीकृतवान् केन दन्ता पुरुषो कस्मा नांदा संकारक्षेपना
दे गात्रे गात्र संगसंगा निर्दहलिति केतः किं हावास तद्द्वानाम ग्निदाहाभावार्थं गृहीतानां ग्रपिरत
मंत्रो षधीनां प्रतिकरे समनंदमो बीकृत्य निष्फलतां नीता यामणं वरताणे घाययुनादंधहामो
तिः विषं वाष्पं वस्त्रजदमकृयद्वजेत्र मोभाजिस्पष्टीवक्रस्त्रमित्रपचिताः कस्यघनपतापम
सोदग्धत्वादिव धूतधून स्त्रदेयगः सतेषां च केशं गणशेरकृतव हा गाच्छमालिंगानानि मशराग्निल
घामवेगस्य गाच्छमालिंगमानिस्त्रश राग्निलेषां च केयतो प्यतेचनस्तेदेनमस्त्वा मा हिनयिपायने
सोदग्धत्वादिव मादृषपादिवलदेवदर्शयातियद्भुनेपेयांस्वेषु यमोभाजित नमितेविषं वाष्पम
कवस्त्रजत व्रतवनमितिमंत्रभृत्पचितामनोयकस्यनोपतापवकारितस्यर्थः ग्राम्रेनेभ्रमे

व॰टी॰ वमतिवाष्पानिर्यासो भवति अग्निस्वमणिभिर्द्धिरुपचित संतापकारी विशाखमास्यम ॥१९॥ योमेतत्या॰
११५ मितिरीयाविशिरवेल्लिरवेमाना अग्निस्फुराक्षस्त्वमता दिक्षिदिक्षिन दाश्यातपङ्क्ते मलावा: यस्यास्य मद॰
स्वस्वरूपा मम स्तलोमकृयमानान्स्ववर्धि दिशीचरणानि विजयो महाशवलाचा: गिरीयाविशिरवेन॰
116 ल्लिरवेमानः प्रसृपसेवेन मध्यीयमानः प्रमिलस्य स्फुरानि शिखोस्लेः स्फुतावोनाः नश्या दिशि दिशि
स्फुता भूमलेखाः प्रोत्सर्वस्थामात्मस्य गण्यपुच्छादितवमः भूमलेखाः पश्चात् देहरीणोम स्फुरोग्राम सत भू॰
मलेखानां हि वि धकार्यव्योमाच्छादनम स्तु ननेचत स्वताभिः कमेणास्त्र्यादितम यात एव म स्य ए
मानानां स्ववर्धिदिशीणां चरणो पुलि विजयैर्या मम यामहोतः स्फुरवेलाया अग्रश्चपके माढपम वध्यक्ता
धकारणो म मेवंधः च नि वेधनम ॥२०॥ सेनाभूलीतमसितसितवलियर्याणि भाति श्राजिस्ववं भजति॰
चरणो सर्वतः वेचराणाम तेषां पृथ्वीस्थितम हतो प्रस्खलन्माग्निला प्रच्छायानस्मिन्नदन्ति म
हमाधा संवद्धो ममेन पर्यं रक्षितितिथ्येवमाव मम हतो तेषां पुराणाय मतेन ला स्मिनश्रा मम
नमश्च म ॥ ९ ॥ लंतीर पपली मेडलाग्राणां च्छायाकांतिय अनास्मिन्नति मनाधूले वतमः तस्मि
म भसितिविधे प्रात्सिपर्याणि भ जनतिनयाले चराणां देवाना मणो वश्राजिस्सेवं दीमवं भजति पर्यं र

स्यापि यस्य च च ह्वा याममत्तीति श्रादिसपदे मएउलेविविंबे च रास्मारकाः ११ बन्दीभूतत्रिदिववनि-
ताकोमलनिःश्वासमंगमल्लायहालबजनतपर्वनाभ्यस्तशीलातयानाम् देशानास्महलनचदाना-
भ्यांतघोरानवानाचित्रैतेषांपमयममयेथ्यंगामंगप्रतापः देशानस्यहरस्यास्याग्निमंबन्धात्स-
तापः तेषामंगाप्रममयेयपिमरणकालेपिपतापोयामस्वात् बन्दीभूताहस्तसमायायासिदिववनि-
तालामांशिकवशान्कमः किंचिद्रसायति श्वासास्तेषामंगेनतत्रायब्यालबजनतपवनस्याम-
रमनतेदेतनाभ्यस्ताशीलातपाधैः पतेनपममयातुर्वैधनाप्रवर्णातमप्रतापः श्रक्रष्टतापः श्री-
मयजननीवानाच ११ हित्वातेषांचनमपवनेसमवक्षेकरास्यानप्रोनानलमदवशुविषसोप-
त्पलदैगः सर्वेभेजमेचिरशिशिरेदचदानन्त्वाप्यस्तानास्मिंज श्रुतपंपसरापी सर्वस्यांवामंवाम्
चनेकत्वांसम वेचेकरास्यांतप्रोनाययनेतलस्तनमदवशुमतापमखवाणापपवनमकाहित्वावि-
षमाग्राज्यलक्ष्मीविहस्यागमंगपुनरपिसेवेभेजेकीदृषसविरंशिशिरेणाद्दुंचतातंदवाघ्यस्ता-
नमामिकमस्याचमंतमत्यदेनवेसवते ११ तत्कोलापवालनदिलाव्याश्रवतसमसत्तागुर्वीम-
श्रुतिहरिभिर्भसमयाघैः शेरीरेः ततदीनोपघिपितितकिमतसंगाकैतामभूम— यात्रेनीसरणस-

वे॰टी गिगिं तेष्ठुषंवंकरस्मनन्मताकीलापदालेन लानातेनमदिलाश्राष्टनानस्याअलिहलहदिभिर्भसस्थे
116 राकाशव्यापिभिर्भम्न रोषैरित्यर्थः शौरैरुर्वीव्यासुवंनः तेदेत्वाला भिलाभिधींमाभिनवेतीभिः
रघोधिभिः जिनलषिकेनात्संगः शोभितम्पद्यवेला सम्भ्रमनस्यश्रृंग अुणितस्याःस्मर णा सर णा
शंकुरम्याडुषनभमरोषाणाधलाहृतानिञुवशारीरांणांहष्ट्वा ज्वलितोऽयपिकैलामशैलंरुद्रे
मा हेतादित्यर्थः भिंनभिंनानिषण्णानिविशिखवेपानिधायपज्वलेनोरैतद्देशोऽनेसमरवमन्यावेदिष्मीविरेघो।
पि वैलोक्यापत्रशमनमयेयसमस्तमावपर्णाभंते नेम्ममस्मदजितेननोवयतोवह्निकत्यम् लि॰
शिनाविशिखवेम्यानिपाशरान्निनाभिंने भिंनेष्ट्यततत्थ्यणावेदिमार्गेपज्वलेततसेनत्रयादेत्याव
ह्निकमस्मन्तिकार्यंनगम्नः नवैलोक्यापदःप्रशमनप्रक्तोममतेतोपतेकस्यापर्णाभंतयेव
ममदजिनहालिवर्मपसास्यातनयस्पयत्नेचत्रयाग्रघोवेदावेदोपनस्यीनेसलतिसवा
जिननमोयशांभंतरितियत्ननुगुणाम् २५ नयस्मानक्रूरदृढवलहूसदणाञ्जाभिहंसेवं॰
न्यमस्युकणाकादिमरवेषुस्फालितेः सिन्दूरामामलमखतयामोमनभूवीतिहाथोभंगदृतावल
स्वयुरश्रीनलिमाम्यकारहेतावलाहलीवमोमभूवीतिहायग्रिभेगनाशंवकावकस्याःशरस्त्री

स्ति पुरलस्मीरेवनस्त्रिनीपम्नितीनस्या: सिंहशाभास्वरं वसिंहवरीसिमदघास्वरेभाखंभो-
घस्मतङ्गावनस्कीदृशः स्ववलेती भिवमदाग्रस्त्रजाभिरुद्यन्दानदूहेघस्मस्कुलिंगैरग्निकाणैकेर-
शीकरानिवगण्ड्युकिरन् हस्तिपतेसिन्दूरेणाभाया: मानिमत्वमाननं घस्यति विग्रहः २७
तेषां दैर्घ्यप्रसरमूल्यदोरेनिरेखिं पत्नाववेते दैलाननमलवोशाघायसेवयाशाम् घे: स्तूनै-
र: स्थलतनलस्लिपिम्बं नगीवे क्षिशिलेनिर्विलेपैकपननवब्रस्यम् स्वपतिष्ठा तेषां त्रपाणां
सिंधुवारवच्छेनाउरस्नानार्थिनाम्रनलमलभूताश्वेतोराशापोरेनिरेम: दैर्ध्यप्रसरस्यमह-
२९ पतिविता: पेरूपनमेनवं यङ्कलसरेयन्तपोवीतेनस्वप्रतिष्ठापिशिते अयंकुसोवस्त-
लस्पलिपिस्माटस्पयमनत्सिमंतरिहन्भमितरस्थं लवमसोपवीतनस्थंयम २८ भस्मभे-
रोभितफलिनिभाविर्भवत्कुमदाग्रेवंनन्मास्त्रांजननजयनिकाविभ्रमांकालकूटम् तांला-
जातिस्पतिष्वद्वपरिपोतकीलाकलापैयंशमोरेवाजुक्तिमकस्मोपकापि: कमेणशंभो: शा

११८

व॰दी रात्रिः शंभोरेव मासमकोत्तपत्तो भस्मना स्नेवपोवलः तथाश्राशितपुरागानक्रसस्पर्प।
117 स्वर्णाकात्वाभ्यानिभः श्रापिर्भपुमद (ग) यस्यतथामादायांज्ञ नजवनिकाकजलति॰
रस्कविराणानहिश्रमान्कालक्रूरांवेजनन् तथाललाटस्यात्तोगुनिभ्यडपविश्रोनर्थधगो॥
लाकलापोयस्यहामितोभ्यसम्मांस्तकरोतीत्येवकारोपमासः पत्तानामप्यनवधिमत्ता
स्वपत्तापानल्लेनस्वर्गारीणांवतनवपुर्मेलरंमडेराणाम् विग्रहीअंकविमपिमृंकेपेनिगीर्थ
वशुष्मापूमो॰ राल्काट्कटुकाभ्भोगिराजः समल श्रनवधिमत्तापविश्चेदेरहितेनतिजत्व
तापाग्निनापकानांचतथामेडराणांचनानांमेदेश्विनोंवास्वराणांवपुर्मेनरम् दीमो कविंदी
श्चिमस्थानाभिलाषेविश्रवपिशुमात्रिरत्तिकटुकाभ्रवाहा॰ मोक्ररात्यत्तस्थवानडंभेरस्य
दयस्पदिकटुकात्मको विपाको भवमिदः त्रैलोक्यपमवशाममयोत्साहस्याराम्य भाक्तांसर्वा
णानांविघ्नन्नसितेलाममंभंगिर्मेवेष तेषामंगात्तावनयवनाडम्बरैःकीर्यमाणाभ्यमस्तेलामस्तु

॥

नगेवामारवत्यर्थवला ।
नवृतस्पनवाधिकस्पपवनस्याश्ह
रेतेषामंरातीघेसाए:विणमाणमेस्तरा
शिर्वेवल्लग्रा हृतवान् कोहशास्मर्वेदिशांलवेप्रुविदृता
प्रकटीकृताट्टहसितलोमस्पभेगिस्माटपपये नघत मैलोकास्पतपल
वातांशमसन्रघनत्माद:तक्ताहास्यभतेतीताम् नत्मोरहामोशुक्त:तथानकरणो
यललेगेंरगारललगाराख्युपाविकामनस्वेंयः १० भेगिलेभेवतरामकताटिहतविलायेमा
गेगीर्वाएगाचिमवरवशुघाम्रेरिपदूनिलेशे:ततकेलाविनवरानगाहिलवातका।
शंकसंकत्रिभुवनगुरुविणमाणावतानाम् वतरेणमकतारिहतकेयपा
गेरेस्येहानामालिषडिभूलिकसै: भेगिस्माटपपंतभेकेघाततेक
लोलितवग:तलासितपूर्वोपविलवा:उल्कावापश्चमता
नितेषांशंकतकस्पासंकोवतिवाराणेनकोयहि:

श्री॰
चे॰ ही॰

९१५

118

भुवनगुरु महेश्वरत्वेन विप्यमाणा
नामनंतानां मंत्रसमस्तानां नाणासीनां-
त्रिभुवनगुरु त्विमनुग्णम् ॥ ११ ॥ येन एकप्रकारकर
णिं यो मसिग्याचोवे धम्मानेतेनाश्चिदिवकरिणां किंवष्पंगारभोगि
दैवेहांगनलमलवनोडस्वेतेयो द्विदिहतिमाहस्थ स्मवमरुम्हरुवाल
रुमेण प्रदमर महामय म्मरुम्भवालोनस्यक्रमेणरुमरोणनसर्वदरिहतिमाऽस्येचहां॰
गनामनलोश्रिःतस्यमलवनोरुस्वेतभमप्रयंवः येनस्याएकाः पिएसलस्वकारस्यकर॰
णिंमाटयपंचोमनमंदेश्रीपतयाविदिवकरिणोभ्रूंगारभेगिसिंदूर
माएनमाटयपंचानेनत्नबुलीकृतवान् आकाशआपीव
भवेत्सर्थः ॥ १२ ॥ इत्थंसिद्धदितिजविजयेषवत्रि
णायेलषद्गी भर्त्तुर्निर्वर्तितनत्नगाद
भिग्धायपूर्त्तिकमेण ॥ ॥

भ्योभ्यः प्रसृदमदिरापानगोष्ठीगरिष्ठैस्तैस्तगणैरवदिविषदनोर्गलैनेववलाः तेदिविषदः स्मराः
पुनः पुनरयत्नेणैववल्लानन्नुः प्रमदद्दर्षपवमदिरानस्पाःपानगोष्ठीनयागरिष्ठैस्तैर्यतेनतन्नामे
विनाश्वकस्मिन्मतिहरशारणैर्देमविनयेपवेंमिद्धेविवृतितिः सम्पादितोजगदसिमायस्यस्वमृत्वेस
मतिश्यपमर्तिक्रमः श्रणास्यितिः येनदीपस्मानियत्रेणैवस्पति ॥ निष्कष्टायाः श्रियश्वगृहृभि
नस्पाग॰ लधाभ्यगाश्रेणीः यस्नदस्यः श्रेवलाप्रलेयसाः तानिनगमुस्तदनुदनजाधीस्वराणां
देभ्यहलावेलाः प्रसदपदवीवीननाकिवम्भः पुराणांगदेभ्यस्ताः नाकिनांवक्रदेवहस्तानाथ
निर्यपुःकीदृश्यः यदेपुनदंतीः श्रयःस्पृंवलाः प्रेंलयमेवाहयमः श्रयोस्मताप्रदेभ्यः निर्वासिता
यालस्पागहस्मृर्नयदस्वजेनस्मागेन्यापालृधायाभमयंक्तयस्माश्वहर्षमार्गोलासनाक्रीडम॰ ॥
नामितर्थः ॥ देमधंसोंतसरितम्ब्डपक्रियापक्रमानानाहिवातास्ताः प्रकृतिविकृतीकृद्भलः सा।
प्पसिद्धेः ग्रन्नाविश्र॰ मलेणनव॰ लितपर्यलपाणाभ्योयापानिजनिजनववुस्मात्तदंनाकिला
कः साध्यसपुरवपसमिद्धेकद्धनोनाकिलोकोविननिनवश्रृष्ठामहदेपुक्रनवपुनरपिमायतो।
रर्यलपाणादरश्रातादानेनव॰ लिताभूलाताप्रेननासिन्मतिनालाः येषाभावापाल्पनायाः प्रकृ

श्री· च·टी·

नैऋत्यां तु वामं तीक्ष्णां त्वाकीयधीः दैत्यधं सार्थमङ्कुमितिना गरहीतायां मत्तो पांक्रियासंश्चोपकारः तत्र प्रक्र
क्रमार्थमाता: पुरवपश्वंतु स्पर्शस्यागताये गरहीतायेश्वादिश्रपानरावस्र्या: नतावश्यादिभिस्तु ब भ
ग्रामभितर्थ: २५ खड्ग — योसबाणादि शूलानि चिप्यमाणानि: भगैर्मंगे: — लापघलचटानाहाटि
११५ नेपाविलकोः स्वमायास्वश्रव्हरणाभयेन्द्रांतरावाग्निनिमग्न — भ- तेसरणामबाणिकस्पेचैतावा
निस्य स्वबाणानि शूलानि यारेणा ब्रतातिन्योपुष्किमम मेइति प्रमाणाद्यादिनेयाविलोके दैवेरि नः
118 क्ष्मात्यायास्वाङ्गारपक्षणाभयेनह्रानस्मक्ष्मांतोत्पवरावाग्निमग्नायः ताक्ष्वहैर्गागिविगणान्स्व·
स्वयम्बाणानिस्वयंभाणानां कस्पनचैतेविना सर्वेपवरावाग्निमग्नामवेतान्सम्भरिमर्थः कैः स्थूला·
योगाहीपुवैरी: २६ नीज्ञानतापंनिणागदमहात्मसहेमगर्लाग्रेयलयांतः प्रयामिणालयेसेव
यत्नत्रपर्यन्ता: विश्वास्मिनप्पहहमदमावाधितानत्वपयेग्रारुभ्रमकालिकपृपिलक्ष्मेमिताथाग्रा
काशम् उस्महैमेणलाप्रेवेत्वैर्घ्वा ग्रस्थविणानिलोकीतापंडः ब्रमातपवनीनस्मभइणले·
श्रासनगस्कंतलेत्रय: प्रथेरावीराश्रादिना सविश्वास्मितपिग्रकापांवा धाभावमालोकेवपाउश्रक :
मवाटपामामृ: मह्मातेणमानत्यापमालस्मीमलिनानिवयद्वतपातयानिकवधिनुपापिवा

ड्रितेक्कवाष्ट्रमितास्रापाः अस्यां रिपास्वयमेवंकवाश्रलेगाक्तनस्मादित्याः प्रकाशंठास्त्रनयंतीमास्वयं १२
हवःसोयत्रिभुवनगुरुवैकुंतेवारख्यारेनत्स्मांगाद्वरिविघदगादेकरचारित्रमदः संतेतानेमर्गिकमधु
रिमधोपफवालामहृतेनत्वाह्ययांखलनिकृतेयविक्रियाममत्रिभुवनगुरुर्दवेतोयः तक्करनारवै
कृतंमेमङ्गेनस्वयम् नैमपिकेनसकनतमधुरिमोपोपाफावादातायेषांसनयमनुरघुत्यर्थः स
नःखलानांनिकावार्यमहार्यांकृत्रिमांविक्रियामभिनयन्तिमेतोइलवाथार्थंकुत्रिमेविकार
ममिनीयतसोमिद्दायांमाधुर्येलत्तांस्वभावमेवप्रपयंतःस्यर्थः १८ गीर्वाणानांतदट्टतनामायह
यौन्वंरावेनरूर्योद्विपुलपुलकोपक्तिमामान्कंतोमथ्येकृत्रितयनमभिव्यक्तमक्तिप्रमक्तिया।
भास्कन्यस्वमपियाभ्रूपपवश्रतस्थैं प्रहर्षस्यांनरंगरोनदत्तन्दवन्निरंगनेयताविपुलेनपुलके·
तयोक्किंपाशोभोविभ्रतीमादेवसेनाभिमक्ताभक्तिप्रमक्तिप्रसक्तिपवेवक्तवाहृंमथ्येकृत्वा।
रिवमाद्युतसदेनेपुष्यियाभ्रूयपवप्रनस्थैकत्वव्यतिमामानदेवसेनाखग्रद्वाव्यतिप्राप्येते·
त्यर्थः १९ वमनिर्मद्रकुराशायाशिखिलसितेपलनालावलेहृतभ्य– वीरयमविपुरयत्रियेने
वम– तनांतिमसर्वनिवोपयंतोतिनतंनिकरिणामत्विषयांतनीवैः प्रयाहृमांपुलदीपिरघुव·

श्री॰
वैटी॰
९२०
120

नकपिथमोमहांमवेन्द्राः सर्वंमहेशाद्योमसदृशामाभोगंपिदधुस्त्रादिनवंतः अनवापिप्रवाधिवरिनिह्न
नाखहस्तिनोमहलसन्दशणोलैर्नाकलसीपीनसीकवंनः प्रसादूनोप्रत्यागतोग्रवदेनोवेतानस॰
निमुदानिम्नकोचोहखवाणाग्रिलस्पलिशितंयस्रलाजालेतस्पावपदलानिनवणोनेनलभ्यंताड
वीयणोहमोनोविमुरणणपविचयेनम ॥ नातोतिस्रोलिर्धसाःतानसवजैलैर्निर्वीयणाम् सुरगाजा
न्दक्षादेवलसीममाप्पमदिनार्थः ५॰ मरपविहूफोक्फकपीतिजमेणानयादधोवदनसरयशायो
फलमवाञ्समवषुतिसचिरविरहान्सक्रोधिन्कोविलसितनोभनव्यसितनिजसीविक्षेषुप्रभा॰
सिर्विवाचितम् ॥ इहेहेषवपोनमवेमरागफुह्रयमाभेदधाविनर्थः ॥ नूपमीपेनमुखसवाविशेष॰
णाम् अवोत्सहासंविरविरहेणयदोत्सवधापिंकांशवान्कर्षमनहेतनाविलखितेइनेशामनेत्यव॰
सितोयतायानिसोपामीनसपाविम्वाष्टदीमिमिविवणामितम ५२ धातविद्यरणंकनेपुनरपिप्रक्रां
नगन्योद्दनोलिप्यन्दोमदविक्रयांणाक्दनाद्वानिविदूढिषः भंगानामसकाननानावलताबैता
लिकानामभूवन्साषोभ्यरसानरंवलयतोदलोपिरूफमनः अमणाग्रामनपयेपुनरपिशानसा
रमपवहलेगणपनेदपतेहवो ॥ हकाणिकानाग्रवाहेनिभाति मातिननरनवनानमाक्षतिपाव ।

कालेभ्रमरागाणामनस्संपादितमभूत् तेषांब्रह्ममनप्रेमसदृगणालकस्यानंसोरभ्यरसानुबंधलयतामन
न्दिनब्रतीतभोगिनोपिभ्रमयाब्रह्मप्रेमगात्मलब्धमरसेनागंधानुबंधेसैधिध्याः स्मर्य्यः ४७ तामेनाममदनान्ध
मामुपगतासामृत्रेलोकत्रयपवितात्रीनिहृद्वतीतिदिनिजवायन्मयीप्रक्रियामशैलः केलिनिके
तनेभगवतेदेवस्यस्वंधेगिरिभिन्नेनमौलमालिलिंगमालिणिसद्धपाशभिः पशुभिः लोकेत्रयपोतापीतिर्ये
व्रतयाहृहृतीतिः प्रसिद्धियत्रैवकृतादेन्यवाहृप्रकृतिप्रतिष्ठाक्रियातत्रमस्यायोपपन्नतामस्तताव्यसाते
वानेतांसेनाहास्यक्रीगरहेशैलः कैलासेशस्ततदादीप्तभिगुलिलितैवंतानेसाहसहकृत्वातिशृंगस्या
लिंगनंपुक्तमरपसपेवाङ्मस्यातीयाः सनोयाः स्त्रीवाबाधातिगनोचिन्त्यप्रतीतितः ४८ मिसंख्यामम्पमे
त्यमतिवशात्वमासाहनामादनोयदेमांचपास्मितांवाः प्रभृत्यममदः स्वमहोल्लङ्घनानः ह्रस्वंचे
किंरीजांवलमणिमकरीचूणरत्नाग्रेविपीठंवीकष्टाः प्रसभित्तत्वागारमणामावस्त्रधातांकिलोक्य
तु प्रणायरमणबासहेधारिणावलघारहा श्रीकंठः प्रभनाकिलोकात्मसंभवत् प्रतिवक्त्रवान्
तिस्रेणलेनावजनाममस्तमलवनोदेवपदिनायांतिस्त्रातिवबनातिनेषुरमलप्रयासाहनामास्वेनोपृ
यरेसांचसेतापासितासाध्यितानिषंगतियसनयासमदः प्राभोयनहूरेमंचमनानसीभवनायेकि

c

श्री· किरीटं चलात्तेषु मणिमकरैर्वल्लमयामकराकारचनाविशेषास्ताभिर्वेष्टं मस्त्रिपीठं येस्तान् प्र·
च·टी तिमचैतावसरे न मतेरवोसणायाम्यपाटं खां प्रभूशते गुरुकैर्वा विमर्थः अथ व प्रकान्तग्रंथसमा मे
१२१ सत्वइति स्वनामसङ्गृहंतद्दुस्तानिवचनैः प्रभोरमां च वर्णनेन स्वमासम्यक्प्रकाशनं कृतवानिति भ
121 द्रम् ४४ इति श्रीपण्डितमंखकेनोनराजानकजयनेनाराजानककृतायां श्रीकण्ठचरितटीकायां शिवस्तवाह
वर्णनोनामचतुर्विंशस्सर्गः समाप्तः ॥ श्रीगणेशाय नमः इति मञ्च वर्णनेन संसोमन्ते भक्तिविश्र
मैः जगन्नाथस्य न ग्रंथसंस्तवकः सूक्तिलीलया जगन्नाथस्य महेश्वरस्य भक्तिः इच्छा भावना भक्तिः।
इच्छा भावना रचना वतद्विभ्रमैर्वक्तृत्वकाणि भूषणानां सूक्तिलीलया मसत्वकावर्वेधत्रिपुरहरवर्णन·
लक्षणसूक्तिं भगवतश्चरणभूषणीमकरेनश्चावितवानित्यर्थः १ तिग्मानलहृशः स्वेदपरोणा प्रमध्य
हतेन तस्य गुम्फितलतावर्षावतमापल्लसंग्रहीत तिग्मः तीव्रो नलः शशिरेहि शिरस्तु न स्यात्वरयुशि·
भगवतः प्रार्थनाहेवाकानस्य संस्तवकस्य सूक्तिलताकृतार्थम ग्रहीतवतेस्या ~ येयोनकम् हीम·
भिर्शिशयस्तनयाहस्ते शाल्मपृश्यस्तस्यप्रणपाहलतायाराहस्थेरामाभृतापद्वतमरहलवमितास्व
र्यम् २ स्वगंमौलीदीपाग्रुषपरैः सिक्तेवशाम्भतामरमतवादाञ्चवचाकृस्याख्यग्रमग्रहीतम् ३

१

मस्यवागनाकृत्ले मरस्वतं मृंगारादि स्मयुक्तां बंधवी णीयंतं वरा ध्यमसस्य यववि बस्परत्वं वाग्रहीत
स्वयं मुक्तं स्व चेद्रा मतस्तु भवसि केव स्मृमि तणम २ प्रबंधेना नगंध्ये यमपञ्च कापिना किनम श्राम्य ना
न नु मंत नव रति सोनार चिंतयत प्रदेहमस्मि धुमः यस्य सरस्वती श्रीकंठ वि, प्रबंधेन मया वंतस्य पश्चा
कालत्वा प्राम पवेयत प्रमोदमिमनतास्मि चिंतयत ४ प्रदेहं पमोस्मियस्य यं स्वच्छ शपिसरस्वती विना।
श्रीकाव्यमस्य वनाव रस्याद्या काविताम प्रदेहाग्रस्मिथत्याः यस्य सरस्वती श्रीकंठ विलासस्य चारके
विनानाचवत श्रीकंठ यस्य वल्लतिसका षीनः स्वार्थः प्रमल्लतिकेवरणं हेतमाह स्वच्छं दापिन्यास·
वा वाह्निकवयः सरस्वतीना मनदोच श्रीकंठ रध्यनन नपद विशेषमेवसेवते सरस्वतीमतेस्वच्छंदा स्वच्छ
या स्थानानेरघुना पञ्चवङ्का योत्स्यर्थः ५ महकेयमदेहि नाय स्फुवं सर्वतः स्फातिस गर्वा नवा पिना
पिमेनेरणा स्थ यते नरः दृष्ट्वा दमस्तति कृतः ये गवनीय रतिके स्यास्वस्ये शरस्तमाय यमनमहूह
यतिपतन्म हन्काप्रम सर्वतः स्फातिर्हेतस्यावपि मन्वेणास्य यते ६ मानुष्यन्नन्मवेडुर्ह वि वे·
कः काव्यचा नवी श्रीकण्ठा वाराकाविनमहोपुण्यपरस्परा मानष्यं जन्मतथाविवेक लत्या काव्य
कुचारयं तया भगवतिस्तति काविनिमिस्य दोपुण्यपश्चाणि ७ पिकाकतिस्तति यषां भारम्य पिमस्स्व

श्री
च·टी·

तिसंरूढपतिसंतैवल्पघाडुकर्पांसुभिः सरस्वांक्रमसंयन्नायेषां वा णीरानस्रातिरजोभिरात्सानेति
सां करोतितत्वान्धिको सरस्वती नदी च प्रतनव मतवस्पेयमात्स्तावा ८ हृष्टिस्सारस्वती भूरिरजोभि·
रिरूपार्थिवैः वशीवदीकृता मत्पकवः कालस्यमपनते सरस्वतीहृष्टिवनकालछद्मप्रसिति अत्र हेतुः व
हलरजगुणैः पार्थिवैरोभिराघर्तीकृता पार्थिवैत दृथिवीसत्वांशिभिः रजोभिभूरिवजलं स्रात्रा क्रान्ताह·
ष्टिमेवकालछद्मप्रमादाभाव प्राप्तमतीतिधनि: ४ किं वाल्पकुणानपिवृत्रायिरमवस्तानि रंहिताकर्णां
धारेण मक्तिनादिवसीभनि अत्र कि वा वदाम इति शेषः गुलेन्माधुर्यादिभिः रजभिन्नदा तथा रसः
शृंगारादि— ले च तन्मार्गे वद्धापि सती मूक्तिर्नो रिवाव सीदति तत्र हेतुः कर्णधारेण प्रवीणेन वि·
केन च वर्हिता ९ चासीकरस्य मारस्य मल्लानिः मालती प्रनाम श्रानति— सरवं वसिमीणा वर्ववि
धेः सवर्णस्य मोयं ष्यत थामालती मालानाम मकावः नयाप्रत्त्रक्षा ख्यमणयेतानिर्मत्स दवे गुणा
देषाभावस्य विधेस्मष्टनिशाणास्य मार्गस्यागचरः प्रातकाव्य दोषदूषितरसार्थः १० यत्किमच्छ
त्निमज्ज्ञानाममाऽऽयंत्नमूक्तिषु नकस्कपयोगिभावयंशोधस्येव पुरंध्रिषु पः पुनकाख्यादिषयोगसूक्ता
णां सत्सराभावात्किंचिदत्निमत्कत्रपोगुर्म्यतेतम्— गोविवेकादिति भावः यथाली वस्यमोदयेषु·

रैः प्रिंबुंज्ञोपयुज्यते ५२ विमलत्ववशाद्विद्वांसश्चरतां वोर्ध्वं यते गिराम् स्पन्देन तद्धिवाग्भिलीरसंपचणि पर्व-
णि सत्यमहितः तथाविद्यान्विवेकी च शृणुषः काव्यस्य ध्वनायदि च यातेत द्विवागेव तापहरत्वाद्भ-
ली प्रतिपर्व स्यानंदसंग्रवति वल्ली च सर्वसंग्रवति ५३ मेतस्यतापयाः मेतिर्गणितानां सूक्तिमेवणम्
भूषणायैनमैत्रापद्यास्तोऽनन्यनेविततपते यस्मिन्द्विमन्यके काव्यस्य मेघमदोषनिवारणं मोऽनयनेह-
तेनामवैवरपुष्पाहितनयते श्रुतयवमहपणामनाकाव्यस्यवानाहरणासंमेतोगणितास्मृतिसूक्तिमेवसि
तिसतावदपोः तदमेविदां मन्वाब्देदषामापिपंतिनमयज्ञणस्यमेतत्स्वमतमपिदोषं ममर्थय
तेः इति प्रतिपद्यमविभवममंजनाशिरोमणिनमयनणस्य प्रतिपादयितुमाह ५४ मदयनृत्वा
नः श्रीमंखकस्य मभागदहम् तेषामतेच विसृंथाम्नावमाश्वमानमम् यथाविघ्नलाङ्कहमा-
मानमम्मात्मेदमाश्रयंतितशान्तमतः मदेयज्ञेऽभावः श्रीमत्संककस्यमभास्थानम ५५ ततः
मापस्यनीत्यायपविश्र मविक्रमाम् तदेवास्यप्रबंधेऽस्मिन्धामनिकथाश्रमताम् श्रम्प्रब
न्धस्य स्नवर्णास्थानीयस्यनदेवे मभागदेहपरीतायलं तेन्यामितपद्मंतमोकाव्यपरीतला
मित्यर्थः ५६ पाणिस्तेनेदत्ते लोबंधादिश्रुक्षिममंरमम् हंथालवालवालयंवाग्देवीहरवीरुधः

श्री॰ प्रसमेरविभ्रुक्षिःपणिरेतेर्मरात्स्यावेधाइवनोहेतेस्मरक्षतीकस्पलताया‍रुषःमस्याहितःप्रालवा॰
वं॰टी॰ लवलयोयत्रतत्ल्लताय्यास्वनलमहितमालवालाभवतिइतिसंवित्समंतोबदंतरेणामचेतसा
तदस्याविधारार्स्यानकृताध्यस्याशतन्मनःकाव्यपरीक्षकलाभादानशूर्णोवचनसेतिविनयिवाननः
१२३ श्रीलेककमभ्रास्यानेमंविकविरविषात् १८ पुनमम्श्रीवाह्कनरहितणवाणीकमलरुगाग्रिक्र
१23 षेतिवशितपथ्यश्रीवाखिलमविरणाम् ततस्तत्रपिलोवरलमपृत्नामानसंहतेः प्रुनयन्नयना
तिदेयपथेसनयवन्मति प॰ म॰ यथासकलमंत्रिणाधुरितथाश्रियस्तस्वंधीवाहवाहनेयद्धः
टीहस्तीनेननतणःधृतोयवर्णकंबलमायकचे भस्मातिमथवेलकंबलेविभस्तपथेदत्तथाप्रप्र॰
तान्ननताय॰ मान्यमयासद्दनेन्दोलिमणितयानयमार्गेपथ्यस्पयसंतत्रसभाग्हेहमनयनया
यानिष्ठ्यप्रणायिनमनयत् १९ विनियेननममग्रेधापथैर्थितोसकृत्तनानमोएवनेतस्तमकथं
चित्पाविशानश्रीलेककोनपुनःपुनःशाप॰ रेयामोनपोवेशार्थमथितस्समेविकविःसमस्ते
नविनयेनेत्तदरामेनकथाचिद्दपाविशाव २० तिसंनत्सहंचोदृक्षीमनीरोमस्वरवेकच्चलातेशास्त्र॰
विनास्वयस्पनिद्धाददरिशिता निमंनत्संमाग्रायाग्रेसमंवेधिनेमाजीरस्पपदृभिरमोविवहतभिःघस॰

शान्तविसकेवलमन्नैवेनिर्यं जायतेनैवेतिनिहेमूर्खता २२ महाभूतानि पंचापि विविक्तेन विमर्शता
योगैर्वमिता॰ यैरेवेति र्दमेय परमाणुणाभिः तथाहेतानेमयत्र भूतसर्गे पंचापि पृथिव्यादीनि महा
भूतानि विमर्शवतापांचभौतिकं सर्गं ऊर्ध्वेतेत्सर्वः विपिवेयामांमयैरेव परमाणुभिर्निर्मितः पा
म्रमयपरमाणुनिर्मांतेमध्येमापनम्नपस्मास्यति २३ ॰ नकानिकियकाले सोन्हतैपेतनांसिय :
वेदृष्टेलग्नकामसयोगाद्याहृतस्मात्तिणि क॰ ऊर्ध्वस्विकानिह्विततकियर्काले सिन्नृपस्लपांसितेपे
कीरपपातिवे डष्टपाणिशेमलग्नकानि प्रति भूतानि कीदृशीग्रनेयायाव्याहृतिसात्तिणि ग्रनस्प न
स्तनपाणिस्तादपरस्पयोगाद्याहृतिरेतादृशोनेव पाणिरस्यनयो गस्पष्ठेतिर्य्यवच्छेदः तस्मात्तिणि से
वमात्तीयस्पेतिवाग्रति भूमात्तिणो: द्वयोपिसन्निधानेमयत्नेनग्रस्लचटात २४ मुनानमेतिंकेत
स्पमयमेवग्रसवादिनाम विहतमंग॰ स्वनेतत्रमनन्दनमवेदन तस्पश्रीलेकस्पमर्मोपंप।
विग्रयन्तं ग्रसवादिनोप्रधानेनपाणिनेतन्दं नदनेमतत्रदृष्टवान् २५ चद्दलकम् आव्योमयस्य
वदनेरदंनाग्रभिरीद्दयते ग्राकर्षदिवुवामेव्यापाततामयनांचलम् ततेनपस्पमखेसरस्वम्भाः
श्वतपेपचवन्यातमाकर्षदिवालचतेके: पाहृत्यामोसमतीपुदंताशूभि: सरस्वतीतन्मखेवर्ह्य

श्री॰
च टी॰
१२८
124

तमपि विधावेत्यर्थः यस्तु दाक्षिण्येनाकृतेन सततैवावतिष्ठते २६ अयं पयन्कमपि स्यन्देयाम्नः सारस्वतस्य
श्रः यदवसर्वशास्त्राणामाकारमिव गीर्वाणविनम् सारस्वतस्य धाम्नेतेना सम्बन्धः स्थानं तस्य तत्प्रवर्तते
वधाम्नः कमपि लेके तत्वं स्पन्दमपि षिद्या मृविलसंचारमर्पयस्य पवश्री कण्ठकः सर्वशास्त्राणामूते
गीर्विनमिव भवति गीर्विते च स्पन्दमर्पयति तेन सम्बन्धः स्थानं भवति २७ विद्रुमी योऽलिखेः तले खे
कां गुलीतलः अमीषां मयीषां विश्रान्तिका मर्पयामिवापन्कृतिषु वधानने मूर्वाकस्य नवी क्षया॰
मा वक्त्रं तरमावतु वलनेनेवं वेष्टते तं श्रीकण्ठकमालोक्य मप्रियं गुरुमग्रहीत सोहार्दं सम्भ्रय
रमस्वतो मंवेदमजनेन यान्त्रान गृहीतालेखनीलेखवका लेखेन ताटगं शीलीनले यस्य या स्वा।
स्वा रणां विद्रुती विवरणानि लिखति करोतीत्यर्थः अनन्तरं तते अस्य यः या स्य स्योर्थं स्यवान्यस्य
धनस्य च विश्रान्त्यर्थं मृत्तिकां च स्वदशालेशं दृढं दिवतत्थाय स्यकृति सुविमर्शेनकस्य न निरं
वष्टेतं लिखितन अत्रोऽमेत्ता सावसते योरेमा नले वनश्च वेणा वलते इने वेति श्रावमस्य मलग्रस्य।
चवलनने वक्त्रं खिवहानं तं श्रीकण्ठकं दृष्ट्वा ममं खकविम्बो हार्दरमस्य वसतो मां संभेदमंत
नमश्रहीत यं च वहेतत्त्वयं गुरुं प्रियमिति २८ श्लोकम् यत्र खनकिकाचाययग्रहसारकयाकृ

वा निर्लोपमामं — न्नवेदान्तार्थरवाधवः यस्याधरः कृपापरमवसग्रहणामिव प्रकटापतिक-
पाश्रावरूपातवालिङ्गमपामेन प्रतिपादनवसंज्ञातः सचरितवेदान्तार्थवस्यवेदान्तवादिनोहि
कापायग्रहणमचितम् ॥ २१ ॥ नीवासफलतावल्लीरिष्टसिद्धिविलासेनाकृतीनोपरिशिखाशिष्य
येनकल्पद्रुमायितम् येनशिष्यविषयेकल्पद्रुमायितंकल्पद्रुमवदाचरितमिति भावः नमः
क्रत्वग्रनीतावेदान्तार्थविक्रोडतः वल्लीनामलीलयात्वल्येदंतविशेषाणांसफलताकृतार्थतानी-
तेष्टसिद्धिवेदान्तार्थप्रतिपादकशास्त्रविशेषविद्वत्समाजविवरणेनप्रकाशयताकल्पद्रुमे
णावल्लीसफलत्वादिकरणमुचितम् ॥ २२ ॥ निर्मलीकृतवेदेहेऽस्मद्प्रमाणेलहमत्वतेः श्रुतप्रमाणिति
पारस्परस्पदेवेतभव्तन स्सयमानर्पयोःसद्वर्णानिन्दोषीकृततथापितन्मतयथाहृतेप्रमाणेतोप
वस्यप्रमेयंप्रायेनेतंवस्यदेवेदेनचापशुपत तिलकम् वाग्रीवतालिबीलीलाधनमपहृतिवातरी
म् वदनोबकहेद्यस्यभाषा — कहेद्यस्यधियोवते यस्समनखपद्मेसकृताया — — पाः वाग्र-
वैतेवालिनीनपालीलमाप्तापाः पततेध्यानवीमाग्रयंतिपङ्क्रमंस्कृताः शाकृतेस्यानवी
माश्रयंति, तावेवपद्मूरनीतद्धवानततेपिमागधीश्राव्यतैषावदेशानोतिपत् यथापमेभ्र-

श्री·
च·डी·

९३४
125

महीपततेस्यातरीतयात्मत्वेभाषाणामिताथः १४ त्वलानांयस्यवेधेषुहठात्सतिवत्मसु श्रोयस्यो·
ग्रमयाहेऊणीतनारवपश्चिमाः हठात्सतिमेववत्मकवचोयेषांतेषुतत्वमंथेत्वलमस्वपिनः।
श्रोयस्योपपस्त्रानयःशापाःऊंधितारवभवति १५ कतिविलोष्टदेवसातस्यतिम्नवतोगरदेन श्रीले
काकेपतिप्रातचारुचारवसा तिरः नसलेष्टदेवस्पमत्वादितिवत्माणाः श्रीलेकाशतिप्रोतःचातःवा
-रमेयामांतातिरः श्रीकानसुणोन तिलकेगोभिःशुभ्रैरमेकसतिभिरनस्फतविभेलेककला·
यःशुद्धिमावद्विना- मद्दैवैदेप्रयापावनम् ममापायंयतिमदर्शितवतीतिसंश्रयनेकलोवा·
देवीमहिमाघताबकमत्वममेग्रहावेविधिः हेलेककविमेतिमेयकमेममायदानेहेतमपत्र
स्यतिकलिकालेतिराश्रयत्वंदर्शितवतेकीदृशम् शुभ्रस्यनिर्मलस्यसमस्पष्टंगगादेकामतिर्या
भवताभिर्गोभिर्वाग्भिरनुस्पुतेनयोसयस्याः शुद्धेनेमेसस्पमलोयोयेहिनाविप्रालघामस
सतीयाग्रनिर्वेदेप्रयाइःलोभावकारणातयापावनम् वागेवीमतितापश्चमस्यद्वुपयाभि·
गोभिस्तहितंतिराश्रयायकमेचिदृयग्रहावंददातियवाहिमारतेनाः प्रतिर्वेदावेदमहिना।१६
नीताष्टपुलहमयीगुणातरगुणानिकेरमंग्रहस्मया हठाच्यतिसधर्मपदाप्तरमविचारादिहलंक·

स्यमेतिः यस्यमतिः धर्मएवपरात्मत्वं नीर्णवाल्लोहच्छयति टंकरोतियुतः तीव्यातथाप्सुल·
हयङ्कप्रकृतिः गुरुतवाणां गुरुतिकराणामोदार्यादिगुणगणानां संग्रहे व्ययातीत्वतादि·
विशेषणमासाम्त्मनीवती — तथाहि युयलोहं तन्मयीगुणानां स्वचाणां संग्रहे वयाग्रानीर्णवस्यट।
टच्छयति २२ मतिं टस्यमभानुतामुतलियेः प्रसातिगाच्छायतयात्रु भावविमरतं विपरीपरिण
तिं पंवेकेरुहृद्द्हिणाः तस्यनवम्नुस्वधीनगोः प्राणयतेलंकरवामेवलागालकोपलश्रुत्रिकागुरु·
परिमकंदं रमं स्यन्दते मभामतननतास्नताग्रहुतालिपिर्यस्यतथायेकेतदेहभ्यः पापेभ्यो — जित
क्षीलस्तथाविधस्यघस्यमूर्तिः टतुस्याद्भावेसत्त्वप्रकाशेनविश्वतं वीपरिणातिं रमं प्रकाशितस्य
तन्मखचवदस्यग्रणायतस्मारस्वतीचंद्रकानाप्रवृकामहाप्रवाहरसं प्रसूतेमहभानतयास्त्रयंमा·
वेनवतंतेयामोग्रनपवाङ्मतालिपिर्यस्यचन्द्रसतथापग्रजोहिणः स्मृतिंगांकेमतपेपृथ्वेविस
त्वधीणत्तिप्रष्टानितस्यप्रणायस्वल्कांतप्रविकारसंमूलेमखपदेतपेकेतदेहभ्यः पापेभ्यःकुंत्विति
कान्यापिकीभवतीतिवा यस्मात्मनपिखामरणाद्भवतालेकनिंयसतामानीतानवकाया
नोस्यदिषताशेषाङ्गतापंत्रिहिर्येनपापाविलिह्यमानराहननंतस्किचर्वंस्मैवेदाषीभूतः·

चरी १२६ 126

नापिशीर्षमपुनरुक्तस्यः समसमते हेमांशुतानांमोलिरत्नमनाग्येरयकस्यमन्यावकाशारहितत्वंवी
तः अत्रहतः स्वरूपमलाविरुद्धेयसकस्यलेषांमाप्तनांशिरसिरापीभूतःरवमस्यनः अत्रपीयता
नेत्ररीकाकाअवेमोत्सवेमामतमङ्गनयमपिभनक्षेपरमनुसरत्नमामध्यविम्बसपापोद्दमि
ति श्रीलेकउदपिस्वयसिग्रमामान्वेविशिष्टंपदमासमेभुमाउदेलच्चेरेभुमराः सधानानितेषान
धंनेभजनेसेयथप्पमामान्नमसदृशापदमनुमरतउदपितथाप्यहमपायः पापरहितशक्तिविशे
वोधयसिश्रामामान्यंनापितरहितेपदमनुसरन्यस्मामनमंडवद्धमेवाप्यितेनयेभजतेसश्रपगः·
तास्यावष्टेदपिनिकथंवोधयतिइतिविरोधाभावसः याहवीकविगर्वेस्यत्वदगातिवसाविपर्यः·
तिनोस्यंदृष्टयः परमुहृस्माष्टवहरवाकाक्रमेणुष्यति साश्रीलेककमानमहजनप्याकरा·
हृडहिंहेतानवाक्रिमंनितसनः सूनेयथा सन्ततिम् यस्माविद्धताधांपेदगातिसमिदानादि
रविपर्ययोतियानरुर्वाश्रतपवककवीवांगर्वेहृवंतीनयापरघांपेदिनातावुहंमोहवहृवंतवाक्यः·
क्रमेयायुष्यतिमानवविद्धनांमातमाहवेदपवाटहीनकंएछमायरमणीतेसर्वेः यतस्यकृ
जोदेषापामः समरांमनेइतिसमाधिः विरोधमनकेणलेवीनांपतिसाहेमानांमदहेवेती·

यच्छ्रानायिकायाः पदयातिः पादन्यासो नूविपर्ययतितघ्याच्छरच्छ च्छानां कोकिलानां मोह्वदवंबाक
ञमंयापुष्पतिसामानित्यध्याम्नि गोमी वि गालानवामि मानायिका मेततिप्रस्तनेयद्गाविहता·
यदेतमावंप्रसवादि मार्गेपदसपविवाकाकयाप्रयानामानमवत्सानिवकलन्दलिनाघ्रकः वा
हेवमलिवलेकाकसमिदेवाम सर्वाधिपम पदवीमधिरोपितोऽसि पदच्युमसिटनारेमार्गेतया
वाक्यानानकेयलेकाप्रयाणेयपितेयामानस्य प्रस्थदेमगेविहितामिघकः भवानयथाराज्ञ
मकवाधिपत्यमधिरोपितस्तयासमञ्जसानाचाधिरोपितः राजपते मानप्रारेषः पदमधिकारः
वाक्यमालयः श्रीमल्लंककम्पद्दिशंकसराधीशाम्पहालाडलंधलाडेवरशमराहृदयनन्दना
न्ययेनोलिघयो वारदेवीरकंबतिस्पदस्वतादिवेनसि क्रमहाभाष्यकावरेमनननवविरवकय
विष्णुस्मृति विघ्नलाडरीन्याष्यवस्य भावायमिवाधेतन्महाभाष्यसरस्वतीहल्लस्यकलया।
गदस्वनावेणाकाव्यवसेनसिंधेनवमत्वेविष्णातिसेन्ये विषदगाणेषमत्वेयन्महाभाष्यसायो
ललपासोनतमेहभाष्यमसरस्वतीस्यधामिञ्जकावसितेऽवस्त्वेमभतेस्यपामाहाभाष्यस्यभो
धेस्तादित्यर्थः सातासानुसरस्वती सदृवदूशामीवनालेमऽस्मिष्यंकाण्ठकशोलत्ये वषात·

च.श्री शः प्रसादनिघातितमारः तस्मादभिन्नममग्रयाल गहनप्रवर्गगेतावहित्विश्रीमल्लंककिंकलिः किलपं
दंस्वप्रेमापि सतंत्रहमः स्वानायानम्यतिसीततताविचारकोशलेप्रसादतिप्रज्ञोस्वता स्वात्मेन नाक्रमालायामस्
126 स्वतीतस्या गदंहगज्ञानी वेननासेततहासमनः इदग्रायेकएवकामेभ्यः पिहवेषघटेशेनशानघाः तस्मा
त्सम्ततोतीतत्ववशाद्विनासमसमस्तधी स्याणाग्रतहृनयः सेयस्यानतीनि यपेवं भभूतायापदेर
127 तेकलिस्वप्रेतसमय्यैः यस्वतीत्तंतनवपदेस्रातंनमकाते वाणापसः प्रवं चोल्लककतवपत्र।
लब्धइववाति विघ्नतिकस्यनयदये विविधसमयनिवेशेन वाणकाविसतहृतः प्रबंधः तप
चयाद्वाणासस्तसमस्तवप्रवेधेदंल आपृवेप्रग्रम्याधारेप्रगतिर्यैनेवे विधेविविधासमसम
मभामनिवेशेनप्रतिष्ठयाकस्मनयदयेवि [illegible]तिवसहेदकानिवाणाः प्रारम्भडंलआपवैः
पदैर्गतिर्गमनेयेनसविविचितासमायासेनस्थानिवेशेनकस्यनयदयेभिनत्ति श्रात्पकाः।
श्रमेयमायविचयातपावकोपकमंश्रीमल्लककापाकमाकलायितेव्याप्रावचोवत्सलि
न्निहत्याउसहहवषराभराडन्नीलयसा मदंभावकाः प्रगुणाशणावउरसाभिहेगनकु
वैते भावकास्तमेवेधिनः गुणानिसंबध्ये गुणापानित्याहयेतनगालमनोरमातांस्तुगराः

५

दीनामभिलक्षकृतेकी दृशाःसुभामथाः पारणाबुद्धिर्येषां तेषां परिचयात्तु प्रसिद्धपावके
षकसंमविशीकरणहेतोः किपारंभमाषुष्माः वचयोर्न्मकिषाके विग्रहेष्ठ्यग्राः स्रिहांतियानि
पात्राणितेषां तत्ता तेषां सहस्त्रभरात्ह धनेनयतः गुणाः स्वरामुनगरमानांमधुरादीनामभिहि
ऊर्वे येते चैव सामभिधापरिचयात्पावकेपक्रमतल्लतारंभमाशेपपन्नः तथापकतांसभ्या
दर्पितग्यथाः स्निग्धत्वापाशाणभाजनानांसहसुस्पष्टरागाद्धर्षवेनः इत्येतेलोषकलोका
प्याकांताय सवक्रिस्फटीचैदीर्घश्रुणागिरःवामदेवीवल्लकरः खनुसन्निमाहशीम् वक्रिमा
वक्रभावनेप्रसिद्धचर्या बातितिकिमार्गेणतयातिदीर्घेशरणयस्यवावामाधुरी मधुरत्वप्रसति
प्रश्नोत्सुतनेसहस्त्रमीहलस्यवीणायाः श्वसापिहिमधुरा द्विजराजेनक्षत्रतायप्रभाकरकविरा
हमपावकोणाभ्रिलाघनथामत्रयमर्यादास्थितिः येनहिजराजेन प्रथानचक्ष्णोगुरप्रभा
कराचार्यग्रक्राभिलाषक्रवतापरिशीकरणहेतुलाघामत्रयसूचेषा श्री स्थिये नाश्रितानम
दयग्रतोयपथमणासूपणदपाग्रहर्षगुणसरसंश्रीगर्भहर्षनिर्भरः श्रद्धावरेणगुणा॰
मन्नभायस्यतंश्रीगर्भत्वंकविः हर्षहृणोंकृतिमार्गपरिचयसूप्याहशाहपामसमप्रपत

श्री ।
च.टी. ।

९२
128

श्रद्धां दितिब्रह्मणो विश्रुणाः तिलकं च नर्दणापि यस्मात् द्विजराजो श्रितो मतेः कृतस्य भवना।
नुविधास्यातानि शेरते चतुर्धा विधास्यानानि श्रृंगानि वेदाम्बतारो मीमांसा मासायविसरः पुरा।
णाधर्मशास्त्रं च विद्या ह्येता स्वतर्दशाय स्मान्नवदये शेरते द्विजराजेभ्यः व्रतलता पुराणेभ्यः सका
णाश्रितात मलिर्येन द्विजराजेन राहुणेन च श्रितमतेः कृतस्य वोढव्य यथा चतुर्दश भुवनानि शेरे
तेमस्तं वसंति त्रिलोक्यांके विलक्षणा रिस्य मध्ये ह पावमता बालपवी हमा येन मोदकं तस्मतोसनिः
स्त्रियांतो येक विलक्षणा रिक्षयेन तस्य योयः मन्देशः णत्ताक षणा यं प्रतस्मामं योनवीलेपवमोहव
कल्पनिरुद्धालामं देशो नवामथ्र मद्विजये क्रमाहजलिसान्वयं च मस्मेत्र नभवः मखो श्रेगामिर्दे
णाइनलस्य पापणायमवतत्वः श्रीगर्भस्य पर्यं मत्तासेतस्तलेश्वत पंणार्यं कमाजतः सान्वयं रमे
नस्मैरमस्तुवः ततो नत्पतिं तिः शोबवेडघोकेलिमयानि श्रीकण्ठविहितान्कण्ठयपोनद्वजन
न्मति समस्त वेडघीकेलि मद्देसो त्का उठमणे तानटे श्रीकण्ठहर्षासमस्तवाकातस्क्रतिस्थये
स्यादिसुगमम् कृतश्च तिमथामे काः स्वछेकामपि विश्रुति नये श्रीसिलेकवणाभूत हृषनक
णामन्तनमकाथतः मोहकाः छेकाप्रानुशासभर्तुः सप्रकाशेयम्जि धारयंतिते गर्भा उच्चारणाचार्ये सिः

३१

स्मिव मर्कवीनां प्रधानं सप्रश्रित वान् यदीयपक्षवीज्यादितिलकं समममन्मार्गां चवेगं गमान च।
स्पृविरं विरम मर्कवीनां नमञ्रणेर्पो झोणे चाप गिरेव मन्वं विलोपः संदिग्धप्रगात्म विवरणं।
नई विमवावेणचाक मन्वे वंधमंदिराख्येशात्म माश्रित्य योऽन्त मेव विलसं भनतनमं स्वपदष्ट वान्
अनिरुद्धाभ्युन नवल ग्राच्यदर्पकलापकोपनस्य यस्मा संप्रमतवान्स्वर्गा निम्नगागिरः अनिरुद्धमप्य
नमस्तस्य यह लेतनश्चाञ्चो योादर्प स्तत्कलयां चित्तयामासः यस्ये कोपनस्सके विस्मयनेगति।
घम्यगिरस्मातवात्स्येन चतरस्वभावनयागतः स्वजितागिरः श्रमन् अनिरुद्धापपुत्र दलपरम
स्वेतोकितापु सपामपुन्नसिंहिं श्रैविनिलेकवाद्धभिः यम्मगोकर्णोपोन्नस्य समश्रीदेवदेरापि।
नन् प्रदत्तमधुरेत्यत्रः श्रीलंकाकमलाति वचनेस्मश्रीदेवपरेमन्वकश्रवणमसमीपमपीणायन्
इभिः कामिरामः कविस्समम विष्यत्त दनुचततोकाणोना घतरपि विदधे चापलककलाम् श्लोक।
स्वत्कैः प्रतिपदनिबद्धेध्वानिलवैर्ययेदानीमनुकरणहृदिणः शास्पति ममश्रापः कोविदा।
लीविरं संचितमज्ञो त्रिसिद्धारोः पतिच्छेदविशेषवरविपणन् वाणीनवकविनातदनुर्वंशेन मगो।
विद्वः शनितश्स्त्यर्थः नश्यित पापि चपलता मे वचितमकरोत प्रतिपदेनिबद्धेभावन्लोध निल

व॰टी वैक्करणै देवैर्मिः स्वदीयचेतसा गः संप्रति यास्यति वाल्मीकि वाणी कथ्यमानामपि कर्णेन भवदी-
येकाव्यमित्यर्थः हरिणमकलेः धारविशेषेणानेन शरीरेण विद्योपि चापलं करोति यानि लवैर्गीतो
यैस्तन्यास्यति चपलत्वं जनितह विणा दिग्गीतरसिका भवंति एके श्लोकं सिद्ध्यार्थिवयतिका-
ष्मीरमी रक्षनं तस्योपासितसंधि विग्रह मलंकरे द्वितीयस्तम्भः अभावः प्रथमेन यमगपतेर्वहा
वापितेनीतिमवेकृतार्थतां प्रवचनेभ्योपदेशपामः कश्चिद्गणेकपमीरभूमेर्दीनधर्मका-
र्मचेतदेर्यमित्यर्थः तमेकं श्रीनचदेवस्तम्भः तस्य श्रीजयसिंहदेवस्य समस्यादिनमपि विग्रह म-
लंकरे द्वितीयस्तम्भः तयोरायतेश्री जयसिंहदेवनवपाषस्यभूभारो तिरावितः द्वितीयेन लंक-
रेण प्रवन्नेर्व्याख्याभिः तस्य योभाषपादेशनेश्रमः सकृतार्थतानीतः इति हृदयः लतादृहृदय
इति भागवनाचार्यदेवधरश्लोकद्वयम् वसुधा इत्यादि तिलकम् वसुधाः श्रवणेयस्य कविकर्के
दमीश्रुधीनाग्निव मूक्ष्यति यायाकामनयमदशातस्थिधः वसुधा वा भूप कारेभ्य वर्णेयास्यक
णामविषयेतत्काष्ठमापिकमीश्रुधी मारावती कविरमिलाष वस्तनारायरस्य नाग्निनागम्य
पथ्याकं सार्थकतां प्रस्माति प्रकटायतिना गाहि वसुमवराद्भुशाः भृष्णंतिनयोपनीयः

९२५

१२९

शौतेः श्रीः शोभायस्मनागानां वपदाति वरणगवृद्वोभवंति यस्यपाणिनिवद्धेन्नवरूढ्यं वित्ता
श्रियः अस्यनेकंकोणेनेरलक्ष्मेणनादरिद्रतपाणिनिनाचार्येणलिवद्धेनतथावररुचिनाः चार्य
णऋचितांश्रीर्यस्यतेनुलक्षणेनशान्तनुशास्त्रेणादरिद्रताव्यस्यते यथायाणेणहस्मेनिवद्धेनतथावव
रुचिः शोभालयांचित्तंश्रियाकंकरोनकदाकेनादरिद्रताव्यस्यते वयमामध्यमहृपिगुणेवपिक
वाहकमनानांसाहित्यविद्यायास्माविदह्लोतमेतत मध्यमवयमस्यापिमतिगुणेवपिकाहंहंसा·
हिसविद्यायास्माविदध्लेकंचकिंनेरत्नकेनागेमहृष्वात् दृष्टोपीत्यादिगुगलकम् तेष्वीवेला
केमालोक्यादृश ‾ हिंणांधुरियघोमक्रुरयिभ्यस्यकार्मकस्यसधर्मताम् तर्कोरणांकाकंशप
नहुष्ठपविवयोपिकविकमणिश्रृंगादिसमकोमलेकाव्यप्रतल्पेोघः श्रीतनानितस्यपुनलक्ष्मा
नुरुग्रहस्वभवतितनातितःऋमाविलःसहितांकिकःकविस्मसीमन्महतामस्येआमगृहणमपुत्र
मितितनानितपास्ःप्रथमःविवरणावमस्येपुत्रःप्रथ्याविवरणानाभावसमेतात् सकदेकणोसव·
राणांधुविणएपवश्रीवेलोकादृष्टयिअस्यधनुषःसपर्मतांमादृश्यपयोश्रणामेवकावेस्यःसं
कदिणामितिपाठः प्रथमस सर्वमानानिविकेनविहृताश्रवनत्मनायापिकार्यस्थितिभोतियोगे·

श्री॰ नवैवेतस्मा मतिस्मृतिभूतिगुणानर्वमस्वाचतसर्वीमयादामदरंरदाशवश्दकंधरः सर्वभ्योमा
च॰टी॰ नेनाहंकारेणमदिक्रंनतथाविस्तृतमश्वं गुणवन्नाहो कोतसंगलमेघतननन्खेतमापि कार्यस्यति
१३० दुर्याभ्रामयस्मभातिसर्वेभ्यतभ्यःमध्यमादिभ्यातिविक्रेननतथाविहतंप्रकाशितमस्वं शा।
ध्यानष्ठानजनितस्यफलस्यजन्मयेननतननतियागेनप्रवनस्थानाश्वेणशास्वार्थेनापिकार्येकुलि
130 धेस्पतम तथा मलेमभूरिगुणैरनर्धेदामोदरंवन्नाः समतवानतस्मिन्ममयेश्रामीदत्ताग्रहरेण।

शिवस्यमेघमहीनगुरुशास्वार्थमोद
णावतनमतांसि भक्तिपदेपमंग्रहेभ्यप्रेलालस्वांतपशिस्ताताप्रहमध्यगामिनेपहंपदितमंकार
यादृष्टावान ध्यात्मविषयमृणाध्यापवनंपादापमंगहेहेतः वज्ञमनेरमादिशुचमम् हमनेपेनलि
हष्टनिःशेषकालिधांमनामपद्मभाकारनयहृद्यमोत्नेनदीस्मता मन्हूतेक मलन्यांभपदपरिवि
तेदृशः नेववागीस्वरीकीलिकंहकंणितुंकवधात् मंपस्माबान्दर्भस्मतथाप्रभाकरस्यावर्यस·
यनवयतदेवमोजसीतत्रनदीस्मताकुशलतापनेक्रायतेश्रुतपवनिग्रहाःशेषाधितानिःशेषाबा

लिंपासवोयनेन यच्चनदीम्रायिनः वर्णामतिर्मानननमविनम् तथासव्यंमेसाभोनाचारंतथाञ्क
मेणालधपरम्नम्नपदंयनेनत्यामरेवतीकेलितकाशपकीरुनकेणोन्तकनामानेदृष्टिगवरेव
कारकनुकामचम्नष्टवमनावननलनंक्रमलेधीनपत्नाचभवति यथावस्तीतितलकमुपथावस
तिवक्रोणावायस्मचलेरे;पदैः मरस्वैभवतिस्नातमयतेवपदत्तिणम् मुक्रमैः स्त्ववक्रिसोमरा
रिमनुथानवः श्रीमत्श्रीखरगिरोनीवीयस्मक्रिमस्यसाम् श्रीमदानपुरीमधिविश्य स्मनियोगि
नमुद्रथानवर्शमिलंनमहूर्णोविनयोपितैः यस्यवानरस्वतीचन्नः पदैः मुनिजातैः शद्वैः कारण
भूतेवमैणाप्रमिद्धप्रम्यानातिरिक्तेनपथ्याचरत्पतमंभावनेसरस्वैपदहिणकनेभवत्नेवप्रदक्षि
णोचवक्रः पदः मनरैम्मरणोत्पामेभवति

नमोविरोन्नयः पदः यानयोखिरेक्रिममायडमपद्मर्थः रा
नपुरीराजसंपिविश्यहापि कार्तिर्णान्नहूणोमविवेयोक्तिभिः भूनितवान् योवेनीयतीत्यादिपुनम
म् योवेनयतिमत्तागरमसंवरणाश्रालेः नकमान्नप्रवधोक्तिवर्णाः पनेतिवाननम ॥७॥ सतोघ्र

श्रीव
टी·

गस्यवर्गस्यसमंचवर्गोनत्रोलैः प्रबंधेषांक्रिवर्णोकस्मनपोमवरंजयतियथायमर्थः नागवलनाद
लेसंतः शोभनायेषुगाः क्रमका निषेधांवसमंचवर्गोनित्रलैः पुनानमभिजन्यक्कुतंपापाः
त्वपदत्नः निसर्गात्तमस्मालिंग्यश्रीगोविंदमवन्दत अभिनवेपाणिसंपविग्रहेतविनयेन·
विधाभूषयंतंनेगोविंदंसवन्दितवान् श्रीमानतनइत्यादितिलकम् श्रीमानलकदेतोषमनत्वंका
वानिलिपुष्पपरिश्रमसर्वस्वस्यासमस्यसमन्वत काव्यारोपलिपुकविपुनत्वोमार्योस्यात्श्रीमा·
नांपिविग्रहकालकदतोद्यास्याणाग्रणीधंकल्याणंमपरिश्रमःकाव्यतेस्वसर्वस्वमस्याश्रीमदितेष
याअंपत्नतवान् तथापवस्करंयेननिजवामयदर्पणाः विलक्षणाश्रोकिमेखलोयथायोगान्समयदी
म् येनस्ववामयादर्शः तथोपचस्कारनमेलप्रापितः यथाभिलक्षणाकवेर्योश्रोक्तिःपदार्थवाका
रचनेवाकेवपराभिधानेनत्नमकेंतोपपंवयथाग्रहीत् निर्मलेचदर्पणोवसन्नमंजमानितवद·
ढकथाकेलिपरिश्रमनिरंजशाम् नेप्रस्थ्यमयत्नवकुल्याणंनामसमसीमनत् तापतःनाष्टतां॥
यावदस्वक्थामहाभारतादयःनत्वीश्रमेननिरंजशांतकल्याणंसमसमानितवान् पावाविस्तत
नेभ्यादिपुरमम् यावाविछुकतोवक्रमनमवन्दनपुण्यकाम् मदितंसलितेश्वरकोणकाव्यकता

१८

श्रियः भद्रश्रीवत्सनामानो महीमध्यब्रह्मणा सृष्टिशिवाक्यैः जितानाहतलब्धादेः मादृशं तावभाषत यो भुवि
श्रीवत्सो महीपण्डितो मध्यचन्द्रन तिलकाकितेव भूः एतत्संभाषते काव्यलस्याक्षयं सतत मरस्वमेः
वमण्डितम् कविमण्डलमहितः भवतिनामोमाने ब्रह्मवंतो महाख्यापितो सुधाधरैर्वचने भाषितवै
न्। तीर्थेषाम्यादिपुरायम्। तीर्थाणसारस्वतमेतत्तिरनुस्मृतरमात्मनाश्रुति भ्यालिख्यतेमद्भिर्यमेस्मालिः
पाकमेपृथ्वी तीर्थानसारस्वतंस्योतिशानेनेनानुस्मृतः साधितोयचोमः शृंगारादिः तक्रूपणपाकत्वभमा
तायमेमालिः श्रवणाभ्यां मे मनलैं भ्यते वह्निनाव माधितस्य रमस्यव मधुरादेर्लेहेन माखितम्। तस्य
तर्कमहास्मोधिकृतं भवमाविवत पयानेदाक्षिमपट— महीर्वेमी बाधामभिः तर्कसमर्देशासतर्कम
मर्डपिवंतेश्यानेदंमन्नेहेदष्ठिनी लोत्वलमृत्भिः शृजितवान्। पुरायम् उक्तिते पथ्यैवेदमेकवरपदक्र
णकैः निसर्गलालितायस्यैरंचरितभारती कण्ठैरपदामेवकण्ठकाः तेषांहिमकमोलपदसहिते
वैदर्भ्यां गुणामयत्नात् एवं विधेपश्चिमभावस्कुमारायस्य वाणी चरति कण्ठकरहितेचमार्गेम
कमायानाधिकाम्बरचरति शृङ्गवनिलयथाभुषितेक विवियपातेपमराजमध्याजमाहारविति
पुतिभिः तेपमरांजतिस्पेषायाकविवियया भूषितेमसकोतिर्थांजव्यादारेणतस्याविनिया·

वे.टी

क्लिश्रिरक्तनयत. शुभम् भातिकेशाकराग्रेणयस्यपीयूषमवपुणाद्युपासनान्द्वयानित्यममकृत्स्वमुखं
घा अथीश्वाहितानिवादाग्न्यथीनसूमनेवभ्रणकेशाकस्याग्रेणकेशानिशयेनयोति भातिश्वतस्य।
भाश्वतनेपासनेनाद्वयामंन्वयाशाम्‌कृत्स्वविषयविषयिभूताभ्यांपूमवश्केशाकराग्रसंपर्कस्या।
माचारनमस्ययोतित् श्रुतद्भाहेनमतन्यायोपुमासद्देशिकम् श्रीशनमनतेरीतितनलंप्रति।
पयतद्हनीयभाकरयाखननसंवेषिश्रगहेयन्मनतमायस्यापन्यामेदेशिकमपदेष्टारम् तेश्रीश
नेममंत्वेकोमगच्छश्रमहृतमात्पभाषत धियंधीविश्वचारितोविद्यामित्रश्चत्र्यीयाम् वोधावनछानमो
ष्टावेनपुनातियः योविद्यामित्रश्चत्र्यीमग्निचपीत्पियंमपयमतपवधविश्वचारिश्चः नस्याः श्रय्याः
श्रेयायनवचवोधंचरश्रुकयर्मनष्टावामाष्टावेनयःपुनातिसफलीकरोति वकारोकानिसर्गेणबञ्जमदश्रवकता।
म. ननद्दामामरयोमममामवाणिस्थितिग्रहम् निमर्गेणसत्पुरुषकंताचेननकाशयन् श्रयियमानामुरा
श्रासवायस्यसवकृतांकोवदनाभोगः सामभिःराजनेतस्त्रीलेखितिनिग्रहमवस्थानंनमजतिश्रयवयवकृतांको
मगोमररवत्नरद्वोरमोरानवभावरिश्रमतांवानेनसमवानेस्वायाश्रानिसमगमः तस्थितिग्रहेनसन्तति स्व।
नेनःयाखवीयीश्रयमःयोवपीयिनाम् तस्मीदेवनमापीमिसानिर्भयमवीहयत सलेत्वमयरःयासमा

गेषु स्थितं च सत्या सो मे यपिवृत्तितेषामापूर्लमाशीर्वादेववचन श्रुणम् आख्याभिख्याम भाष्यस्य योगाणो
पक्रमे षु वर्ष्टीविंशु एठतो पुषोत्तु पानामि वपणामाम् आस्यमेवं थीषु षाख्याभिख्याम व्याख्याषोगभा
गत्रुपानाप पिरन्तानामि ष्टीभीष्म कारवचनानि विष्टुणठे षपापागोपक्रमे षु पत्तनामि ष्टीर्घागविशेषा
न्विहृएवते तरेन नकराजेन मङ्गेन श्रेणाधिरमाविनपाकृतेविस्मारपन्मसत: स्वनक्लिष्टश्रुमामकमाख्ये॰
यापवयोतौम नयोभिनवगुप्तसप्रकटंप्ययामे गुरु: आख्याया: प्रकटरमवैरूपाया: संवेपिभिरत्रे
देवहैत भिरभिनवगुप्तस्य ज्येष्ठमतसं पोष्यन किंप्रतिनवगुप्तकाप्यमीराचार्यवर्य: मधुमिन्दुवोन तत्व: गुप्त:
ग्रंथे तस्य कल्प: प्रयमस्य ग्रन्थानामा तेरेखाभिनवगुप्तन्येपन कृता: ते नवांगमतेषु भ्रमविमानेऽपा
श्रमम् तत: सकेन सरस्त्राणा त्व्यस्याभाष्यत श्रागमयाम हृगुरू तवाक्रयाम तथा प्राणलेपकाश्रमम
सकष्यितवान् ये नवा तकपीठाभि: श्रलत: कसममस्य रम विहृतानेन तापस्य विहिने लेपानं कले: प्रथे॰
वभिवनग्रमे षारत्वेपाम सुपदने: ववल्वेयनमानन्दस्वतेगेभ महाकवे: ज्ञातेषामक क्रोगुणमनिरोप:
नस्यानाभि: कस्याति पापंजं वत: तथाप्रकाशिन वहृद: स्वस्यकलि गुरुभ्यो होयचं तयेन कृतवमानन्दवव
नेशं भुनाभ्यो महाकवे: श्रंत्रसकलवैपवनाम लिंताषाणाहमगाोशाराम्प सवर्द्धं वे पष्यन रवेनक॰

श्री
वे.दी.

मर्कन्देवेतः मयायाभीरंतयतस्त्वात्ररम्यंतं वनमुपवासादिकं करोति शृणुमं नगरश्रकृतिस्यासर्वलास्नाविद्वेनाभ
प:स्व श्रीणामातरानेगोभवेणोकमवेयति नगरिभवानागरिमापकृतिर्यसयतेनैवेद संभोजनमवानर्थ
प्रकाशनेकृतनम् वारुवनश्राम्याथस्यातयाविध्यनमभयमयाभावोयतेवंविधेयेगंगानानात्सीणातिश्र·
नसंभावयेत: ययेकयकृतिभिर्विनाभारंशुणदीवनाश्रभयाहवीनकी ननसदश्जनलानमगरंकंशुगव
म्र मडलंगाछयाश्रीस्यातेपुनः पुनैनेतत श्रयस्कारंपुगवंभिषकृथानेतदनंनमवनम मतिश्रीस्यामेगान्
कृत्स्वशवाने पुण्यम् पाणिनेयातपगेणपवितंयस्वनन्तलम संसारम्वत्रप्यवामोतिनायपादृवणःका।
लोः पाणिनेयथाणिनिश्रणीतेव्याकरणोतदेवातपरतनकारणभूतोनवसानस्यावमममयाधैर्वरेणक·
ऐतेस्तगभेपिनप्राप्नोतिश्रमपवपविवम फलमेतिणासगनभवति मवसेसवरसयेपनृजणलेसं·
संस्कृयाम यतेसंरागमश्रीतिर्हशिकानांपुरिस्थिति मवसेसवरसयत्रविभेवन्दस्मयुणशाहेकमक्रें·
नदेशमनैस्म भिणांबंनवन वमनाणमाधूनामणामनश्रीतिर्धसंगास्थितानांदैशिकानांदशणनरीयाला·
पुरिस्थितिपंतेश्रयवसवस्यशरमभयावनोमहसरसमणलेयाणारांशवकृतन्क्रियपंरणवादिसंस्का
रंस्वनति श्रयं महदलमेननतोविषणमीरतः उतोगविनवंदुस कोगंननसमभजः कानकृ

८

तुमं एकेन कस्य लोविंदवैंडसम गतोऽस्तु नः ममसफलेनामामोलोकोऽन्तः पतितस्वत्र्ययवाम्याः पूर्वोक्तम
फलात् ममफलः तेनवासितः तस्वेति मनतः प्रीतिं प्राप्यायायिकोऽदिशत् यात्मनोकायकेलीना
ममममममममममया कायकेलीनां यायारेषु विद्यमानमहत्त्वात्स्वसमं लेकमम्यम्याणाम् नः सरेशि
काः ममसमया वदमाणनया प्रीतिमदिशत् यथाममस्याय स्यापतेत त इष्टकं कवानकामक्ति याराज॰
क्रोधाः शिरश्छेदार्थं विघतः सर्वो विविनि पय मया राज्वेन्द्र एवलम् राजे वेज्ञायमामिः तेन दृश्यतो क्रोधि॰
नस्य पितरश्छेदा भाषिता स्मर यात थाव भक्तनना क्रवीति नष्टोनाः किंवाणा यस्यात द्वेवेद एवलं विघत
श्राकाशगतस्य प्रियसमकेदृनि मत निराज क्रूरः शिरश्छेदनचितः अथ पुत्रकस्य राज्ञो षोडशन मित्रं मंती मन नाम्
श्रागतिक पितृव्यभ्रमितेनं नतो भितिं विवृद्धा मा सतां पतिरतानां मध्ये स्वमंकास्तां मम स्यो भयाशुरयत्
श्रुत्वाभिभाषते च मत्कारवशाद् लेती भिभ्रमिरात्रिक विवक्तं वेताम् इति ममस्याशरणम् यथा॰
पितृरमात्रिपानुगराभवं यथो मकाश्ठे क्षितिते मं व्याघ्रोधिवरशाय्यताराकोमिवाङ्गना मिमिशोवास्थितिः
इति ममस्या शरणम् एतच्चरणावम् यथापि पुरमाश्राकाशालक्ष्मीः स्रोपाः मेतयाकष्टाम सदित॰
कितं मय्यायथाग्निः तस्मिन् द्रियस्य हितमपात्ररणो कृतारकयाप दस्यि शोच स्थितलेनारामद्गुहः यमी॰

श्री·
य·टी·

१३४
134

प्रियसखपत्त्विं धनोत्तिनेयोऽत्रन मदणं कृत्वा स्थियो मानायते श्रविस्तत भवननी न ततोरर माश्रधिक·
दावतिन्धियेनेमू किंदेवीरभत्त नाम् नविमरतननन्गीननस्यतोरर यः तस्माभ्यादोयघातेवद्यलाये·
नुमरस्वतीरमत्तनोतीताः सरस्वतीमास्थानीयावालाहिपरस्याः स्त्रियः हीरंनपि वतिस्रुतो विरथोक्ताया
ज्ञोगारानमयापषणायष्पायंतशुभमंत्तमाश्रथमन्त्वातमानशीततन्वर्णाभिर्वितम् तेजोरारानमयापाथे
येमुभं चिंतेततस्थषाभिर्विहकयाभिः प्रजितमंननमाम्येनमार्गेणाशुणितवान् मन्तुलकम् कानयः
साधुवादेषु नृपाद्भिन्दयानांसुभिः विदत्ततते सामाम्येमभ्यानामभिषिंचतेका तमाश्च वद्य षेसाधुवाद
वमरेस्तुवद्भिः दत्तरश्मिभिः हेत्तमिर्विदहतेनेनयस्त्रजेकाण्डः मध्यानां मामान्येसर्वायियपेभिषिक्तः ।
वचोभिनन्दींदंनयुतिश्रीखेण्ठपाणुभिः वादिनां वादवर्पोप्याघेनस्यैर्यांसकाधम येवादिनां वाद·
येतोऽ प्यानुनदेवारितः केषुस्पर्धारकाधमं ऊँऊ नपदेशाषुरंततति रेवश्रीखेणरस्लेनषाडुभिः वचो·
भिः श्रीखेण्ऽनवतायोहियते यं श्रीमदपरादित्य इति श्रुतप्रसिद्धये प्राणाचायचतमल्लायः काश्मी·
र······रेणाघरः श्रीमदपरादित्यनामाऊँऊणस्रोरायेनुतवार्थं कश्मीरा यिमस्टवान् तेनश्रीतेज·
कण्ठनमोकेण मनवत्र् लाशनिमोपि कैवशायति दवयमगायतः तेनश्रीजेनक कण्ठनमोकेण्ठ प्रार्थ्य यमा

११

नेन ग्रधिकं वैशयं यथाख्यानिरवयं चक्रनाम मंत्रकं समभाषितः निष्कलं विद्यतेन वैकस्य श्री मंत्रकविताङ्‌
तम् महेशोक्तिर्यस्य नाम्नस्तस्य स्तविकीर्तनपापघ्नभिः एकस्य नवकविनाकामम् अङ्गमाश्चर्यम् यद्दाकविता
ज्ञातमिमकेपरम् निष्कलांशनिर्देशम् यस्य नाम्नः किरस्तवस्तवनतिकीर्तनपापघ्नभिः नमश्शः श्रुतस्य नाम्नः
नथोस्तत्ते कीर्तनेन पापानः पापानितेन महाकाविनापि भवतायशाजस्तति नक्ष नाम्नाश्चर्यम् शिवं तेभि
तत्समर्वेवयेकेमतशिवितम् भितकेतानिराकंनमषेषविद्धामपि सर्वभितेरान स्तव्यादिनाभितोपान
नार्थं शिवं तेन पापुनरेकेनमस्य पारितानां भितां कर्त्तं निवारयितं शिवं ततम् सर्कार्थं श्रीकण्ठवर्तितं
तत्त्रष्टाम्बीयकवयः श्रीकण्ठमेवेवाणींपुनतीत्यर्थः संभेदाश्रीभंसमः केवलनविपमयंतमोद
मयमपाश्रुमलेकस्यनलम्पाशिः नेकम्यनापितसर्वस्यविपक्ष्मं मलं केवलं तन्नाशाय सिमोऽहं भयमपि
मलमवें शानाशायमिश्रमहेश माहलत्वीभवस्ववेसंभेदमनरामः संभेदः सिंधुसंगमः तस्य वमलविलो
पनमचितम् पापवीतस्यवसंस्कारधारणमचितम् सावैत्रषीफलं यस्मात्परोपकृतेः परम् शिवं ते
नीवनोपापमन्येवांगपशिवाल्पितः यस्मात् परोपकारादत्यन्तनेतास्ति मावैत्रषी भवति श्रन्येषे परोप‧
कारं तन्नऊर्वं तितेषाम्नवयकरानीविनापायंशिवं ते नृपबाहुकपाशमयस्तदिर्थंतन यथपिसरखतीवि‧

मेव वदयती शुद्धसंस्क्रियाम् गतस्तति पापेभ्यस्तव मरम्नमेवंप्रायपि भीरु अतएव शुद्धिसंस्कारं दधत् न·
थापिहेशणानियेपंचमाःनाभिःशणस्ततिकथाभिर्मामनुगद्गणायाःपठित्वाहंसमासस्तदेकंप्रामनुयाम् अ·
स्मास्वनगुहपियाहेतवभूतयतिप्रमध्यवमायोगतस्ततिलतणेनरुध्येत् अर्थांतरन्यासः क्रमयाः स्मा।
ज्ञता:प्रार्थ्यमानायकिनोदेयंदस्थः श्रोत्रपक्तिपुटेनेतिपीतानतदाकाविप्रकपः रमामद्गिरस्तत्र सूक्ति
मुक्ताफलस्वमम् क्षतिशाकुलीमार्गेणनन्वचरविंदुमीसामूक्तामेवमुक्ताफलानितेषांमालामत।
दवमत स्तुकिमामेणवकलकणमीनाममुद्रामुक्ताफलातिदमतीतिमंसेवकवितान्वस्यमनद·
वर्मांभीर्यप्रकाशितम् दकेणपथ्यापयपिममतंतेयष्ठाभिविदन्मतस्योगेयप्रकवोभिस्त्वंमक·
विशेष्ठप्रयोगेममनातस्मातद्वतिमस्मिन्नभवतीतीतांतिमस्माविताश्चणोपासेमपुष्पकार्थिवमनेशप्र
दिष्टश्च्यार्थिनीवकेणप्रसिद्धग्रस्थानानिवेकेणपयायुत्वयामितिसंपागिस्तविशापवलकायम्याभि
यस्यश्वेषामकवीनांश्रोत्याणाप्रयातस्यातस्यातसमन्नेवाधत्त्मकरोषितनसमृद्विशीलांत्रम्यो
याममाविनानमतःश्रध्यार्थिनीत्वमस्यराजेषमस्मीपमभिगाक्ष्ययाहिवकेणपारवकेवयथ्यालितं·
प्रयातिनिसंवपदाम्बरम्यारोःपरवाधतंकोतिमहिमसंभाविता: शुद्धर्यांशुद्धिकरमभीष्टयातिपार्थिवं·

135

मनेरीति शुश्रूषानगुणाम् तं खंडयोनन्तगात्रं यके गुरुत्पादयाणाम्नपो विहितं यं प्रमेशु पलायनत्वो निषद्दासिद्धा
तम ध्यापितः उन्मत्तामम सर्वेषा स्वमरातिमत्तव पञ्चकमस्थितं चिंतयितं विविक्तविपिनानं गमना·
श्लिष्यति नग्रंत्रयेपकेन गुरुत्पादनरवववता तं त्वंगेन पलायनोपनिषदामदर्शारहस्यानांनि स्थंप्रंश
प्रणोध्यापितः अतःस्मकात्मकाग्रामभासवो सम स्वणा स्मेशास्व मम्बं त्थिनी मरीणार्थ्येनेतया ससतः
पञ्चकमेवाहूनक मोयेन मनत्वं वैतिवर्गविनय नवनासंगो चिंतयितं समाश्लिष्यति यस्तु गुरुपादपनिष·
दां मोवेषाय पास्यापोपसिद्धातं मध्यापितः सत्त्वक्षाममग्रह मार्गः तथा समस्तकः पञ्चकम ग्रामाधारन्नाम
यत्नमविनतं चिंतयितं गच्छतीति विवेच्यष्यद्देकादेकाचनकवितशोणोत्पर शोवहेत्वराग्यादिवि·
ध्यात्मकाषायवमनेश्व वराग्यपश्यामममासु हृदीव वक्रि तयां निविषदंतत्रानां संमगदि वनतव जंगाव ल्कलम्
तः अतिमयायथं तेन चिंतमस्तकतेनाके तस्मं भाव्यते वैराग्यपाञ्जते काषायं काषाय वल्कव सनयाम्भा
लेदृष्टा वेकाः काम्यि रितामावहतेत्र स्थाक्षान्निं वदेदिवाभाश्रराणपना मदहमग्णपवियदं यांनिकीदृश्य ः
जदः मेयताक्षाचासयावल्कं तं भूम्यादि कंतव दं विश्रुतः अन्तसंभाव्यते लताना नापवि वयादिवलताहि·
जनमूलानि वल्कले वचं विभाति चैपव्यापहताप्रतापतपनसस्यमद्दषकं तपः कानाम्ध मलधमाथं·

ग्र.टी. भुवः प्रत्यर्थिवामभ्रमः शत निर्भरवाष्पवारि विवलनज्ञातवालावलीमन्देहेमेन वववर्यन्तिविश दस्मत्तायशः

कन्धे वेथवनेमावणेनपोहृताः प्रतापपवनपनः सूर्येन नशष्पतीवशुष्कानितिर्घामांताः कानाराधमनुर्गाम

१२६ मार्गेधपितप्यातधयत्वाधेमंतस्य भवोभूपः प्रत्यर्थिनां वैविणेवामभूवः नवनिर्मलो हा भांकीर्ति लताव्व

136 र्यतिके: निर्भवेणवाष्पवारिणा हेतुनाविवृतंनि घातितेत्राणि नाम्ववाल वावस्पलत्समन्देहः आदिमत्ता पि

तामघ्नः श्रीष्महृताः मेका यौरेर्लतां व्ववर्यति प्रियान्मनिमेवोलग्नाः ऊर्वेतमेदरिस्त्रियनमास्कधारकम

न्निपशुकवाक्यपिएेदकक्रियाम् मह यविम्मवाष्पाप्रवाहाः दस्लत्तलताः त्वक्याति याव शादिति

मावः छेदिपुरामाः प्रियाद्रातिवहृदता भेतत्तृदिपणपिएेदकक्रियांकुर्वतेस्त्वेदः क्रुवाः पिएेदस्थानी

याः प्रस्कन्दकस्थानीयम् मिनभूलतिनाक्कलेतयमितेवक्कनोयसान्दयातिः स्वावमकमवायु याकि

मपरभोर्तर्ये विवेशनेन्दुरदाताति चेद्रपटनाले कस्पशो कामने नि्छ्नाभ्याक्कनं राणिनीपुकुकनैदगतने

म्मातनेशरिम्मस्तायनेत्रदीस्तापतेश निवाहत्परिवनेयाविय भेतविहूनेप्रतस्मान्दयातिः स्वामापदकमवा

मानपाकवणाभूतयाफिनंभरणावलनंनेतनाकुलेमलेप्रवहननेरलि नेमतिवदरिता मागणस्पटष्टि:

शोकशेलेदिनामनुवाष्पनदीपुमततेनम्भज्ञेनक्रुततेवायायाः क्षिप्रवलनेवाद्रपदे येप्रतिबेकेनिपातनेद

३६

तेषवाहणागगमीनयानिमत्तनिवोन्नतिव यात्रामम येयिति इव रगते मेत्येषम मन्दतोडा त्विष्टेपि शिरो
गणेगुणा श्रृंगजन्ते फणाम्यत्वेः श्रापदयरमारर मिस्वरलितेक्ता लघमत्तां नयम्प मंगस्यवकाव्रणेः
यदस्पृणेनमेपानिकोलाहलमनदीयथा त्रामममवेतमममेयदितम्यतपवइस्वरगते कुर्वहयावतम्यमैत्य·
म्यमन्देन फणगणेक्षणितेमिशोषस्यपकारदर्यं जातममेत्यमन्दतापः पतितैरत्नभिः अचितममपिदृष्टिः।
कालखे सोषयोमम पातषात्विड्गाहेतेपरातिमिहतादचयनाम्पृणेनननतः इति श्रीनेत्रकण्ठस्य पथमयाः
कृताः श्लोकाः अथ श्री कंककश्रुयिपेपतिहननश्लेकंवागीसेरावमहाकविर्नितसस्ताथ्र्य संज्ञं स्तनवा
न् वविप्रमनेमम किंगुणोनत्वम्यश्रसनेमम किंगुणोनरमेचवरणानामित्यैवनीयथ्यं विषेोषभगिःय·
हिमयिन्वप्रसनः गुणाः किमर्थाः गुणोस्माध्यस्यप्रमादस्नस्यत्वयंसिद्धत्वात् अथतमप्रसन्नाः गुणाः कि·
मर्थाः गुणामाध्यस्यप्रसादस्याभावात् पतयष्टान्तेनस्पष्टीकरोति भतविरमेकिमर्थ्यवेशः विंगेवाकिम
र्थावेशः ५ नेत्रेकविमपाणिरम्यमयेदयहवामेणा यल्लोयांदविलेवनमा रस्वतमवेत्तत अवान्म·
तोदिव्येकाममपाणिस्यमयेनेत्रेदयानोयमत्वेनेममलम्बरस्वतीमंवधिनंमागंदृष्टवात् वरनः पथिा
शाम्त्राणां यस्या मञ्ज मेवत्तषः देव्याः कुशलेनेनजातस्वलितंपदैः शास्त्रमार्गे संचरतो मम मेवत्तषो·
प्रशास्तयषोत्स्वरंषः यस्य मरंवतीहस्नावलम्बेन पदैः स्वमिरांता दिक्षिा नस्वलितम आवियमानदृष्टेन·

क॰ टी एवचक्षुःसाक्षाल्लेवेनपदातिनिमवलेति सकृदाकर्णितान्नाते समग्रग्रंथसंस्कृतेः इतितस्यपरः पदे दीर्घीवंचितमव॰
धीयत ग्रंथाप्रकाननृतां महतिस्मसावः सकृदाकर्णितेनैकेवारं श्रवणेनान्नातान्नधीतासमग्रग्रंथमहति येने॰
तस्यपदपूर्णितन्नस्यानि मवर्णितवान उन्नस्य विकृतशीतिवाक्रमन्दारमुष्यवत कदामवन्नहाकामयामवे॰
९२६ हेतलकस्थितिः तस्मातेमरयः तेषांक्रनाशीतिर्येन मन्दारमुष्यवत्सन्दरमविनश्यदयकृतिं तत्र स्थित्वा दाको॰
137 धेकदाकयणामियामेवतमरिमांग्रथवहस्यातिभ्यांकृत शीतिचरवोमन्दारमुष्यवेतः शानिभोक्ष्ये देवेयचन॰
देवव हवस्यास्थितिर्येषा आयमवोल्यापिद्वहिरघेदाभितिपादम सततामुचिरंदहे यशोकलातवशास्वितीन
श्रीलंककस्यमभायमेवेदष्टामदर्शविकसितांतदावहत विहवादविधिः तस्य षड्कीरमणान्मभूः कर्ण॰
येष्वाद्रमाहात्म्यविरमकल्पतषड्वीरमस्यजन्मभूः पातितगोष्ठीतस्यकर्णायन्मोधुवादिक्षत्र मम कल्पिता
हारमदशाःमस्यत्रः सम्बद्धितानतपयावमयोक्तिनेवीहस्यात्रमुलकमखादिववैधलेत्रैः दंताश्रुमि ः
पिहितापरोषः श्रीकृष्णकसमयमेवगृहतभाष भरवनिवाभिमरंवतीहस्तस्थितेतेशुस्लग्रान्त्रखद्विरी॰
वस्कृवह्निंदंतरश्मिभिः आचित्राः श्रीकृष्णकः स्वयं कृतमयोक्तवान शरापिताभगवतीभवतेव॰
मत्संपश्यान्मत्स्यवतपातोमिभिकिदेवीयनेविनाप्यपिवतन्यविकमंगाभमारमतत्ममिवयालम
मिव्यनक्ति वरुणपूर्वेजन्मसवनपातप्रवर्यैः देतभिः भवतेवमरस्वतीमेविनेति मत्पम् ग्रंथांमे॰

विनैव भविकर्मणामस्वमोभवा मर्मसारस्वतमिव प्रकाशयति यः कर्माण्यरम्भयाणानपिवेपनीयशास्त्राणि·
मर्गविहितेभ्यः मयापितेने तस्मात्तेनाभिमतवानमिव वस्मात्तत्त्वतिशानफलकार्यपणेनेषे निमर्गेन·
विधानेन मयासुरत्नाशास्त्राणीनातेन मयंधयकार्य रलेदं नतच्छास्त्रतामाक्षुं तत्र भाषितवान् एवमाम्नाश्रु·
त्ततिसेवयाणा फलकं तमिमयन्नेनैवपुण्यं तत्ने तत्तोष्टतप्रथमतकाम्यकलाशरीरेनोत्मानवधमयमा·
मयमभ्युपैति शास्त्रवादयोरथतिमासगतिंत्रयोपितेयत्रधानवस्वाविहितमतिष्ठः मोक्ष्यवेसाक्षत्प्रवेक्षि
लेयमनिकाम्यकलाशरीरेवाहार्थमन्दमोहदेहसंयोगेननातशामोति यत्र शान्तिमुन्मयामांसहयापि
तिचिकारामुत्पथत्रशरीरेचाविहितासयोर्दोषावापादयस्मामात्मक्षेत्रीरे स्वगेनप्राप्नोति एवमुक्तिगिवेशि
लेख्वद्भुतिय्यरेवर्ग्यस्थितिविप्रतीनकापिभवपुःप्रमारतिक्रमीपणय मसिद्धयेमालेकस्यपुरापिकम्बतिगु
णामन्मनरीनत्यमोगा भोग्यैनश्वरात्पिताभगवतेवाग्भवतामनकीर्त वर्जतिबर्ष्याशपलनवीनमदहिभिरर्षेः प
नैष्वास्थितिर्दयानानतथाप्रविचनार्थसर्वंःसयंतिः इवानायामालंकारैस्मायमन्त्रवतमिः विसंभूषणोप्रपु·
देहस्मिरानारितिः मद्योमरणयोम्रयोपिकोधविःनपिप्रतापेयाणामर्थन्नतिमामस्वतीनंतत्वोय
नदस्यमदिशप्रतिपादितासम्बन्धः यच्छीमंसवकाम्यालोभगवतोदूतानिविष्ठितिसिः श्रीश्रीकरमि

पं.टी. लब्धविभिषणाकांक्षेप्रयापिनवा पमसिस्मिन्दमिग्रसिदविविधोपासीनविहृद्धेरतमंदर्शयतसमेरोहः।
ततरंसाफलतःकलतत्वा ह्वयतिभंगिभिःअथांसभात्रेस्त्रामवत्तान्वयाश्रीकाढवरिताखेकांथघुनयाहूते·
नदस्यांसभायोमावयान्नवारितायांषन्दर्शायतस्यकवयमफलेवनस्तुतिनत्यघतामग्र चापशिपा·
कवत्सनिधुरंततहृद्मसन्निर्नानिःशेषाविमभानेनस्यमधिकंश्रद्धान्नवदानिधिः वीक्ष्याश्चर्यभूनता·
कलतसेतेभ्मसेलाग्रच्छवेहमीलद्मनैविकान्तिपुदैःनादावमाममत परिपक्कांसरसावबद्धांचमग्रदसम्य
वर्णाःस्त्रवणोस्पवेयतवसकारवयग्नानःपुनःशिरस्कस्यवपलकर्णाभरणाप्लपवैः अतस्मभावतस्फुर·
त्तिहृतिववर्यमोहिरमग्नास्फुरंतिस्फुलावाकामरारमाशायविरलतस्यशास्पुरोचकिंचिमकाठे।
गास्थिरमामबोंनितथस्फुयः वाग्देवीकर्णाविस्वबमदस्ग्रीनाकणास्यवतामाङ्फेरिवग्र्यछमतत·
घातेयेसारयत्नस्तवाम् भावतस्त्रीरूप्यकस्याटांतववनस्कवाकिंविन्नेषणाधिरसाप्रकाशि·
तविनयस्मसंवक्रस्यरवलीहृलिलीमदजलाकणमसेवर्णोस्मदितेप्रलकेविलासिनवान् तद्धिला·
धवड्लकंपतिविनंकीर्णवंदेवताभूषामेवकमोक्तिकैरिवदृष्टिमेतयोरवैःवादावेणावदंत·
नालविहरद्धिप्रणवध्रन्ध्राधानेधानेधानकृतातनसरपक्वसंकाद्यमयाञ्जलः सरस्वतीविणाभतास·

१३८
138

८०

तैरेव मुक्ताफलमुक्ताफलैरिव रचनया माकृष्टहृष्टिभिरुत्तरैरेव समाहितं तपुलकं विस्तार्यमाणाञ्जलमनामनो मध्यक्रीडत्सर॰
सीपुरन्धिननरवशाहतमतिक्रान्ता नया श्रीकण्ठचरितं समपठितवान् नर्कोद्धेष्टतदिव्यवमानि विशालनस
नेत्रोषगतामाश्रेनहितमवधूननविधियामेरभिवृत्तताम् तेषां नवककपोलमूलपुलकमानाक्षवामक्षः
तरलनमीनवयामकायनिवद्धयमानवालीमिव धूतानां किंकमरणं नदीयकायेक्षतेर्मध्यंस्य विश॰
तिमानिशिरकसमेव मकावं सकायायतामम्यानां पुलकमानं नश्रवाणं पूर्वं पीतात्ममहाकाव्यान्तरपं
र्थिमिवावमत वान्देवीपदधूलिविक्रमयदवय कानवश्रेणयनामलकव्यवशावराः शनिपरकोञ्जहलेन
निरेयाः मयः शकृतिः न्त्रयत्मनिर्भता वामप्रवेषाय धेणानदीनगुर्वीणनननयं सुप्रांसतामस्कणः स्व॰
रस्वतीमुक्तिकाणाः स्वयमानवर्णाः नन्काषपुलकाः पेङ्क्तयः श्रयध्यवक्रः पाकर्णमार्गप्रविष्टाः स्थेः।
हर्षाम्भवाणानन्दयादयत् उपदैयुतरीमिमोदस्सरमारत्नास्खलज्योतिषा स्फलस्वच्छकृतिपुटेसं
ककु। मन्तरामाम पतेषाममन्निषितालमालुसमगतोरतांनिर्यगशनेवानन्यामष्टपमपीननव टेमुक्ताफ॰
लानां ततिः विपुलसममारस्तततेजसानिन्दोघः नष्ठयरमः श्रवणपुटेः स्कतिम रवेः पीतः तेषां सभामर
मुक्तिवंशांटहिगुक्तिपंक्तो हर्षांमयकीर्तिमेमनं फलपक्तिचेटितामस्मानामममम तस्य दर्शनकलायो।
ग्पाम्सतत्मऊ यलामिद्दार्थ्य नयेवक्र सनमानानेत्य नमूवताम् श्रामानावलमानसूवनितदानाभिन॰

श्री·
देवी·

चोदेवतामध्ये केचन निष्टयावक्रमरवेषपतोऽहमेवोत्तमः संतिष्ठंतानि वसंततिलकादीनि या·
मृमंतोष्ठतोऽस्य समस्ताया दर्शनकलाहननकलाचतुष्टयोयपनी दर्पणमति यास्याः समर्थः दर्शने
पैवादोव योग्यास्तस्मरूपः स्त्रिहाभिधेयनयानन्नातिरिक्ततया चव मध्यकालेन सर्वेषां मनोव
नमीतिनां ननिसः चमत्कारेणाकम्पमानाधिरभिमाधुर्वर्गैमानिविष्टासरस्वतीयास्सवाद्गम·
प्रवाहायतनोत वक्त्रे निवेशपच भिद्धार्थोस्तवद्मा करोति सधाज्ञातविचारस्तविदग्धानयोत्मात
भमस्त्रीतिः स्तव्याख्येयधुर्ये महेश्वरकथावंधः प्रवेपोनभून मा– लोला विलीलंतास्त्रिजगती यास्य
स्यपस्पाग्रहीष्येव ककृतिथलपजनातन्त्राक्रमन्त्याकिंवी विचारयतां मनीषिणां दत्तमाश्रातभस्म
मातलिश्ववागेचवितातरंगा। प्रवंधः कावास्तव्याख्येयस्य महेश्वरस्य माम्प्रापत् त्रिनरात्मसमस्तं·
यावज्ञायाः परिचितस्पष्टस्याग्रुध– हर्षास्त्रुगंगातरंगितनमयहीम् रेश्वरस्वदंगोपोधारयति मारा।
स्ततस्पमहमः अथमाशिखेवमामेवकस्यप्रहृमधुरिमूर्गिरेकाद्रयंस्मृतः रवेलनस्यकपोलराग
भेगपवापेतवचनस्त्रिपास्तमेनः सरस्वतीनेतभिनवाधलेवसामेवकस्यमन्त्रिः पाउननानाविते
ष्टयुमिवमस्यरोक्तितनगाणाकरुणालव्यानापिजेनेतजश्वरव्यापात् ॥

॥ ॥ रामः ॥

139

६२

२१

रम्यांदिभिः मकरतोरणपमापुरारानरायवेतमिरयप्रवितिषमरराम् तत्कायमुत्तकमधात्मयति
स्मतसैमशृनातमाचिनयातीगुरवेहराय पंरितक्रतेयशः भुयायरितणमशूनावमरेयर मेस्वरायका
वमवेरयत् रहतीरमपर्मनिर्मलरमस्रोतसमनुलामनादानत्वानश्यापिकापिकमहाम्नानक्रियास्र·
क्रियाम् तेनाग्रेनिर्दिनख्यानवरगुरोर्व — भवन्तनिर्भिः शाहुर्रौक्रचितःप्रणामस्वमःप्राञ्जिप्रवध्यापिनत
रपुरसवीरनिर्मलस्परमश्रोतमःस्फुरणान्महाध्यानमिवदरन्मप्रवंयःयश्रीभवद्धयेःपाहैःदेवभिः
कृतप्रणामस्वमदेसरस्याग्रेनिर्दिनःश्रपीणपत श्रुत्वापिशार्करातीराभ्यांभगवतोमहात्मानम्
ददर्शणमेस्रपीणपतिपितडिश्राणामममवमिश्रुरीपायोपदर्वोनियोगेनेमन्नेपरमप्रणतेन।
श्रवणयोः प्रवंयेयधर्मन्यायेनपिकविग्रपन्नाच्चानिचरक्रममंमेखेःसोखोकिमपिपिदयकन्दयति
महेस्वरलोकस्यस्पपिनरानयास्वमेकृतयाविश्रुपलनेतश्रीकएठचरितकाव्यमभावतेनिवे·
यममलेकमानम्रिकमप्यानंप्रकाशायति कालेकलोविक्रमबोकिलमनोरागलकाव्यगज·
विहूनेर्भजनतेयरातिम् ब्रह्मादिचातुर्पटुतासाहित्यंजनाधकामारप्रलगतिश्रमेवनेना संततेयं
निशम्यतांखेमस्रोमनातेनिवापलकृतामसमप्रवृत्तिःवांपतिमानतिचामकृताव्यवस्यांकीर्तिं·

श्री·
चं·टी·
९४०
140

तयंश्रपतिकस्मनगात्मसिद्धा श्रीकण्ठदक्षांखविद्रतिंचिरन्नाप्यनतरानस्मतोनमतिपत्रमतिप्रति
ष्ठः इलास्तवसलदधियन्नमकार्धमस्पादीयेपिलांध्यद्रवणानवणेस्ममक्षिम् ॥

इति श्रीकण्ठचरितटीकायां पण्डितनो·
नतवयपण्डितनरानजनपश्रीज
नेराजनकृतायांपंचविंशः।
ः सर्गः ॥ समाप्त
म· ॥ शुभम्
नाराय
·णा
य·
गे
रामगे